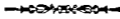

अथ मृच्छकटिकं

नाम

प्रकरणं

कविवरशूद्रकराजविरचितम् ।

प्रथमो भागः ।

पुण्यपत्तनस्थितट्टेनिगकालेजाख्यपाठशालायां
व्हाइस प्रिन्सिपाल इत्याख्येन बी. ए. इत्युपपद-
धारिणा गोडबोले इत्युपनाम विभ्रता
बालकृष्णसूनुना नारायणशर्मणा

श्रीलह्यादीक्षितकृतसुवर्णालंकारणाख्यटीकया पृथ्वीधरकृतया
वृत्त्या च संमेल्य पाठान्तरैश्च संयोज्य
संशोधितम् ।

अस्य ग्रन्थस्य पुनर्मुद्रणादिविषये स्वामित्वं सप्तषष्टसुत्तराष्टादशशत-
स्य (१८६३) पञ्चविंशतानियममनुसृत्य संगृहीतमस्ति ।

मुद्रापूर्या

‘सेंट्रल बुक डेपो’ इत्याख्य-राजसभानुमतेन ‘एन्थुकेशन-सोसैटी’
इत्याख्य-मुद्रायन्त्रालये मुद्रितम् ।

ख्रिस्ताब्दाः १८९६. | शकाब्दाः १८१८.

[सर्वधिकारा पूर्वाकराजनिदेशवर्तिनः सन्ति.]

मूल्यं सार्धरूपकत्रयम्.

मुद्रयां

पञ्चकेशन सोसैटीइत्यास्यमुद्रायन्त्रालये मुद्रितम् ।

Dedicated

TO THE
MEMORY

OF

THE LATE

MAHÂMAHOPÂDHYÂYA PANDIT

DURGÂ PRASÂDA,

OF

JEYPORE,

FOR HIS WARM ATTACHMENT

TO

SANSKRIT

IN

GENERAL,

AND THE

INTEREST

HE

SHOWED

IN

PARTICULAR

TO THE

WORK

OF THE

MRICHCHHAKATIKA

BY HIS

HUMBLE FRIEND

THE EDITOR

I.—PREFACE TO VOL.

The present edition of the *Mṛichchhakatikā* is based on the following materials :—

Text.

A.—The printed editions of Calcutta and Germany.

B.—Manuscript copies of the play procured from various quarters and parts of India.

A.—The first of the first group is the Calcutta edition of 1829, which has given rise to a number of manuscripts found in many parts of India. This I obtained from Mr. Govind Śāstri Nirantar of Nasik (now deceased), and is marked A in the present edition. The second is the edition of the play printed at Bonn in 1847. This was edited by Stenzler, who says in the German preface that this edition of his was based on the Calcutta edition of 1829, marked A in the present edition and marked C in his edition, and three codices or manuscripts which he had marked A, B, and D, and which are marked 'a,' 'b,' and 'd' in the present edition. Stenzler's edition I have called B, and the readings of his A, B, C, D, are given in the present edition as B (abcd), as the case may be. This belongs to the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society's Library and was kindly lent to me by Dr. Peterson. My names are given in the order in which the materials were procured. The third is the edition of the play printed at Calcutta in 1870, being one of the Series known as the Majumdar's Series. This is from the Library of Mr. Kāshināth Pāndurang Parab, and is marked C in the present edition. The

* Vol. II. containing Introduction discussing the date of the play, the age of the author, &c., and Notes to the *Mṛichchhakatikā* in English will shortly appear (D. V.).

fourth is the Calcutta edition again of 1881, issued by Pandit Jibānand Vidyāsāgara, B.A. This is marked J in the present edition.

B.—The manuscripts which are used in the preparation of this edition may be classed under three groups :—

Group I.—Consists of manuscripts marked D, F, H. These are, it appears, copies of the same original. D was a manuscript procured from Trimbak for me, and collated by my indefatigable and zealous colleague Mr. K. P. Parab. It belongs to the collection of Mr. Tānapāthiāka of that place. F was kindly lent to me by my sometime *Guru*, Dr. Peterson. This forms a part of the late Dr. Bhāu Dāji's collections deposited at the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society's Library. H was procured for me by Krishnāji Māhādeva Jogalekar, Esq., Superintendent, Sardār's School, Baroda. This belongs to the Library of the celebrated Yajñeshvara Shāstri Surātkar, late of the Elphinstone Institution. His son, Mr. Krishna Shāstri, was kind enough to lend it for my use. Rao Bahadur Janārdan Sakhārām Gādgil was, I am informed, instrumental in procuring this manuscript, for which my acknowledgments are due to that gentleman. F and H, though coming from different quarters, the one from Bombay, and the other from Baroda, were probably written and copied from an original of which the Trimbak or Nasik Manuscripts are copies. The readings of both agree in the main, but the scribes have made mistakes in copying and transcribing, and thus give rise to a number of the so-called readings.

Group II.—Comprises manuscripts E, G and K. These are, I have come to the conclusion, independent manuscripts of the play. I do not exactly know why, but this play, I can say with certainty, was not read by, and not even known to, the old race of Shâstris, who were known as Vyutpanna (व्युत्पन्न) or versed in the Sâhitya (साहित्य) or Alaṅkāra (अलंकार). Manuscript E. is from Saugor, near Nâgpur. It is 241 years old as the date given at the end of the copy is Samvat 1710 (1654 A.D.). It is from the collections of Mr. Lakshmana Shâstrî, who has a large, nay, a very large depository of Sânskrit works. The poor man who must be thanked and praised for his assiduity in the collection of Sanskrit works, is no longer living. His son does not appear to take much interest in the valuable bequest in the shape of this collection of his learned father, as I am informed that the works are not catalogued and are lying in disorder in his Library, and that some leaves are wanting in every manuscript in his possession. The manuscript of the Mṛichchhakaṭika, for instance, which I have used, has leaves 43, 58, 59, 60, 61 and 81 missing. This manuscript was procured for me by my friend (poor fellow, now dead), Mr. Kṛishnâjî Ballâl Joshî, Curator and Head-clerk to the Inspector-General of Education, Central Provinces. G. was a manuscript from Tânjore, procured by Mr. Vishṇu Dâjî Gadre through Mr. Ekanâtha Swâmi. This manuscript has many omissions made by the scribe while copying. K. was a manuscript from Jeypore lent by my worthy friend and new acquaintance the late Mahâmahopâdhyâya Pandit Durgâ Prasâda, one of the editors of the well-known

Kāvya-Māla. This manuscript is tolerably correct and seems to have been read by some one, as there are marginal notes in it, some of which are very important and have materially aided me in fixing upon the text and readings.

Group III.—Under this come manuscripts copied from the printed Calcutta edition of 1829 after the year of its publication. These, of course, I had to reject, as they contain the same readings as those of A or B (c) plus the mistakes of the scribes. For specimen I have given in Act I. the readings of I. which represents these manuscripts. I. was a manuscript procured by my learned friend, Mr. Nārāyan Pāndurang Shāstrī Sāthe, of the Poona Training College, from the collections in the private Library of Mr. Vaijanāth Shāstrī Hānade, a pleader of distinction from Sangamner in the Ahmednagar District.

Commentaries.

The Commentary given below the text is that by *Lalla Dikshit*. It is named *Svarṇālakṣaṇa*. *Lalla Dikshit* was a Pandit from Benares, who lived only some 75 years ago as may be seen from "II. Genealogy of the Commentator." This is an amplification of the former *Tīkās* named by him *Prāchīna Tīkās*, that of *Prithvīdhara* particularly, and appears to have been written at the instance of *Balisena* or *Bālasena* (बलिसेन or बालसेन) *Wilson* (?). It is very strange that there is no perpetual gloss available on this *Nāṭaka*. This Commentary has explained, no doubt, some of the difficult

points, but in places the commentator is himself led away from the right and reasonable interpretation and *misleads* rather than *leads* the learner. These will be explained in full, in the notes which will be shortly out. I could procure only a single copy of this manuscript, which is tolerably correct, very neatly written, and nicely preserved. It is a wonder that no manuscript of it was available in India, and it would have been much better had another manuscript been available. The manuscript in question was obtained from *out of India* from the Bodleian Library, Oxford. Had it not been for Dr. Peterson's kindness, I should not have got this manuscript, and I and the public must be thankful to him for his move in this direction. He got the then Acting Director of Public Instruction, Mr. Lee-Warner, to write and get the manuscript on the pledge of the Educational Department. I am sorry, however, to state that I was not trusted with this manuscript while I was in Bombay. It was deposited at the University Library, and I had to engage and send a scribe there to get it copied, and had to go at times in person. When I was, however, transferred to Poona in 1886, I got it from the Director of Public Instruction, and had it with me until the year 1887, when it was taken away by an order from the Director of Public Instruction, Mr. K. M. Chatfield, and returned to the Bodleian Library. Hence some imperfections which might have been removed had I got the manuscript when the edition was in the press, must remain as they are until that manuscript or any other is

available. The appendix to this edition gives the Commentary or Vṛitti (वृत्ति) of Pṛithvidhara (पृथ्वीधर) and *Gaṇapati*? These two are materially the same, and I cannot account for the difference in the Maṅgala Ślokas (मङ्गलश्लोक) wherein only they differ. Of this Commentary I had the following 8 copies:—

1. This was a manuscript from the collections of the Elphinstone College. It is very inaccurate and incorrectly written, though in a state of nice preservation. I fail to see how such copies were made out in the beginning to grace the College Library. Many manuscripts of the Elphinstone College Library are incorrectly written, for I had occasion even before to see and use the Commentary on Śākuntalā, the Arthadyotanikā (अर्थद्योतनिका) and also on the Daśakumāracharitam (दशकुमारचरितम्).

2. This belongs to the collection of the Deccan College. This as well as the manuscript from the Elphinstone College come from the same source and are equally unintelligible. Had these been the only manuscripts available, I should not have hoped to make anything out of them. Both these manuscripts were lent by Dr. Peterson.

3. This is a manuscript from Saugor lent to my agent, the late Mr. K. B. Joshi, of whom mention is made when writing on the text. It was a manuscript from the collection of Mr. Lakshmana Śāstri mentioned before.

4. This was a manuscript belonging to Mr. Govind Shâstrî Nirantar, of Nasik.

5. This was a manuscript lent by the late Mr. Mahâdeva Mōreshvar Kunte, Head Master, Poona High School.

6. This was a manuscript procured through Rao Bahadur Kâsinâtha Nârâyana Bhângamkar, Assistant Commissioner, Southern Division (now Deputy Collector, Alibag), from the collections in the Manerkar's Library at Nargund.

7. This was a manuscript from Benares procured through Mr. Govind Shâstrî Bhâradvâja, late of the Deccan College (now at Calcutta).

8. This was a manuscript of the Mṛichchhakatikâ-vṛitti (मृच्छकटिकावृत्ति) - kindly sent by the Principal, Government Sanskrit College, Benares.

In conclusion, I must not let this opportunity go of publicly thanking Messrs. Vishvanâth Bâlakrishna Joshi, Kâshinâth Pândurang Parab and Mahâdeo Nârâyan Joshi for their services in collating the different manuscripts and carrying the present edition through the press. I am also indebted to the late Mr. Raghnath Shastri Gokhale of Poona. This edition was prepared and sent to the Curator, Government Central Book Depôt, so long back as the year 1889, but circumstances came in the way which did not allow me to complete it till the present year.

II. GENEALOGY OF THE COMMENTATOR.

जय जय भगवति ।

काव्यनाट्यरसज्ञा ये भूपास्तान्बुभुजे कलिः ।
 अप्रचारादशुद्धानि पुस्तकानीत्यरुंतुदम ॥ १ ॥
 मूलस्येयं कथा कापि व्याख्या चार्तापि न श्रुता ।
 प्रेरणं तु प्रभोर्वुद्धिः स्वीयेति करणद्वयम् ॥ २ ॥
 दिनाष्टभावनालग्न.....किंचिदक्षरम् ।
 प्राकृतं तत्र नाट्यार्थव्याख्याकर्तुः श्रमो महान् ॥ ३ ॥
 कृतश्रमैः स विज्ञेयः प्राकृते संस्कृते समैः ।
 बालिसेननरेन्द्रेण विदुषा ज्ञायतां श्रमः ॥ ४ ॥

शास्त्रार्थार्णवकर्णधारकविताकान्तारकण्ठीरव-
 श्रीमच्छङ्करदीक्षितस्य तनयः श्रीलक्ष्मणस्तत्पुत्रः ।
 लल्लादीक्षितपण्डितः सुकवितालंकारशास्त्रोल्लस-
 नुद्यत्तर्कपुराणशब्दनिपुणः ख्यातः स काश्यामपि ॥ ५ ॥
 विख्याताश्चत्रकूटो रघुपतिवसतिः सन्निधौ तस्य चास्ते
 ग्रामः श्रीदेवरक्षः पितृमुग्धवसतिः काशिका यस्य धाम ।
 शास्त्रे काव्ये विधात्रा गुणिमनुजमणेर्यालसेनस्य राक्षः
 प्रीत्यै लल्लेति नाम्ना सुगममिह कृतं प्राकृतारण्यमेतत् ॥ ६ ॥
 प्रारब्धं कारिकायां मुनिमुनिचसुभूषत्सरे (१८७७) राजधान्यां
 प्राणाः पत्नी दिवं सागमादिह कलकत्ताभिधायी तदानीम् ।
 पूर्णं द्विदन्तिसप्ताचलधरणि (१८७८) मिते गोत्रवृत्त्यै गतेन
 श्रीलल्लादीक्षितेनाद्भुतशुभकविनाकारि मानोभ्रतेन ॥ ७ ॥
 श्रीरामचन्द्रपण्डितलङ्कूपाख्यस्य या पौत्री ।
 दौहित्री भगवन्तश्रीरावस्य(?) श्रीरमा द्वितीया स्त्री ॥ ८ ॥
 जयतात्पतिव्रतानां तता पताकेय सा कान्ता ।
 यागविषयगुणमहिमायं ग्रन्थोभूद्ययाद्गनया ॥ ९ ॥
 सेहागन्यः(त्य) कुमारमद्भुतायिभाभाग्यादिनोद्भासितं
 श्रीकालीचरणं प्रसूय सुभगा लोकोत्तरा स्यर्ययी ।

तस्याः कान्त उदारधीरनुपमो विद्वान्कविः सुन्दरः
क्लिष्टस्तद्विरहेण हेतिनिहतो व्याख्यां व्यतानीदिमाम् ॥ १० ॥

ऋग्वेदी यान्धवकरः श्रीकवीन्द्रचहादुरः ।

लल्लादीक्षितसंख्यावान्विख्यातो व्याकरोदिदम् ॥ ११ ॥

राङ्केन्दुकुन्दसंकाशकीर्तिसंकाशिताखिलाः ।

सन्तः परामृशन्वेध महान्तस्ते यतो मताः ॥ १२ ॥

जयति सुरासुरमुकुटश्रेणीमाणिवयमञ्जरीपुञ्जैः ।

नीराजिताद्द्विगुगलं मञ्जुलक्ष्मणं महः शोणम् ॥ १३ ॥

III.— "VARIÆ LECTIONES."

The various readings observable in manuscripts are due to a variety of causes, but a good many owe their origin to the ignorance of scribes who, I learn, are mostly women at Benares, knowing nothing but reproducing the letters before them exactly as they are and to different modes of writing that have prevailed. These last I propose to bring together here, believing that a knowledge of them will be useful to readers of manuscripts. They are given in the accompanying "III (a). Sheet of specimens of the different characters used in manuscripts of Sanskrit works giving rise to many of the so-called *Variæ Lectiones*." They may be classified as under:—

(1) Writing with a dot (small or big) prefixed to the letter which is double or conjunct, e.g., (कज) for कज्ज; कज for the same.

(2) Writing with figures 1 and 2, &c., over certain letters, e.g., १२२ These are mistaken for mât-râs (मात्रा) over the letters.

(3) Writing with figures (the figure 2 especially) after some letters, *e. g.* पदेर for पदे पदे. This is apt to be read पदेर.

(4) The Prishṭhamâtrâ (पृष्ठमात्रा) system of writing or giving the mâttrâs behind the letters that require them over them. This was confounded with the short *इ. e. g.*, (ति). This can be read ति or ते. It was some times given as ि (kânâ) to the last preceding letter. At other times it was omitted altogether.

(5) Sometimes we have ि in one line and the letter itself in the next line *उ* for instance. The Velânti (वेलांटी) is not quite distinctly written, *e. g.*, (मी). This is apt to be read and written as मा or मी. Sometimes a scribe leaves at the word गच्छति when he is tired, and afterwards when he takes up his work again begins at the letter after the word गच्छति occurring some lines after the word at which he left writing. A line dividing any two words (1) is often omitted and sometimes added to the previous letter where it is not required. Letters are sometimes written and then scratched out *e. g.*, ~~मि~~ These though scratched out and therefore, not to be written, are written down in their copies by the scribes. ि looks like the short इ sign added to the following letter, *e. g.*, नणि = नोन or नणि. Sometimes in a manuscript there are marks denoting that certain letters are omitted. Scribes while copying down from the manuscripts leave out these marks in their copy and copy down the letter before these, and join to it the letter after these. A mere transposition of letters is not noted by scribes. There are many other things which can be discovered by a minute observation of manuscripts. I only give the above for mere guidance.

III. (α) A SHEET OF SPECIMENS OF THE DIFFERENT CHARACTERS USED IN MANUSCRIPTS OF SANSKRIT WORKS GIVING RISE TO MANY OF THE SO-CALLED *VARIÆ LECTIONES*.

Vowels.

अ (old form) = अ (new form).

आ „ = आ „

इ and ऋ are often interchanged, e.g., इ, ऋ.

उ and ङ are often interchanged, e.g., उ, ङ.

८ and ९ and such signs are often omitted.

उ = ऊ

क = क्र

इत्येकारो for इत्योकारो.

ए and रा look alike, e.g., एरा for एरा; also ए and ए look alike, e.g., ए and ए; ए and ण are often interchanged, e.g., एहादा for एहादा; क्षौणपुराया = ०पुण्याः

ॐ = ओ. It is also written ॐ also ऊ ऊँ and ॐ.

Anusvâras and Visargas treated similarly. Sometimes they are written as big ciphers, e.g., ० = Anusvâra १ = Visarga. These are often omitted in copying by scribes when they are in the form of mere dots.

Consonants.

क is written क. उरका, उक्खा, उरका are all written alike.

ख is often written ख.

ग ग is double ग or ग e.g., गोमय = गोमय.

ग is sometimes written ग.

घ was written like घ e.g., चघर = चघर; मेघः = मेघः; घोर्ण for घोणा. The mark over the ण denoting that there is an आ at the end was often mistaken for a Repha over the letter, e.g., पक्षिर्णो for पक्षिर्णो.

च is written for ञ *e.g.*, कञ्चित् for कञ्चित्. It is also confounded with च *e.g.*, कञ्चित् for कञ्चित्. अनाचखिदे for अनाचखिदे. The letter च is often mistaken for य *e.g.*, ञ = य.

It was never the practice of writing च्छ but छ, छ. ञ्चि denoted the conjunct consonant च्छ.

We have sometimes before ज, a dot or a cipher which was equal to ज्ज *e.g.*, °ज. or °ज. This is lost sight of by the scribes.

झ was often written झ. It was also written झ्. Also ड.

ट and र were often interchanged, *e.g.*, ट which can be read and written ट or र.

ड and द are written alike; especially डु and दु.

ण was often written like ण or रा *e.g.*, गण्डे for गण्डे; प्रेतण्डा or पेदण्डा for प्रेदण्डा and पेदण्डा.

तु is always written for तु. It also stands for तु, and sometimes for तु.

थ was written थ. Also प्य.

थ and ध were written alike.

ध for धु.

नै = ण; णै = न. So also सै = श; शै = स The figure ३ was often omitted by scribes.

प, म, भ, and य are always confounding. So also are स and म.

ल, ल often stood for ल.

व and व were always written promiscuously.

श was often written like श *e.g.*, अश्वानां=अश्वानां; वेदयापरः=वेदयापरः; तवक्षी=तवक्षी.

प was written for प *e.g.*, धिहूर्प=धिहूर्प.

हन्त was written differently as हत्त, हंत or हत. डू for डू.

क्ष looks like क्ष or दा.

क्षीया for क्षीया.

Conjunct Consonants.

कै=के; ह was read for हृ or ह् or हृ. स्छ for स्थ.

ल stood for ल, ल or ल

द्य stood for द्य or द्य.

ह्रां = प्णं; श्रे = श्णो.

श्रीढ = प्रौढ; सं = सं. This is apt to be mistaken for ह्यं.

IV. CHARACTERS OF THE PRINCIPAL DRAMATIS PERSONÆ AS REPRESENTED IN THE PLAY.

चारुदत्त.

The hero of this play is चारुदत्त. His character is shown as very noble throughout the play. In support we would advance the following instances :—

ACT I.

- (1) एतत्तु मां दहति—(Verse 12, P. 21.)
- (2) सत्यं न मे विभवनाशकृतास्ते चिन्ता &c. (Verse 13, Page 22.)
- (3) वयस्य मा मैवम् । गृहस्थस्य नित्योयं विधिः (P. 24, L. 204.)
- (4) ता किं तस्य गुणोहं णालंकिदा उज्जयिणी. &c. (P. 51, L. 453.)

The high esteem in which चारुदत्त was held, can be seen from (P. 53, L. 471) at which we have the following :—

- (5) यदीमं वृत्तान्तमार्येचारुदत्तस्य नाख्यास्यसि.
- (6) तस्य चारुदत्तस्य गुणेभ्यः (P. 53, L. 479.)
- (7) सोऽस्मद्विधानां प्रणयः कृत्वीकृतः (Verse 46, P. 54.)
- (8) दीनानां कल्पवृक्षः &c. (Verse 48, P. 55.)
- (9) अम्नहे जादीकुमुमवासिदो &c. (P. 63, L. 569.)
- (10) अथवा न युक्तं परकलत्रदर्शनम् (P. 65, L. 588.)
- (11) पुरिसेमु णामा विभिखविअन्ति, न उण मेहेमु (P. 69, L. 628.)

च is written for य e.g., कश्चित् for कश्चित्. It is also confounded with व e.g., कश्चित् for कश्चित्. अनाचखिदे for अनाचखिदे. The letter च is often mistaken for य e.g., य = य.

It was never the practice of writing छ but छ, छ. छि denoted the conjunct consonant छ.

We have sometimes before ज, a dot or a cipher which was equal to ज्ज e.g., 'ज. or °ज. This is lost sight of by the scribes.

झ was often written झ. It was also written झ्. Also ड.

ट and र were often interchanged, e.g., ट which can be read and written ट or र.

ड and द are written alike; especially डु and दु.

ण was often written like ए or रा e.g., गण्डे for गण्डे; प्रेतण्डा or पेदण्डा for प्रेदण्डा and पेदण्डा.

नु is always written for तु. It also stands for रु, and sometimes for नु.

थ was written थ. Also व्य.

थ and घ were written alike.

फ for धु.

नै = ण; णै = न. So also सै = श; शै = स The figure ३ was often omitted by scribes.

प, म, भ, and य are always confounding. So also are स and म.

ल, ल often stood for ल.

व and व were always written promiscuously.

श was often written like श् e.g., अश्वानां = अश्वानां; धेर्यापरः = धेर्यापरः; तवशी = तवशी.

प was written for स e.g., धिहूर्प = धिहूर्म.

हन्त was written differently as हत्त, हंत or हत. डु for डु. द्द looks like क्ष or दा.

सत्या for सान्या.

Conjunct Consonants.

क्षे=क्षे; द् was read for दृ or द् or दृ. स्त्र for स्थ..

ल stood for ल, व्र or ख

द्य stood for द्य or द्य.

ह्रां = प्हां; श्रे = श्णो.

श्रीढ = प्रौढ; सं = सं. This is apt to be mistaken for त्वं.

IV. CHARACTERS OF THE PRINCIPAL DRAMATIS PERSONÆ AS REPRESENTED IN THE PLAY.

चारुदत्त.

The hero of this play is चारुदत्त. His character is shown as very noble throughout the play. In support we would advance the following instances :—

ACT I.

- (1) एतत्तु मां दहति—(Verse 12, P. 21.)
- (2) सत्यं न मे विभवनाशकृताहेतु चिन्ता &c. (Verse 13, Page 22.)
- (3) वयस्य मा भवम् । गृहस्थस्य निरयोयं विधिः (P. 24, L. 204.)
- (4) ता किं तस्य गुणोद्दिष्टा लोकेऽपि उज्ज्वला. &c. (P. 51, L. 453.)

The high esteem in which चारुदत्त was held, can be seen from (P. 53, L. 471) at which we have the following :—

- (5) यदीमं वृत्तान्तमार्येचारुदत्तस्य नाख्यास्यसि.
- (6) तस्य चारुदत्तस्य गुणेभ्यः (P. 53, L. 479.)
- (7) सोऽस्मद्विधानां प्रणयैः कृशीकृतः (Verse 46, P. 54.)
- (8) दीनानां कल्पवृक्षः &c. (Verse 48, P. 55.)
- (9) अम्महे जादीकुसुमवासिदो &c. (P. 63, L. 569.)
- (10) अथवा न युक्तं परकलत्रदर्शनम् (P. 65, L. 588.)
- (11) पुरिसेमु पात्रा विभित्तविभ्रान्ति, ष उण गेहेमु (P. 69, L. 628.)

ACT II.

- (1) जे त्वाल्लिसे पिअर्दशणे पिअवादी &c. (P. 108, L. 285.)
- (2) अणुक्कोशकिदोहें पदानोहें &c. (P. 109, L. 293.)
- (3) के दाणिं तदश भूदल्यमिअद्दश णामं ण आणादि &c. (P. 110, L. 301.)
- (4) पुहवीए तुमं एके जीवशि । शोशे उण जणे शशदि (P. 111, L. 310.)

ACT III.

- (1) सुअणे हु मिघाणुक्कम्पके शमिए णिद्वणके &c, (P. 126, L. 3.)
Charudatta's taste for music is shown by his speech in praise of a singer named रेभिल, at Pp: 130-132.
- (2) अलं सुत्तजनं प्रबोधयितुम् (P. 135, L. 60.)
- (3) That Charudatta was an appreciator of merit, the following speeches show:—अहो दर्शनीयोयं संधिः followed by Verse 23, P. 152, L. 247.
- (4) दृष्ट्वा प्राङ्गदतीं निरागरत्ननामस्मारुमाशान्वितः &c, (P. 153, Ls, 259-62), shows Charudatta a benefactor of mankind. The same opinion is strengthened by the speech यदसां कृतार्थो गतः (P, 155, L. 281.)
- (5) His fainting at hearing that the article stolen was a deposit, shows him to be really noble:—कथं न्यासः । मोहमुत्तगतः (P. 155, L. 283.)
- (6) अहमिदानीमन्ततमभिधास्ये and Verse 27, P, 156, Ls, 294-296, show the high regard he had for truth,
- (7) मंत्रेय, गच्छ रत्नावलीमादाय वसन्तमेतायाः सद्यशम् &c, P. 161, Ls. 315-318, and Verse 29 at P. 161, &c,

ACT IV.

- (1) मन्त्रिषु । ण चन्द्रादो आदयो द्योदि. (P. 182, L. 203.)
- (2) Verse 22. P. 187, Ls. 255-256,

- (3) वसन्तसेना । आर्य मैत्रेय, अभीदानीम् followed by the verse गुणप्रवालं, &c. P. 212, Ls. 478-482.

ACT V,

- (1) न । गुणहार्यो ह्यसौ जनः said (to himself) of वसन्तसेना (P. 224, L. 73.)
- (2) आगच्छतु । परितुष्टा यास्यति (P. 224, L. 82.)
- (3) How tender the heart of Charudatta was is shown by तिष्ठतु दयितासहितस्तपस्वी पारावतः । (P. 227, L. 108.)
- (4) मद्र न कदाचिद्विप्रियवचनं निष्कलीकृतं &c. (P. 233, L. 169.)
- (5) अदो ज्ञेव कामीअसि. (P. 253, L. 380.)
- (6) कः श्रद्धास्यति भूतार्य &c. Verse 43, P. 255, Ls. 399-400.

ACT VI,

- (1) अज्जचारुदनस्स. (P. 288, L. 219.)
- (2) जइ अज्जचारुदत्तं वसन्तसेणिअं वा ण जाणासि &c. (P. 288, Ls. 223-231.) These lines show that both चारुदत्त and वसन्तसेना were held in very high esteem in the city of Ujjayini.

ACT VII,

- (1) अभ्युपगन्वत्सलः खलु तत्रभवानार्यचारुदत्तः श्रूयते &c. (P. 304, Ls. 27-28.)
- (2) आपे प्रागनहं जह्याम् &c. P. 306, L. 61, &c., &c., said by आर्यक and चारुदन respectively.

ACT IX.

- (1) (P. 391, L. 186) The Judge when about to summon चारुदत्त says:—कथमार्यचारुदत्तोप्यरान्निराहाययितव्यः । अथवा व्यवहारस्तमाह्वयति । मद्र शोधनक, गच्छ । आर्यचारुदनं स्वीमेसं-
भ्रान्तमनुदिमं सादरमाह्वय । प्रस्तावेनाधिकरणिकस्त्वां द्रष्टुमिच्छतीति ।
- (2) (P. 395, L. 242) The Judge seeing चारुदत्त coming into the court says:—स्वागतमार्यस्य । मद्र शोधनक, आर्य-

स्यासनमुपनय । which words incense शकर (L. 247, same page).

- (3) (P. 396, L. 257) वसन्तसेना's mother, on seeing चारुदत्त says to herself:—अभं सो चारुदत्तो । सुणिक्खित्तं क्वु दारि-
आए जोव्वणं ।
- (4) (L. 258) The Judge questions चारुदत्त 'आर्यं, गणिका तव मित्रम्' । At this question चारुदत्त blushes and answers the question with the words 'अथवा यौवन-
मत्रापराध्याति, न चारिन्त्यम्' (P. 397, Ls. 268-9.)
- (5) (P. 400, L. 300) The Judge says 'तुलनं चादिराजस्य समुद्रस्य च तारणम् । प्रहर्णं चानिलस्येव चारुदत्तस्य दूषणम्' &c.'
- (6) (P. 400, L. 305) The Judge says to शकर 'अपेहि मूर्खे' and the verses following.
- (7) (P. 401, L. 316) वसन्तसेना's mother says 'जो दाणि पासीकदं सुवण्णमण्डअं &c.'
- (8) (P. 405, L. 372) चारुदत्त says about himself योहं लतां कुसुमितामपि &c.
- (9) (P. 410, L. 428) The विदूषक saying 'भो भो अज्जा, जेण दाव पुरद्दावण. &c...., to सदस्यण्डं करेमि' (L. 438).

ACT X.

- (1) (P. 426, L. 21) अमी हि दृष्टा &c., to the end of the verse.
- (2) (P. 426, L. 27) The Chândâlas when taking चारुदत्त to the gallows describe him as a सुपुरुष.
- (3) (P. 430, L. 63) The Chândâlas speak of चारुदत्त—'एसो गुणलअणणिही शज्जणदुक्खाण उत्तलणशेदु । अशुवण्णं मण्डणअं अयणीअदि अज्ज णअलीदो ।' &c.
- (4) (P. 436, L. 124) The Chândâlas, answering the question of रोहसेन, Chârudatta's son, 'ता कीम मारेषु आवुक्कं,' say 'अत्त लाअणिओओ वसु अयलज्जादि । ण हुअणे । &c.'

- (5) (P. 456, L. 314) The Chândâlas would not put चारुदत्त to death but say to him अज्ज चालुदत्त, लाआणेओओ वखु अवलज्जादि । ण वखु अह्मे चाण्डाल । ता शुमलेहि जं शुमलिदव्व । &c.
- (6) (P. 457, L. 318) Shows how devoted चारुदत्त was to वसन्तसेना.
- (7) (P. 477, L. 526) चारुदत्त saying to शकार who had prostrated himself at his feet अमयममयं शरणागतस्य ।
- (8) (P. 479, L. 560) उपकारहतस्तु कर्तव्यः &c.

वसन्तसेना.

वसन्तसेना is the heroine of this play. Her character will be evident from the following instances:—

ACT I.

- (1) (P. 39, L. 332) गुणो वखु अगुराअस्स कारणम् । ण उण दलक्कारो ।
- (2) Her attachment to चारुदत्त is clear from her speech at Page. 40, L. 314.—जं सचं अवरज्जन्तेण वि दुज्जणेण पिअसंगम पाविदा ।
- (3) (P. 66, L. 601) वलक्कारायुणीअमाणेत्ति जं सचं अलंकिदाद्धि एदेहिं अवखरेहिं ।
- (4) (P. 69, L. 628) वसन्तसेना, about to deposit her ornaments, says:—‘पुरिसेसु णासा णिखिखाविअन्ति । ण उण गेहेसु ।’

ACT II.

- (1) (P. 80, L. 56) अदो ज्जेव कामीआदि and P. 81, L. 63 हज्जे सहसा अहिसारिअन्तो पच्चुअआरदुव्वलदाए &c.
- (2) Her respect for चारुदत्त is clear from P. 111, L. 304 सहर्पमासनादवतीर्यं । अज्जस्स अत्तकेरकं एदं गेहं । हज्जे देहि से आत्तणं । तालवेष्टअं गेहं । परिस्समो अज्जस्स वाधेदि &c.

ACT IV.

- (1) (P. 167, L. 33) वसन्तसेना on hearing her maid-servant say that a carriage sent by शकार is wait-

ingat her door, says मा पुणो एवं भणिससि and further on L. 39 sends a message to her mother 'एवं विष्णविद्व्या जइ मं जीअन्ती इच्छसि ता एवं ण पुणो अहं अत्ताए आणविद्व्या.'

- (2) वसन्तसेना seeing her maid मदनिका secretly conversing with शर्विलक says (P. 170, L. 80.) ता रमदु रमदु । मा कस्तावि पीदेच्छेदो भोदु । ण हु सद्दविस्सं ।
- (3) The cleverness of वसन्तसेना can be seen from P. 186, L. 246 and L. 250—पाडेच्छदु अज्जो मदणिअ । and अहं अज्जचारुदत्तेण भणिदा । जो इमं अलंकारअं समणस्सदि तस्स तुए मदणिआ दादव्वा &c.
- (4) That वसन्तसेना is conscious of the inferiority of her position as a prostitute is clear from P. 188, L. 269:—संपदं तुमं ज्जेव वन्दणीआ संवुत्ता ।
- (5) वसन्तसेना on the announcement of a Brahman from चारुदत्त says at P. 191, L. 308 अहो रमणीअदा अज्ज दिवसस्स ।

ACT V.

- (1) Her determination to visit चारुदत्त's house, although it was raining very hard, is clear from P. 243, L. 272 न शक्या हि स्त्रियो रोदुं प्रस्थिता दयितं प्रति ।
- (2) Her constancy to चारुदत्त is once more confirmed by her speech अहो ज्जेव कामीअसि at P. 253, L. 360..

ACT VI.

- (1) वसन्तसेना is conscious of चारुदत्त's poverty, and, therefore, at P. 267, L. 27, she requests her maid with the words हज्जे मेण्ह एदं रअणावलि । मम वहिणिआए अज्जाधूदाए गदुअ समणोदि । भणिदव्वं च अहं सिरिचारुदत्तस्स गुणणिज्जिदा दासी तदा तुम्हाअं पि । ता एसा तुह ज्जेव्व कप्पाहरणं होदु रअणावली ।

- (2) She on seeing चारुदत्त's son weeping, stretches forth her arms and calls him to her (See P. 269, L. 51). एहि मे पुत्र आलिङ्ग । (इत्यङ्ग उपवेश्य) अणुकिदं अणेण पिदुणो हव.
- (3) She inquires why the boy weeps and is told in return that he weeps because the golden cart belonging to the son of a neighbouring merchant with which he was playing was taken away by him, and therefore an earthen toy-cart was given to him, and that he insisted on having a golden cart. On hearing this वसन्तसेना (P. 270, L. 61), says हृदी हृदी । अभं पि णाम परसम्पत्तीए सन्तप्पदि &c., and says with tears in her eyes जाद मा रोद । सोवण्णसअडिआए कीलिस्ससि.
- (4) चारुदत्त's son, रोहसेन, on hearing this inquires of the maid who the lady was and on being told by her that the lady was his (रोहसेन's) mother says that the maid tells an untruth, because he says that if the lady was his mother how is it that she was all adorned from head to foot (cap-a-pie). On hearing these touching words वसन्तसेना strips herself of all her ornaments, and says (P. 272, L. 71), एसा दाणं दे जण्णी संयुत्ता । ता येण्ह एद अलङ्कारभं । सोवण्णसअडिअं षडवेदि । and then fills the toy-cart with her ornaments and sends him away. This elevates her character in the highest degree.

ACT VIII.

- (1) वसन्तसेना's aversion for शक्य is clear from P. 337, L. 269, when she kicks him with the words

अवेहि । अणञ्जं मन्तेसि । when he had prostrated himself at her feet.

- (2) वसन्तसेना's attachment to चारुदत्त and her aversion for शक्य is illustrated by verses 32 and 33, P. 351, and by her speech at P. 352, L. 430 सहारपादवं सेविअ ण पलासपादवं अङ्गीकरिस्सं. See also P. 353, L. 441 सलाहणिआइं एदाइं अक्खराइं &c.
- (3) वसन्तसेना though a prostitute outdoes even a married lady (See P. 354, L. 457) वसन्तसेना उदं अङ्गुदित्ति लज्जणीअं क्खु एदं । This sentence represented to have been uttered by वसन्तसेना is a clear proof of her womanly bashfulness and modesty.

ACT X.

- (1) P. 460, L. 349 वसन्तसेना on being asked by the Buddha mendicant where she was to be taken answers with the words :—अञ्ज, चारुदत्तस्स ज्जेव गेहं । तस्स दंसणेण मअलाञ्छगस्स विअ कुमुदिणिं आणन्देहि मं ।
- (2) वसन्तसेना though a concubine, has extreme sympathy for the wife of चारुदत्त (P. 482, L. 587) तत्त गदुअ जीवावेदु अञ्जां । अण्णया अधारत्तणेण अणरथो ममावीआदि ।
- (3) वसन्तसेना and चारुदत्त's wife are represented at P. 486, L. 640, to have embraced each other. This line evinces the mutual love of the real wife and the concubine.

धृता.

ACT III.

- (1) धृता was the name of the wife of चारुदत्त. Her character may be gathered from the following :— (P. 156, L. 300) अइ गये अयारेक्याइमररो अञ्जउत्तो अञ्ज- निरेएण गइ । After this question put by धृता to her

maid, the maid answers her with the words भद्रिणि सचं । किन्तु जो सौ बेस्साजणकेरको अलंकारओ सो अवहदो । Hearing these words चारुदन's wife falls into a trance. धृता then regaining her consciousness says हज्जे किं भण्णसि अवरिक्खदसरीरो अज्जउत्तो, ति । वरं दाणं सो-सरीरेण परिक्खदो ण उण चारित्तेण &c., &c. (P. 157, Ls. 306-14).

- (2) She tells her maid to call विदूषक to her and when he comes, places her necklace of jewels into his hands. (See P. 159, L. 326). The विदूषक goes to चारुदन and shows him the necklace of jewels and on being asked by him what it was, the विदूषक answers him by saying (P. 160, L. 337) भो जं दे सरिसदारसंगहस्स फलं । चारुदत्त's delight and recognition of his wife's merit is clear from verse 28, P. 161.

ACT VI.

- (1) धृता when the necklace of jewels was sent by वसन्तसेना to her with her own maid-servant, refuses it with the words "अज्जउत्तेण तुम्हाणं पमादीकदं । ण जुत्तं मम एदं गेण्हिदुं । अज्जउत्तो जेव्व मम आहरणविसेसोति जाणादु भोदी (P. 268, Ls. 35-37).

ACT X.

- (1) Her devotedness to her husband is clear from P. 480, L. 568 एवा अज्जचालुत्तस्स बहुआअज्जा धृता &c., &c.....पावण पयिसादि । Again P. 482, L. 595 भीआमि अज्जउत्तस्स अमद्दलाकण्णदो and P. 483, L. 602 वरं पावाचरणे । ण उण अज्जउत्तस्स अमद्दलाकण्णनं ।
- (2) P. 486, L. 638 धृता on seeing वसन्तसेना says दिदिअ कुसलेणी यद्विआ.

विदूषक.

ACT I.

- (1) P. 19, L. 152 चारुदत्त says of विदूषक "अये सर्वकालमित्रं मैत्रेयः प्राप्तः । सखे स्वागतम् &c., &c.
- (2) His cleverness, power of minute observation, and witty nature may clearly be seen from P. 25, L. 210. आदंसगदा विअ छाआ वामादो दक्खिणा, दक्खिणादो वामा, &c. and P. 50, L. 446 अम्हारिसज्जणभाअधेअकुडिलेण दण्डकट्टेण &c., &c., and P. 220, Ls. 36-38 (Act V.). अकन्दसमुत्थिदा पदुमिणी, अबंचओ वाणिओ, अचोरो सुवण्णआरो, अकल्लहो गामसमागमो, अलुद्धा गर्णआ ति ।
- (3) P. 21, L. 170 भो वअस्स अलं सेतप्पिदेण । पणइज्जणसंक्रामि-
दविहवस्स सुरअण्णपीदसेसस्स विअ पडिवाचन्दस्स परिवसओ वि दे
आहिअदरं रमणीओ ।
- (4) The विदूषक's sense of honour is very high (See P. 49, L. 435), when विदूषक sees रदुनिका seized by the hand by शकार he says जुत्तं ण्णेदं । सारिसे ण्णेदं । जं अज्जचारुदत्तस्स दल्लिद्धाए संपदं परपुरिसा मेहं पवेसीअन्ति । (L. 438). He asks रदुनिका the question किं तव परि-
दृषो । आदु अम्हागं ।
- (5) The dialogue between विदूषक and शकार at P. 57, is another instance of विदूषक's wit as also of his feelings for the straitened circumstances of his friend.

ACT III.

- (1) The विदूषक's speech at P. 131, Ls. 25-30, is another instance of विदूषक's wit, so also P. 133, Ls. 42-45, is another instance in point. Similarly P. 136, Ls. 74 and 75, constitute another instance of the humorous and witty speech of विदूषक.

ACT V.

- (1) The dialogue in Act V. (Pp. 228 to 232, Ls. 118-156), between विदूषक and a servant of वसन्तसेना affords another instance of his wit and humour.

ACT VII.

P. 305, L. 43 किं गिअडेण से वद्धा गोड । जेण सभं ण ओदरेदि &c., is another example in point, so also P. 307, L. 67 सेपदे अम्हे वज्जिस्सामो ।

ACT IX.

P. 410, Ls. 428-30 show the strong conviction he feels that the charge of woman-murder brought against चारुदत्त was false and trumped up. His strong attachment to his friend चारुदत्त is clearly shown at P. 422, Ls. 548-49 अहं ते पिअव-अस्सो मविअ तुए विरहिदाइ पाणाइ धारेमि; and P. 437, L. 133 भो भइमुहा, मुञ्चथ पिअवअस्सं चारुदत्तं । म वावादेथ; similarly Pages 450 and 451, Ls. 257 and 261-65 भो वअस्स, एव्वं तुए जाणिदं तुए विणा अहं पाणाइ धारेमि ति, and तथावि ण सनुणोमि पिअवअस्सविरहिदो पाणाइ धारेदुं ति । &c.

*रोहसेन.**ACT VI.*

(This was the name of Charudatta's Son.)

P. 268, L. 40 रदणिए किं मम एदाए मटिआसअडिआए तं ज्जेव्व सोवण्णसअडिअं देहि. P. 271, L. 68 रदणिए, अलिअं तुमं भणासि । जइ अम्हाणं अज्जआ जणणी, ता कीस अलङ्किदा &c., P. 272, L. 73 ण गेण्हस्सं । रोदसि तुमं ।

ACT X.

P. 436, L. 126 वावादेथ मं । मुञ्चथ भावुकं ।

शकार.

ACT I.

P. 26, L. 225 and the following verse कि याशि धावासे &c.; P. 28, verse 21 मम मअणमणङ्कं &c.; P. 29, verse 23 एशा पाणकमूशिकामकशिका &c. P. 336, Ls. 260-68 तं खम्मिदासे वलगासे तवाम्हे दासे, these and similar verses in the first act clearly shew that he loved वसन्तसेना very dearly.

P. 33, L. 285 इदिआणं शदं मालेमि । शूले हग्गे. Seeing विट prostrating himself before विदूषक, शकार asks him at P. 53, L. 480 के विअ तस्स गुणा जदस मेहं पविसेअ भासिदव्वं पि णदिथि । P. 59, L. 536 आदु आणिज्जादमणाह आमलणान्तिके वेले हुविदशदि. । &c.

ACTS VIII., IX.

His character, as represented in the play, shows that he was at one and the same time clever and haughty, foolish and timid. His cleverness can be seen from P. 321, L. 103 भावे, अज्जवि तं वसन्तसेणिअं शुमलामि । दुज्जणवअणं विअ हट्ठदादो ण ओदलदि । His haughtiness can be seen from P. 335, Ls. 249-52 देवदाणं च्हणाणं च अग्गदो चलणेण गच्छामि &c., to एसे शे लडिटअसाले मग्गाल्लके गच्छदि । His foolishness may be seen from his dialogue with विट Pp. 318-19, Ls. 70-82, and his cowardice may be seen from P. 362, L. 557 (समयममगृत्थ) किले भीदिसि । ता गच्छ; also P. 61, L. 549 (Act. I.) ता सिग्घं अवणम्मह । His bitter enmity to चादत्त is clear from P. 365, Ls. 580-84, also from P. 406, L. 377 अज्ज वि एसे हदासवाद्दसे षट्ठसे धारोअदि । &c., &c.

विट्.

ACT I.

(P. 29, L. 248) वेगादहं प्रविसृतः पवनं निरुन्ध्यां त्वन्निग्रहे तु-
 धरणात्त्रि न मे प्रयत्नः; (P. 36, L. 307) भवति वसन्तसेने, न
 पुष्पमोषमहेत्युद्यानलता । तल्लतमलङ्करणैः; (P. 40, L. 338) यदेव
 परिहर्तव्यं तदेवोदाहरति मूर्खैः; (P. 42, L. 363), verse 35
 वयं प्रदोषतिमिरेण &c.; (P. 52, L. 458) महाब्राह्मण मर्षय
 मर्षय &c.; (P. 54, L. 483) सोऽस्मद्विधानां प्रणयैः कृशीकृतो &c.

ACT VIII.

P. 314, L. 26 न युक्तं निर्वेदधृतकषायं भिक्षुं ताडयितुम् &c.

P. 341, Ls. 313-16, verse 23 केनोडुपेन परलोकनदीं
 तरिष्ये; so also verse 24 on the same page.

शार्विलक.

ACT III.

शार्विलक is a skilful robber (see P. 139, Ls. 98-
 109). Theft as is usual with the Hindus was
 elevated to a science. There are books written
 on the science of theft, known as चौरशास्त्र (see
 P. 141, Ls. 123-125, &c). शार्विलक's verse about the
 sacred thread (यज्ञोपवीत) (P. 143, Ls. 144—47) is
 very funny indeed. He, though a thief, is
 proud of his birth in a high family (P. 143,
 L. 195) अहं हि चतुर्वेदविदोऽत्रिप्रतिप्राह्वस्य पुत्रः शार्विलको नाम
 ब्राह्मणः &c. He is proud of his skill too in thiev-
 ing (P. 149, Ls. 217—20).

ACT IV.

On hearing that the ornaments he stole at
 चादस्त's house belonged to यमन्तगैता and that she
 had deposited them with चादस्त, he repents of his

act (P. 181, Ls. 191-92). On receiving मदनिका as his wife from वसन्तसेना he highly praises the merits of चाकदत्त (P. 187, Ls. 255-56). He was true to his friends as is seen from P. 189, Ls. 282-83.

मदनिका.

ACTS II, IV.

. मदनिका was a clever girl. In support of this various instances may be given from the play (See P. 79, L. 45). P. 173, Ls. 103-106 सखिल्लभ अखण्डिदचारित्तोसि &c., is an instance in point. Her firm belief in the merits of चाकदत्त may be seen from her speech at P. 182, L. 203 ण चंदादो आदवो होदि. Her cleverness may be seen also from Pp. 183-184, Ls. 213-225. See also in the same connection P. 189, L. 285 ता परं पेदु म अज्जउत्तो समीवं गुरुअगाणं; also P. 190, L. 292 अणमत्तेण दाव अज्जउत्तेण होदव्वम् ।

स्थावरक.

ACT VIII.

Among the minor characters of the play स्थावरक the servant of शककर alone deserves some notice (P. 342, Ls. 326-360.) The philosophical turn of the conversation between him and शककर clearly shows him to be a righteous and pious man. Also at P. 363, L. 562. he replies to शककर on his being asked his opinion on शककर's act (that of the murder of वसन्तसेना) in the following words : भट्टके, महन्ते अक्कजे कडे. He does not care for gold offered to him by his master for keeping silence (P. 363, Ls. 564-566).

ACT X.

His bold attempt to throw himself from the window in a fettered state, when he heard that चारुदत्त was being taken to the gallows for the murder of वसन्तसेना (See P. 439, Ls. 150-164). He falls prostrate at the feet of चारुदत्त when he saw that nobody would believe him saying (P. 448, L. 234) अज्ज चारुदत्त, एतिके मे विहये । &c.

वीरक.

ACT VI.

Among the minor characters there is another, viz., वीरक which is deserving of notice ; P. 289, Ls. 230-31, verse 15. 'पत्ते अ राअकज्जे विदरं पि अहं ण जाणामि' shows him to be a loyal servant.

V.—*DRAMATIS PERSONÆ.*

(MEN.)

चारुदत्तः—A *Brahmana* (Bania) of a wealthy and respectable family, reduced to poverty by his munificence ; beloved by वसन्तसेना.

रोहसेनः—The son of चारुदत्त. A lad.

मैत्रेयः—A *Brahmana*, the friend and companion of चारुदत्त the विदूषक of the piece, a character of mixed shrewdness and simplicity with an affectionate disposition.

वर्धमानः (नक्रः)—Servant of चारुदत्त.

शक्रारः (संस्थानकः)—The brother-in-law of the king पालक, an ignorant, frivolous and cruel coxcomb, a suitor of वसन्तसेना.

विट्—The attendant, tutor, and parasite of the former.

चेट्—A servant of शक्रार.

स्वावरकः—Carriage-driver of शक्रार.

आर्यकः—A cowherd and insurgent, finally successful; he killed the king पालक and succeeded to his throne.

शर्विलकः—A dissipated Brahmana, a friend of the preceding, in love with मदनिका a female servant of वसन्तसेना.

भिक्षुः (संवाहकः)—A man whose business it was to rub and knead joints, but who being defeated in gambling became a भ्रमणक or Buddha mendicant.

मायुरः—A keeper (सभिकः). of a gaming-house.

दुर्दुरकः—A gambler.

द्यूतकरः—Another gambler.

कर्णपूरकः—A servant of वसन्तसेना.

आधिकारणिकः—The Judge.

श्रेष्ठिन्—Provost.

कायस्यः—A scribe of the Court.

शोधनकः—A Bailiff of the Court.

चन्दनकः } Captains or Chief Constables of the Town—
घोरकः } guard of the city of अवन्ती.

विटः—An attendant of वसन्तसेना.

बन्धुलाः—Sons of a harlot.

कुम्भीलकः—A servant of वसन्तसेना.

चाण्डालौ—Public executioners of the city of अवन्ती.

(WOMEN.)

धृता (वधूः)—Wife of Chârudatta.

वसन्तसेना—A courtesan in love with चारुदन, likewise beloved by him, living in a princely style, the object also of संस्थानक's addresses.

माता (वृद्धा)—The aged mother of वसन्तसेना.

मदनिका—An attendant of वसन्तसेना, beloved by शर्विलक; subsequently married by him.

रदनिका—The servant of चाहदत्त's house.

चेष्टी—A servant of वसन्तसेना.

PERSONS SPOKEN OF.

पालकः—King of Ujjayini.

रेभिलः—A musician or singer.

सिद्धः—A seer who prophesied आर्यक's triumph.

Passengers, attendants and guards, &c.

SCENE.

उज्जयिनी (अवन्ती)—The city and the suburbs.

VI. ERRATA OF SERIOUS MISTAKES IN THE
SANSKRIT MRICHCHHAKATIKA.

पृष्ठ.	पङ्क्ति.	अशुद्धम्.	शुद्धम्.
१०	३	रसाभगं अत्थि वि	रसाभगं सर्व्वं अत्थिजि.
१६	११	सूत्रधारवृत्ता—	सूत्रधारवानयस्य.
१८	१४	अद्भुलीसंस्थित—	अद्भुलीसंस्थित—
२४	५	पूज्जन्ता देवदा	पूज्जन्ता वि देवदा.
२७	१९	वने गतः	वने गतः.
२९	१७	शोपकरणं	शोपकरणं.
४०	६	स्वगतम्	स्वगतम्.
४०	७	ज सद्य	जं सद्यं.
४५	९	तुम पबंजदु—	तुमं पबंजदु—
४७	३	शपदं	शपदं.
४७	११	पयासीति	विटः—पयासीति.
५२	११	किमिव	किमियम्.
५४	१	विदूदकः	विटः.
५४	१५	सोस्मदिति	विटः—सोस्मदिति
५६	११	पुनरुक्तत्वं	पुनरुक्तत्वं.
६४	१८	ननु भूषिता	ननु । भूषिता.
६९	३	६३	६२
७१	५	जालोहि	पञ्जालोहि
७३	१	राशौ वर्धमानकेन	राशौ । वर्धमानकेन—
७३	१८	भालमदीक्षितेन	श्रीलम्बादीक्षितेन.
९१	१	मुक्ते	मुक्ते.
९५	१३	दत्तोरामेव	दत्तौ रामेव.

१०७	१४	आर्यं	आर्ये.
१०७	१४	जन्मभूमि	मे जन्मभूमि.
१२३	१७	प्रथमाङ्के वर्णितः	प्रथमाङ्के (पृ. १७ पं. ६३) वर्णितः
१२९	१३	द्वितीयाङ्के ददुरकेण	द्वितीयाङ्के (१०४ पृष्ठे) ददुः
१४८	१२	संभवे	संभवे.
१४८	१३	वास्तिकैरिति	वास्तिकैरिति.
१५९	१४	समाप्तव	समाप्तवैव.
१९२	१७	उद्गायनकर्ष-इत्यनन्तरं	'परमेतत्' इत्यधिकम्.
१९८	८	पारमरिसेण	परमरिसेण.
१९८	१५	यमपरैर्व्या-	इयमपरैर्व्या-
२०३	३	पिवाआदि	पिबीआदि.
२३१	११	रक्षा	रक्षा (रथ्या).
२३९	१२	हीरकसरदृशा	हीरकसरदृशा.
२४८	१७	अपि	अपि.
२५३	१६	वोपकर्तुम्	वोपकर्तुम्.
२५९	१२	हेतुके	हेतुकः.
२९२	१५	आर्यं.	आर्यः.
३११	१०	जायत	जायत.
३११	११	चौरा	चौरा.
३२३	१२	भावसूर्यस्य	भाव सूर्यस्य.
३२३	१२	वृक्षशाखासु लीना.	वृक्षशाखासु लीना.
३२४	१९	राजदयालसंस्थाने	राजदयालसंस्थानो.
३४१	१९	स्थितत्वादाह अयमिति	स्थितत्वादाह । अयः
३५५	११	एदिमिति	एदि(द)मिति.
३७१	१५	निर्मिताया	निर्मितायां.
३७६	१९	अभिमानशून्यः। इष्टः	अभिमानशून्यः । इष्टः
३९०	१४	लिख्यताम्	लिख्यन्ताम्.
३९३	१६	आह भिन्नैति	आह । भिन्नैति.
४०५	२	गतिस्तु गौः	गतिस्तु गौः.
४१७	१८	गोपायसि	गोपायसि.
४२३	९	सत्यामपि	सत्यामपि.
४२४	१४	॥२॥ इत्यनन्तरं	'नयनोत्ति मालिनीउन्द । पांत्पूर्तिः। पितृवनस्य' इत्यधिकम् ।
४२६	१६	गोप्रसव	गोप्रसवा.
४३५	१७	यज्ञियं	यज्ञियं.
४४३	१४	मार्गमाणेन	मार्गयमाणेन.
४५७	१४	कक्षातः	कक्षातः
४७२	१६	४६५	४६५
४९१	१८	सकीर्त्तनं	संकीर्त्तनं.

मृच्छकटिकप्रकरणस्य टीकाया

उपोद्घातः ।

श्रीगणेशाय नमः ।

वान्धवकरोपनामा स महाराट्ठो गुरुर्वेदेलानाम्
शास्त्रे काव्येधीती गौरीचरणारविन्दरोलम्बः ॥ १ ॥
मृच्छकटिकप्रकरणे प्राकृतरत्नाकरामिसंचरणे ।

सेतुं करोति विवृतिं दीक्षितलल्लाभिधः स्वकृतिम् ॥ २ ॥

प्रकरणं चेदम् । तथा च तल्लक्षणम्—

यत्र क्वचिस्वबुद्ध्या वस्तु शरीरं च नायकं चैव ।

विरचयति समुत्पाद्य तज्ज्ञेयं प्रकरणं नाम ॥

चतस्रो वृत्तयः । पञ्च संधयः । अष्ट रसादयः । प्रकरणन्वान्प्रसिद्धनायकं
विहाय कल्पितवणिङ्गनो (ना) यकम् । विविधाश्चात्र रसाः । नाटकादौ बहुप्रका-
रप्राकृतप्रपञ्चेषु चतस्र एव भाषाः प्रयुज्यन्ते । शौरसेन्यार्धन्तिकाप्राच्यामागध्यः ।
अपभ्रंशप्रपञ्चेषु चतस्र एव भाषाः प्रयुज्यन्ते । शकारीचाण्डालीशावरीठक-
देशीया(याः) । मृच्छकटिके तु शवरपात्राभावाच्छावरी नारित । प्राकृते—

मागध्यवन्तिजा प्राच्या शौरसेन्यर्धमागधी ।

वाहीका दाक्षिणान्या च सप्त भाषाः प्रकीर्तिताः ॥

महाराट्ठ्यादयः काव्य एव प्रयुज्यन्ते । अपभ्रंशे—

शकाराभीरचाण्डालशावरद्राविडोण्डजाः ।

हीना वनेचराणा च विभाषा सप्त कीर्तिताः ॥

विविधा भाषा विभाषाः । हीनपात्रप्रयोज्यत्वाद्हीनाः । वनेचरणा चेति
द्वयभाषाग्रहः । तत्रास्मिन्प्रकरणे प्राकृतपाठकेषु सूत्रधारी नटी रदनिकल वय-

मृच्छकटिके

नान्द्यन्ते

सूत्रधारः । अलमनेन परिपत्कुतूहलविमर्दकारिणा परि-
श्रमेण । एवमहमौर्यमिश्रान्प्रणिपत्य विज्ञापयामि यदिदं वयं
कटिकं नाम प्रकरणं प्रयोक्तुं व्यवसिताः ।

विः किल,

द्विरदेन्द्रगतिश्चकोरनेत्रः

अपि च ।

ऋग्वेदं सामवेदं गणितमथ कलां वैशिकीं हस्तिशि-
ज्ञात्वा शर्वप्रसादाद्व्यपगततिमिरे चक्षुषी चोपल-

आर्यान्मान्यान् । मिश्रानभ्यस्तबहुशास्त्रान् । ॥ १९ ॥

नक्रीडनार्थं पठेद्धे. उक्तं मृच्छकटमत्रास्ति । 'अत
इति ठन् । मृदः शकटिकास्मिन्निति वा बहुव्रीहिः ।

- [द्विरदेति ।] द्विजमुख्यतमः क्षत्रजातिश्रेष्ठः । 'त्रयो
तयः' इति स्मृतेः क्षत्रियेपि द्विजप्रयोगः ॥ ३ ॥

- [ऋग्वेदमिति ।] वैशेषिकान् कात्स्न्येन वेद्यापरः । तत्र भवा-
अध्यात्मादित्याद्वक्(ञ्) । शर्वो महादेवः । नञ्वा चायु-
इति जातकादिगणितद्वारा ज्ञात्वा ।

प्रेविश्य ।

नटी । अज्ज इअं म्हि (२) ।

सूत्रधारः । अज्जे साअदं दे (३) ।

नटी । आणवेदु अज्जो को णिओओ अणुचिटीअदु
त्ति (४) ।

सूत्रधारः । अज्जे चिरसंगीदोवासणेण । इत्यादि पठित्वा ।
अत्थि किं पि अम्हाणं गेहे असिदव्वं ण वेत्ति (५) ।

नटी । अज्ज सव्वं अत्थि (६) ।

अपरा सुमनसः पुष्पाणि गुम्फति ग्रं(घ)थ्नाति । इत्यनेनापि कोटक-
स्यैव सूचनम् । किं ने(णे)दम् । भवतु कुटि(टु)म्बि(म्बि)नीम् ।
सहाधिभ शब्दाप्येत्यसंस्कृते-। आशयित्वेत्यर्थः । परमार्यम् । जाणिस्सं
शास्यामि । आर्ये इतस्तावत् ।

नटी-(२)आर्य इयं स्त्रि अस्मि ।

सूत्र०-(३)आर्ये स्वागतं ते ।

नटी-(४)आज्ञापयत्वार्यः को नियोगोनुष्ठीयताम् । त्ति इति ।

सूत्र०-(५)आर्ये चिरसंगीतोपासनेन शुष्कपुष्करनालानीय मे
वुभुक्षया म्लानान्यङ्गानीति पठित्वा नद्ये (ट्ये) आशयित्वेत्यर्थः ।
अस्ति किमप्यस्माकं गेहेत्तव्यं न वेत्ति ।

नटी-(६)आर्यं सर्वमस्ति ।

१ नटी भावेरय अज्जडण (= आर्यपुत्र) D' I. H. २ अज्जदतो (= आर्यपुत्र)
DFH. ३ पठति B (n); पठित्वा H. ४ किं पि B (bcd) DE. ५ अ-
ज्जडण (= आर्यपुत्र) DFH

सूत्रधारः । किं किं अत्थि (७) ।

नटी । तं जेधा । गुडोदनं धियं दहीं तण्डुलाइं । अज्जे-
ण अत्तव्वं रसाअणं अत्थि त्ति । एअं ते देवा आसासेन्तु (८) ।

75 सूत्रधारः । अज्जे किं अम्हाणं गेहे सर्व्वं अत्थि ।
आदु परिहससि (९) ।

नटी । स्वगतम् । परिहसिस्सं दाव । प्रकाशम् । अज्ज
अत्थि आपणे (१०) ।

सूत्रधारः । सक्रोधम् । आः अणज्जे । एअं ते आसा छिज्जि-

सूत्र०-(७) किं किमस्ति ।

नटी-(८)तद्यथा । गुडौदनं धियं दधि तण्डुलाः । आर्येणा-
त्तव्यं रसायनं सर्वमस्तीति । एवं ते देवा आशांसन्तु । ईप्सितं पूर्य-
न्त्वित्यर्थः ।

सूत्र०-(९)आर्ये किमस्माकं गेहे सर्वमस्ति । अथवा परिहससि ।

नटी-(१०)परिहसिष्यामि तावत् । असिदव्वं अन्नरूपं द्रव्यम् ।
पिअं शृतम् (?) अत्तव्वं रसाअणमिति प्रायेण (?) अत्तव्वं रसायन-
मस्तीत्येवं तव देवा आशासन्तामिति संदिग्धवाक्योपन्यासः । आर्य-
अस्ति-आपणे वणिग्वीथ्याम् ।

१ जहा D. २ धियं om. 'B (d); धियं (= धियं) AB (c) DFI.
३ अज्जउत्तेण (= आर्यपुत्रेण) DFH. ४ सर्व्वं आच्छाति (= सर्व्वमस्तीति) AB (?)
DEFGH. ५ एवं दे CJ. ६ आसासेदु AB (bc) CDGJ, आसासेन्द E. differs
in अत्थि J. ७ अज्जे om. BCIJ. ८ अज्जउत्त (= आर्यपुत्र) D. ९ भा BHI.
१० एवं CJ. ११ दे ABCDFJ.

स्सदि । अभावं अं गमिस्ससि । जं दाणिं अहं वेरण्डलम्बुओ 8
विअ दूरं उक्खिविअ पाडिदो (११) ।

नटी । मरिसेदु मरिसेदु अज्जो । परिहासो क्खु मए
कदो (१२) ।

सूत्रधारः । ता किं उण इमं णवं विअ संविहाणअं वेद्वदि ।
एक्का वण्णअं पीसेदि । अवेरा सुमणाओ गुम्फेदि । इअं चै 85
पञ्चवण्णकुं सुमोवहारसोहिदा भूमी (१३) ।

सूत्र^०—(११) आः अनार्ये । एवं तत्र आशा छेत्स्यति । अभावं
च गमिष्यसि । इअ(?)त्यनेन वसन्तसेनायाः प्रवहणविपर्यासमोट(इ)-
नयोः सूत्रनम् । यदिदानीमहं वरण्डलम्बुक इव दूरमुत्क्षिप्य पातितः।
वरण्डो ही(दी)र्घकाटम् । तस्य लम्बुकस्तत्प्रान्तनिबद्धो मृत्तिका-
स्यूणः । स हि द्रोण्यां पानीउ(यो)द्वारे दूरमुत्त्याप्याधः पात्यते ।
केचिदाहुः । वरण्ड इष्टकागृहे उन्नतीभूतो ही(दी)र्घो भित्तिप्रदेशः ।
तत्र लव्यु(म्बु)कोययवभूत इष्टकासंघः । सोपि हि संयोजनार्थं दूर-
मुत्त्याप्यते अनन्तरं निपतत्यपीति ।

नटी—(१२) मृष्यतु मृष्यत्यार्यः । परिहासः खलु मया कृतः ।

सूत्र^०—(१३) तत्किं पुनरिदं नवमिव संविधानकं वर्त्त(ति)ते ।
एका वर्णकं पिण्डि । अपरा मुमनसो गुम्फति । इयं च पञ्चवर्णकु-
सुमोपहारशोभिता भूमी ।

१ अ om. BEG. २ ओ B (d). ३ वरण्ड B (d). ४ लम्बुओ B (n).
लम्बुओ B (d). ५ मरिसेदु om. AB (c) DFL. ६ अज्जदणो (= आपणुव) DF
७ परिहासो DH. ८ क्खिदो DEJ. ९ इदं B (c) CDFJ. १० वट्ट D, वट्ट
H. ११ एका DH. १२ अण्णा कुमुमाई (= अण्णा कुमुमानि) B (d) १३ अं
CDJ. १४ कुमुमोपहार B (bc).

नटी । अञ्ज उववासो गृहीदो (१४) ।

सूत्रधारः । किंणामधेओ अअं उववासो (१५) ।

नटी । अहिरूअवदी णाम (१६) ।

सूत्रधारः । अज्जे इहलोइओ आहु पारलोइओ (१७) ।

नटी । अज्ज पारलोइओ (१८) ।

सूत्रधारः । सुरोपम् । पेक्खन्तु पेक्खन्तु अज्जमिस्ता ।

ममकेरकेण भत्तपरिद्वयण पारलोइओ, भत्ता, अण्णेसी-
अदि (१९) ।

नटी—(१४) अद्योपवासो गृहीतः ।

सूत्र०—(१५) किंणामधेयोयमुपवासः । उपवास उपवासरूपं
प्रतिमित्यर्थः । अधिकरणघञन्तोयम् ।

नटी—(१६) अहिरूअवदी णाम अभिरूपपतिर्नाम ।

सूत्र०—(१७) आर्ये इहलौकिकोथवा पारलौकिकः ।

नटी—(१८) आर्यं पारलौकिकः ।

सूत्र०—(१९) प्रेक्षन्तां प्रेक्षन्तामार्यमिभ्राः । पारलौकिक इत्य-
नेन पालकव्युदासेन नायकान्तरलाभसूननम् । ममकेरकेण मदीयेन ।
भत्तपरिद्वयण भत्तपरिद्वयेन । ओदनव्ययेनेत्यर्थः । यहा । भर्तृपरिद्वय-
येन भर्तृपरिद्वयागेनेत्यर्थः । पारलौकिको भर्तृान्विष्यते ।

१ उववासो B (a); उववासो B (d). २ गृहीदो D गिहीदो F. ३ अहिरूअवदी
BCJ; अहिरूअवदी B (d) H. ४ इहलोइओ DFH ५ अज्जउण DFH
६ पवसेणु om B (abc) L. ७ ममकेरकेण DFH. ८ भत्त A B (bc) CDJ
९ परिद्वयेन B (a), परिद्वयण B (d).

नटी । अञ्ज पसीद पसीद । तुमं ज्जेव्व मम ज्जन्मन्त-
रेवि भत्ता भविस्ससि ति उववसिदम्हि (२०) ।

सूत्रधारः । अध अअं उववासो केण उवदिट्ठो (२१) ।

नटी । अञ्जस्स ज्जेव्व पिअवअस्सेण चुण्णवुद्धेण (२२) ।

सूत्रधारः । सक्कोधम् । आ दासीए उंत्ता चुण्णवुद्धा कदा
पुं-हुं- तुमं कुविदेण रण्णा पौलएण णववधूकेसकैलावं विअ
ससुअन्धं कप्पिज्जन्तं पेक्खिस्सं (२३) ।

नटी । पसीदहु पसीदहु अञ्जो । णं अञ्जस्स ज्जेव्वं

नटी-(२०) आर्यं प्रसीद प्रसीद । त्वमेव मम जन्मान्तरोपि
भर्ता भविष्यसीत्युपोपितास्मि ।

सूत्र०-(२१) अथायमुपवासः केन तयोपदिष्टः ।

नटी-(२२) आर्यस्यैव प्रियवयस्येन चूर्णवृद्धेन ।

सूत्र०-(२३) आः आक्षिपे । दास्याःपू(पु)त्र चूर्णवृद्ध कदा ननु
खलु त्वां कुपितेन राज्ञा पालकेन । कप्पिज्जन्तं छेद्यमानम् । प्रेक्षिष्यामि
(प्ये) । नववधूकेशकलापमित्र ससुगन्धम् । वज्जन्तमिति पाटे व्यथ-
मानम् । अनेन संहाराङ्के चारुदत्तनिग्रहसूचनम् ।

१ अञ्जडत्तं DFH २ पसीद पसीद om. B (d) I. ३ ज्जेव्व AEG ; एवव
CJ ; एव DFH. ४ अअं E. ५ उवदिट्ठो I. ६ अञ्जडत्तस्स DFH. ७ उज्जे
CJ ; ज्जेव्व AIG ; एवव DH. ८ आ om. B (d) ; आः AB (c) CDEFGIJ.
९ पुत्ता AB (bed) CDEFG. १० कपु CJ ११ पालएण वधिज्जन्तं (= पाल-
केन व्यथमानम्) DH. १२ कलापं AB (bed) EHI *वज्जन्तं Com. १३ प-
सीदहु D. १४ पसीदहु om. ADEFGI. १५ अञ्जडत्तो DFH १६ अञ्जड-
त्तस्स DFH. १७ अञ्ज DFJ ; ज्जेव्व AG ; एवव DFH.

नटी । अञ्ज उववासो गृहीदो (१४) ।

सूत्रधारः । किंणामधेओ अअं उववासो (१५) ।

नटी । अहिरूअवदी णाम (१६) ।

सूत्रधारः । अञ्जे इहलोइओ आदु पारलोइओ (१७) ।

नटी । अञ्ज पारलोइओ (१८) ।

सूत्रधारः । स्रोप्रम् । पेक्खन्तु पेक्खन्तु अञ्जमिस्ता ।

ममकेरकेण भत्तपरिव्वएण पारलोइओ भत्ता अण्णेसी-
अदि (१९) ।

नटी-(१४) अद्योपवासो गृहीतः ।

सूत्र०-(१५) किंणामधेयोयमुपवासः । उपवास उपवासरूपं
व्रतमित्यर्थः । अधिकरणघञन्तोयम् ।

नटी-(१६) अहिरूअवदी णाम अभिरूपपतिर्नाम ।

सूत्र०-(१७) आर्ये इहलौकिकोथवा पारलौकिकः ।

नटी-(१८) आर्ये पारलौकिकः ।

सूत्र०-(१९) प्रेक्षन्तां प्रेक्षन्तामार्यमिथाः । पारलौकिक इत्य-
नेन पालकव्युदासेन नायकान्तरलाभसूचनम् । ममकेरकेण मदीयेन ।
भत्तपरिव्वएण भत्तापरिव्वयेन । ओदनव्ययेनेत्यर्थः । यहा । भर्तृपरिव्व-
येन भर्तृपरित्यागेनेत्यर्थः । पारलौकिको भर्तृान्विष्यते ।

१ अद्यसो B (a); उववासो B (d). २ गृहीदो D (गृहीदो F. ३ अहिरूअवदी
BCJ; अहिरूअवदी B (d) H. ४ इहलोइओ DFH. ५ अञ्जउअण DFH
६ पारलोइओ om B (abc) I. ७ ममकेरकेण DFH. ८ भत्त A B (bc) CDFJ
९ परिव्वयेण B (a), परिभएण B (d).

नटी । अज्ज पसीद पसीद । तुमं ज्जेव्वं मम जम्मन्त- 91
 रेवि भत्ता भविस्ससि ति उववसिदंमिह (२०) ।

सूत्रधारः । अध अअं उववासो केण उवदिट्ठो (२१) ।

नटी । अज्जस्स ज्जेव्व पिअवअस्सेण चुण्णवुट्ठेण (२२) ।

सूत्रधारः । सकोधम् । आ दासाए उत्ता चुण्णवुट्ठा कदा
 पुं हं तुमं कुविदेण रण्णा पौलण्ण णववहूकेसकेलावं विअ 100
 समुअन्धं कप्पिज्जन्तं पेक्खिस्सं (२३) ।

नटी । पसीदहु पसीदहु अज्जो । णं अज्जस्स ज्जेव्वं

नटी-(२०) आर्य प्रसीद प्रसीद । त्वमेव मम जन्मान्तरोपि
 भर्ता भविष्यसीत्युपोपितास्मि ।

सूत्र०-(२१) अथायमुपवासः केन तवोपदिष्टः ।

नटी-(२२) आर्यस्यैव प्रियवयस्येन चूर्णवृद्धेन ।

सूत्र०-(२३) आः आक्षेपे । दास्याःपू(पु)त्र चूर्णवृद्ध कदा ननु
 खलु त्वां कुपितेन राज्ञा पालकेन । कप्पिज्जन्तं छेद्यमानम् । प्रेक्षिष्यामि
 (प्ये) । नववधूकेशकलापमित्र समुगन्धम् । वज्जन्तमिति पात्रेऽध्य-
 मानम् । अनेन संहाराद्धे चारुदत्तनिपलसूचनम् ।

पारलोइओ - अं उववासो अणुचिटीआदि (२४) । इति
प्रादयोः पतति ।

105 सूत्रधारः । अज्जे उट्टेहि उट्टेहि । कथेहि कथेहि । इयं
उववासे केण कज्जं (२५) ।

नटी । अम्हारिसजणजोग्गेण बम्हणेण उवणिमन्ति-
देण (२६) ।

सूत्रधारः । तेण हि गच्छदु अज्जा । अहं पि^० अम्हारिस-
110 जणजोग्गे बम्हणं उवणिमन्तेमि (२७) ।

नटी । जं अज्जो ओणवेदि (२८) । इति निष्क्रान्ता ।

नटी-(२४) प्रसीदत्वार्यः । आर्यस्यैव पारलौकिकोयमुपवासो-
नुटीयत इति(?) ।

सूत्र^०-(२५) उट्टेहि उट्टेहि उत्तिटोत्तिठ । कथेहि कथेहि
कथय कथय । एस्य(त्य) उववासे अत्रोपयासे । केन कार्यम् ।

नटी-(२६) अम्हारिसजणजोग्गेण अस्मादृशजनयोग्येण । ब्रा-
ह्मणेन । उवणिमन्तिदेण उपनिमन्त्रितेन ।

सूत्र^०-(२७) तेन हि गच्छत्वार्या । अहमप्यस्मादृशजनयोग्यं
ब्राह्मणमुपनिमन्त्रयामि ।

नटी-(२८) यदार्यः । आणवेदि आशापयति ।

१ परलोइओ H. २ अणुचिटीआदि AB (bc) EFGI; अणुचिटीअणुचि B
(n). ३ इति om. AB (abc) EFGI. ४ कथेहि om. B (d). ५ इति B (n).
६ उववासो B (d). ७ केणकेण B (ab) E. ८ उवणिमन्तिदेण ब्रह्मणेण D. ९
ता गच्छदु B (d). १० अहं J. ११ (H) DPH. १२ ओणवेदि B (d). १३ अज्ज-
वणे DPH. १४ आणवेदिणि B (d). १५ इति om. B(d) G.

सूत्रधारः । परिक्रम्य । हीमोणहे । ता कथं मए एव्वं सुस-
मिद्दाए उज्जइणीए अम्हारिसजणजोग्गो बम्हणो अण्णेसि-
दव्वो । विलोक्य । एसो चारुदत्तस्स मित्तं मित्तेओ इंदो जेव्व
आअच्छदि । भोदु । पुंच्छिस्सं दाव । अज्ज मित्तेअ अम्हाणं 111
गेहे असिदुं अँगणी भोदु अज्जो (२९) ।

नेपथ्ये ।

भो अण्णं बम्हणं उवणिमन्तेदु भवं । वावडो दाणिं
अहं (३०) ।

सूत्र०-(२९) ता तस्मात् । कथं कथम् । मए मया । ईदृश्या-
मुज्जायिन्यां समृद्धायामस्मादृशजनयोग्यो ब्राह्मणोन्वेपितव्यः । कोर्यः ।
पै(य)दा दुःस्थिता भवन्ति ब्राह्मणास्तदा चारणादीनामपि गृहे कुर्व-
न्ति भोजनम् । एष चारुदत्तस्य मित्रं मैत्रेयः । इदो जेव्व इत एव ।
आगच्छति । भवतु । प्रक्षयामि तावत् । अद्य मैत्रेय अस्माकं गेहेत्तुम् ।
अग्गणी अमणीः । प्रतिष्ठोमगामीति यावत् । भवत्वार्यः । अदिधी
भोदु इत्यपि पाठः । तत्रापि अतिथी(धि)भ(र्भ)यस्त्वित्यर्थः ।

नेपथ्ये । 'नेपथ्यं स्याज्जवनिका' इत्यमरः । ततः कथिंदाहेति
शेषः । संकेतोत्र नाटकादौ । स मैत्रेयनामा विदूषक एव नेपथ्या-
न्तर्देशादाहेति यावत् ।

(३०) भो अण्ण(ण्णं) अन्यम् । बम्हणं ब्राह्मणम् । उवणि-
मन्तेदु उपनिमन्त्रयतु भवान् । वावडो व्यापृतः । अहमिदानीं कार्या-

१ हिमालये GI. २ उज्जइणीए AB (c) F; ईरिमाए उज्जइणीए (= ईदृश्यामु-
ज्जायिन्याम्) DH ३ इधो CJ. ४ जेव्व AFG, जेव्व CEJ; एष DH. ५ एण
राव उवणिमन्तिस्सं (= इमं तावदुपनिमन्त्रयित्वे) B (d). * आदिधी Con. ६ भवं
(= भवान्) B (a) ७ बम्हणं om. B (d) ८ वावडा B (c); वावडो B (d)

20 सूत्रधारः । अज्ज संपण्णं भोअणं णीसवत्तं च । अवि अ
दक्खिणा का वि दे भविस्सदि- (३१) ।
पुनरेपथ्ये ।

भो जंभा दाणिं पट्टमं ज्जेहं पञ्चादिट्ठोसि । ता को दाणिं दे
णिच्चन्धो पदे पदे मं अनुसंधिदुं (३२) ।

25 सूत्रधारः । पञ्चादिट्ठोहि एदिणा । भोदु । अण्णं ब्रह्मणं
उवणिमन्तेमि (३३) । इति निर्झकान्तः ।

आमुखम् ।

न्तरव्यासक्तः । दाणिं इदानीम् ।

सूत्र^०—(३१) अद्य स(सं)पक्षं मृष्टम् । णिसवत्तं च । पितृणां
समुत्सृष्ट(ष्टं) घृतादिसहिततण्डुलपूर्णपात्रम् । निःस्त्राव इति यस्य
प्रसिद्धिः । णीसवत्तं निःसपक्षम् । विपक्षस्यापरस्याभावादिति केचि-
त् । अपि च दक्षिणा कापि ते भविष्यति । एकोपिः संभावनाया-
मपरः समुद्यये ।

पुनरेपथ्य इति स मैत्रेय एव सूत्रधारवृत्त्यां (वा) स्वस्योत्तरमादेश्वेत्यर्थः ।
(३२) भो जं दाणिं पञ्चादिट्ठोसि । भो यदिदानीं प्रत्यादि-
ट्ठोसि । ता को दाणिं तत्क इदानीम् । ते । णिच्चन्धो निर्वन्धः । मं
मो(माम्) । पदे पदे अणुसंधिदुं अनुसंहितुम्(?) अनुरोदुम् ।

सूत्र^०—(३३) पञ्चादिट्ठोहि प्रत्यादिष्टोसि । एदिणा अनेन । भोदु
भवतु । अण्णं अन्यम् । ब्राह्मणम् । उवणिमन्तेमि उपनिमन्त्रयामि ।

१ ओअणं (= ओदनम्) D. २ णीसवत्तं (= निःसपक्षम्) B (d); नीसवत्तं CJ.
३ अ CJ. ४ तं (= यत्) AB (bc) CDEFGJ; जस्य (= यदा) B (d).
५ पट्टमं AB(c) FII; पट्टमं B (d); पट्टमं G; पट्टमं CDEJ. ६ जंभा AEI;
उज्जेर CHJ; उज्ज DH. ७ मं पदे पदे B (d); प्रमोपदेमं अनुसंधिदुं AB (c) FI.
८ पदेपदेमं अनुसंधिदुं DH. ९ णिच्चन्धो B (n), निर्झकान्तः B (d).

प्रेविश्य प्रौवारहेस्तः ।

मैत्रेयः । अर्णं बम्हणं । इति पूर्वोक्तं पठित्वा । अधवा

मए वि^१ मित्तेण परस्स आमन्तणआइं भक्खिदच्चाइं । हा 130
 अवत्ये तुलीअसि । जो दाणिं अहं तंत्यभवदो चारुदत्तस्स
 रिद्धीए^२ अहोरत्तप्येअत्तसिद्धेहिं उग्गारसुरहिगन्धेहिं मोदैएहिं
 ज्जेव्व^३ आसिदो अब्भन्तरवैदुस्सालअदुआरण उवविट्ठो मल्लक-
 संपपरिवुदो चित्तअरो विअ अहुलीहिं^४ छिविअ^५ छिविअ^६
 अवणेमि । णअरचत्तरवुसहो विअ रोमन्याअमाणो चिट्ठा- 135
 मि । सो दाणिं अहं तस्स दलिद्धदाए^७ अहिं तहिं चरिअ.
 गेहपारावदो विअ आवासणिमित्तं इध आअच्छामि । ऐसो
 अज्जचारुदत्तस्स पिअवअस्सेण चुण्णवुट्ठेण जादीकुसुमवा-

प्रस्तावनेत्यामुखसंधिपर्यायः।युदुक्तम्—सूत्रधारेण सहिताः संलापं
 यत्र कुर्वते । नटी विदूपको वापि पारिपाश्वे(श्व)क एव वा ॥ आमुखं
 नाम तस्यैव सैव प्रस्तावना मता ॥' इति । प्रावारः प्रच्छदपटः २२.२

१ ततः प्रविशति DH. २ प्रावरक B (d). ३ After हस्तो DH. add मैत्रेय-
 ४ भो अर्णं D. ५ उवाणिमन्तेदु भवं । वावडो दाणिं अहं D. ६. मये B (ab)
 ७ वि om. AB (cd) CDEFGHIJ. ८ मैत्रेयेण B (a). ९ आमन्तणाइं B
 (a), आमन्तणकाइं B (d) HL. १० तत्तभोदो DJ. ११ कडोण B (ad).
 १२ अहोरत्तं AB (c) CDEIJ. १३ परेत्त AB (c) EFI; पअत्त B (a); पअत्त
 B (d) DH, पेत्त B (b), पेत्त CJ. *मोदैकेहिं J. १४ जेव्व ACFGJ, एव्व DH;
 ज्जेव्व J. १५ आसिदो B (a) CJ. १६ चतुस्साल B (a) D. १७. दुआरके B
 (d); दुआए CJ. १८ मल्लक B (a); मल्लक B (b) EG. १९ सदापि परिवुदो B
 (d); पडिच्चुदो B (a). २० अग्गहुलीहिं B (d). २१ विविअ विविअ B (a).
 २२ छिविअ om. AB (c) FGI. २३. For मल्लक—अवणेमि DH; read वणो
 वणो चिट्ठजणदिणं सम्भोवक्करजुत्तं निज्जित्तदसुवण्णवण्णणेअपत्तघट्टिद तम्बोलं षडिज्जन्तो
 (पुन. पुनअट्ठजवदत्तं सत्तोपिरकरयुत्तं निज्जित्तसुवण्णवण्णणैकपत्तघट्टितं ताम्बूलं षडिज्जन्तो).
 २४ तहिं तहिं B (d). २५ ऐसा अ B (ab) CEGJ. २६ जुण्णवुट्ठेण B (ab) EG.

सिदो पावारओ अणुप्पेसिदो सिद्धीकिददेवकज्जस्त अज्जचारु-
 ० दत्तस्स उवणेदच्चोत्ति । ता जाव अज्जचारुदत्तं पेक्खामि ।
 परिक्रम्यावलोक्य च । एसो अज्जचारुदत्तो सिद्धीकिददेवकज्जो
 गिहदेवदाणं वल्लिं करेन्तो ईदो ज्जेव्व आअच्छदि (३४) ।

मैत्रेयः—(३४) अथवा मयापि मैत्रेयेन(ण) परस्य । आम-
 न्तगाहं भामन्त्वगानि । प(पे)क्खिदव्वाहं प्रेक्षितव्यानीत्यर्थः । समी-
 हितव्यानीत्यर्थः । भक्खिदव्वाहं इति पाठे भक्षितव्यानीत्यर्थः । हा
 अवस्ये तुलयसि । य इदानीमहं तत्रभवतश्चारुदत्तस्य ऋद्ध्याहोरात्रं
 प्रयत्नसिद्धेरुद्गारसुरभिगन्धिभिर्मोदकैरे(रे)वाशितो भोजितः । गह-
 कशतपरिवृतः । गहकः पात्रविशेषः । पत्रपुटो वा । द्वाैना इति
 प्रसिद्धः । इति विदूषकपक्षे । चित्रकरपक्षे वर्णिकापात्रं गहकः ।
 अभ्यन्तरचतुःशालद्वार उपविष्टश्चित्रकर इवागु(ङ्गु)लीभिः । छिविअ
 छिविअ स्पृष्ट्वा स्पृष्ट्वा । अपनयामि न भक्षयामि । अत्यन्तं तृप्तत्वादित्य-
 र्थः । चित्रकरोप्यङ्गुलीसंस्थितलेखनिकया वर्णिकाभाण्डं स्पृष्ट्वापनयति
 विक्षिपति । अन्यथा वर्णिकाविदु(विन्दु)पातः स्यादिति । नगर-
 चत्वरवृषभ इव रोमन्यायमानस्तिष्ठामि । स दाणिं इदानीम् ।
 अहं तस्य दलिददाए दरिद्रतया । यत्र कुत्रापि चरित्वा गेहपारिव-
 त इवावाप्तनिमित्तं शयनार्थमत्रागच्छामि । एसो एपः । चूर्णवृद्धेन
 जातीरुमुमवासितोनुप्रेषितः प्रावारकः । सिद्धीकिददेवकज्जस्त सिद्धी-
 कृतदेवकार्यस्य । आर्यचारुदत्तस्योपनेतव्य इति । तदावदार्यचारुदत्तं
 पश्यामि । एष चारुदत्तः सिद्धीकृतदेवकार्यो गृहदेवतानां वल्लिं कुर्व-
 न्निव एयागच्छति । वल्लिं पूजाम् ।

सतः प्रविशति यथानिर्दिष्टचारुदत्तो रदनिका च ।

चारुदत्तः । ऊर्ध्वमवलोक्य सनिर्वेदं निःश्वस्य चे ।

यासां बलिः सपदि महद्गृहेहलीनां

हंसैश्च सारसगणैश्च विलुप्तपूर्वः ।

तास्वेव संप्रति विरूढतृणाङ्कुरासु

बीजाञ्जलिः पतति कीटमुखावलीढः ॥ ९ ॥

इति मेन्दं मेन्दं परिक्रम्योपविष्टः ।

विदूषकः । एसो अज्जचारुदत्तो । ता जाव संपदं उवस- 150

प्पामि । उपसृत्य । सोत्थि भवदे । वड्ढु भवं (३५) ।

चारुदत्तः । अये सर्वकालमिलं मैत्रेयः प्राप्तः । सखे
स्वागतम् । आस्यताम् ।

विदूषकः । जं भवं आणवेदि । उपविश्य । भो वअस्स । एसो
दे पिअंवअस्सेण चुण्णवुट्ठेण जादीकुसुमवासिदो पाँदारओ 155

चारु^०-[यासामिति] कीटमुखखादितो बीजाञ्जलिः पतति ।
विरूढा उपचितास्तृणाङ्कुरा यासु ॥९॥

विदूषकः । 'हास्यकारी विदूषकः' इति तद्वक्षणात् । अत्रायं-मैत्रेय
एवं विदूषक इति ध्येयम् । आहेत्यध्याहारः सर्वत्र ।

विदू^०-(३५) एष आर्यचारुदत्तः । सद्यावत्संप्रतमुपसर्पामि ।
स्वस्ति भवते । वर्धतां भवान् ।

१ च om. AB (bcd) CDEFG. २ इति om. AB (bcd) DEFGI. ३ मेन्दं
om. AB (bcd) DEFGI. ४ मेन्दं om. B (d). ५ पविशामि (= प्रविशामि)
B (a) ६ भोदे AB (bc) DEFGI. ७ वड्ढु ACDFI. ८ तावकाल B (a).
९ विभ om C J. १० पावरओ B (d).

अणुप्येसिदो । सिद्धीकिददेवकज्जस्स अज्जचारुदत्तस्स तुए
उवणेदव्वो त्ति (३६) । समर्पयति ।

चारुदत्तः । गृहीत्वा सचिन्तः स्थितः ।

विदूषकः । इदं किं चिन्तीअदि (३७) ।

160 चारुदत्तः । वयस्य ।

सुखं हि दुःखान्यनुभूय शोभते

घनान्धकारेष्विव दीपदर्शनम् ।

सुखात्तु यो याति नरो दरिद्रतां

धृतः शरीरेण मृतः स जीवति ॥ १० ॥

165 विदूषकः । भो वअस्स । मरणादो दालिहादो वा कदरं
दे^१ रोअदि (३८) ।

विदू०—(३६)यद्भवानाज्ञापयति । भो वयस्य । एष ते प्रियं(य)-
वयस्येन चूर्णवृद्धेन जातीकुसुमवासितः प्रावारकोनुप्रेषितः । सिद्धी
कृतदेवकार्यस्वार्यचारुदत्तस्य त्वयोपनेतव्य इति ।

विदू०—(३७)भोः किमिदं चिन्त्यते ।

चारु०—[सुखमित्यादि ।] दुःखान्यनुभूय सुखं शोभते । न तु
सुखमनुभूय दुःखमिति तात्पर्यम् । स मृत एव जीवति । शरीरेण
धृतः शरीरवोष्टितः । चर्मभस्त्रावदित्यर्थः ॥ १० ॥

विदू०—(३८)भो वयस्य । मरणादो मरणात् । दालिहादो दारि-
द्र्या(द्र्या)त् कदरं कतरत् रोचते ।

१ अज्जस्स चारुदत्तस्स G. २ मृतः शरीरेण धृतः B (a). ३ मरणादो वा. H.
४ दालिहादो B (a); दारिद्र्यादो B (b), दारिद्र्यादो EG. ५ कदर AB (c) I. ६ दे
om. A (c) DPL.

चारुदत्तः । वयस्य ।

दारिद्र्यान्मरणाद्वा मरणं मम रोचते न दारिद्र्यम् ।

अल्पकेशं मरणं दारिद्र्यमनन्तकं दुःखम् ॥ ११ ॥

विदूषकः । भो वयस्स अलं संतैप्पिदेण । पणविजनसंका- 170

मिदविह्वस्स सुरजणपीदसेत्तस्स विअ पंडिवाचन्दस्स परि-
क्खओ वि दे अहिअदरं रमणीओ (३९) ।

चारुदत्तः । वयस्य । न ममार्यान्प्रति दैन्यम् । पश्य ।

एतत्तु मां दहति यद्रूहमस्मदीयं ।

क्षीणार्थमित्यतिथयः परिवर्जयन्ति ।

175

संशुष्कसान्द्रमदलेखमिव ध्रमन्तः

कालात्यये मधुकराः करिणः कपोलम् ॥ १२ ॥

चारु०—[दारिद्र्यादिति।]अल्पसमयदुःखदत्वान्मरणमल्पकेशम्।
बहुसमयव्यापित्वादाकाङ्क्षितापगमाद्दारिद्र्यमनन्तकं दुःखम् ॥११॥

विदू०—(३९) विसंतपितेन (?) । प्रणयिजनसंका(क्रा)मितवि-
भयस्य सुरजनपीतशेषस्य प्रतिपद्यन्द्रस्येव परिक्षयोपि तेधिकतरं
रमणीयः । प्रणयी जनः क्षिग्धवान्ध्वोर्या च(धा) ॥[आपद्यसव्ययेना-
र्याः स्वदोषेण नादयन्ते तदा संतापः क्रियते । तव तु न तथेति भावः]।

चारु०—[एतदिति।] क्षीणार्थमिति कृत्वास्मद्रूहमतिथयः संत्य-
जन्ति । एतन्मां दहति कालात्यये मदसमयापगमे-धनलाभसमया-
पगमे वा(च) ॥१२॥

१ संदप्पिदेण AI ; संदाप्पिदेण D. २ पणविजन D ; पणविजन CJ. ३ संकामिद
AB(c) I. ४ विभवस्स B (d). ५ पडिवाचन्दस्स AB (c) FI ; पडिवाचन्दस्स CJ ;
पडिवाचन्दस्स D ; पडिवाचन्दस्स II. ६ अहिअदरं om. B (b) EG ; अपिअदरं B
(d), अहिअदरं II.

विदूषकः । भो वअस्स । एदे क्खु दासीए उँत्ता अत्थकल्ल-

वत्ता वैरडाभीदा विअ गोवालदारआ जहिँ जहिँ ण खज्जन्ति

180 तहिँ तहिँ गच्छन्ति (४०) ।)

चारुदत्तः । वयस्य ।

सत्यं न मे विभवनाशकृतांस्ति चिन्ता

भाग्यक्रमेण हि धनानि भवन्ति यान्ति ।

एतत्तु मां दहति नष्टधनाश्रयस्य

185 यत्सौहृदादपि जनाः शिथिलीभवन्ति ॥ १३ ॥

अपि च ।

दारिद्र्याद्भ्रियमेति तत्परिगतं प्रभ्रश्यते तेजसो

निस्तेजाः परिभूयते परिभवान्निर्वेदमापद्यते ।

निर्विण्णः शुचमेति शोकविहृतो बुद्ध्या परित्यज्यते

190 निर्वृद्धिः क्षयमेत्यहो निधनता सर्वापदामास्पदम् ॥ १४ ॥

विदू०—(४०) एदे खु एते खलु । दासी(स्याः)पुत्राः । अर्थ-
रूपघातरासाः(शाः) । वरटाभीता वीरणी इति ख्याता ततल्लस्ता-
(स्ताः) । अरण्ये गोपालदारका इव यत्र यत्र न खादन्ति उपभुञ्जते
तत्र [तत्र] गच्छन्ति ।

चारु०—[सत्यमिति] विभवनाशकृता मम चिन्ता नास्ति । क-
थमित्यत आह । भाग्यक्रमेण धनानि भवन्ति । तर्हि चिन्ता कुत
इत्यत आह । एतत्तु(त्तु) मां दहति । यन्नष्टधनाश्रयस्य मम सौह-

१ पुत्रा AB (bed) CDEFGHIJ. २ वरटा E; वरटी (= वरटी) DFIH.
३ गोपालदारका अरण्ये, AB (bc) CDEFGHIJ; अरण्ये गोपालदारका B (d)
४ परिपरिगतः AB (bed) CDEFGIJ. ५ विहितो AB (c) CDEFGIJ;
विहितो B (b), विहितो B (d). ६ परिभ्रश्यते.

विदूषकः । भो वयस्स । तं ज्जेच्च अत्थकल्लवत्तं सुम-
रिअ अलं संताप्पिदेण (४१) ।

चारुदत्तः । वयस्य । दारिद्र्यं हि पुंसस्य

निवासश्चिन्तायाः परपरिभवो वैरमपरं

कुमुप्सां मित्राणां स्वजनजनविद्वेषकरणम् ।

वनं गन्तुं बुद्धिर्भवति च कलत्रात्परिभवो

हृदिस्थः शोकाग्निर्न च दहति संतापयति च ॥१५॥

195

दादपि मैत्रीतोपि जनाः शिथिलीभवन्ति । अर्थशून्येन समं प्रयो-
जनाभावान्मैत्रीमपि न केपि कुर्यते ॥ १३ ॥

[दारिद्र्यादिति ।] लज्जां गच्छति । आकाङ्क्षितासामर्थ्यात् । यदा
लज्जा गता तदा तेजसः प्रभ्रष्टो भवति । यावत्तावत्करणा-
त्तेजःशून्यः परिभूयते भयाभावात् । परिभवानिर्वेदं गच्छति ।
मानम्लानेः । ततः शुचमेति । वृथा जीवनमिति । तत(तः) परित्य-
ज्यते बुद्ध्या । निर्वुद्धिः क्षयं गच्छति । तदुक्तम्—'बुद्धिनाशात्पण-
श्यति' इति । अत एव सर्वासामापदां स्थानमित्युपसंहरति ॥ १४ ॥

विदू०—(४१) भो वयस्य । तमेवार्थकल्यवर्तं स्मृत्यालं संतपि-
तेन(?) । अर्थस्वरूपः—कल्यवर्तः प्रातराशः । एतद्रूपत्वे चार्थस्य (?)
द्वूपद्रव्यत्वाज्जनान्तरानवगाहितत्वाच्च तद्विस्मृत्य धर्मचित्ताः साध-
वो भवन्तीत्याशयः ।

चारु०—[निवास इति ।] चिन्ता[या] निवासः । [कथं मम नि-
र्वाहः स्यादित्येवंरूपायाः (चिन्तायाः) परस्य परिभव इति पट्टीस-

१ जेव AEEFG; ज्जेव CJ; एव DH. २ तुमारव सुपरिअ B (a). ३ संत-
पिदेण ACI; संतापिदेण D; सदापिदेण II. ४ परवस्य AB (c) I. ५ अर्थं DF
(in a marginal note) H.

तद्वयस्य । कृतो मया गृहदेवताभ्यो बलिः । त्वमपि
गच्छ चतुष्पथे मातृभ्यो बलिमुपहर ।

200 विदूषकः । ण गमिस्सं (४२) ।

चारुदत्तः । किमर्थम् ।

विदूषकः । जदो एच्चं पूंइज्जन्ता देवेदा णं पसीद-
न्ति ता को गुणो देवेसु आच्चिदेसु (४३) ।

चारुदत्तः । वयस्य मा मैवम् । गृहस्थस्य नित्योयं
205 विधिः ।

तपसा मनसा वाग्भिः पूजिता बलिकर्मभिः ।

तुप्यन्ति शमिनां नित्यं देवताः किं विचारितैः ॥ १६ ॥

मासः कर्मधारयो वा । एतच्चाविश्वसनीयतया निर्धनानां ज्ञेयम् । जुगु-
प्सा मित्राणामिति । प्रत्युपकारासमर्थत्वात् । स्वजनानां बन्धूनां जना-
नामन्येषामुदासीनानाम् । विद्वेषस्य करणं कृतिः । कर्तरि करणे
वा ल्युट् । भवति । चेति चकारो हेतौ । वनगमने कलत्रपरिभवो
हेतुः ॥ १५ ॥

विदू०-(४२) न गमिष्यामि ।

विदू०-(४३) यत एयं पूज्यमाना अपि देवा न ते प्रसीद-
न्ती(न्ति) तत्को गुणोर्चितेषु देवेषु ।

चारु०-नित्योयं विधिः । अकरणे प्रत्यवायात् । [तपसेति ।]

तुप्यन्ति परलोकमुत्कृष्टं प्रयच्छन्ति । यतः श्राद्धकृदतिथिपियो
गृहस्थोपि मुच्यत इति भावः ॥ १६ ॥

१ गच्छ त्वमपि AB (bcd) CDEFGIJ. २ पूंइज्जन्ता वि CJ. ३ देवता om.
AB (bc) DEFGI. ४ ण दे AB (bc) CDEFGIJ. ५ पसादं ददति (= पसादं
ददति) B (d); पसीदन्ति EG. ६ देवेसु अ(ण)देसु AB (c) CDEIJ. ७ गृहस्थि-
तरप? B (d). ८ वापि B (c). ९ देवता नित्यं शमिनां B (d).

तद्रच्छ । मातृभ्यो बलिमुपहर ।

विदूषकः । भो ण गमिस्सं । अण्णो कोवि पेउञ्जीअदु ।

मम उण बम्हणस्स सच्चं ज्जेव्व विपरीदं परिणमदि । आदंस- 210
गदा विअ छाआ वामादो दक्खिणा दक्खिणादो वामा । अण्णं
च एदाए पदोसवेलाए इध राजमग्गे गणिआ विडा वेडा
राअवल्लहा अ पुरिसा संचरन्ति । ता मण्डूअलुइस्स विअ
कालसप्पस्स मूसिओ विअ अहिमुहावेत्थिदो वज्झो दाणि
भविस्सं । तुमं इध उवविट्ठो किं करिस्ससि (४४) । 215

चासूदत्तः । भवतु । तिष्ठ तावन् । अहं समाधिं निर्वर्तयामि ।

विदू०-(४४) भो न गमिष्यामि । अन्यः कोपि प्रयुज्यताम् । मन
पुनर्त्राहणस्य सर्वमेव विपरीतं परिणमति । आदर्शगतेव छाया
वामतो दक्षिणा दक्षिणतो वामा । अ(आ)दर्शस्य प्रतिविम्बे वामो
भागो दक्षिणे दृश्यते । दक्षिणश्च वामे इति वस्तुगतिः । अन्यत्र
एतस्यां प्रदोषवेलायामिह राजमार्गं गणिका विटावेटा राजवल्लभाश्च
पुरुषाः संचरन्ति । अ(?) एतेन विटादीनां प्रवेशं सूचयति । 'नासू-
चितस्य प्रवेशः' इति । अत एवामे विटशकारचेटवसन्तसेनानां
प्रवेशः । राजवल्लभा इत्यनेन शकारस्य प्रवेशः सूचितः । अन्येषां
प्रवेशसूचनं स्पष्टतममेवेति ध्येयम् । तन्मण्डूकलुब्धस्येव का-
लसर्पस्य भूपक इवाहि(भि)मुत्पापतितो यध्य इदानीं भविष्यामि ।
विदूषकः किं करिष्यति(सि) ।

नेपथ्ये ।

तिष्ठ वसन्तसेने । तिष्ठ ।

ततः प्रविशति विटशकारचेटैरनुगम्यमाना वसन्तसेना ।

220

विटः । वसन्तसेने । तिष्ठ तिष्ठ ।

किं त्वं भयेन परिवर्तितसौकुमार्या

नृत्यप्रयोगविशदौ चरणौ क्षिपन्ती ।

उद्विग्नचञ्चलकटाक्षविसृष्टदृष्टि-

व्याधानुसारचकिता हरिणीव यांसि ॥ १७ ॥

225

शकारः । चिष्ट वृशन्तशोणिए । चिष्ट (४५) ।

किं यांशि धावशि पलायशि पक्खलन्ती

वाशू प्रशीद ण मलीहिशि चिष्ट दाव ।

कामेण ढंज्जदि हु मे हेलेके तेवश्री

अङ्गाललाशिपडिदे विअ मंशखण्डे (४६) ॥ १८ ॥

विटः—[किं त्वमिति ।] विप(श)दौ संचरणलाघवगुणान्वितौ ।

पटू इति यावत् । उद्विग्नं चञ्चलकटाक्षरूपेण विसृष्टा दृष्टिर्यया सा तथा । अनुसारोनुगमनम् । व्याधेन यदनुगमं(म)नं तेन वस्ता मृगीव ॥ १७ ॥

शका०—(४५) चिष्ट तिष्ठ ।

(४६) [किं याशीत्यादि ।] वसन्ततिलकच्छन्दसा श्लोकः ।

यांसि धावसि पलायसे पक्खलन्ती वाशू प्रशीद न मरिष्यसि

चेटः । अञ्जुए । चिश्च चिश्च (४७) ।

230

उत्ताशिता गच्छति अन्तिका मे

शंपुष्णपुच्छा विअ गिहमोरी ।

ओवग्गदी शामिअभट्टके मे

वण्णे गडे कुकुरशावके एव (४८) ॥ १९ ॥

विटः । वसन्तसेने तिष्ठ तिष्ठ ।

235

किं यासि बालकदलीव विकम्पमाना

रक्तांशुकं पवनलोलदशं वहन्ती ।

तिष्ठ तावत् । कामेन दहते खलु मे हृदयं वराकः(कं) अङ्गार-
राशिपतिमिव मांसखण्डम् इति संस्कृतम् । अस्यार्थः । प्रस्व-
लन्ती । प्रस्वलनं निम्नोन्नतादौ गतिविघटनम् । 'बाला-स्याद्वास्वः'
इत्यमरः । हलके हृदयम् । तवद्दशी वराकः(कम्) । अङ्गारराशिप-
तितं मांसखण्डमिव कामेन दहते इति योजना ॥ १८ ॥

चेटः—(४७) आर्यके गणिके ।

(४८) [उत्ताशितेत्यादि ।] उपजातिच्छन्दसा-श्लोकः । उत्ता-

सिता गच्छत्यन्तिकान्मम । यद्वा अन्तिका ज्येष्ठा मे भगिनी । 'अन्तिका
भगिनी ज्येष्ठा' इत्यमरः । शंपुष्णपुच्छेव धीष्ममयूरी । ओवग्गदी
अपवल्गति । -ससंभ्रममागच्छतीत्यर्थः । शामिअभट्टके भट्टारकः ।
वेन गतः कुकुरशावक इव । गडे इति प्रथमान्तस्यैकारान्तत्वम् ।

गतमृतकृतानां उः इति उः ॥ १९ ॥

विटः—[किं यासीति] 'टड्डः पापाणदारणः' इत्यमरः । विदारण-

१ अञ्जुए AB (c) CFIJ; अञ्जुए om. DH. २ चिश्च चिश्च AB (abc) CD
IJ; चिश्च B (d); चिश्च चिश्च E. ३ गच्छति अन्तिका B (a). ४ मोरि B(d).
ओवग्गदी D. ५ भट्टके AB (bcd); भट्टके B (a) CDFHJ; भट्टके EGL
६ वण्णे AB (c) CJ. ७ कुकुर G. ८ वसन्तसेने २ B (a).

रक्तोत्पलप्रकरकुङ्कुलमुत्सृजन्ती

दङ्कैर्मनःशिलगुहेव विदार्यमाणा ॥ २० ॥

६४०

शकारः । चिष्टं वंशन्तरोणिण । चिष्ट (४९) ।

मम मअणमणङ्गं वंमहं वंङ्कअन्ती

णिशि अ शअणके मे णिहअं पंक्खिअन्ती ।

पशलशि भअभीदा पक्खलन्ती खलन्ती

मम वंशमणुजादा लोवणशशेवं कुन्ती (५०) ॥ २१ ॥

क्षणे हि निर्मला निः(?) प्रसरतीति । कुङ्कुलं कलिका । मनःशिलगुः
हेति । महाभारते मनःशिलशब्दोपि दृश्यते इति तथा प्रयुक्तः ।

‘मनःशिला तु कुन्दी’ इत्यमरः ॥ २० ॥

शका०—(४९)—तिष्ठ वसन्तसेने तिष्ठ

(५०) [मम मदनेत्यादि ।] मालिनीच्छन्दसा श्लोकः । मम

मदनमनङ्गं मन्मथं वर्धयन्ती निशि च शयनके मे निद्रां प्रक्षिपन्ती ।

प्रसरसि प्रगच्छसि । प्रस्वरसि दात्यूहवद्विरौपीति केचित् । भयभीता

प्रखलन्ती खलन्ती मम वंशमनुयाता रावणस्यैव कुन्ती ॥ भयभीतेति

भयशब्दोयमपार्थकः । मदनमनङ्गमित्यादि पुनरुक्तम् । रावणस्यैव

कुन्तीति हतोपमम् । तथा चोक्तम्—‘आगमलिङ्गविहीनं देशकला(?)

न्यायविपरीतम् । व्यर्थकार्यमपार्थं भवति हि वचनं शकारस्य ॥’

इति ॥ २१ ॥

१ कुङ्कुलम् DF. २ गुहेन II. ३ चिष्ट AB (c) DFGI; चिष्ट २ B (a); चिष्ट B (b) CJ; चिष्ट E. ४ वसन्तसेनिण AB (ab) EF; वसन्तसेनिण G. ५ चिष्ट AB (c) DFGI; चिष्ट om. B (a); चिष्ट B (b) CJ; चिष्ट E. ६ वर्धयन्ती AB (c) FGI; वर्धयन्ती B (a) J; वर्धयन्ती B (b) E; वर्धयन्ती B (d); वर्धयन्ती H. ७ वदअन्ती AB (abc) FGI; वदअन्ती B (d). ८ शयनके AB (bc) EFI; शयनके DH. ९ निदिअं (= निद्रां) B (d). १० पंक्खिअन्ती DH. ११ रावण B (a). १२ म B (ab) H.

विटः । वसन्तसेने ।

245

किं त्वं पदैर्मम पदानि विशेषयन्ती
 व्यालीव यासि पतगेन्द्रभयाभिभूता ।
 वेगादहं प्रविसृतः पवनं निरुन्ध्यां
 त्वन्निग्रहे तु वरगात्रि न मे प्रयत्नः ॥ २२ ॥

250

शकारः । भावे भावे ।

एशा णौणकमूँशिकार्मकशिका मच्छाशिका लाशिका
 णिण्णाशा कुलणाशिका अंबशिका कामाहमेञ्जूशिका ।
 एशा वेशवहू शुवेशणिलआ वेशङ्गणा वेशिआ
 एशे शे दशणौमके मैयि कले अज्जावि मं णेच्छदि (५१)

॥ २३ ॥ 255

विटः—[किं त्वमिति ।] विशेषयन्ती अतिशयाना । व्याली
 सर्पा । प्रविसृतः प्रचलितः । वार्तं न निरुणाधि अपि तु रुणध्वेव ।
 नकार काकौ (?) ॥ २२ ॥

शका०—'भावो विद्वान्' इत्यमरः ।

(५१) [एशा णाणकेत्यादि ।] शार्दूलविक्रीडितच्छन्दसा श्लोकः ।
 एषा । णाणं शिवाङ्गं टड्ढकादि वित्तम् । तस्य मोषणशीलः कामो यस्य
 तस्य कशिका धर्मकाठिका । चौराणां किञ्चित्तया चोपकरणं (?) भवति ।
 तदत्र कशोक्ता । कशा चाश्वताडनी क(च)र्मसडिकोच्यते । मच्छाशिका
 मत्स्यमच्छिका मत्स्यशुष्कमांसमित्येके । लाशिका नर्तकी । णिण्णाशा

१ प्रविसृतः B (a) H. २ निरुन्ध्यां B (d). ३-णाणक E. ४ मूँशिआ DH.
 ५ मकशिका DH. ६ लाशिका AB (abc). ७ णौणाशा CFJ, णिण्णाशा
 (= निघनासा) DH. ८ कुलणाशिका DH. ९ अंबशिका DH. १० मच्छाशिका
 B (a), मज्जुशिआ D. ११ नामके H. १२ मए DH.

विटः । प्रसरसि भयविक्रवा किमर्थं ...

प्रचलितकुण्डलगण्डघृष्टपाश्वर्वा ।

विटजननखघटितेव वीणा

जलधरगार्जितभीतसारसीव ॥ २४ ॥

शकारः । शौणज्झणन्तवहुभूशणशंइमिश्रं

किं दोव्वदी विअ पलाअशि लामभीदा ।

निम्ननासा । कुलणाशिका कुलं वंशस्तं नाशयति पातित्यजननात् ।
णीशाशेति पाठे निःस्वानामाशा कुलनाशिकेत्यर्थः । अवशिका अना-
यता (त्ता) दानेनापि कस्यायत्ता न भवति । कामस्य गजू (ञ्जू)-
शिका पात्रविशेषः । कंदर्पभाजनमिव । वर्तुलीभूतः काम इवेत्यर्थः ।
एषा वेशवधूः । 'वेशो वेश्याजनाश्रयः' इत्यमरः । सुवेशानिलया ।
शोभनानां वेशानामलंकाराणां निलय आश्रयो यस्यां सा । वेशाङ्गना ।
वेशोस्या (स्या?) अस्तीति वेशिका । एतान्यस्या दश नामकानि मया
कृतानि । अद्यापि मां नेच्छति । इति संस्कृतम् । यदि देवताया अष्टौ
दश द्वादश (या) नामानि पद्य (उच्च)न्ते तदा सा प्रसन्ना भवति ।
इयं त्वेतावतापि न प्रसन्नेति भावः । अत्र पूर्वार्धोत्तरार्धयोः एषा
एषेति पुनरुक्तम् । न्यूनमधिकं वा कृतं (?) । दशेति व्यर्थम् ॥ २३ ॥

विटः—[प्रसरसीति] प्रचलिताभ्यां कुण्डलाभ्यां गण्डयोर्घृष्टं पा-
श्वर्षं यस्याः सा । अत एव विटनखपरिमृष्टवीणानुल्या । मनोहरत्वा-
च्छब्दवत्त्वाद्वा वीणानुल्यत्वम् । विटसदृशो कुण्डलो ॥ २४ ॥

१ विटजनपरिपाटितेव B (a), विटजननखघटितेव B (d). २ शौणज्झणन्तं AB (c) CFGIJ; शौणज्झणन्ती DIH. ३ भूशण B (a), मूयन B (d). ४ परपरिषे B (ab). ५ दाशरा AB (bcd) CDEFGIJ.

एशे हलामि शहश त्ति जधा हणूमे

विशशावशुशरश वैहिणिं विअ तं शुभइं (५२) ॥२५॥

चेटः ।

लामेहि अ लाभवहहं

तो खाहिशि मच्छमंशकं ।

एदेहिं मच्छमंशकेहिं

शुणआ मेडअं ण शेवंदि (५३) ॥ २६ ॥

265

शका०-(५२) [ज्ञाणद्वयं तैति] वसन्ततिलकं छन्दः । ज्ञाण-
ज्ज्ञानन्तेत्यव्यक्तानुकारकम् । अव्यक्तशब्दविशेषयुक्तबहुभूषणशब्देन
मिश्रं यथा स्यादेवम् । किं द्रौपदीव पलायसे । रामभीता ।
एष हरामि श्छिति । यथा हनूमान्विश्वावसोर्भगिनीमिव तां सुभ-
द्राम् । विश्वावसोः सिद्धराजविशेषस्य । भगिनी सुभद्रा । किं
तर्हि कृष्णस्य । यथा इवेति पुनरुक्तम् ॥ २५ ॥

चेटः-(५३) [लामेहीत्यादि] । प्रतिपादं चतुर्दशमात्रत्वान्मात्रा-
समकं छन्दः (न्दः) । लामेहि अ रमय च । चकारो भिन्नक्रमः । राजवह्नं
चेत्यर्थः । तो खाहिशि ततः खादिप्यसि । मत्स्यमांसकम् । तो
इत्योकारो लघुः । छन्दो नुरोधादित्याहः । 'एओकारौ हलन्तस्थौ
श्च (?) शौ वाप्यपदान्वितौ । दीर्घात्परौ लघु (घू) स्यातां छन्दोवि-
चित्ति (ति) भाषया' इत्युक्तम् । एदेहिं मच्छमंशकेहिं । एताभ्यां

१ वसुध B (ab); वरशुभ B (d). २ वैहिणि AB (bc) F. ३ विशशाव B (a);
वि तं B (b). ४ सुभइ B (ab). ५ लामेहि DH. ६ ता (= तत्) DH. ७ खा-
रिति B (d); खादि E. ८ मंशमच्छकं B (d); मच्छं मंशकं DFH. ९ एदेहि
B (a) EG. १० मंशमच्छकेहि B (d). ११ मत्स्य AB (abc) CDEFGIJ.
१२ शकं AB (abc) CDEGIJ; शकं B (d)

विटः । भवति वसन्तसेने ।

270

किं त्वं कटीतटनिवेशितमुद्रहन्ती
 ताराविचित्ररुचिरं रशनाकलापम् ।
 वक्त्रेण निर्मथितचूर्णमनःशिलेन
 लैस्ता द्रुतं नगरदैवतवत्प्रयासि ॥ २७ ॥

275

शकारः । अम्हेहिं चण्डं अहिशालिअन्ती
 वणे शिआली विअ कुकुलेहिं ।
 पलाशि शिग्धं तुलिदं शवेगं
 शवेढणं मे हेलअं हलन्ती(२४) ॥ २८ ॥

मत्स्यमांसाभ्यां हेतुभ्याम् । मच्छकलेहिं इति पाठे मत्स्यशुष्कमांसा-
 भ्यामित्यर्थः । ककारः स्वार्थे । शुणआ आनः । मृतकं न सेवन्ते ।
 नकारः शिरश्चालने । न सेवन्त(न्त)इति नापितु सेवन्तपवेत्यर्थः ॥ २६ ॥

विटः—[किं त्वमिति] । वक्त्रेण लक्षिता नगरदैवतवत्प्रयासि ।
 कीदृशेण(न) वक्त्रेण निर्मथितचूर्णमनःशिलातुल्येन ॥ २७ ॥

शका^०—(२४) [अमूहे(ह्ये)हिं चण्डमिति] उपेन्द्रव्याछन्दः ।
 अस्माभिश्चण्डं शीघ्रमभिसार्यमाणा वने शृगालीव कुकुरैः प-
 लायसे शीघ्रं स्वारितं सवेगम् । सवेढणं समूलबन्धम् । हेलअं मम
 हृदयं हरन्ती । इति संस्कृतम् । सवेढणं सवेष्टनमित्यर्थ इत्य-
 (त्ये)के ॥ २८ ॥

१ विवेशितमुद्रहन्ती B (ab). २ रसना AC. ३ वस्ताद्रुतं AB (bc) CDEGIJ;
 प्रस्तादत्तं B (a). ४ अम्हेहिं B (bc) CD. ५ अभिशालिअन्ती B (a); अहिशालिअ-
 न्ती B (d); अभिशालिअन्ति DH. ६ वणे AB (cd) CDJ. ७ कुकुलेहिं AB
 (bed) DEFG; कुकुरेहिं B (a). ८ शिग्धं B (a); शग्धं B (b); शग्धं G. ९ शवेगं
 D. १० सवेढणं AB (j) EFGI; सवेढणं B (ab); सवेष्टणं B (a); सवेष्टणं CJ;
 सवेष्टणं DH. ११ हलकं B (d); हिअअं D.

वसन्तसेना । पल्लवआ पल्लवआ । परहुदिए परहुदिए (५५) ।

शकारः । सभयम् । भावे भावे । मणुइशे मणुइशे (५६) ।

विटः । न भेतव्यं नं भेतव्यम् ।

280

वसन्तसेना । माहविण माहविण (५७) ।

विटः । सहासम् । मूर्खं परिजनोन्विव्यने ।

शकारः । भावे भावे । इन्द्रियअं अण्णेशदि (५८) ।

विटः । अथ किम् ।

शकारः । इन्द्रियआणं शदं माल्लिमि । शूले हंग्गे (५९) । 285

वस०-(५५) पल्लवक पल्लवक । परभृतिके परभृतिके । (पल्लवकः परभृतिका च वसन्तसेनायाः परिचारकः परिचारिका च । माधविकापरा परिचारिका ।

शका०-(५६) भावे भावे इति संबोधनम् । मणुइशे मनुष्यः ।

वस०-(५७) माधविके माधविके ।

शका०-(५८) भावु खियमन्वेपय(न्विव्य)ति ।

शका०-(५९) खीनामश्रवणेन सगर्वमाह । खीणां शतं मारयामि । शूले शूरः । हंग्गे अहम् ।

१ पल्लविए पल्लविए (= पल्लविके पल्लविके) AB (c) DF; पल्लविआ B (b), पल्लविआ पल्लविआ EG. २ न भेतव्यम् om. B (d). ३ After माहविण B (a) has कण्णइइ कण्णइइ मरणिइ मरणिइ. ४ इन्द्रियअं AB (c) CGIJ; इन्द्रियअं B (a) DFH; इन्द्रियया B (l) E; इन्द्रियं B (n). ५ इन्द्रियआणं AB (abc) CEFGLJ; इन्द्रियआण B (d). ६ मोदेमि AB (bcd) DEFG. ७ इने CDHJ.

वसन्तसेना । शून्यमवलोक्य । हेन्दी हन्दी । कथं परि-
 ज्मष्टो परिभणो । एत्य मए अप्पा शअं वैजेव्व रक्खिदव्वो (६०) ।
 विटः । अन्वियतामन्वियताम् ।

शकारः । वशन्तरोणिए विलव विलव पल्लहुदिअं
 १० वा पल्लवअं वा शव्वं वा वशन्तमाशं । मए अहिशालिअन्तीं
 तुमं के पल्लिआइइशदि ।

किं भीमशेणे जेमदग्गिपुत्ते

कुन्तीशुदे वा दशकन्धले वा ।

वस०-(६०) हन्दि हा धिक् । हन्दीत्यव्ययं भयार्थे । कथं
 परिजनोपि परिभ्रष्टः । अत्र मयात्मा स्वयमेव रक्षितव्यः ।

शका०-(६१) वसन्तसेनिके विलप । किमेकदेशविलापेन ।
 परभृतिकं वा पक्षवकं वा सर्वं वा वसन्तमासम् । अत्र पक्ष एको
 वाशब्दः शकारवचनतया व्यर्थ एव प्रयुक्तः । अनेकार्थत्वाधि-
 पातानामवधारणे वा । सर्वमेव वसन्तमासमित्यर्थः । मयाभिसार्य-
 माणां तुमं त्वाम् । को कः परित्रायते ।

[किं भीमसे(शे)णेत्यादि] इन्द्रवज्राशोकः । किं भीमसेनो
 जमदग्निपुत्रः कुन्ती(न्ती)शुतो वा दशकन्धरो वा । एते चत्वारः ।

१ हन्दि हादि DH. २ परिभणो वि परिभणो AB (hc) CDEFGIJ; परिभणे
 वि मे परिभणो B (d). ३ अत्र ALFG; अत्र CJ, एत्य DH. ४ अन्वियताम्
 om. AB (cd) DFHI. ५ पल्लुदिअं AGJ; परदृश्य F ६ वा om. B (d).
 ७ पल्लविअ AB (c) D. ८ B (e) repeats वा after वसन्तमास. ९ अहिशालम
 १० तुमं का AB (nhc) DLIG, वा तुमं B (l), तुम कु J ११ पल्लिआइइ
 B (d) १२ जमदग्ग AB (c) *पति J, *अत्र DH १३ कुन्ती B (d).
 १४ दशकन्धरो DH.

एशो हंगे गण्हिय केशहस्ते

दुःशासनशाणुकिदि कलेमि ॥ २९ ॥

३०५

णं पेक्ख पेक्ख ।

अशी शुतिकखे वल्लिदे अ मइत्तके

कप्पेथ शीगं उद मालएथ वा ।

अलं तवेदेण पलाइदेण

मुमुक्खु जे होदि ण शे क्खु जीअदि(६१) ॥३०॥

300.

वसन्तसेना । अज्ज अंबला केखु अहं (६२) ।

विटः । अत एव धियसे ।

एषोहं गृहीत्वा केशहस्ते दुःशासनस्यानुकृतिं करोमि ॥ २९ ॥

णं ननु । पेक्ख पे(प्रे)क्षस्व ।

[अशी सु(शु)निम्ह्ले इति] वशस्येन्द्रवज्रोपेन्द्रवयादिभिर्हादशै-
कादशवर्णैर्विजात्युपजातिः । असिः सुतीक्ष्णो ब्रलितो लालितो (?)

मस्तकं कल्पये च्छिनत्ति(?) तव शीर्षं [उत] मारयामि वा । अलं
तवैतेन पलायितेन मुमुर्षुर्यो भवति न स खलु जीवति ॥३०॥

वस०—(६२) आर्य अंबला खल्वहम् ।

विटः—अत एव धियसे जीवसि । यत्प्रान्धारयितुं न शक्यत
एवेति तात्पर्यम् ।

१ हंगे B (d) २ गण्हिय ADEF ३ केशहस्ते ACDEFGJ ४ अणुकिदि B
(d) G ५ ण पेक्ख AB (c) CF ६ त B (d) ७ मस्तके AB (bcd) EF, मधत्पके
B (a), मत्थए DH, मत्थके GJ ८ कलेमि CJ ९ उत AB (cd) DFFGI, तुअ
B (b) १० मालएथ CJ ११ होदि B (a) १२ त B (b) १३ ज्जदि DH १४ व-
वणता B (a) १५ खलु ACDFJ

शकारः । अदो ज्जेच्च ण मालीहरि (६३) ।

वसन्तसेना । स्वगतम् । कथं अणुणओ वि से भं

305 उप्पोदेदि । भोदु एव्वं दाव । प्रकाशम् । अज्ज ईमादो किं पि
अलंकरणं तकीयदि (६४) ।

विटः । शान्तं पापं शान्तं पापम् । भवति वसन्तसेने । न

पुष्पमोपमर्हर्युद्यानलता । तत्कृतमलंकरणैः ।

वसन्तसेना । ता किं कंबु दाणि (६५) ।

शका०—(६३) अत एव न मार्यसे ।

वस०—स्वगतं मनसि विचारयतीत्यर्थे संकेतः । (६४) कथ-
मनुनयोपि । से अस्य । भयमुत्पादयति । भयत्वेयं तावत् । प्रकाशम् ।
आहेति शेषः । मार्ये अस्मादीदृशवाक्यभाषणात्किमप्यलंकरणं
शकीभदिः अन्वियन्ते ।

विटः—शान्तं पापं प्रतिहतममङ्गलमित्यर्थे शान्तमित्येकदेशः
संकेत इति पूर्वत्रापरत्र शेषम् । कृतं निःफलमलंकरणैः । यत्
उद्यानलता पुष्पमोपं नाहति ।

वस०—(६५) तर्हि खल्विदानीम् ।

१ जेच्च AEG; ज्जेच्च CJ; एव DH. २ मालीहरि AB (bc) CDEGIJ; माली-
हरि B (a); मालीभदि B (d). ३ स्वगतम् om. B (ad). ४ भोदु om. DH;
भो B (bd). ५ प्रकाशम् om. B (abd) ६ ईमादो क(य)मादो B (d) ७ किं पि
ADG. ८ तकीयदि DH; तकीभदि G. ९ शान्तम् AB (bc) CEFIJ; शान्तं
शान्तम् B(d)DGH. १० क्वु AEEFG.

शकारः । हेग्गे देवैपुलिशो मणुशो वाशुदेवके कामइ- 310
द्वे (६६) ।

वसन्तसेना । सक्रोधम् । सन्तं पावम् । अवेहि । अण-
ज्जं मन्तोसि (६७) ।

शकारः । सहस्ततालं विहस्य । भावे भावे । पेक्ख दाव ।
अन्तलेण शंशिणिद्वा एशा गणिआ । जेण मं भणादि 315
एहि शन्ते शि किलिन्ते शि त्ति । हेग्गे अण्णग्गामन्तलं ण

शका०—(६६) हेगे अहम् । देवपुरुषो मनुष्यो वाशुदेवः का-
मयितव्यः । इति तर्क्यत इत्यांशयः (?) ।

वस०—(६७) सन्तं सन्तम् शान्तं शान्तम् । अणज्जं अना-
र्यमनेहं (हं) मन्त्रयसि ।

शका०—सतालिकं विहस्य हस्ते तालदानं कृत्वेत्यर्थः । (६८)
भाव प्रेक्षस्व तावत् । अमन्तरेण मयीत्यर्थ इत्येके । अन्तरेण चित्तेन ।
अन्योन्यम् । मुस्त्रिग्धैषा गणिकादारिका अनु येन मां भणति । एहि
धा(भ्रा)न्तोसि । हेगे अहं न मामान्तरगतो न नगरान्तरगतः ।
मामान्तरगतो नगरगतश्च भ्रान्तः स्क्रात(ह्रान्त)श्च भवति ।

१ हेगे AB (bcd) CDEGIJ. २ देवपुरिषे B (ab); देवतगुलिशे B (d). ३ मणुशो B (b); मणुशके B (a). ४ कामइद्वे AB (bc) EFGI. ५ सन्तं सन्तम् AB (c) CDFI; शान्तं पावम् B (ad); शान्त शान्तम् B (b) EG; शान्तं शान्तं J. ६ मन्तेशि AB (abc) FIJ. ७ भावे om. B (b) G. ८ पेक्ख दाव मं (= प्रेक्षस्व तावन्माम्) AB (c) DFII; पेक्ख दाव C; पेव B (a); पेव B (b) EG; पेक्ख देक्ख B (d). ९ शंशिणिद्वा B (a). १० गणिआदारिका णं (= गणिकादारिका मनु) AB (c) CDFII; गणिआदारिका B (bd); गणिआदारिका EG. ११ किलन्ते BH. १२ हेगे AB (bcd) CDEFGJ. १३ ण गामन्तलं (= न मामान्तरं) AB (c) CFJ.

गडे णगलन्तलं वा णे गडे । अञ्जुके शवामि भावइश शीर्षे
अत्तणकेलकेहिं पादेहिं । तव जेव्व पश्चाणुपश्चिआए आहि-
ण्डन्ते शन्ते किलिन्ते म्हि शंबुत्ते. (६८) ।

320 विटः । स्वगतम् । अये । कथं शौन्तमित्यभिहिते श्रौ-
न्त इत्यवगच्छति मूर्खः । प्रकाशम् । वैसन्तसेने वेशवास-
विरुद्धमभिहितं भवत्या । पश्य ।

तरुणजनसहायश्चिन्त्यतां वेशवासो

विगणय गणिका त्वं मार्गजातां लतेव ।

325 वहसि हि धनहार्यं पण्यभूतं शरीरं
सममुपचर भद्रे सुप्रियं वौप्रियं वा ॥३१॥

अपि च ।

न त्वहमीदृश इत्याशयः । अञ्जुके भट्टालिके शवामि(पे) भावस्व
विटस्य शीर्षेणात्मीयाभ्यां पादाभ्यां शपे (यिदमे वक्ष्यमाणं तत्सत्य-
मित्यर्थः) । तवैव पृथ(व)नुपृष्टि(टि)कया । आहिण्डन्ते उद्गम्यन् ।
श्रान्तः क्लान्तोस्मि संवृत्तः ।

विटः—वेशो वेश्याजनस्थानम् ।

[तरुणेति । स्पटम्] ॥३१॥

१ गडे om. AB (bd) CDEFGIJ. २ ण om. AB (bd) CDEFGIJ. ३ अ-
ञ्जुके AB (c) COEFIJ. ४ अवामि(?) J. ५ शीर्षे B(d), शिर्षेण DH. ६ अत्तणकेहिं
AB (bc) EFGI; अत्तणकेहिं DH. ७ जेव्व A F जेव्व, CEGJ एव DH,
एव B (n). ८ पश्चाणुपश्चिआए B (a); पश्चाणुपश्चिआए B (bc); पश्चाणुपश्चिआए
BGH. ९ शन्ते om B (a). १० किलिन्ते DH; किलिन्ते G. ११ कथमेव B (a)-
शान्त. १२ B (d). १३ श्रान्तम् B (a). १४ पश्यतसेने om. B (a). १५ पश्य om.
B (ab) E. १६ वौप्रियं च AB (bc) CDEFGJ. १७ अपि च om. G.

वाप्यां स्नाति विचक्षणो द्विजवरो मुखोऽपि वर्णाधमः ।

फुल्लं नाम्यति वायसोऽपि हि लतां या नामिता बर्हिणा ।

ब्रह्मक्षत्रविशस्तरन्ति च येया नावा तथैवेतरे

330

त्वं वापीव लतेव नौरिव जगं वेद्यासि सर्वं भज ॥३२॥

वसन्तसेना । गुणो क्वेत्तु अपुराजस्त कारणम् । ण उण

वलकारो (६९) ।

शकारः । भावे भावे एषा गर्भदाशी कामदेवाजद-

णुज्जाणादो पद्मुदि ताह दलिहचालुदत्ताह अणुलत्ता ण मं 335

कामेदि । वामदो तदश थलं । जधा तव मम हस्तादो एशा

ण पलिब्भंशादि तेषा केल्लेदु भावे (७०) ।

[वाप्यामिति] नाम्यति नमयति । नाम्यतीति कण्वादि(?)पाठा-
न्नामं करोतीत्यर्थे यक्यकारलोपे च रूपम् । यथा मगधशब्दे मगध्य-
तीति भवति । नामं करोतीत्यर्थे णिचि संज्ञापूर्वको विधिरनित्य
इति गुणमकृत्वा यणादेशे नाम्यतीति रूपमित्येके । ण्यन्तात्संप-
दादिपाठमभ्युये(पे)त्य किपि क्यचि रूपमित्यपरे ॥३२॥

वस०-(६९) गुणः खल्वनुरागस्य कारणम् । न पुनर्वलात्कारः ।

शका०-(७०) भाव भाव एषा गर्भदासी कामदेवायतनोद्याना-

त्पस्मृतकस्य (प्रभृति तस्य) दरिद्रचारुदत्तस्यानुरक्ता न मां का-

मयते । वामतस्तस्य चारुदत्तस्य गृहम् । यथा तव मम हस्ताक्षेपा

प्रभ्रश्यति तथा करोतु भावः । गर्भदासी जन्मप्रभृति चेटी । ताह

तस्येत्यर्थः सर्वत्र ।

१ यथा D F H. २ गुण B (d). ३ तु G. ४ तस्य B (b) G. ५ चारुदत्त B
(d). ६ अनुरक्ता D H. ७ तस्य G. ८ मम अ B (d) GJ. ९ हस्ताक्षे A B (abc).
१० GDEF G I J, हस्ताक्षे B. ११ एषा B (d). १२ तथा B (d) H. १३ केल्लेदु B(d).

विटः । स्वगतम् । यदेव परिहर्तव्यं तदेवोदाहरति मूर्खः ।
 कथं वसन्तसेनार्याचारदत्तमनुरक्ता । सुदु खल्विदमुच्यते
 340 रत्नं रत्नेन संगच्छत इति । तद्गच्छतु । किमनेन मूर्खेण ।
 प्रकाशम् । काणेलीमातः । वामतस्तस्य सार्थवाहस्य गृहम् ।
 शकारः । अथ इं । ग्रामदो तद्गृहं धैलं (७१) ।
 वसन्तसेना । स्वगतम् । अम्महे वामदो तस्स गेहं
 तिं जं सखं अवरज्जन्तेण वि दुंज्जणेण पिअसंगमं पाप्पि-
 315 दा (७२) ।

शकारः । भावे भावे बैल्लिए वैल्लु अन्धआले मौश-

विटः—परिहर्तव्यं चारुदत्तवासोतिनिकट इति वसन्तसेनायाः
 कथयितुं(तुं) नार्हतीति । तदेव न तेनोक्तम् । तद्वचनं परिहार-
 विषयः । काणेलीमानः । 'काणेली क्रन्यकामाता' इति देशी-
 प्रकाशः । असती काणेलीत्येके ।

शका०—(७१) अथ किम् । वामतस्तस्य गृहम् ।

वस०—(७२) अम्महे इत्यव्ययमाश्र्वै । वामतस्तस्य चारुद-
 त्तस्य गृहमिति यत्सत्यम् । अवरज्जन्तेण अपराध्यतापि दुर्जनोपकृतं
 येन प्रियसंगमं प्रापिता ।

शका०—(७३) भाव वलवत्यन्धकारे मापराशिप्रविष्टेन मशी-
 गुटिका दृश्यमानैव प्रनष्टा वसन्तसेना ।

१ अथ किं B(b)E. २ घटं A B (bc) D E F G I. ३ अम्महे A B (abc) D
 E F G. ४ तद्गृहं A B (c) C D F I J. ५ घटं AB (abc) D E F G I. ६ तिं A B
 (bc) F G I ७ तं B (a). ८ सखं B(d); सखं J. ९ अवरज्जन्तेण B (d). १० दुर्जनेन
 उपकृतं जेण (=दुर्जनोपकृतं येन) A B (bc) C D E F H I J; दुर्जनेन उपकृतं जेण
 जेण B(a) G. * संगमं J. ११ शलियं E. १२ खु G. १३ माए A B(bc).

लाशिपेविष्टा विभं मशीगुडिआ दीशन्ती दीशन्ती जेव्व
पण्ठा वशन्तशेणिआं (७३) ।

विटः । अहो बलवानन्धकारः । तथाहि ।

आलोकविशाला मे सहसा तिमिरश्वेशविच्छिन्ना । 350

उन्मीलितापि दृष्टिर्निमीलितेर्बान्धकारेण ॥ ३३ ॥

अपि च ।

लिम्पतीव तमोद्गानि वर्षतीवाञ्जनं नभः ।

असत्पुरुषसेवेव दृष्टिर्विफलतां गता ॥ ३४ ॥

शकारः । भावे भावे अण्णेशामि वशन्तशेणिअं (७४) । 355

विटः । काणेलीमातः । अस्ति किञ्चिच्चिह्नं यैदुपल-

क्षयसि ।

विट्० (विटः) — [आलोकेति] आलोके दर्शने । विशाला
सहती ॥ ३३ ॥

[लिम्पतीति] ॥ ३४ ॥

शका०—(७४) भाव अन्वेपया (न्विप्या) मि यसन्तसेनाम् ।

विटः—चिह्नं भूपणशब्दाद्युपलक्षणं माल्यगन्धादि । अस्ति किं-
चिच्चिह्नमुपलक्षयसीति ।

१ पाठ्या A B (bcd) C D F G I J; पठिया B (c) E D E F I J. २ मसि
A B (bcd) G. ३ दीशन्ती A B (c) J; दीशन्ती om. A B (c) C D F I.
४ दीशन्ती दीशन्ती E. ५ उज्ज्व E; उज्ज्व F J, उज्ज्व D H. ६ पण्ठा A B (1c)
C I F G I J, पण्ठा B (b) E. ७ नि-कलती E G. ८ भावे om. G. ९ वज्र-
शस्त्राभिः A. १० किञ्चिदं A B (bc) E G I; चिह्नं om D ११ पत् om B (d).

शकारः । भावे भावे किं विअ (७५) ।

विटः । भूषणशब्दं सौरभ्यानुविद्धं माल्यगन्धं वा ।

360

शकारः । शृणामि मल्लगन्धम् । अन्धआलपूर्लिदाए ण
णोशिआए णं शुव्वत्तं पेक्खामि भूषणशब्दं (७६) ।

विटः । जनान्तिकम् । वसन्तसेने

कामं प्रदोषतिमिरेण न दृश्यसे त्वं
सौदामिनीव जलदोदरसंधिलीना ।

365

त्वां सूचयिष्यति तु माल्यसमुद्भवोयं

गन्धश्च भीरु मुखराणि च नूपुराणि ॥ ३५ ॥

श्रुतं वैसन्तसेने ।

वसन्तसेना । स्वंगतम् । मुदं गौहिदं चै (७७) । ना० चै

नूपुराण्युस्तार्य माल्यानि चापनीय किञ्चित्पारिकम्य हस्तेन परामुश्य

शका०—(७५) किं विअ कीदृशमिवेत्यर्थः ।

शका०—(७६) शृणोमि माल्यगन्धम् । अन्धकारपूरितया
नर्नासिकया पुनः (?) न सुव्यक्तं पश्यामि भूषणशब्दम् । शु ।
मल्लगन्धमित्यादिना लोकविरुद्धोक्तिः ।

[काममिति] ॥ ३५ ॥

वस०—(७७) भुतमवधारितम् । गृहीतमस्य तात्पर्यमयम् ।
(प्या)कलितम् ।

१ भावे om G. २ पूरिदाए B (a). ३ णोशिकाए B d. v ण om A D
C D E F G J. ४ शुव्वत्तं A B (c) C D E I; शुव्वत्तं B (b). ५ उक्
पेक्खामि (=पुनर्न पश्यामि) A B (bc) C D E F G I J. ६ भूषण A
७ दृश्यसे B (d). ८ सौदामिनीव B (d) C D H J. ९ संविलीना B (ab).
(a) has तथा after वसन्तसेने. १० गौहिदं D H. ११ अ B (a) D H J.

अम्मो भित्तिपरामेरिससूचिदं पक्खदुआरअं क्खे एदं । 370

जाणामि अं संजोएण गेहस्स संबुदं पक्खदुआरअं (७८) ।

चारुदत्तः । वयस्य समाप्तजपोस्मि । तत्सांप्रतं गच्छ
मातृभ्यां बलिमुपहर ।

विदूषकः । भो ण गमिस्सं (७९) ।

चारुदत्तः । विक्रष्टम् ।

375

दारिद्र्यात्पुरुषस्य बान्धवजनो वाक्ये न संतिष्ठते

सुखिन्वा विमुखीभवन्ति सुहृदः स्फारीभवन्त्यापदः ।

सत्त्वं हासमुपैति शीलशशिनः कान्तिः परिम्लायते

पापं कर्म च यत्परैरपि कृतं तत्तस्य संभाव्यते ॥३६॥

अपि च ।

380

(७८) अम्मो आश्चर्ये । भित्ति(त्ति) परामर्शसूचितं पक्षद्वारं
बल्वेतत् । जानामि संयोगेन स्पर्शनेन्द्रियानुभवेन । गृहस्य संबृतं
क्षहारकम् ।

(विदू०-(७९) भो न गमिष्यामि) ।

[दारिद्र्यादिति] बान्धवजनो वाक्ये न संतिष्ठते वचनं न करो-
न्यर्थः । प्रतापाभावात् । स्फारीभवन्त्येकीभवन्ति । तत्तस्य संभा-
चौर्यादिकम् । इदमस्य नासीदिदानीं कथमित्यादितः
तिः ॥ ३६ ॥

परिचयसूत्रं A B (c) I; भित्तिसूत्रं B (bcd) E G J; मरितसूत्रं C D F.
रअं D H. ३ ए G. ४ अं om D H. ५ संजोएण D H. ६ दुवारअं D H.
रअं A B (c) F. ८ तस्सः B (a). ९ परं म्हायते B (d).

सङ्गं नैव हि कश्चिदस्य कुरुते संभाष्यते नादरा-
त्संप्राप्तौ गृहमुत्सवेषु धनिनां सावज्ञमालोक्यते ।
दूरादेव महाजनस्य विहरत्यल्पच्छदो लज्जया
मन्ये निर्धनता प्रकाममपरं पष्टं महापातकम् ॥ ३७ ॥

385 अपि च ।

दारिद्र्यं शोचामि भवन्तमेव-

मस्मच्छरीरे सुहृदित्युपित्वा ।

विपन्नदेहे मयि मन्दभाग्ये

ममेति चिन्ता क्व गमिष्यसि त्वम् ॥ ३८ ॥

390 विदूषकः । सवैलक्ष्यम् । भो वयस्य जइ मए गन्त
एवं ता एसा वि मे सहाइणी रँदाणिआ भोर्दु (८०) ।
चारुदत्तः । रदनिके मैलेयमनुगच्छ ।

[सद्गमिति] अल्पच्छदो वस्त्रविहीनः ॥ ३७ ॥

[दारिद्र्येति ।] भवन्तमेव शोचामि । विपन्नदेहे मयि (यि)

क्व यास्यसि । अस्मत्सदृक्सार्वदिकः सुहृ(ह)त्कोपि नास्तीत्यर्थः ।
अर्थपरत्वात्पुंलिङ्गत्वम् । यद्वा तमेव भवमुत्पत्तिं स्मरामीति कुव्या
ख्या । सुहृन्मित्रमतो हेतोर्मयि विपन्नदेहे क्व यास्यसि त्वमिति ।
चारुदत्तस्य चिन्ता ॥ ३८ ॥

विदू०-(८०) भो वयस्य यदि मया गन्तव्यं तदेवापि
सहायिनी रदनिका भवतु । सहाइणी द्वितीया ।

१ भवत्यते J. २ संवाणी B (a). ३ विरहानि D. ४ पभरान् A B (c)
L. ५ एसा A B () G. ६ सहाइणी A B (c), सहायिनी B (a). ७ रमाने
B (a) ८ संडे DH.

रदनिका । जं अज्जो आणवेदि (८१) ।

विदूषकः । भोदि रदणिए गेण्ह वेलिं पदीवं च । अवा-
बुदं पक्खदुआरअं करेमि (८२) । तथा करोति ।

395

वसन्तसेना । मम अब्भुववत्तिणिमित्तं विअ अवाबुदं
पक्खदुआरअं । ता जाव पविसामि । दुट्ठा । हंद्दी हंद्दी ।
कथं पदीवो (८३) । पटान्तेन निर्वाप्य प्रविष्टा ।

चारुदत्तः । मैलेय किमेतत् ।

विदूषकः । अवाबुदपक्खदुआरणेण पिण्डीकदेण वादेण 400
णिग्वाविदो पदीवो । भोदि रदणिए णिकम तुम पक्खदु-

चेटी (रद०)-(८१) यदार्य आज्ञापयति ।

विदू०-(८२) भवति रदनिके गृहाण बलिं प्रदीपं च । अ-
हमपावृतं पक्षद्वारकं करोमि ।

वस०-(८३) नमेवाभ्युपपत्तिनिमित्तमपावृतं पक्षद्वारकम् ।
तथावत्प्रविशामि । अपाबुदं अपावृतम् । अभ्युपपत्तिरनुग्रहः ।
हंद्दी हंद्दीति भये । कथं प्रदीपः । पटान्तेन प्रदीपनिर्वापणं
केनाप्यन्येन निजानुबलोकनाय कृतं वसन्तसेनयेति ज्ञेयम् ।

६-(८४) अपावृतपक्षद्वारेण पिण्डीकृतेन यातेन निर्वा-
प्यते प्रदीपः । भवति रदनिके निष्क्र(ष्क्रा)म त्वं पक्षद्वारकेण ।

१ अ B (bed) E F G. I. २ पदीवं बलिं अर्ह B (c); बलिं पदीवं अ G J;
(अर्ध) अ D H. ३ अर्ह अवाबुदं A B (c) G E F G J; अर्ह अवाबुदं B
दुवारअं D H. ४ तथा करोति om. D H ५ मम विअं B (c) E G; मम वि
(d). ६ विअ om. A B (d) D E F G. ७ दुवारअं D H. ८ हंद्दी हंद्दी
II om G. ९ दुवारण A B (bed); दुवारण D E H; दुवारण D. ११ किदेण
H. १२ रदणिए A. १३ Vide 15.

आरण । अहंपि अम्भन्तरचेदुस्सालांदो पदीवं
आअच्छामि (८४) । इति निष्क्रान्तः ।

शकारः । भावे भावे अण्णेशामि वसन्तशोणिअं (८५)

405

विटः । अन्विप्यतामन्विप्यताम् ।

शकारः । तथा कृत्वा । भावे भावे गहिदा गहिदा (८६)

विटः । मूर्ख नन्वहम् ।

शकारः । इदो दाव भविअं एअन्ते भावे चिंष्टदु । पु

रन्विप्य चेदं गृहीत्वा । भावे भावे गहिदा गहिदा (८७) ।

410

चेटः । भट्टके चेडे हेग्गे (८८) ।

अहमप्यभ्यन्तरचतुःशालातः प्रदीपं प्रज्वालयागच्छामि । अस्य गी-
त (?) (अस्थगित)द्वारेण प्रसरणाभावात्पिण्डीभूतेनैकीभूतेन प्रतिबन्ध-
(बन्ध)कृत्वादपायृते पक्षद्वारे सति निर्वापितो दीपः ।

शका०-(८५) भाव भाव अन्वेपया(न्विप्या)मि वसन्तसे-
निकाम् ।

शका०-(८६) भाव भाव गृहीता गृहीता ।

शका०-(८७) इतुस्तान्द्वैकान्ते भावस्तिष्ठतु । भाव

चेटः--(८८) भट्टारक चेटोहम् ।

१ अहंपि B (n) D. २ आभ० II. ३ एतुरसा० B (n). ४ पञ्जा २१ B
५ आअच्छामि B (c); आच्छामि B (d). ६ अन्वितां अन्विताम् ? B (५)
दा गहिदा D II. ७ एकान्ते G. ८ चिंष्टदु A B (de) D F G; चिंष्टदु B
Com ह B (a). ९ भाव भाव B (n). १० गहिदा गहिदा (l) B (n); गहिदा ०
B (b); गहिदा गहिदा D II. ११ भट्टके A B (ac) C D F G I; भट्टके
(bc) K. ११ हेग्गे A B (bede) D

विटः । सवैलक्ष्यम् । महाब्राह्मण मर्षय मर्षय । अन्त-
जनशङ्कया खल्विदमनुष्ठितं न दर्पात् । पदय ।

460 सकामान्विष्यतेस्माभिः

विदूषकः । किं ईदं (७) ।

विटः । शान्तं पापम् ।

काचित्स्वाधीनयौवना ।

सा अष्टौ शङ्कया तस्याः प्राप्तेयं शीलवञ्चना ॥ ४४

465 सर्वथेदमनुनयसर्वस्वं गृह्यताम् । इति खड्गमुत्सृज्य शूना
पादयोः पतति ।

विदूषकः । सप्पुरिस उट्टेहि उट्टेहि । अजाणन्तेण
तुमं उवाळ्हो । संपदं उण जाणन्तो अणुणेमि (८) ।

विटः । ननु भवानेवात्रानुनेयः । तदुत्तिष्ठामि समयत-

विदू०(विटः)—महाब्राह्मणश्चाण्डालः (?) । [सकामिति ।]

सकामा स्वाधीनयौवनेति पदाभ्यामस्या धारणं नापराधाय सा येन
तिष्ठति । न त्वियमित्याशयः । शीलवञ्चना दुश्चरितसंभायना ॥ ४४
(७) [किमिदं ।]

विदू०—(८) सत्सुपुत्र उन्निष्ठोत्तिष्ठ । अज(जा)नता
त्यमुपासस्थः । सांपतं पुनर्जानन्ननुनयामि । आदरविषयतानुनयः

१ इत्यत्र पाठे न नृत्तं स्यात् B (a). २ नृत्तं A B (c) C P I. J. ३ om: H
४ अजाणन्तेण D H. ५ संपदं B (a). ६ अजाणन्ते A B (b) C E F (c)
७ उपो H. ८ om: D h.

विदूषकः । भणादु भवं (९) ।

विटः । यदीमं वृत्तान्तमार्येचारुदत्तस्य नाख्यास्यसि ।

विदूषकः । ण कथइस्सं (१०) ।

विटः । एष ते प्रणयो विम शिरसा धार्यते मया ।

गुणशस्त्रैर्वयं येन शस्त्रवन्तोपि निर्जिताः ॥४५॥

शकारः । सामूयम् । किं णिमित्तं उण भावे एदश्श 475
दुष्टवहुअश्श किविणं अञ्जलिं कदुअ पाएशु णिवडिदे (११) ।

विटः । भीतोस्मि ।

शकारः । कश्श तुमं भीदे (१२) ।

विटः । तस्य चारुदत्तस्य गुणेभ्यः ।

शकारः । के विज तश्श गुणा जश्श गेहं पविशिअ 480
अशिदव्वं^{१०} पि णेत्यि (१३) ।

समयः क्रियाबन्धः । समयमेवाह । यदीममिति । (९) [भणतु भवान् ।]

(१०) [न कथयिष्यामि ।] [एष ते इति ।] गुणशस्त्रैः गुणा एव
शस्त्राणि तैः ॥ ४५ ॥

शका०—(११) किंनिमित्तं पुनर्भाव एतस्य दुष्टवहुकस्य विन-
याञ्जलिं कृत्वा पादयोर्निपतितः ।

विदू० (शका०)—(१२) [कस्मात्त्वं भीतः ।] (१३) के इव तस्य
णा यस्य गृहं प्रविश्याशितव्यं भोक्तव्यमिति (मपि) नास्ति ।

१ आद्यं om: A·B (bed) D E F G २ नाख्यापयति D H, ३ दुष्ट A B (abcd).
E F G; दुष्ट J. ४ बहुकस्य B (b); बहुकस्य A B (c) F; बहुजस्य B (d).
५ अञ्जलिं A B (c) C D E F G I. J; किं विणं अञ्जलिं B (a) शविणं अञ्जलिं
b). ६ पादेषु D, H. ७ चारुदत्तस्य A. ८ यस्य J. ९ पविशोअ B (d).
१० B (a) D. ११ अत B (b).

विदूषकः । केभन्तेण (२३) ।

शकारः । ता उट्टेहि उट्टेहि (२४) ।

विदूषकः । उट्टिस्सामो (२५) ।

शकारः । कदा (२६) ।

विदूषकः । जंदा पुणो वि देव्वं अणुऊलं भविस्सदि(२७) । 520

शकारः । अले लोद लोद (२८) ।

विदूषकः । रोदाविदा जेव्व अम्हे (२९) ।

शकारः । केण (३०) ।

विदूषकः । दुग्गदीए. (३१) ।

विदू०—(२३) कृतान्तेन ।

शका०—(२४) उत्तिष्ठोत्तिष्ठ ।

विदू०—(२५) उत्थास्यामः ।

शका०—(२६) कदा ।

विदू०—(२७) यदा पुनरपि दैवमनुकूलं भविष्यति ।

शका०—(२८) अरे रो(रु)दिहि रो(रु)दिहि ।

विदू०—(२९) रोदाविदा इति रोदाधि(दि)ता इत्यप्रयत्नमसं-
जे रोदनं कारिता इत्यर्थः । एवं वयम् ।

शका०—(३०) केन ।

विदू०—(३१) दुर्गत्या ।

किदंतेण D. II. २ om. A B (bcd) C D E F G. ३ om. A B (bc) D
I; उट्टेहि B (d); उट्टेहि E. ४ यदा B (d). ५ लोदाविदा D. ६ जेव्व C J;
DH. * दुग्गादिए II.

अम्हेहिं बेलकालाणुणीअमाणा तुह मेहं पेविश्टा । ता जइ
मम ह्मते शअं ज्जेव्व पट्टाविअ एणं शमप्येशि तदो अर्थिअ-
लणे वव्वहालं विणा लहुं णिज्जादमाणाह तव मए अणुवद्धा 535
पीदी हुविदशदि । आदु अणिज्जादमाणाह आमंलणन्तिके
वैले हुविदशदि । अविं अं पेक्ख पेक्ख (३६) ।

कक्कालुका गोळेंडलित्तवेण्टा

शाके अ शुंक्खे तल्लिदे हु मंशे ।

भत्ते अ हेमन्तिअलत्तिशिंद्धे

लीणे अ वैले णं हु होदि पूदी(३७)॥५१॥

540

व्यवहारनाम्नो नवमाङ्कस्य सूत्रनम् । लघु शीघ्रम् । णिज्जादमाणाह
निर्यातयतः । वसन्तसेनां निःसारयत इत्यर्थः । प्राकृते कृतः शानच्
संस्कृतेत्र दुर्लभः । माणाहेति पठद्यन्तं यथापूर्वमुक्तम् । चारुदत्त-
स्येत्यत्र चारुदत्ताहेति समूहम् । एवमेवात्र सर्वत्र । तव मन्यानु-
वद्धा प्रीतिर्भविष्यति । आदु अथवा । अणिज्जादमाणाहानिर्यातयतः ।
आमरणान्तिकं वैरं भविष्यति । अपि च प्रेक्षस्व प्रेक्षस्व ।

[कक्कालुका इत्यादि ।] उपजातिच्छन्दसा पद्यम् । कूप्माण्डी
शोमयलिप्तवृत्ता(न्ता) शाकं च शुष्कं तल्लितं खलु मांसम् । तल्लिदं
स्नेहपक्के देशीत्येके । भक्तं च हेमन्तिकरात्रिसिद्धं लीणे अ वैले
इति लीलायां च-वेलायाम् । गते समय इत्यर्थः । लीणे वैले इति

शोढकं भणेशि । लहुकं भणेशि । तथा भणेशि जभा
 हंगो अत्तणकेलिकाए पाशादवालग्गकवोदवालिआए उवविशे
 शुणिरां । तथा जदि ण भणेशि . तां कवालतलप्येविशं
 545 कैवित्यं विअ मेइतअं दे मडमडाइइरां (३८) ।

विदूपकः । भणिसं (३९) ।

पुंलिङ्गं शकारवचनत्वेन न दोषः । अतः पूर्वमेवोक्तम् ।
 लिङ्गविहीनम्' इत्यादीति ध्येयं सुधीभिः । न खलु भ(व)ति
 पूतिर्दुर्गन्धतापि तु भवत्येवेति काकुः । चिरंतनत्वेन प्रशियिलं स्वका
 र्यम् ॥ ५१ ॥

(३८) शोढिकं. स्वस्तिकं. शोभनं भणिष्यसि । लघुकं
 प्यसि । तथा भणिष्यसि । भणेशीति भविष्यवर्तमानयोस्तुल्यं रूपम् ।
 यथाहमात्मनः केलिकायां(?) प्रासादवालाप्रकपोतपालिकायां विटङ्के ।
 'बालाम्, मत्तवारणम्' । कपोतपालिकोपरिगृहश्रेणीति दक्षिणापथे
 लोकोक्तिरियमिति प्राचीनटीका । उपविष्टः गृणोमि । अन्यथा यदि
 न भगसि तदा कपाटतलप्रविष्टं कपित्यगुलिकमिव मस्तकं तव श
 म्दधिशेषयुक्तं तथा भक्षयिष्यामि यथा लोकोक्त्या मडमडाइइरा
 मिति व्याख्यायते ।

विदू०—(३९) भणिष्यामि ।

१ शोढिकं A B (c), शोढिकं pr. m. corr शाहनकं B (d), शोढिकं K, २
 B (a), शोढिकं C, शोढिकं E. २ लघुकं B (a); लघुकं B (b), स्वस्तिकं B (d) ।
 syl. एव एत in marg add सु B (d), लघुर्भं DH, लघुकं. K. ३ तथा B (d)
 ४ एते AB (bed) CDEFGIJ. ५ भिष्यसि DH, केलिकायां I ६ वाडिआए
 (ahed) DEFGI ७ विदुः AB (c) CDEFGJ, उवविशे B (a). ८ गृणोमि
 (bed) CDHGIJ. ९ अन्यथा AB (bed) CDEFG; अन्यथा दि H १०
 (a). ११ मडमडा AB (c), मडमडा B (a), मडमडा B (b), मडमडा B (d). १२
 मडमडा AB (bed) EFGIJ कपित्यगुलिकं D. also H which has विदुः १३ .
 AB (c) CDEFGJ ; मस्तकं B (ad) K, मस्तकं B (b) १४ मस्तकं मति

शकारः । अपवार्य ! चेडे गडे शचक्रं ज्जेव्व भावे (४०) ।

चेटः । अथ इं (४१) ।

शकारः । ता शिग्घं अक्कमम्ह (४२) ।

चेटः । ता गेण्हदु भेट्ठके अशिं (४३) ।

550

शकारः । तव ज्जेव्व हस्ते चिंठदु (४४) ।

चेटः । एरो भेट्ठालके गेण्हदु णं भेट्ठके अशिं (४५) ।

शकारः । विपरीतं गृहीत्वा ।

शका०—(४०) हे चेट गतः सत्यमेव भावो विटः ।

चेटः—(४१) अथ किम् ।

शका०—(४२) ततः शीघ्रमपाक्र(का)भावः ।

चेटः—(४३) तद्गृह्णातु भट्टारकोसिम् ।

शका०—(४४) तवैव हस्ते तिष्ठतु ।

चेटः—(४५) एषोसिः । भट्टारकः स्वामिको । गृह्णात्येनं

भट्टारकोसिम् ।

शका०—[णिच्चकलमित्यादि ।] उपजातिच्छन्दसा [पद्यम्] ।

णिव्वकलं मूलकपेशिवण्णं

खन्धेण घेत्तूण अ कोशशुत्तं ।

कुक्केहि कुक्कीहिं अ बुक्कअन्ते

जधा शिआले शलणं पलामि (४६) ॥ ९१ ॥

परिक्रम्य निष्कातौ ।

विदूषकः । भोदि रदणिए णं हु दे अअं अवमाणो १ ।

६०० भवदो चारुदत्तस्स णिवेदइदव्वो । दीग्गच्चपीडिअस्स

दिउणदरा पीडा हुंविस्सदि (४७) ।

रदनिका । अज्ज मित्तेअ रदेणिआ खुं अहं संजद
मुही (४८) ।

(४६) निर्वत्कालनिरुच्यालं इत्यर्थः (?) (णिव्वकलं निर्वत्कालं

त्यर्थः) । मूलकपेशिवण्य(ण)म् । पेशिस्त्वक् । मूलकपेशि

लोहितमित्यर्थः । स्कन्धेण घेत्तूण गृहीत्वा च कोशसुप्तम् । कोशा

वस्थितमित्यर्थः । कुक्कुरैः कुक्कुरीभिश्च बुक्कअन्ते शय्यायमानो यथा

शृगालः शरणं गृहं प्रयाति तथा स्वगृहं प्रयाति ॥ ९२ ॥ ००

विदू०—(४७) रदनिके न खलु तेयं कुक्कुरकुक्कुरीस्याने उ

कृतः शकारेण केशग्रहणेन कृतथापमानस्तत्रभवतः पूज्यस्येत्यर्थः

चारुदत्तस्य निवेदयितव्यः । दीर्घत्यपीडितस्य मन्ये १०३

पीडा भविष्यति ।

रद०—(४८) आर्य मैत्रेय रदनिका खल्वहं संयतमुखी ।

१ कोशशुत्तं K. २ कुक्केहि B (bd) C E; कुक्कीहि H. ३ कुक्कीहि B (bd) C
कुक्कीहि H. ४ बुक्कअन्ते B (ab) K; बुक्कअन्ते H. ५ भो रद० G. ६ न हु B
न वसु J. ७ भोदो D H. ८ निवेदापेदव्वो B (d); निवेद० H. ९
१० हुवेदइदं B (d). ११ om; B (a). १२ रदणिआ A B (bc) E
रदणिआ B (d). १३ वसु C D F.

विदूषकः । एवं ण्णेदं (४९) ।

चारुदत्तः । वसन्तसेनामुद्दिश्य । रदनिके मारुतोभिलाषी 565

प्रदोषसमर्थः । शीतार्तो रोहसेनः । ततः प्रवेद्यतामभ्यन्तरमयम् ।
अनेन प्रावारकेण छादयैनम् । इति प्रावारकं प्रयच्छति ।

वसन्तसेना । स्वगतम् । कथं परिर्णोत्ति मं अवगच्छदि ।
प्रावारकं गृहीत्वा समाधाय च स्वगतं तस्मिन् । अम्महे जादी-
कुसुमवासिदो प्रावारको अनुदासीणं से उज्ज्वलं पण्डिहा- 570
सेदि (९०) । अपवारितकेन प्रावृणोति ।

चारुदत्तः । ननु रदनिके रोहसेनं गृहीत्वाभ्यन्तरं
प्राविश ।

विदू०—(४९) एवं ण्णेदमित्येवार्थे । एवमेवेत्यर्थः ।

चारु०—रोहसेनचारुदत्तस्यतः ।

वस०—(९०) कथं परिजन इति मामवगच्छति जानागीत्यर्थः ।

अम्महे विस्मये । जातीकुसुमवासितः प्रावारकः । अनुदासीन-
साभिलाषम् । तदनुरूपचेष्टायोगात् । से अस्य । यौवनं प्रतिभासते ।

वसन्तसेना । स्वगतम् । मन्दभाङ्गी खुं अहं तुहं

575 अभन्तरस्स (५१) ।

चारुदत्तः । ननु रदनिके प्रतिवचनमपि नास्ति । कष्टम् ।

यदा तु भाग्यक्षयपीडितां दशां
नरः कृत्तान्तोपहितां प्रपद्यते ।

तदास्य मिलाण्यपि यान्त्यमिलतां

580

चिरानुरक्तोपि विरज्यते जनः ॥ ५३ ॥

उपेतस्य रदनिका विदूषकश्च ।

विदूषकः । भो इयं सा रअणिआ (५२) ।

चारुदत्तः । इयं सा रदनिका । इयमपरा का ।

अविज्ञातावसक्तेन दूषिता मम वाससा ।

585 वसन्तसेना । स्वगतम् । णं भूसिदा (५३) ।

वस०—(५१) मन्दभागिनी खल्वहं तवाभ्यन्तरस्य अभ्यन्तरगण-
नस्याभागिनी । वेद्यात्वात् । भाग्यं शोभनं कर्म ।

[चारु०—] [यदा त्विति] ॥ ५३ ॥

विदू०—(५२) भो इयं सा रदनिका ।

चारु०—[अविज्ञानेति] दूषिता परपुरुषत्यात् ॥ ५४ ॥

वस०—(५३) णं ननु भूषिता ।

१ ऋत्तु GDFHJ. २ तुभ AB (c) EFGI; 'तुभे' C J, 'तु
B (d); 'दे' अभं H, तुभ अभं K. ३ तुभे (?) B (a). ४ 'न्तोपि'
५ विदूषकः रदनिकागुणवृत्त J. ६ om. B (d). ७ रदणिआ C J.

चारुदत्तः ।

छादिता शरदभ्रेण चन्द्रलेखेव रोजते ॥ ५४ ॥

अथवा न युक्तं परकलत्रदर्शनम् ।

विदूषकः । भो अलं परकलत्रदंसणसङ्गए । एसा वस-
न्तसेणा कामदेवांअदनुज्जाणादो पहुदि भवन्तमणुरत्ता (५४) । ३९०

चारुदत्तः । अये इयं वसन्तसेना । स्वगतम् ।

यया मे जनितः कामः क्षीणे विभवविस्तरे ।

क्रोधः कुपुरुषस्येव स्वगात्रेष्विव सीदति ॥ ५५ ॥

विदूषकः । भो वअस्स एसो व्खु राअसालो भ-
णादि (५५) । ३९५

चारुदत्तः । किम् ।

विदूषकः । एसा ससुवण्णा सहिलण्णा णवणाडअदंस-
णुट्टिदा मुत्तधेअलि धे वसन्तसेणा णाम गणिआंदालिआ का-

विदू०—(५४) भो अलं परकलत्रदर्शनशङ्कया । एषा वस-
न्तसेना कामदेवायतनोद्यानात्प्रभृति भवन्तमनुरत्ता ।

चारु०—[ययेति ।] सीदति कर्तव्यासामर्थ्यात्प्रव्यक्तो न
इवति ॥ ५५ ॥

विदू०—(५५) भो वयस्य एष खलु राजश्यालो भणति ।

विदू०—(५६) एषा मसुवर्णा सहिरण्या नवनाटकदर्शनेक्षिता (?)

मदेवाअदणुज्जाणादो पहुदि तुमं अणुलत्ता अम्हेहिं बेलकारा-
 600 णुणीअमाणा तुह गेहं पविट्ठा (५६) ।

वसन्तसेना । स्वगतम् । बलकाराणुणीअमाणेत्ति जं सखं
 अलंकिदम्हि एदेहिं अक्खरेहिं (५७) ।

विदूषकः । ता जइ मम हत्थे सअं ज्जेव्व पेढ्ढाविअ
 एणं समप्पेसि तो अंधिअरणे वैवहारं विणा लेहुअं णिज्जादे-
 605 माणाह तव मए अणुबद्धा पीदी हुविस्सदि । अण्णधा आमरणं
 वैरं हुविस्सदि (५८) ।

सूत्रधारोव वसन्तसेना नाम गणिकादारिका कामदेवायतनोद्यान-
 व्यभृति त्वामनुरक्तास्माभिर्वलात्कारानुनीयमानो तव गेहं प्रविष्टा ।

वस०—(५७) बलात्कारानुनीयमानेति, यत्सत्यमलंकृतास्येतै-
 रक्षरैः । अलंकृतास्मीति मनान्यत्राभिलाषो नास्तीत्यर्थः ।

विदू०—(५८) तद्यदि मम हस्ते स्वयमेव प्रस्थाप्यैनां सम-
 प्यसि ततोपिकरणे व्यवहारं विना लघुके निर्यातयतस्तव मया
 बद्धा प्रीतिर्भाविष्यति । अन्यथागमरणं वैरं भविष्यति ।

१ अणुलत्ता A B (bed) C D E F G H J. २ अदेहिं D. ३
 बलकाराणु B (a) C; बलकाराणु B (d); बलकाराणु F. ४ गे om. इ B
 ५ आमरणं B (a). ६ omit: D (ab). ७ माणेत्ति B (a); माणं वि B
 ८ अने किंदि मि (?) B (abd) ९ ज्जेव्व C; णं D; जेव्व F G १० पथ
 B (d), पण्डविअ K. ११ तदे C J. १२ अधिअरणे B (a) C J. १३
 B (ad) C J; अण्णधा F H. १४ तद्दं C J. १५ माणाह
 १६ अणुबद्धा B (a). १७ माणाह D. १८ आमरणं D E F G J;
 C J. १९ वैरं B (ad); वैर B (b) D E F G I; वैरितके C J.

चारुदन्तः । सावज्ञम् । अज्ञोसौ । स्वगतम् । अये कथं
देवतोपस्थानयोग्या युवतिरियम् । तेन खलु तस्यां विलायां

प्रविश गृहमिति प्रतोद्यमाना

न चलति भाग्यकृतां दशामवेक्ष्य ।

610

पुरुषपरिचयेन च प्रगल्भं

ज वदति यद्यापि भापते बहूनि ॥ ५६ ॥

प्रकाशम् । भवति वसन्तसेने अनेनाविज्ञानादपरिज्ञातपरि-
जनोपचारेणोपराद्धोस्मि । शिरसा भवतीमनुनयामि ।

वसन्तसेना । एदिणा अनुचिदभूर्मि आरोहणेण अवरद्धा 615
अज्जं सीसेण पणमिअ पसादेमि (५९) ।

विदूषकः । भो दुवेवि नुम्हे सुसंपण्णा विअ कलमकेदारा

चारु०—देवतेवोपस्थानं यस्याः सा । [प्रविश गृहमिति ।]

पुष्पिताया छन्दः ॥ ५६ ॥

वस०—(५९) एतेनानुचितभूमिकारोहणेनापराद्धार्थं शीर्षेण
प्रणम्य प्रसादयामि । अनुचितभूमिकारोहं(ह)णं पक्षद्वारेण घासप्रवे-
त्तादिकम् ।

विदू०—(६०) भो इवापि युवां सुखं प्रणम्य कलमकेदारा-
योर्न्यं शीर्षेण शीर्षं समागतौ । अहमप्यनेन करभजानुसदृशेन

विदूषकः । अपवार्य । जइ एव्णं ता चौरिहिं अवहरी-

635 अदु (६५) ।

चारुदत्तः । अचिरेणैव कालेन ।

विदूषकः । एसो से अम्हाणं विण्णासो (६६) ।

चारुदत्तः । निर्यातयिष्ये ।

वसन्तसेना । अज्ज इच्छे अहं इमिणा अज्जेण अणु-

640 गच्छिज्जन्ती सकं गेहं गन्तुं (६७) ।

चारुदत्तः । मैत्रेय अनुगच्छ तलभवतीम् ।

विदूषकः । तुमं ज्जेव्व एदं कलहंसगामिणीं अणुग-

विदू०—अपवार्य । तृतीयादावश्रुति(?) द्वाभ्यामन्योन्यं मन्त्रणे-
पवार्येति संकेतः । द्वाभ्यामित्युपलक्षणम् । (६५) यद्येवं तदा चौरै-
रपद(हि)यतामिति । चौरिहिं अवहरीअदु इति संपिच्छेदनामस्तु
याङ्गस्य सूचनम् ।

विदू०—(६६) एष सेस्या अस्माकं विन्यासः ।
वसन्तसेनाया अलंकारविन्यासः । अस्माकमित्यर्थः । विहसती,
भावः ।

वस०—(६७) आर्य इच्छाम्यहमनेनार्येण सहेति शेष.
अणुगच्छिज्जन्ती अनुगम्यमानेत्यर्थः । सकं सकम् । गेहं
क्षेत्रेण मैत्रेयेणेत्यर्थः ।

१ एव B (d), ज एव H. २ हरीअदुत्ति० D F H I; ता
३ विण्णासो A B (a), विण्णसो? B (d) ४ गच्छन्ती B (a). ५ om B
६ ज्जेव C E G, एव D ७ गामिणीमणु A B (bcd)

च्छन्तो राभहंसो विअ सोहमि । अहं उण ब्रम्हणो तेहिं
जेणेहिं चउप्यहोवणीदो विअ उवहारो कुकुरोहिं विअ खज्ज-
माणो विवज्जिस्सं (६८) ।

645

चारुदत्तः । एवं भवतु । स्वयमेवानुगच्छामि भव-
तीम् । तद्राजमार्गविद्वासयोग्याः प्रज्वालयन्तां प्रदीपिकाः ।

विदूषकः । वर्द्धमानआ जालेहि पदीविआओ (६९) ।

चेटः । जनान्तिकम् । अले तेल्लेण विणा पदीविआओ
पडेजालीअन्ति (७०) ।

650

विदूषकः । जनान्तिकम् । भो ताओ वखु अम्हाणं

विदू०-(६८) त्वमेवैतां कलहंसगामिनीमनुगच्छन् राजहंस इव
शोभसे । अहं पुनत्रा(त्रा)ह्मणो यत्र तत्र जनैश्चतुष्पयोपनीत इवो-
पहारः कुकुरैरिव खाद्यमानो विपत्स्ये । जनैः खाद्यमान इत्यन्वयः(?) ।
उपहारो देवतावलिः ।

विदू०-(६९) वर्द्धमानक प्रज्वालय प्रदीपिकाः । वर्द्धमान-
कश्चारुदत्तस्य दासः । अयमेव चेटः ।

चेटः-(७०) अले तैलेन विना प्रदीपिकाः प्रज्वालयन्ते ।

विदू०-जनान्तिकमित्येकान्ते ।

पदीविभाओ अवभाणिदनिद्वणकामुआ विअे -गणिआं नि-
स्सिणेहाओ दाणि संवृत्ता (७१) ।

चारुदत्तः । मैत्रेय भवतु । कृत प्रदीपिकाभिः । ५२

655

उदयति हि शशाङ्कः कामिनीगण्डपाण्डु-
र्ग्रहगणपरिवारो राजमार्गप्रदीपः ।

तिमिरनिकरमध्ये रश्मयो यस्य गौराः

स्रुतंजल इव पङ्के क्षरिधाराः पतन्ति ॥ ५७ ॥

उत्थेयं सानुरागम् । भवति वसन्तसेने इदं भवत्या गृह-
660 प्रविशतु भवती । वसन्तसेना सानुरागमवलोकयन्ती निष्क्रान्ता ।

चारुदत्तः । वयस्य गता वसन्तसेना । तदेहि । ५८

मेव गच्छावः ।

(७१) भो ताः खल्वस्माकं प्रदीपिका अवभाणितनिर्घनका-
इत्र गणिका निःक्षेहा इदानीं संवृत्ताः । ज्ञेहे(हो)नुरागस्तैलं च ।

चारु०-भवत्वित्य(त्यु)पसंहारोक्तिः । प्रदीपिकाभिः कृत-
र्याप्रं व्यर्थमिति भावः । 'युगपर्याप्तयोः कृतम्' इत्यमरः । -
एवाह ।

[उदयतीति ।] हीत्याभये । अस्य शशाङ्कस्य । तमोवृन्द-
शुभा रश्मयः पतन्ति यथा स्रुतं जल यस्मात्तादृशे प्र-
इत्यर्थः । पङ्के दुग्धधाराः । पङ्कस्य तमोवृन्दीलतया स्रुतजल

१ अविभाणित° B (d) २ °विद्वण° D; °विद्वन F, विद्वण G ३ °अ
(d), विभा H ४ गणिआओ D H ५ निस्सिणेहाओ B (b) E G ६ मृ-
B (Ab), सटना H नि दुत्ताओ K. °om B (a), भवतु भवतु B (d) C
काभि B (a) ९ स्रुत इव जल(ल)पङ्के B (b) E १० °om A. R (c)
H I J ११ °राग परायन्ती . . . वस तसेना B (a)

राजमार्गो हि शून्योयं रक्षिणः संचरन्ति च ।

वञ्चना परिहर्त्तव्या बहुदोषा हि शर्वरी ॥ ५८ ॥

परिक्रम्य । इदं च मुवर्णभाण्डं रक्षितव्यं त्वया रात्रौ वर्ध- 655
मानकेनापि दिवा ।

विदूषकः । जथा भवं आणवेदि (७२) ।

इति निष्क्रान्तौ ।

इति मृच्छकटिकायामलंकारन्यासो नाम प्रथमोऽङ्कः ।

विशेषणेन दुग्धधारासंपातघातभिदुरत्वं झटिति प्रतीयते । एवमेवोपमे-
यभूततमसः शशाङ्ककिरणसंपर्कमात्रेणैव विनश्यदवस्यत्वमवगम्यते ।
तथा च प्रदीपिकाप्रज्वालनप्रयासोन्ययासिद्ध इति भावः ॥ ५७ ॥

[राजमार्ग इति] ॥ ५८ ॥ रक्षितव्यमिति त्वया मैत्रेयेण ।
चारुदत्तगृहे रात्रिशयननियमात् । दिवा वर्धमानकेन रक्षितव्यम् ।
मृत्युत्वेन दिवापि विद्यमानत्वादिति भावः ।

विदू०-(७२) यथा भवानाज्ञापयति ॥ निष्क्रान्तौ इति चारु-
दत्तविदूषकौ निर्गतावित्यर्थः । प्राधान्यादनयोनिर्दि(र्दि)शः । चेटे(टो)-
प्यनुगतः स्यादेवेति ज्ञेयम् । अङ्कः प्रथमः । अलंकारन्यासो नाम
अलंकारन्यासपदवाच्य इत्यर्थः । इति श्रीमृच्छकटिकप्रकरणविवृतौ
श्रीमन्महाराजश्रीबालसेनसाहस्रसंमदाय श्रीलक्ष्मीक्षितेन निर्मिताया-
मलंकारन्यासो नाम प्रथमोऽङ्कः ॥ १ ॥

13 १ अणवेदि H. २ om: B (abd). ३ कटिकं A B (c) c D F I J;
४ कटिके add पकरणे D H.

द्वितीयोङ्कः ।

प्रविश्य •

चेटी । अत्ताए अञ्जआसआसं संदेसेण पेसिदाम्हि ।

ता जाव पविसिअ अञ्जआसआसं गच्छामि । पेरिङ्ग्यावलोक्य
च । एसा अञ्जआ हिअएण क्कपि, अलिहन्ती चिट्ठदि ।
ता जाव उंपसप्पामि (१) ।

तत. प्रविशत्यासनस्था सोत्कण्ठा वसन्तसेना मदनिका च ।

प्रविश्य चेटी । इयं वसन्तसेनायाश्चेटी वसन्तसेनामदनिकयोः
प्रवेशमङ्कारम्भकं सूचयति ।

(१) अत्ताए मात्रा वसन्तसेनायाः । अत्ता- इति मातुः श्वश्राथ
प्राकृते संज्ञा । अञ्जआसआसमार्यासकाशम् । आर्या वसन्त-
सेना । संदेसेण प्रेषितास्मि । तद्यावत्प्रविश्यार्यासकाशं गच्छामि
एपार्या ददयेन कमप्यालिखन्ती । अगिलपती(न्ती ?)त्यर्थः
तिष्ठति । तद्यावदुपसर्पामि ।

१ चेटी चेटी B (ad) G २ अत्ता G. ३ अञ्जुभा B throughout
act translated by अञ्जुभा E G K; अञ्जुभासं D H. ४ अञ्जा D.
५ पेरिङ्ग्या om B (a) ६ अञ्जा D H. ७ किंवि A B (ac) C F J K; किं ।
८ आलिहन्ती B (d), अलिहन्ती D, अलिहन्ति H, अलिहन्ती K. ९,
१० वसतः E

वसन्तसेना । हञ्जे तदो तदो (२) ।

चेटी । अञ्जए ण किंपि मन्तेसि । किं तदो तदो(३) ।

वसन्तसेना । किं मए भण्णिदं (४) ।

चेटी । तदो तदो त्ति (५) ।

10

वसन्तसेना । सधूक्षेपम् । आं । एव्वं (६) ।

वस०-(२) हञ्जे इति चेट्यादेराहाने । 'हञ्जे हण्डे हलाहाने नीचां चेटीं सखीं प्रति' इत्यमरः । तत्र सख्याहाने हलेति प्रसिद्धं शाकुन्तले । हञ्जे हण्डे इति तु नीचायाश्चेट्याश्चाहाने ज्ञेयमिति विवेकः । तदो तदो ततस्ततः । तदो तदो इत्युन्मादस्य कामावस्थायाः सूचनम् ।

चेटी-(३) चेटी इयं मदनिका । आर्ये न किमपि मन्त्रयसि कथयसीत्यर्थः । किं ततस्ततः । ततस्तत इत्येव कथनं किमित्यर्थः । किंशब्दः प्रश्ने ।

वस०-(४) किं मया भणितम् । इदं तत्क्षणीक्तास्मरणमप्युन्मादः कामावस्थैव ।

चेटी-(५) ततस्तत इति ।

वस०-(६) आम् । एवम् । आमित्यङ्गीकारेव्ययम् । यदुच्यते यथा यच्चया ततस्तत इत्येव कथितं नान्यत्तदङ्गीकृतमित्यर्थः ।

मि. ।

मदनिका B, B (a). २ अञ्जे D H, अञ्जए K. ३ किंपि D. ४ भण्णिदे A (c) F. ५ मदनिका B, B (a). ६ तदो तदो J; किं om J.

उपसृत्य

प्रथमा चेटी । अज्जए अत्ता आदिसदि ण्हादा भविअ

देवदाणं पूअं णिव्वत्तेहि त्ति (७) ।

15 वसन्तसेना । हञ्जे विण्णवेहि अत्तं अज्ज ण ण्हा

इस्सं । तां बह्मणो ज्जेव्व पूअं णिव्वत्तेदु त्ति (८) ।

चेटी । जं अज्जआ आणवेदि (९) । इति निष्क्रान्ता ।

मदनिका । अज्जए सिणेहो पुच्छंदि । ण पुरोभाइदा ।

तां किं णेदं (१०) ।

20 वसन्तसेना । मेदणिए कोरिसिं मां पेक्खसि (११) ।

मदनिका । अज्जओए सुण्णहिअअत्तणेण जा

हिअअगदं कंपि अज्जेआ अहिलसदि त्ति (१२) ।

चेटी-(७) प्रथमेति । या वसन्तसेनाजनन्या प्रेषिता सा प्रथमे-
त्यर्थः । आर्ये मातादिशंति स्नाता भूत्या देवतानां पूजां निर्वर्तयेति ।
निर्वर्तय संपादयेत्यर्थः ।

वस०-(८) हञ्जे विज्ञापय मातरन् अथ न स्नास्यामि । तद्वा-
क्षण एव पूजां निर्वर्तयत्विति ।

चेटी-(९) यदार्याज्ञापयति ।

मद०-(१०) आर्ये स्नेहः पृच्छचते(?) । न पुरोभागिता । तत्कि-
मे(णे)स्म् । पुरोभागिता दैवैकदर्शिता । 'दैवैकदृक् पुरोभागी' इत्यमर

वस०-(११) मदनिके कीदृशीं मां प्रेक्षसे ।

चेटी(मद०)-(१२) आर्यायाः शून्यहृदयत्वेन जानामि १८
कमप्यार्याभिलपतीति ।

१ चेटी चेटी B (ab). २ पाशदा A B (c) ३ णिव्वत्तेहि D H. ४
A B (c) ५ तां B (a) K. ६ एव D H ७ ज्जेव्व णिव्वत्तेहि D
C अज्जा D ८ पुच्छंदि B (b), पुरोभागी A B (c) D E F G. ९ तां om
(c) F, तां किं णेदं om. D H १० मअणिए D H ११ कीदृशीं B T,
११ om B (d). १२ अज्जाण D H. १३ कवि D १४ अज्जा D

वसन्तसेना । मुद्गु तुंर जाणिटं । परहिअअग्गहणप-
ण्डिआ मदणिआ खलु तुमं (१३) ।

मदनिका । पियं मे पियं । कामो खलु णाम एसो भ- 25
अवं । अनुंगहिदो महूसवो तरुणजणस्स । ता कधेदु अज्जआ
किं राआ राजवल्लहो वा सेवीअदि (१४) ।

वसन्तसेना । हज्जे रमिदुमिच्छामि । ण सेविदुं (१५) ।

मदनिका । विज्जाविसेसालंकिदो किं कोवि बह्मणो
जुंआ कोमीअदि (१६) ।

वस०—(१३) मुद्गु त्वया ज्ञातम् । परहृदयग्रहणपण्डिता मद-
निका खलु त्वम् ।

मद०—(१४) प्रियं मे प्रियम् । कामः खलु नामैष भगवान् ।
अनुगृहीतो महोत्सवस्तरुणजनस्य । तत्कथयत्वार्था किं राजा राज-
वल्लभो वा सेव्यते ।

वस०—(१५) हज्जे रन्तुमिच्छामि । न सेवितुम् । कामोपभो-
परसिकास्मि । लु—द्रव्यार्थिनीत्यर्थः । द्रव्यपुष्कलतथैवालंकारन्या-
धारुदत्तस्य बल्लभतमस्य करे कृतः प्रथमाङ्क इति भावः ।

मद०—(१६) विद्याविशेषालंकृतः किं कोपि ब्राह्मणो युवा
न्यते ।

वसन्तसेना । पूंअणीओ मे वह्णो जणो (१७) ।

मदनिका । कि अणेजणअराभिगमणजणिदविह्वेवित्थारो
वाणिअजुआं वा कामीअदि (१८) ।

वसन्तसेना । हज्जे उंवारुढसिणेह पि पणइजणं परिचइअ
35 देसन्तरगमणेण वाणिअजणो महन्तं विओअदुक्खं उपा-
देदि (१९) ।

मदनिका । अज्जए ण रीआ ण राजवह्णो ण वह्णो
ण वाणिअजणो । ता को दाणि सो भट्टिदोरिआए कामी-
अदि (२०) ।

वस०—(१७) पूजनीयो मे ब्राह्मणो जनः । पूजनीयाश्च ये भ-
वन्ति तेषां विलासवैमुख्यं म(स)देति भावः ।

मद०—(१८) किमनेकनगराभिगमनजनितविभवविस्तारो वा-
णिजयुवा वा काम्यते । वाणिजोर्यं वाणिजः । तस्येदमित्यण् । वा
सराक्षसादिवद्वा स्वार्थेण् ।

वस०—(१९) हज्जे उपाकूढस्नेहमपि प्रणयिजनं परिचय्य (८५)
देशान्तरगमनेन वाणिजजनो महद्विप्रोगजदुःखमुत्पादयति ।

मद०—(२०) आर्ये न राजा न राजवह्णो न ब्राह्मणो न
णिग्जनः । तत्क इदानीं स भर्तृदारिकया काम्यते ।

१ हज्जे पूअ० B (ad) २ ०राभिगमण० B ३ विह्व ह्व (r) वित्थारो B
वित्थारो (?) H ४ वाणिज D H ५ जुवा D ६ उपाकूढ A B (r
पणप्रणा (?) B (a), ७ विजण D ८ परिचय B (ad) ९ ०विभज० E
१० चेदी throughout the page for मदनिका A B (bed) E ११ राजा
(c) F १२ ०जनो C १३ ओलो (?) K १४ ०मद० B (a) D H

वसन्तसेना । हञ्जे तुमं मए सह कामदेवाअदणुज्जाणं 40

गंदा आसि (२१) ।

मदनिका । अज्जए गदम्हि (२२) ।

वसन्तसेना । हेज्जे तंथावि मं उंदासीणा विअ
पुच्छसि (२३) ।

मदनिका । जाणिदं । किं सो ज्जेव्वं जेण अज्जंआ सर- 45

णाअदा अब्भुववण्णा (२४) ।

वसन्तसेना । किंणामहेओ क्वं सो (२५) ।

मदनिका । सो क्वं सेट्ठिचत्तरे पेडिवसदि (२६) ।

वसन्तसेना । अइं णंमं से पुच्छिदासि (२७) ।

वस०-(२१) हञ्जे त्वं मया सह कामदेवायतनोद्यानं गतासीः ।

चेटी (मद०)-(२२) आर्ये गतास्मि ।

वस०-(२३) तथापि मामुदासीनेव पृच्छसि ।

मद०-(२४) ज्ञातम् । किं स एव येनार्या शरणागताभ्युपपत्ता ।

अनुगृहीतेत्यर्थः । अभ्युपपत्तिरनुमहः ।

वस०-(२५) किं नामधेयः खलु सः ।

मद०-(२६) स खलु श्रेष्ठिचत्तरे प्रतिवसति । श्रेष्ठी वणिक् ।

' इति भाषा ।

वस०-(२७) अयि नामास्य पृष्टासि ।

50 मदनिका । सो क्वु अज्जए सुगहिदणामहेओ अज्ज-
चारुदत्तो णाम (२८) ।

वसन्तसेना । राहर्षम् । साहु । मेदणिए साहु । सुट्टु सुए
जाणिदं (२९) ।

मदनिका । स्वगतम् । एवं दाव । प्रकाशम् । अज्जए

55 दल्लिहो क्वु सो सुणीअदि (३०) ।

वसन्तसेना । अदो ज्जेव्वं कामीअदि । दल्लिहपुरिससंक-
न्तमणा क्वु गणिआ लोए अवअणीआ भोदि (३१) ।

मदनिका । अज्जए किं शीणकुसुमं सहआरपादवं म-
हुंअरीओ उण सेवन्ति (३२) ।

मद०—(२८) स खल्यार्ये सुगृहीतनामधेय आर्यचारुदत्तो नाम ।

वस०—(२९) साधु । मदनिके साधु । सुट्टु त्वया ज्ञातम् ।

मद०—(३०) एवं तावत् । आर्ये दरिद्रः खलु स भ्रूयते ।

वस०—(३१) अत एव काम्यते । दरिद्रपुरुषसंक्रान्तमनाः खलु
गणिका लोकेवचनीया भवति । अवचनीयार्थानभिलाषेण
मात्रानुरागेण च यागगोचरमाहात्म्यशालिनीत्यर्थः ।

मद०—(३२) आर्ये किं हीनकुसुमं सहकारपादपं मधुकर्यः
सेवन्ते ।

१. सुगृहीद B (a), सुगृहीताम B (d), सुगृहीद D, सुगृहीद J. २ om ;
३ मअणिय B (a) D. ४ हरिहो D II. ५ एव D II. ६ हादि D; हादि
* om B (a). ७ उणाम उणाम B (d), उणाम D II. ८ आदिओ D
९. सेवन्ति D II.

वसन्तसेना । अदो ज्जेव्व ताओ महुअेरीओ वुच्चन्ति (३३) । ⁶⁰

मदनिका । अज्जए जेइ सो मणीसिदो ता कीस
दाणि सहसा णाहिसारीअदि (३४) ।

वसन्तसेना । हञ्जे सहसा अहिसारिअन्तो पच्चुअंआर-
दुव्वलदाए मा दाव जणो दुह्वहदंसणो पुणो भविस्सदि (३५) ।

मदनिका । किं अदो ज्जेव्व सो अलङ्कारओ तस्स हत्थे ⁶⁵
णिक्खित्तो (३६) ।

वसन्तसेना । हञ्जे सुदु दे^१ जाणिदं (३७) ।

वस०—(३३) अत एव ता मधुकर्य उच्यन्ते । मधु कुर्वन्ति
सेवन्ते माता (मत्ता ?) इत्यर्थः ।

मद०—(३४) आर्ये यदि स मनीषितस्तत्कीसः (स) किमर्थमि-
दानीं सहसा नाभिसार्यते । मनीषितो वाञ्छितः । स गृहे यत्र कुत्रापि
संकेते वा किमितीदानीं नाह्यते । तद्गृहे स्वयमेव वा कुतो [न]
गम्यत इति भावः ॥

वस०—(३५) हञ्जे सहसाभिसार्यमाणः प्रत्युपकारदुर्बलतया
मा तावज्जगो दुर्लभदर्शनः पुनर्भाविष्यति ।

मद०—(३६) किमत एव सोलंकारस्तस्य हस्ते निक्षिप्तः ।

वस०—(३७) सुदु ते त्वया ज्ञातम् ।

नेपथ्ये । अथ द्यूतं निरूपयति । तत्र मायू [यु]रः सभिकः । द्यूतकर-
नामा यथार्थनामा तत्र माथुरेण जितः । संवाहकनामा पराजितः पलाय-

१ अरिओ० D H. २ उचन्ति D, उचन्दि H. ३ जपि B (a); जइं J. ४ सल्लिअदि
(a). ५ सारीअन्तो- B (d) D. H. ६ पकएअ (?) H. ७ ज्जगो. D.
अज्जए किं B, B (ad). ८ तुए D.

नेपथ्ये । अले भट्टा दश सुवर्णाह लुङ् जुदकर पपलीणु
पपलीणु । ता गेळ गेळ चिट्टं चिट्ट दूलात् पदिटोसि (३८) ।

70

प्रविश्यापटीक्षेपेण संभ्रान्तः ।

संवाहकः । केरटे एरो जुदिअलभावे । हीमाणहे ।

णवबन्धणमुक्कापुए विअ

गदहीए हा ताडिदोमिह गदहीए ।

मानः प्रविशति । अयं संवाहको मागधीभापापाठकः । ढक्कभापापाठको
माथुरद्युतकरौ । तत्र अरे भट्टा इत्यादि वाक्यं माथुरस्य द्युतकरं
प्रति ।

(३८) अरे भट्टा इति द्युतकरस्य संबोधनम् । दश सुवर्णाह
-दश सुवर्णस्य । कृत इति शेषः । लुङ् रुद्धः । जुदकर हे द्युतकर ।
यद्वा द्युतकरः संवाहकः । पपलीणु पपलीणु प्रपा(प)लायि प्रपा(प)
लायि । तद्दृहाण गृहाण । तिष्ठ तिष्ठ । एवं मया दूरात्पदिटोसि । सुवर्ण
दशमासिकं मुद्रा तत्तद्राजाङ्घटिता । मोहर इति भापा(प)-
या । प्रपलायितः संवाहकस्तद्दृहाण धारयेत्यन्ययः । संभ्रान्ते भीतः ।
संवा०-(३९) कटं एव द्युतकरभावः । हीमाणहे विस्मयेव्ययम् ।

[णवबन्धणेत्यादि ।] चित्रजातिः । नवबन्धनमुक्तयेव
हा ताडितोमिह गर्दभ्या । अङ्गराजमुक्तयेव शक्त्या पटोक्क

१ अरे A B (bc) D K, अरेरे B (nd) २ सुवर्णाह A B (bc),
D H ३ लुङ् B (a) ४ जुदकर B (b) K, जुदिअह B, द्युतअह B (d)
५ पपलीणु B B (a), 'लीणु' D F H. ६ गेळध गेळध B (b) E, गेळ K. ७
B तिष्ठ B (a) तिष्ठ तिष्ठ (c) B (d), तिष्ठ D, तिष्ठ K < दूरात्पदिटोसि B,
B (d), दूरयो पदिटोसि D H K. ८ अयटाक्षेपेण A B (abc), पटाक्षेपेण
१० om: B (a). ११ कटे B (abcd), हीमाणहे कटे B (a), कटे D H,
E F h. १२ जुदिअले भाव D F H १३ सुवर्णाह B (a) १४ om: A B C

अङ्गलाभमुक्त्वा विभ्रं शचीए

घडुक्त्वा विभ्रं घादिवोम्हि शचीए ॥ १ ॥

75

लेखअवावडहिअअं शहिअं देइदूण झत्ति पैब्भइटे ।

एण्हि मग्गणिवडिदे कं णुं हु शलेणं पवैज्जामि ॥ २ ॥

ता जाव एदे शहिअजूदिअेला अण्णदो मं अण्णेशन्ति

इव घातितोस्मि शक्त्या । अस्वार्थः । नववन्धनान्मुक्तयेव गर्दभ्या
रासभस्त्रिया ताडितोस्मि । हा कटम् । गर्दभ्या वराटिकया निमित्तभू-
तया पराजितस्ताडितोस्मि गर्दभ्या । गर्दभी तु ताडनस्यभावा सा
प्रसिद्धेय । गद्दीति वराटिकानाम । गर्दभीशक्तिके अथर (?) इति
प्रसिद्धं द्यूतके कर्प(प)र्दकनामधेये । अङ्गराजेन कर्णेन मुक्त्या
शक्त्या सूर्यदत्तेन कुन्तेन शखविशेषेण ताडितो घटोत्कचो भीमसे-
नसुत इव ताडितोस्मि शक्तयेति ॥ १ ॥

[लेखअवावडेति ।] आर्यङ्गन्दः । लेखकव्यापृतद्वयं सभिकं दृष्ट्वा
झटिति प्रभ्रष्टः । इदानीं मार्गनिपतितः कंनु खलु शर (?) शरणं प्रव्र-
जामि । कं नु खल्विति विमर्शं ॥२॥

तथावदेतौ सभिकद्यूतकरावन्यतो मामन्विव्यतः । न प्राकृते
द्विवचनमित्यसकृदावेदितम् । तायदितो विपरीताभ्यां पादाभ्यामे-
सच्छून्यं देवकुलं प्रविश्य देवीभविष्यामि । इदं च्विप्रत्ययान्तम् ।

१ मुष्णए B (a). २ वि B (d); om: J. ३ शनिए D II. ४ लेखक B (a).
सहिअं A B (bcd) D, शहिअं om: B (a). ५ दइण A B (abcd) C D F
K. ६ 'पम्भे A B (abc) C D F J; पडिभे B (d). ७ एण्हि मग्गे D (also)
which has एण्हि. ८ णुं B B (a). ९ शरणं B (a). १० पवज्जेभि D II.
एचो B (d). ११ °दभसा D.

तात्र इदो विप्येडीवेहिं पदिहिं एदं शुण्णदेउलं पत्रिशिअ
80 देवीहुविशेशं (३९) । बहुविधं नाट्यं कृत्वा तथा स्थितः ।

ततः प्रविशति मायुरो द्यूतकरश्च ।

मायुरः । अले भटा दशसुवण्णाह लद्धु जूदिकरु पर्यलीणु
पपलीणु । गेळ्ळ गेळ्ळ चिट्टे चिट्ट । डूलात् पदिट्टोसि (४०) ।

अदेवो देवो भूत्वा प्रतिमारूपस्तिष्ठामीत्याशयः । देवकुलं देव-
गृहम् । देवालयमिति यावत् । अत्र कुलशब्दो 'व्रज . त्रैकुलं
गोष्ठम्' इत्यत्र च गृहार्थकः । तथा च महामाध्यम् । ' .
कुम्भकारकुलं गत्वा कश्चिदाह कुरु घटान् जलमाहरिष्य इति त
चैष्याकरणकुलं गत्वा न कश्चिदाह कुरु शब्दान्प्रयोक्ष्य ते रान्दनित्य-
ताभावादे (?) गृहार्थक एवात्र कुलशब्दः प्रयुक्तश्चक्षुःभवसां पत्येति
ध्येयम्' । संज्ञाहकसूचितप्रवेशो मायुरद्यूतकरौ प्रविशतः । 'नास्त-
चित्तस्य प्रवेश' इत्यसकृदुक्तम् ।

मायु^०-(४०) अरे भट्टा दशसुवर्णस्य कृते रुद्धो द्यूतकरः प्र-
पलायितः । गृहाण गृहाण तिष्ठ तिष्ठ दूरात्प्रदृष्टोसि । व्याख्यातमि
दमनुपदमेव ।

१ विपरीदोहिं marg -विपरीताभ्या A B (c); विपरीदोहिं B (bd)F, विपरीताभ्या D २ पदिहिं H ३ भविस्स A B (bcd) D, भविशा C J. ४ c B (a). ५ अले अले B (ad). अरेरे B ६ शुवण्णाह A B (1cd) सुवण्णाह D H. ७ जूदिकरु B (b) हृदिभरु B, अरु^० K, ८ वलीणु once B, ९ ... लोणु D, लणु ... लणु H. १० om D. १० तिष्ठ तिष्ठ B ११ ११ शासि B K, दूरतोप and पददोसि D H.

द्यूतकरः ।

जइ वज्जसि पोआलं इन्दं सेलणं चं सम्पदं जासि । 85
सहिअं वज्जिअ एकं रुद्धो वि ण रक्खिदुं तरइ (४१) ॥३॥

माथुरः । कहिं कहिं सुसहिअविप्पलम्भआ

पलासि ले भअपलिवेविदङ्गआ ।

पदे पदे समविसमं खलन्तआ

कुलं जसं अइकसणं कलेन्तआ (४२) ॥४॥ 90

द्यूतकरः । पदं वीक्ष्य । एसो वज्जादि । इअं पणट्टा

पदवी (४३) ।

द्यूत०—[जइ वज्जसीति ।] भार्याछन्दः । उद्दिश्य संवाहकमु-
क्तिरियम् । (४१) यदि व्रजसि पातालमिन्द्रं शरणं च संप्रप्तं यासि ।
सभिकं वर्जयित्वैकं रुद्रोपि न रक्षितुं तरइ शक्नोतीत्यर्थः ॥३॥

माथु०—[कहिं कहिं इत्यादि ।] तुंचिरावृत्तं (?) छन्दः । (४२)
कुत्र कुत्र सुसभिकविप्रलम्भक पलायसे रे भयपरिवेपिताङ्गक ।
पदे पदे समविषमं खलन्तआ स्वलन् कुलं यशोतिकृष्णं कलन्तआ
कुर्वन् ॥ ४ ॥ इयमप्युद्दिश्य संवाहकमेव सभिकस्य माथुरस्योक्तिः ।
स(सु)सभिकस्य माथुरस्य विप्रलम्भक प्रतारक । विप्रलम्भः प्रतार-
कम् । समेत्यादि स्व[ल]नक्रियाविशेषणम् ।

द्यूत०—पदं संवाहकचरणचिह्नं मार्गधूलिषु वीक्षयेत्यर्थः । (४३)
एव व्रजति । इयं प्रणटा पदवी । एष संवाहकः । व्रजति । इयं पद-

पातआलं B (a). १ इदं B (a) इदं B (d). २ सलणं B D. ५ अ B (a)
K. ६ जासि B (d). ७ तरइ H. ८ रे B B (a). ९ समविषमं
१० यसं B (d). ११ सकलसभं B; कुलं B (a); स . . . सभं K.
नकाः K. १२ इअं इअं B, B (abd).

माथुरः । अले णे हु ण हु शैलप्यडिमा । इति बहुविधं चालंपति । 100

संज्ञाप्य च । एवं भोदु । एहि जुदं किलेम्ह । (४८) बहुविधं द्यूतं क्रीडतः ।

संवाहकः । द्यूतेच्छाविकारसंवरणं बहुविधं कृत्वा । स्वगतम् । अले

कत्ताशब्दे णिण्णौणअशश हलइ ईडकं मणुअशशश ।

ढक्काशब्देव्व णड्ढांथिवअशश पब्भेट्टलज्जअशश ॥ ५ ॥

जाणामि ण कीलिअशश शुमेलुशिहलपडणशैण्हं जूअं । 105

तहं वि हु कोइलमहूले कत्ताशब्दे मणं हलदि (४९) ॥ ६ ॥

माथु०-(४८) अरे न खलु शैलप्रतिमा । शिलाया इयं शैली

सा चासौ । प्रतिमेति कर्मधारय एव समासः । माथुरद्यूतकरौ प्रतिमा-

भूतं संवाहकं चालयत इत्यर्थः । अयं संवाहक इत्यन्योन्यं संज्ञाप्य

चेत्यर्थः । एवं भवतु । एहि द्यूत इत्यर्थः । क्रीडावः ।

संवा०-संवरणं गोपनम् । स्वस्य प्रतिमारूपेण स्थितत्वात् । स्वगतं

मनस्येवाहेत्यर्थे । अरे [कत्ता(त्ता)शब्दे इति] आर्याछन्दः । (४९) क-

त्ताशब्दो निर्माण[क]स्य हरति हृदयं मनुष्यस्य । ढक्काशब्द इव नराधि-

पस्य प्रभ्रटराज्यस्य द्यूतकरणं यथा सा कत्ता । काड इति प्रसिद्धः ।

दी (नान्दी) पूर्वः (पूरा) इति प्रसिद्धे । द्यूत इत्यन्ये । नान्दी

स्त्री इति भाषायाम् । पूर्वः पूरा इति भाषया प्रसिद्धः । निर्माणकस्य

णं शिवादिदेवा ङ् व(ट)ङ्कादीत्युक्तं पूर्वाङ्के । निर्गतं नाणमपि यस्य

स्माद्वा स तथा तस्य निर्माणकस्य अतिनिर्धनस्येत्यर्थः ॥ ५ ॥

द्यूतकरेः । मम पांटे मम पाटे (५०) ।

माथुरः । ण हु मम पाटे मम पाटे (५१) ।

संवाहकः । अन्यतः सहसोपसृत्य । णं मम पांटे (५२) ।

110 द्यूतकरः । लद्धे गोहे (५३) ।

माथुरः । गृहीत्वा । अले पेदण्डा गंहीदोसि । पअच्छ
तं दशसुवर्णं (५४) ।

[जाणामि इति ।] आर्याउन्दः । जानामि न क्रीडिष्यामि । शि
पतनसंनिभं द्यूतम् । तथापि खलु कोकिलमधुरः कत्ताशब्दो ५९
जानामि नेति भङ्गचुक्तिर्यूतव्यसनिनाम् । छमेरा...
घोरमहत्त्वं द्यूतस्य बोध्यते । व्याख्यातोनूपदमेव कत्ताशब्दः ॥

द्यूत०—(५०) मम पांटे मम पाटे ।

माथु०—(५१) न खलु मम पाटे मम पाटे । संवाहकोन्यतः
सहसोपसृत्येति प्रतिमारूपं त्यक्त्वा देवालयस्तम्भान्तरान्तरेण झटिति
समीपमागत्येत्यर्थः ।

(५२) ननु मम पांटे इति आर्थ ३ (?) । द्यूतकरेः पांटे

द्यूत०—(५३) लब्धः गोहे पुरुषः । य संवाहकं .५५
सोयं लब्ध इत्यर्थः ।

माथु०—(५४) अरे पेदण्डा लुप्रदण्डक गृहीतोसि । गोहे
इति देशी । प्रयच्छ तदशसुवर्णम् ।

१ °कारः K. २ पांटे throughout the page D H, पांटे K. ३
४ पेदण्डा B, B (ad) ५ गृहीदो A B (c), गृहीतो B, गृहीदो B(b) ६ .

संवाहकः । अज्ज दइइशं (५५) ।

माथुरः । अहुणा पअच्छ (५६) ।

संवाहकः । दइइशं पशादं कलोहि (५७) ।

115

माथुरः । अलेणं संपदं पअच्छ (५८) ।

संवाहकः । शिलु पडदि (५९) । इति भूमौ पतति ।

उभौ बहुविधं ताडयतः ।

माथुरः । एमु तुमं हु. जूदिअरमण्डलीए वड्ढोसि (६०) ।

संवाहकः । उत्थाप सविषादम् । कथं जूदिअलमण्डलीए 120

संवा०--(५५) अज्ज दास्यामि ।

माथु०--(५६) अधुना प्रयच्छ ।

संवा०--(५७) दास्यामि प्रसादं कुरु ।

माथु०--(५८) अरे ननु सांप्रतं प्रयच्छ ।

संवा०--(५९) शिरः पतति भ्रमतीत्यर्थः ।

उभौ माथुरद्यूतकरौ । बहुविधं मुटिपादादिप्रकारैः । संवाहकं ताडयत इत्यर्थः ।

माथु०--(६०) एष त्वं खलु द्यूतकरमण्डल्या वड्ढोसि ।

संवा०--(६१) कथं द्यूतकरमण्डल्या वड्ढोस्मि । हीति

१ दास्यं A B (cd). २ पअच्छ K. ३ दास्यं B (abd) D; ईसं K. पशादं B (a) K. ५ संपदं B (a). ६ किं शिलुमण्डलि B (c); पडदि ५६. पतति B (d). ७ नादयतः D. ८ एमु तुमं द्यूतकरमण्डली कृत्वा &c. B, एमु तुमं जूदिअरमण्डलीए वड्ढोसि । इति द्यूतकरमण्डली कृत्वा तथा वड्ढोसि B ; एमु तुमं जूदि D F; द्यू. . . . (स्या &c.) om; तुमं द्यूतकरमण्डली कृत्वा एतो अत &c. F K; ए om; E K.

वद्भोमि । ही एशो अम्हाणं जूदिअलाणं अलङ्घणीए शीमए ।
ता कुदो देशइशं (६१) ।

माथुरः । अले गन्धु कुलु कुलु (६२) ।

संवाहकः । एवं कलेमिं । द्यूतकरमुपस्थइय । अइंते देमि ।

125 अइं मे मुञ्चदु (६३) ।

द्यूतकरः । एवं भोटु (६४) ।

कटम् । एपोस्माकं द्यूतकराणामलङ्घनीयः समयः । तस्कुतो
दास्यामि ।

माथु०-(६२) अरे गन्धु गण्डः । कुलु कुलु कृतः कृतः । त्वधे-
त्यर्थादायाति । गण्डो लभकः । डाव इति भाषा । द्यूते त्वया गण्ड-
कृतः स्थित इति तद्वशं सुवर्णी देहीत्याशयः ।

संवा०-(६३) एवं करोमि । ददामीत्यर्थः । उप-
स्पृश्य करे धृत्वा । (त्यन्त्रा माथुरं मन्त्रयति संवा-
हक इति भावः) । अर्धं ते ददामि । अर्धं मे मुञ्चतु । ५२।३५९.
मध्येर्धं तुभ्यं ददामि । मे मह्यमर्धं सभिको माथुरो मुञ्चतु
न गृह्णात्वित्यर्थः ।

द्यूत०-(६४) एवं भवतु ।

संवा०-(६५) अर्धस्य गन्धुगण्डं लभकम् । करोमि । ६

१ से B (०), एने D, हा एने K २ समये B (a), समए D, स० II ३ ५
B (a) ४ द्यूतकर B (a) ५ एव H. ६ उपस्पृश्य B, B (ad) ७ मे आ
K. ८ मुञ्चदु D

संवाहकः । सभिकमुपगृह्य । अद्देशं गन्धु कलेमि । अद्देशं
पि मे अज्जो मुञ्चदु (६५) ।

माधुरः । को दोसु । एवं भोदु (६६) ।

संवाहकः । प्रकाशम् । अज्ज अद्देशं तुण-मुक्के (६७) । 130

माधुरः । मुक्के (६८) ।

संवाहकः । दूतकरं प्रति । अद्देशं तुण वि मुक्के (६९) ।

दूतकरः । मुक्के (७०) ।

संवाहकः । सम्पदं गमिदशां (७१) ।

महामार्यो मुञ्चतु । पञ्च सुवर्णानि प्रयच्छामि पञ्चान्यानि त्यजतु भ-
वानिति भावः ।

माधु०—(६६) को दोषः । एवं भवतु ।

संवा०—(६७) आर्यं अर्थं त्वया मुक्तम् ।

माधु०—(६८) मुक्तम् ।

संवा०—(६९) अर्थं त्वयापि मुक्तम् ।

दूत०—(७०) मुक्तम् ।

संवा०—(७१) सांपत्तं गमिष्यामि । इदानीं देयविरहेण व्रजा-
ति भावः ।

135 माथुरः । पअच्छ तं देशसुवण्णं । कहिं गच्छसि (७१) ।

संवाहकः । पेक्खध पेक्खध भेटालआ । हो स
ज्जेव्व एक्काह अद्धे गन्धु कडे । अवलाह अद्धे मुक्के । तं
मं अवलं शम्पदं ज्जेव्व मग्गइ (७३) ।

माथुरः । गृहीत्वा । धुत्तु माथुरु अहं जिउणु । पैहिं
140 अहं धुत्तिज्जामि । तौ पअेच्छ तं पेदेण्डआ सव्वं सुं
सम्पदं (७४) ।

माथु०—(७२) प्रयच्छ तद्देशसुवर्णम् । कुत्र गच्छति(सि)

संवा०—(७३) प्रेक्षध्वं प्रेक्षध्वं भट्टारकाः । हा सांप्रतमेव
पक्काह एकस्य । अर्धं गण्डः कृतः । अवलाह अपरस्य । अथ
मुक्तम् । तथापि गामवलं (अंपरं) सांप्रतमेव मग्गइ याचत इत्यर्थः ।
भट्टारका इति मार्गस्थान्मध्यस्थान्संबोधयति । एकस्य सभिकस्यार्धं
गण्डः कृतो मुक्तं चार्धं सभिकेन । अपरस्य द्यूतकरस्यार्धं मुक्तम् ।
तथा चोभाभ्यामाशित्वं मुक्त इति भावः ।

माथु०—(७४) धूर्तो माधुरोऽहं निपुणः । अत्र नाहं धुत्तिज्जामि
धूर्तयामि [धूर्त्ये] । नाहं धूर्तः प्रतार्यं हर्यर्थः । ततः प्रयच्छ तदेव
आ लुप्रदण्डकं सर्वं सुवर्णं सांप्रतम् ।

१ देशसुवर्णं A B (bc) D; दसमुवर्णं B (a). २ भट्टारका J. ३ c
B. ४ अंपरं B. ५ तथापि A B (abc); तथापि B. ६ तदेव A B (bcd)
K. ७ मग्गइ B (b); मग्गइ J B. C माथुर B (d) om. K. ८ जिउणु ए० B (l)
१० एहि B (a'), एत्थ J. ११ अहं H. १२ J. om: B (d); जा for ता
H. १३ पलाभण D. १४ पेदेण्ड B (d); पेदण्डभा B. १५ सुवर्णं B (c)
सुवर्ण B (d).

संवाहकः । कुदो देइइरां (७५) ।

माधुरः । पिदरं विक्रिणिअ पअच्छ (७६) ।

संवाहकः । कुदो मे पिदा (७७) ।

माधुरः । मादरं विक्रिणिअ पअच्छ (७८) ।

145

संवाहकः । कुदो मे मादा (७९)

माधुरः । अप्पाणं विक्रिणिअ पअच्छ (८०) ।

संवाहकः । कलेध पशादं । नेध मं लाजमगं (८१) ।

माधुरः । पशरु पशरु । (८२) ।

संवा०—(७५) कुतो दास्यामि ।

माधु०—(७६) पितरं विक्रीय प्रयच्छ ।

संवा०—(७७) कुतो मे पिता ।

माधु०—(७८) मातरं विक्रीय प्रयच्छ ।

संवा०—(७९) कुतो मे माता ।

माधु०—(८०) आत्मानं विक्रीय प्रयच्छ ।

संवा०—(८१) कलेध कुहत(तं) प्रसादम् । नेध नयत(तं) मां

राजमार्गम् ।

माधु०—(८२) पशरु प्रसर्प । राजमार्गं प्रति प्रचलेत्यर्थः ।

दइस्सं A B (bcd) D; दपिस्सं B (a). १ विक्रिणिअ K. २ मातरं B
 ४ विक्रिअ B (d). ५ पशादं B (ab). ६ Once B (cd) D F;
 J.

संवाहकः । एवं भोदु । परिक्रामति । अञ्जा क्रिणिध मं
 इमंइश शहिअइश हत्यादी देशेहिं शुवण्णकेहिं । दृष्ट्वा । आका-
 शे । कि भणाध । किं कलइस्ससि ति । गेहे^{१०} दे कम्मकले
 हुविइशं । कथं अइइअ पडिवअणं गदे । भोदु एव्वं । इमं अण्णं
 भण्णंइइशं । पुनस्तदेदं पठति । कथं एशे वि मं अवधील्लिअ

संवा०—(८३) एवं भवतु । आर्याः क्रीणीध्वं मामस्य सभिकस्य
 हस्ताइशभिः सुवर्णकैः । आकाशे । 'असंबोध्यादृष्टवक्त्रो वाक्या-
 दाकाशभाषितम् ' इत्युक्तम् । न दृष्टो यत्ता यस्यां सादृष्टवक्त्रो
 तथा । न विद्यते संबोध्यो यस्यां सासंबोध्या च वागाकाशभाषित
 स्यादित्यर्थः । प्रकृते त्वसंबोध्या वागियमिति बोध्यम् । किं भणाध
 भणत । यूयमिति शेषः । किं कलइस्ससि कलहिप्यसीत्यसंस्कृते ।
 कलहं करिष्यसीत्यर्थः (?) । ति इति । इदं संवाहक एवोक्त्वा
 पुनः स्वयमेव तत्रोत्तरमाह । गेहे ते (युष्माकं) कर्मकरो भवि-
 प्यामि । पुनराह संवाहकः । कथमदत्त्वा प्रतिवचनं गतः । क्रेता गत
 इत्यर्थः । भवत्वेवम् । इममन्यं भणिष्यामि । अन्यं क्रेतारं जनमि-
 त्यर्थः । पुनरित्यादि । आर्याः क्रीणीध्वं मामस्य सभिकस्य हस्ता-
 इशभिः सुवर्णकैः । ग(गे)हे कर्मकरो भविष्यामि । इति पठतीत्यर्थः ।
 कथमेवोपि मामवधीर्य गतः । आ इति खेदे । आर्यं चारुदत्त

१ इति परिक्रामति B, B (a). २ संवाह अञ्जा B.(a); अञ्जा A B (c). ३
 B, विद्विनि° B (b), किनिध B (d) F K. ४ इतरस D K. ५ शहिअस्म D
 ६ देशेहिं D K ७ शुवण्ण° D K. ८ om: H. ९ °इइसि° B (१
 इस्मइसि D H; °इइसि° J. १० मगइगेहे B (abd); also K. which has
 ११ हुविइसं A B (abc) D. १२ अइइअ B (a); अइइ B (a). १३ स एव्वं B ।
 १४ भणइइसं J. १५ for तदेव the whole कि भणाध &. . . हुविइसं D. १६
 A B (abcd). १७ अवधील्लिअ B (d).

गदे । औः अज्ज चालुदत्तइश विहवे विहेडिदे ऐशे वड्ढामि 155
मन्दभाए (८३) ।

माथुरः । णं देहि (८४) ।

संवाहकः । कुदो दडइशं (८५) । इति पतति । माथुरः
कर्षति ।

संवाहकः । अज्जां पलित्ताअध (८६) ।

160

ततः प्रविशति दर्दुरकः ।

दर्दुरकः । भो द्यूतं हि नामै पुरुषस्यासिंहासनं राज्यम् ।

स्य विभवे विवटित एष वर्षे मन्दभाग्यः । एष ईदृशदशो मन्द-
भाग्यः सन्नहं वर्षे वृद्धिं यामि । मन्दभाग्यताया इत्यर्थः । वर्षे
इत्युत्तमपुरुषैकवचनम् ।

माथु०—(८४) ननु देहि ।

संवा०—(८५) कुतो दास्यामि । इति इत्युक्त्वा पततीत्यर्थः ।
माथुरः कर्षति । संवाहकमिति शेषः । (इदं तत्र तत्र तत्तत्क्रि-
याकलापकयनेन्तरान्तरा संस्कृतं अन्यकर्तुरिति बोध्यम् ।

संवा०—(८६) आर्याः परित्रायत(ध्वं) परित्रायत(ध्वम्) । यूयं
मामिति शेषः । दर्दुरको द्यूतकारः कश्चित् ।

न गणयति पराभवं कुतश्चि-

द्भरति ददाति च नित्यमर्थजातम् ।

नृपतिरिव निकाममायदर्शी

विभववता समुपास्यते जनेन ॥ ७ ॥

165

अपि च ।

द्रव्यं लब्धं द्यूतेनैव दारा मिलं द्यूतेनैव ।

दत्तं भुक्तं द्यूतेनैव सर्वं नष्टं द्यूतेनैव ॥ ८ ॥

170 अपि च ।

त्रेता हतैसर्वस्वः पौवरपतनाच्च शोषितशरीरः ।

नर्दितदर्शितमार्गः कटेन विनिपातितो यामि ॥९॥

अप्रतोवलोक्व । अयमस्माक पूर्वसभिको माधुर इति एवाभि-

[न गणयतीति ।] पुष्पितामा छन्दः । स्पटार्थं पद्यमिदं
निगदेनैव । निकामगत्यन्तम् । भावस्य दर्शराजेव विभववतेश्वरेणापि
जनेन सेव्यत इत्यर्थः ॥ ७ ॥

[द्रव्यं लब्धमिति ।] विद्युन्माला छन्दः । स्फुटार्थकम् । दाराः
स्त्री । दारशब्दे बहुत्व पुल्लिङ्गं च शब्दशक्तिस्त्रयाभाव्यायत साधुत्वमा-
त्रोपयोगीति बोध्यम् । द्यूतेतिपराजितो दर्दुरकः स्वोयं पराजितं
वर्णयति ॥ ८ ॥

[त्रेता हतेति ।] आर्याछन्दः । त्रेता तीया इति प्रसिद्धः ।
दूआ इति ख्यातः । नर्दितो नान्दी नकी इति प्रथितः । नर्दि-
दर्शितो मार्गो यस्य स तादृशः । गृहं गच्छेति मार्गः । कटे(टे)न
इति विभ्रुतेन । शेष स्फुटम् । पावरः पुरा कटो दूआ इति केचित् ॥

पूर्वसभिको माधुर इति । एतेन दर्दुरकेणापि मायुरस्य देवता
त्यायाति । अपक्रमितुं पलायनं कर्तुम् ।

१ अयं B (ab) २ सर्वस्वी B (a) K ३ पावर B (b), पावर B
४ नर्दिच K ५ स्मीति K

वर्तते । भवतु । अपक्रमितुं न शक्यते । तदवगुण्ठयाम्यात्मानम् । बहुविधं नाट्यं कृत्वा स्थितः । उत्तरीयं निरीक्ष्य ।

175

अयं पटः सूत्रदरिद्रतां गतः ०

अयं पटश्छिन्नशतैरलंकृतः ।

अयं पटः प्रावरितुं न शक्यते

अयं पटः संवृत एव शोभते ॥ १० ॥

अथवा किमयं तपस्वी करिष्यति । यो^१ हि ।

180

पादेनैकेन गगने द्वितीयेन च भूतले ।

तिष्ठाम्युल्लम्बितस्तावद्यावत्तिष्ठति भास्करः ॥११॥

माथुरः । दापय दापय ।

[अयं पट इत्यादि ।] पयं स्फुटम् । संवृत एव पिण्डीकृत एव ।

अथवा पटस्य पुरंदरसहोदरस्य प्रावरितुमशक्यत्वेन निजावगुण्ठनासंभव इत्यर्थः ॥ १० ॥

अयं माथुरः । तपस्वी घराकः । किं करिष्यति न किमपीत्यर्थः । अत एव दुर्दुरकस्तावदात्मानं वर्णयति । यो हीति । योहम् । निश्चये हीति ।

[पादेनैकेनेति ।] अनुदुष्छन्दः । यावद्भास्करस्तिष्ठति । भास्वर्यो-
दयादासायमित्यर्थः । तावत्तावत्समयपर्यन्तम् । एकेन पादेन गगन
उद्दु(ल्ल)म्बितो द्वितीयेन पादेन च भूतले उद्दु(ल्ल)म्बितस्तिष्ठामीति
योजना । च(त)था चेदृशानेककारणासहस्रसहिष्णोर्मम वराकादस्मा-
त्स्ति कृतो भयमिति भावः ॥ ११ ॥

संवाहकः । कुदो ददेशं (८७) । माधुरः कर्षति ।

185 दर्दुरकः । अये किमेतदप्रतः । आकाशे । किं भवा-

नाह । अयं द्यूतकरः सभिकेन खलीक्रियते न कश्चिन्मोष-
यतीति । नन्वेयं दर्दुरी मोचयति । उपसृत्य । अन्तरमन्तरम् ।
दृष्ट्वा । अये कथं माधुरो धूर्तः । अयमपि तपस्वी संवाहकः ।

यः स्तब्धं दिवसान्तमानन्तेशिरा नास्ते समुल्लम्बितो

190 यस्योद्धर्षणलोटकैरपि सदा पृष्ठे न जातः किणः ।

संवा०-(८७) कुतो दास्यामि । माधुरः कर्षति ।

दर्दु०-अये इति कोमलामन्त्रणेव्ययम् । आकाशे । इदं व्याख्या-
तम् । अयं संवाहको द्यूतकरो द्यूतस्य कर्ता । सभिकेन माधुरेण । खली-
क्रियते कर्षणाद्युपमर्दपात्रं क्रियत इत्यर्थः । यत्र वसन्तादौ नवोत्पन्नं
धान्यं वितुषं क्रियते तत्स्थलं खलपदार्थः । च्विप्रत्ययार्थश्चाभूततद्वा-
वोपि बोध्यः । मोचयतीत्यन्तमाकाशभाषितम् । उपसृत्य । दर्दुरकः
समीपं गत्वेत्यर्थः । अन्तरमन्तरमिति जनसंमर्दे प्रवेशायावकाश-
प्राय(र्षे)ना । तपस्वी वराकः । अधूर्त इत्यर्थः । अल्पाचिदिदं गो-
प्राचीनं द्यूतादिपराजितस्य दर्दुरकः संवाहकस्य वर्णनं व(क)रोति

[यः स्तब्धमिति] शार्दूलविक्रीडितं छन्दः । यः संवाहकः ।

वसान्तं नतं शिरो यथा स्यात् । वृक्षादौ समुल्ल(म्ब)ितो नास्तेपि ।
स्त एव । अस्योद्धर्षणेन लोटका लोष्टसदृशशुष्कद्रणचिह्नानि नैः ।
यस्य पृष्ठे किणो घटा इति प्रसिद्धः । न जातोपि तु जातः २०

१ दइस्त A B (abcd) D G. २ मोषयतीति B, B (a); मोषयत्येनम् ।
३ नन्वेयं B (d) ४ मोषयामि B (d) ५ यस्तब्धं A B (abcd) D J. ६
७ B (bc) F * पृष्ठे H.

यस्यैतच्च न कुकुरैरहरहर्जङ्घान्तरं चर्व्यते ।

तस्यात्यायतकोमलस्य सततं द्यूतप्रसङ्गेन किम् ॥१३॥

भवतु । माथुरं तावत्सान्त्वयामि । उपागम्य । माथुर अभिवादये ।

माथुरः । प्रत्यभिवादये ।

ददुरकः । किमेतत् ।

माथुरः । अअं दश सुवर्णं धालेदि (८८) ।

ददुरकः । ननु कल्यवर्तमेतत् ।

माथुरः । ददुरस्य कैशातल्लुण्डीकृतं पटमाकृष्य । भद्रा

पश्येत् पश्येत् । जज्जेरपेडैप्पावुदो अअं पुलिसो दशसुवर्णं
कल्लवत्तं भणादि (८९) ।

200

च पुनः । अहरहो यस्यैतज्जङ्घान्तरं जङ्घयोर्मध्यं कुकुरैः श्वभिर्न
चर्व्यतेपि तु चर्व्यत एवेत्यर्थः । तस्य संवाहकस्येदृशतीव्रवेदनासहि-
ष्णोरत्यायतस्यातिदीर्घस्य । विपुलशरीरस्येत्यर्थः । तथा कोमलस्य
विपरीतलक्षणया कठोरस्येत्यर्थः । सततं सदा द्यूतप्रसङ्गेन किम् ।
किं दुःखं न किमपीत्यर्थः ॥१२॥

माथु०— (८८) अयं दश सुवर्णं धारयति । अयं संवाहकः ।

ददु०— नन्वित्यामन्त्रणे । एतद्दशसुवर्णं कल्यवर्तं प्राप्तभोजनम् ।

तव माथुरस्य । जानीम इति शेषः ।

माथु०— लुण्डीकृतं गोलीकृतम् । (८९) भद्रा इति संबुद्धिर्जनाः

१ °रपि मुहुर्जं B; रहरहज G. २ दृश्यते Com P. ३ अन्यायत Com P. ४ पत्य-
वाद्यते D H; पश्वभिवादये K. ५ दस० A B (abcd). ६ ददुरकला० B (a).
कृषं J. ८ लुण्डी० B; लुटीकृतं B (d) J. ९ भद्राः A B (c); भद्रारभा D.
१० परसत C D; परसद H; परसध K. ११ Same as 10 १२ जज्जेर
१३ पद B (d). १४ दशसुवर्णं A B (c); दस B (ad); दस B (b).

दुर्दुरकः । अरे मूर्ख नन्वहं दशसुवर्णान्कटकैश्च
प्रयच्छामि । तत्किं यस्यास्ति धनं से किं क्रोडे कृत्वा दर्श-
यति । अरे ।

दुर्वर्णोसि विनष्टोसि दशस्वर्णस्य कारणात् ।

205 पञ्चेन्द्रियसमायुक्तो नरो व्यापाद्यते त्वया ॥१३॥

माधुरः । भट्टा तु ए दशसुवर्णं कल्लवतु । मए
विहवु (९०) ।

दुर्दुरकः । यद्येवं श्रूयतां तर्हि । अन्यास्तावद्दशसुव-
र्णानिस्यैव प्रयच्छ । अयमपि द्यूत शील्यतु ।

210 माधुरः । तत्किं भोदु (९१) ।

न्प्रति । पश्यत पश्यत । जर्जरपटप्रावृत्तोयं पुरुषो दशसुवर्णं क-
ल्यवर्तं भणति ।

दुर्दु०— कटककरणेन पूरापातनेन । त्वमधुना देहीति यदि पश्य-
य(शु)रस्तत्राह । तत्किमित्यादि । क्रोड उत्सङ्गे ।

[दुर्वर्णोसितीति] अनुष्टुप् छन्दः । सुगमम् । व्यापादनं
रणम् ॥ १३ ॥

मायु०— (९०) भट्टा इति दुर्दुरक संबोधयति । तव ५ पु
कल्यवर्तः । ममैव विहवु विभवः ।

दुर्दु०— अस्यैव संवाहकस्यैव । अयमपि संवाहकोपि ।

मायु०— (९१) तत्किं भवतु ।

१ स च किं A B (bc) D E २ मदनीयति B B (a) ३ दक्षिणोसि
उच्छन्नो B (d) K ४ भट्टारु पदस्य शुवण्यु B (a), भट्टारु पदस्य शुवण्यु B
५ दशसुवर्ण्यु A B (c) ६ दशसुवर्ण्यु B (d), ७ शुवण्यु D ८ कल्लवतु J,
K ९ मम B D E, मम (मम) K १० एत A B (bcd), एतु B (a),
P K, एत्य D H ११ विहवु A B (bc) D E, विहव K.

ददुरकः । यदि जेष्यति तदा दास्यति ।

माथुरः । अहं ण जिणादि (९२) ।

ददुरकः । तदा न दास्यति ।

माथुरः । अहं ण जुत्तं जेष्यिदुं । एवं अक्खन्तो तुहं

अच्छ धुत्तजा । अहं पि णाम माथुरु धुत्तुं जुजं मिच्छा 215
आदसंआमि, अण्णस्स वि अहं पे विभेमि । धुत्तो खण्डि-
अवुत्तोसि तुहं (९३) ।

ददुरकः । अरे कः खण्डितवृत्तः ।

माथुरः । तुहं खण्डितवृत्तो (९४) ।

माथु०— (९२) अयं न जिणादि जयति ।

माथु०— (९३) अयं न युक्तं जल्पितुम् । त्वयेति शेषः ।

एवमक्खं(क्ख)न्तो आचक्षाणस्त्वं प्रयच्छ धूर्तक । अहमपि नाम माथुरो

धूर्तो द्युतं मिथ्या दर्शयामि । अन्यस्यान्यस्मा इत्यर्थः । अप्यहं न

विभेमि । धूर्तः खण्डितवृत्तोति त्वम् । खण्डिताचारः प्रतारक इत्य-

र्थः । अहमेवान्यं निर्भयः प्रतारयामि । न तु मामन्य इत्यर्थः ।

नेन त्वमपि धूर्तोसीति भावः ।

माथु०— (९४) त्वं खलु (?) खण्डितवृत्तः ।

220 - दर्दुरकः । पिता ते खण्डितवृत्तः । संवाहकस्याप्येकमिदं
संज्ञां ददाति ।

माथुरः । गोसाविआपुत्र षं एवञ्च जीव जूदं तु
सेविदं (९५) ।

दर्दुरकः । मया एवं द्यूतमासेवितम् ।

225 माथुरः । अले संवाहआ पञ्च तं दर्शसुवर्णं (९६) ।

संवाहकः । अज्ज दइइशं दावे दइइशं (९७) । माथुरः कर्षति ।

दर्दुरकः । मेरेखे परोक्षे खलीकर्तुं शक्यते । नै ममाग्रतः

खलीकर्तुम् ।

माथुरः संवाहकमाकृष्य घोणायां मुष्टिप्रहारं ददाति । संवाहकः

230 सशोणितं मूर्च्छां नाटयन्भूमौ पतति । दर्दुरकं उपसृत्य

भन्तरयति । माथुरो दैर्दुरं ताडयति । दर्दुरो

विप्रेतीपं ताडयति ।

माथु०-(९५) वेद्यापुत्र नन्वेवमेव द्यूतं स्वया सेवितम् । गो-
साविआ गणिका । दूदं जूदमिति इयमपि द्यूतम् ।

माथु०-(९६) अरे संवाहक प्रयच्छ तद्दशसुवर्णम् ।

संवा०-(९७) अथ दास्यामि तावहास्यामि ।

घोणायां नासापप्रदेशे । भन्तरयति इयोर्मध्ये गत्वा व्यवधा-
करोतीत्यर्थः ।

१ पिता of दा? H २ अपका° B (a) ३ गोसाविआ पुत्र D ।
विभयुग G. ४ न पदिसुदिभ दूदं मय B. ५ दद D; दूदं G. ६ सेवितं B (c)
७ मय एवं whole speech om: B (b). ८ पञ्च तुर्णं दश° D. ९ दशसुवर्णं
A B (c); दशसुवर्णम् B (a), दशसुवर्णं B (b). १० दास्यामि A B (a)
११ दास्यामि B (d) G; दाव दास्यामि D K. १२ om B (a) १३ न ममा° B
१४ ददं नय° K; १५ ददं नय° B (a) १६ पतीपं B, B (ad)

माथुरः । अले अले दुष्ट छिणालिआपुत्तअ फलेपि
पविहसि (९८) ।

दुर्दुरकः । अरे मूर्ख अहं त्वया मार्गगत एव ताडितः । 235
अथ यदि राजकुले ताडयिष्यसि तदा द्रक्ष्यसि ।

माथुरः । एसु पेक्खिस्सं (९९) ।

दुर्दुरकः । कथं द्रक्ष्यसि ।

माथुरः । प्रसार्य चक्षुषी । एवं पेक्खिस्सं (१००) ।

दुर्दुरो माथुरस्य पांशुना चक्षुषी पूरयित्वा संवाहकस्यापेकामितुं 240
संज्ञां ददाति । माथुरोक्षिणी निर्गृह्य भूमौ पतति ।
संवाहकोपक्रामति ।

दुर्दुरकः । स्वगतम् । प्रधानसभिको माथुरो मयी विरो-
धितः । तत्रात्र युज्यते स्थातुम् । कथितं च मम प्रियवयस्येन

माथु०— (९८) अरे अरे दुष्ट पुंशुलीपुत्रक फलमपि प्राप्स्यसि ।
छिणालिआ पुंशुली ।

माथु०— (९९) एष मेक्षिष्ये ।

माथु०— (१००) एवं मेक्षिष्ये ।

दुर्दु०— शर्विलकेन । शर्विलकः— कथिद्वाद्यणधौरतरः । करिष्यति
धिं चारुदत्तस्य गृहे तृतीयेऽङ्के । अस्मद्विध इति शर्विलकसदृशो द्रा-

१ अलेले B, अले दुष्ट G. २ छिणालिआ A B (c) K; पुत्त K. ३ फले वि D.
पादि ज्ञेसि D H ५ अये A B (bc) D G K. om: B (d). ६ मार्गगत
७ मार्गगती B (b), मार्गगत G. ८ एषु A B (abcd) D F K. ९ पेक्खि-
१० A B (abc), पेक्षिरसं B (d); पेक्खिस्सं K ११ पेक्खिरसं B (a), पेक्खिस्सं B
१० पाशुना DK ११ कामितुं B (a) H. १२ गृह्य (?) B (d). १३ om B (d).

245 शर्विलकेन यथा किल आर्यक्रनामा गोपालदारकः सिंहा-
देशेन समादिष्टो राजा भविष्यतीति । सर्वथास्मद्विधो ज-
स्वमनुसरति । तदहमपि तत्समीपमेव गच्छामि । इति निष्क्रान्तः ।

संवाहकः । । सत्रासं परिक्रम्य दृष्ट्वा । ऐशो कश्शवि अपला-

बुदपक्खदुभालके गेहे । ता एत्थ पविशिर्शं । प्रवेशं रूपयिन्वा

250 वसन्तसेनामालोक्य । अज्जे शालणार्गदेहि (१) ।

वसन्तसेना । अभयं शरणागदस्स । हज्जे ढक्केहि पक्खदे-

आरअं (२) ।

चेटी । तथा करोति ।

वसन्तसेना । कुदो दे भयं (३) ।

त्यधैरः । पाखण्डो जन इति यावत् । तं राजभूतं गोपालदारकमार्यक-
नामानम् । अहमपि दर्दुरकोपि । तत्समीपं शर्विलकसमीपम् ।

• (पलायितः संवाहकः किमपि गृहं प्रविशितुं वसन्तसेना-
मित्यजानन्नेवाह)

संवा०—(१) एतत्कस्याप्यपरावृतपक्षद्वारकं गेहम् । ततोत्र
शामि । आर्ये शरणागतोऽस्मि ।

वस०—(२) अभयं शरणागतस्य । संवाहकं प्रतीदमुक्त्वा चेन्मि-
माह । हज्जे ढक्केहि पिवेहि पक्षद्वारकम् ।

वस०—(३) कुतस्ते भयम् ।

१ शिवा० K २ रतीति B (a) ३ एते कस्सवि A B (abcd) D F K,
कस्सवि H. ४ अपरा० A B (abcd) G K; अबुद B (a), अपाला० (= ५
(?) D. ६ दुभा० B D H, दुवारके G ७ गृहे C J. ८ पविसिस्त
(abc) D K, पविसिस्त B (d) ९ भवलोक्य B. १० गदक्षि B; गदक्षि B
गदक्षि D. ११ शरणा B (d) १२ दुवालर्ग B (a) K; दुवार G. १३ E
तथा अपाते वसन्त०-B hns कृत्वा परिक्रम्य । अज्जुए किदं, वसन्तसेना -
अं तुए [अज्जुए B (d)] कहिद

माथुरः । अक्षिणी प्रमृज्य द्यूतकरं प्रति । अले देहि देहि (७) ।

द्यूतकरः । भट्टा जावच्चिअ अम्हे ददुरेण कलहायिदा

तावच्चिअ सी गोहो अवक्कन्तो (८) ।

265 माथुरः । तस्स जूदिअरस्स मुट्टिव्वैहारेण णासिका

भग्गा आसि । तां एहि । रुहिरपेहं अणुसरेम्ह (९) । अनुसृत्वा

द्यूतकरः । भट्टा वसन्तसेणागेहं पविट्ठो सो (१०) ।

माथुरः । भूदाइं सुवण्णाइं (११) ।

द्यूतकरः । लाउलं गदुअ णिवेदेम्ह (१२) ।

माथु०—(७) अरे देहि देहि ।

द्यूत०—(८) भट्टा यावदेव वयं (आशां) वदुरेण कलहायिता(तौ)
स्तावदेव स पुरुषोपक्रान्तः । सर्वत्रात्र तत्पदेन संवाहको बोध्यः ।

माथु०—(९) तस्य द्यूतकर[स्य] मुट्टिप्रहारेण नासिका भग्ना
[सीत्] । [तत्] एहि । रुधिरपथमनुसरामः (वः) ।

द्यूत०—(१०) भट्टा वसन्तसेनागेहं प्रविष्टः सः ।

माथु०—(११) भूतानि सुवर्णानि । भूतानि भूतकालिकानीति
गतानीति भावः ।

द्यूत०—(१२) लाउलं(राजकुलं) गत्वा निवेदयावः ।

१ अले अले B (a) २ देहि once G. ३ जाव. चिअ . . . ताव. (चिअ B (b)
४ असी B (a) K. ५ दूरकल्पु A B (c) P. द्यूतकर B (bd) G. जूदकलर्या
दूदभर K ६ मुट्टि B (d) ७ प्रहारेण B G ; प्रहारेण B (hd). ८ om
A B (bc) D I, आसी marg B (d) ९ om A B (bed) marg B (e)
१०. एहि? B (n). ११ रुधिर I. १२ पणह K. १३ om D
१४ लाभउलं J.

मार्थुरः । एस धुत्तो इंदो णिकमिअ अण्णत्त गमिस्सदि । 270
ता उअरोधेणेव गेह्लेह् (१३) ।

वसन्तसेना मदनिकायाः संज्ञां ददाति ।

मदनिका । कुदो अज्जो, को वा अज्जो, कस्स वा
अज्जो, कं वा वित्तिं अज्जो उवजीअदि, कुदो वा भभं (१४) ।

संवाहकः। शुणाटु अज्जआ । अज्जुए पाडलिउत्ते मे जम्मभू- 275
मी । गहवइदालके हंगो। संवाहअइश वित्तिं उवजीआमी (१५) ।

वसन्तसेना । सुउमारा कखु कला सिंक्खिदा अज्जेण (१६) ।

माथु०-(१३) एष धूर्तोतो निष्क्रम्यान्यत्र गमिष्यति । तदु-
परोधेनैव गृह्णीमः (वः) । एष संवाहकः । अतो वसन्तसेनागृहात् ।
वसन्तसेना संज्ञां नामादि सर्वं पृच्छेति कटाक्षेण सूचयतीत्यर्थः । ।

मद०-(१४) कुत आर्यः, को वार्यः, कस्य वार्यः, किं (कां) वा
वृत्तिमार्यं उपजीवति, कुतो वा भयम् ।

संवा०-(१५) शृणोत्वार्या । आर्य पाटलिपुत्रे (त्रं) जन्म-
भूमी । गृहपतिदारकोहम् । संवाहकस्य वृत्तिमुपजीवामि । पाटलिपुत्रे
पटनाभिधे (धं) नगरे (रं) काशीतः पूर्वस्मिन् । मामाध्यक्षो गृहपतिः
संवाहकवृत्तिमङ्गमर्दनरूपा इ (मि) त्यर्थः ।

वसं०-(१६) सुकुमारा खलु कला शिक्षितार्येण ।

१ अदो A B (bcd) marg., इदो B (d) D F G K. २ रोधेनैव A B (abcd),
वेत्त D G H. ३ को वा अज्जो B (b) ४ किं वा J. ५ वित्ति अ अ० B (b);
वुत्ति D; वुत्ती H. ६ शुणाटु A B (bcd) D ७ हंगे J. ८ संज्ञा . . . करत
B, संज्ञा करत B (s). ९ सिंक्खिदा B. १० अज्जउत्ते B (d).

संवाहकः । अज्जए कलेत्ति शिंक्खिदा । आजीविआ दाणि
शवुत्ता (१७) ।

280 चैटी । अदिणिच्चिण्णं अज्जेण पडिवअणं दिण्णं । तदो
तदो (१८) ।

संवाहकः । तदो अज्जए एंशे निजगेहे आहिण्डकाणं
मुहादो शुणिअ अपुच्चदेशदंशेणकुदूहलेण इह आंगेदे ।
इधेवि मए पेविशिअ उज्जडणिं एक्के अज्जे शुंरगुशिदे । जे
285 तौलिशे पिअदंशेणे पिअवादी देइअं ण किचेदि । अवकिदं
विशुंमलेदि । कि बहुणा उत्तेण । दक्खिणदाए पल्लेकेलअं विअ
अत्ताणअं अवगच्छदि । शौलणागदवच्छले अ (१९) ।

संवा०-(१७) आर्ये कलेत्ति शिक्षिता । आजीविकेदानीं संवृत्ता ।

चैटी-(१८) अतिनिर्विघ्नमार्येण प्रतिघचन दिण्णं दत्तम् ।
ततस्ततः ।

संवा०-(१९) तत आर्ये एष निजगेहे आहिण्डकानां मुखाच्छ्र-
व्यापूर्वदेशदर्शनकुतूहलेनेहागतः । इहापि मया प्रविश्योज्जयिनी-
मेक आर्यः शुभ्रूपितः । यस्तादृशः प्रियदर्शनः प्रियवादी दयितं (?)
म कीर्तयति । अपकृतं विस्मरति । किं बहुनोक्तेन । वक्षिणतायाः पल्लके-
लअं फलकृते फलायेत्यर्थः । इहात्मानमग्रच्छति । शरणागतवत्सलश्च ।

१ शिक्खिदा D २ शवुत्ता B ३ वसन्ततेना B(n). ४ अवि. निधिण B (a), निधिण B (d), चिणिणण G, अविणिच्चिण्ण = (अपि निर्विघ्न(?) K. ५ om: B (a) ६ एहे Dk. ७ काणा AB (c) D ८ उडकाना (=पर्यटनशीलाना) K ९ शुणिअ K १० दंस K ११ अअदे B (n) D II. १२ इहवि J. १३ पविसिअ D १४ om: K. १५ मुसगिदे D मुसगुंमेद FK १६ तल्लिं D १७ दत्तले D. १८ ददम B C १९ 'सुमलेदि D'. २० दक्षिणदाए AB (c), दक्खिणदाए B (a) D; दक्षिणदाए II. २१ फल्लेकेलअं AB (c) F. फल्लेके D; फल्लेके II. २२ अभाणे B (d) २३ शरणागतवत्सलश्च del स B (d)

चेटी । को दाणिं अज्जआए मणोरहन्तरस्स गुणाइं
चोरिअ उज्जइणिं अलङ्करोदि (२०) ।

वसन्तसेना । साहु हञ्जे साहु । मए वि एव्वं ज्जेव्व²⁹⁰
हिअएण मन्तिदं (२१) ।

चेटी । अज्ज तदो तदो (२२) ।

संवाहकः । अज्जए शे दाणिं अणुक्कोशकिदेहिं पदा-
णेहिं (२३) ।

वसन्तसेना । किं उवरदविहवो संवुत्तो (२४) । 295

महाशयसामर्थ्यफलीभूतमेवात्मानं सफलं जानामीत्यर्थः । इयमत्र
चेटीपदेन मदनिकैव मास्वा(द्या) ।

चेटी-(२०) क इदानीमार्याया मनोरयान्तरस्य गुणांधोर-
यित्वोज्जयिनीमलं करोति ।

वस०-(२१) साधु हञ्जे साधु । मयाप्येवमेव हृदयेन मन्वितम् ।

चेटी-(२२) आर्यं ततः ।

संवा०-(२३) आर्ये स हरानीमनुक्कोशकृतैः प्रदानैः । स
चारुदत्तः । पूर्वमनुपदमेक आर्यः शुभ्रूपित इत्यादिप्रथमान्तैश्चारुदत्त
एवोक्त इति बोध्यम् ।

वस०-(२४) किमुपरतविभवः संवृत्तः ।

संवाहकः । अणाचक्खिदे ज्जेव्व कथं अज्जआए वि-
ण्णादं (२५) ।

वसन्तसेना । किं एत्थ जाणीअदि । दुल्लहा गुणा विहवा
अ । अपेएसु तडाएसु बहुदरं उदअं भोदि (२६) ।

300 चेटी । अज्ज किणामधेओ क्खु सो (२७) ।

संवाहकः । अज्जे^१ के^२ दाणिं तरशां भूदंलमिअेङ्कशशा णामं
ण आणादि ।^३ शो क्खु^४ शैशिट्ठे^५त्तले पडिवशादि । शलाहणि-
ज्जणामधेए अज्जचा^६लुदत्ते णाम (२८) ।

संवा०-(२५) अनाख्यातमेव कथमार्यया विज्ञातम् ।

वस०-(२६) किमत्र जाणीअदि ज्ञातव्यमित्यर्थः (ज्ञायत इ-
त्यर्थः) । दुर्लभा गुणा विभवाश्च । अपेयेसु(पु) तडागेषु बहुतरमुदकं
भवति ।

चेटी-(२७) आर्यं किं नामधेयः खलु मः ।

संवा०-(२८) आर्ये क इदानीं तस्य भूतलमृगाङ्कस्य नाम न
जा[ना]ति । स खलु भ्रष्टित्व(च)त्यरे प्रतिवसति । श्लाघनीयनामधेयं
आर्यं चारुदत्तो नाम ।

१ जदि B (d) २ गुणविश्वा B (d) ३. om B (a). ४ अपेयेसु B (a),
अपेरेसु B (b) ५ तडागेषु BB (a), गेषु B (b) ६ उदकं K. ७ om: BB
(a), C जो AB (abcd) DE. ८ तम्म B (a). ९० भूल B (a) ९१ अङ्कश J
१२ शे B, गो. B (abcd) D १३ शो B (d), शे J. १४ चरं F, चडनं B
(a), K १५ इमो B(a), पेओ B (led) D १६ रदं B (bed) दन B (s).

वसन्तसेना । सहर्षमासनादवतीर्य । अञ्जस्त अत्तकेरकं
एदं गेहं । हञ्जे देहि से आसणं । तालेवेण्टअं गेह्ण । परिस्समो 305
अञ्जस्त बाधेदि (२९) ।

चेटी । तथा करोति ।

संवाहकः । स्वगतम् । कथं अञ्जर्चालुदत्तेशा नामशङ्कि-
त्तणेण ईदिशे मे आदले । शाहु अञ्जर्चालुदत्त शाहु ।
पुंहवीए तुंमं एके जीवसि । ११ शोशे उण जणे शोशदि । इति 310
पादयोनिपत्य । भोदु अञ्जए भोदु । आशणे णिशोदिदु
अञ्जआ (३०) ।

वसन्तसेना । आसने संमुपविश्य । अञ्ज कुंदो सो धणिओ (३१) ।

वस०—(२९) आर्यस्य अत्तकेरकनात्मकृते पत्रेहम् । हञ्जे
देह्यस्यासनम् । तालवृन्तकं गृहाण । परिश्रम आर्यस्य बाधते ।
आर्यः संवाहकः । कृत् इति तादर्थ्येव्ययं प्रसिद्धम् ।

संवा०—(३०) कथमार्यचारुदत्तस्य नामसंकीर्तनेनेदृशो म आ-
दरः । साधुः (धु) आर्यचारुदत्त साधु । पृथित्थां त्वमेको जीवसि ।
शेषः पुनर्जनः शसिति । इति हदि विभाव्य प्रकाशमाह । भव-
त्वार्ये भवतु । आसने निपीदत्वार्था ।

वस०—(३१) आर्य कुतः स धनिकः ।

१ अदं अञ्जस्त B (d), K. २ अत्तकेरकं J. ३ वेण्टअं J. ४ मदनिका B
(n). ५ शाहु A B (abcd). ६ दत्तस J. ७ संकिर्तणेण B (a); संकात्तणेण B
(b); संकिच B (d) H. साङ्गीत्तणेण J; नामसंकिच K. ८ चारु A B (bc);
० चारुदत्त B (a). ९ दत्त D (i). १० पुंहवीए B (b), ११ शोशे B (d) K. १२ न्हवण
G. १३ एके तुंमं (जी)? वसि B (n). १४ वसि B (d). १५ सदा J. १६ उदाशदि
B (d); दाशदि DH. १७ उपविश्य B (d) १८ कुंदो धणिओ K.

संवाहकः ।

315 शकालधने कस्य राज्ञे काह णे होई चलाचले धने ।

जे पूईदुं पि आणादि शे पूआविशेशपि आणादि(३२)॥१५॥

वसन्तसेना । तदो तदो (३३) ।

संवाहकः । तदो तेण अज्जेण शेविची पैलिचालके कदेहि
पैलिचावशेषे अं तेदिश जूदोवैजाविदम्हि शेवुत्ते । तदो

320 भाअधेअविशमदाए दशशेवण्णअं जूदे होलिदं (३४) ।

संवा०—(३२) [शकालेति] आर्याछन्दः । सत्कारधनुः खलु स

ज्जनः कस्य न भवति चलाचलं धनम् । यः पूजितुमपि जानाति स

पूजाविशेषमपि जानाति । सज्जेत्यत्राद्यपादयतितुर्यपादे पूआ इत्या-
कारोनुस्वारश्च लघुः पठनीयः ॥ १५ ॥

वस०—(३३) ततः ।

संवा०—(३४) ततस्तेनार्येण सवृत्तिः परिचारकः कृतोस्मि ।

चारित्र्यावशेषे च तस्मिन्भूतोपजीव्यस्मि संवृत्तः । ततो भागधेयवि-

पमतया दशसुवर्णकं द्यूते हारितम् । तेन चारुदत्तेन । सवृत्तिः

सजीविकः । चारित्र्यावशेषे सत्कीर्त्यवशेषे धनशून्य इत्यर्थः ।

तस्मिन्धारुदत्ते ।

१ शकाल AB (bcd) DFK. २ राज्ञे AB (bcd) D K. ३ शे
D H. ४ होई B (a). ५ चलाचलं धने B (a). ६ पूइदुं B (a); पूइदु B (b)
७ ति B D K. ८ आणादि G; ण आणादि K. ९ शे DK; शे ३ H. १० णित्तं
B (abd) K. ११ वि or वि B (ab) H. १२ आणादि B (nb); GK, अच्छई
D H. १३ om, AB (c) DFK. १४ शेविची AB (nc) D, विची B (b) F
तविची B (d); शविचो F, शविचि H; शविचि (=सत्कृत्य) K. १५ पैलिचालके
B (a) १६ क्किलि B (a). १७ शालीया B (d) १८. य B. १९. तस्मि J.
२० शेषं AB (bc) D. २१ शेषं B (d). २२ संवृत्ते AB (abcd) D २३ शेष
H (d). २४ हारि B (a).

माथुरः । उच्छेदादिदोम्हि मूसिदोम्हि (३५) ।

संवाहकः । एदे दे^४ शाहिअजूदिअला मं अणुशन्धअन्ति ।
शम्पदं शुणिअ अज्जंआ पमाणं (३६) ।

वसन्तसेना । मदणिए वासपादवविसण्डुलदाए पक्खिणो
इंदो तदो वि अँहिण्डन्ति । हज्जे ता गच्छ । एदाणं सहिअ- 325
जूदिअराणं अअं अज्जो ज्जेव पडिवादेदित्ति इमं हत्थाभर-
णअं तुमं देहि (३७) । इति हस्ताक्तकमाकृष्य चैव्याः प्रयच्छति ।
चेटी । गृहीत्वा । जं अँज्जआ आणवेदि (३८) । इति निष्कान्ता ।

माथु०—(३५) उत्खाति(उत्सादि)तोस्मि [मुपितोस्मि] । मुपस्तेये
धातुः ।

संवा०—(३६) एतौ तौ सभिकद्यूतकरौ मामनुसन्धयतः(?) ।
सांप्रतं श्रुत्वार्या प्रमाणम् ।

वंस०—(३७) मदनिके वासपादपविसंष्टुलतया पक्षिण इतस्ततो- 327
प्याहिण्डन्ति । हज्जे तद्गच्छ । एतयोः सभिकद्यूतकरयोरयमार्य एव
प्रतिपादयतीतीदं हस्ताभरणं त्वं देहि । अयमार्यः संवाहकः । प्रतिपाद-
यति ददातीत्यर्थः । 'विभ्राणनं वितरणं स्पर्शनं प्रतिपादनम्' इत्यमरः ।

चेटी—(३८) यदार्या (ज्ञा)पयति ।

१. माथुरेण &c. K. २ उत्सादिदो B (a) DIHK; उत्सादिदो G. ३ मूसिदो B. B
(abd) K. ४ दे om B (b); द AB (c). ५ सहिअ B (d). ६ मूसिदो B (a); °मूसिदो
D. H. ७ संपदं AB (cd) D. ८ शुणिअ B (d). ९ अज्जुआ B; अ अज्जुआ B
(a). १० वि इदो तदो B; वि om B (b); विअ H. ११ विदन्ति H. १२ दमाणं D.
१३ मदनिक्का throughout the scene for चेटी B (a). १४ अज्जुआ B.

माथुरः । उच्छोदिदोम्हि मूसिदोम्हि (३९)।

330

चेटी । जथा एदे उद्धं पेक्खन्ति दीहं णीससन्ति विसू-
रअन्ति अं अहिलिहन्ति अ दुआरणिहिदलोअणा तथा त-
क्केमि एदे दे सहिअजूदिअरा हुंविस्सन्ति । उपगम्य । अज्ज
वन्दोमि (४०) ।

माथुरः । सुहं तुहे होदुं (४१) ।

335

चेटी । अज्ज कदमो तुम्हाणं सहिओ (४२) ।

माथुरः ।

केश तुहं तणुमज्जे अहरेण रदेददुद्विणीदेणं ।

माथु०—(३९) उच्छाति (उत्सादि) तोस्मि मू(मु)पितोस्मि ।

चेटी—(४०) यथैतावुद्धं प्रेक्षते दीर्घं निश्चस्तः (शसितः) च
विसूरअन्ति विचारयतश्चाभिलपतश्च द्वारनिहितलोचनौ तथा तर्क-
याम्येतौ तौ सभिकः द्यूतकरः (स० द्यू० रौ) भविष्यतः । आर्य वन्दे ।
प्राकृत आत्मनेपदाभावादित्यपि बोध्यम् ।

माथु०—(४१) सुखं तव भवतु ।

चेटी—(४२) आर्य कतमो (कतरो) युष्माकं (युवयोः) सभि-
कः ।

माथु०—(४३) [कश्चेति ।] आर्याछन्दः । कस्य त्वं तनुमा

१ उच्छा० D. II. २ मूसिदो० J. मूसिदो K. ३ एदो? B (b). ४ उद्ध B (b)
उद्धे. B (b). ५ अहिलि B D ६ अम AB (bc). ७ अहन्ति J. ८ दुआर
AB (bc) FG. ९ सहिआजूदिअणा AB (bcd) F. G. K. जूदअणा D. II
१० इति० D. II इति० F. ११ वन्दमि B (d). १२ सहं तुह F. तुप J. १३
होदु B (a) होदु corr. होदु B (d). १४ कस्य J. १५ तुह AB (c) K. तुव J.
१६ इददु BB (ad). इददु? E. १७ अरेन C.

जैम्पसिं मणहरवअणं ओलोअन्ती कडक्खेण ॥१६॥

णत्थि ममं विहवो । अण्णत्त वज्ज (४३) ।

चेटी । जइ ईदिसाइं णं मन्तेसि ता ण होसि जूदिअरो । 340

अत्थि कोवि तुम्हाणं धारओ (४४) ।

मायुरः । अत्थि । दशेषुवण्णं धैलिदि । किं तस्स (४५) ।

चेटी । तस्स कारणादो अज्जआ इमं हत्थाभरणं पडि-

वादेदि । णहि णहि सो ज्जेव्व पडिवादेदि (४६) ।

अधरेण रतदट्टदुर्विनीतेन । जल्पसि मनोहरवचनमालोकयन्ती कटा-
क्षेण ॥ रते दटोत एव दुर्विनीतः संगर्वः । विशेषणे तृतीया ॥१६॥

नास्ति मम विभवः । अन्यत्र व्रज ।

चेटी-(४४) यदीदृशानि ननु मन्त्रयसि तदा न भवसि
द्यूतकरः । अस्ति कोपि युष्माकं (युवयोः) धारकः ।

मायु०-(४५) अस्ति । दशसुवर्णं धारयति । किं
तस्य ।

चेटी-(४६) तस्य कारणादार्येदं हस्ताभरणं प्रतिपादयति । नहि
नहि स एव प्रतिपादयति ।

१ जल्पसि J. २ मम्महं B (a); मम्मणं J. ३ आलोभंती D. H. ४ नत्थि AB (c). ५ मे BB (a) ६ अण्णत्त (णत्त) H. ७ वज्ज BDG, व्रज. J. ८ ण मं B, B (ad). ९ जइ (I) AB (c) जइअं D. १० ओतो H. ११ कोपि B. (d). १२ दशसु० AB (bc); दस० B (a). १३ धाले (दि)? B (d). १४ कालणा० AB (abcd) DK. १५ अज्जुआ B, अज्जुआए K. १६ अलणं AB (abcd) D, K. १७ बालेदि B(a). १८ om B. (d) K. नहिणहि whole om: E.

345 माथुरः । सहर्षं गृहीत्वा । अले भणेशि तं कुलपुत्रं भूदं
तुंए गन्धु । आअच्छ । पुणो जूदं रंमह (४७) । इति
निष्कान्तौ ।

चेटी । वसन्तसेनामुपसृत्य । अज्जए पंडितुद्दा गदा सहि-
अजूदिअरा (४८) ।

350 वसन्तसेना । ता गच्छेदु अज्जो बन्धुअणं समस्ता-
सिदुं (४९) ।

संवाहकः । अज्जए जइ एच्चं ता इअं कला पलिअेण-
हत्थेगदा केलीअदु (५०) ।

वसन्तसेना । अज्ज जस्स कारणोदो इअं कला

माथु०—(४७) अले भणेशि तं कुलपुत्रं भूतस्तव गण्डः । आ-
गच्छ । पुनर्द्युतं रमस्व । कुलपुत्रं संवाहकम् ।

चेटी—(४८) आर्ये परितुद्दा गताः सभिका(क)द्यूतकराः
(परितुद्दौ गतौ सभिकद्यूतकरौ) । बहुवचनमादरे ।

वस०—(४९) तदच्छत्यार्यो बन्धुजनं समाश्रासि(सधि)नुम्
आर्यः संवाहकः ।

संवा०—(५०) आर्ये यद्येवं तदियं कला परिजनहस्तगत
क्रियताम् । इयं कला संवाहक(न)रूपा ।

१ डभी D (ad). २ भणेशि B. ३ कुलपुत्रं B; पुत्रं B (d). ४ ल B
D. ५ रंमह G, K. ६ cm: H. ७ परितुद्दा B. ८ सहिमा AB (bed) D G
९ जूदं DII. १० गच्छेदु B (a). ११ परिभग AB (bed) D. १२ हत्थे B
(a) भदा B (d). १३ करीअदु B (ad). १४ कालं D.

सिक्खीअदि सो ज्जेव अज्जेण सुस्सुसिदपुहेव्वो सुस्सु- 355
सिदव्वो (५१) ।

संवाहकः । स्वगतम् । अज्जुआए णिउणं पंचादिटोम्हि ।
कथं पञ्चवकलिइशं । प्रकाशम् । अज्जए अहं एदिणा ज्जूदिअ-
लावमाणेण शकेशमणके हुंविइशं । ता संवाहके ज्जूदि-
अले शकेशमणके शंबुत्तेत्ति शुमलिदव्वा अज्जआए एदे 360
अकखलु (५२) ।

वसन्तसेना । अज्ज अलं साहसेण (५३) ।

संवाहकः । अज्जए कैले णिच्चए । इति परिक्रम्य ।

वस०-(५१) आर्य यस्य कारणादियं कला शिक्ष्यते स
एवार्येण शुभ्रूपितपूर्वः शुभ्रूपितव्यः ।

संवा०-(५२) आर्यया निपुणं प्रत्यादिटोस्मि । कथं प्रत्युपक-
रिष्ये । प्रकाशम् । आर्ये अहमेतेन द्यूतकरापमानेन शाक्यभ्रमणको
भविष्यामि । शाक्यभ्रमणको बौद्धसंन्यासी । तत्संवाहको द्यूतकरः
शाक्यभ्रमणकः संवृत्त इति स्मर्तव्यान्यार्ययैतान्यक्षराणि । द्यूतकर
इति संवाहकविशेषणम् ।

वस०-(५३) आर्य अलं साहसेन ।

संवा०-(५४) आर्ये कृतो निश्चयः । [जूदेणेत्ति ।] आर्याहन्दः ।

१ सिक्खीअदि D; सिक्खी G. २ सोज्जोउ B (b). ३ पुह्वो H; पुव्वो.
K. ४ सिक्खिदो (= शिक्षितव्य) K. ५ 'दिइटे' B. ६ ता कथं B B (ad)
७ पणुप° B (d). ८ अह B (a). ९ णाणुदि Syll om: B (b). १० ज्जूदि-
अला B (a); जूदअला D. ११ शकेशम° B, 'शवणके A B (bcd) DE;
शवणके K. १२ हविइशं DFH. १३ जूदअले B (a) जूदअले D. II. १४ शक-
इश° B; 'शवणके DG. १५ शुमलिदव्वो B (ad). १६ 'सेन D. १७ कली
B (b).

पेक्खिदेशं गदुअ । अह वा किं मम एदिणा । जधोवव-370

शिदं अणुचिद्विशं (५५) । इति निष्क्रान्तः ।

ततः प्रविशत्यपटीक्षेपेण प्रहृष्टो विक्रटोज्ज्वलवेशः कर्णपूरकः ।

कर्णपूरकः । कर्हिं कर्हिं अज्जआ (५६) ।

चेटी । दुम्मणुस्स किं ते उव्वेअकारणं । जं अग्गदो
वट्ठिदं अज्जअं नं पेक्खसि (५७) ।

375

कर्णपूरकः । दृष्ट्वा । अज्जए वन्दामि (५८) ।

वसन्तसेना । कण्णऊरअ परितुट्टमुहो लक्खीअसि ।
ता किं ष्णेदं (५९) ।

किं प्रयोजनम् । न किमपीत्यर्थः । यथाव्यवसितं नास्तिकसंन्यासरूपं
निश्चितम् ।

इति निष्क्रान्तः । इत्युक्त्वा रङ्गान्निर्गत इत्यर्थः । संवाहकः
शाक्यसंन्यासमासाद्य पथि प्रचचारोति ज्ञेयम् । कर्णपूरको-वसन्त-
सेनाया-मृत्यः-।-वसन्तसेना-च राजेव करितुरगरयधनादिमहेश्वर्य-
शालिनीत्यपि बोध्यम् ।

कर्ण०-(५६) कुत्र कुत्रार्या ।

चेटी-(५७) दुर्मनुष्य किं ते उद्देगकारणम् । यद्यतोव-
स्थितामार्या न प्रेक्षसे ।

कर्ण०-(५८) आर्ये वन्दे ।

वस०-(५९) कर्णपूरक परितुष्टमुखो लक्ष्यसे । तर्त्तिक ने-
(णे)वम् ।

१ पेक्खिदेशं AB.(bc) D. २ गदुअ किं न म & B (b) ३ ववदिपदं B (a); एव-
सिदं B (d); जधा वासिदं C. J. ४ चिद्विशं B. ५ प्रविशति अपटीक्षेपेण AB (c)
FG प्रविशय कर्णपूरको इष्ट अपटीक्षेपेण B (b) पटीक्षेपेण B (d) अपटीक्षेपेण c.
पटीक्षेपेण D. H. ६ उव्वेअ B (b) E. वेव D. ७ कर्हि अज्जआ B (a); कर्हि
अज्जआ G K. ८ कालण. AB (c) D ९ नं II. १० whole speech om. B
(ab) K. ११ परितुट्टं AB (cd) D, परितुट्टं F. १२ षेदं AB (cd) D.

कर्णपूरकः । सविस्मयम् । अज्जए वञ्चिदासि जाए
380 अज्ज कंणऊरअस्स परक्कमो ण दिट्ठो (६०) ।

वसन्तसेना । कण्णऊरेअ किं किं (६१) ।

कर्णपूरकः । सुणादु अज्जआ । जो सो अज्जआए खुण्ट-
मोडओ णाम दुट्ठहत्थी सो आलाणत्थम्भ भञ्जिअ महमेत्थ
वावादिअ महन्त सड्खोह कर्न्तो राअमग्ग ओदिण्णो ।
385 तदो एत्थन्तरे उग्घुट्ट जणेण ।

अवणेध बालअजण तुरिद औरुहध वेक्खपासाद ।

किं णे हु पेक्खध पुरतो दुट्ठो हत्थी इदो एदि ॥१८॥ (६२)

कर्ण०-(६०) आर्ये वञ्चितासि यथाद्य कर्णपूरकस्य परा-
क्रमो न दृष्ट ।

वस०-(६१) कर्णपूरक किं किम् ।

कर्ण०-(६२) शृणोत्वार्या । य स आर्याया खुण्टमोडको
नाम दुट्टहस्ती स आलानस्तम्भ भङ्क्त्वा । [मह]मेत्थ महामात्रम् ।
इस्तिपकमित्यर्थ । वावादिभ व्यापाद्य । मारयित्वेत्यर्थ । महान्त
सक्षोभ कुर्वन्राजमार्गमवतीर्ण । ततोत्रान्तर उद्भुट्ट जनेन ।

[अवणेधेति ।] आर्याउन्द । अपनयत बालकजन स्वरितमारोहत
वृक्षप्रासादम् । किं न खलु प्रेक्षध्व पुरतो दुट्टो हस्तीति एति ॥ १८ ॥

१ कण्णऊरस्स B (n) २ अज्ज B (ad), अज्जआ B (b), अज्जअ K
३ om AB (bcd) DEh ४ अज्ज D एट्ट H ५ अलाण H ६ तथ
BCD ७ महत्थ B (a) मत्थ com महत्थ B (d) महमेत्थ D H ८ अ-
ज्ज J मत्थ h ९ कर्न्तो BD १० इदो B (a) ११ अ-
ज्ज B (a) १२ एट्ट B एट्ट AB (r) DE, एट्ट B (ab) h, एट्ट B (d)
१३ एट्ट DEh १४ एण B (j) एण DIH

अवि अ ।

विअलइ णेउरज्जुअलं छिज्जन्ति अ मेहला मणिकखइआ ।
 वलया अ सुन्दरदरा रत्नङ्कुरजालपाडिवद्दा ॥ १९ ॥ ३१०

तदो तेण दुट्टहत्थिणा कलचलणरदणेहिं फुल्लणलिणिं विअ
 णअरिं उज्जइणिं अवगाहमाणेण समासादिदो परिव्राजओ ।
 तं च परिभट्टदण्डकुण्डिकाभाजणं सीअरेहिं सिञ्चिअ दन्तन्तरे
 किंखत्तं पेक्खिअ पुणोवि उग्घुट्टं जणेण हो परिव्राजओ
 चावादीअदित्ति । (६३)

305

वसन्तसेना । ससंभ्रमम् । अहो प्रमादो अहो प्रमादो (६४) ।

अपि च ।

[विअलइति ।] भार्याछन्दः । (६३) विचलति नूपुरयुगलं छिद्यन्ते
 च मेखला मणिकखिताः । वलयाश्च सुन्दरतरा रत्नङ्कुरजालप्रति-
 चयदाः ॥ छिज्जन्तीत्यस्य क्षीयन्त इति वार्यः । (इत्यार्याद्वयोक्तं
 जनेनोद्धुट्टमुच्चैर्घोषणं कथितमित्यर्थः) ॥ १९ ॥

ततस्तेन दुट्टहस्तिना करचरणरदनैः फुल्लनलिनीमिव नगरीमु-
 ज्जयिनीमवगाहमानेन समासादितः परिव्राजकः । तं च परिभ्र-
 ट्टदण्डकुण्डिकाभाजणं सीकरैः सिक्त्वा दन्तान्तरे क्षिप्तं प्रेक्ष्य पुनर-
 व्युद्धुट्टं जनेन हा परिव्राजको व्यापाद्यत इति । अयं परिव्राजकः
 संवाहक एवेति ध्येयम् । व्यापाद्यते मार्यत इत्यर्थः ।

वस०-(६४) अहो प्रमादः [अहो] प्रमादः ।

१ छिज्जन्ति AB (c) DFH; च्छिज्जन्ति K. २ कयल्लिआ B (a). ३ वलया अ
 II. ४ करचं B; कालचं B (b). ५ पुत्र AB (bed). ६ णि ज्व AB (bc) D;
 तिवि marg. अ B (d); णि ज्व G; णि ज्व K. ७ ग्गाहं AB (cd) D. ८ सादिभो
 B (a). ९ ते च B (a); त च B (b); तच J. १० अहं B (b) D. ११ कुडिआ
 B (d). १२ सीअरेहिं B (b); सीअरेहिं F, सीअरेहिं H १३ दन्तरे B (d). १४ णि ज्व
 AB (bc). १५ उग्घुट्टं B (a) १६ ए B (a) om. marg हा B (d). १७ चावादिअदि
 without लि B (d); दिदंति G. १८ om. syll अण-प्रमादो B (b) D II.

कर्णपूरकः । अलं सम्भमेण । सुणादु दाव अज्जआ । तदो
 विच्छिण्णविसण्डुलसङ्खलाकलावअं उव्वहन्तं दन्तन्तरपरि-
 गेहिदं परिव्वाजअं उव्वहन्तं तं पेक्खिअ कण्णऊरणेण मए
 400 णहि णहि अज्जआए अण्णपिण्डोवपुट्टेण दासेण वामचलणेण
 जूदलेक्खअं उग्घुसिअ उग्घुसिअ तुरिदं आवणादो लोहदण्डं
 गेल्लिअ आआरिदो सो दुट्टहत्थी (६५) ।

वसन्तसेना । तदो तदो (६६) ।

कर्णपूरकः ।

405 आहणिकण भेरोसं तं हत्थि विच्छेसैलैसिहैराभं ।
 मोआविओ मए सो दन्तन्तरसंठिओ परिव्वाजओ ॥ २० ॥ (६७)

कर्ण०—(६५) अलं संभमेण । शृणोतु तावदार्या । ततो विच्छि-
 न्नविसंखुलशृङ्खलाकलापमुद्वहन्तं दन्तान्तरपरिगृहीतं परिव्राजकमु-
 द्वहन्तं तं पेक्ष्य कर्णपूरकेण मया नहि नह्यार्याया अन्नपिण्डोपपुट्टेन
 दासेन वामचलनेन द्यूतलेखकमुद्युप्योद्युप्य त्वरितभाषणाक्षोहदण्डं
 गृहीत्याकारितः स दुट्टहस्ती । कर्णपूरकेण मयेति स्वनाम्नः स्वयं
 निर्दि(दे)शेन गर्वमाविर्भाव्य विनयं स्वामिन्याः पुरः प्रकटयति ।
 नहि नहीत्यादि । वामचलनेन यक्रगमनेनेत्यर्थः ।

वस०—(६६) ततस्ततः ।

कर्ण०—[आहणिकणेति ।] भार्याठन्दः (६७) । आहणिकण-

१ 'शृङ्खला & c दत्त' B, 'विच्छिण्णविसण्डुलसङ्खला' B (a), 'एणेसिण्णला' B (b), 'विच्छि-
 ण्ण & c T', 'विच्छिण्ण' J 'विसण्डुलसङ्खला' B & c K २ om. BCJ. ३ '०-१६
 B (d) ४ om. B (d) K ५ 'उरेण DH. ६ 'पिण्डो' B (abd) ७ 'तेन B
 (b) ८ 'उत्तम' A B (bc) C D 'दित्तेवत्तम' B (a) 'दोत्तम' J ९ om. G १० '११
 एतु B (a) 'गिभङ्गण' B (b) 'नीटण' B (d), 'गिण्ण' D. II. K, 'गिभङ्गण' G
 ११ 'ततो' G १२ 'दिद्व' D 'दिद्व' J. १३ 'सो' B (d) 'ते' D II १४ 'दि' ?
 D १५ 'परिदो' B (a), 'परिदो' B (d)

वसन्तसेना । सुदु दे किंद । तदो तदो (६८) ।

कर्णपूरकः । तदो अज्जए साहु रे कण्णेऊरअ साहु-
त्ति एत्तिअमेत्तं भणन्ती विस्समभरक्कन्ता विअ णावा एकंदो
पल्लहत्था सअला उज्जइणी आसि । तदो अज्जए एकेण 410
सुण्णाइं ओहरणट्ठोणाइं परीमसिअ उद्धं पेक्खिअ दीहं णीसं-
सिअ अअं पावारओ ममे उवारि किंखंतो (६९) ।

हृद्य सरोपं तं हस्तिनं विन्ध्यशैलशिखराभम् । मौचितौ मया स
दन्तान्तरसंस्थितः परिव्राजकः । परिव्राजओ इत्यत्र व्याकारो
ह्रस्वः पठनीयः ॥ २० ॥

वस०-(६८) सुदु । ते त्वया । कृतम् । ततः ।

कर्ण०-(६९) तत आर्ये साधु रे कर्णपूरक साधु इत्येता-
वन्मात्रं भणन्ती विपमभराक्रान्तेव नौरैकतः पर्यस्ता सकलोज्जयि-
न्यासीत् । तत आर्ये एकेन शून्यान्याभरणस्थानानि परामृदयोर्ध्वं
प्रेक्ष्य दीर्घं निःश्वस्यायं प्रावारको ममोपरि क्षिप्रः । एकेन चारुदत्ते-
नेत्यर्यः । स्वाङ्गे भूषणानि न सन्तीति विनार्यं दरिद्रोहं जात इति
निर्विद्य देयान्तरविरह(हे)ण प्रावारकमेव प्रादादिति भावः । अयं यः
प्रथमाङ्के वर्णितः प्रथमं स एव प्रावारक इति श्रेयम् ।

१ कर्द B, B (a) ; किंद corr: कर्द B (d). २ तदोतदो om AB (bcd) D E.
३ ऊर B (d). ४ एत्तिअ ? B (b) ; एत्ति आमनं A B (c) D ; एत्ति अमनं G,
अतिमेत्तं K. ५ भणन्ती P. ६ विस्समं K. ७ पल्लहत्था B (d) D. ८ उज्जअणी
B (b). ९ अज्जएकेण B (a). १० अवरण B (a). ११ इनाइ C ; इनाइ H.
१२ ०मित्तमं pr m. B (d). १३ दीहं P. १४ णिअमिअ B (d), णोअमिअ P.
१५ पावारओ B (d) K ; पावारओ B (b). १६ ममेऽपरि B D. १७ निर्विद्यं
B (a).

वसन्तसेना । कण्णऊरअ जाणीहि दाव किं एसो जेदी-
कुसुमवासिदो पावारओ ण वेत्ति (७०) ।

415 कर्णपूरकः । अज्जए मदगन्धेण सुट्टु तं गन्धं ण
जाणामि (७१) ।

वसन्तसेना । णामं पि दाव पेक्ख (७२) ।

कर्णपूरकः । इमं णामं । अज्जआ एव्य वाएदु (७३) ।

इति प्रावारकमुपनयति ।

420 वसन्तसेना । अज्जचारुदत्तस्स (७४) । इति वाचयित्वा
सस्पृहं गृहीत्वा प्रावृणोति ।

चेटी । कण्णऊरअ सोहइ अज्जआए पावारओ (७५) ।

कर्णपूरकः । आं सोहइ अज्जआए पावारओ (७६) ।

वसन्तसेना । कण्णऊरअ इदं दे^{१२} पारितोसिअं (७७) ।

425 इत्याभरणं प्रयच्छति ।

वस०—(७०) कर्णपूरक जानीहि तावत्किमेप जातीकुसुम-
वासितः प्रावारको न वेत्ति ।

कर्ण०—(७१) आये मदगन्धेन सुट्टु तं गन्धं न जानामि ।

वस०—(७२) नामापि तावत्पेक्खस्व ।

कर्ण०—(७३) इदं नाम । आर्येव वाचयतु ।

[वस०—(७४) आर्यचारुदत्तस्य ।]

चेटी—(७५) कर्णपूरक शोभत आर्यायाः प्रावारकः ।

कर्ण०—(७६) आमङ्गीकारे । शोभत आर्यायाः प्रावारकः ।

वस०—(७७) कर्णपूरक इदं ते पारितोषिकम् । गजवृत्ता-

न्तेन चारुदत्तदत्तप्रावारकव्यतिकरेण च परितोषः ।

१ ऊर B (a); २ रअ K. ३ एवे B (d). ४ जादि H. ५ वरओ B (d)
K. ६ om. B (d). ७ प्रावरकमु० B (abd) G k. ८ आर्यचारुदत्तस्य A B B
(abcd). ९ पावारओ B (d) १० whole speech om B (a) k. १० पावारओ B (d).
११ ०णऊर B (a); १२ ०णहुरअ k. १३ om. B (d)

कर्णपूरकः । शिरसा गृहीत्वा प्रणम्य च न सम्पदं मुदु
सोहंइ अज्जआए पावोरओ (७८) ।

वसन्तसेना । कण्णऊरअ एदाए वेलाए कहिं अज्जचा-
रुदत्तो (७९) ।

कर्णपूरकः । एदेण ज्जेव्व मग्गेण पवुत्तो गेहं (८०) । 430

वसन्तसेना । हज्जे उवरिदणं अलिन्दअं आरुहिअ अज्ज-
चारुदत्तं पेक्खेम्हं (८१) ।

इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।

इति द्यूतकरसंवाहको नाम द्वितीयोऽङ्कः ।

कर्ण०—(७८) सांप्रतं मुदु शोभत आर्यायाः प्रावारकः ।
व्यञ्जितधनेन चारुदत्तानुरागः ।

वस०—(७९) कर्णपूरक एतस्यां वेलायां कुत्रार्थचारुदत्तः ।

कर्ण०—(८०) एतेनैव मार्गेण प्रवृत्तो गेहम् । प्रवृत्तधलितः ।

वस०—(८१) हज्जे उपरितनमलिन्दमारुहार्यचारुदत्तं प्रेक्षा-

म(व)हे । अलिन्दमट्टालिकाम् । सदनसामीप्यं चानयोरवसेयम् ।

इति श्रीमृच्छकटिकप्रकरणव्याख्यायां श्रीलक्षादीक्षितसंख्यावता वा-

न्धवकरोपनाम्ना महाराष्ट्रेण कवीन्द्रवहादुरविरुदेन मुन्देलाधीशदैशि-

केन विद्वन्मुकुटमणिश्रीमन्महाराजवल्लिसेनसाहबसंमदाय श्रमेणानू-

डामूलमाख्यातायां द्यूतकरसंवाहकविलासो नाम द्वितीयोऽङ्कः ॥ २ ॥

१ सोहादे B. २ पावोरओ B (d). ३ ऊर B (n) ० डुरअ k. ४ स अज्ज^० B, B (a).
५ पवुत्तो B (n) पवुत्तो B (b). ६ उवरिदण B (ad). ७ अलिदं et in marg^० B
B (d) अलिन्दं D. H. ८ पेक्खम B D. H. ९ इति मृच्छकटिकायां B.

तृतीयोऽङ्कः।

प्रविश्य

चेटः ।

सुअणे हु भिच्चाणुकम्पके शोमिए णिद्धणके वि शोहदि ।
 पिशुणे उण दच्चगच्चिदे दुक्कले क्खु पलिणामदालुणे ॥ १ ॥ (१)
 5 सुअणे हु कुंभिच्चपाले धणहीणे अपहूवि शोहदि ।
 पिशुणे उण दच्चगच्चिदे ण अ लच्छीविहवा वलंविदे ॥ २ ॥ (२)

(अत्र वसन्तसेनासं(त)ख्यां मदनिकायां मा(यामा)सक्तः शार्वि-
 लकनामा ब्राह्मणधौर्यवृत्तिः करिष्यति संधि(धिं) चारुदत्तगृहे हरि-
 ष्यति च तदलंकारसुवर्णभाण्डं यद्वसन्तसेनया न्यस्तं चारुदत्तहस्ते
 इत्यादि ज्ञेयम्) । प्रविश्य चेट इति । -चेटोयं-वर्धमानकनामा
 चारुदत्तस्येति बोध्यम् ।

चेटः--[सुअणे इति ।] वैतालीयं छन्दः (१) । सुजनः खलु
 भृत्यानुकम्पकः स्वामी निर्धनकोपि शोभते । पिशुनः पुनर्द्रव्यग-
 र्वितो दुष्करः खलु परिणामदारुणः ॥ खलु यस्मात्परिणामदारुण-
 स्ततो दुष्करो दुःसाध्यः । पिशुन इत्यर्थः । पूर्वार्धे स्पष्टम् ॥ १ ॥
 एतत्पद्यसमानार्थकं पाठान्तरं छन्दोभिन्नं च । तथा हि ।

सुअणे हु [कुभिचेति ।] (२) । सुजनः खलु कुभृत्यपालको

१ तत प्रविशति चेट A, B B (abcd) C D J K. २ सुअणे B C D J.

सुअणे हु भिच्चाणुकम्पके सामिए णिद्धणके वि शोहदि ।

पिशु उण दच्चगच्चिदे दुक्कले क्खु पलिणामदालुणे ॥

अथ (वि) अ ।

तिउ साहु विट तिचिउ तिचिउ धणणे णिलवखले ।

अलसवहुआ तिनिआ ण जणाह दलिरत्तिउ ॥

अथि अ ।

कुणाडअं ण रोएइ पडुंमकलअं अतरं ।

त इत्येण सा गन्धर्व अंघललंबं पद्मम एकद ॥
शशसा &c B (a)

सुदनेहं अवि अ ।

तिडसाह विटं तित्तड तित्तड ब्रह्मणे गिलवणले ।
अलसबहुआवि तित्तिआ णे जगाह दलिर तित्तए ॥

अविअ । कुणाडअं रोएई पद्मम कालअं असई ।

सइत्तणे सा गन्धर्व अंघलं लंबं पद्मम एच्छइ ॥

शशसा &c B (b)

सुअणे हु पिच्चानुकम्पके सामिए णिद्धणकेवि सोहदि ।

पिसुणे उण दव्वगन्धिदे दुक्कले खु पल्लिणामदारणे ॥

सुअणे हु कुभिच्चपालए धणहीणे अपहू वि सोहदि ।

पिसुणे उण दव्वगन्धिदे णअ लछी विह्वावसंविदे ॥

अपिच । शशसा &c. A B (c) (fol. 13 b lin ult.) (Pp 13 b, last line) सुअणे हु
[कुभिच्चपालए धणहीणे ण पद्म वि सोहदि । पिसुणे उणे] गिलवणले अलसबहुआवि
तित्तिआ (finis fol 13). (p 13 ends) B (d). Words which are included
in the text are erased by the blue (yellow) pigment and in their place
it is written (added) on the margin [भिच्चानुकम्पके सामिए णिद्धणकेवि
सोहदि । पिसुणे उण दव्वगन्धिदे दुक्कले खु पल्लिणामदारणे ॥ अवि अ । तित्तसाडु
(डु ?) विटं तित्तड तित्तड ब्रह्मणे] Then after the words तित्तिआ at the end
of page 13 follows the page 14 ण जगाह दलिरतित्त (sec. m. ति) ड । अवि अ ।
कुणाड(ड)अं ण रोएई पद्मम का (sec. m. क) लअं असइ सि (corr स) इत्तणेण
सा गन्धर्व अंघलं लंबं पद्मम (supra ser ड) (अवि delet) कइ । शशसा &c.
I accept the first distich from the MS A. I indeed reject the same
second and the third distich (line) ? which are not in Wilson's MS
which I consulted as to letters and which do not stand in the com-
mentary. In the second distich (line 1) there is a dissertation about
acid things or about troublesome things the first of which is विपुपाया-
वृक्षं stalk of the plant called by the vulgar people remains of which
are to be seen. I am uncertain about the writing and the sense of the
third line. ३ शशीए D. H. ४ सोहदि D K. First verse om G. ५ Second
verse om. BCDJK. For additional verses see ३ B (a b c d) above.
६ वट्ट II. ७ क erased II. ८ ण पहूवि सोहदि G. ९ लछी F.

तित्तड साह विटं तित्तड तित्तड ब्रह्मणे गिलवणले ।

अलसबहुआ वि तित्तिआ णे जगाह दलिरतित्तए ॥ ३ ॥

अवि अ ।

कुणाड अण रोएई पद्मम कालअं असई ।

सा इत्तणे सा गन्धर्व अंघलं लंबं पद्मम एच्छई ॥ २ ॥ E

अवि अ ।

अत्रि अ ।

शशपलकेवलदे ण शक्ति वालिदुं

अण्णकलत्तपशत्ते ण शक्ति वालिदुं ।

धनहीनो प्रभुरपि शोभते । पिशुनः पुनर्द्रव्यगर्हितो न च लक्ष्मीवि-
भवावलम्बितः ॥ (कुभृत्यस्यापि माहशस्य कार्यकरणासमर्थस्य वर्ध-
मानकादेरपि पालकः । किं पुनर्वाच्यं सुभृत्यस्य पालक इति ।
ईदृशः सुजनो प्रभुर्देरिद्रोपि शोभते । उत्तरार्धे स्फुटम् । धनहीनो
यतोतो (तः) प्रभुर्लक्ष्मीविभवावलम्बितो यतोतो द्रव्यगर्हित इत्येवं
पौनरुक्त्यं परिहरणीयम् । उत्तरार्धे चेटेन कटाक्षितः शकार इति ध्ये-
यम् ॥ २ ॥ [शशपलकेत्यादि] । शकसी-जातिः (३) ।-सस्य-

तिड साह विंठ तिचड वझणे णिलवल्ले ।

अलसबहुआ वि तिनिभा ण जणाह &c ॥ २ ॥

अत्रि अ ।

कुणाडर्भ न रोएई पट्टम &c असइ ।

स इत्तणे सा गव्वइ अंचलं तं बहुम एउइ ॥ २ ॥ G.

तिलसाह विंठ तिचड तिचड वझणे णिलवल्ले ।

अलसबहुआ &c ण om: ॥

अत्रि अ ।

कुणाडर्भ ण &c एइ पट्टम &c.

स इत्तणे &c अचलं लंभं पट्टम एउइ ॥ K.

Sanskrit.

षषुषस्य वृन्तं तिक्तं तिक्तो ब्राह्मणो निरक्षरः ।

अलसा यधुरपि तिक्ता ज-मदरिद्रितिकः ॥

अपि अ ।

कुणाटक न रोचते प्रथमकालं असती ।

सतीत्वे सा गर्वति अंचलं दीर्घं प्रथमं आप्णायति ॥

१ अत्रि अ om: E, K; अपि अ C D. २ शस्य K; सरा B (a). ३ पसण b (d). ४ शक्ति B (d). ५ पलत्ते B (ad), Sec. m; पशन्ते K. ६ शक्ति B (d) K.

जुदपेशत्तमणुदेशे ण शक्कि वालिदुं

10

जे वि शँहाविअदेशे ण शक्कि वालिदुं ॥ ३ ॥

का वि वेला अज्जचाँलुदत्तदश गन्धव्वं शुँणिदुं गददश ।
अदिकमदि अहलअणी । अज्ज वि ण आअच्छदि । तां
जात्र वाँहिलदुआलशाँलाए गदुअ शुँविदशं (३) ।
तँथा करोति ।

15

ततः प्रविशति चारुदत्तो विदूषकश्च ।

लप (लम्प)टबलीघदो न शक्यो वारयितुम् । अन्यकलत्रप्रसक्तो न
शक्यो वारयितुम् । अन्यप्रसक्तकलत्रं न शक्यं वारयितुम् ।
इदं पात्रान्तरं भिन्नचमत्कृतार्थकतया व्याख्यातम् । शक्कि इत्यस्य
शक्यः शक्यं यथेच्छमर्थः । ब्रूनप्रसक्तमनुष्यो न शक्यो वारयितुम् ।
योपि स्वाभाविकदोषो न शक्यो वारयितुम् । पलको लम्पटः ।
आक्षिप्यते हि योपीत्यनेन सोपीति । तथा च योपि स्वाभाविको
दोषः सोपि वारयितुं न शक्य इति कथनेन दशायामीदृश्यां दातृत्वं
दोषः । तं च मम स्वामी न त्यजतीति व्यज्यते ॥ ३ ॥

कापि वेलायचारुदत्तस्य गान्धर्वं श्रोतुं गतस्य । अतिक्रामत्यर्थ-
रजनी । अद्यापि नागच्छति । निशीथोपि न जात (जात) इत्यर्थः ।
तद्यावद्द्विर्द्वाशालायां गत्वा स्वप्स्यामि । गान्धर्वं संगीतसहितं
गीतमित्यर्थः ।

१ °पसत्त B (d); पदान्त K. २ °मणुस्ते K. ३ शक्कि B (d) K v शहाविअ
AB (cd) K. ४ दँमे B (d) K . ५ °चारुदत्तस B (abd) G. II. ६ शुँणिदुं गददस
B (abd) K. ७ णागच्छदि D; णागच्छदि G. ८ तज्जाव B (abd) E. ९ वाँहि-
दुआए B (abd) DEFK corr. बहिर B (d). १० शाँलाए B (abd) DH.
११ शुँविदशं B (abd) GH. १२ इति तथा J.

चारुदत्तः । अहो साधु भावरोभिलेन गीतम् । वीणा
हि नाम असमुद्रोत्थितं रत्नम् । यतः ।

20

उत्कण्ठितस्य हृदयानुगुणा वयस्या

संकेतके चिरयति प्रवरो विनोदः ।

संस्थापना प्रियतमा विरहातुराणां

रक्तस्य रागपरिवृद्धिकरः प्रमोदः ॥ ४ ॥

विदूषकः । भो एहि । गेहं गच्छेह्य (४) ।

चारुदत्तः । अहो सुष्ठु भाव रोभिलेन गीतम् ।

चारु०—रेभिलः कश्चिद्वायकः सार्थवाहः । स्फुटं चेदमग्रे ।
असमुद्रोत्थितं रत्नं वीणेति । न्यूनताद्रूप्यरूपकमलंकारः । इह जगति
रत्नमेव वीणा । परं तु समुद्रोत्थितं न भवतीति तदर्थः । अत्र
हेतुमाह यत इति । [उत्कण्ठितस्येति ।] च वसन्नतिलका छन्दः ।
उत्कण्ठितस्य कान्तासक्तस्य विरहिणो मनोनुगुणा वयस्या सखी
वीणेत्यर्थः । वस्या वीणायाः प्रवरो विनोदो वादनव्यापारः ।
संकेतके (?) चिरयति चिरं स्थापयतीत्यर्थः । विरहातुराणामति-
प्रिया संस्थापना विरहव्याप्तप्राणसंबोधने(ना) वीणेत्यर्थः । प्रियतमा-
विरहातुराणामित्येकं वा पदम् । रक्तस्य रागपरिवृद्धिकरः प्रमोदो
आनन्दो वीणेति सकलार्थः ॥ ४ ॥

विदू०—(४) भो एहि । गेहं गच्छायः ।

चारु०—भावेति संबुद्धिर्विदूषकस्य ? । ज्ञेयं चान्यत्राप्येवमेव ।

१ अहो अहो J. २ साधु साधु AB (bc) CDFJ. ३ भाव om as others G.
४ रेभिलेन B. ५ स्थितरत्न B (d) ६ कुत AB (bed) CDJ. ७ संकेतके
८ करमोद H. ९ गेह ०m. B (d) १० गच्छेह्य G. H. ११ १३०
B (ba). १२ भावे B (d).

विदूषकः । मम दाव दुर्वेहिं ज्जेव्य हस्सं जाजदि । इत्थि- २५
 आण सेकदं पटन्तीण मणुस्सेण अ काजलीं गाअन्तेण ।
 इत्थिआ दाव सेकदं पटन्ती दिण्णणवणस्सा विअं गिट्ठीं
 अधिअं भुंगुआअदि । मणुस्सोवि काजलीं गाअन्तो मुक्ख-
 मुमणोदामेवेट्ठिदो बुद्धपुरोहिदो विअ मन्तं जवन्तो दिहं मे
 ण रोअंदि (५) ।

30

विदू०-(५) मम तावद्वाभ्यामेव हास्यं जायते । द्वाभ्या-
 मित्युक्तं तदाह । धिया संस्कृतं पठन्त्या मनुष्येण च काकलीं
 गायता । स्त्री तावत्संस्कृतं पठन्ती दत्तययनासिकारन्ध्ररज्जुरिव
 गृष्टिगौ(गौ)रधिकं शशुआअदि । इदमध्यक्तध्वनेरनुकरणम् ।
 समुद्राद्यं करोतीत्यर्थः । मनुष्योपि काकलीं गायन् शुष्कसुमनो-
 दामवेष्टितो बृद्धपुरोहित इव मन्त्रं जपन्दिहं मे मद्यं न रोचते ।
 णस्सा नासिकाविवररज्जुः । गृष्टिः सकृत्वस्तृता गौरिति । पोटाइ (?)
 युवतीति सूत्रे स्पष्टं कौमुद्याम् । इयं परिहासेनोपमेति ज्ञेयम् ।
 शुष्केत्यादिर्विशेषणेन चिरकालजपप्रवणत्वमुक्तम् ।

१ दावेहिं B (b), दुर्वेहिं एव D. This MS. has एव throughout for ज्जेव्य
 H. ज्जेव J. दाव हिदुज्जेव (=इदय एव) ! २ इत्याभः B (bd). ३ साज्जिदं B
 (a) सेकदं DH. ४ पटन्तीण BK. पटन्तीये B (a). ५ काजलीं B काजलीं (?)
 H. ६ साज्जिदं B (a). ७ पटन्ती BK. ८ दिहं for गिट्ठीं B (d) विअलंगंटी
 for विअगिट्ठीं (=विवरण्यः) K. ९ अधिअं? B (a); अधिअं C. J. अधिअं
 E. १० सुसुआअदि BDJ शशुआदि (=सुसुआयते) K. ११ काजलीं AB (c). १२ सुस-
 लवणो E. १३ अंदिदो EGK. १४ बुद्ध^०B (d) १५ दिहं B (ad) दिहं K.
 १६ एआदि (राआदि?) B (ab).

चासुदन्तः । वेयस्य सुष्टु खल्वद्य गीतं भाव रेभिलेन ।
न च भवान्परितुष्टः ।

रक्तं च नाम मधुरं च क्षेमं स्फुटं च
भावान्वितं च ललितं च मनोहरं च ।

95 किं वा प्रशस्तवचनैर्बहुभिर्मदुक्ते- ✓
रन्तर्हिता यदि भवेद्वनितेति मन्ये ॥ ९ ॥

अपि च ।

तं तस्य स्वरसंक्रमं मृदुगिरः श्लिष्ट च तन्त्रोस्वनं
वर्णानामपि मूर्च्छनान्तरगतं तारं विरामे मृदुम् ।

चारु०—[रक्तं चेति ।] पूर्वोक्तं छन्दः । गीतमित्यस्य(स्या)
नुपदोक्तस्य रक्तं चेत्यादीनि सप्त विशेष[प]णानि पूर्वस्मादुत्तरोत्तरं
हेतुहेतुमद्वायपनानीत्यत्रधातव्यम् । रक्तं तच्चद्रागरमणीयमतो
मधुरं रागमाधुर्यवत् । भावो रतिः । ललितं लालित्वाख्यधर्मविशेष-
शाल्यत एव मनोहरम् । मनुक्तेर्मया चासुदन्तेनेकैर्बहुभिः प्रशस्त-
वचनै रक्त(क्तं) च मधुरं चेत्यादिभिः प्रशंसास्वदं गीतमिति कथं न
किं वा न किमपीत्यर्थः । अन्तर्हि(र्हि)ता गुप्ता विहिता । अट-
श्यमानेति यावत् । इ(ई)दृशी वनिता यदि गायन्ती भवेत्तदेति ।
इतीदं रक्तं चेत्यादिना कथितं गीतमौन्दर्यमा(हा)त्म्यमहं मन्ये
नान्ययेत्यर्थः । (तत्र चाच्छन्ना योपि(पि)देव गायन्ती स्थिता न तु
पुरत इति भासल इति भासः ॥ ९ ॥

[नं तस्येति ।] शार्दूलयिक्रीडितं छन्दः । यद्गीतसमये विरते
गतेपि सर्वमिदमिदं भृगुशिक्षाहं गच्छामि तत्सत्यमित्यन्ययः । ॥ १ ॥

हेलासंयमितं पुनश्च ललितं रोगद्विरुच्चारितं

40

यत्सत्यं विरतेपि गीतसमये गच्छामि शृण्वन्निव ॥ ६ ॥

Im

विदूषकः । भो वअस्स आवेणन्तररछाविहाएसु सुहं
कुकरावि सुत्ता । ता गेहं गछेम्ह । अग्रतोवलोक्य । वअस्स पे-

मिदं किम् ! मृदुगिरः कोमलकण्ठस्वरस्य तस्य रेभितस्य तमिदा-
नीं श्रुतं स्वरसंक्रमं स्वराणां निपादार्पभगान्धारपङ्कजमध्यमधैवत-
पञ्चमानां सप्तानां प्रसिद्धानां समीचीनं—क्रममारोहावरोहरूपम् ।
शृण्वन्ति(त्रि)त्यत्रान्वयः सर्वद्वितीयान्तानाम् । दितष्टं गीताक्षरै-
रभिन्नतया श्रूयमाणम् । तन्त्री वीणा तस्याः स्वनं च शृण्वन्नित्यर्थः ।
पुष्पानां गानाक्षराणां मूर्च्छना । यथा कुटुम्बिनः सर्व एकीभूता भ-
वन्ति हि । तथा स्वराणां संदोहो मूर्च्छनेत्यभिधीयत इति । तस्या अ-
न्तरगतं मध्यगतम् । तार उ(मु) धम् । त्रिरामे समाप्तौ । मृदुम् ।
हृदं विशेषणत्रयं तन्त्रीस्वनस्येति बोध्यम् । हेला रागस्यारोहाव-
रोहयोरनौचित्यम् । तत्र संयमितं नियमितम् । अनौचित्यान्निवृत्त-
मिति भावः । पुनश्च ललितं रागेषु द्विरुच्चारितं द्विखिरुक्तं गीतं शृ-
ण्वन्नित्यर्थः ॥ ६ ॥

विदू०—(६) भो धयस्य आपणान्तररथ्याविभागेषु सुखं कुकरा
अपि सुप्ताः । तद्देहं गच्छावः । आपणो विपणिः । बाजार इति भाषा ।
तस्यान्तररथ्याविभागेषु मध्यमार्गप्रवेशेऽत्रित्यर्थः । धयस्य पश्य
पश्य । एषोप्यन्धकारस्येवावकाशं दददन्तरिक्षप्रासादादवतरति

१ रागादि° B B (ad) J. २ °वगन्तरवीहीए° B. °वीहीरे B (a) वगन्तररछा-
विताहीए एहं om. सुहं B (b) रछाविहाए pr. m. dele रछा at corr वीहीए B (d)
रछावतराए E. ३ पमुत्ता BK. ४ गहं B (a) गेहे B (b)

कख पेकख । ऐसो वि अन्धआरस्त विअ अँवआसं देन्तो अ-
45 न्तरिक्खपासादादो ओदरदि भववं चैन्दो (६) ।

चारुदत्तः । सम्यगाह भवान् ।

असौ हि दत्त्वा तिमिरावकाश-
मस्तं व्रजव्युन्नतकोटिरिन्दुः ।

जलावगाढस्य वनद्विपस्य

50 तीक्ष्णं विषाणाग्रमिवावशिष्टम् ॥ ७ ॥

विदूषकः । भो एदं अम्हाणं गेहम् । वड्डुमाणआ उँडुँहि
दुआरअं (७) ।

चेटः । अँज्जमित्तेआह शलशञ्जीए शुणीअदि । आगदे
अज्जचालुदत्ते । तौ जाव दुआलअं शे' देमि । तथा कृत्वा । अज्ज
भगवांअन्धः । (अवतरत्यस्ताभिमुखं यातीत्यर्थः) । 'वृशेः पेकः
(कखः)' इति लृत्रेण पश्यतेः पेका(कखा)देशः । दददित्यत्राभ्यस्त-
त्वानुमागमाभाव इति बोध्यम् ।

चारु०—[असौ हीति ।] स्फुटं पद्यम् । जलावगाढस्य जलनि-
मप्रस्य । वनद्विपस्येति—वनपदेन सामदन्तवचनं व्यज्यते । तेन च
तीक्ष्णं विषाणाग्रं दन्ताग्रमिवेत्युपमापि संघटते इत्यपि बोध्यम् ॥७॥

विदू०—(७) भो एतदस्माकं गेहम् । वर्धमानक उँडुँहि उ-
द्घाटय । द्वारम् ।

चेटः—(८) आर्यमैत्रेय(स्य) स्वरसंयोगः श्रूयते । आगत आ-
र्यचारुदत्तः । तद्यावद्द्वारमस्य ददामि । आर्य वन्दे । मैत्रेय तथाः

१ एसो वि B (a). २ अवभास दतो B (a). ३ अन्धो B (a) ४ वड्डुमाणआ वड्डुमाणम्
B J. ५ देहि BEGK. ६ दुकारअं E. ७ अज्जम' B (a). आज्जमित्ते' B (d)
अज्जमित्तेभ शल' AB (c) D. ८ सत्राप B (a). ९ अगदे H. १० ता दाव दुआरअ
B (a). ११ शं om B; शेदेशी (= शोधयामि) K.

वन्दामि । मित्तेअं तुमं पि वन्दामि । एत्थ त्रित्थिण्णे आश्रोणे 55
णिशीदन्तु अज्जा (८) ।

उभौ नास्त्वेन प्रविशोपविशतः ।

विदूषकः । वड्डमाणजा रअणिअं सहावेहि पादाइं
धोडदुं (९) ।

चारुदत्तः । गानुकम्पम् । अलं सुमजनं प्रबोधयितुम् । 60

चेटः । अज्ज मित्तेअ अहं पाणिअं गेह्हे । तुमं पादाइं
धोवेहि (१०) ।

विदूषकः । तक्रोधम् । भो वजस्स एसो दाणिं दासीए
पुंसो भविअ पाणिअं गेह्हेदि । मं उणं वम्हणं पादाइं सोच्चो-
वेदि (११) ।

65

मपि वन्दे । त्वां चारुदत्तम्(?) । अत्र विस्तीर्ण आसने निपीदत-
आ(मा)र्या ।

विदू०-(९) वर्धमानक रदनिकां सहावेष्टाकारय पादौ धा-
वितुम् ।

चेटः-(१०) आर्य मैत्रेय अहं पानीयं गृह्णामि । त्वं पादौ
धाव[य] । चारुदत्तस्य-चरणौ प्रक्षालयेत्यर्थः ।

विदू०-(११) भो वयस्य एष इदानीं दास्याः पुत्रो भूत्वा पा-
नीयं गृह्णाति । मां पुनर्त्रादणं पादौ सोद्यावेदि शोचयति । धावयती-
त्यर्थः ।

१ अज्जमित्तेअ B. २ आसने D. ३ गिसीदन्तु B (abd) D. ४ वड्डमाणजा
AB (c) वड्डमा^० B (d). ५ अज्ज मित्तेअ bis B (b). ६ धोवेहि (=धावय) D;
साहावेहि E. ७ om: D EK. ८ वयस G. ९ उत्तो B. G. १० गह्हेदि B गेह्हेदि
E (Sen) K. ११ मं च B. K. १२ सोद्यावेदि DE; दोद्यावेदि AB (c); धोद्यावेदि B.
C. J. K; धोवेदि B (a).

चारुदत्तः । वयस्य मैत्रेय त्वमुदकं गृहाण । वर्धमानकः
पादौ प्रक्षालयतु ।

चेटः । अज्ज मित्तेअ देहि उदअं (१२) ।

विदूषकस्तथा करोति । चेटश्चारुदत्तस्य पादौ प्रक्षाल्यापसरति ।

70 चारुदत्तः । दीयतां ब्राह्मणस्य पादोदकम् ।

विदूषकः । किं मम पादोदकं हि । भूमि ए उज्जेव्व मए
गद्दहेण विअ पुणोवि लोद्धिदव्वं (१३) ।

चेटः । अज्ज मित्तेअ बग्गणे खलु तुमं (१४) ।

75 विदूषकः । जथा सव्वणागाणं मज्झे हुण्डुहो तथा
सव्वबग्गणाणं मज्झे अहं बग्गणो (१५) ।

चेटः—(१२) आर्य मैत्रेय देह्युदकम् ।

विदू०—(१३) किं मम पादोदकैः । भूम्यामेव मया गर्दभेने
पुनरपि लु(लो)ठितव्यम् । लोठनं कर्तव्यमित्यर्थः ।

चेटः—(१४) आर्य मैत्रेय ब्राह्मणः खलु त्वम् ।

7 विदू०—(१५) यथा सर्वनागानां मध्ये दुन्दुभस्तथा सर्वब्राह्म
णानां मध्येहं ब्राह्मणः ।

१ वर्धमानक B K; नस्तु B (d). २ एअ H. ३ विट्ठिदग्गं BC; ताडिदग्गं J
मया लो(वि)ठिदग्गं K. ४ बग्गो G, K. ५ तुमु AB (cd). ६ मज्जे 1
० तुत्तो B (a).

चेटः । अञ्ज मिचेअ तथा वि धोटेइंशं । तथा कृत्वा ।
अञ्ज मिचेअ एदं तं शुवण्णभण्डअं मम दिवा तुंह लंत्ति
च । ता गेह (१६) । इति दत्ता-निष्प्रान्तः । :

विदूषकः । गृहीत्वा । अञ्ज वि एदं चिट्ठदि । किं
एथ उञ्जइणीए चोरोवि णत्थि । जो एदं दासीएँ पुत्तो णि- 80
इच्चोरं ण अवहरदि । भो वअस्स अब्भन्तरचतुःशालअं
'पेवेसआमि णं (१७) ।

चारुदत्तः ।

अलं चतुःशालमिमं प्रवेश्य

प्रकाशनारीभृत एप यस्मात् ।

85

तेस्मात्स्वयं धारय विप्र ताव-

द्यावन्न तस्याः खलु भोः समर्प्यते ॥ ८ ॥

चेटः—(१६) आर्य मैत्रेय तथापि धाविष्यामि । आर्य मैत्रेय
एतत्तन्मुखः आण्डं मम दिवा तव रात्रौ च । तद्गृहाण ।

विदू०—(१७) अद्याप्येतत्तिष्ठति । किमत्राञ्जयिन्यां चोरोपि
नास्ति । य एतदास्याः पुत्रो निश्चाचौर्यं (रं) नापहरति । भो वयस्य
अभ्यन्तरचतुःशालकं प्रवेशयामि । णं एनग्- अलंकारमित्यर्थः ।

चारु०—[अलमिति ।] श्लोकः [उपजातिच्छन्दसा] । इममलंकारं
चतुःशालं प्रवेश्यालं वृथा । कुतो यस्मादेपोलंकारः प्रकाशनारी वेद्या

धोइस्से B (abd) D. २ सुवण्ण B (abd). ३ मुद B (a). ४ रत्ति B (abd)
तव रत्ति G. ५ नि षण्णः K. ६ उञ्जअणीए B (a) ७ दासीपुत्तो
अभन्तर II. ८ चतुस्सा° B १० पेवेसामि B (abd). ११ ओ च०? E.
विद्व B (a), प्रवेश (?) इव B (d). १२ तत् B (a). १३ कतु भो K.

निद्रां नाटयस्तं तस्य स्वरसक्रममिति पुनः पठति ।

विदूषकः । अघि णिद्वाअदि भवे (१८) ।

90

चारुदत्तः । अय किम् ।

इयं हि निद्रा नयनावलम्बिनी

ललाटदेशादुपसर्पतीव माम् ।

अदृश्यरूपा चपला जरेव यां

मनुष्यसत्त्व परिभूय वर्धते ॥ ९ ॥

95

विदूषकः । ता सुवेम्ह (१९) । नाट्येन स्वपितः ।

तत प्रविशति शर्विलक ।

वसन्तसेना तथा धृतो न्यासरूपेणास्मासु स्थापितः । तस्या वसन्त-
सेनायाः । शेषं सुगमम् ॥ ८ ॥ 'तं तस्य' इति पुनः पठतीति
गानानुध्यानमिति ज्ञेयम् ।

विदू०—(१८) अघि निद्राति भा(भ)यान् ।

चारु०—[इयं हीति ।] श्लोकः [वंशस्थच्छन्दसा] सुगमः । निद्रा-
जरयोदपमेयोपमानभायः । सत्त्वं बलम् । सर्वाणि विशेषणानि
इत्यन्युभयान्निर्गतानि साधारणधर्मतां नहन्तीति बोध्यम् ॥ ९ ॥

विदू०—(१९) तस्वपितः । तदिति हेत्वर्थेऽप्ययम् । निद्रा-
मनरूपकारणादित्यर्थः । स्वापं कुर्यः इत्यर्थः । स्वपितः स्वपि

१ विदू० which G om, निद्रां नाटयति add B (1b)E, निद्रां नाटयन् om B
E; ० कति नाटयं तं तस्य B (ab) E G २ ० अक्रम? B (a) corr संयम? B
३ ० अक्रममिति पठन्ते पुं D, ० संयमं FEG १ भयान् B (a) ४ नाटय
५ वा om BDEFG K ६ नाटयन् स्वपित. om. B (b), स्वपित G.

शार्दूलकः ।

कृत्वा शरीरपरिणाहमुखप्रवेशं
शिक्षावलेन च बलेन च कुर्ममार्गम् ।

गच्छामि भूमिपरिसर्पणघृष्टपाश्वर्यो 100

निर्मुच्यमान इव जीर्णतनुर्भुजंगः ॥ १० ॥

नमोवलोक्य सहर्षम् । अये कथमस्तमुपगच्छति स भगवान्
मृगाङ्कः । तथा हि ।

नृपतिपुरुषशङ्कितप्रचारं
परगृहदूषणनिश्चितैकवीरम् ।

105

घेनतिगिरनिरुद्धसर्वभावा

रजनिरियं जननीव संवृणोति ॥ ११ ॥

कुरुतः । चाहदत्तविदूषकावित्यर्थः । अत्रायं निशीथसमय इत्यनु-
संधियम् । शार्दूलक इति । अयं शार्दूलकः स एव यो द्वितीयाङ्के
दुर्दुरकेण कवित्तथौरः । चाहदत्तभवनपर्यन्तवृक्षवाटिकाप्राकारभित्तौ
कृत्वा मंथि चाहदत्तभवनं प्रविष्ट इति तदिदमेव वर्णयति । [कृत्वेति ।]
स्फुटार्थं पद्यम् [वसन्ततिलकच्छन्दसा] । कर्मणश्चौर्यस्य मार्गं संधिम् ।
अस्यैव शरीरेत्यादि विशेषणम् ॥ १० ॥ 'चौराणां चन्द्रमा रिपुः'
इति घचनादिन्दायस्तं गते दृष्टस्तावदन्धकाररजनीं जननीरूपकेण
वर्णयति । [नृपतीति ।] [पुष्पितामाञ्जन्दा श्लोकः ।] अन्यगृहस्य यदूषणं
चौर्येण सर्वस्यहरणं तस्य निश्चितं निश्चयस्तेन तत्र वैकं मुख्यं वीरं
माभित्यर्थः । भावाः पदार्थाः । संवृणोत्याच्छादयति । यथा जननी

१ बलेन च बलेण° K. २ °रतं गच्छति D. ३ घनपटलतमो निद्रदत्ता B. K;
°निद्ररुमर्षगाव° D; °निद्ररुमर्षभावम् II; ४ न (i) जननी B (a).

वृक्षवाटिकापरिसरे संधिं कृत्वा प्रविष्टोऽस्मि मध्यमकम् ।
तद्यावदिदानीं चतुःशालकमपि द्रुपयामि । भोः

- 110 कामं नीचमिदं वदन्ति पुरुषाः स्वप्ने च यद्वर्धते^१ ।
विद्वस्तेषु च वञ्चनापरिभवञ्चौर्यं न शौर्यं हि तत् ।
स्वाधीना वचनीयतापि हि वरं वद्मो न सेवाञ्जलि-
मार्गो ह्येष नरेन्द्रसौप्तिकवधे पूर्व कृतो द्रौणिना ॥ ११ ॥
तत्कस्मिन्नुद्देशे संधिमुत्पादयामि ।

जननीति (शून्यमतिदुर्वृत्तमपि सुतं संवृणोति तथा तमिच्छाप्यजसं
धौरसदसं संवृणोतीति विशिष्टार्थः) ॥ ११ ॥ वृक्षवाटिकापरिसरे
प्राकारभित्तावित्यर्थः । मध्यमकं मध्यभागम् । चतुःशालकमनुपदोक्तं
गृहं नारुदत्तस्य । यद्विद्रुपकेणोक्तमेनमलंकारं चतुःशालकं प्रवेशयामि
तदुपरि च चारुदत्तेनोक्तमलं चतुःशालमिमं प्रवेशयेत्यादि तदिदं
चतुःशालकम् । द्रुपयामि संधिं कृत्वा भिंदामी (भिनञ्जी) त्यर्थः ।
चौर्यमेव परमपुरुषार्थ इत्याह । [काममिति ।] शार्दूलविक्रीडितं
छन्दः । स्पष्टम् । मार्ग इति नरेन्द्रसौप्तिकानां राजरक्षिणां वधे
द्रौणिनाश्रत्याम्ना एष मार्गः पूर्व महाभारत एव कृतः न तु नवीनः
कर्तव्यो (व्यो) स्तीत्यर्थः । महाभारते सौप्तिके पर्वणि संविष्टसेना-
हारपालकशर्वाज्ञामादायाश्रत्याम्ना सुप्तानेव सर्वानाजघान तद्देव
सुप्ता एव मया हन्तव्या इत्याशयः ॥ ११ ॥

चतुःशालकभित्तिसमीपं गत्वा विचारयति तत्कस्मिन्नुत्पत्त्यादि ।

१ पत्तनगरे H. २ वदन्तु J. ३ राज्ञेभि ष पद B (a); राज्ञेय B (d). ४ वदन्ती
यतो (?) D. H. ५ कृतो. B (a). ६ कस्मिन्नुद्देशे B; कस्मिन्नुद्देशे B (a) G.

देशः को नु जलावसेकाशितिलो यस्मिन्न शब्दो भवे- 115
 द्भिन्तीनां च न दर्शनान्तरगतः - संधिः करालो भवेत् ।
 क्षारक्षीणतया च लोष्टककुशं जीर्णं क हर्म्य भवे-
 त्कस्मिन्स्त्रीजनदर्शनं च न भवेत्स्यादर्थसिद्धिश्च मे ॥१३॥

भित्ति परामृश्य । नित्यादित्यदर्शनोदकसेचनेन दूषितेयं भूमिः
 क्षारक्षीणा । मूपिकोत्करश्चेह । हन्त सिद्धोऽग्रमर्थः । प्रथममेत- 120
 त्स्कन्दपुत्राणां सिद्धिलक्षणम् । अत्र कर्मप्रारम्भे कीदृशमि-
 दानीं संधिमुत्पादयामि । इह खलु भगवता कनकशक्तिना
 चतुर्विधः संध्युपायो दर्शितः । तद्यथा । पक्षेष्टकानामाकर्ष-

[दिश(शः) को न्विति च ।] [पूर्वोक्तमेव छन्दः ।] दर्शनं शास्त्रम् ।
 दर्शनान्तरं कनकशक्त्यादिमतविशेषस्तत्र गतेनुगतस्तेन मतेन बो-
 धित इत्यर्थः । -करालो विपरीतः । तन्मतविरुद्ध इति यावत् । भि-
 त्तीनां संधिर्न भवेत् । कस्मिन्देशे स्त्रीजनदर्शनं ह्येतच्छास्त्रविरुद्धमनि-
 द्राचरणं धीरजनगर्हितं चेति संज्ञातव्यम् । [श्लोकार्थः सर्वोयं विचाररूप
 एवेति बोध्यम्] ॥ १३ ॥

अयमर्थः प्रयोजनं संधिरूपः सिद्ध इत्यर्थः । स्कन्दपुत्राणां स्कन्दो-
 पजीविनां चौराचार्याणां प्रथमं सिद्धिलक्षणमेतत् । नित्यादित्येत्यादि
 यदुक्तं तत् । कर्मणधौर्यस्य प्रारम्भे इह खलु भगवता कनकशक्ति-
 नेति । स्कन्देनेत्यर्थः । (चौरशास्त्रप्रवर्तकचौराणां देवः स्वा(मि)मी
 कार्तिकस्तस्याप्युपदेष्टा गुरुर्ब्रह्मा । तदिदं स्फुटीभविष्यत्यखिलमनुप-

१ जीर्णं कि? B (b); क्षीणं K E २ न च B (d) K ३ नित्यादित्यादर्शनोदकसेचनेन
 B (ad) (d corr सेचनेन); ४ नित्या सेचनेन च K. ५ सेविता B (d).
 ६ क्षीणमूपिकं B (d); मूपिको B (a). ७ om. B (a). ८ इष्टिका AB (bcd).

णमाभेष्टकानां छेदनं पिण्डमयानां सेचनं काष्ठमयानां पौट-
 125 नमिति । तदत्र पक्वैष्टके इष्टिकाकर्षणम् । तत्र

पद्मव्याकोशं भास्करं चालचन्द्रं

वापी विस्तीर्णं स्वस्तिकं पूर्णकुम्भम् ।

तत्कस्मिन्देसे दर्शयाम्यात्मशिल्पं

दृष्ट्वा ईवो यं यद्विस्मयं यान्ति पौराः ॥ १४ ॥

180 तदत्र पक्वैष्टके पूर्णकुम्भ एव शोभते । तमुत्पादयामि ।

अन्यासु भित्तिषु मया निशि पादितासु

क्षारक्षतासु विषमासु च कल्पनासु ।

दमये । संधुपायचतुर्विध्यमुदाहरति तद्यथेति । पक्वैष्टकानाम-
 कर्षणमित्यादिना । [पद्मव्याकोशमिति ।] वैश्वदेवी छन्दः । शालि-
 नीछन्दोपेक्षयात्रादावेक एव गुरुरधिक इति ध्येयम् । [पद्मव्याकोश-
 मित्यादयः संधीनां भेदाः । यदुक्तं चौरदर्शने 'इष्टकाभित्तौ सं-
 स्कारवशेन पद्मव्याकोशादिसंज्ञाः सप्तसंध्यः' इति । पद्मव्याकोशं
 फुल्लम् । फुल्लपद्मसदृशमित्यर्थः । भास्करं मण्डलाकारम् । पञ्चा-
 न्येपि चालचन्द्रादयः संधयो नामसमानाकारा ज्ञेयाः । आत्मशिल्पं
 संधिम् । आत्मशिल्परूपं संधिमित्यभेदान्धयः । तत्तस्माद्धेतोः ।
 कस्मिन्देसे दर्शयामि । यद्यस्माच्छुः पौराः यं संधिं दृष्ट्वा विस्मयं
 यान्ति परमरमणीयोर्यं संधिरिति वर्णयन्तीत्यर्थः ॥ १४ ॥

[अन्यास्त्विति ।] पसन्ततिलका छन्दः । सुगमं पद्यम् । कल्पनाद्य
 रचनाद्य विदमाद्य विपरीताद्य सतीषु । दोषानिति यत्र न सम्यं

१ °ष्टकानां तु° BK १ पा (प्या?) टन D. II १ इष्टका° II. K. ४ om. B (b)
 ५ पनव्या° B (a); तन्पव्या° B (b); पय उपा° K. १ वयं निरतीये J. ७ इत्यं ? B.
 ८ यत् om. B (ad) E; शो द्य वि° B (b); °विदमयं om. E; शो पदि° (b)
 पदिमयं om. K.

दृष्ट्वा प्रभातसमये प्रतिवेशिवर्गो

दोषांश्च मे वदति कर्मणि कौशलं च ॥ १५ ॥

नमो वरदाय कुमारकार्तिकेयाय, नमः कनकशक्तये ब्र-135
ह्यण्याय देवाय देवव्रताय, नमो भास्करनन्दिने, नमो योगा-
चार्याय यस्याहं प्रथमः शिष्यः । तेन च परितुष्टेन योगरो-
चना मे दत्ता ।

अनया हि समालम्ब्य न मां द्रक्ष्यन्ति रक्षिणः ।

शस्त्रं च पतितं गात्रे रुजं नोत्पादयिष्यति ॥ १६ ॥ 140

तथा करोति । धिक्कष्टम् । प्रमाणसूत्रं मे विस्मृतम् । विचिन्त्य ।
आं इदं यज्ञोपवीतं प्रमाणसूत्रं भविष्यति । यज्ञोपवीतं हि
नाम ब्राह्मणस्य महदुत्पकरणद्रव्यं विशेषतोऽस्मद्विधस्य । कुतः ।

एतेन मापयति भित्तिषु कर्ममार्ग-

मेतेन मोचयति भूषणसंप्रयोगान् ।

145

उद्धाटको भवति यन्लङ्घ्ये कपाटे

दष्टस्य कीटभुजगैः परिवेष्टनं च ॥ १७ ॥ 1

क्तत्र दोषान्वदिष्यति । यत्र तु सुन्दरं तत्र कर्मणि संधिरूपे कौशल-
मपि वदति वदिष्यतीत्यर्थः । अप्यर्थे चकारः ॥ १५ ॥

निकीर्षुः संधिं निजं देवं प्रणमति नम इत्यादिना । कनकस्य
शक्तिः कुन्तो यस्य तस्मै । योगाचार्यः स्कन्दशिष्यः । [अनयेति ।]
अनुष्टुप् । समालम्ब्यमालिप्तम् । रुजं पीडाम् ॥ १६ ॥

आ इ(मि)ति वितके(के) । अस्मद्विधस्य चौरचूडामणेरित्यर्थः ।
[एतेनेति ।] वसन्ततिलका छन्दः । ये(ए)तेन यज्ञोपवीतेन । कर्मणः
संधिर्मार्गम् ॥ १७ ॥

१ भास्करानन्दिने B (a). २ आद्य. B (a). ३ योगारचना D. ४ इदं मे य० D.
५ उत्पकरणम् B; उपरण B (a), उपकरणं इ० B (d). ६ इ अस्म० B (a). ७ भुजगैः II.

मापयित्वा कर्म समारभे । तथा कृत्वावलोक्य च । एकलो-
 ष्टावशेषोयं संधिः । धिकेष्टम् । अहिना दष्टोस्मि । पत्नी-
 150 पवीतेनाङ्गुलीं बद्धा विषवेगं नाटयति । चिकित्सां कृत्वा स्व-
 स्थोस्मि । पुनः कर्म कृत्वा दृष्ट्वा च । अये ज्वलति प्रदीपः ।
 तथा हि ।

शिखा प्रदीपस्य सुवर्णपिञ्जरा
 महीतले संधिमुखेन निर्गता ।

155 विभाति पर्यन्ततमःसमावृता
 सुवर्णरेखेव कषे निवेशिता ॥ १८ ॥

पुनः कर्म कृत्वा । समाप्तोयं संधिः । भवतु प्रविशामि ।
 अथवा न तावत्प्रविशामि । प्रतिपुरुषं तावत्प्रवेशयामि । तथा
 कृत्वा । अये न कश्चित् । नमः कार्तिकेयाय । इति प्रविश्य दृष्ट्वा
 160 च । अये पुरुषद्वयं सुप्तम् । भवतु आत्मरक्षार्थं द्वोरमु-

कर्म संधिरूपम् । अत्र पुरतः परतश्च कर्मपदेन संधिविबोधः ।
 [शिखा प्रदीपस्येति ।] स्फुटार्थकं पद्यम् [वंशस्यछन्दसा] ॥ १८ ॥
 भवदित्यादि वितर्कः शार्दूलकस्येति बोध्यम् । प्रतिपुरुषं सहवर्तमानं
 पुरुषमित्यर्थः (?) । तथा कृत्वा तं पुरुषमन्तः प्रवेश्य । अये न कश्चि-
 दिति प्रश्नः । शार्दूलकस्य धर्हिर्यतमानस्य नम इत्यादि पूर्वोक्तं
 पठित्वा प्रविष्टः शार्दूलको दृष्ट्वा प्राह अये इत्यादि । पुरुषद्वयं
 चापदत्तविदूषकहयात्मकं ज्ञातव्यम् । आत्मरक्षार्थमुच्चाटितद्वारेण

१ °मारभते B (n); ममारभे AB (c) D1, समारभते K. २ °लोष्टा ॥. ३ °
 धिके B (d). ४ Corr. लि H. ५ कर्ममारभते ? कृत्वा B (n). ६ ज्वलति B.
 ७ सुवर्णपं B (d). ८ सुवर्णपं B (d) ९ °यं निवेशयामि AB (bc) CD FGJK.
 प्रति • del वि et add in marg. तावत्पुं B (d) pr. m. १० इति om. BCDG.
 ११ रूपदत् B B (a) E.

द्वाट्यामि । कथं जीर्णत्वोद्दृङ्गस्य विरोति कैपाटः । तद्या-
वत्सलिलमन्वेपयामि । के नु खलु सलिलं भविष्यति ।
इतस्ततो दृष्ट्वा सलिलं गृहीत्वा क्षिपन्तशङ्कम् । मा तावद्भूमौ पत-
च्छब्दमुत्पादयेत् । भवतु एवं तावत् । श्ठेन प्रतीक्ष्य कपाट-
मुद्दान्ध । भवतु एवं तावदिदानीं परीक्षे किं लक्ष्यमुमनुत् 165
परमार्थमुत्तमिदं द्वयम् । त्रासयित्वा परीक्ष्य च । अथे परमार्थसुप्ते-
नानेन भवितव्यम् ।

तथा हि ।

निःउवासोस्य न शङ्कितः सुविशदः स्वप्नान्तरं वर्त्तते
दृष्टिर्गाढनिमीलिता न विकला नाभ्यन्तरे चञ्चला । 170
गात्रं ह्येस्तदारेरसंधिशिथिलं शय्याप्रमाणाधिकं
दीपं चापि न मर्षयेदभिमुखं स्यात्लक्ष्यमुत्तं यदि ॥ १९ ॥

शङ्किते पलायनार्थम् । (प्रतीक्ष्य उद्दान्धे) भवत्वन्तरसंवादे । लक्ष्यमुत्तं
व्याजसुप्तम् । मिथ्यासुप्तमित्यर्थः । 'व्याजोपदेशो लक्ष्यं च' इत्यमरः ।
उत्प्रेत्यव्ययं पुनरित्यर्थकं वितर्के परमार्थसुप्त(प्र)सत्यसुप्तमिदं इयं
पूर्वोक्तं पुरुषद्वयम् । अनेन पुरुषद्वयेन । वितर्क्य सत्यमुत्प्रेत्यमुप-
पादयति । तथा हीति । [निःउवासोस्योलीनमेकेन । शार्दूलविक्री-
डितं छन्दः । पश्चिमिदमतिस्फुटदर्थं कथयतोक्ति निपदेनेव । अस्य
पुरुषद्वयस्य निःश्वासः अस्य दृष्टिः अज्ञोः गात्रं इत्यन्वयः । इदं
द्वयम् । अस्येत्यस्य विभक्तिविपरिणामादिदमित्यायात् कर्तृ ।
दीपमिति कर्म । न मर्षयेत्त सहेत ॥ १९ ॥

समन्तादवलोक्य । अये कथं मृदङ्गः, अयं दुर्दुरः, अयं पणवः,
इयमपि वीणा, एते वंशाः, अमी पुस्तकाः । कथं नाट्याचो-
175 र्यस्य गृहमिदम् । अथवा भवनप्रत्ययात्प्रविष्टोस्मि । तत्किं
परमार्थदरिद्रोयमुत्त राजभयाचौरभयाद्वा भूमिष्ठं द्रव्यं धा-
रयति । तन्ममापि नाम शर्विलकस्य भूमिष्ठं द्रव्यम् ।
भवतु । बीजं प्राक्षिपामि । तथा कृत्वा । निक्षिप्तं बीजं न कचि-
त्स्फारीभवति । अये परमार्थदरिद्रोयम् । भवतु । गच्छामि ।

180 विदूषकः । उत्स्रप्रायते । भो वअस्स सन्धी विअ दिज्जदि ।
चौरं विअ पेक्खामि, ता गेल्लदु भवं एदं सुवण्णभण्डअं (१९) ।

भवनप्रत्ययात् । भवनस्य गृहस्य प्रत्ययाद्दिशवासात् । निहदिदं
भवनं भासते इति भूरि स्यादत्र धनमिति विश्वासादिति भावः ।
स्फारीभवतीति । अभिमन्त्रितो बीजविशेषो अन्तर्धनसहितभूतले
क्षिप्तो बहुलीभवतीति चौरशास्त्रप्रसिद्धिः । अत्र तु न तथेति निश्चि-
नोति । अये परमार्थदरिद्रोयमिति ।

विदू०—उत्स्रप्रायते शर्विलकस्य । सान्द्रनिद्रित एव जनो यत्र जल्प-
रयाक्रोशति हसति सान्द्रं विपरिवर्तत्युत्तिष्ठते च स उत्स्रप्रायते
उत्स्रप्रायते इति । स्वप्नविशेषे त्वर्थः । अत एवोत्स्रप्रायते स्वप्न उत्स्रप्रायते
इत्यययवार्थः संगच्छते । तमुत्स्रप्रायते । (१९) भो वयस्य

१ अय om. H. २ °गार्हगृहं B, B (ad) K. ३ °दृश्य B °स्थं द्रव्यं B (b)
FGK °स्थं द्रव्यं B (d). ४ °स्थं द्रव्यं B (bd) K °स्थं द्रव्यं G. ५ °तु ज प्राक्षिप
B (a) भवनं बीजं om. AB (c) ६ °कचिदपि प्या स्फारी० B (a) °स्फारी० H
७ सप्तमी (') D सन्धिभेद दिज्जदि सन्धिभेद दिज्जदि G. ८ चोत्तरेभ ।
B (a).

शार्विलकः । किं नु खल्वयमिह मां प्रविष्टं ज्ञात्वा दरिद्रो-
स्मीत्युपहसति । तर्किक । व्यापादयामि उत लघुत्वादुत्स्वभा-
यते । दृष्ट्वा । अये जर्जरस्नानशाटीनिघट्टं दीपप्रभयोद्दीपितं
सत्यमेवैतदेलंकरणभाण्डम् । भवतु । गृह्णामि । अथवा न युक्तं¹⁸⁵
तुल्यावस्थं कुलपुत्रजनं पीडयितुम् । तद्गृह्णामि ।

विदूषकः । भो वैभस्स साविदो सि गोवह्णकामाए
जइ एदं सुवण्णभण्डअं णं गेह्णसि (२०) ।

शार्विलकः । अनतिक्रमणीया भगवती गोकाम्या ब्राह्मण-
काम्या च । तद्गृह्णामि । अथवा ज्वलति प्रदीपः । अस्ति च¹⁹⁰
मया प्रदीपनिर्वापणार्थमाग्नेयः कीटो धार्यते । तं तावत्प्रवेश-
यामि । तस्यायं देशकालः । एष मुक्तो मया कीटो यत्त्वैवास्य
संधिरिय दीयते । चौरमिव पश्यामि । तद्गृह्णानु भवानेतत्सुवर्ण-
भाण्डम् ।

[शार्वि०]—व्यापादयामि मारयामि । लघुत्वादिति । लघुर्नचः
खलूत्स्वमां(प्र)यते न तु महाशय इति भावः । तुल्यावस्थं स्वसदृ-
शावस्थं दरिद्रमित्यर्थः । कुलपुत्रजनं कुलीनम् ।

विदू०—(२०) भो वयस्य शापितोसि गोत्राह्णकाम्यया
यद्येतत्सुवर्णभाण्डं न गृह्णामि(सि) । गोकाम्यया ब्राह्मणकाम्यया
चेत्यर्थः । गोकाम्या गवेच्छा । ब्राह्मणकाम्या ब्राह्मणेच्छा । ताभ्यां

१ लंकारं B ; सत्येवैतदं B (a) ; सत्येवैतलं B (b). २ तुल्यावस्थकुलं B (a),
३ वयस्य C. ४ काम्याए D. ५ णं H. ६ गेह्णसि G. ७ अनतिक्रमणी मम B (a).
८ भगवती मम B, भगव marg B(d). ९ तद् om. AB (bcd) K गृह्णामि AB (bc) DG
तद्गृह्णामि om. E. १० अस्ती ? H. ११ तं . . मि० om. B.B (ad). १२ यामि ।
तथा कृत्वा । अये निर्वापितः प्रदीप । तस्यां AB (bc) DFG. १३ मया वक्षैवास्य
दीपोपरि मण्डकै . वै विरचयति B (a) ; दीपोपरि मण्डलं विचरति B (b) ; दीपोपरि . . .
विरचयति B (d) मण्डलं विचरति DEFG. १४ यान्येवास्य D.

दीपस्योपरि मण्डलेर्विचित्रैर्विचरति । ऐष पक्षद्वयानिलेन निर्वा-
 पितो भैद्रपीठेन । त्रिके । कृतमन्धकारम् । अथवा मयाप्य-
 195 स्मद्ब्राह्मणकुले धिकृतमन्धकारम् । अहं हि चतुर्वेदविदो
 प्रतिग्राहकस्य पुत्रः शार्विलको नाम ब्राह्मणो गणिकामदनि-
 कार्यमकार्यमनुतिष्ठामि । इदानीं करोमि ब्राह्मणस्य प्रणयम् ।
 शति जिघृक्षति ।

विदूषकः । भो वज्रस्त सीदलो दे अग्गहत्थो (२१) ।

200 शार्विलकः । धिक्प्रमादः । सलिलसंपर्काच्छीतलो मेघ-
 हस्तः । भवतु कैक्षयोर्हस्तं प्रक्षिपामि । नोटचेन सर्व्वहस्त-
 मुष्णीकृत्य गृह्णाति ।

विदूषकः । गहिदं (२२) ।

शापितः—शापः प्रापित इत्यर्थः । सति संभवे गोब्राह्मणयोरिच्छा
 पूरणीयैवास्ति कैरिति धर्मदर्शनराद्धान्तः । गोब्राह्मणयोरिच्छायाः
 प्रतिघाते महत्पातकमिति निर्णयसिन्धुमुखग्रन्थेषु स्पष्टम् । यदी-
 यं(दं) सुवर्णभाण्डं न गृह्णासि तर्हि गोब्राह्मणेच्छयोः प्रतिघातं करोषी-
 त्याशयः । तदिदं सर्व्वमनुसंधायाह शार्विलकः ।

[शार्वि०]—अनतिक्रमणीया भगवती गोकाम्या ब्राह्मणकाम्या
 चेति । भगवती पूज्या शपथरूपा ।

विदू०—(२१)भो वज्रस्य शीतलस्तेषहस्तः हस्ताममित्यर्थः
 राजदन्तादियत् ।

विदू०—(२२) गृहीतम् ।

१ ण B (d) २ भरपीठेन D H ३ धिकृत० (?) AB (c) ४ ० दमा०
 L ५ भर कि H, ६ कथायां DH ७ इति नोटचेन० BB (a) ८ एवहस्त...त्य C
 ९ h.

शार्विलकः । अनतिक्रमणीयं ब्राह्मणप्रेणयः तद्गृ-
हीतम् ।

205

विदूषकः । दाणिं विक्रिणिदेपण्णो विअ वाणिओ अहं
सुहं सुविस्सं (२३) ।

शार्विलकः । महाब्राह्मण स्वपिहि वर्षशतम् । कष्टमेवं
मदनिकागणिकार्ये ब्राह्मणकुलं तमसि पातितम् । अथवा आत्मा
पातितः ।

210

धिगस्तु खलु दारिद्र्यमनिर्वोदितपौरुषम् ।

यदेतर्द्राहतं कर्म निन्दामि च करोमि च ॥ २० ॥

तद्यात्रन्मदनिकाया निष्क्रयणार्थं वसन्तसेनागृहं गच्छामि ।
परिक्रम्यावलोक्य च । अये पदशब्द इव । मां नाम रक्षिणः ।
भवतु । स्तम्भीभूत्वा तिष्ठामि । अथवा मेमापि नाम शार्वि- 215
लकस्य रक्षिणः । योहं

मार्जारः क्रमणे मृगः प्रसरणे श्येनो ग्रहालुञ्चने

सुप्तासुप्तमनुष्यवीर्यतुलने आ सर्पणे पन्नगः ।

विदू०-(२३) इदानीं विक्रीतपण्य इव वाणिगहं सुखं
स्वप्स्यामि ।

शार्वि०- ब्राह्मणकुलं निजपित्रादि गोत्रम् । तमसि पापे ।
विचार्य राद्धान्तमाह । अथवेति । [मार्जारः क्रमणे इति] शार्विल-

१ The words प्रणयः महाब्राह्मण D add marg. २ इदाणि B (ab)
K दाणीं AB (c) J. इदाणीं B (d). ३ विक्रिणिदिद B (d) ४ om. B.B. (ad).
५ वर्षशतं स्वपिहि B.B (a). ६ ब्राह्मणकुलं B (a), ७ लक्ष कुलं B (d) ८ आत्मापि
पातित G. ९ वेदित J. १० नि क० K. ११ मानामस्तम्भो F १२ मानाम
स्तम्भो ACDEGK. १३ ममापि शार्वि० . . . नाम B (a). १४ गृहा० AB
(bcd) DF.

माया रूपशरीरवेशरचने, वाग्देशभाषान्तरे

220 दीपो रात्रिपु संकटेषु हुंहुमो वाजी स्थले नौर्जले ॥२१॥ ?

अपि च ।

भुजग इव गतौ गिरिः स्थिरत्वे

पतगपतेः परिसर्पणे च तुल्यः ।

शाश इव भुवनावलोकनेहं

225

वृक इव च ग्रहणे त्रले च सिंहः ॥ २२ ॥

प्रविश्य ।

रदनिका । हैद्धि हद्दी । बाहिरदुआरसालाए पमुत्तो
वडुमाणओ । सोवि एत्थ ण दीसदि । भोदु । अज्जमित्तं
सद्दावेमि (२४) । इति परिक्रमति ।

230 शर्विलकः । रदनिका हन्तुमिच्छति । निरूप्य । कथं स्त्री ।

भवतु । गच्छामि । इति निष्क्रान्तः ।

विक्रीडितछन्दः । सुगमम् । रूपशरीरवेशरचने माया शाव-
(म्)?री विद्या । अहं देशभाषान्तरे तत्तद्देशभाषाविज्ञानमध्ये
वाग्देवी सरस्वती अहमित्यन्वयः । शेषं स्पष्टम् ॥ २१ ॥

[भुजग इव गताविति ।] पुष्पिताया छन्दः । पतगपतेर्गुरुदस्य
तुल्यः । परिसर्पणे त्वरितधावने ॥ २२ ॥

रदनिका चारुदत्तदासी पूर्वोक्ता । (२४) हैद्धि हद्दीति भये ।
बाहिर्द्वारशालायां प्रसृतो वर्धमानकः । सोप्यत्र न दृश्यते । भव-
तु । अर्थमैत्रेयं सद्दावेमि आह्वयामि । निष्क्रान्तः शर्विलक इत्यर्थः ।

१ जुद्धो B (a), हुमो B (b) corr. हुहुमो B (d), हुहुमो K २ हैद्धि Seidel
(once) D II हैद्धी F ३ सापए B (a), सालए B (b), सालए B (d). ४ दैव
AB (bed) FJK. दीसदि H. ५ मिनेय K. ६ नि क्रान्तः K

रदनिका । गत्वा सत्रासम् । हृदि हृदी : अम्हाणं गेहे
संधि कप्पिअ चोरो णिकमति । भोटु । मित्तेअं गदुअ पत्रो-
धेमि । विदूपकमुपगम्य । अज्ज मित्तेअ उट्टेहि उट्टेहि । अम्हाणं
गेहे संधि कप्पिअ चोरो णिकन्तो (२५) ।

235

विदूपकः । उत्थाय । आः दासीए धीए किं भणासि ।
चोरो कप्पिअ संधि णिकन्तो (२६) ।

रदनिका । हदास अलं परिहासेण । किं ण पेक्खासि
एणं (२७) ।

विदूपकः । आः दासीए धीए किं भणासि । दुदिअं विअ 240
दुआरअं उट्टाडिदंत्ति । भो वअस्स चारुदत्त, उट्टेहि उट्टेहि ।
अम्हाणं गेहे संधि दइअ चोरो णिकन्तो (२८) ।

रद०—(२५) हृदि हृदी [हा धिक् हा धिक्] अस्माकं गेहे संधि क-
ल्पयित्वा चोरो निष्क्रामति । कप्पिअ इति कर्तयित्वेत्यर्थो वा । भवतु ।
मैत्रेयं गत्वा प्रबोधयामि । आर्यं मैत्रेय उच्छिष्टोच्छिष्ट । अस्माकं
गेहे संधि कर्तयित्वा चोरो निष्क्रान्तः ।

विदू०—(२६) आ इत्याश्चर्ये । दास्याः पुत्रि किं भणासि ।
चौरः कल्पयित्वा संधि निष्क्रान्तः । धि(धी)या इति धी इति पुत्री-
नाम भाषायाम् ।

रद०—(२७) हताश अलं परिहासेन । किं न प्रेक्षसे एतत् ।

विदू०—(२८) आः दास्याः पुत्रिके किं भणासि । द्वितीयमिव

१ णिकमदि B G. २ उट्टेहि B (bd); उट्टेहि उट्टेहि G. ३ आ D. H. ४ चोरो
कप्पिअ संधि णिकन्तोचि BB(ad) K; चोरो कप्पिअ संधि B (b) CJ. ५ om. B (d).
E. ६ किं भणासि om. B (a). ७ दुदिअं विदुआ B K, इ दुदिअं B (a); दुदिअं पि
add marg. B (d); दुदीअ दुआरअं G; हृदिअं H. ८ उट्टाडिदंत्ति B; दंत्ति AB
(c); दंत्ति B (abd), उट्टाडिदंत्ति D.

चारुदत्तः । भवतु । भोः अलं परिहासेन ।

विदूषकः । भो ण परिहासो । पेक्खदु भवं (२९) ।

245 चारुदत्तः । कस्मिंन्नुद्देशे ।

विदूषकः । भो एसो (३०) ।

चारुदत्तः । विलोक्य । अहो दर्शनीयोयं संधिः ।

उपरितलनिपातितेष्टकोयं

शिरसि तनुर्विपुलश्च मध्यदेशे ।

250

असद्वृत्तजनसंप्रयोगभीरो-

हृदयमिव स्फुटितं महागृहस्य ॥ २३ ॥

कथमस्मिन्नपि कर्मणि कुशलता ।

विदूषकः । भो वअस्स अअं संधी दुँवेहिँ उँजेव्व दिण्णो

भवे । आदु आगन्तुएण सिक्खिदुक्कामेण वा । अँण्णधा इँध

255 उँज्जेइणीए को अम्हाणं धँरविहवं ण आणादि (३१) ।

हारमुद्घाटितमिति । भो वयस्य चारुदत्त उत्तिष्ठोत्तिष्ठ । अस्माकं
गेहे संधिं दत्त्वा चौरौ निष्क्रान्तः ।

विदू०-(२९) भो न परिहासः । प्रेक्षतां भवान् ।

विदू०-(३०) भो एषः ।

चारु०-दर्शनीयः सुन्दरः । [उपरितलेति] पुष्पितायाछन्दः ।
स्पष्टार्थं पद्यम् ॥ २३ ॥ अस्मिन्नपि कर्मणीति संधावित्यर्थः ।

विदू०-निद्रायां तस्करापहतहेमभाण्डगमनमजानन्नेत्याह भो
इत्यादि । (३१) भो वयस्य अयं संधिर्दाभ्यामेव दत्तो भवेत् । अथवा-

१ भो B(ab). २ भवतु B(a). ३ कस्मिंन्नुद्देशे B ४ उपरितल B(d) ५ भीरो^१ II.
६ अय B(d) ७ दुर्विह B(a). ८ एव DII ९ अगन्तु^० II. १० अण्णहा B B(ad).
११ इह B(a). १२ उँज्जेअणीए B(a). १३ अम्हाण घरविहवं को B. १४ घर विह

चारुदत्तः ।

वेदेऽयेन कृतो भवेन्मम गृहे व्यापारमभ्यस्यता
नासौ वेदितवान्धेनैर्विरहितं विलब्धमुप्तं जनम् ।

दृष्ट्वा प्राङ्गहतीं निवासरचनामस्माकमाशान्वितः

संधिच्छेदनखिन्न एव सुचिरं पश्चान्निराशो गतः ॥२४॥ २६०

ततः मुहद्गयः किमसौ कथयिष्यति तपस्वी सार्यवाहसुतस्य
गृहं प्रविश्य न किञ्चिन्मया समासादितमिति ।

विदूषकः । भो कथं तं ज्ञेयं चौरहृदयं अणुसोचेसि । तेण
चिन्तितं महन्तं एदं गेहं । इदो रअणभण्डं सुवण्णभण्डं
वा णिकामइस्सामि । स्मृत्वां सविषादमात्मगतम् । कहिं तं सुवण्णभ- २६५
ण्डं । पुनरनुस्मृत्य प्रकाशम् । भो वअस्स तुमं सव्वकालं भणा-

गन्तुकेन शिक्षितुकामेन वा । अन्ययेहोज्जयिन्यां कोस्माकं गृहविभवं
न जानाति । व्यर्थं कृतः संधिरिति भावः ।

चारु०—निद्रितान्मैत्रेयात्तस्करेणापहतं हेमभाण्डमजानन्नेव प्राह ।
[वेदेऽयेनेति ।] [शार्दूलविक्रीडितं छन्दः ।] धनैर्विरहितं यतोतो विभ-
भसुप्रम् । स्फुटार्यम् ॥ २४ ॥ तितः यतो रिक्तो गतस्तस्मादित्यर्थः ।
तपस्वी शोच्यः । सार्यवाहः सागरदत्तधारुदत्तपिता तत्सुतस्येत्यर्थः ।
सार्यवाहसुतस्येत्यनेन महाधनिकपुत्रत्वमावेद्यते ।

विदू०—(३२) भोः कथं तमेव चौरहृदकमनुशोचामि (चसि) ।
तेन चिन्तितं महदेतद्रेहम् । इतो रत्नभाण्डं सुवर्णभाण्डं वा निष्काम-
यिष्यामि । कुत्र तत्सुवर्णभाण्डम् । भो वयस्य त्वं सर्वकालं भणसि

१ धनेर्धि° H. २ विभभ B. B (ad). D. ३ °मयासादित° E. ४ एव H.
५ अणुसोचेमि A B (o) G. अणुसोचेसि C. J. ६ °विस्तामि° B (a). ७ स्मृत्या
(त्वा?) D. ८ °मुवण्यस्स म° K. ९ सर्वं कालं B (a).

सि मुखो मित्तेअओ अपण्डितो मित्तेअओ ति । सुट्टु मए
कदं तं सुवण्णभण्डअं भवदो हत्थे समप्यअन्तेण । अण्णां
दासीए पुत्तेण अवहदं भवे (३२) ।

270 चारुदत्तः । अलं परिहासेन ।

विदूषकः । भो जह णाम अहं मुखो किं ता परिहासस्स
वि देशअलं ण आणामि (३३) ।

चारुदत्तः । कस्यां वेलायाम् ।

275 विदूषकः । भो जदा तुमं मए भणितोसि सीदलो दे अ-
ग्गहत्थो (३४) ।

चारुदत्तः । कदाचिदेवमपि स्यात् । सर्वतो निरूप्य सहर्मः ।
वयस्य दिष्ट्या ते^{१०} प्रियं निवेदयामि ।

विदूषकः । किं ण अवहदं (३५) ।

चारुदत्तः । हतम् ।

मुखो मैत्रे[यः] अपण्डितो मैत्रेय इति । सुट्टु मया कृतं तस्स-
वर्णभाण्डं भवतो हस्ते समर्पयता । अन्यथा दास्याः पुत्रेणापहतं
भवेत् । (दास्याः पुत्रेणेति गाली । चौरेणेत्यर्थः ।

विदू०-(३३) भो यथा नामाहं मुखः किं तत्परिहासस्यापि देश-
कालं न जानामि । परिहासस्य देशकालमपीत्यन्वयः ।

विदू०-(३४) भो यदा त्वं मया भणितोसि शीतलस्तेप्रहस्तः ।

विदू०-(३५) किं नापहतम् ।

१ मित्तेओ B (a). २ सुट्टुसुख मए B, सुट्टु B (a) ३ मे किद B (a) ४ अण्णां B (a) ५ अण्णां B (a) ६ उत्तेण B. B (a) ७ जहवि णाम . तहदि परि B (a). ८ om B ९ णिदो सदिलो B (a), णिदोसि सिद० B (b), णिदो B (d). १० प्रियं ते B. B (ad) G. K.

विदूषकः । तथा वि किं पिअं (३६) ।

280

चारुदत्तः । यद्सौ कृतार्थो गतः ।

विदूषकः । णासो खलु सो (३७) ।

चारुदत्तः । कथं न्यासः । मोहमुपगतः ।

विदूषकः । सेमस्तसदु भवं । जइ णासो चैरेण अव-
हदो तुमं किं मोहं उवगदो (३८) ।

285

चारुदत्तः । समाश्वस्य । वयस्यै

कः श्रद्धास्यति भूतार्थं सर्वो मां तुलयिष्यति ।

गङ्कनीया हि लोकेस्मिन्निष्प्रतापौ दरिद्रता ॥ २९ ॥

भोः केष्टम् ।

यदि तावत्कृतान्तेन प्रणयोर्येषु मे कृतः ।

290

किमिदानीं नृशंसेन धैरिचमपि दूषितम् ॥ २६ ॥

विदू०—(३६) तथापि किं प्रियम् ।

विदू०—(३७) न्यासः खलु सः ।

विदू०—(३८) समाश्वसितु भवान् । यदि न्यासचैरेणापहतस्त्व-
मपि किं मोहमुपगतः ।

चारु०— [कः श्रद्धेति ।] अनुष्टुप् श्लोकः । भूतार्थं चैरेण हतं
हेमभाण्डमित्येवंरूपम् ॥ २९ ॥

[यदीति ।] श्लोकः [पूर्वोक्तमेव छन्दः] । कृतान्तेन दैवेन ।
'कृतान्तो यमसिद्धान्त दैवाकुशलकर्मसु' इत्यमरः ॥ २६ ॥

१ किं प्रियं A B (bc) ; क पिअं H. २ मुपगत B (a). ३ समस्तसदु D. II. ४ तुमं
वि किं AB (bcd) del. वि B (d). ५ उपगदो B. G ; उपगदो B (a) ६ om. B B
(Bil). ७ वयस्यति pr m क श्रद्धास्य om ; del. वयस्य add in marg क श्रद्धास्यति
D. ८ मा B (d). ९ इष्यति G. १० नि प्रतापा K. ११ om B (d). १२ चरिचमपि G.

विदूषकः । अहं कस्य अवलविस्सं । केण दिग्गं, केण गहिदं, को वा सक्खि त्ति (३९) ।

चारुदत्तः ! अहमिदानीमनृतमभिधास्ये ।

295

भैक्ष्येणाप्यर्जयिष्यामि पुनर्न्यासप्रतिक्रियाम् ।

अनृतं नाभिधास्यामि चारित्रभ्रंगकारणम् ॥ २७ ॥-

रदनिका । ता जाव अज्जाधूदाए गदुअ णिवेदेमि (४०) ।

इति निष्क्रान्ता ।

प्रविश्य चेद्या सह चारुदत्तवधूः ।

300

वधूः । ससंभ्रमम् । अइ सच्चं अँवरिक्खदसरीरो अज्ज-
उत्तो अज्जमित्तेण सह (४१) ।

चेटी । भट्टिणि सच्चं । किंतु जो सो वेस्साजणकेरको
अँलंकारओ सो अत्रहदो (४२) ।

विदू०—(३९) अहं खल्ववलविष्यामि । केन दत्तं, केन गृहीतं,
को वा साक्षीति ।

चारु०—[भैक्ष्येणेति ।] ॥ २७ ॥

रद०—(४०) तद्यावदार्याधूतायै गत्वा निवेदयामि । धूता चारुद-
त्तस्य स्त्री । अत्र वधूपदेनेयमेव सर्वत्र ग्राह्या ।

वधूः—(४१) अपि सत्यमपरिक्षतशरीर आर्यपुत्रः आर्यभैक्ष्येण
सह । चेटीयं रदनिकैवेति ज्ञेयम् ।

चेटी—(४२) भट्टिनि स्वामिनि । सत्यम् । किंतु यः स वेद्या-
जनस्यालंकारः सोपहतः । (सत्यं स्वयोक्तं अपरीत्यादि तत्सत्यमि-
त्यर्थः । केरक इति पठ्यर्थेन प्राकृते पूर्वपरत्र बोध्यम् ।

१ अवलविस्सं ? B (b). २ दिण दिण B (a). ३ अपि (?) धास्ये B (d)
४ प्या (?) ऋषिणामि D. ५ अज्जाए धूदाए H. ६ om. B (a). ७ निवेदिमि
८ नि कान्ता G. K. ९ अदि सच्च G. १० अवलखद० B (a). ११ वेद्यां
B (d). १२ अलंकारको D. H.

वधूमोहं नाटयति ।

चेटी । समस्ससदु अज्जा धूदा (४३) ।

305

वधूः । समाश्रय । हञ्जे किं भणासि अवरिक्खदसरीरो
अज्जउत्तो त्ति । वरं दाणिं सो सरीरेण पैरिक्खदो ण उण
चारित्तेण । संपदं उज्जइणीए जणो एव्वं मन्तइस्सदि द-
लिहदाए अज्जउत्तेण ज्जेव इदिसं अकज्जं अणुचिट्ठिदंत्ति ।
उंभ्वमवलोक्य निःश्वस्य च । भेअवं केअन्त पोक्खरवेत्तपाडिद- 310
जलविन्दुचञ्चलेहिं कीलंसि दलिहपुरिसभाअधेएहिं । इअं च
मे एका मादुपरलद्धा रअणावली चिट्ठिदि । एदं पि अदिसो-
ण्डीरदाए अज्जउत्तो ण गोह्मिस्सदि । हञ्जे अज्जमित्तेअं दाव
सदावेहि (४४) ।

चेटी-(४३) समाश्रयितुं आ(त्वा)र्या धूता ।

वधूः-(४४) हञ्जे किं भणस्यपरिक्षतशरीर आर्यपुत्र इति ।
वरमिदानीं स शरीरेण परिक्षतो न पुनश्चारित्रेण । सांप्रत-
मुज्जयिन्यां जन एव मन्त्रयिष्यति दरिद्रतयार्यपुत्रेणैवेदृशमकार्य-
मनुष्ठितमिति । भगवन् कृतान्त हे दैवेत्यर्थः । पुष्करपत्रपतितजल-
विन्दुचञ्चलैः क्रीडसि दरिद्रपुरुषभागधेयैः । इयं च मे एका मातृ-
गृहलब्धा रत्नावली तिष्ठति । एतामप्यतिशौण्डीरतयार्यपुत्रो न प्रही-
प्यति । हञ्जे आर्यमैत्रेयं तावदाकारय ।

१ समस्ससदु समस्ससदु B K. २ अवक्खद B (a). ३ परिवक्खतो B (a).
४ उज्जअणीए B (b) K. ५ एव्वं B (d); एव्व स मन्त० B (b). ६ दलिहाए B (b),
दलीहादाए B (d). ७ एज्ज II. ८ इदिसं AB (d) ९ अणुचिट्ठिदंत्ति (?) K.
१० अर्द्धं A. ११ विभस्य AB (abc). १२ भवं B (a). १३ काअन्त B (b).
१४ °पडिदज्जलेहिं कील० B (b) १५ कीलेसि H १६ °पुरुस G. १७ °मादुळघर०
K. १८ °एदं आदि० D. H; शौण्डीर A, B (c); °पदंवि शौण्डीर० K. १९ एतो
अज्जउत्तो B. B (ad). K.

315 चेटी । जं अज्जा धूदा आणवेदि । विदूषकमुपगम ।
अज्ज मित्तेअ धूदा दे सदावेदि (४५) ।

विदूषकः । कर्हिं सा (४६) ।

चेटी । एसा चिट्ठदि, उवसप्प (४७) ।

विदूषकः । उपसृत्य । सोत्थि भोदीए (४८) ।

320 वधूः । अज्ज वन्दामि । अज्ज पुरत्थिआमुहो होहि (४९) ।

विदूषकः । एसो भोदि पुरत्थिआमुहो संवृत्तोस्मि (५०) ।

वधूः । अज्ज पंडिच्छ इमं (५१) ।

चेटी—(४५) यदार्या धूताज्ञापयति । आर्य मैत्रेय धूता ते
त्वा आकारयति ।

विदू०—(४६) कुत्र सा ।

चेटी—(४७) एसा तिष्ठति । उपसर्प ।

विदू०—(४८) स्वस्ति भवत्यै ।

वधूः—(४९) आर्य वन्दे । आर्य पुरस्तान्मुखो भव । पुरत्थिअ
पुरस्तादित्यर्थः ।

विदू०—(५०) एष हे भवति पुरस्तान्मुखः संवृत्तोस्मि ।

वधूः—(५१) आर्यं प्रतीच्छ गृहाणेत्यर्थः । इमां रत्नावलीमित्यर्थः

१ धूमा G. २ उपसप्प B (a) ३ भोदिण H ४ अज्ज AB (c)DEFGK ५ पुरत्थिअ
B (a) (नौररग्या०) K; पुरत्थिअ B (b); पुरत्थिआ B (d) ६ एसा भो० CDM
७ पुरत्थिअ B (a), पुरत्थिअ B (b) ८ संवृत्तो G. सि om B (a) as G; संवृत्तो
H. ९ परिच्छ H.

विदूषकः । किं णेदं (५२) ।

वधूः । अहं कस्य रेअणसट्ठि उव्वसिदा आसि । तहिं
जघाविहवाणुसारेण ब्रम्हणो पडिग्गाहिदवो । सो अण्णप- 325
डिग्गाहिदो । ता तस्स कदे पडिछ इमं रअणमालिअं (५३) ।

विदूषकः । गृहीत्वा । सोत्थि । गमिस्सं । पिअवअस्सस्स
णिवेदेमि (५४) ।

विदू०-(५२) किं ने(णे)दमिति वितर्के विचारे वा अन्यत्र
सर्वत्र बोध्यम् ।

वधूः-(५३) अहं खलु रत्नपट्टीमुपोपितासम् । तत्र यथाविभ-
वानुसारेण ब्राह्मणः प्रतिष्ठाहि(हयि)नव्यः । सः अन्यप्रतिष्ठाहितः (?)।
तत्तस्य कृते प्रतीच्छेमां रत्नमालिकाम् । (रत्नपट्टी-अरण्यरत्नपट्टि-
काभिधं व्रतम् । इदं प्रीप्सव्रतमित्येके । तत्र रत्नपट्टीव्रत इत्यर्थः।
सर्वोप्ययं परिहास इति ज्ञेयम् । दीयते चेयं सुवर्णभाण्डप्रतिदान-
त्वेनेतीदं स्फुटमा(म)ङ्कसमाप्त्येव ।

विदू०-(५४) स्वस्ति । गमिष्यामि । प्रियवयस्यस्य निवेदयामि ।
यत्त्वयोक्तं दानं दीयत इति तन्निवेदयामीत्यर्थः । अत एवाह ।

१ सोदि किं नेदं B; किं नेदं AB (ed) D; किंनेदं K. २ अज्ज अहं B. B (ad). ३ रअणसट्ठि B; सट्ठि B (a), सट्ठि AB (ed), सट्ठी D सट्ठी H सट्ठी K. ४ उथ (अ?) वसिदा B(n); उव्वसिदा B (d). ५ आसि AB (bc); असि H. ६ तहि B (d). ७ पडिग्गाहिरवो G; पडिग्गाहिदो AB (bc) ८ सो अणं (=सथ न) BCE; सो अण्ण AB (bc); सो अणं pr. m. del. अ B (d) सो अण्णनं D, H. अण्णं पडिग्गाहिदो G, सोअ पडि० J. ९ रअणवलिअं B, रअणवलिअ B (a). १० गहिरत्तं B (d) ११ णिवेदिमि G.

वधुः । अज्ज मिन्नेअ मां कखु मंलज्जावेहि (५५) ।

330 इति निष्क्रान्ता ।

विद्रूपकः । सविस्मयम् । अहो से महाणुभावदा (५६) ।

चारुदत्तः । अये चिरयति मैत्रेयः । मा नाम वैकृव्या-
दकार्यं कुर्यात् । मैत्रेयं मैत्रेय ।

विद्रूपकः । उपमृत्य । एसोम्हि । गेण्ह एदं (५७) ।

335 रंजावलीं दर्शयति ।

चारुदत्तः । किमेतत् ।

विद्रूपकः । भो जं दे सरिसदारसंगहस्स फलं (५८) ।

चारुदत्तः । कथं ब्राह्मणो मामनुकम्पते । कष्टमिदानीम-
स्मि दरिद्रः ।

310 आत्मभाग्यक्षतद्रव्यः स्त्रीद्रव्येणानुकम्पितः ।

अर्थतः 'पुरुषो नारी या नारी सार्थतः पुमान् ॥ २७ ॥

वधुः—(५५) आर्यं मैत्रेय मा खलु मां लज्जावेहि । लज्जितां
कुर्वित्यर्थः ।

विद्रु०—स्वगतम् । (५६) अहोस्या महानुभावता । अस्या धृतायाः ।

विद्रु०—(५७) एषोस्मि । गृहाणताम् ।

विद्रु०—(५८) भो यत्ते सदृशदारसंगहस्य फलम् । सदृशेति
योग्येत्यर्थः ।

१ मा क्खु मं० B. B (२), 'एव म' H. २ Once K. ३ ५वी वधुया ४० B;
मं० म B (२); pr. m. 'मे' अं दे del अं दे et add in marg. वधुया अं दे B (४).
४ १५५ अं० B (२).

अथवा । नाहं दरिद्रः । यस्य मम

विभवानुगता भार्या सुखदुःखसुहृद्भवान् ।

सत्यं च न परिभ्रष्टं यद्दरिद्रेषु दुर्लभम् ॥ २८ ॥

मैत्रेय गच्छ रत्नावलीमादाय वैसन्तसेनायाः सकाशम् । ३४५

वक्तव्या च सा मद्बचनात् । यत्खल्वस्माभिः सुवर्णभाण्डमो-
त्नीयमिति कृत्वा विश्रम्भाद्ब्रूते हारितम् । तस्य कृते गृह्य-
तामियं रत्नावलीति ।

विदूषकः । मा दाव अखादितस्त अमुक्तस्त अण्मुहस्त

चौरैर्हि अवहदस्त कारणादो चदुस्तमुद्रसारभूता रत्नावली ३५०
दीयते (५९) ।

चारुदत्तः । वयस्य मा मैत्रम् ।

यं समालम्ब्य विश्वासं न्यासोस्मासु तथा कृतः ।

तस्यैतन्महतो मूल्यं प्रत्ययस्यैव दीयते ॥ २९ ॥

चारु०—[आत्मेति] श्लोकः ॥ २७ ॥ [विभवेति] ॥ २८ ॥

विदू०—(५९) मा तावदखादितस्यामुक्तस्याप(ल्प)मौ(मू)-
ल्यस्य चौरैरपहतस्य कारणाद्यतुःसमुद्रसारभूता रत्नावली दीयते ।
अखादितस्येत्यादिविशेषणविशिष्टस्य सुवर्णभाण्डस्य कारणादि-
त्यन्वयः ।

चारु०—[यं समेति] श्लोकः । तस्य महतः प्रत्ययस्य विश्वासस्य
मूल्यं रत्नावलीरूपं दीयत इत्यर्थः ॥ २९ ॥ छुष्टिकया स्वर्शेने-

१ न च B (d). २ वसन्तसेनाएहं B B (a) ३ °अस्मदीय° B B (a).
४ °विस्त्रमा° A B (abc) D. ५ चौरैर्हि K ६ °चतु स° B (a), °चतुस्म° B (d);
चदुस्तमुद्रस्य सार° B (b). ७ वयस्य मैत्रम् B (u). ८ तस्यै तन्मह° A B (c),
तस्यै तन्मह° B (b) ९ मूलं B (d) K.

355 तद्वयस्यास्मच्छरीरस्पृष्टिकया शापितोसि । नैनामग्राहयि-
स्वान्नागन्तव्यम् । वर्धमानक

एताभिरिटिकाभिः संधिः क्रियतां सुसंहतः शीघ्रम् ।

परिवादं बहलदोषान्नै यस्य रक्षां परिहरामि ॥ ३० ॥^१

वयस्य मैत्रेय भवताप्यकृपणशौण्डीर्यमभिधातव्यम् ।

360 विदूषकः । भो दल्लिबो किं अकिविणं मन्तेदि(६०) ।

चारुदत्तः । अदरिद्रोस्मि सखे । 'यस्य मम । विभक्तानुग-
ता भार्ये'त्यादि पुनः पठति । तद्वच्छतु भवान् । अहमपि कृतशौचः
संध्यामुपासे । इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।

॥ संधिच्छेदो नाम तृतीयोऽङ्कः समाप्तः ॥

व्यर्थः । शापितः शापयं प्रापितः । [एताभिरिति] आर्याच्छन्दः ॥ ३० ॥
अकृपणमदीनं शौण्डीर्यमौद्धत्यसहितं वीर्यं यत्र तदेवं यथा स्या-
त्तथा अभिधातव्यं कथि(यथि)तव्यम् । इदमभिधानक्रियाविशे-
षणम् । -वसन्तसेनायाः पुर इति शेषः ।

विदू०-(६०) भो दरिद्रः किमकृपणं मन्त्रयति । किन्तु कृपण-
मेव मन्त्रयतीत्यर्थः । इतीदं परिहसतीति भावः । संध्यां प्रातःसंध्या-
मित्यर्थः । इति मृच्छकटिकप्रकरणव्याख्यायां श्रीलक्षादीक्षितसंख्या-
यता भ्रमेण महता राजभीवलसेनसाहबानंदायाचूडामूलं व्याख्या-
तायां संधिच्छेदो नाम तृतीयोऽङ्कः ॥ ३ ॥ शुभमस्तु ॥

१ वर्धमानक वर्धमानक B (h) E, ०र्ध ..क० om B (d), ०नकः G. १ ०र्ध
corr ०र्धका° B (d), ०र्धकाभि D K, रिष्टिकाभि ? I, १ सुसंहतः (?) B (d)
४. परिवादं (?) B (d) १ दोषान्न नयस्य K; बहलदोषान् I G. १. वयस्य B
B (ad) K. १ १रक्षान्° BB (a) K. c अकिविणे B (d), १ whole ver-
instead of इत्यादि &c. D, १० ने कान्ता K ११ इति मृच्छकटिकायां सं० B, (१
मृच्छकटिके D, १२. om. B D F H K.

चतुर्थोद्गः ।

ततः प्रविशति चेटी ।

चेटी । अणत्तम्हि अत्ताए अज्जआए सआसं गन्तुं ।
एसा अज्जआ चित्तफेळअणिसण्णदिट्ठी मदेणियाए सह
किंपि मन्तअन्ती चिट्ठदि । ता जाव उवंसप्पामि (१) ।
इति परिक्रामति ।

ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टा वसन्तसेना मदनिका च ।

वसन्तसेना । हज्जे मेदणिए अवि सुसदिसी इअं
चित्तकिदी अज्जचारुदत्तस्स (२) ।

श्रीः । चेटीयं काचन वसन्तसेनादासीति ज्ञेयम् ।

चेटी— (१) आज्ञास्मर्यायया (१) र्यासकाशं गन्तुम् । आर्याया-
वसन्तसेनामात्रमाधवसेनया । आर्या वसन्तसेना । एषार्या चित्र-
फलकनिष्पन्नदृष्टिर्मदनिकया सह किमपि मन्वयन्ती तिष्ठति । तथा-
चदुपसर्पामि । यथानिर्दिष्टेति । चित्रदत्तदृष्टिरित्यादीत्यर्थः ।

वस०— (२) हज्जे मदनिके अपि सुसदृशीयं चित्राकृतिरार्य-
चारुदत्तस्य । सुसदृशी योग्या । (मत्सौन्दर्यांशु रूपसौन्दर्येति यावत् ।
चित्रे लेख्य आकृतिः सर्वावयवसंस्थानं चित्राकृतिरित्यर्थः । चित्र-
रूपालेख्यरूपाकृतिरिति वा ।

१ अणत्तं किं B (ad), अणत्तदि D; अणत्तं H. २ ताए H. ३ अज्जआमआसं
AB (bed) EG; अज्जआए सं B, अज्जआ सं D. ४ एसा अ अज्जआ B (a)
EK, which has अज्जआ throughout for अज्जआ as also E. ५ फलनि AB
(bed) DFK, फलं B. ६ मअणि K. ७ किं वि D H. ८ मं विअन्ती H.
९ उप० B (ab). १० मअणिए BDK; मअणीए G. ११ कदी B (d).

मदनिका । सुसदिसी (३) ।

10 वसन्तसेना । कथं तुमं जानासि (४) ।

मदनिका । जेण अज्जआए सुंसिणिद्दा दिट्ठी अणु-
लंग्गा (५) ।

वसन्तसेना । हञ्जे किं वेसवासदक्खिण्णेण मदनिए
एव्वं भणासि (६) ।

15 मदनिका । अज्जए किं जो ज्जेव जणो वेसे पडिव-
सदि सो ज्जेव अलीअदक्खिण्णो भोदि (७) ।

मद०—(३) सुसदिसी ।

वस०—(४) कथं त्वं जानासि ।

मद०—(५) येनार्यायाः सुस्निग्धा दृष्टिरनुलगा ।

वस०—(६) हञ्जे किं वेशवासदाक्षिण्येन मदनिके एवं भण-
सि। 'वेशो वेदयाजनसमाभयः' इत्यमरः । वेशे यो वासस्तेन
यदाक्षिण्यं नैपुण्यं तेनेत्यर्थः । 'वेशावाद्दाक्षिण्येन' इति पाठे वेशानां
वेदयाभितानां यो वादस्तस्य दाक्षिण्येन चातुर्येनेत्यर्थः । दाक्षिण्येन
प्रेम्णा इत्यप्यर्थः ।

मद०—(७) आर्ये किं य एव जनो वेशे प्रतिवसति स एवा-
लीकदाक्षिण्यो भवति । अलीकं मिथ्या दाक्षिण्यं प्रीतिर्यस्य स इत्यर्थः ।

१ कथं B (nd) २ जानैसि H. ३ सुसणिद्धा B, सुसिद्धा B (b) ४ अणुण? B (b)
५ दक्षिण्येन I, दक्षिण्यं J; दक्षिण्येन K. ६ मभणिण B D F, एव एव B (b)
७ अलीक B. ८ दक्षिण्येन J

वसन्तसेना । हञ्जे णाणापुरिससङ्गेण वेसाजणो अली-
अदेक्खिण्णो भोदि (८) ।

मदनिका । जदो दाव अज्जआण दिट्ठी इध अभिर-
मदि हिअअं चं तस्स कारणं किं पुच्छीअदि (९) । 20

वसन्तसेना । हञ्जे सँहीअणादो उवहसणीयदं र-
कंखामि (१०) ।

मदनिका । अज्जेए एव्वं णेदं । सँहीअणचित्ताणुवत्ती
अवलाअेणो भोदि (११) ।

वस०— (८) हञ्जे नानापुरसङ्गेण वेदयाजनोलीकदाक्षिण्यो
भवति । यादपराजिता मदनिका कथं त्वं जानासीत्यस्योत्तरमाह ।

मद०— (९) यतस्तावदार्याया दृष्टिरिहाभिरमति(ते) इदयं च
तस्य कारणं किं पृच्छ्यते । (तस्सेत्यादेर्यत्र चक्षुर्ददयं च... लभं तत्र
कारणं किं पर्यालोच्यते । पुंसीदृशि सुन्दरे तावदासक्तावले विल-
म्बेनेत्याशयः । इह चारुदत्तनिव्रफलके ।

वस०— (१०) हञ्जे सखीजनादुपहसनीयतां रक्षामि । अयो-
ग्योनया नायकः कृत इत्येवंरूपामुपहसनीयतामित्यर्थः ।

मद०— (११) आर्ये एव ने(वमि)दम् । सखीजनचित्तानुव-
र्त्यवलाजनो भवति ।

१ वेसा^० D. २ अलीअ B. ३ दक्खिणो J. ४ हिआअे B (b). ५ om D H.
६ किं वि B (d); om. G. ७ सदि० B (d), सदि अण्णदो= अन्यस्या K ८ णीअदा A
B (e); अदं B; सणीअ (l) B (b); उवहसणिआद E H, णीपदा J. ९ दिक्खामि
A B (c) F; देक्खामि B (b), दक्खामि (=इइयामि) D, also H १० ए एवं
A B (c); अज्जए व B (d). ११ सहीअन C, अण D K. १२ णवदी D; ता
गुणवदी ? H. १३ णेणो B.

25 प्रथमा चेटी । उपसृत्य । अज्जए अत्ता आणवेदि गहि-
दावंगुण्ठणं पक्खदुआरण सज्जं पवहणं । ता गंचेत्ति (१२) ।
वसन्तसेना । हञ्जे किं अज्जचारुदत्तो मं णइ-
स्सदि (१३) ।

चेटी । अज्जए जेण पवहणेण सह सुवर्णदससाहस्सिओ
30 अलङ्कारओ अणुप्पेसिदो (१४) ।

वसन्तसेना । को उणं सो (१५) ।

चेटी । एसो ज्जेव रंअसालो संटाणओ (१६) ।

चेटी—(१२) आर्ये माताज्ञापयति गृहीतावगुण्ठनं पक्षद्वारे
सज्जं पवहणम् । तद्वच्छेति । गृहीतावगुण्ठनमाच्छादनमहापटाच्छादितं
'कर्णारियः पवहणम्' इति कोशः । स्त्रीणां स्थितियोग्योभितः
अमाच्छन्नो रयः पवहणम् । स एव कर्णारियः स्फुटं चेदं दशकुमारे
द्वितीयचरिते ।

वस०—(१३) हञ्जे किमर्थचारुदत्तो मां नयि(ने)ष्यति ।

चेटी—(१४) आर्ये येन पवहणेन सह सुवर्णदशसाहस्रिकोत्त-
कारोनुप्रेषितः । सुवर्ण-दशसाहस्रिकम् । मोहर इति भाषया प्रसिद्धमिति
पूर्वमुक्तम् ।

वस०—(१५) कः पुनः सः ।

चेटी—(१६) एष एव राजशालसंस्थानः ।

१ उपसृत्य प्रथमा चेटी B (a). २ भाषा J. ३ अणवेदि H ४ अवगुण्ठनं B (a)
५ तद्वच्छेति B D H. गच्छेदि B (a) ६ सुवर्णदस B. ७ साहस्रिक (which
is ओ) A B (c); साहस्रिभाओ B (a); साहस्रो G; साहस्रिभाओ K. ८ अलङ्कार
(which is ओ) A B (c) ९ णरंसे A B (bc). १० आलसंस्थानो
A B (bc) G; राजशालो सं B (a). राजशालशालो del डल et add marg (a)
B (d). शालसंस्थानो D, शालओ शालो h.

वसन्तसेना । सक्रोधम् । अवेहि मा पुणो एव्वं भणि-
स्ससि (१७) ।

चेटी । पसीददु पसीददु अज्जआ । संदेसेण म्हे पे- 35
सिदा (१८) ।

वसन्तसेना । अहं संदेसस्स ज्जेव कुप्पामि (१९) ।

चेटी । ता किंति अत्तं विण्णविस्सं (२०) ।

वसन्तसेना । एव्वं विण्णविदव्वा जइं मं जीअन्तीं
इच्छमि ता एव्वं ण पुणो अहं अत्ताए आणविदव्वा (२१) । 40

चेटी । जथा दे रोअदि (२२) ।

इति निष्क्रान्ता ।

प्रविश्य ।

वस०—(१७) अपेहि मा पुनरेवं भणिय्यसि । अपेहि गच्छ ।

चेटी—(१८) प्रसीदतु प्रसीदत्वार्था । संदेशेनास्मि प्रेसि(रि or पि)
ता । तथा संदेशस्तथा मयोक्तम् । मम नास्त्यत्र दोष इति । किं
च न कुप्यन्ति संदेशहारिणे प्रभव इति भावः ।

वस०— (१९) अहं संदेशस्यैव कुप्यामि । संदेसस्सेति पठ्यते
चतुर्थ्यर्थे ।-संदेशायेत्यर्थः ।

चेटी—(२०) तत्किमित्यत्तं मातरम् ! विण्णविस्सं विज्ञापयिष्यामि ।

वस०—(२१) एवं विज्ञापयितव्या यदि मां जीवन्तीमिच्छसि
तदै(दे)वं न पुनरहं मात्राज्ञापि(पयि)तव्या ।

चेटी—(२२) यथा ते तुभ्यम् । रोचते ।

१ दत्त ... दत्त D २ अत्ताए D. ३ कि अत्तं B B (a), किंति अत्तं B (d).
४ एवं B (d). ५ विण्णविदव्वा DE. ६ जं A B (c) D. ७ ती मिच्छसि A B
(c) D; जीवन्ती B (a). ८ पुणो अत्ताएण om. अहं B B (a). ९ आणाविदव्वा A
B (d) D; आणाविदव्व B; आणाविदव्व B (a), आणाविदव्वा B (b), अणाविदव्वा K.

शर्विलकः ।

45

दत्त्वा निशेया वचनीयदोषं
निद्रां च जित्वा नृपतेश्च रक्षान् । १
स एष सूर्योदयमन्दरश्मिः
क्षपाक्षयाच्चन्द्र इवास्मि जातः ॥ १ ॥

अपि च ।

50

येः कश्चित्त्वरितगतिर्निरीक्षते मां
संभ्रान्तं द्रुतमुपसर्पति स्थितं वा ।
तं सर्वं तुलयति दूषितोन्तरात्मा
।। स्वैर्दोषैर्भवति हि शङ्कितो मनुष्यः ॥ २ ॥

मया खलु मदनिकायाः कृते साहसमनुष्ठितम् ।

55

परिजनकथासक्तः कश्चिन्नरः समुपेक्षितः
क्वचिदपि गृहं नांरीनाथं निरीक्ष्य विवर्जितम् ।
नरपतिबले पांश्वार्याते स्थितं गृहदारु-
द्वयवसितशतैरेवंप्रायेर्निशा दिवसीकृता ॥ ३ ॥
इति परिक्रमति ।

शर्वि०—[दत्त्वेति] श्लोकः [उपजातिछन्दसा] ॥ १ ॥ [यः
कश्चिदिति] । महर्षिणीछन्दः । त्वरितगतिर्यः कश्चित्संभ्रान्तं मां नि-
रीक्षते । चौर्यादिना संभ्रान्तं स्थितं वा मां शीघ्रमुपसर्पति समी-
पमागच्छति च यः कश्चित्तं सर्वं जगत् चौर्याद्यकर्मकरणेन दूषि-
तोन्तरात्मा तुलयति परीक्षते । अथ जनार्थोद्यमिति मां शं-
स्यतीति शङ्कतेन्तःकरणमित्यर्थः । अत एवाह स्वैर्दोषैरित्यर्थः
॥ २ ॥ मया खल्वित्यादि च साहसं चौर्यरूपमिदमेवाभिसंधार-

१ निशेया B (a). २ रक्षान् A B C D F G J. ३ om B (b). ४ गतिर्नि B
II. ५ नृपते B (b), निद्रि F. ६ नान्तरात्मा K. ७ मां om. B (b). ८ स्वैर्दोषै
A B (c); निरित्तम् F. ९ यथो om. B (d).

वसन्तसेना । हञ्जे इमं दाव चित्तफलं मम सेअ- 60

णीए ठाविअ तालवेण्टअं गेल्लिअ लहुं आअच्छ (२३) ।

मदनिका । आं । जं अज्जआ आण्णवेदि (२४) । इति फ-
लकं गृहीत्वा निष्कान्ता ।

शार्विलकः । इदं वसन्तसेनाया गृहम् । तद्यावत्प्रविशामि ।
प्रविश्य । क्व नु मया मदनिका द्रष्टव्या । 65

ततः प्रविशति तालवृन्तहस्ता मदनिका ।

शार्विलकः । दृष्ट्वा । अये इयं मदनिका ।

मदनमपि गुणैर्विशेषयन्ती

रंतिरिव मूर्त्तिमती विभाति धेयम् ।

मम हृदयमनङ्गवह्निर्गमं

भृशमिव चन्दनशीतलं करोति ॥ ४ ॥ 70

मदनिके

निशि कृतं निर्जं चरितं वर्णयति । [परिजनेति ।] हरिणीप्लुताच्छन्दः ।
स्पष्टम् ॥ ३ ॥

वस०—(२३) हञ्जे इदं तावच्चित्रफलकं मम शयनीये स्थाप-
यित्वा तालु(ल)वृन्तकं गृहीत्वा लब्धागच्छ । लुप्तु-शीघ्रम् ।

मद०—आमङ्गीकारे । यदार्याज्ञापयति (२४) ।

शार्वि०—मदनिकेति नामार्थं निर्वक्ति । [मदनमपीति ।]
स्पष्टम् । पुष्पितागच्छन्दः ॥ ४ ॥ मदनिके इत्याह्वानम् ।

१ om. B B (a). २ फलहभं B (b) E K. ३ सअपरीए B (a). ४ थाविअ
corr थाविअ B (d). ५ वेण्टं B (a) ६ लहुं D H. ७ om. B B (ad)
C J. ८ नु मया om. A B (bc) D E F G ; नु मयाव B K. ९ om B (a)
१० मदनिके, मदनिके B B (ad) K.

मदनिका । दृष्ट्वा । अम्मो कथं सञ्चिलओ । सञ्चिलअ
साअदं दे । केहिं तुमं (२५) ।

75 शर्चिलकः । कथयिष्यामि । शति सानुरागमन्योन्यं पश्यतः ।
वसन्तसेना । चिरअदि मदणिआ । ता कहिं णु हु सा ।
गवाक्षकेण दृष्ट्वा । कथं एसा केनावि पुँरिसकेण सह मन्त-
अन्ती चिट्ठदि । जेधा अदिसिणिद्धाए णिच्चलदिद्वीए आ-
पिचन्ती विअ एदं णिज्झाअदि तथा तकेमि एसो सो जेणो
80 एदं इच्छदि अभुजिस्सं काटुं । ता रमदु रेमदु मा कस्सेवि
पीदिच्छेदो भोदु । ण हु सँहाविस्सं (२६) ।

मद०-(२५) आश्चर्यं कथं शर्चिलकः । शर्चिलक हे स्वागतं ते ।
कुत्र त्वम् ।

वस०-इदं स्वगतम् । (२६) चिरयति मदनिका । तत्कुत्र नु खलु
सा । कथमेषा केनापि पुरुषकेन(ण ?) सह मन्त्रयन्ती तिष्ठति । यथा-
तिस्निग्धया निश्चलदृष्ट्यापिचन्ती(न्ती)वैतं निर्धायति तथा तर्कयाम्येष
स जन एतामिच्छत्यभुजिष्यां कर्तुम् । तद्रमनु(तां) रमनु(तां) मा
कस्यापि प्रीतिच्छेदो भवतु । न खलु सहाविस्सं आकारयिष्यामीत्यर्थः ।
अतिस्निग्धयातिस्नेहविशिष्टया । निश्चलेति निर्निगेपेत्यर्थः । अभुजिष्यां
स्यभिन्नेन केनाप्यभोग्याम् । कलत्रवत्स्वगृहस्थां स्वाधीनामित्यर्थः ।

१ सञ्चिलअ (ओ) A B (c); सञ्चिलओ B (a). २ सञ्चिलअ H. ३ कहिं तुमं or
K. ४ केनापि or (वि B D E, केनापि G. ५ पुँरिसकेण B (d). ६ जेधा थ B (ab)
K. ७ इच्छदि A B (c); इच्छि G. ८ आर्यसिणि B (d); अपि० H. ९ उच्छदि
A B (bc) E F; पिच्छा० H. १० जे एदं K. ११ रमदु रमदु B (ab) omr B
F H. १२ कस्सेवि or वि B D K. १३ देदो AB (c) F; पिच्छे H; वदिच्छे
B (a); वदिदो B (b). १४ गवाक्षकेण B.

मदनिका । सच्चिद्वलअ कधेहि (२७) ।

शार्विलकः । साशङ्कं दिशोवलोकयति ।

मदनिका । सच्चिद्वलअं किं ण्णेदं संसको विअ लक्खी-
असि (२८) ।

83

शार्विलकः । वक्ष्ये त्वां किञ्चिद्रहेस्यम् । तद्विविक्तमि-
दम् ।

मदनिका । अथ इं (२९) ।

वसन्तसेना । कथं परमरहस्यं । ता ण सुणिस्सं (३०) ।

शार्विलकः । मदनिके किं वसन्तसेना मोक्षयति त्वां १०
निष्कयेण ।

मद०-(२७) शार्विलक कथय ।

मद०-(२८) शार्विलक किं नेदम् । साशङ्कं इव लक्ष्यते ।

[शार्वि०]-त्रिविक्तं-विजनमिदं-स्थलम् ।

मद०-(२९) अथ किम् ।

वस०-(३०) कथं परमरहस्यम् । तत्र आप्यामि । कस्यापि
रहस्यं न (आ)प्यमिति शिष्टानां संप्रदायः ।

१ ण्णेदं B C, किण्णेदं B (a). २ संसको B (d). ३ रहस्यं त० B. ४ तद्वि
or द्वि विविक्तं E. ५ पडमार० B (b). ६ निष्कयेण A B (c) K, निष्क०
B (d).

वसन्तसेना । कथं मत्संबन्धिणी कथा । तौ सुनिस्सं
ईमिणा गवकखेण ओवारिदशरीरा (३१) ।

मदनिका । सव्विलअ भणिदा मए अज्जआ । तदो भणा-
95 दि जइ मम छन्दो तदा विणा अर्थं सैव्वं परिअणं अमुजिस्सं
कैरइस्सं । अथ सव्विलअ कुदो दे एत्तिओ विहवो जेण मे
अज्जआसआसादो मोआइस्ससि (३२) ।

शार्दूलकः ।

दारिद्रेणाभिभूतेन त्वत्सेहानुगतेन च ।

100 अथ रात्रौ मर्या भीरु त्वदर्थे साहसं कृतम् ॥ ९ ॥

वस०—(३१) कथं मत्संबन्धिनी कथा । तच्छ्रेय्याम्यनेन गवा-
क्षेणापवारितशरीरा । (इदमपि स्वगतमिति ज्ञेयं विज्ञैः) ।

मद०—(३२) शार्दूलक भणिता मर्याया । तदा भणति यदि मम
छन्दस्तदा विनार्थं च सर्वं परिजनमभुजिष्यां(प्यं) करिष्यामि ।
अथ शार्दूलक कुतस्त एतावान्निभवो येन मामार्यासकाशान्मो-
चयिष्यसि । मम छन्दो ममाभिलाषः । [दारिद्रेणेत्यनुष्टुप्] ॥ ९ ॥

१ कथं B (b). २ मम संबन्धिणी B B (ad) C J K ३ om. K. ४ इमि . . .
रीरा om. B B (a). ५ गवकखेण B (d). ६ ऊवारिद A B (c), उवावुद D H.
७ शरीरा A B (bc) C D ८ सज्जन्दो A B (e); सज्जन्दो B C D H J K
संज्जं B (b) E F. ९ अथ च A B (bcd) D. १० सर्वं अर्ण D. ११ करिष्यं
B (d); करविस्सं D, करविस्स H. १२ अथ सव्विल B (d). १३ ससिड A B
(c); णिको B (a); एत्ति B (d); om. K. १४ मे H. १५ आवाइस्ससि B B
(a); आसासि et super ser चइ B (d), इस्ससि H. १६ दारिद्रे० K. १७ मूहनेन
A B (c). १८ अथ A B (abc) E F G. १९ om. B (१).

वसन्तसेना । पक्षेणा से आकिदी । साहसकम्मदाए उण
उव्वेअणीआ (३३) ।

मदनिका । सव्विलअ इत्थीकल्लवत्तस्स कारणेण उहंअं
पि संसए विणिक्खित्तं (३४) ।

शर्विलकः । किं किम् ।

105

मदनिका । शरीरं चारित्रं च (३५) ।

शर्विलकः । अपण्डिते साहसे श्रीः प्रतिवसति ।

मदनिका । सव्विलअ अखण्डिते चारित्तोसि । ता ण हु दे
मम कारणादो साहसं करन्तेण अचंतविहद्धं आचरितं (३६) ।

वस०—(३३) प्रसन्नास्याकृतिः । साहसकर्मतया पुनरुद्देजनीया ।
उद्वेगभाजनमित्यर्थः ।

मद०—(३४) शर्विलक स्त्रीकल्यवर्तस्य कारणेनोभयमपि संशये
विनिक्षिप्तम् ।

मद०—(३५) शरीरं चारित्रं च ।

मद०—(३६) शर्विलक अपण्डितचारित्रोसि । तन्न खलु त्वे त्व-
या मम कारणात्साहसं कुर्वता श्रद्धांतविहृद्माचरितम् । अपि तु
सिद्धान्तविहृद्माचरितमेवेति काकुः । सर्वेयं वक्रोक्तिः । अत्रोत्तर-

१ पक्षेणा A B (c); पक्षेणा H. २ ण उण D. ३ इत्थी B (ad). ४ कल्लव०
B (d). ५ काल० A B (abcd) D E K. ६ उहंअं K. ७ वि B (a).
८ विक्खित्तं B (a). ९ शरीरं B (d). १० चारित्रं A B (c) D. ११ अखण्डित-
चारित्तोसि Sca B (a); १२ चारित्रस्स B (d). १३ करन्तेण B B (a); करन्तस्स B (d).
१४ विहृद्माचरितं D. १५ आचरितं A B (bc)?

110 शर्विलकः ।

नो मुष्णाम्यबलां विभूषणवतीं फुल्लामिवाहं लतां
 विप्रस्त्रं न हरामि काञ्चनमथो यज्ञार्थमभ्युद्धतम् ।
 धान्युत्सङ्गतं हरामि न तथा बालं धनार्थं कचि-
 त्कोर्याकार्यविचारिणी मम मतिश्चौर्येपि नित्यं स्थिता ॥ ६ ॥

115 तद्विश्राप्यतां वसन्तसेना

अयं तव शरीरस्य प्रमाणादिव निर्मितः ।

अप्रकाशो ह्यलंकारो मत्स्नेहाद्धार्यतामिति ॥ ७ ॥

मठनिका । सत्त्विलंअ अपर्पकासो अलंकारो । अंअं च

माह शर्विलकः । [नो मुष्णाम्यबलामिति ।] शार्दूलविक्रीडितं
 छन्दः । स्फुटार्थं पद्यम् । (चौर्यमपि विचार्यैव मया क्रियत इति
 भावः) ॥ ६ ॥ तद्विश्राप्यतामिति विश्रापनामेवाह । [अयमिति ।]
 अयमलंकारः । तव वसन्तसेनाया इत्यर्थः । अनुचितः प्रकाशो
 यस्य सोप्रकाशः । मयि स्नेहादयं धार्यताम् । परंतु शर्विल-
 केन वक्त इनि(ति) न प्रकाशनीयः । तथा सत्यस्माकं राजदण्डः
 स्यादित्याशयः ॥ ७ ॥

मठ०—(३७) शर्विलक अप्रकाशालंकारः । अयं च जन इति
 द्वयमपि न युज्यते । तदुपनय तावत् । पश्यामि तावदेतमलंकारम् ।

१ एमा० K. २ *मपवेल B (a). ३ वापां om. B (b). ४ रिहरितां B
 ५ तस्य K. ६ अत्ररासो B B (ad), अनकार्यं J. ७ इतिमभा K. ८ *पका
 J. ९ अलंकारं A B (bcd) DE १० अयं च A B (bcd) D.

जणोत्ति दुवेवि ण जुज्जदि । ता उवणेहि दाव । पेक्खामि देव
एदं अलंकारअं (३७)

120

शर्विलकः । इदमलंकरणम् । इति साशङ्कं समर्पयति ।

मदनिका । निरूप्य । संखिलअ दिट्ठपुरुव्वो विअ अँअं
अलंकारओ । ता भणेहि कुदो दे एसो (३८) ।

शर्विलकः । मदनिके किं तवानेन । गृह्यताम् ।

मदनिका । सरोपम् । जइ मे पच्चअं ण गच्छसि ता किं- 125

णिमित्तं मं णिक्किणसि (३९) ।

शर्विलकः । अँयि प्रभाते मया श्रुतं श्रेष्ठिचत्वरे यथा
सार्यवाहस्य चारुदत्तेत्येति । वसन्तसेना मदनिका च मूर्च्छा
नाटयतः ।

शर्विलकः । मदनिके समोदेवसिहि । किमिदानीं त्वम् 130

के चायं(?) जनो वसन्तसेनादिः सप्रमाणव्यवहारकारिजन शिरोमणिः
क च पुनरासादितं वस्तु चौर्येणेति । द्वयमपि न युज्यत इत्यर्थः ।
नावदिति द्विरुक्तिः संभ्रमेण ।

मद०—(३८) [शर्विलक] इट्ठपूर्वं इवायमलंकारः । तद्गण
कुतस्त एषः ।

मद०—(३९) यदि मे प्रत्ययं न गच्छसि तर्हि किं निमित्तं मां
निष्क्रीणसि । निष्क्रयं दत्त्वा स्वीकरोषीत्यर्थः । प्रत्ययं विश्वासम् ।

१ जनो U; अअं च जनो whole om. J. २ om. B (d). ३ om. B B (ad)
C J. ४ om. B (a). ५ om. A B (bc) J. ६ °पुञ्जो A B B (ad) D H.
७ अयं D H. ८ कुदो एसो B B (a). ९ णिक्किणिस्ससि B (d); णिक्कीणसि D H;
विक्रणसि G. १० अयं B (a). ११ °सस्य इति &c. B. १२ Twice B G.

विपादस्त्रैस्तसर्वाङ्गी संभ्रमभ्रान्तलोचना ।

नीयेमानाभुजिष्यात्वं कम्पसे नानुकम्पसे ॥ ८ ॥

मदनिका । समाश्रय । साहसिअ ण हु तुए मम कार-
णादो इमं अकज्जं कैरन्तेण तस्सिं गेहे कोवि वावादिदो
135 परिक्खदो वा (४०) ।

शर्विलकः । मदनिके भीति सुप्ते न शर्विलकः प्रहरति ।
तन्मया न कंश्चिद्व्यापादितो नापि परिक्षतः ।

मदनिका । सच्चं सच्चं (४१) ।

शर्विलकः । सत्यम् ।

140 वसन्तसेना । संज्ञा लब्धा । अम्महे पञ्चुवजीविदम्हि (४२) ।

[विपादेत्यनुष्टुप् ।] अभुजिष्यात्वमनुपदोक्ता भुजिष्याशब्दार्थधर्मम् ।
भार्यावृत्त्याधीनत्वं नीयमाना ॥ ८ ॥

मद०—(४०) साहसिक न खलु त्वया मम कारणादिदमकार्यं
कुर्वता तस्मिन्गेहे कोपि व्यापादितो(तः) परिक्षतो वा ।

मद०—(४१) सत्यं सत्यम् ।

वस०—संज्ञां चेतनाम् । (४२) आश्चर्यं प्रत्युपजीवितास्मि ।
गतजीवितास्मीत्यर्थः(?) । यन्मित्रचारुदत्तगृहे शर्विलकेन क्रीपि-
न मारितः क्षतो वेति भावः ।

१ पक्षे B (d) २ B नीयमाना भुजिष्या त्व J ३ After, this word
किनिदर्शां गे B (d). ४ कर० B B (a). ५ कोपि तत्र B B (a), कभिष
B (d). ६ सच्चं सच्चं G. ७ सत्यं सत्यम् A B (bc) D: F G. ८ पदं
A B (cd) P G, पञ्चुव (पञ्चु?) h.

मदनिका । पिभं पिभं (४३) ।।

शर्विलकः । सेष्यम् ।। मदनिके किं नाम प्रियमिति ।

त्वस्नेहवद्दहदयो हि करोम्यकार्यं

सदृत्तपूर्वपुरुषेपि कुले प्रसूतः ।

रक्षामि मन्मथविपन्नगुणोपि मानं

मित्रं च मां व्यपदिशस्यं परं च यासि ॥१९॥

145

साकूतम् ।

इह सर्वस्वफलिनः कुलपुत्रमहाद्रुमाः ।

निष्फलत्वमलं यान्ति वेद्याविहगभक्षिताः ॥ १० ॥

मद^०—(४३) प्रियं प्रियम् । वक्रोक्तिरियम् । विरोधलक्षणया प्रियमित्यर्थः । अत एवैतदुपरि शर्विलकस्य किं नाम प्रियमिति प्रस्नो-
(भ्रो)पि संगच्छते । [त्वस्नेहेति] वसन्ततिलका च्छन्दः । सदृत्ताः
सदाचाराः पूर्वपुरुषाः पितृपितामहादयो यस्मिन्नीदृशे कुले प्रसूतोपि
त्वय्यासक्तः करोमि चौर्यं तद्यद्यर्थमेवेत्यर्थः । कामातुरोन्यस्य न
रक्षति मानमहं तु कामातुरोपि रक्षामीत्याह । मन्मथेत्यादिना । देह-
मिति पाठे ध्वनिः । देहं स्त्रीयं रक्षामि कामपीडितोप्यहमिति
याच्यार्थः । परकीयमपि देहं रक्षामि नोचेत्प्रहरेयमिति व्यङ्ग्यम् ।
शेषं सुगमम् ॥१९॥

[उहेति] अनुदुप् । कुलपुत्रा एव महाद्रुमाः । अत्र विशेष-
णविशेष्ययोः समस्तं सावयवरूपकमलंकारः ॥ १० ॥

१ om. A B B (abc) २ रक्षामि. ३ 'उप मानं A B (c) D F G, प्रमानं
B (b); प्रमाणं E. ४ यानि. ५ कतिना K. ६ नि कतत्त्वं K.

150 अयं च सुरतज्वालः कामाग्निः प्रणयेन्धनः ।
 नराणां यत्र हूयन्ते यौवनानि धनानि च ॥ ११ ॥
 वसन्तसेना । सस्मितम् । अहो से अत्यागे आवेशो (४४)।
 शर्विलकः । सर्वथा ।

अपण्डितास्ते पुरुषा मता मे

155 ये स्त्रीषु च श्रीषु च विश्वसन्ति ।

श्रियो हि कुर्वन्ति तथैव नार्यो

भुजंगकन्यापरिसर्पणानि ॥ १२ ॥

स्त्रीषु न रागः कार्यो रक्तं पुरुषे स्त्रियः परिभवन्ति ।

रक्तैव हि रन्तव्या विरक्तभावा तु हातव्या ॥ १३ ॥

[अयं चेति] अनुष्टुप् । अत्र विशेषणयोः समस्तं व्यस्तं विशेष्ये
 सावयरूपकमलकारः ॥ ११ ॥

वस०—(४४) अहोस्यास्थाने आवेशः । अस्यानेयोग्य आवेश
 इत्यर्थः । स्थाने इति योग्यार्थकमश्वयम् । 'युक्ते द्वे सांप्रतं स्थाने'
 इत्यमरः ।

शर्वि०—कामप्रतिघाते क्रोधः शक्तस्य । अशक्तस्य तु विषाद इति
 शाखात्कुट्टः शर्विलको वेदयाजनं निर्भर्त्स्य स्त्रीमात्रमिदानीं निर्भ-
 र्त्सयति । [अपण्डितास्ते इत्यादिपञ्चपदैः] ।

[अपण्डितास्ते] इति । [उपजाति छन्दसा श्लोकः] । भुजंगकन्या भु-
 जंगी तद्वत्परिसर्पणानि स्वरितानि चलनानीत्यर्थः । [श्रियां स्त्रियां(स्त्रीणां)
 घातिचाञ्चल्यमिति तात्पर्यम् ॥ १२ ॥

[स्त्रीषु न रागः] इत्यार्याच्छन्दः ॥ १३ ॥

सुष्टु खल्विदमुच्यते ।

160

एता हसन्ति च रुदन्ति च विचहेतो-

विश्वासयन्ति पुरुषं न तु विश्वसन्ति ।

तस्मान्नरेण कुलशीलसमन्वितेन

वेद्याः श्मशानसुमना इव वर्जनीयाः ॥ १४ ॥

अपि च ।

165

समुद्रवीचीव चलस्वभावाः

संध्याभ्रलेखेव मुहूर्त्तरागाः ।

स्त्रियो हंतार्थाः पुरुषं निरर्थं

निष्पीडितालक्तकवच्यजन्ति ॥ १५ ॥

स्त्रियो नाम चपलाः

170

अन्यं मनुष्यं हृदयेन कृत्वा

अन्यं ततो दृष्टिभिराहंयन्ति ।

अन्यत्र मुञ्चन्ति मदप्रसेक-

मन्यं शरीरेण च कामयन्ते ॥ १६ ॥

स्त्रीजनं निन्दन्नेव विशिष्य वेद्यां(द्या) निन्दति । [एता इति] [वस-
न्ततिलकाङ्गन्दः] श्मशानसुमना इति । सुमनसः पुष्पवृत्तरेक्तवच-
नान्ततापीति बोध्यम् । 'अप्रत्याख्येये दधिमुमनसी' इति प्राचीन-
प्रयोगात् । अथवा 'सुमना मालती जातिः' इत्यमरोक्तपक्षेपि । स-
तामनुद्वेजकत्वाददुष्टत्वमुपमाया इत्याकलनीयम् ॥ १४ ॥ [समुद्रेति] ।
[चपजातिङ्गन्दः] । स्पष्टम् ॥ १५ ॥

चपलाश्चला विद्युत्तथ । चपला इव चपलाः स्त्रियः इति व्यङ्ग्यो-
पमा । 'तद्वित्तौदाभिनी विद्युश्चला चपला अपि' इत्यमरः । [अन्यं

१ विश्व ? G. २ न च B B (ad) K. ३ श्मशान K. ४ वीचीव B (a). ५ इ
om. B (b); हंतार्थाः B (d) E. ६ निष्पीडिता D H, निष्पीडिता K. ७ स्त्रियो
दि G. ८ हृदयेण A. ९ त्वय्यं ? H. १० दृष्टवन्त्यः D, H.

- 175 सूक्तं खलु कस्यापि ।
 न पर्वताग्रे नलिनीः प्ररोहति
 न गर्दभा वाजिधुरं वहन्ति ।
 यत्राः प्रकीर्णा न भवन्ति शालयो
 न वेशजाताः शुचयस्तथाङ्गनाः ॥ १७ ॥
- 180 आः दुरात्मश्चारुदत्तहतक अयं न भवसि । इति कतिचित्
 पदानि गच्छन्ति ।
 मदनिका । अञ्चले गृहीत्वा । अइं असंबद्धभांसअ असभा-
 वणीए कुप्पसि (४६) ।
 शर्विलकः । कथमसंभावनीयं नाम ।
- 185 मदनिका । एसो कँखु अलकारओ अञ्जआकेरओ (४६)।
 शर्विलकः । ततः किम् ।

मनुष्यमिति ।] छुंगमतमम् [इन्द्रव्याछन्दः] ॥ १६ ॥ [न पर्वताग्र इति] स्वटतर पद्य प्राचीनम् । अत एवोक्तं सूक्तं कस्यापीति । [वि- लक्षणमिदं छन्दः । प्रथमपादे द्वादशाक्षराणि । द्वितीये एकादशाक्ष- राणि च सन्ति । प्रथमपादे 'ज त ज भ' एते गणा लभ्यन्ते । द्वितीये तु 'ज त ज ग ल' एते गणा लभ्यन्ते । उत्तरार्धस्तु वंश- स्यं छन्दः] ॥ १७ ॥

आः दुरात्मन् चारुदत्तहतक अयं न भवसीत्यनेनाधुनैव हनि- चारुदत्तमिति व्यङ्ग्यम् ।

मद०—(४६) अपि(यि)असंबद्धभापक असंभावनीयं(ये)कुप्पसि।

मद०—(४६) एष खल्वलंकारोज्जआकेरओ आर्याया । यस- न्तसेनाया इत्यर्थः । केरओ इति केवलं पठे । यद्धार्याकृत इत्यर्थः ।

१ पाता B (d) २ दत्त इतक B ३ om A B (c) D ४ ददाति BB (abcd) C D F F G. ५ अवि D H ६ भात E. ७ छु A ८ गतं H ९ असंभाव केर C J.

मदनिका । स च तस्म अज्जस्स हत्थे विणिक्खित्तो (४७) ।

शर्विलकः । किमर्थम् ।

मदनिका । कर्णे । एवम् विअ (४८) ।

शर्विलकः । सवैलक्ष्यम् । भोः कष्टम् ।

190

छायार्थी प्रीप्ससंतप्तो योमेवाहं समाश्रितः ।

अजानता मया सेव पत्तैः शाखा वियोजिता ॥ १८ ॥ P.

वसन्तसेना । केथं एसोवि संतप्यदि ज्जेव । ता अजाणन्तेण

एदिणा एव्णं अणुञ्चिट्ठिदं (४९) ।

शर्विलकः । मदनिके किमिदानीं युक्तम् ।

195

मदनिका । एत्थ तुमं ज्जेव्व पण्डओ (५०) ।

शर्विलकः । नैवम् । पश्य ।

स्त्रियो हि नाम खल्वेता निसर्गादिव पण्डिताः ।

पुरुषाणां तु पाण्डित्यं शास्त्रैरेवोपदिश्यते ॥ १९ ॥

मद०—(४७) स च तस्यार्यस्य हस्ते विनिक्षिप्तः । स चालं-
कारथ । आर्यस्य चारुदत्तस्य ।

मद०—(४८) एव-इ(मि)व । चारुदत्तस्याकिञ्चनतया भोगस्य
भूरिधनसाध्यत्वादयमलंकारो न्यासामिषेण तस्य हस्ते विनिक्षिप्त इति
संकेतार्थः । अपस्तुतवृत्तान्तेन प्रस्तुतवृत्तान्तमुपपादयन्नाह । [छाया-
र्याति] श्लोकः । यो शाखाम् । अपस्तुतप्रशंसालंकारः ॥ १८ ॥

वस०—(४९) कथमेवोपि संतप्यत एव । तदजानन्तेनैवमनुष्ठितम् ।

मद०—(५०) अत्र त्वमेव पण्डितः । [स्त्रियो हीति ।] अनु-
ष्टुप् ॥ १९ ॥

१ विनिक्षित्तो D. २ छायायै A B (c) C D J. ३ कथं B (a). ४ अजानता
B (a). ५ एवमणु D, विष्टिदं B (a). ६ शास्त्रैरेवो BB (a).

200 मदनिका । सेव्विलअ जइ मम वअणं सुणीअदि ता तस्त
ज्जेव्व महाणुभावस्स पडिणिज्जादेहि (५१) ।

शर्विलकः । मदनिके यद्यसौ राजकुले मां कथयति ।

मदनिका । ण चन्दादो आदवो होदि (५२) ।

वसन्तसेना । साहु मदनिए साहु (५३) ।

मद०—(५१) शर्विलक यदि मम वचनं श्रूयते तत्तस्यैव
महानुभावस्य पडिणिज्जादेहि । प्रतिनिर्यातयेत्यर्थः । (परावृत्त्य
गत्वा चारुदत्ताय प्रतिदेहीत्यर्थः । महानुभावस्सेति संबन्धता-
मान्ये पठौ । महानुभावाय चारुदत्तायेत्यर्थः । यदि मम
वचनं श्रूयत इत्यनेन निजवचनस्यावश्योपादेयत्वं व्यज्यते । इदं
च 'त्वामस्मि' इत्युदाहरणे काव्यप्रकाशे स्पष्टम् । अन्यथा येन
यदुच्यते तदन्येन श्रूयत इति लोकरीतेर्यदि मम वचनं श्रूयत इति
कथनं व्यर्थमेवेति ध्येयम् ।

शर्वि०—असौ चारुदत्तो राजकुले राजगृहेधिकरणे न्यायस्थल
इत्यर्थः ।

मद०—(५२) न चन्द्रादातपो भवति । आतपः संतापः । यथापि
प्रकाशमात्रवाचक आतपशब्दश्चन्द्रातप इत्यापि(दि) प्रयोगदर्शनात् ।
'छाया त्वनातपे' इत्यमरकोशाद्य तथापि प्रकृते केवलमुष्णपरत्वं
वपन्तुतात्पर्यादुच्यते ।

वस०—(५३) साधु मदनिके साधु ।

शर्विलकः । मदनिके

205

न खलु मम विपादः साहसेस्मिन्भयं वा

कथयसि हि किमर्थं तस्य साधोर्गुणैस्त्वम् ।

जनयति मम वेदं कुत्सितं कर्म लज्जां

नृपतिरिह शठानां मादृशां किं नु कुर्यात् ॥२०॥

तथापि नीतिविरुद्धमेतत् । अन्य उपायश्चिन्त्यताम् ।

210

मदनिका । सो अअं अवरो उवाओ (५४) ।

वसन्तसेना । को कखु अवरो उवाओ हुँविस्सदि (५५) ।

मदनिका । तस्स ज्जेव अज्जस्स केरओ भँविअ एदं

अलंकारअं अज्जआए उवणेहि (५६) ।

शर्विलकः । एवं कृते किं भवति ।

215

शर्वि०—[न खलु ममेति ।] मालिनी छन्दः । साहसे चौर्ये ।

तस्य चारुदत्तस्य । राजदण्डं स्मृत्वा प्राहं नृपतिरिहेति ॥ २० ॥

अन्यचारुदत्तप्रति(दा)नभिन्नः ।

मद०—(५४) सोयमपर उपायः ।

वस०—(५५) कः खत्वपर उपायो भविष्यति ।

मद०—(५६) तस्यैवार्यस्य । केरकः कृतः । तेन प्रेषित इत्यर्थः ।

भूत्वैतमलंकारमार्याया उपनय । प्रापयेत्यर्थः । तस्य चारुदत्तस्य ।

आर्यायै वसन्तसेनायै ।

१ साहसो० B (b). २ गुणस्त्वम् A B (c) F. ३ वेदं B B (abd) E.
४ किञ्च B (d) ५ नीति.....तत् om: B (f) D E; नीतिविनाहमे० B (n).
६ मितदन्त्य० B. ७ एतो अअं B B (n). ८ उवाओ B (n). ९ उवाओ
B (n). १० हेविरादि H. ११ केरको BDEK. १२ हुँविअ B (n).

मदनिका । तुमं दाव अचोगे । सो वि अज्जो अेरिणो ।
अज्जआए सकं अलंकारअं उवगदं भोदि (५७) ।

शर्विलकः । नन्वतिसाहसमेतव् ।

मदनिका । अइ उवणेहि । अण्णधा अदिसाहसं (५८) ।

220 वसन्तसेना । साहु मदणिए साहु । अभुजिस्साए विअ
मन्तिदं (५९) ।

शर्विलकः ।

मयाता मइती बुद्धिर्भवतीमनुगच्छता ।

निशायां नष्टचन्द्रायां दुर्लभो मार्गदर्शकः ॥२१॥

225 मदनिका । तेण तुमं इमस्सि कामदेवगेहे मुहुत्तअं
चिट्ठ, जाव अज्जआए तुहे आगमणं निवेदेमि (६०) ।

मद०—(५७) एवं तावदचोरः । सोऽप्यार्योऽनृणः । आर्यया
स्वकोलंकार उपगतो भवति । प्राप्त इत्यर्थः ।

मद०—(५८) अपि(यि) उपनय । अन्यथातिसाहसम् ।

वस०—(५९) साधु मदनिके साधु । अभुजिष्येय मन्त्रितम्
प्यया कलत्रं मन्त्रयति तथा मन्त्रितमित्यर्थः । एतावत्पर्यन्तमि-
गवाक्षनिदण्णया वसन्तसेना(न)या भुतमनुदितं स्वगतमिति ज्ञेयम्
[गयानेति] अनुदुप् ॥ २१ ॥

मद०—(६०) तेन एवमस्मिन्कामदेवगेहे मुहूर्तं तिष्ठ यावत्त-
यायै तयागमनं निवेदयामि ।

१ ति B (d). २ अहं? A B (c) P. ३ अण्णो E. ४ अण्ण B (d).
५ स मुद् B (d) ६ मभ^० B (ad). ७ मापद^० AB (c) D E. ८ तेण दि B B
(ad) C J. ९ मुद्म D. १० तुदागम^० AB (bc) D, तथाग^० B (d).

शर्विलकः । एवं भवतु ।

मदनिका । उपसृत्य । अज्जए एसो खलु चारुदत्तस्स सआसादो बम्हणो आअदो (६१) ।

वसन्तसेना । हञ्जे तस्स केरओत्ति कथं तुमं जा- 230
णासि (६२) ।

मदनिका । अज्जए अत्तकेरअं पि ण जानामि (६३) ।

वसन्तसेना । स्वगतं राशिरःकम्पं विहस्य । जुज्जादि जुज्जदि ।
प्रकाशम् । पविसदु (६४) ।

मदनिका । जं अज्जाआ आणवेदि । उपागम्यं । पविसदु 235
सन्धिलओ (६५) ।

शर्विलकः । उपसृत्य सैवैलक्ष्यम् । स्वस्ति भवत्यै ।

वसन्तसेना । अज्ज वन्दामि । समाविसदु अज्जो (६६) ।

मद०-(६१) आर्ये एष खलु चारुदत्तस्य सकाशाद्भाक्षण
आगतः ।

वस०-(६२) हञ्जे तस्य कृत (?) इति कथं त्वं जानासि ।

मद०-(६३) आर्ये आत्मनोर्यमपि (?) न जानामि ।

वस०-(६४) युज्यते युज्यते । प्रविशतु ।

मद०-(६५) यदार्याज्ञापयति । प्रविशतु शर्विलकः ।

वस०-(६६) आर्ये(र्य) वन्दे । समाविशत्वार्यः ।

१ अज्जणाद० BB (a). २ केरओत्ति AB (c) DEF. ३ (वि AB (abcd)
D, (वि EK. ४ आणामि B B(a). ५ om. BCDK; उज्जे उज्जदि AB (c).
६ अज्जा D II • om. AB (bed) DEG.

शर्विलकः । सार्थवाहस्त्वां विज्ञापयति जर्जरत्वाद्दृह-
 240 स्य दूरदेयमिदं भाण्डम् । तद्दृष्ट्यताम् । इति मदनिकायाः समर्थ
 प्रस्यितः ।

वसन्तसेना । अज्ज ममावि दाव पडिसंदेसं तर्हि अज्जो
 णेदु (६७) ।

शर्विलकः । स्वगतम् । कस्तत्र यास्यति । प्रकाशम् ।

245 कः प्रतिसंदेशः ।

वसन्तसेना । पडिच्छदु अज्जो मदणिअं (६८) ।

शर्विलकः । भवति न खल्ववगच्छामि ।

वसन्तसेना । अहं अवगच्छामि ।

शर्विलकः । कथमिव ।

250 वसन्तसेना । अहं अज्जचारुदत्तेण भणिदा । जो इमं
 अलंकारअं समप्यइस्सदि, तस्स तुए मदणिजां दादव्वा । ता
 सो ज्जेव एदं दे^१ देदित्ति एव्वं अज्जेण अवंगच्छिदव्वं (६९) ।

वस०—(६७) आर्यं ममापि तावत्प्रतिसंदेशं तत्रार्यो नयतु ।

वस०—(६८) प्रतीच्छत्वार्यो मदनिकाम् ।

शर्वि०—भवतीति संबोधनम् ।

वस०—(६९) अहमार्यनारुदत्तेन भणिता । य इममलंकारं सम-

१ दूरस्थः AB (c) F, दूरस्थः D H. २ णेदु अज्जो BB (n). ३ अहमा
 BD. ४ पणिआदय्या B (a). ५ देदिवि AB (c), दे om. BDEGK; एदं दे
 H. ६ एत्थ B (b); एत्थ E. ७ गणिअदत्तं AB (c) F, गच्छिदत्तं B (n);
 गददत्तं B (b), गददत्तं D, यतश्च H.

शर्विलकः । स्वगतम् । अये विज्ञातोहमनया । प्रकाशम् ।
साधु आर्यचारुदत्त साधु ।

गुणेष्वेव हि कर्त्तव्यः प्रयत्नः पुरुषैः सदा ।

255

गुणैर्युक्तो दरिद्रोपि नेदवैरैरगुणैः समः ॥ २२ ॥

अपि च ।

गुणेषु यत्नः पुरुषेण कार्यो

न किञ्चिदप्राप्यतमं गुणानाम् ।

गुणप्रकर्षाद्गुणेन शंभो-

260

रैरङ्घ्र्यमुल्लङ्घितमुत्तमाङ्गम् ॥ २३ ॥

वसन्तसेना । को एत्थ पवहणिओ (७०) ।

प्रविश्य सप्रवहणः

चेटः । अज्जए सज्जं पवहणं (७१) ।

र्षयिष्यति, तस्य त्वया मदनिका दातव्या । तत्स एवैतां ते वदाती-
त्येवमार्येणावगन्तव्यम् ।

[गुणेष्वेवेति] अनुष्टुप् ॥ २२ ॥ इममेवार्थं भङ्गचन्तरेणाह ।

[गुणेषु यत्न इति] [उपेन्द्रवक्त्राच्छन्दः] ॥ २३ ॥

वस०-(७०) कोत्र प्रवहणिकः । प्रवहणं कर्णारिय(थं) वहतीति
प्रवहणिकः सारथिरित्यर्थः ।

चेटः-(७१) आर्ये सज्जं प्रवहणम् ।

१ om. BB (a), भए K. २ साधार्य B ; आर्य om. A B (bed) DE;
साधु चारुदत्त G. ३ गुणयुक्तो B (d). ४ ०म्भोरलपितं लङ्घितमुत्तमाङ्गं AB (c)
DE. ५ रत्तं पितमुत्तमाङ्गं B (b). ६ सज्ज B.

265 वसन्तसेना । हञ्जे मअणिए सुदिट्ठं मं करेहि । दिण्णासि ।
आरुह पवहणं । सुमरेसि मं (७२) ।

मदनिका । रुदती । परिच्चअम्हि अज्जआए (७३) ।
इति पादयोः पतति ।

वसन्तसेना । संपदं तुमं उजेव वन्दणीआ संवृत्ता । ता
270 गच्छ । आरुह पवहणं । सुमरेसि मं (७४) ।

शार्विलकः । स्वस्ति भवत्यै । मदनिके

सुदृष्टः क्रियतामेप शिरसा वन्द्यतां जनः ।

यत्र ते दुर्लभं प्राप्तं वधूशब्दावगुण्ठनम् ॥ २४ ॥

इति मदनिकया सह प्रवहणमारुह्य गन्तुं प्रवृत्तः ।

वस०—(७२) हञ्जे मा(म)दनिके सुदृष्टां मां कुरु । दत्ताति ।
आरोह प्रवहणम् । स्मरसि माम् । स्मरिष्यसीत्यर्थः ।

मद०—(७३) परिच्युतास्म्यार्यायाः । इयं पञ्चमी ।

वस०—(७४) सांप्रतं त्वमेव वन्दनीया संवृत्ता । तद्वच्छ ।
आरोह प्रवहणम् । स्मरसि माम् ॥ सांप्रतं त्वमेव वन्दनीया जाते-
त्युत्तरं वसन्तसेनया मदनिकाकृतपादपतनस्य दत्तमित्यवधातवम् ।
तवेदानीमभुजिष्यास्त्वेन वधूत्वं प्राप्तम् । अस्माकं तु कोटिपतित्वेष्ये-
कनायकत्वेपि वेद्यापदवाच्यतेति भावः [सुदृष्ट इति ॥] अनुदृष्ट् ।
वधूशब्दाच्चत्यस्मिन्मवगुण्ठनम् । अन्यानवलोकनीयत्वात् । अन्या-
नवलोकनरूपममूर्थपदया राजदारा इत्यादिसदृशमिन्वर्थः ॥ २४ ॥

१ सुदिट्ठं AB (c); २ रुदती B (a). ३ करेहि मं B B (a). ४ दिण्णासि B (c); दिणासि=दशमि B (c) ५ पवहणं II. ६ रुदती B B (ad). ७ परि-
च्युतास्मि (आर्याया) AB (c) also F; परिच्युता J; परित्यक्ता B, परि-
K. ८ सुमरेसि II. ९ भवत्यै मदनिके B. १० इति B (d); इति II.

नेपथ्ये । कः कोत्र भोः । राष्ट्रियः समाज्ञापयति । एष 275
खल्वार्यको गोपालदोरको राजा भविष्यतीति सिद्धदेशप्रत्य-
यपरित्रस्तेन पालकेन राज्ञा घोषादानीय घोरे बन्धनागारे
बद्धः । ततः स्वेषु स्वेषु स्थानेष्वप्रमत्तैर्भवद्भिर्भवितव्यम् ।

शार्विलकः । आकर्ण्य । कथं राज्ञा पालकेन प्रियसुह-
दार्यको मे बद्धः । कलत्रवांश्चास्मि संवृत्तः । आः कष्टम् । 280
अथवा

द्वयमिदमतीव लोके प्रियं नराणां सुहृच्च वनिता च ।

संप्रति तु सुन्दरीणां शतादापि सुहृद्विशिष्टतमः ॥ २५ ॥

भवतु । अवतरामि । इत्यवतरति ।

मदनिका । सास्त्रमञ्जलि बद्धा । एवञ्च षेदं । ता परं 285
षेटु मं अज्जउत्तो समीवं गुरुअण्णं (७५) ।

शार्विलकः । साधु प्रिये साधु । अस्मच्चित्तसदृशैर्मभिहितम् ।
चेष्टमुद्दिश्य । भेद्रं ज्ञानीयं रेभिलस्य सार्थवाहस्योद्वेद्रसितम् ।

[द्वयमिदमतीवेति] आर्याच्छन्दः ॥ २५ ॥

मद०—(७५) एवञ्च षेद(मिदम् ।) तत् परं नयतु मामार्यपुत्रः
समीपं गुरुजनानाम् ।

शार्वि०—उदवसितं गृहम् ।

१ °दोरको D. २ °देशः पत्न्ययत्रस्तेन B. ३ राज्ञा पालकेन. D. ४ °दानीयघोर इव
KB (a). ५ वित्त. AB (bcd) CD. ६ om. B (d). ७ अप्रमत्तमत्तैः ? AB (c) F;
अप्रमत्तै B (d). ८ चास्मि AB (c). ९ om. AB (bcd) DEFK. १० °बन्धव०
BCD. ११ अञ्जलि बद्धा om. E. १२ °अगानं A. १३ सदृशसमभिहितम् B.
१४ अवि B; अर B (a) K. १५ जानदि H. १६ °हस्य गृहम् B B (a).

चेटः । अध इं (७६) ।

290 शर्विलकः । तत्र प्रापय प्रियाम् ।

चेटः । जं अज्जो आणवेदि (७७) ।

मदनिका । जथा अज्जउत्तो भणादि । अप्पमत्तेण दाव
अज्जउत्तेण होदव्वं (७८) । इति निष्क्रान्ता ।

शर्विलकः । अहमिदानीम्

295

ज्ञातीन्विटान्स्वभुजविक्रमलब्धवर्णा-

त्राजापमानकुपितांश्च नरेन्द्रभृत्यान् ।

उत्तेजयामि सुहृदः परिमोक्षणाय

यौगन्धरायण इवोदयनस्य राज्ञः ॥ २६ ॥

अपि च ।

300

प्रियसुहृदमकारणे गृहीतं

रिपुभिरसाधुभिराहितात्मशङ्कैः ।

चेटः—(७६) अध किम् ।

चेटः—(७७) यदार्य आशापयति ।

मद०—(७८) यदार्यपुत्रो भणति । अप्पमत्तेन तावदार्यपुत्रेण
भवितव्यम् ।

शर्वि०—[ज्ञातीनिति] वसन्ततिलका च्छन्दः । सुहृद आर्यक
स्याभीरस्य । चतुर्थचरणदृष्टान्तकथा वृहत्कथायामालोकनीया
श्लोकार्थो नीतिरूप इति ज्ञेयम् ॥ २६ ॥

सरभसमेभिपत्य मोचयामि

स्थितमिव राहुमुखे शशाङ्कविम्बम् ॥ २७ ॥

इति निष्क्रान्तः ।

प्रविश्य ।

१०५

चेटी । अज्जए दिट्ठिआ वड्डैसि । अज्जचाँरुदत्तस्स
सआसादो वम्हणो आअदो (७९) ।

वसन्तसेना । अहो रमणीअदा अज्जं दिवसस्स । ता हज्जे
सादरं वन्धुलेण समं प्रवेशेहि णं (८०)

चेटी । जं अज्जआ आणवेदि (८१) । इति निष्क्रान्ता । ३१०
विदूपको वन्धुलेन सह प्रविष्टः ।

[प्रियेति ।] पुष्पितामाहन्दः । प्रियसुहृदमार्यकम् ॥ २७ ॥

चेटी—(७९) आर्ये दिष्टघा वर्धते । आर्यचारुदत्तस्य सका-
शाद्भाक्षण आगतः ।

वस०—(८०) अहो रमणीयताय दिवसस्य । तद्दञ्जे सादरं
वन्धुलेन समं प्रवेशयेनम् ।

चेटी—(८१) यदार्याज्ञापयति । वन्धुला अत्रैवाङ्केभे यक्ष्यमा-
णलक्षणा बोध्याः । विदूपकोयं मैत्रेय एव रत्नावला(ली) दातुमागत
इति स्मत्तर्क्य(र्तव्य)म् ।

१ ०मभिपत्य G. २ वड्डते B (a). ३ अज्ज om. B (a). ४ ०दत्तआसादो B
(b) E. ५ रमणीयता D. ६ अज्जदिवसस्स B. ७ वन्धुलेण B (ad) K.
८ प्रवेशेहि DFH. ९ प्रियस्य B (a).

विदूषकः । ही ही भोः । तव चरणकिलेसविणिज्जिदेण
 रक्खसराजो रावणो पुप्फकेण विमाणेण गच्छदि । अहं उण
 वम्हणो अकिदतवचरणकिलेसो वि णंअरणारीजणेण गच्छा-
 315 मि (८२) ।

चेटी । पेक्खदु अज्जो अम्हकेरकं गेहदुआरं (८३) ।

विदूषकः । अवलोक्य तविस्मयम् । अहो सलिलसिक्तमै-
 ज्जिदकिदहेरिदोवलेवणस्स, विविहेसुअंधकेसुमोवहारचित्त-
 लिदभूमिआभाअस्स, गअणतलालोअणकोदूहेलदूरुण्णामिद-

विदू०-(८२) ही ही भोः इत्याश्चर्यव्ययम् । त्रिपथरणकेशवि-
 निर्जितेन राक्षसराजो रावणः पुष्पकेन(ण) विमानेन गच्छति ।
 अहं पुनर्ब्राह्मणो कृततपथरणकेशोपि नगरनारीजनेन गच्छामि । तपथर-
 णेत्यादिना पुष्पकस्य स्वाधीनत्वं धन्यते । नगरनारीजनेन वेदयाज-
 नेन सह गच्छामीत्यर्थः । इदं सर्वं विदूषकत्वाद्दुपहसतीति बोध्यम् ।

चेटी-(८३) प्रेक्षतामार्योस्माकं कृतं गेहद्वारम् ।

विदू०-(८४) अहो सलिलसिक्तमार्जितकृतहरितोपलेपनस्य, कृ-
 तगोमयोपलेपनस्येत्यर्थः । त्रिविधसुगन्धकुसुमोपहारनिव्रितभूमिका-
 भागस्य, गगनतलालोकनकौतूहलदुरोनामितशीर्षस्य, उच्छ्रायप्रकर्ष-

१ भो B २ °ताभे D II ३ राभगा D II ४ अहं किदो? G
 ५ चरणे K ६ अणन B (b) G ७ °करके AB (bc) I ८ °दुआरं
 B B (a) ९ विणेव B B (a) १० °वाजद K ११ °वाजो B
 (a) ; किदरिदोव B (b) १२ विवध B B (d) १३ सुअधि D II १४ तथे
 om et कुमुमपिन B १५ विअन्दिह=विषयिण्य Com K, विं द P
 II १६ भूमिआभगा B (a) भूमिआभगा J, गुमाअरा K १७ कादू B (b)
 १८ दुणमिद AB (c), दुणमिद B (ab) I, दुणमिद D II

सीसस्त, दोलाअमाणौवलंविदेरावणहत्थभ्रमाइदमल्लिआदाम- 320
 गुणालंक्रिदस्त, समुच्छिददन्तिदन्तोरणावभासिदस्त, महा-
 रअणोवराअसोहिणा पवणवलंदोलणाललन्तचञ्चलग्गहत्थेण
 इदो एहिच्चि वाहरन्तेण विअ मं सोहग्गपडाआणिवहेणोवे-
 सोहिदस्त, तोरणधेरणत्थंभवेदिआणिक्खित्तसमुलसन्तहरिद-
 च्छूपल्लवललामफेदिहमङ्गलकलसाभिरामोहेअपासेसस्त, म- 325
 हासुरवक्खत्थलदुब्भेज्जवज्जणिरन्तरपडिबद्धकणअकवाडस्त,

दोलायमानावलम्बितैरावणहस्तभ्रमायितमल्लिकादामगुणालंकृतस्य, स-
 मुच्छ्रितदन्तिदन्तोरणावभासितस्य, महारा(र)जनोपरागोपशो-
 भिना । महारजनं-कुमुम्भम् । महारजोपरागोपशोभिनेति वा ।
 पवनवलन्दोलनाललच्चलप्रहस्तेन प्रवजस्य बलेन वेगेनान्दोलना
 कम्पस्तथा ललच्चलदत् एव चञ्चलं हस्ताप्रं यस्य तेनेत्यर्थः । इत
 एहीति व्याहरतेव मां सौभाग्यपताकानिवहेनोपशोभितस्य, तोरणधर-
 णस्तम्भवेदिकानिक्षिप्रसमुल्लसदरितचूतपल्लवललामस्फटिकमङ्गलक-
 लशाभिरामोभयपार्श्वस्य) महासुरवक्षःस्यलदुर्भेद्यवचनिरन्तरपति-

१ दोलाय° ABK. २ °वलंविदे F. ३ देरावण BDH. ४ भ्रमाविद B;
 भ्रमाभद B (bd) ५ G, धमाभद E; भ्रमाभद K. ६ लङ्कुरदत्त K. ७ समुद्ध-
 रन्ति° A; °दर? C. E; समुद्धरन्ति? B (b); समुच्छिद H. ८ राग AB (c) DE;
 राभोवसेहिणा K. ९ पवण.....लणा. om. B (a); पवल D. १० चञ्चलाग्ग° K.
 १० इदो इदो B(d). ११ °हेणो वव? B (b). १२ धेरण? F. १३ धरण AB (c);
 धरणा B (a); धरण B (b); धरण F. १४ वलंम B B (a) CDEFG; वंभ K.
 १५ पडिह BCDFGK. १६ कदसा? B (a); कलसारामो G. १७ इव B (a).
 १८ वासस्त B B (a); वास्तस्त C; पासस्त DH; वासस्त EFGK. १९ जिम्भे-
 उत्र B (a), वज्जेववउत्र वज्जवदम्° K. .

दुर्गदजगमनोरहाओसकरस्स, वसन्तसेनाभवनदुर्गारस्स स-
स्सिरीअदा । जं सच्चं मज्झत्थस्स वि जणस्स-वलात्तिं
आआरेदि (८४) ।

330 चेटी । एदु एदु इमं पढेमं पओट्टं पविसदु अञ्जो (८५) ।

विदूपकः । प्रविश्यावलोक्य च । ही ही भोः । इधे वि प-
ढमे पओट्टे, ससिसङ्खमुणालसच्छाहाओ, विणिहिदचुण्णमु-
ट्ठिभाण्डुरोओ, विविहरजणपडिग्रहकञ्चनसोवाणसोहिदाओ,

वदकनककपाटस्य, दुर्गतजगमनोरथापा(या)सकरस्य, वसन्तसेना-
भवनद्वारस्य सश्रीकता । यत्सत्यं मध्यस्थस्यापि जनस्य बलादृष्टि-
माकारयति । मध्यस्थस्योदासीनस्य । रागे(ग)द्वेषशून्यस्येत्यर्थः ।
मित्रशत्रुमध्यस्थात्मकं जगत् । तत्र मध्यस्थः कापि न प्रवर्तत इति
ज्ञेयम् । एवं सुन्दरं द्वारं यन्मध्यस्थस्यापि मनोहारि किं पुनर्वाच्य-
गन्यस्येतीति भावः । इति द्वारवर्णनम् ।

चेटी-(८५) एतु परिमं प्रथमं प्रकोष्ठं प्रविशत्यार्थः ।

विदू०-(८६) त्रिशङ्खमुणालसच्छाया निनिहितनूर्णमुट्टिपा-
ण्डुरा विविधरत्नप्रतिबद्धकाञ्चनसोपानशोभिताः प्रासादपङ्क्तयः । अ-

१ दुर्गम BCDEGK. २ एत E. ३ अरस्त CDEK. ४ भुवन B (a)
५ दुर्गरास्य B B (१). ६ ससिसङ्ख II. ७ मज्ज^० AB (bc), मरस^० II
८ वलात्तिं B (दृष्टिं B (a)). ९ एदु एदु om. B B (a) K; एदु इमं B (d)
एदु इमं E. १० पढेमं G. ११ अवलोक्य च om. B B (ad) K. १२ गो P.
१३ इधे ...ओट्टे om. B B (ad). १४ वट्टहाओ AB (c), वट्टहाओ B (d).
१५ वट्टहाओ B (b). १६ वट्टहाओ B (d) E, वट्टहाओ F, वट्टहाओ G, वट्टहाओ
K. १७ वट्टहाओ B (d). १८ वट्टहाओ BCEK, वट्टहाओ D.

पासादवेन्तिओ, ओलम्बिदमुक्तादामेहिं फेटिहवादाअंगमुहव-
न्देहिं णिञ्जाअन्ती विअ - उज्जइणिं । सोत्तिओ विअ सुहो- 335
वविट्ठो णिंजाअदि दोवारिओ । सदहिणा कलमोदणेण पलो-
हिदा ण भक्खन्ति वायसा वलिं सुधासवण्णदाए । आदिसेदु
भोदी (८६) ।

चेटी । एदु एदु अज्जो । इमं दुदिअं पओट्टं पविसदु
अज्जो (८७) । 340

विदूपकः । प्रविश्यावलोक्य च । ही ही भोः । इध वि
दुदिअं पओट्टे पज्जन्तोवणीदजवसवुंसकवलमुपुट्टां तेह्मभ-
धलम्बितमुक्तादामभिः स्फटिकवातायनमुखचन्द्रैर्निर्ध्यायन्तीवा(वो)-
ज्जयिनीम् । निर्ध्यायन्ति पश्यन्तीत्यर्थः । ओत्रिय इव सुखोपविट्ठो
निग्राति दौवारिकः । सदध्ना कलमोदनेन प्रलोभिता न भक्षयन्ति
वायसा वलिं सुधासवर्णतया । सुधा चूर्णम्- । 'सुधा लेपो मृतं स्नुहि'
इत्यमरः । आदिशतु भवती ।

चेटी-(८७) एतु एत्वार्यः । इमं द्वितीयं प्रकोष्ठं प्रविशत्यार्यः ।

विदू०-(८८) इहापि द्वितीयस्मिन्प्रकोष्ठे । पर्यन्तोपनीतयव-
सवुसकवलमुपुट्टा घृताभ्यक्तविषाणा बद्धाः पचहणवलीवर्दाः । 'यव-

१ °बन्तीओ B, पासा . . . ओओ om. B (d); पम्बिओ D; वंकिओ F
२ फलिह० BCEFGK. ३ °अन्देहिं BDE, °हि K; मुदुअ० B (d). ४ णिञ्जा-
अन्ती AB (c) G; णिञ्जाअन्ति B (b) LF. ५ णिदाअदि मुगे &c B (n),
सदाहिणा B (n); संदणा B (b); सदहिण? H. ६ कलमोदणेण (=कलमोदकेन)
AB (c) F; कलमोदणेण (=कलमोदकेन?) DH, कदमोदणेण K. ७ भक्खदि AB
(bc) E. ८ वाअसा BCD. ९ सुधासवण्णदाए B (n). १० इमंवि B (d), इमंवि
K. ११ दुदिअपवें इं K. १२ प्रविश्य वृद्धा च D. १३ भो B. १४ दुदिअपओट्टे AB
(c). १५ °बगद B (d). १६ इगारकळणु &c. G, इयकवण K. १७ मुदुग
oa हा? F.

द्विदविसाणा घद्धा पवहेणवइद्धा । अअं अण्णदरो अवमा-
 णिदो विअ कुलीणो दीहं णीससदि सेरिहो । इदो अ अ-
 315 णीदजुञ्जस्स मल्लस्स विअ मदीअदि गीवा मेसस्स । इदो
 इदो अवराणं अस्साणं केसकप्पणा करीअदि । अअं अवरो
 पाटच्चरो विअ दढ्वद्धो मन्दुराए साहामिओ । अन्यतोवलोक्क थं ।
 इदो अ कूरैच्चुअतेहमिस्सं पिण्डं हन्थी पेडिच्छावीअदि
 मेत्थेपुंरिसेहि । आदिसेदुं भोदी (८८) ।

सं तृणमर्जुनम्' इत्यमरः । अयमन्यतरोपमानित इव कुलीणे
 दीर्घे निःशसिति सेरिमो महिपः । इतथापनीतयुद्धस्य मल्लस्येन गंयते
 धीवा मेपस्य । इत इतोपरेपामश्वानां केशकल्पना क्रियते । 'कल्पना
 सज्जना समे' इति कोशः । संस्कारैः केशप्रसाधनमित्यर्थः । अय-
 मपरः पाटच्चर इव दृढवद्धो मन्दुगायां शाखामृगः । पाटच्चरश्चौरः ।
 'वाजिशाला तु मन्दुरा' इत्यमरः । शाखामृगो वानरः । इतश्च भक्त-
 च्युतघृतमिश्रं पिण्डं [हस्ती] पडिच्छावीअदि प्रतिमाहृत इत्यर्थः ।
 मात्रपुरुषैः । कुरेति भक्त्यर्थः । तेल्लेति घृतेत्यर्थः । मात्रेति महामा-
 त्रेत्यर्थः । हस्तिपकैरित्यर्थः । आदिशतु भवती ।

१ विसाणवद्धा AB (c) D. २ पवहणा B (a); पवहण del न B (d) ३ कुलीणो
 AB (c) F. ४ सेरिहो B (ad) ५ जुञ्जस्स AB (bc) EFG. ६ मदीअ B (a)
 ७ गीवा D. ८ अअ च K. ९ दढ्वद्धो B (a) K, दिढवद्धो H १० णीअओ AB (bc) D
 ११ om. BEK. १२ कूरन्थिअ B, कूरन्थिअ B (a), कूरविअ B (b), कूरविअ
 डिअ B (d); कूरविअ G, कूर विअ K. १३ पडिच्छावीअह मेइ pr. m. The
 letters इमे changed to दि add marg. अदिमे-थ B (d); पडिच्छा H १४
 दिमेथ B (a), महामत्र D, मल्ल or थ H. १५ पुरुसेहि AB (bc) EFG (1)
 १६ आदिसेदु DF.

चेटी । एदु एदु अज्जो । इमं तइअं पओट्टं पविसदु ३५०
अज्जो (८९) ।

विदूषकः । प्रविश्य दृष्ट्वा च । हीं हीं भो । इध वि तइए
पओट्टे इमाइं दाव कुलउत्तजणोववेसेणणिमित्तं विरइदाइं
आसणाइं । अर्धवाचितो पासअपीठे चिट्टइं पोत्यओ । एसो
अ मणिमअसारिआसहिंदो पासअपीठो । इमे अ अवरे मअ- ३५५
णसन्धिविग्गेहचतुरो विविहवण्णिआविलित्तचित्तफलअंग्गह-
त्था इदो तदो परिभ्रमन्ति गणिआ वुड्ढविडा अं । आ-
देसेदु भोदी (९०) ।

चेटी—(८९) एतु एत्वार्थः । इमं तृतीयं प्रकोष्ठं प्रविशत्वार्थः ।
विदू०—(९०) इहापि तृतीयस्मिन्प्रकोष्ठे इमानि तावत्कुलपुत्र-
जनोपवेशननिमित्तं विरचितान्यासनानि । अर्धवाचितः प्राशकपीठे
मञ्चे इत्यर्थः । तिष्ठति पुस्तकः । एतच्च मणिमयसारिकासहितं
प्राशकपीठम् । सारी अक्षत्रीडागुटिका । प्राशा अक्षाः । इमे चापरे
मदनसंधिविग्रहचतुरा विविधवर्णिकाविलिप्तचित्रफलकामहस्ता इत-
स्ततः परिभ्रमन्ति गणिका वृद्धविटाः [च] । आदिशतु भवती ।

१ तइए AB (abc) E. २ कुलपुत्रं D II. ३ वेसणाणिमित्तार्थं B (a). ४ मअ०
AB (c) F; अध or थ H. ५ पासअपीठे ? B (b); वाषपीठे (= व्यासपीठे) D
II. पासअपीठे E. ६ चिट्टइ B B (a) D; °दो H. ७ पदअ AB (bc); पसोअ
om. B; पदंअ DFG; पदं E. ८ सारीणमणि० B; सारीणमणि B (a), सारीणां मणिं
B (d); साहाणं K. ९ °वहिदं AB (bc) DEFGK. १० °पीठं AB (bc) DEFGK.
११ विग्गही B (a). १२ °पतुरा B (d). १३ विट्ठिणविन B (a), विनिज E. १४ फलअ-
भाग० AB (c) D; फलहअभाग० B (b) EG; फलहअभाग० B (d). १५ °ममं-
दि D परिभ्रमन्ति E. भ्रमंदि H. १६ वुड्ढं D, वुड्ढ K. १७ om. AB (bcd) DE.
१८ गोदि B (d).

चेटी । एदु ऐदु अज्जो । इमं चउट्टं पओट्टं पविंसदु
360 अज्जो (११) ।

विदूषकः । प्रविश्यावलोक्य च । ही ही भो । इध वि
चउट्टे पओट्टे जुवदिकरताडिदा जलधरा विअ गम्भीरं
णदन्ति मुरंआ, क्षीणपुण्णाओ विअ भेअणादो तारआओं णि-
वडंति कंसैतालाआ, मेहुअरविहंअमेहुं वज्जदि वंसो । इअं
365 अवरा ईसोपणअकुविदकामिणी विअ अंकारोविदा कररुहः
पारंमोरिसेण सारिज्जदि वीणा । इमाओ अवराओ कुसुमरस-
मत्ताओ विअ महुअरिओ अदिमेहुं पगीदाओ गणिआदारिआ-
ओ नैचीअन्ति, णेट्टअं पंठीअन्ति, सेंसिंगारओ । ओवग्गिदा

चेटी-(११) एतु एत्वार्यः । इमं चतुर्थप्रकोष्ठ(ठं) प्रविशत्विहा(?) र्यः ।

विदू०-(१२) इहापि चतुर्थे प्रकोष्ठे युवतिकरताडिता जलधरा
इव गम्भीरं नदन्ति मुरजा मृदङ्गाः इ० । क्षीणपुण्या इव गगनात्ता-
रका निपतन्ति कांसतालाः । मधुकरविरुतमधुरं वाद्यते वंशः ।

[यमपरेष्व्याप्रणयकुपितकामिनीवाङ्कारोपिता कररुहपरिमशेन सार्यते +
वीणा] इमा अपराः कुसुमरसमत्ता इव मेधुकर्योतिमधुरतरमगीता
गणिकादारिका नृत्य(नर्त्य)न्ते नाट्यं पथ(पाठ्य)ते (न्ते) सगृङ्गारः

१ om. B (d). २ चउ-थं B (ab), चउट्ट D. ३ om. B (bd). ४ पविंसदु इह
AB (cd) EG. ५ भो D. ६ इत्थवि H. ७ चउत्थे B (ab); चउट्टे D ८ जुअदि
B (a), जुवदी D. ९ धारा B (d) १० मुरंआओ K. ११ कि or क्षिण B (d)
स्वीण० DH. १२ गगणादो D १३ कालः B (d) १४ मधुर B (a). १५ विहवं
विअ K १६ मुरंरं DH. १७ एअ पणअ K. १८ परिगसिण AB (bc) pr m. १
(d) DEFG १९ सारिज्जदि H २० अरिओ B. २१ महुअर AB (bc)
DEFGK २२ णचीअदि BFG; णचीअदि D H, णचाअदि E. २३ नटअं D. नड
H. २४ पंठीअदि BEFGK. पअदीअदि B (a), पडि or डि अदि D H. २५ ससिंगार
BK; गाराओ D H, ससिंगारओ J. २६ ओसग्गदा AB(c), ओवग्गिदा CH.

शेवकखेमु वादं गैहन्ति सलिलगगरीजो । आदेसेदु
भोदी (९२) ।

370

चेटी । एदु एदु अज्जो । इमं पञ्चमं पओट्टं पविसदु
अज्जो (९३) ।

विदूपकः । प्रविश्य दृष्ट्वा च । ही ही भी । इध वि पञ्चमे
पओट्टे अअं दरिद्रजनलोहोत्पादनअरो आहरइ उवेचिदो
हिगुतेहगन्धो । विविहसुरहिधूमुंगारेहि णिच्चसंतोवि- 375
ज्जमाणं णीससदि विअ महोणसं दुवोरमुहेहि । अधिअं
उंसुसावेदि मं साहिज्जमाणवहुविहभक्खभोअणगंधो । अअं

(सदृङ्गारं) । अपर्वलिंगता गवाक्षेषु वातं गृह्णाति (न्ति) सलिलगर्ग्यः ।
आदिशतु भवती ।

चेटी-(९३) एत्वेत्वार्यः । इमं पञ्चमं प्रकोष्ठं प्रविशत्वार्यः ।

विदू०-(९४) इहापि पञ्चमे प्रकोष्ठेयं दरिद्रजनलोहोत्पादनकर
आहरत्युपचितो हिङ्गुवृतगन्धः । आ समन्ताद्धरति-वातीत्यर्थः ।
विविधसुरभिधूमोद्धारैर्नित्यं संताप्यमानं निःश्वसितीव महानसं द्वार-
मुखे । अधिक(कं)उसुसावेदि रोमाञ्चयतीत्यर्थः । उस्तुक्तयतीनि
वार्यः । माम् । साध्यमानवहुविधभक्ष्यभोजनगन्धः । भोजनं व्यञ्जन-
नम् । करणे ल्युट् । भुज्यतेनेनेति भोजनम् । व्यञ्जनमिति व्युत्पत्तेः । अतो

१ गगनखेमु D. २ गैहन्ति AB (c) ; गैहन्ति D. ३ गगरीजो D. ४ भोदि D.
५ भोः D. ६ पट्टे K. ७ अअवि K. ८ इति^० BCFJK ९ उत्पादनकरो
AB (bed) HK लोहोत्पादनकरो E ; जगनादनकरो K. १० आहरइ B (a). ११ उ-
चितो K. १२ धूमुंगारेहि AB (bc) CDFJ, धूमुंगारो B (a), धूमुंगारो E १३ स-
न्ताप्यमानो AB (c); संतापितो D. II १४ महानसं DF. १५ दुअर B B
(ad) १६ उमासावेदि B, भोआसावेदि B (a), उदसावेदि B (d) pr. m. उगु-
आवेदि D II, उगुसावेदि FG. १७ सहिज्जो B (d), संसाहिज्जो ? K

अवरो पडच्चरं विअ पोडिं धोअदि रूपिदारओ । बहुवि-
 हाहारविआरं उवसाहेदि सूत्रआरो । वज्जन्ति मोदआ । पं-
 380 तिअं अपूवआ । आत्मगतम् । अवि दाणि इह वड्डिअं भुज्जसुति
 पादोदअं लहिस्सं । अन्यतोवलोक्य चं । इदो गन्धर्व्वसुरगणेहिं
 विअ विविहालंकारसोहिदेहिं गणिआजणेहिं वन्धुलेहिं अज
 सच्चं सर्गगीआदि एदं गेहं । भो के तुम्हे वन्धुला नाम (९४) ।

न पौरुषस्त्यमिति ध्येयम् । अयमपरः पटच्चरमिव पोडिं हतपशूदर-
 ये(पे)शि धावति रूपिदारकः । पटच्चरं जीर्णवस्त्रमिवेत्युपमा । अनेका-
 धारशोणिताभ्यामुपहतत्राद्धावति प्रक्षालयतीत्यर्थः । रूपिदारको रू-
 पशब्दः पशुवचनस्वत्संबन्धाद्गुपी खटिकः । स एव वैतंसिकसैनिक-
 पदाभ्यामुच्यते । सूना हिंसा प्रयोजनं यस्य, सूनया हिंसया चरति
 जीवति वा स सैनिको मांसविक्रेतृजातीयः । तस्य बालक इत्यर्थः ।
 अथवा रूपी पशुसङ्घस्तस्य दारकप्रोदक इत्यपि । बहुविधाहारवि-
 कारमुपसाधयति सूपकारः । बध्यन्ते मोदकाः । पच्यन्ते चापूपकाः ।
 अपीदानीमिह वड्डिअं परिविष्टम् । भुज्ज्वेति पादोदकं लप्स्ये । इतः
 अनेत्यर्थः । गन्धर्वाप्सरोगणैरिव विविधालंकारशोभितैर्गणिकाजनैर्व-
 न्धुलैश्च यत्सत्यं स्वर्गायत एतद्देहम् । भोः के यूयं वन्धुला नाम ।

१ पोडिं ? K. २ रूपिदारिओ AB (bc) Γ, रूपि D H ३ विहार B (a)
 Followed by अ-यतोवलोक्य B (a) the intervening syllables or matter om;
 ४ पच्यन्ति च AB (cd) EFG, पचान्ती K ५ om AB B (abcd) CD and
 many others ६ पूवआ B without अ of course अ पूवआ CD, पूवअ
 E, पूवआ G, अपूवआ K ७ वड्डिअ AB (c), वाड्डिअ B (b); वाड्डिअ
 B (d), परिविष्टिअ DH, वरिअ ? K ८ भुज्जु° AB (cd) F, भुज्जु° B (b)
 ९ om B B (a) D १० °वज्जर (= वॉप्सरो) D H, ११ अ ज om AB (c)
 Γ, ज om . D H, अज्ज सच K १२ सग्गाअदि BDEHK, सग्ग अति B (d)

बन्धुलाः । वयं खलु

परगृहललिताः परान्नपुष्टाः

परपुरुषैर्जनिताः पराङ्गनासु ।

परधननिरता गुणेष्ववाच्या

गजकलभा इव बन्धुला ललामः ॥२८॥

विदूषकः । आदेसेदु भोदी (१५) ।

चेटी । एदु एदु अज्जो । इमं छट्टं पओदुं पविसदु ३९०
अज्जो (१६) ।

विदूषकः । प्रविश्यावलोक्य चं । ही ही भो । इधं वि
छट्टे पओदुं अमुं दाव सुवेण्णरअेणाणं कम्मतेरणांइं
णीलरअणविणिक्खित्ताइं इन्दोउहट्टाणं विअ दरिसंअन्ति ।

बन्धु०—[परगृहेत्यादि ।] लक्षणं बन्धुलानाम् । गुणेष्ववाच्या
अनभिधानीयगुणाः । वागगोचरगुणा इत्यर्थः । (यथा गजकलभाः क्षितिप-
तिभयनेषु विलसन्ति तथा वयं वेश्यावेशमसु ललामो विलसाम इत्यर्थः) ।
लड विलासे धातुः । डलयेरैक्यं प्रसिद्धम् । पुष्पितायाश्चन्दः ॥२८॥

विदू०—(१५) आदिशतु भवती ।

चेटी—(१६) एत्वेत्वार्यः । इमं पष्टं प्रकोष्ठं प्रविशत्वार्यः ।

विदू०—(१७) इहापि पष्टे प्रकोष्ठेभूनि तावत्सुवर्णरत्नानां कर्म-
तेरणानि नीलरत्नविनिक्षिप्तानीन्द्रा)गुभस्थानमिय दर्शयन्ति ।

१ व अं? K. व अं? K. २ कयेत्? B (d). ३ ललामा B (a) Sec. m. B (d) K,
ललामः विलसाम B (b). ४ om AB (c) F. ५ एदं B (a) E. ६ पओदुं B (a).
७ om. B (d). ८ भोः D. ९ इह वि D II. १० पओदुं B (a). ११ अअ AB १
GK; अंअ B (b); अमुं D II. १२ सुवर्णरत्नकम्मणत्तेरणे B (a). १३ रअणणं
B (d). १४ कम्मतेरणां B, तोलणां K. १५ °(विनिक्षिप्तानीं B (a), विनिक्षिप्त-
त्तां B (b). १६ एदं दडं G १७ दरिसन्ति B (a); दरिसन्ति B (b), दरिसन्ति
D, दरिसन्ति EG, दरिसन्ति F, दरिसन्ति K.

- 395 वेदुरिअमोत्तिअपवालपुष्कराअइन्दणीलककेतरअपउमराअमर-
 गअपहुदिआइं रअणविसेसाइं अण्णोण्णं विअरेन्ति सिअपिणो ।
 वज्झन्ति जादरूवेहिं माणिकाइं । घडिज्जन्ति सुवण्णा-
 लङ्कारो । रत्तसुत्तेणै गत्थीअन्ति मोत्तिआभरणाइं । धेसीअन्ति
 धीरं वेदुरिआइं । छेदीअन्ति सङ्खआ । साणिज्जन्ति पवालआ ।
 400 सुंखविअन्ति औलंविदकुड्डुमपत्तरा । सांलीअदि सेलज्जेअं ।

| वैदूर्यमौक्तिकप्रवालकपुष्परागेन्द्रनीलः(ल)ककेतरकपसारागमरकतप्र-
 भृतीन्नलविशेषानन्योन्यं विचारयन्ति शिल्पिनः|| प्रवालकककेतरै-
 मणिविशेषौ । बुध्यन्ते जातरूपैर्माणिक्यानि । घटयन्ते सुवर्णालं-
 काराः । रक्तसूत्रेण मथ्यन्ते मौक्तिकाभरणानि । घृष्यन्ते धीरं वैदूर्याः
 छिद्यन्ते शङ्खाः । साणिज्जन्ति शाणचक्रेषु घृष्यन्त इत्यर्थः । यथा
 पेलितास्तथा शाणघर्षणेन निर्मायन्त इति यावत् । प्रवालका विद्रुमाः
 शोष्यन्त आर्द्रकुड्डुमप्रस्तराः|| प्रस्तरः कुड्डुमाधारचर्मपुट इत्याहुः

१ वेदुरिअ BDC, वेदुरिय G, वैदूर्यनील K २ मोत्तिअवाल B (a) ३ पवाल B (b); ०वालभ E K. ४ पुष्कराअ AB (c) EFK, पुष्ण B (a), पुष्म B (b) पुत्र B (d). ५ ०ककेरअ BCGK. ६ परम० A B (c) F; परम० B (a) परम B (d), परम० D H; ७ विशेषाहं B (a) ८ अण्णोणं B. ९ सिअपिणं AB (Uc). १० घडिज्जन्ति pr. m B (d). ११ कारा रत्तमुनेण C १२ रत्त B (ab). १३ सुखण vol सुखण B (a). १४ गत्थीअन्ति J. १५ धसीअन्ति F, धारी H. १६ धीर J. १७ वेदुरिआइं AB (bc) DEG. १८ साणीज्जन्ति B (d) १९ सुखणीअन्ति B B (ab) F; सिअन्ति EJ; सुखीअन्ति K. २० अविद A (c) F; अर० DH; ओत्तिअदि BK. २१ कुप AB (bc) F; कुपुम B (d); कुप H. २२ साणिज्जन्ति B B (a); आभरणादि vol. साणीअदि B (d), साणीअदि २३ सरलउत्तं AB (c) DEG.

विस्तीर्णीअदि चन्दनरसो । संजोईअन्ति गन्धजुत्तीओं । दीअदि
गणिआंकांमुकाणं सकप्पूरं तम्बोलं । अवलोईअदि सकडक्खअं ।
पअहदि हासो । पित्राअदि अं अणवरं ससिक्कारं मइरा । इमे
चेढां इमो चेडिआओ इमे अवेरे अवधीरिदपुत्तदारैविता मणुस्सा
आसवकरआपीदमदिरेहिं गणिआजणेहिं जे मुक्का ते पिअन्ति । 405
अदिसेदु भोदी (९७) ।

चेटी । एदु एदु अज्जो । इमं सत्तमं पेओट्टं पविसदु
अज्जो (९८) ।

सालीअदि सार्यते । सेलज्जअं कस्तूरिका । विस्तीर्णीअदि । विशेषः
(पि)ण घृष्यत इत्यर्थः । चन्दनरसः । संयोज्यन्ते गन्धयुक्तयः ।
दीयते गणिकाकामुकयोः सकर्पूरं ताम्बूलम् । अवलोक्यते सकटा-
क्षम् । प्रवर्तते हासः । पीयते चानवरतं ससीत्कारं मदिरा । इमे चेटा
इमाश्रेटिका इमेपरेवधीरितपुत्रदारविता मनुष्या आसवकर-
कापीतमदिरैर्गणिकाजनैर्ये मुक्तास्ते पिवन्ति(पीयन्ते) । अयमभि-
प्रायः । भादिशतु भवती ।

चेटी—(९८)एत्वेत्वार्यः । इमं सत्तमं प्रकोष्ठं प्रविशत्वार्यः ।

१ विस्तीर्णीअदि B (g). २ कामुआणं B B (a) D. ३ ताम्बूलं B (a).
४ अपवहदि DII; पअहदि K. ५ वीअदिअ AB (c) F, विस्तीअदि B (b);
पिअदि D; विट्ठीअदि अं? E. ६ om: B B (nd). ७ अणवरं B (a). ८ ससिक्कारं
K ९ मदिरा BB (a). १० चेडाओ DEF. ११ इमे EF; इमाओ K. १२ पुत्तदारा
B (d). १३ °करआ पीद &c. B. १४ °जणे (om हिं) B (d). १५ marg. B
(d); जणेहिमुक्कति K. १६ पीअन्ति B (a); पीअदि H. १७ पओट्टं B (a).

विदूषकः । प्रविश्यात्लोक्य च । ही ही भो । इधं वि सत्तमे
 410 पञ्चोदं सुखिलिट्टविहंगवाडीसुहणिसण्णाडं अण्णोण्णचुम्ब-
 णपराहं सुदं अणुभवन्ति गारावदमिहुणाडं । दहिभत्तपूरिदोदो
 वम्हणो विअ सुत्तं पेट्ठदि पंजरसुओ । इअं अवरा सौमिसंमाण-
 णालह्णसरो विअ घरदोसी अधिअं कुरुकरायदि मंदणसारिआ ।
 अणेअफैलरसास्सादपदुट्टेकण्ठा कुम्भदासी विअ कुंअदि परउट्टो ।
 415 आलम्बिदा नागदंतेसु पञ्जरपरम्पराओ । जोधीअंति लौवआ ।
 आलवीअन्ति पञ्जरकविञ्जला । पेसीअन्ति पञ्जरकंबोदा ।

विदू०—(९९)इहापि सप्तमे प्रकोष्ठे सुखिलिट्टविहङ्गवाटीसुखनि-
 पप्या(ण्णा)न्यन्योन्यचुम्बनपराणि सुखमनुभवन्ति पारावतमियुना-
 नि । विहङ्गवाटी कपोतपालिका सैव विटङ्गम् । दधिभक्तपूरितोदरो
 द्राक्षण इव सूक्त पठति पञ्जरशुकः । सूक्तं ऋक्समुदायः । शोभ-
 नोक्तं च । इयमपरा स्वामिसंमाननालम्प्रसरेय गृहदास्यधिकं कुरुकु-
 रायते मदनसारिका । मैत्रेति प्रसिद्धा । अनेकफलरसास्वादप्रतुट्टकण्ठा
 कुम्भदासीव कूजति परपुट्टा । कौकिलेत्यर्थः । अवलम्बिता नागदन्तेषु
 पञ्जरपरंपराः । नागदन्ताः—सर्वदास्थानसदनपुरोभागाधःप्रदेशाः ।
 स्वार्थे कः । योध्यन्ते लावकाः । आलाप्यन्ते पञ्जरकपिञ्जलाः ।

१ भो D २ इवही H ३ अण्णेण H ४ सुइमणु० BDK ५ भवन्ति D, भोदि K.
 ६ पारावत BB (a) ७ दरोविअ वङ्गणो BB (२) ८ दरो om: K ९ मर्द
 B (1) १० पददे AB (cd) D, पददि B (b); पडदि K ११ सामि om K.
 १२ पसरा CDJ. १३ गृहदासी B (a), घरादासी B (b) १४ राअदि BDEh,
 कुरुकराअदि B (a), कुरुकराधिदि H १५ मभण० BB (a) १६ फल AB
 (c), कुळ B(a), प्णुल B (b)L १७ साद BK १८ पदु० AB (c); पदुद B
 (b), पदुद DH, पदुद (=पदुद) K १९ हूअदि E २० परपुट्टा BB (a) K
 परपुट्टा D २१ नागहन्तेसु B (a) २२ जोधीअंति? E २३ लावआ AB (c)
 लावआओ K २४ आलविअन्ति AB (bc) २५ दिओद B (d), आलवीअन्ति
 २६ कविञ्जरकवोदा om rel AB (e) F, कविञ्जलकवोदा D H, कविजरी
 B (ad) कविञ्जलाओ K २७ कवोदा B, कवोदाओ h.

इदो तदो विविधमणिचित्तलिदो विअ अअं सहसिसं णच्चन्तो
 रविकिरेणसन्तत्तं पक्खुक्खवेहिं विधुवेदि विअ पासादं वर-
 भोरो । अन्यतोवलोक्यं । इदो पिण्डीकिदा विअ चन्द्रपादा
 पदगतिं सिक्खन्ता विअ कामिणीणं पच्छादो परिब्भमन्ति 420
 राजहंसमिहुणो । एदे अवरे बुद्धमहल्लका विअ इदो तदो
 सञ्चरन्ति घरसोरसा । ही ही भो । पसारणंअं किदं गणिआए
 णाणापक्खिसमूहेहिं जं सच्चं केसु णन्दणवणं विअ मे
 गणिआधरं पडिभासदि । आदेसेदु भोदी (११) ।

गौरास्तिचिरय इत्यर्थः । प्रेष्यन्ते पञ्जरकपोताः । योद्धुमिति शेषः ।
 इतस्ततो विविधमणिचित्त इवायं सहचरीसहितः सहर्षं नृत्यन्न-
 विकिरणसंतमं पक्षोत्क्षेपैर्विधुयतीव प्रासादं गृहमयूरः । इतोत्र सप्त-
 म्यर्थे तसिल् । इतः पिण्डीकृता इव चन्द्रपादाः पदगतिं शिक्षन्तीव
 (शिक्षमाणा इव) कामिनीनां पश्चात्परिभ्रमन्ति राजहंसमिथुनाभिः । शि-
 क्षन्तीति (माणानीति) बहुवचनं मिथुनविशेषणम् । एतेषु बुद्धमहल्लका
 (बुद्धभेदा इत्यर्थः) । इवेतस्ततः संचरन्ति गृहसारसाः । ही
 हीत्याश्चर्यं इत्युक्तम् । प्रसारणं कृतं गणिकाया नानापक्षिसमूहै-
 र्यत्सत्यं खलु नन्दनवनमिव मे गणिकागृहं प्रतिभासते । आदिशतु
 भवती ।

१ om. AB (c) २ वित्तलिदो AB (c); विचित्तित्तो DH; वित्तलिदो F.
 ३ कारण B (ab). ४ संतत्त E. ५ पक्खवणं (=पक्षवण) AB (c) DF, ६ च
 add II. ७ पिण्डीकिदा AB (bc). ८ सिक्खन्ति (=क्षिप्तन्ति) D. सिक्खन्ती
 H. ९ पत्थदो H (b), पत्तादो AB (c); पत्तादो विअ F. १० परिब्भमन्ति B(ab);
 परिभ्रमन्ति B (d). ११ मिहुणां DHK. १२ बुद्ध AB (ac); बुद्ध H. १३ तदो
 तदो B (b). १४ सारिभा H; सारसाभो K. १५ भोः AB (abcd) DF. १६ प-
 त्तअं AB (bc), ण marg B (d) FG. १७ ण्णा पक्खि &c. J. १८ तु D.
 १९ एहं B (b) EK. २० पडिभादि B, पडिभादि B (b), पडिभादि C, पडिभादि D.

425 चेटी । ऐदु अज्जो । इमं अट्टमं पओट्टं पविसदु
अज्जो (१००) ।

विदूषकः । प्रविश्यावलोक्य च । भोदि को एसो पट्टपावा-
रअपाउदो अधिअदरं अच्चभुदपुणरुत्तालङ्कारालंकिदो अंगमं-
गेहिं परिकखलन्तो इदो तदो परिब्भमदि (१) ।

430 चेटी । अज्ज एसो अज्जअंए अअं भादा भोदि (२) ।

विदूषकः । केत्तिअं तवच्चरणं कदुअ वसन्तसेणाए भादो
भोदि । अथवा मा दाव जदि वि एसो उज्जलो सिणि

चेटी-(१००)एत्वार्यः । इममट्टमं प्रकोष्ठं प्रविशत्वार्यः । अत्र
एत्वेत्विति न वीप्सा । प्रकोष्ठमर्यादा समाप्तेरभ्यन्तरगृहस्यागतत्वेन
गन्तव्यस्य प्रकोष्ठान्तरस्य विरहाच्चेति ध्येयम् ।

विदू०-(१) भवति हे । क एष पट्टपावारकप्राप्तोधिक-
तरमत्यद्भुतपुनरुत्तालंकारालंकृतोद्गमद्गैः परिस्खलन्नितस्ततः परिभ्र-
मति ।

चेटी-(२) आर्य एष आर्याया अयं भ्राता भवति । वक्तव्याः
कौतूहलानन्दसंभ्रमैरेषोयमिति पुनरुक्तिः परिहरणीया ।

विदू०-(३) कियत्तपधरणं कृत्वा वसन्तसेनाया भ्राता भ-
वति । अथवा मा दावेति आर्याभेदः । (मा तावद्यद्येष उ-

१ एदु एदु B B (bd) DH. २ अट्टमपवोहं K. ३ om. B (d). ४ पार्श्व
del अ B (d). ५ अधिअदं B (b). ६ अचभुद F; अचमुद K. ७ पुण्यदता F
८ °लंकारालंकिदो CDEJ. ९ °लंकिदो दि अट्ट° B (b). १० om. B B (a) G.
११ केत्तिकं B (a). १२ भोदी ? H.

ज्ञो अ सुअन्धो अ । तहं वि मेसाणवीधीए जादो विअ चम्प-
अरुक्खो अणहिगमणीओ लोअस्स । अन्यतोवलोक्य । भोदि
एसा उण का कुंल्लपावारअपाउदा उवाणहजुअलणिकिखत्तते- 435
ल्लचिकण्णेहि पादेहि उच्चासणे उवविट्टा चिट्ठदि (३) ।

चेटी । अज्ज एसा क्खु अम्हाणं अज्जआए अत्तिआं(४) ।

विदूषकः । अहो से करंइडाइणीए पोइवित्थारो । ता किं एदं

पवेसिअ महादेवं विअ दुआरसोहा ईहं घरे णिम्मिदा (५) ।

ज्ज्वलः स्निग्धश्च सुगन्धश्च [तथापि इमंशानवीथ्यां जात इव चम्पक-
वृक्षोऽनभिगमनीयो लोकस्य] ॥२९॥ भवत्येषा पुनः का पुष्पप्रा-
वारकप्रावृत्तोपानद्युगलनिक्षिप्ततैलचिकणैः (णाभ्यां) पादै (दाभ्यां) उच्चा-
सन उपविष्टा तिष्ठति । सूक्ष्मसूत्रपुष्पाणि कृत्रिमानि यत्र भवन्ति
स पटः पुष्पपट इति प्रसिद्धः । पादैरित्युपलक्षणे तृतीयौ ।

चेटी-(४) आर्य एषा खल्वस्माकमार्याया अत्तिआ माता ।
(आर्या वसन्तसेना ।

विदूष- (५) अहोस्या अपवित्राज्ञाकिन्या उदरविस्तारः । त-
त्किमेतां प्रवेश्य महादेवमिव द्वारशोभेह गृहे निर्मिता । करट्ट का-
रटेति भाषा महाराष्ट्री । अपवित्राज्ञाशनपरद्विजातौ प्रवर्तते कारट्ट
व्राह्मणः इतिवत् । पोइत्यपि [महादेवमिव एतां वसन्तसेनाजननीं प्रवे-
श्य पथाह्वाराणि निर्मितानीत्यर्थः । अन्यथा कुम्भकर्णादिवदान्ति(ति)-

१ दोम J. २ तहंवि कुंल्लपावार पाउदा उवाणहजुअलणिकिखओ अणहि &c. B (a).
३ पमसाण्य AB (c); पमसाण्य F; डमसाण्य B (b). ४ वीधीए AB (c); विधीए D,
विधिथए H. ५ 'वलोक्य च H. ६ एषा A B (c) F, एसा H. ७ 'कुम्भ
जुभनणि B (a); कापाउदा मारु कुम्भपावार B (d); पुम्भपावार D H. c पु
B. ८ करइहाइणीए BCFG; 'हाइणीए B (a), कारइहाइ B (b); कैरइहाइणीए
L; करइहाइणीए H; कवइ K. ९ ० इह A B (c). ११ घरेमि H.

440 चेटी । हेदास मा ऐवं उवेहस अम्हाणं अत्तिअं । एसा
कखु चाउत्थिएण पीडिअदि (६) ।

विदूषकः । सपरिहासम् । भअवं चाउत्थिएण, एदिणा उव-
आरेण मं पि वम्हणं आलोएहि (७) ।

चेटी । हदास मरिस्तसि (८) ।

455 विदूषकः । सपरिहासम् । दासीए धीए वरं इदिसो सुण-
पीणज्जडरो मुदो ज्जेव्व (९) ।

सीहुसुरासवमत्तिआ एओवत्थं गदा हि गत्तिओ ।

जइ मेरइ एत्थ अत्तिआ भोदि सिआलसहस्सज्जत्तिआ ॥२९॥

भोदि किं तुम्हाणं ज्जाणवत्ता वहन्ति (१०) ।

स्थूलशरीराया अस्याः पुनरोभिर्द्धारैरस्मिन्गृहे प्रवेशो नैव स्या-
दिति परमाशयः ।

चेटी-(६) हताश नैवमुपहस्तास्माकमत्तिअं मातरम् । एसा
खलु चातुर्थिकेन पीडयते ।

विदू०-(७) भगवन्धातुर्थिक, एतेनोपचारेण मामपि ब्राह्मण-
मालोक्य ।

चेटी-(८) हताश मरिष्यसि ।

विदू०-(९) दास्याः पुत्रि वरमीदृशः-ज्ञानपीनजडरो मृत एव ।
[सीहुसुरेति] (१०) सीधुसुरामवमत्ता एतादृशावस्थां गता हि

१ हा हदास K. २ एव A. ३ उवविषय B B (ad), उवनिवव K. ४ अणि
B B (ad) K. ५ खु B. ६ पीडिअदि H. ७ आ दासीए B B (n). ८ सि
D. ९ इदिसो A B (bc) C J. १० om. ११ जडरो A B (cd) D. १२ एसा
B (d). १३ हि सा K. १४ गत्तिअ A B (bed), अत्तिआ B C J, अत्तिअ
१५ मदि A B (bed) D E F G K. १६ गआल B (a). १७ पत्तनिआ B
पत्तनिआ K. १८ जाणवता B (abd) K, जाणवत्ता C F, जाणवता D.

चेटी । अज्ज णहि णहि (११) ।

450

विदूषकः । किं वा एत्थ पुच्छिअदि । तुम्हाणं क्खु पेम्म-
णिम्मलजले मअणसमुद्वे त्येणणिअम्बजहणा ज्जेव्व जाणवत्ता
मणहरणा । एत्थं वसन्तसेणाए बहुवुत्तन्तं अट्टपओट्टं भवणं
पेक्खिअ जं सच्चं जाणामि एकैत्थं विअ तविट्ठं^{१०} दिट्ठं ।
पसंसिट्ठं णत्थि मे वाआविहवो । किं दाव गणिआघरो अहवो^{११} 455
कुवेरभवनपरिच्छेदो ति । काहे तुम्हाणं अज्जआ (१२) ।

गत्तिआ अतिवृद्धेत्यर्थः । यदि न्रियतेत्र माता भवति शृगालसहस्र-
यात्रा ॥२१॥हि भवति कि (किं) युष्माकम् [यानपात्राणि वहन्ति] ।।

चेटी—(११) आर्य नहि नहि ।

विदू०—(१२) किं वात्र पृच्छते [युष्माकं खलु प्रेमनिर्मलज-
ले मदनसमुद्वे स्तनमितम्बजघनान्येव [यानपात्राणि मनोहराणि]] एत्थं
वसन्तसेनाया बहुवुत्तात(न्त)मटप्रकोष्ठं भवनं पेश(क्षय) यत्सत्त्वं
जानाम्येकस्थम् । एकत्र स्थितमित्यर्थः । इव त्रिविष्टपं दृष्टम् । प्रशंसितुं
नास्ति मे वाचाविभवः । किं तावद्गणिकागृहमथवा कुवेरभवनप-
रिच्छद इति । परिच्छदो विस्तारः । कुत्र युष्माकमार्या ।

१ पुच्छीआदि H. २ निम्मल om: B B (n). ३ त्येणणीअं वजहणा A B (c),
०धणB (d); ०णीअं B; ४ एव B; ५ एव E F. ६ जाणवत्ता D H, जाणवता E K.
७ मरुटाहरणा B B (n); मणहरणा D H. ८ एव B. ९ बहुवुत्तं (n) D.
१० अट्ट पओ^० H. ११ पओट्टभवणं A B (c). १२ एत्थे B (a) K, एकत्थं del क
B (d). १३ ति वि; also विट्ट(ट्ट)अं B B (abd) D E G H K. १४ गणि-
अघरो A B (c), १५ हरो B E G K; गणिहरो B (b). १६ आट्ट B C D E K.
१७ मवणा B (n). १८ परिच्छेदो AB (c) CDJ, पडिच्छेदं BE; १९ वदो B (b);
परिच्छेदो B (b) K.

चेटी । अज्ज एसा रुक्खवाडिआए चिट्ठदि । ता पविसदु
अज्जो (१३) ।

विदूषकः । प्रविश्य दृष्ट्वा च । ही ही भो । अहो रुक्खवा-
460 डिआए सेस्सिरिअदा । अच्चरीअकुसुमा जत्थ रोविदा अणेअपा-
दवा गिरन्तरपादवतलणिम्मिदा जुवदिजणजहणव्वेमाणा पट्ट-
दोला सुवण्णजूधिआसेहेल्लिआमालडमल्लिआणोमालिआकु-
रव्वआअदिमोत्तअप्पहुदिकुसुमेहि संअं गिवडिदेहि जं संव-
ल्लहु करोदि विअ गन्देणवणस्स सेस्सिरिअदं । अन्यतोवलोक्य ।

चेटी-(१३) आर्य एषा वृक्षवाटिकायां तिष्ठति । तत्रविशत्वार्यः ।

विदू०-(१४) अहो वृक्षवाटिकायाः सश्रीकता । अच्चरीति(?)
कुसुमा यत्र रोपितो (ता अ)नेरुपादयां (पा) निरन्तरपादपतलनिर्मिता यु-
वतिजनजघनप्रमाणा पट्टदोला सुवर्णयूधिकाशोफालिकामालतीमल्लिका-
नयमालिका कुरवकातिमुक्तकप्रभृतिकुसुमैः स्वयं निपतितैर्यत्सत्य लघू-
करोतीव गन्दनवनस्य सश्रीकताम् । इतश्चोदयत्सूर्यसमप्रभैः कमलर-
क्तोत्पलैः संध्यायत इव दीर्घिका । वापीत्यर्थः । अपि च [[एषो (प) इति]]

१ ही ही भो अहो om G २ भो D. ३ सरिगरीअदा B B (a) ४ अच्चरिअ,
(=आश्चर्यं) D II ५ कुसुमपत्थारारो° B ६ रोविदा अणेअ C J ७ वादवा,
- वादवा &c A B (bcd) D Γ. ८ गिर-तर° K ९ तले D १० णिम्मिदा B
(a) ११ जुवति A B (b) K, जुअदि B, जुवति E. १२ पणाणा B D D H
१३ पट्टदोला H, पट्टदोला h १४ जूधिआ B D E Γ, जूधिआ K १५ सेफालि
B, सनेलिआ B (b) १६ गोवमालिआ° B (a), गोमालिअ J १७ कुरवअ B (b)
K, कुरवआदि° B (b), कुरवआदि° E. १८ °नेअ B (d). १९ पट्टदि B
(1d) D २० सअ E २१ सव्य K २२ लहुइ B, लहुइ B (ad) K, लहुइ
B (b), लहुइ E, लहुइ G २३ गणदणस्स K. २४ वणससिरिअकद B (b),
सरीअदं D H

इदो अ उदअन्तसूरसमप्पहेहिं कमलरत्तोप्पलेहिं संज्ञाअदि 465
विअ दीहिआ ।

अवि अ ।

एसो असोअवुच्छो णवणिग्गअकुसुमपल्लवो भादि ।

सुहडो व्व समरमग्गे घणलोहितपङ्कचच्चिको ॥३०॥

भोदि^{१०} ता कहिं तुम्हाणं अज्जआ (१४) ।

470

चेटी । अज्ज ओणमेहि दिट्ठिं । पेक्ख अज्जअं (१५) ।

विदूषकः । दृष्टोपसृत्य । सोत्थि भोदीए (१६) ।

वसेन्तसेना । अये भेत्रेयेः । उत्थाप । स्वागतम् । इदमा-
सनम् । अत्रोपविश्यताम् ।

विदूषकः । उवविसदु भोदी (१७) । उभातुपविशतः । 475

आर्याच्छन्दः । एषोऽशोकवृक्षो नवनिर्गतकुसुमपल्लवो भाति । सुभट
इव समरमध्ये घनलोहितपङ्कचारिकः । चरिका चर्चा ॥ ३० ॥ भवति
हे । तत्कुत्र युष्माकमार्या ।

चेटी—(१५) आर्यं भवनमय दृष्टिम् । पदयार्याम् ।

विदू०—(१६) स्वस्ति भवत्ये ।

विदू०—(१७) उपविशतु भवती ।

१ समीपदेहिं K. २ °सोत्थलेहिं B (a), एणोपलेहिं D. ३ सजाअदि K.
४ दिट्ठिआ A B (c). ५ अविअ om. B B (a) ६ वुच्छो B (d). ७ विग्गम
CDJ. ८ पवणो D H. ९ सुहडो D H १० भोदु AB (bc) CDJ. ११ om.
B (b) १२ अण्णामेहि K. १३ दिट्ठिअ AB (bcd) DEFK. १४ The
whole speech om. G. १५ (संस्कृतम. अ य) before अये D H. but H has
यः; अण B (a). १६ येइय AB (bc) F १७ Who's speech om G.

वसन्तसेना । अपि कुशलं सार्थवाहपुत्रस्य ।

विदूषकः । भोदि कुशलं (१८) ।

वसन्तसेना । आर्थमैत्रेय अपीदानीम्

गुणप्रवालं विनयप्रशाखं

विश्रम्भमूलं महीयपुष्पम् ।

तं साधुवृक्षं स्वगुणैः फलाढ्य

सुहृदिहृद्भाः सुखमाश्रयन्ति ॥ ३१ ॥

विदूषकः । एगतम् । सुदुर्गं उवलक्खिदं दुर्द्धविलासिणीए ।

प्रकाशम् । अध इं (१९) ।

485 वसन्तसेना । अये किमांगमनप्रयोजनम् ।

विदूषकः । सुगादु भोदी । तत्तभवं चारुदत्तो सीसे अ-

ञ्जलि कदुअ भोदि विण्णवेदि (२०) ।

वसन्तसेना । अञ्जलिं वद्धा । किमाज्ञापयति ।

विदू०-(१८) हे भवति कुशलम् ।

वस०-गुणप्रवालमिति । पयं स्पष्टम् । सावययरूपकमलेकारः ।
उपजातिच्छन्दः ॥ ३१ ॥

विदू०-(१९) [सुष्टु] उपलक्षितं दुष्टविलासिन्या । अयं किम् ।

विदू०-(२०) भृणोतु भवती । तत्रभवांश्चारुदत्तः शीर्षेञ्जलिं
कृत्वा भवतीं विज्ञापयति ।

१ Whole speech om, G २ अपि AB (c) F, अये D ३ कुशलं CDIG
HJ. ४ om AB (bc) DFK, add marg B (d). ५ उदु D. उदु
६ अण K ७ किमाकस्मिन्नांगं G ८ सीसेण AB B (acd) ९ भदी
१० विण्णवेदि h

विदूषकः । मए तं सुवण्णभण्डं विस्सेम्भादो अत्तण-
केरकेत्ति कदुअ जूदे हारिदं । सो अ सहिओ राआवच्छआरी 490
ण आणिआदि कहिं गदो त्ति (२१) ।

चेटी । अज्जए दिट्ठिआ वडुंसि । अज्जो जुदिअरो
संवुत्तो (२२) ।

वसन्तसेना । स्वगतम् । कथं चोरेण अवहदं पि सोण्डी-
रदाए जूदे हारिदंत्ति भणादि । अदो ज्जेव्व कामीअदि (२३) 495

विदूषकः । ता तस्स कारणादो गेण्हदु भोदो ईमं रअ-
णावलिं (२४) ।

वसन्तसेना । आत्मगतम् । किं दसेमि तं अलङ्कारजं ।
विचिन्नेय । अथवा ण दाव (२५) ।

विदू०-(२१) मया तत्सुवर्णभाण्डं विश्रम्भादात्मनः कृत (?)
इति कृत्वा द्यूते हारितम् । स च सभिको राजावश्य(?)कारी न ज्ञायते
कुत्र गत इति ।

चेटी--(२२) आर्य(र्ये) दिष्ट्या वर्धसे । आर्यो द्यूतकरः संवृत्तः ।

वस०-(२३) कथं चोरेणापहतं शौण्डीरतया द्यूते हारितामिति
भणति । अत एव काम्यते ।

विदू०-(२४) तत्तस्य कारणाद्दृष्टान्तु भवतीमां रत्नावलीम् ।

वस०-(२५) किं दर्शयामि तमलंकारम् । अथवा न तावत् ।

१ मये B (n). २ वीसंभादो BB (ad); om. E. ३ केरिणि B (a).
४ सहिओ B (n). ५ राआव(व)न्धआरी BD; Joined to असहिओ one word
K, राअवाव्यहारी CJ; राआवच्छआरी del च्छा add marg. न्य B (n). ६ आ-
णीअदि B. ७ वडुत्तिसि B (b). ८ जूदअरी D H. ९ om E. १० om.
AB (bed) DEKG; वि B (n). ११ Before चोरेण BB (n). १२ देत्ति
BDK, हीदेत्ति E. १३ भोदि D. १४ एदं AB (bed). १५ om. BB (n).

590 विदूषकः । किं दाव ण गेण्हदि भोदी ऐदं रअणा-
वलि (२६) ।

वसन्तसेना । विहेस्य सखीमुख पश्यन्ती । मित्तेअ कथ ण
गेण्हस्सं रअणावलि । इति गृहीत्वापार्श्वे स्थापयति । स्वगतम् ।
कथं शीणकुसुमादो वि सहआरपादवादो मअरन्दविन्दो
505 णिवडन्ति । प्रकाशम् । अज्ज विण्णवेहि त जुदिअरं । मं
वअणेण अज्जचारुदत्त अहं पि पदोसे अज्ज पेक्खिदु आअ-
च्छोमिति (२७) ।

विदूषकः । स्वगतम् । किं अण्णं तौहिं गदुअ गेण्हस्सेदि ।
प्रकाशम् । भोदि भणामि । स्वगतम् । णिअत्तीअदु उमादो गणि-
510 आपसज्जादोत्ति (२८) । इति निष्क्रान्त ।

विदू०—(२६) किं तावन्न गृह्णाति भवत्येता रत्नावलीम् ।

वस०—(२७) मैत्रेय कथं न ग्रहीष्यामि रत्नावलीम् । कथं
हीनकुसुमादपि सहकारपादपान्मकरन्दविन्दो निपतन्ति । आर्य
विज्ञापयति त श्रुतकरम् । मम वचनेनार्थचारुदत्तमहमपि पदोप
आर्यं प्रोक्षितुमागमि यामीति ।

विदू०—(२८) किमन्यत्तत्र गत्वा ग्रहीष्यति । हे भवति भ
णामि । निरर्ततामस्माद्गणिकाप्रसज्जादिति ।

१ इमं B २ om DII ३ डिग D II खीण K ४ द वि looks like
खेवि K ५ सहारपाद B (a) सहआरपाद K ६ मकरद B (d) A ७ विदो
B (d) ८ विण्णवेह AB (bcd) DEGK ९ जूदअर D १० मह B (a)
११ वि AB (bc) १२ आगमिस्सामि AB (cd) DEIG आगमिस्साम
B (b) १३ गमिस्सामि K १४ तहि B (a) १५ गण्हसदि D १६ भो
(a) १७ भिण्ण B (i) णीअत्ति AB (c), णिवत्तिअदु D णिवत्ति
१८ om CJ

वसन्तसेना । हञ्जे गण्ह एदं अलङ्कारं । चारुदत्तं अहि-
रमिदं गच्छम्ह (२९) ।

चेटी । अज्जण पेक्ख पेक्ख । उण्णमादि अकालदुद्दिणं (३०) ।

वसन्तसेना ।

उदयन्तु नाम मेघा भवतु निशा वर्षमविरतं पततु । 515

गणयामि नैव सर्वं दयिताभिमुखेन हृदयेन ॥ ३२ ॥

हञ्जे हारं गेण्हिज लंहुं आअच्छ (३१) ।

इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।

॥ मदनिकाशाविलको नाम चतुर्थोऽङ्कः ॥

वस०—(२९) हञ्जे गृहाणैतमलंकारम् । चारुदत्तमभिरन्तुं
गच्छामः(वः) ।

चेटी—(३०) आर्ये पश्य पश्य । उन्नमत्यकालदुर्दिनम् ।

वस०—[उदयन्तु नामेति] आर्याछन्दः । अत्र चारुदत्तानुरागः
परमार्थः । अत्र उन्नमत्यकालदुर्दिनमिति चेटीवचनेन उदयन्तु नाम मेघा
इति वसन्तसेनावाक्येन चाव्यवहितमेव पञ्चमाङ्कादौ वर्षर्तुवर्णना-
वतारः सूच्यते । स चायं वर्षर्तुवर्णनावतारः पूर्वं 'पातु वो नीलकण्ठस्य
कण्ठः श्यामाम्बुदोपमः । गौरी भुजलता यत्र विद्युल्लेखेव राजते ॥'
इति नान्यामेव कृत इति ध्येयम् ॥ ३२ ॥

वस०—(३१) हञ्जे हारं गृहीत्वा लघ्यागच्छ ।

इति मृच्छकटिकप्रकरणव्याख्यायां श्रीललादीक्षितसंख्यावता श्र-
मेण महता निर्मितायां मदनिकाप्रदानं नाम चतुर्थोऽङ्कः ॥ ४ ॥

१ दुर्दिणः AB (c) २ संस्कृतमाभिर्य before उद० D, संस्कृत° H, उदयन्ति B
(a). ३ वर्षमवि°? H. ४ हृदयेण H. ५ लहलहु BK; लहु B (b) DH;
६ नि क्रान्ता K. ७ Before मद° B has इति मृच्छकटिकाया; D and H have मृच्छ-
टिकप्रकरणे चतुर्थोऽङ्कः; LK have मदनिकाशाविलकश्चतुर्थोऽङ्कः, मदनिकाप्रदानं Com.

पञ्चमोङ्कः ।

सतः प्रविशत्यासनस्थः सोत्कण्ठश्चारुदत्तः ।

चारुदत्तः । ऊर्ध्वमवलोक्य । उन्नमत्यकालदुर्दिनम् । यदैतद् ।

आलोकितं गृहशिखण्डिभिरुत्कलापै-
हंसैर्यियासुभिरेपाकृतमुन्मनस्कैः ।

आकालिकं सपदि दुर्दिनमन्तरिक्ष-
मुत्कण्ठितस्य हृदयं च समं ण्णाङ्घ्रि ॥ १ ॥

(इदानीमनुपदमेवास्मिन्नङ्के चतुर्थे त्रिदूषकं प्रति वसन्तसेनाया गच्छ-
(७) चारुदत्ताय सायं मदागमनं निवेदयेति वाक्येन सूचितः-
प्रवेशः प्रकरणनायकस्य चारुदत्तस्येति बोध्यम् । तथाचोक्तं दशरूप-
के—‘प्रवेशचूलिका चैव तथा विष्कम्भकोपरः । अङ्गावतारोङ्कमुख-
मर्योपक्षेपपञ्चकम् ॥’ इति । पञ्चानाममीषामर्थोपक्षेपकानां(णां) लक्ष-
णानि सोदाहरणानि तत्रैव स्पष्टानि । प्रवेशयतीति प्रवेशः । पचाद्यच् ।
अधमपात्रप्रयोज्यः प्रवेशकः । अत्र ण्वुल् । तदुक्तम्—‘भृत्यवर्गकथा-
वद्य कर्तव्यस्तु प्रवेशकः । अन्तर्जवनिकासंस्थैस्तथा मागधबन्दिभिः ॥
अर्थोपक्षेपणं यत्र क्रियते सा हि चूलिका । (विष्कम्भस्तु
द्विधा सोयं शुद्धः संकीर्ण एव च । शुद्धो मध्यमपात्रेण संकीर्णो
मध्यमाधमैः) ॥’ इति । [इ]मुक्तमिह किञ्चिदुपदेशत इति ज्ञेयम् । (अ-
त्राङ्के तावदा समाप्ति वर्पतुर्वर्णनं चारुदत्तेन वसन्तसेनया च विटेन
च यथायथं क्रियते । तदिदं वसन्तसेनाचारुदत्तयोरन्योन्यानुरागोद्गीपन

अपि च ।

मेघो जलार्द्रमहिषोदरभृङ्गनीलो

विद्युत्प्रभारचितपीतपटोत्तरीयः ।

प्रभा

आभाति संहतबलाकगृहीतशङ्खः

खं केशवोपर इवाक्रमितुं प्रवृत्तः ॥ २ ॥

10

अपि च ।

केशवगात्रदयामः कुटिलबलाकावलीरचितशङ्खः ।

विद्युद्गुणकौशेयश्चक्रधर इवोन्नतो मेघः ॥ ३ ॥

विभावत्वेनावतरतीति ध्येयम् । तत इति । सोऽक्कण्ठो वसन्तसेनाविषय-
कोत्कण्ठासहितभारुद्धतः । यदेतदिति । एतद्विषय(य)ति दृश्यमानं यद्दु-
र्दिनं मेघाच्छत्रं दिनं तदालोकितमित्यादि श्लोकार्थाभिन्नमिति शाब्द-
बोधः । [आलोकितमिति] वसन्ततिलकाच्छदः(न्दः) । अपाकृत-
मपकारमिव मत्वा स्थितमित्यर्थः । अक्रालेसमये भवमाकालिकम् ।
दुर्दिनं कर्तुं । गगनं विरहिजनहृदयं च सहैव व्याप्नोतीति सहोक्तिर-
त्रालंकारः ॥ १ ॥ [मेघ इति] निरुक्तं छन्दः । जलार्द्रमहिषस्यो-
दरं भृङ्गश्च तद्वन्नीलः । गजमहिषादीनां स्वतः दयामत्वेपि जलार्द्र-
तायामतिशयामता दृश्यते । तत्राप्युदरदेशेधिकतरैति द्रष्टव्यम् ।
संहताः पुञ्जी(ञ्जी)भूताः । बलाका वक्राः । बलाकाशब्दः पुल्लि-
गोत्राभिमतः । अपरः केशवो वामनावतारः श्रीहरिर्यथा तथा खं
गगनमाक्रमितुं प्रवृत्तः सन् रराज इति शेषः । अत्र पूर्णोपमालं-
कारः ॥ २ ॥ इममेवार्थमार्थावृत्तेन प्राह । [केशवगात्रेति] स्फुटा-

15

एता निपिक्तरजतद्रवसंनिकाशा

धारा जवेन पतिता जलदोदरेभ्यः ।

त्रिव्युत्पदीपशिखया क्षणनष्टदृष्टा-

श्रिञ्जना इवाम्बरपटस्थ दशाः पतन्ति ॥ ४ ॥

संसक्तैरिव चक्रवाकमिथुनैर्हंसैः प्रडीनैरिव

20

व्याविद्धैरिव मीनचक्रमकरैर्हर्म्यैरिव प्रोच्छ्रितैः ।

तैस्तैराकृतिविस्तरैरनुगतैर्मेघैः समभ्युन्नतैः

पत्रच्छेद्यमिवेह भाति गर्गनं विद्येपितैर्वायुना ॥ ५ ॥

एतत्तद्रूतराष्ट्रचक्रसदृशं मेघान्धकारं नभो

हृष्टो गर्जति चातिदर्पितबलो दुर्योधनो वा शिखी ।

र्थम् ॥ ३ ॥ [एता इति] शिखया ज्वालया ॥ ४ ॥ [संसक्तैरिवेति] इमानि चत्वार्युपमानानि वायुना वियतीतस्ततश्चलितानां जलदानामिति ज्ञेयम् । संसक्तैर्मिलितैः । प्रडीनैरुडीनैः । व्याविद्धैः समुद्रक्षोभादितस्तत उत्क्षिप्तैः । प्रोच्छ्रितैरुच्चैरित्यर्थः । मीनानां चक्रं समूहो मकराश्च । तैस्तैस्तत्तद्दिग्भागस्थितैः । आकृतिभिः स्वस्वस्वरूपैः । विस्तृतैर्विस्तारवद्भिः(?) । अनुगतैर्मिलितैः । समभ्युन्नतैश्च । वायुना विद्येपितैर्वियोजितैरितस्ततो विचलितैरिति यावत् । मेघैरिदं गगनम् । इहैतद्भूतलोर्ध्वदेशावच्छिन्नम् । य(प)त्रच्छेद्यं चित्रनिबभातीत्यन्वयः । चित्रमिव विचित्रं शोभत इत्यर्थः । पत्रच्छेद्यमिति पदमालेख्यापरपर्यायस्य चित्रपदार्थस्य याचकं रूढम् ॥ ५ ॥ [एतदिति] धृतराष्ट्रचक्रं कौरवतैर्न्यं तेन सदृशं नभः । सादृश्यं चानयोराभू(?) वियन्मण्डलमन्धकारकारित्वेन विनष्टचन्द्रार्कतया च

- १ दशा A B (c). २ अकृत B (d) ३ अनुगतै corr. B (d). ४ गता A BB (c) C F ५ विशेषित का० BB (a). ६ वचनं G h.

अक्षयूनजितो युधिष्ठिर इवाध्वानं गतः कोकिलो

25

हंसाः संप्रति पाण्डवा इव वनादज्ञातचर्या गताः॥६॥

विचिन्व । चिरः खलु कालो मैत्रेयस्य वसन्तसेनायाः
सकाशं गतस्य । नाद्याप्यागच्छति ।

प्रविश्य

विदूषकः । अहो गणिआण लोभो अदक्खिणदा अ । 30

जंदो णं कथां वि कदा अण्णा । अणंअरेण उजेव्व अभणिअ किं
पि एअंमेअ गहिंदो रअणावली । एत्तिआण अंहीए णं तंए

बोध्यम् । वा शब्द इवार्थे । दुर्योधन इवेत्यर्थः । शिखी मयूरः ।
न ध्वानः शब्दः अध्वानः शब्दाभावस्तं मौनं गतः कोकिलः । यु-
धिष्ठिरोपि अध्वानं पन्यान[म्] । वनादिति - त्यध्वोपे कर्मणि पञ्च-
मी । वनं प्राप्येत्यर्थः । अज्ञातचर्याम् । पाण्डवपक्षे महाभारते विरा-
टपर्वणि पाण्डवानामज्ञातचर्या स्फुटैव । हंसपक्षे हंसानां वर्षर्ताव-
भावादज्ञातचर्या ज्ञातव्या ॥ ६ ॥

विदू०—(१) अहो गणिकाया लोभोदक्षिणता चानुदारता । यतो
न कथा कृतान्या । अनादरेणैवामणित्वा किमप्येवमेव गृहीता र-
त्नावली । कथा कथं हारितं हेमभाण्डमित्यादिका नैव कृतेत्यर्थः ।
एतावत्या ऋध्या न तथाहं भणितः । आर्यं मैत्रेयविश्राम्यनु गृह्यकेन

१ वाक्यं A B (c) D F. २ चर्चं A B (c) D F. ३ आहो H. ४ लोभो
अदक्खिण B ५ जको F; जदोण K. ६ न A B (c) F, om D; अण्णा क-
था विण कदा B B (a). ७ कथा वि or वि C also B. ८ किदा D H. ९ अण्णा-
अण्णारेण (= अन्यापनारेण &c) H ? K. १० अनादरेण B B (ad). ११ किञ्चि
B B (a); किं वि or वि D E F G K. १२ एवमेव B (a) D H. १३ गहिंदा
B (a). १४ रिहीए B also H which has तिन्विण. १५ om: B B (a).
१६ ताए B (d).

अहं भणितो । अज्ज मित्तेअ वीसमीअदु गँल्लकेण पाणीअं
 पिबिअ गँच्छीअदु त्ति । ता मा दाव दासीए धीआए गणि-
 35 आए मुहं पि पेक्खिस्सं । तनिवेदम् । सुँदु क्खु वुच्चेदि ।
 अकन्दसमुत्थिदा पेँमिणी, अवंचओ वाणिओ, अचोरो
 सुवैण्णारो, अकँल्लहो गामसमोगमो, अलुद्धा गणिओ त्ति ।
 दुक्करं एँदे संभोवीअन्ति । ता पिअवअस्सं गदुअ इमादो
 गणिआपसंगादो णिवेत्तावेमि । परिक्रम्य दृष्ट्वा । कथं पिअव-
 40 अस्सो रुक्खवाडिआए उवविट्ठो चिट्ठदि । ता जाव
 उवसप्पामि । उपसृत्य । सोत्थि भो ते । वड्ढु भवं (१) ।

पानीयं पीत्वा गम्यतामिति । तन्मा तावदास्याः पुत्र्या गणिकाया
 [मुखमपि ब्रूयामि] । ऋद्धिरेतावत्युचितेति कटाक्ष इति भावः । स्रु-
 खलूच्यते । अकन्दसमुत्थिता पद्मिनी, अवञ्चको वणिक्, अचौरः
 सुवर्णकारः, अकल्लहो यामसमागमः, अलुद्धा गणिकेति । दुक्करमेते
 संभाव्यन्ते । एते पद्मिन्यादयः पदार्या अकन्दोत्थिताः संभाव्यन्ते ।
 परंत्वलुद्धा गणिकेत्यसंभाव्यमेवेति भावः । तत्प्रियवयस्यं गत्वा-
 स्माद्गणिकाप्रसंगाच्चिर्व(व)र्तयामि । कथं प्रियवयस्यो वृक्षवाटिकायामु-
 पविष्टस्तिष्ठति । तथावदुपसर्पामि । स्वस्ति भो ते । वर्धतां भवान् ।

१ एअं पि for अहं B, एअ दि B (a), om: B (b). २ जं अज्ज B. ३ वित्ती-
 अदु B (d). ४ गल्लकेण B; गल्लकेण B (a); गल्लकेण Corr. मल्लकेण B (d);
 मल्लिकेण D II. ५ पाणिअं BB (a) III. ६ marg add before पिबिअ दि पिबिअ J.
 B (d). ७ पिबीअदुमि B; पिबिअ गच्छी० pr. m. del गच्छी B' (d) < दासी-
 र्थभाए om: G. ८ 'मुहं... तनिवेदम्' om: AB (bcd) DEFK; मुहं पि B'
 (a); मुहं पेक्खिस्सं तनिवेदि marg. B (d). ९ गदु F. १० उवविट्ठो II; उवविट्ठो
 ११ पदुमिणी AB (bcd) DEK. १२ पुत्र्याकारो B (d), पुत्र्याकारो E. १३ अ-
 लुद्धा K. १४ यामसमे K. १५ गणिअ BF; गणिअ B (d). १६ दे K. १७ व-
 वणीअंति B (d); भाविअन्ति E; संभावीअन्ति K. १८ उपसप्पामि K. १९ विभाषो
 B (a); विभाषणो B (d). २० भेदे AB (bc) DF, भवदे J.

चारुदत्तः । विलोक्य । अये सुहृद्भ्यो भैत्रेयः प्राप्तेः । व-
यस्य स्वागतम् । आस्यताम् ।

विदूषकः । उवविद्वुम्हि (२) ।

चारुदत्तः । वयस्य कथये तत्कार्यम् ।

45

विदूषकः । तं क्वु कज्जं विणट्टं (३) ।

चारुदत्तः । किं तथा न गृहीता रत्नावली ।

विदूषकः । कुदो अम्हाणं एत्तिअं भार्भेअं । णव-
णल्लिणकोमलं अञ्जलिं मत्थए कदुअ पाडिच्छिआ (४) ।

चारुदत्तः । तत्किं ब्रवीषि विनष्टेमिति ।

50

विदूषकः । भो कथं णे विणट्टं । जं अभुत्तस्स अपीटस्स

विदू०-(२) उपविष्टोऽस्मि ।

विदू०-(३) तत्खलु कार्यं विनष्टम् ।

विदू०-(४) कुतोस्माकमेतावद्भागधेयम् । यस्ता न गृहीयन्ती-
ति भावः । नवनलिनकोमलमञ्जलिं मस्तके कृत्वा प्रतिगृहीता ।

विदू०-(५) भो कथं न विनष्टम् । यदभुक्तस्यापीतस्य चौरैरप-

१ अये कथं BB (a); अए K. २ अये om; B B (abd). ३ om; BB (ad) EGK. ४ विद्वुम्हि BDH; उव० B (d); उवविद्वुम्हि K. ५ कथयत कार्यम् AB (c). ६ तथा न om; B (b). ७ एत्तिआ B (a) EK; एत्तिआ B (d) G. ८ भा-
ग्धेया B (ad) G; ९ अये D. भाग्धेया PK. १० एत्थं BB (a). ११ पाडिच्छिआ(?)
pr. m. corr. चिद्धा B (d). १२ नष्टमिति BB (a) EFGK. १३ om; BB (a). १४ अभुक्तपीदरम AB (bcd) DEK; अभुक्तपीदर H.

चोरेहि अवहदस्स अप्पमुल्लस्स सुवण्णभण्डअस्स कारणादो
चंदुस्समुद्दसारभूदा रत्तणमाला हारिदा (५) ।

चारुदत्तः । वयस्य । मा मैवम् ।

55 यं समालम्ब्य विश्वासं न्यासोस्मासु तथा कृतः ।
तस्यैतन्महतो मूल्यं प्रत्ययस्यैव दीयते ॥ ७ ॥

विदूषकः । भो वअस्स एदं पिं मे दुदिअं संतोव
कारणं जं सहीअणदिण्णसंणाए पडन्तोवारिदं मुहं कदुअ अहं
उवहसिदो । ता अहं बह्मणो भविअ दाणिं भवन्तं सीसेण
60 पाडिअ विण्णवेमि । णिवत्तीअदु अप्पा इमादो बहुपच्चैवाआदो
इतस्याप्र(ल्प)मूल्यस्य सुवर्णभाण्डस्य कारणाच्चतुःसमुद्रसारभूता
रत्नमाला हारिता ।

चारु०—[अयं श्लोकः पूर्वं तृतीयाङ्के १६७ पृष्ठे व्याख्यात एव] ॥७॥

विदू०—(६) भो वयस्य एतदपि मे द्वितीयं संतापकारणं यत्स-
खीजनदत्तसंज्ञया पदान्तापवारितं मुखं कृत्वाहमुपहसितः । तदहं
ब्राह्मणो भूत्वेदानीं भवन्तं शीर्षेण पतित्वा विज्ञापयामि । ब्राह्मणो
महत्कार्यं विना न कमपि साष्टाङ्गं प्रणमतीति भावः) । निवर्तताम्
अप्याः(ल्पा) आत्मा ममेत्यर्थः ? । अस्माद्बहुप्रत्यवायाद्रणिका-
प्रसंगात् । गणिका नाम पादुकान्तरप्रविष्टेव लेडुआ लोठिका शर्क-
रेत्यर्थो वा । दुःखेन पुनर्निराक्रियते । अपि च । भो वयस्य गणिका,

१ चोरेहि अवहदस्स om; B (d). २ अप० B (d). ३ अवहदस्स D II
४ अनुस० B (ab); चदस्स० H. ५ नावली BB (a); भातिआ D II
६ Followed by पय्य BB (a). ७ न्यासे A B (c). ८ मौन्यं B (a). ९ वि
B (a). १० दुदिअत्तं E. ११ संताप D. संताप E. १२ पडन्तोवारिदं A B (d)
D F; पडन्तोवारिदं B (b) १३ मुद इ? B (d). १४ दंदिनि DH. १५ पय्यवा
om. दो A B (c) I', पय्यवादो H.

गणिआपसंगादो । गणिआ णाम पादुअन्तरप्येविट्ठा विअ
लेट्टेआ दुक्खेण उणं णिराकरीअदि । अत्रि अ । भो वजस्स
गणिआ हत्थी काअत्थओ भिकखु चाटो रासहो अं जहिं
एदे णिवसन्ति तेहिं दुट्ठा वि ण जाअन्ति (६) ।

चारुदत्तः । वयस्य अलमिदानो सर्वं परिवादमुक्त्वा । 65
अवस्थयेवास्मि निवारितः । पश्य ।

वेगं करोति तुरगस्त्वारितं प्रयातुं

प्राणव्ययात्र चरणास्तु तथा बहेन्ति ।

सर्वत्र यान्ति पुरुषस्य चेलाः स्वभावाः

खिन्नास्तंतो हृदयमेव पुनर्विशन्ति ॥ ८ ॥

70

हस्ती, कायस्थो, भिक्षुः, चाटः, क्षुद्रविषयभोक्ता, रासभश्च यत्रैते
निवसन्ति तत्र दुट्ठा अपि न जायन्ते [दुट्ठा इति भावे क्तः । दोषा
इत्यर्थः । न जायन्तेपि-नु-जायन्त-एवेत्यर्थः । तत्र तत्र धर्मिपरस्य
धर्मपरत्वं धर्मपरस्य धर्मिपरता च वक्तुर्ध्रुवकत्वादेव संगच्छत इति
ध्येयम् ।

चारु०—परिवादं निन्दाम् । भवस्थया दारिद्र्यरूपया । [उत्पद्यन्ते
विलीयन्ते दरिद्राणां मनोरथाः? इति समानार्थं पद्यं पठति । [वेगं
करोतीति ।] प्राणस्य बलस्य व्यय(या)प्रा(ध्ना)तादित्यर्थः । स्पष्ट-
मवशिष्टम् ॥ ८ ॥

१ पविट्ठा B (ad). २ लेट्टेआ विअ BB (ad). ३ लोहभा K. ४ om: B
B (ad). ५ निराकरीदि B (a). ६ काभट्ठओ A B (c) D F. ७ भिवक्खु BB
(abd). ८ आदो D ; चाटो G ; वाभटो H. ९ om: BB (n) १० तहिं तहिं
B (n). ११ दुआ B (ad); दुआ E K. १२ सर्वे B (l). १३ विशन्ति H.
१४ अत्र स्वभावा. H. १५ रतदा or दो H. १६ जदति? H.

चोरेहिं अवहदस्स अप्पमुह्दस्स सुवण्णभण्डवस्स कारणादो
चंदुस्समुद्दसारभूदा रत्तणमाला हारिदा (५) ।

चारुदत्तः । वयस्य । मा मैवम् ।

55 यं समालम्ब्य विश्वासं न्यासोस्मासु तथा कृतः ।
तस्यैतन्महतो मूल्यं प्रत्ययस्यैव द्रीयते ॥ ७ ॥

विदूषकः । भो वयस्स एदं पिं मे दुदिअं संतोव-
कारणं जं सहीअणदिण्णसंणाए पडैन्तोवारिद मुहं कदुअ अह
उवहसिदो । ता अहं वहाणो भविअ दाणिं भवन्तं सीसेण
60 पाडिअ विण्णवेमि । णिवत्तीअदु अप्पा इमादो बहुपेच्चवाआदो
इतस्याप(ल्प)मूल्यस्य सुवर्णभाण्डस्य कारणाच्चतुःसमुद्रसारभूता
रत्नमाला हारिता ।

चारु०—[अयं श्लोकः पूर्व तृतीयाङ्के १६७ पृष्ठे व्याख्यात एव] ॥ ७ ॥

विदू०—(६) भो वयस्य एतदपि मे द्वितीयं संतापकारणं यत्स-
खीजनदत्तसंज्ञया पटान्तापवारितं मुखं कृत्वाहमुपहसितः । तदहं
ब्राह्मणो भूत्वेदानीं भवन्तं शीघ्रेण पतित्वा विज्ञापयामि । (ब्राह्मणो
महत्कार्यं विना न कमपि साष्टाङ्गं प्रणमतीति भावः) । निवर्तताम्
अप्याः(प्पा) आत्मा ममेत्यर्थः ? । अस्माद्बहुप्रत्यवायाद्रणिका-
प्रसंगान् । गणिका नाम पादुकान्तरप्रविष्टेय लक्षुआ लोष्ठिका शक-
रेत्यर्थो वा । दुःखेन पुनर्निराक्रियते । अपि च । भो वयस्य गणिका,

१ चोरेहिं अवहदस्स om B (d) २ अप० B (d). ३ ०मदस्स D II.
४ एतस्स B (ab), चटस्स H. ५ ०णावली BB (a), ०मात्तिआ D II.
६ Followed by पश्य BB (a). ७ न्यासे AB (c) ८ मौल्य B (a) ९ वि
B (a). १० दुदिअस्स E. ११ संदाव D, सताव E १२ पडताववारिद AB (d)
D F, पडन्तोववारिद B (b) १३ मुद इ? B (d) १४ ०देस्स DH. १५ पणवा
om दो AB (c) । पणवाभदो II.

गणिआपसंगादौ । गणिआ णाम पादुअन्तरपेविट्ठा विअ
लेट्टेआ दुक्खेण उणं णिराकरीअदि । अवि अ । भो वअस्स
गणिआ हत्थी काअत्थेओ भिक्खु चाटो रासहो अं जहि
एदे णिवसन्ति तेहिं दुट्ठा वि ण जाअन्ति (६) ।

चारुदत्तः । वयस्य अलमिदानो सर्वं परिवादमुक्त्वा । 65
अवस्थयेवास्मि निवारितः । पश्य ।

वेगं करोति तुरगस्त्वरितं प्रयातुं

प्राणव्ययान्न चरणास्तु तथा वहन्ति ।

सर्वत्र यान्ति पुरुषस्य चेलाः स्वभावाः

खिन्नास्तंतो हृदयमेव पुनर्विशन्ति ॥ ८ ॥

70

हस्ती, कायस्थो, भिक्षुः, चाटः, क्षुद्राविषयभोक्ता, रासभश्च यत्रैते
निवसन्ति तत्र दुष्टा अपि न जायन्ते [दुष्टा इति भाषे क्तः । दोषा
इत्यर्थः । न जायन्तेपि-नु-जायन्त-एवेत्यर्थः । तत्र तत्र धर्मिपरस्य
धर्मपरत्वं धर्मपरस्य धर्मिपरता च यत्तुर्विदूषकत्वादेव संगच्छत इति
ध्येयम् ।

चारु०-परिवादं निन्दाम् । अवस्थया दारिद्र्यरूपया । उत्पद्यन्ते
विलीयन्ते दरिद्राणां मनोरथाः इति समानार्थं पद्यं पठति । [वेगं
करोतीति] प्राणस्य बलस्य व्यय(या)धा(ध्रा)सादित्यर्थः । स्पष्ट-
मवशिष्टम् ॥ ८ ॥

१ पविट्ठा B (ad). २ लेट्टेआ विअ BB (ad). ३ लोहआ K. ४ om. B
B (ad). ५ णिराकरीदि B (a). ६ काअत्थेओ A B (c) D F. ७ भिवत्तु BB
(abd). ८ आडो D ; चाटो G ; वाअडो H. ९ om. BB (a). १० ताहिं ताहिं
B (a). ११ दुट्ठा B (ad) ; दुट्ठा E K. १२ सर्वं B (d). १३ विहन्ति H.
१४ चेला स्वभावाः H. १५ स्तदा or दो H. १६ गच्छति ? H.

अपि च । वयस्य

यस्यार्थास्तस्य सा कान्ता धनहार्यो ह्यसौ जनः ।
स्वगतम् । न । गुणहार्यो ह्यसौ जनः । प्रकाशम् ।

वयमर्थैः परित्यक्ता ननु व्यक्तैव सा मया ॥ ९ ॥

75 विदूषकः । अधोवलोक्य स्वगतम् । जघा एसो उद्धं पे-
क्खिअ दीहं^१ गिससदि तथा तक्केमि मए विणिंवारिअन्तस्स अ-
धिअदरं वाड्डिदा से उक्कण्ठा । ता सुट्टु क्खु एव्वं वुच्चदि
वांमो कामो त्ति । प्रकाशम् । भो वअस्स भण्णिदं अँ ताए भ-
णेहि चारुदत्तं अज्ज पओसे मए एत्थ आअन्तव्वं त्ति । ता
80 तक्केमि रअणावलीए अपरितुँट्टा अँवरं मँगिदुं आअेमिस्स-
दित्ति (७) ।

चारुदत्तः । वयस्य आगच्छतु । परितुष्टा यास्यति ।

[यस्यार्था इति ॥] अनुदुष् छन्दः ॥ ९ ॥

विदु०-(७) यथैष ऊर्ध्वं प्रेक्ष्य दीर्घं निःश्वसिति तथा तर्कयामि
मया विनिवार्यमाणस्याधिकतरं वृद्धास्योत्कण्ठा । तत्सुष्ठु खल्वेवमुच्यते
यामः काम इति । (यामो दुर्निवारतयातिकुटिल इत्यर्थः) । भो वयस्य
भणितं च तथा भग चारुदत्तमद्य प्रतोपे मयात्रागन्तव्यमिति । तत्तर्क-
यामि रत्नायल्यापरितुष्टापरं यान्तिनुमागमिष्यतीति ।

१ om: D G. १ न'तं BB (a), गिस' D. १ मर दिविवा BB (ab);
१ निगरियं तस्स B (d) which has मरादि as before. १ वाक्कोत्थे कामो F; काहे
वायो J. १ भणितं B B (ab) G भणितं B (d) १ ए BB (ab) D G K
८ परमे D. १ आग'तं BDG; 'गत'ति K. १० तुष्टा B (d). ११ मर' B
(a). ११ अमागिदु B (a). ११ 'षट्ति B; आभ'कदे B (b); आगमि'र' B (d).

चेटः । प्रविश्य । अवेध माणहे । (८)

जधा जधा वदेशदि अञ्भखण्डे

तथा तथा तिम्मदि पुँट्टिचम्मे ।

85

जधा जधा लग्गादि शीदवादे

तथा तथा वेवदि मे हँलक्के ॥१०॥

प्रहस्य ।

वंशं वाए शँत्तच्छिहं शुशुहं

वीणं वाएँ शँत्ततन्ति णँदँन्ति ।

90

चेटः । अयं वसन्तसेनाभृत्यः कुम्भीलकः । वसन्तसेना च विद्वेन सह वर्षन्तुं वर्णयन्ती चारुदत्तभवनमागता संभ्यानिशि तमसि गर्जति वर्षति च वारिदे इति ज्ञेयम् ।

चेटः—(८)अवेध अवेत । अयगच्छतेत्यर्थः । माणहे मानवाः इ० (त्यर्थः) । [जधा जधेति] उपेन्द्रवचा छन्दः । यथा यथा वर्षत्य-भ्रखण्डं तथा तथा तिम्मदि आद्री(द्री)भवति पृथचर्म । यथा यथा लगति शीतयातस्तथा तथा वेपते मे हृदयम् ॥ १० ॥

[वंशमिति] शालिनीछन्दः । उपजातिविशेषः । पादत्रयं जगती-जात्या । चतुर्यः शालिन्येति प्राञ्चः । तदयं गौडप्राणायामः ।

(९) वंशं वादयामि समच्छिद्रं सुशब्दं वीणां वादयामि समतन्त्री (न्त्री) व(न)दन्ती(म्) । गीतं गायामि गर्दभस्यानुरूपं को मे गाने तुम्बुरुर्नारदो वा ॥ ११ ॥

१ प्रविश्य चेटः B. २ माणहे B (a); अवेध माणहे G; हीमाणहे (=मानवा) K. ३ वस्तादि A B (c) D. ४ पुँट्टि B. ५ हँलक्के B, B (a). ६ वसं B (a). ७ सन A B (abc) DFG. ८ छिदं A B (bc) D. ९ सुशब्दं A B (abc) D F. G; तदादं B (d). १० वादि B G K; om. B (a). ११ सन A B. (abc) D G K. १२ णदं et marg. ती B (d).

गीअं गाए गदहेशाणुलूअं

कं मे गाणे तुम्बुलू णालदे वा ॥ ११ ॥ (९)

आणत्तमिह अज्जआए वशन्तशेणाए । कुम्भीलआ गच्छ
तुमं, ममं आगमणं अज्जचोहदत्तेश णिवेदेहि त्ति । ता जाव
95 अज्जचोहदत्तेश गेहं गच्छामि । परिक्रम्य प्रविष्टकेन दृष्ट्वा ।
ऐशो चालुंदत्ते रुक्खवाडिआए चिट्ठदि । ऐशो वि शे दुट्टे-
वडुके । ता जाव उवशप्येमि । कथं ढक्किदे दुवोले रुक्खवाडि-
आए । भोदु एदंश श दुट्टेवडुके श शण्णं देमि (१०) । इति
लोष्टगुटिकाः क्षिपति ।

(१०) आज्ञप्तोस्म्यार्यया वसन्तसेनया । कुम्भीलकं गच्छ त्वम्,
ममागमनमार्यचारुदत्तस्य निवेदयेति । तद्यावदार्यचारुदत्तस्य गेहं
गच्छामि । एष चारुदत्तो वृक्षवाटिकायां तिष्ठति । एषोपि स दुष्टव-
टुकः । तद्यावदुपसर्पामि । कथमाच्छादितं द्वारं वृक्षवाटिकायाः ।
भवतु एतस्य दुष्टवटुकस्य संज्ञां ददामि ।

१ om. B (b); गीव B (b). २ गाये B (d). ३ गदहेशाणुलूअं A B (c)
D G; गदहेशाणुलूअ B (a) H K, गदहेशाणुलूअ B (b), गदहेशाणुलूअ B (d).
४ को A B (bcd) D ५ तुम्बुलू A B (bcd) D F, तुम्बु B, तुम्बुलू ना G; तुम्बु
K; ६ गारदे A B (c) D F. ७ अणत्तमि A B (c). ८ वसन्तसे A B
(abcd), वसंत D. ९ अ कुम्भी^० BB (a). १० ममागमन B D. ११ चालु B
१२ चालु B. १३ दत्तस्य A B (abd), दत्तस्य B (b). १४ एते A B (abc) K;
एतो G १५ चारुदत्ते B (a), रुदत्तो G. १६ लुवण A BB (bcd) C D G. १७ वा-
डिअ D, वाडिआए K १८ चिट्ठदि B, चिट्ठदि B (d). १९ एते वि शे A B (c) से-
ते H. २० om. B (d) २१ दुष्ट B, दुष्ट B (a) २२ वडुके B (a), वडुवक B (b); वडु-
अके pr m corr. वडुके B (d) २३ कथ B (d). २४ दुअ लए B, दुआए B (a)
दुआले. B (b). २५ लुवण BCDG. २६ एदस्य A B (abcd) F K. २७ दुष्ट B
२८ वडुकरस A B (c) F, वडुअस्य B D; वडुअस्य B (a), वडुअकरस B (b);
pr. m. corr. वडुअस्य B (d) २९ इति लोष्ट^० om. DFH ३० गुटिका
BGK, गुटिका B (d).

विदूषकः । अए को दार्णि एसो पाआरवेदिदं विअ 100
कइत्थं मं लोटकेहिं तोडेदि (११) ।

चारुदत्तः । आरामशासादवेदिकायां क्रीडाद्भिः पारावतैः
पार्तिंतं भवेत् ।

विदूषकः । दासीए उंत्त दुट्टपाँरावअ चिइ चिइ । जाव
एदिणा दण्डकट्टेण सुपक्कं विअ चूअफलं इमादो पासादादो 105
भूमीए पाडइस्सं (१२) । इति दण्डकाटमुद्यम्य भावति ।

चारुदत्तः । यज्ञोपवीतं आकृत्य । वयस्य उपैविश । किम-
नेन । तिष्ठतु दयितासहितस्तपस्वी पारावतः ।

चेटः । कथं पारावदं पेक्खेदि मं ण पेक्खादि । भोदु
अँवराए लोट्टेगुडिअँए पुँणो वि ताडँइस्सं (१३) । तथा 110
करोति ।

विदू०—(११) अये क इदानीमेव प्राकारवेदितमिव कपित्थं मां
लोटकैस्ताडयति ।

विदू०—(१२) दास्याः पुत्र दुट्टपारावत तिष्ठ तिष्ठ । यावदेतेन
दण्डकाठेन सुपक्कमिव चूतफलमस्मात्पासादाद्भूमौ पातयिष्यामि ।

चेटः—(१३) कथं पारावतं पश्यति मां न प्रेक्षते । भवत्वपरया
लोष्ठगुटिकया पुनरपि ताडयिष्यामि ।

१ अये D. २ वेदिदं B (a); वेदिदे ? B (b); वेदिदं corr वेदिदं B (d); वेदिदं
GK. ३ सीति ताडेदि G. ४ पार्तित्वं चेत् ? B (a). ५ आ दासी० B, आ. B(a). ६ पुत्र
B (d) D; उला GK. ७ पारावता K. ८ अँवेण AB (bcd) FK. ९ तेनाकृत्य
B (d) G. १० उपविश्य ? H. ११ पश्यति BD; पश्यति H. १२ जगं B B (ad).
१३ अबलाए H. १४ लोष्ठ B. १५ गुडियाए K. १६ पुणोवि om. B (d).
१७ यिसं BD.

विदूषकः । दिशोवेलोक्य । कथं कुम्भीलजो । ता जाव
 उवसप्पामि । उपमृत्य दारमुखान् । अरे कुम्भीलअ पविस ।
 साअदं दे (१४) ।

115 चेटः । प्रविश्य । अज्ज वन्दामि (१५) ।

विदूषकः । अरे कहिं तुमं ईदिसे दुद्धिणे अन्धजारे
 आअदो (१६) ।

चेटः । अले एशा शा (१७) ।

विदूषकः । का एसा कां (१८) ।

120 चेटः । एशा शा (१९) ।

विदूषकः । किं दाणिं दासीए उन्ता दुद्धिभेक्खकाले
 वृद्धरड्ढो विअ उद्धकं सासोअसि एसो सा सेत्ति (२०) ।

विदू०-(१४) कथं कुम्भीलकः । तथावदुपसर्पामि । अरे
 कुम्भीलक प्रविश । स्यागतं ते ।

चेटः-(१५) आर्य वन्दे ।

विदू०-(१६) अरे कुत्र व्यमीदृशे दुर्दिनेन्धकार आगतः ।

चेटः-(१७) अरे एषा सा ।

विदू०-(१८) का एषा का ।

चेटः-(१९) एषा सा ।

विदू०-(२०) किमिदानीं दास्याः पुत्र दुर्भिक्षकाले वृद्धरड्ढ
 ह्योर्ध्वकं श्वासायसे निःश्वसिती(पी)न्ययः । एषा सा सेत्ति ।

१ विमोचय H. २ कुम्भीलजो B (d) ३ उप० B (ab) D ४ अले Dll
 ५ कुम्भीलजा BDGH ६ अरे B (a) ७ भेषजादे B (a). c एसा Dll
 ८ om. E ९० पुण D. ११ दुग्धिणो B (d) ; दुग्धिणो F. १२ काल AB (c) F.
 १३ पुं K. १४ सापभव E. १५ सा om. B (b) ; एसा सा सेत्ते AB (c) ; एसा
 सेत्ते E. del वा B (d). एसा सा सेत्ति D, एसा सा सेत्ति F

चेटः । अले तुमं पि दाणि इन्दमहकामुको विअ सुहु
किं काकाअसि काकेत्ति (२१) ।

विदूषकः । ता कहेहि (२२) ।

125

चेटः । सगतम् । भोदु । एवं भणिश्रं । प्रकाशम् । अले
पण्हं दे दइश्रं (२३) ।

विदूषकः । अहं दे मुण्डे गोडं दइस्सं (२४) ।

चेटः । अले जाणाहि । तेण हि कइशं काले चूआ
मौलेन्ति (२५) ।

130

चेटः—(२१) अरे त्वमपीदानीमिन्द्रमहकामुक इव क्षुत्तु किं
काकायसे काकेति ।

विदू०—(२२) तरकधय ।

चेटः—(२३) भवतु । एवं भणिष्यामि । अरे प्रभं ते दास्यामि ।

विदू०—(२४) अहं ते मस्तके पादं दास्यामि ।

चेटः—(२५) अरे जानीहि तावत् । तेन हि कस्मिन्काले चूता
मौलेन्ति उन्निर्गतमुकुला भवन्तीत्यर्थः ।

१ सुहु किं om B; किं del. B (d). २ असि A B. B (c); काअसि E.
३ कहेहि २ B. ४ एवं D. ५ भणिस्सं A B (c) E. ६ ते D. ७ गोतुं B (a);
गोडं B (b); गोडु or गोइं com. ८ दइश्रं B C. ९ णाहि दाव B C D
F J. १० कारंसे A B (abcd) D E. ११ मउलेन्ति B; मौलेन्ति B (d) E K.

विदूषकः । अरे दासीए उता गिम्हे (२६) ।

चेटः । सहासम् । अले गहि गैहि (२७) ।

विदूषकः ।-स्वगतम् । कि दाणिं एत्थ कहिस्सं । विचिन्त ।

भोदु । चारुदत्तं गदुअ पुच्छिस्सं । प्रकाशम् । अरे मुहुत्तअं वि-
 135 ट्टु । चारुदत्तमुपसृत्य । भो वअस्स पुच्छिस्सं दाव कस्सि काले
 चूआ मौलेन्ति (२८) ।

चारुदत्तः । मूर्ख वसन्ते ।

विदूषकः । चेटमुर्षगम्य । मुख्ख वसन्ते (२९) ।

चेटः । दुदिअं दे^१ पेण्हं देइइशं । सुंशमिद्वाणं गामाणं
 140 को लकेखअं केलेदि (३०) ।

विदू०—(२६) अरे दास्याः पुत्र मीण्मे ।

चेटः—(२७) अरे नहि नहि ।

विदू०—(२८) किमिदानीमत्र कथयिष्यामि । भवतु । चारुदत्तं
 गत्वा प्रक्ष्यामि । अरे मुहुत्तं तिष्ठ । भो वयस्य प्रक्ष्यामि तावत्क-
 स्मिन्काले चूता उन्मुकुलीभवन्ति ।

विदू०—(२९) मूर्ख वसन्ते ।

चेटः—(३०) द्वितीयं ते प्रश्रं दास्यामि । सुप्तमृद्धानां ग्रामानां-
 (णां) का रक्षां करोति ।

१ अले D. २ दासीयउता E. ३ om. E. ४ कहि D. ५ मटलेभि B
 मौलति B (d) K. ६ °पागम्य E. ७ °सदे D H. ८ विदिअं E K. ९ ते B
 (d) K. १० °एअ ते पेण्हं K. ११ दरस A B (abcd) K. १२ सुस० A B (abcd)
 D E; का सुशं &c B B (a) १३ को A B (c) १४ रवायअ A B (abcd)
 DEFGK. रवण II. १५ करेदि A B (abcd) DEFGK.

विदूषकः । अंर रच्छा (३१) ।

चेटः । सहासम् । अले णहि णहि (३२) ।

विदूषकः । भोदु । संसण पडिदेम्हि । विचिन्त्य । भोदु ।

चारुदत्तं पुणो वि पुच्छिस्सं (३३) । पुनर्निवृत्य - चारुदत्तं - तथेवोदा-
हरति ।

145

चारुदत्तः । वयस्य सेना ।

विदूषकः । चेटमुपगम्य । अरे दासिए उँत्ता सेणा (३४) ।

चेटः । अले दुवे वि एकंदिश कदुअ शिष्यं भणाहि (३५) ।

विदूषकः । सेणावसन्ते (३६) ।

चेटः । णं पलिवेत्तिअ भणाहि (३७) ।

150

विदू०—(३१) अरे रक्षा ।

चेटः—(३२) अरे नहि नहि ।

विदू०—(३३) भवतु । संशये पतितोस्मि । भवतु । चारुदत्तं पुन-
रपि प्रक्ष्यामि ।

विदू०—(३४) अरे दास्याः पुत्र सेना ।

चेटः—(३५) हे अपि एकस्मिन्कृत्वा शीघ्रं भण ।

विदू०—(३६) सेनावसन्ते ।

चेटः—(३७) ननु परिवृत्य भण ।

१ अरे A B (bc) D F. २ सदेहे B (d); संसणे D H. ३ दोष्णि D. ४ om. B (a). ५ चेटमुपगम्य om. B (a). ६ दासीए B D E F G K. ७ पुणा A B (bcd) DEFGK. ८ om. BD. ९ एकदिश AB (c); णहि B (d); एकदिश D H. १० सेना A B (abcd) EFGH ना H. ११ पडिअत्तिअ A B (bc) F K; पडिव० B (a) G; पलिव० D.

विदूषकः । कायेन परिवृत्य । सेणावसन्ते (३८) ।

चेटः । अले मुखे बडुवका पदाईं पलिवत्तावेहि (३९) ।

विदूषकः । पादौ परिवृत्य । सेणावसन्ते (४०) ।

चेटः । अले मुखे अकखलपदाईं पलिवत्तावेहि (४१) ।

155 विदूषकः । विचिन्त्य । वसन्तसेणा (४२) ।

चेटः । एषा शा आअदा (४३) ।

विदूषकः । ता जाव चारुदत्तस्त णिवेदेमि । उपमृत्य ।

भो चारुदत्त धणिओ दे आअदो (४४) ।

चारुदत्तः । कुतोस्मत्कुले धनिकः ।

विदू०—(३८) सेनावसन्ते ।

चेटः—(३९) अले मुखे बडुवक पदे परिवर्तय ।

विदू०—(४०) सेनावसन्ते ।

चेटः—(४१) अले अक्षरपदे परिवर्तय ।

विदू०—(४२) वसन्तसेना ।

चेटः—(४३) एषा सागता ।

विदू०—(४४) तद्यावद्यारुदत्तस्य निवेदयामि । भो चारुदत्त धनिकस्ते आगतः ।

१ सेना B (d) २ बडुवका A B (abc) C J, बडुआ D, बडुका K. ३ पादाई B (d). ४ पलिव० A B (acd) DEFK, पलि० B (b). ५ पलिवृत्य B (a); परिवृत्य D E. ६ सेना A B (cd) F. ७ विट्ट A B (e) C F J. ८ om A B (bcd) D E F K. ९ अक्षर A B (abcd) D K. १० पादाई B (d) ११ पलि० A B (bed) F K, पलि० B (a) D, पलिवत्तावेहि E. १२ दप B (*)

विदूषकः । जड कुले णस्थि तौ दुर्वारे अस्थि । एसा 160
वसन्तसेना आजदा (४५) ।

चारुदत्तः । वयस्य किं मां प्रतारयसि ।

विदूषकः । जड मे वअणे ण पत्तिआजसि ता एदं
कुम्भीलअं पुच्छ । अरे दासाए उतां कुम्भीलेआ उवेसप्य (४६) ।

चेटः । उपसृत्य । अज्जे वन्दामि (४७) ।

165

चारुदत्तः । भद्र स्वागतम् । कथये सत्यम् । प्राप्ता
वसन्तसेना ।

चेटः । एशां शां आजदां वसन्तसेना (४८) ।

चारुदत्तः । महंपेम् । भद्र न कदाचिदप्रियवचनं निष्कं-
लीकृतं मया । तद्दृष्टतां पारितोषिकम् । इत्युत्तरायं प्रयच्छति । 170

विदू०-(४५) यदि कुले नास्ति तद्द्वारेस्ति । एसा वसन्तसेना-
गता ।

विदू०-(४६) यदि मम वचने न प्रत्ययसे न विश्वसिसी(यी)-
त्यर्थः । तदेतं कुम्भीलकं पृच्छ । अरे दास्याः पुत्र कुम्भीलक उपसर्प ।

चेटः-(४७) आर्य वन्दे ।

चेटः-(४८) एसा सागता वसन्तसेना ।

१ तो B (b). २ दुर्वारे B, B (ab). ३ यति C. ४ मम B, B (ad); जड
मे दा ? B (a). ५ पत्तिआमि B (d). ६ तो B (b). ७ अजे D. ८ दासिए I.
९ पुना A B (bcd) EPK; एसा D; पुन H. १० कुम्भीलअ A B (c) CDJ.
११ उपसृत्य D H. १२ अज्जे K. १३ कथं B (a). १४ एसा A B (bc)
DEFB (a). १५ ना AB (bc) DEF. १६ वसन्तसे^० A B (abcd) DFH. १७ om.
B, B (c). १८ पेशव B (a). १९ निकली B. २० तोपकम् D.

चेटः । गृहीत्वा प्रणम्य सपरितोषम् । जाव अज्जभाए निवे-
देमि (४९) ।

इति निष्क्रान्तः ।

विदूषकः । भो अवि जाणासि किंणिमित्त इदिसे दुक्खिणे
175 आअदेत्ति (५०) ।

चारुदत्तः । वयस्य न सम्यगवधारयामि ।

विदूषकः । मए जाणिदम् । अप्पमुह्हा रअणावली बहु-
मुह्हु सुवण्णभण्डअत्ति ण परितुट्ठा अवर मग्गिदुं आ-
अदा (५१) ।

180 चारुदत्तः । स्वगतंम् । परितुट्ठा यास्यति ।

तत् प्रविशत्युज्ज्वलाभिसरिकावेशेन वसन्तसेना तोत्कण्ठा
छत्रधारिणी विदश्य ।

चेटः—(४९) यावदार्याया निवेदयामि ।

विदू०—(५०) भो अपि जानासि किंनिमित्त इ(ई)दृशे दुर्दि-
न आगतेति ।

चारु०—अवधारयामि निधिनोमीत्यर्थः ।

विदू०—(५१) मया शतम् । अप(ल्प)मूल्या रत्नायली
बहुमूल्य सुवर्णभाण्डमिति न परितुट्ठापर याचितुमागता ।

१ °देशि D H. २ नि वास्तः II, ३ किं निमित्त C J. ४ आअदेत्ति ADF;
आभादति ? B (c) ५ स्वागतम् evidently a mistake C F J. ६ देशेन B
(b) D; देशेन B (d), वयस्य K

विटः । वसन्तगेनागुदिश्य ।

अपद्मा श्रीरिषा महरणगनङ्गस्य ललितं
कुलस्त्रीणां शोको मदनवरवृक्षस्य कुमुमम् ।
सलीलं गच्छन्ती रतिसमयलज्जा प्रणयिनी
रतिक्षेत्रे रक्तेः प्रियंपथिकसर्पिरनुगता ॥ १२ ॥

185

वसन्तसेने पश्य पश्य ।

गर्जन्ति शैलशिखरेषु विलम्बिनिम्बा
मेषा वियुक्तवनिताहृदयानुकाराः ।

190

येषां रेवणेण सहस्रोत्पतितैर्मयूरेः
खं वीज्यते मणिमयैरिव तालवृन्तैः ॥ १३ ॥

अपि च ।

पङ्कक्तिन्नमुखाः पिवन्ति सलिलं धाराहता दर्दुराः
कण्ठं मुञ्चति बर्हिणः समदनो नीपः प्रदीपायते ।

195

संन्यासः कुलदृषणैरिव जनैर्मधैर्वृतध्वन्द्रमा
वियुञ्जीचकुलोद्भवेव युवतिर्नैकत्र संतिष्ठते ॥ १४ ॥

विटः— [अपद्मा श्रीरिषेति] शिखरिणी छन्दः । स्पटम् । वर्ण-
नीयान्नालम्बनको विटहृदयगतः भृङ्गारोच प्रतीयते ॥ १२ ॥

[गर्जन्तीति] विरहिगीहृदयस्य विरहानलधूममलिनतया मेषोप-
मानतेति बोध्यम् । येषां मेषानाम् । वसन्ततिलकाछन्दः ॥ १३ ॥

[पङ्कक्तिनेति] दर्दुरा मडू(ण्डू)काः । कण्ठं केशाम् । 'कण्ठो
गले गलध्वाने' इति कोशः । बर्हिणो ॥ मयूरः अयमकारान्तो बर्हिण-

शब्दः । मदनो-वृक्षः । तस्सहितो नीपः कश्चिद्वः । समन्तादुत्कुलः । प्रदी-
पायत्यत इत्यर्थः । शिष्टं स्पटम् । [शार्दूलविक्रीडितं छन्दः] ॥ १४ ॥

१ °यनी B (a); °यनि ? B (d). २ om. B (d) E. ३ वरेण ? H. ४ °का°
B (b). ५ संन्यासं A B (c), स न्यास. B (ad); सन्यासः H; स न्यासं F. ६ °हृत°
B (abd) E K. * विधायते B B (a).

वसन्तसेना । भावे सुहु दे भणितं । ऐषा हि

मूढे निरन्तरपयोधरया मयैव

कान्तः सहाभिरमते यदि किं तवात्र ।

मां गर्जितैरिति मुहुर्विनिवारयन्ती

मार्गं रुणद्धि कुपितेव निशोसपत्नी ॥ १५ ॥

विटः । भवत्वेवं तावत् । उर्पालभ्यतां तावदियम् ।

वसन्तसेना । भाव किमनया स्त्रीस्वभावदुर्विदग्धयोपा-

लब्धया । पश्यतु भावः ।

मेषा वर्षन्तु गर्जन्तु मुञ्चन्त्वंशनिमेव वा ।

गणयन्ति न शीतोष्णं रमणाभिमुखाः स्त्रियः ॥ १६ ॥

वस०— हे भाव सुहु ते भणितम् । काव्यमित्यर्थः । शृणु म-
मापीत्यभिसंधायोत्तमं काव्यमाह । [मूढे इति ।] इदं वसन्तसे-
नायाः साक्षेपं संबोधनं निशाकृतम् । सपत्नीय निशेत्यन्वयः ।
पयोधरो मेषः—स्तनौ च । श्लोकार्थस्तु व्युत्पन्नावलोकनमात्रगम्यः ।
अत्र शब्दशक्तिमूलो ध्वनिः । [वसन्ततिलकं वृत्तम्] ॥ १५ ॥

विटः—भवत्यित्यन्तरसंवादे इत्युक्तम् । उप(पा)लभ्यतानुपाल-
म्भविषयः क्रियताम् । इयं निशा सपत्नीरूपेत्यर्थः ।

वस०—[मेषा इति] श्लोक उत्तररूपः । सुगमः ॥ १६ ॥

१ भाव सुहु दे om. E. २ संसृतमधिप्य सया D H. ३ निशापपत्नी C J
४ उपलभ्यता A B (h.d) D. ५ इत्येवल् B (d). ६ गर्जन्तु वर्षन्तु B (d).
७ प E. ८ इतिताभि B B (ad).

विटः । वसन्तसेने पश्य पश्ये । अयमपरः ।

पवनचपलवेगः स्यूलधाराशरीषः

स्तनितपटहनादः स्पष्टविद्युत्पताकः ।

210

हरति करसमूहं खे शशाङ्कस्य मेघो

नृप इव पुरमध्ये मन्दवीर्यस्य शत्रोः ॥ १७ ॥

वसन्तसेना । एध्वं ण्णेदम् । तां कथं एसो अंवरो (५२) ।

एतैरेव यदा गजेन्द्रमलिनैराध्मातलुम्बोदरै-

र्गर्जद्भिः सतडिद्वैलाकशबलैर्मेघैः सशल्यं मनः ।

215

तार्त्तिकं प्रोपितभर्तृवध्यपटहो हाहा हताशो वक्रः

मावृद्धावृद्धिति ब्रवीति शठधीः क्षारं क्षते प्रक्षिपन् ॥ १८ ॥

विटः—[पवंनेति] मालिनीच्छन्दः । स्तनितं मेघगर्जितम् । पटहो नगरा इति प्रसिद्धः । करः किरणो राजपाद्यभागश्च । पूर्णोपमालंकारः ॥ १७ ॥

वस०—(५२) एध्वं नेदम् । तत्कथमेवोपरः । [एतैरेवेति] आध्माताः शब्दायमानाः । लुम्बोदराः स्वरूपविस्तारवन्तस्ते च ते इति कर्मधारयः । सतडितः तडिद्विः सहिताः । बलाकैर्वक्रैः शबला मिश्रास्तैर्मेघैर्मनः सशल्यं रमणविरहोत्कण्ठारूपशल्यसहितमित्यर्थः । तत्तदा । प्रोपितभर्तृकशब्दो न नित्यः समासान्त इति न समासान्तः । प्रोपितभर्त्राणां विरहिणीनां वधाय योग्यो यः पटहस्तद्रूपो वक्र इत्यर्थः । [शार्दूलविक्रीडितं छन्दः] ॥ १८ ॥

१ om. A B (bcd) DEGK. २ स्तनित B (ab). ३ °पताक ? D. ४ ता क° om. B (a). ५ Add after अशो (संस्कृतमाधित्य) D H. ६ °डित्यताक B; °पताक B (a). ७ वध्यपटहो H. ८ क्षते B (a).

विटः । वसन्तसेने एवमेतत् । इदमपरं पश्य ।

ब्रह्माकापाण्डुरोष्णीयं विद्युदुत्क्षिप्तचामरम् ।

220 मत्तवारणसारूप्यं कर्तुकामनिवाम्बरम् ॥ १९ ॥

वसन्तसेना । भाव पेक्ख पेक्खे (५३) ।

एतैरार्द्रतमालपत्रमलिनैरापीतसूर्यं नभो

वल्मीकाः शरताडिता इव गंजाः सीदन्ति धाराहताः ।

विद्युत्काञ्चनदीपिकेव रचिता प्रासादसञ्चारिणी

225 ज्योत्स्ना दुर्बलभर्तृकेव वनिता प्रोत्सार्य मेधैर्हृता ॥ २० ॥

विटः । वसन्तसेने पश्य पश्य ।

एते हि विद्युहुणवद्भ्रुकक्षा

गजा इवान्योन्यमभिद्रवन्तः ।

शक्राज्ञया वारिधराः सधौरा

230 गां रूप्यरज्ज्वेव समुद्धरन्ति ॥ २१ ॥

विटः—[बलाकेति]—‘बलाका बक्रपङ्क्तिः स्यात्’ [वारण-
स्यापे(पि) कर्णयोधामरे शिरसि विचित्रं वक्षं च भवति । द्राघिमा
नीलिमा चेति गजगगनयोरुपमेति स्पष्टम् ॥ १९ ॥

वस०—(५३) भाव पश्य पश्य । [एतैरिति] एतैर्मेघैरित्यन्वयः ।
भार्द्रस्याधिकनीलत्वादाद्रेत्युपमात्रयं चरणत्रये इति । [शार्दूलविक्री-
डितं छन्दः] ॥ २० ॥

विटः—[एते हीति] विद्युत्प्रतां गुणत्वं लम्बमानतया बोध्यम् ।
गुणो रज्जुः । ‘कक्षा स्यान्मध्यमन्धनम् । गां भूमिम् । [उपजाति-
च्छन्दसा श्लोकः] ॥ २१ ॥

१ कर्तुं ? B (b) २ om B (n). ३ Add सरकृतमाधिन्य after वेगज D II
४ गजा D II ५ इता A B (c) D, इता K. ६ तिद्रवन्तः K. ७ वराणा E
B (n) ८ छप? H.

भवि च पश्ये ।

महावातोऽध्यातैर्महिषकुलनीलैर्जलधरै-

श्रलेर्विद्युत्पक्षैर्जलधिभिरिवान्तःप्रचलितैः ।

इयं गन्धोद्गामा नवहरितशोष्पाङ्कुरवती

धरा धारापातैर्मणिमयशरैर्भिव्यत इव ॥ २२ ॥

235

वसन्तसेना । भाव एसो अवरो^१ (५४) ।

एह्येहीति शिखण्डिनां पटुतरं केकाभिराक्रन्दितः

प्रोद्भूयेव त्रलाकया सरभसं सोत्कण्ठमालिङ्गितः ।

हंसैरुज्झितपङ्कजैरतितरां सोद्वेगमुदीक्षितः

कुर्वन्नञ्जनमेचका इव दिशो मेघः समुत्तिष्ठते ॥ २३ ॥

240

विटः । एवमेतत् । तथाहि पश्ये ।

[महावातेति] शष्पं बालतृणम् । तदङ्कुरा धारारूपसंलभहीरकस-
दृशा इति बोध्यम् । [शिखरिणी वृत्तमिदम्] ॥ २२ ॥

वस०-(५४) भाव एपोपरः । [एह्येहीतीति] शिखण्डिनां मयू-
राणाम् । केकाभिर्शोणीभिः पटुतरं यथा स्या(त्तथा) एहि एहि इति आक्र-
न्दित आहूतः । आदरे वीप्सा । सरभसं सावेगम् । उत्कण्ठावेगयोर-
न्योन्यं जन्यजनकभाव इति भेदः । प्रावृषि न स्थितिर्हंसानामिति
सोद्वेगमित्युक्तम् । अञ्जनवन्मेचकाः श्यामाः । दिशः कुर्वन्नेपोप-

१ पश्य पश्य B (a); om. B (d). २ वातोऽध्यातै° G. ३ शस्या A B (bc); संस्या D F. ४ Add संस्कृतमाधित्य° marg. B also D. ५ पटुतरं B (a). ६ प्रोत्थायेव B, B (ab) G K; प्रोत्थायेव B (d); Com° प्रोत्था°. ७ सोद्वेगं B (a). ८ मुदीक्षित G. ९ समुज्जृम्भते B, B (a). १० पश्य पश्य B, B (a).

निष्पन्दीकृतपद्मपण्डनयनं नष्टक्षपावासरं

विद्युद्भिः क्षणनष्टदृष्टतिमिरं प्रच्छादिताशामुखम् ।

—निश्चेष्टं स्वपितीव संप्रति पयोधारागृहान्तर्गतं

245 स्फीताम्भोधरधामनैकजलदच्छत्रापिधानं जगत् ॥ २४ ॥

वसन्तसेना । भाव एव्वं ण्णेदं । ता पेक्ख पेक्ख (५५)

गता नाशं तारा उपकृतमसाधाविव जने

वियुक्ताः क्रान्तेन स्त्रिय इव न राजन्ति ककुभः ।

प्रकामान्तस्तप्तं त्रिदशपतिशस्त्रस्य शिखिना

250 द्रवीभूतं मन्ये पतति जलरूपेण गगनम् ॥ २५ ॥

रो मेघः समुत्तिष्ठते इत्यन्वयः । [शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम्] ॥ २३ ॥

विटः— [निष्पन्दीकृतेति] निश्चलीकृतेत्यर्थः । जगत्कर्तृ ।

— स्वपितीवित्युत्प्रेक्षा । अत एव निश्चेष्टं पयोधारास्वरूपं यदृहं तस्या-
न्तर्गतम् । पुनः कीदृशम् । स्फीतेतिविस्तारवत्यम्भोधराणां धामन्य-
धिकरणे गगने ये नैकेनेके जलदास्त एव छत्रं तदात्मकमपिधानमा-
च्छादनं यस्य तदीदृशं जगदी(दि)त्यर्थः । 'अपिधानतिरोधानपिधा-
नाच्छादनानि च' इत्यमरः । [पूर्वोक्तमेव छन्दः] ॥ २४ ॥

वस०—(५५) भाव एव नेदम् । तत्पश्य पश्य । [गता इति]]

उपमाइयं पूर्वार्धे दिशां पक्षे क्रान्तेन लक्षणया सूर्येणेत्यर्थः । त्रिदश-

पतिशस्त्रस्येन्द्रवयस्य शिखिना वह्निना । इन्द्रवयामिनेत्यर्थः । प्रका-

ममति । अन्तस्तप्तमत एव द्रवीभूतं गगनं जलरूपेण पततीति मन्ये

१ छन्द B F G २ नष्ट B (ab). ३ दृष्टगु A B (c) D F; दृष्टनष्ट B (b)
दृष्टनष्ट B, B (d) G. ४ स्फीतयोपर K ५ धाम नैक B. ६ om. K; गगनम्
माधित्य after देव्य D H. • इन्द्रम D.

अपि च पदय ।

उन्नमति नमति वर्पति गर्जति मेघः करोति तिमिरौघम् ।

प्रथमश्रीरिवः पुरुषः करोति रूपाण्यनेकानि ॥ २६ ॥

विटः । एवमेतत् ।

विद्युद्भिर्ज्वलतीव संविहसतीवोद्यैर्बलाकाशते-

255

महिन्द्रेण विवल्गतीव धनुषा धाराशरोद्गारिणा ।

विस्पष्टाशनिनिस्त्रनेन रसतीवाघूर्णतीवानिलै-

नीलैः सान्द्रमिवाहिभिर्जलधरैर्धूपायतीवाम्बरम् ॥ २७ ॥

इत्युत्प्रेक्षाऽलंकारः ॥ २५ ॥

[उन्नमतीति] आर्याछन्दः । रूपाण्यभाल(लं)कारः ॥ २६ ॥

[विटः—][विद्युद्भि रिति ।] ग्पटम् । धारा एव शरास्तानुद्विरतीति
तथा तेन । इन्द्र(न्द्र)धनुषा । विवल्गति अलंकृतं भवति । विस्पष्टः
कर्णाक्षुतुदं भ्रूयमाणो योशनिनिस्त्रनो वचनिर्घोषस्तेन रसतीव शब्दं
करोतीव । अनिलैराघूर्णतीवेति झञ्झावातवर्णनम् । नीलैरहिभिः
कृष्णसर्पिः सान्द्रमिव ध्याममेवेति मेघव्यापनस्योत्प्रेक्षा । जलधरै-
र्धूपायतीवात्मानं धूपितं करोतीवेत्यर्थः । अम्बरं गगनम् । कर्तृ ।
(?) अत्र सप्त (?) क्रियोत्प्रेक्षाः । अलंकारः (?) । [शार्दूलविक्रीडितं
छन्दः] ॥ २७ ॥

गर्जं वा वर्षं वा शक्रं मुञ्च वा शतशोशानिम् ।

न शक्या हि स्त्रियो रोहुं प्रस्थिता दयितं प्रति ॥ ३१ ॥

यदि गर्जति वारिधरो गर्जतु तन्नाम निधुराः पुरुषाः ।

अयि विद्युत्प्रमदानां त्वमपि च दुःखं न जानासि ॥ ३२ ॥

विटः । भवति अलमलमुपालम्भेन । उपकारिणी तत्रेयम् । ३१८

ऐरावतोरसि चलेव सुवृणरञ्जुः

शैलस्य मूर्ध्नि निहितैव सिता पताका ।

आखण्डलस्य भवन्नोदरदीपिकेय-

माख्याति ते प्रियं नमस्य हि संनिवेशम् ॥ ३३ ॥

वसन्तसेना । भाव एवम् । तं उज्ज्व एदं गेहं (५७) । ३१९

विटः । सकलकलाभिज्ञाया न किञ्चिदिह तवोर्पदेष्टव्य-

मस्ति । तथापि ज्ञेहः प्रलापयति । अत्र प्रविश्य कोपोत्थन्तं
न कर्त्तव्यः ।

राधान्तमाह । [गर्जं वेत्ति ।] स्पष्टम् ॥ ३१ ॥

योपितां दुःखं योपिदेव जानातीत्याशयेन ग्राहं । [यदीति ।]

निगदेनैव सुगमम् ॥ ३२ ॥

विटः- [ऐरावतोरसीति ।] दीपिका प्रसिद्धा । मशाल इति भा-

षया । संनिवेशं गृह्णन्त्याशयं सुगमम् । [वसन्ततिलकं वृत्तम्] ॥ ३३ ॥

वस०-(५७) एवम् । तदेवैतद्वेहम् ।

यदि कुप्येसि नास्ति रतिः कोपेन विनाथवा कुतः कामः ।

285 कुप्य च कोपेय च त्वं प्रसदि चे त्वं प्रसादय च कान्तम् ॥३४॥

भवत्वेवं तावत् । भो भो निवेद्यतामार्यचारुदत्ताय ।

[एषा फुल्लकदम्बनीपसुरभौ काले घनोद्भासिते]

कान्तस्यालयमागता समदना हृष्टा जलार्द्रालका ॥

विद्युद्धारिदगर्जितैः सचकिता त्वद्दर्शनाकाङ्क्षिणी

290 पादौ नुपूरलग्नेकर्दमधरौ प्रक्षालयन्ती स्थिता ॥३५॥

चारुदत्तः । आकर्ण्य । वयस्य ज्ञायतां किमेतदिति ।

विदूषकः । जं भवं आणवेदि । वसन्तसेनामुपगम्य । सादरम् ।

सोत्थि भोदीए (५८) ।

[यदि कुप्यसीति ।] आर्द्याछन्दः । क(कु)प्यसि कोपमेव करिष्यसीत्यर्थः । कामोत्तेजनाय किञ्चित्कोपस्तु कर्तव्य एवेत्याशयवानाह । कोपेन विनेत्यादि । तथा च कृते किञ्चित्कोपे तदानीमभिलाषापूर्त्ता सत्यां शुभमावतारैव कागोत्तेजनेति भावः । एतदर्थसमर्थकमुत्तरार्धमाह । कुप्य चेत्यादि ॥ ३४ ॥ [एपेति ।] नीपाः कदम्बविशेषा माक्षाः । कान्तस्य, चारुदत्तस्य । समदना सकामा जलार्द्रकेशा हृष्टा गर्जितैः सचकितापि • त्वद्दर्शनेच्छुरेपा रसन्तसेना पादौ (प्र)क्षालयन्ती स्थितेति निवेद्यताम् । चारुदत्तायेत्यन्वयः । [शार्दूलविक्रीडितं छन्द इदम्] ॥ ३५ ॥

विदू०—(५८)यद्भवानाशापयति । स्वस्ति भवत्ये

वसन्तसेना । अज्ज वन्दामि । साभदं अज्जस्स । भावे
एसा छत्तधारिआ भावस्स ज्जेव्व भोदुं (५९) ।

295

विटः । स्वगतम् । अनेनोपायेन निपुणं प्रेषितोस्मि ।
प्रकाशम् । एवं भवतु । भवति वसन्तसेने ।

साटोपकूटकपटानृतजन्मभूमेः

शाट्यात्मिकस्य रतिकेलिकृतालयस्य ।

वेद्यापणस्य सुरतोत्सवसंग्रहस्य

300

दाक्षिण्यपण्यसुखनिष्क्रयसिद्धिरस्तु ॥ ३६ ॥

इति निष्क्रान्तः ।

वस०-(५९) आर्य वन्दे । स्वागतमार्यस्य । विदूषकं प्रतीयमुक्तिः ।
विटं प्रत्याह । भाव एषा छत्रधारिका भावस्यैव भवतु ।

[विटः-] [साटोपेति ।] साटोपो दम्भः । कूटं माया । कपटं
छद्म । अनृतं मृषाभाषणम् । एतेषां जन्मभूमेः । शाट्य(ट्यं)
धैर्यम् । तत्स्वरूपस्य रतिकेलिभिः कृतमालयं गृहं यत्र तादृशस्ये-
त्यर्थः । यत्र रा(र)तिकेलयो नियतं निवसन्तीति भावः । सुरतो-
त्सवस्य संग्रहो यत्र तादृशस्य । सुरतोत्सवप्रधानस्येत्यर्थः । एव-
मादिविधस्य वेद्यापणस्य वेद्याव्यवहारस्य दाक्षिण्यपण्यसुखनि-
ष्क्रयसिद्धिरस्तु । दाक्षिण्येन कामतन्त्रनैपुण्येन यत्पु(त्प)ण्यसुखं पण्यं
क्रयक्रीतं सुखं वेद्यासंभोगादिसुखं पण्यसुखं भण्यते । तद्रूपा । नि-
ष्क्रयस्य सिद्धिरस्तु । दक्षिणायकचारुदत्तस्याकिंचनतया दाक्षिण्या-
न्यलभ्यनिष्क्रयविरहेण दाक्षिण्यसहितसंभोगसुखासिद्धेरेव निष्क्रयसि-

१ दाव E. २ वत्त^० A. B (c); वत्त^० B (b); वत्त^० F; छत्रधारिआ K. ३ भवति
B (a); होडु D. ४ प्रका^० तु om : B (d). ५ जणस्य B (a). ६ पुण्य B (d)
E. ७ निष्क्रय K.

वसन्तसेना । अज्ज मित्तेअ काहिं तुम्हाणं जूदिअरो (६०) ।

विदूषकः । स्वर्गत्तम् । ही ही भो जूदिअरो त्ति भण-

305 न्तीए अलङ्घिदो पिअवअस्सो । प्रकाशम् । भोदि एसो क्खुं
रुक्खवाडिआए (६१) ।

वसन्तसेना । अज्ज का तुम्हाणं सुक्खरुक्खवाडिआ
बुच्चदि (६२) ।

द्विरूपत्वादिति परमाशयः) । यद्वा दाक्षिण्यं दक्षिणनायकसंगजन्यं
कामन्तन्त्रनैपुण्यं पण्यसुखं च एतदुभयरूपा निष्क्रयसिद्धिरित्यर्थः ।
अथवा दाक्षिण्यपण्यसुखनिष्क्रयाणां सिद्धिरित्यर्थः । इन्द्रान्तधुतेः
प्रत्येकं संबन्धात् । निष्क्रयो मूल्यम् । पण व्यवहारे स्तुतौ चेति धातुः ।
उपर्यवभासायार्थचरम एवोपन्यस्तः । व्यङ्ग्यौ तु मध्यमप्रथमा-
र्थौ । तत्रापि परमव्यङ्ग्यः परमाशयार्थ इति ध्येयम् । अन्यथा
मन्मित्रमयं वदति दरिद्रमिति कुप्येतापि वसन्तसेना वसन्तसेनोपरि
विटस्यायं सर्वः कटाक्ष एवेति । वसन्तसेनाचारुदत्तयोः सुरतोस्तथोप्य-
त्राङ्गासमाप्ति व्यङ्ग्य इति च ध्येयं नाट्यरसतरंगिणीधीवरैः । [वस-
न्ततिलकं वृत्तम्] ॥ ३६ ॥

वस०-(६०) आर्य मैत्रेय कुत्र युष्माकं द्यूतकरः ।

विदू०-(६१) आश्चर्यम् । द्यूतकर इति भणन्त्यालङ्कृतः प्रियव-
यस्यः । हे भवति । एष खलु वृक्षवाटिकायाम् । २) ^{६४} ^{३१} ^{३१}

वस०-(६२) आर्य का युष्माकं शुष्कवृक्षवाटिकोच्यते ।

१ जूदिअरो B (a), जूदअरो D, अदिआ० H २ om; H. ३ भो; D. ४ जूदभा
D; जूदआरो H. ५ खु A. om; E. ६ गुवत्तरुवत् CDJ, गुवत् K. ७ गुवत्
दवत् B (b). ८ om गुवत् B, गुवत् E ९ दवत् G.

विदूषकः । भोदि जहिं ण खाईअदि णै पीईअदि (६३) ।

वसन्तसेना । स्मितं करोति ।

310

विदूषकः । ता पविसदु भोदी (६४) ।

वसन्तसेना । जनागतिकम् । एत्थ पविसिअ किं मए भणिदव्वं (६५) ।

चेटी । जूदिअर अंवि मुहो दे पदोसो ति (६६) ।

वसन्तसेना । अवि पारइस्सं (६७) ।

315

चेटी । अवसरो ज्जेव्व दे पारइस्सदि (६८) ।

विदूषकः । पविसदु भोदी (६९) ।

विदू०—(६३) हे भवति यत्र न खाद्यते न पीयते ।

विदू०—(६४) तत्त्वविशतु भवती ।

वस०—(६५) अत्र्य(त्र) प्रविश्य किं मया भणितव्यम् ।

चेटी—(६६) द्यूतकर अपि शुभः सुखः इत्यप्यर्थः । ते प्रदोष इति ।

वस०—(६७) अपि पारयिष्यामि समर्था भविष्यामीत्यर्थः ।
अपि(पिः) प्रभे ।

चेटी—(६८) अवसर एव त्वां पारयिष्यति । समर्थं करिष्य-
तीत्यर्थः । तीर पार कर्मसमाप्तौ धातुः ।

विदू०—(६९) प्रविशतु भवती ।

१ दाइ० D ; लादी० G. २ जाई ण B (a). ३ पीई० D ; पीडि० G. ४ oms B (a); जूदअर DH. ५ अवि B (d). ६ दे-त्वां D ; दे पारवि० E H ; ज्जेव पार० J.

वसन्तसेना । प्रविश्योपसृत्य च । पुष्पैस्तांडयन्ती । अर्द्धं जु
दिअर अेवि सुहो दे पदोसो (७०) ।

320 चारुदत्तः । अवलोक्य । अथे वसन्तसेना प्राप्ता । सह
र्षमुत्थाय । अयि प्रिये ।

सदा प्रदोषो मम याति जाग्रतः

सदा च मे निःश्वसतो गता निशा ।

त्वया समेतस्य विशाललोचने

325 ममाद्य शोकान्तकरः प्रदोषकः ॥ ३७ ॥

तत्स्वागतं भवत्यै । इदमासनम् । अत्रोपविश्यताम् ।

वितूपकः । इदं आसनं । उर्वविषदु भोदी (७१) ।

वसन्तसेना नास्त्रेर्नासीना । सर्वे उपविशन्ति ।

चारुदत्तः । वथस्य पश्य पश्य ।

330 वर्षोदकमुद्गिरता श्रवणान्तविलम्बिना कदम्बेन ।

एकः स्तनोभिपिक्तो नृपसुत इव यौवराज्यस्थः ॥ ३८ ॥

तद्वयस्य, क्लिन्ने वाससी वसन्तसेनायाः । अन्ये प्रधानवाससी
समुपनीयेतामिति ।

विदूषकः । जं भवं ओणवेदि (७२) ।

चेटी । अज्ज मित्तेअ चिट्ठ तुमं । अहं उजेव्व अज्जअं ३३५

मुष्णुसइस्सं (७३) । तथा करोति ।

विदूषकः । अपवात्तिकेन । भो वअस्स पुच्छामि दावं
तत्पभोदि किं पि (७४) ।

चारुदत्तः । एवं क्रियताम् ।

विदूषकः । प्रकाशम् । अथ किंणिमित्तं उण ईदिसे पणट्ट- ३१०
चन्द्रालोणं दुद्धिणं अन्धओरे आजदा भोदी (७५) ।

चेटी । अज्जए उज्जओ बम्हणो (७६) ।

वसन्तसेना । णं णिउणोत्ति भणाहि (७७) ।

विदू०-(७२) यज्ञवानाज्ञापयति ।

चेटी-(७३) आर्यं मैत्रेय तित्ठ त्वम् । अहमेवार्यां शुभूपयि-
प्यामि । वखादिकमानयामीत्यर्थः ।

विदू०-(७४) भो वयस्य पृच्छामि तावत्तत्रभवतीं किमपि ।
तत्रभवतीं पूज्याम् । वसन्तसेनामित्यर्थः ।

विदू०-(७५) अथ किंनिमित्तं पुनरीदृशे प्रणटचन्द्रालोके
दुर्दिनान्धकार आगता भवती ।

चेटी-(७६) आर्ये उज्ज्वलो ब्राह्मणः ।

वस०-(७७) ननु निपुण इति भण ।

१ अणवेदि-H. २ भोदी B (d). ३ किंचि (=किंचित्) B B (a); किंचि DG.
४ चन्द्र° A B (c) D; चन्द्र° B (d) ५ दुर्दिनान्ध° B. ६ अन्धारे B (d).
७ उज्जओ (=उज्ज्वलो) A B (c) D F; उज्जुओ B (abd); उज्जुओ J. ८ णि B
(ad). ९ भण B B (ad) EG K.

चेटी । एसा केखु अज्जआ एव्वं पुच्छिदुं आअदा । के

345 क्तिअं ताए रअणावलीए मुहं क्ति (७८) ।

विदूषकः । जनान्तिकम् । भो भणितं मए जधा अप्पमु
रअणावली बहुमुहं सुवण्णभण्डअं । न परिउट्ठा अ
मग्गिदुं आअदा (७९) ।

चेटी । सां केखु अज्जआए अत्तणकेरकेत्ति भणित्तं जूदे
350 हारिदा । सो अं सहिंओ राआवच्छहारी ण आणीअदि
कहि गदोत्ति (८०) ।

विदूषकः । भोदि मन्तिदं ज्जेव्व मन्तीअदि (८१) ।

चेटी । जाव सो अण्णेसीअदि ताव एदं ज्जेव्व गेण्ह
सुवण्णभण्डअं (८२) । इति दर्शयति ।

चेटी-(७८) एसा खल्वार्या एवं प्रदुमागता कियत्तस्या रत्ना-
वल्या मूल्यमिति ।

विदूषकः-(७९) भो भणितं मया यथाप्र(ल्प)मूल्या रत्नावली
बहुमूल्यं सुवर्णभाण्डम् । न परितुष्टापरं याचितुमागता ।

चेटी-(८०) सा खल्वार्या(र्य)या आत्मनः कृते इति भणित्वा
शूते हारिता । स च सभिको राजावश्यकारी न ज्ञायते कुत्र गत इति ।

विदूषकः-(८१) हे भवति मन्त्रितमेव मन्त्यते ।

चेटी-(८२) यावत्सोन्वे(न्वि)व्यते तावदेतदेव गृहाण
सुवर्णभाण्डम् ।

१ ए B, २ क्तिअं B (d); क्तिअं E, ३ ए B ४ om. B (d), ५ सहिंओ
A B (c), ६ राआव(व)त्थहारी B D F K; राआव(व)त्थहारी CJ, ७ अं
D, ८ मन्तिदं B (d); मन्तिदं D.

विदूषकः । विचारयति ।

355

चेटी । अदिमेत्तं अज्जो णिज्झाअदि । ता किं दिट्ठपुरुव्वो
(८३) ।

विदूषकः । भोदि सिप्पकुसलदाए ओवन्धेदि दिट्ठिं (८४) ।

चेटी । अज्ज वच्चिदोसि दिट्ठीए । तं ज्जेव्व एदं सु-
वण्णभण्डअं (८५) ।

360

विदूषकः । सहर्षमे । भो वजस्स तं ज्जेव्व एदं सुवण्ण-
भण्डअं जं अम्हाणं गेहे चैरेहि अवहदं (८६) ।

चारुदत्तः । वयस्य ।

योस्माभिश्चिन्तितो व्याजः कर्तुं न्यासप्रतिक्रियाम् ।

स एत्र प्रस्तुतोस्माकं किन्तु संत्यं विडम्बना ॥ ३९ ॥ 365

चेटी-(८३) अतिमात्रमार्यो निर्ध्यायति । नितरां चिन्तयती-
त्यर्थः । तर्कि दृष्टपूर्वस्ते । अलंकार इति प्रक्रान्तमेव ।

विदू०-(८४) भवति हे । शिल्पकुशलतयावबध्नाति । दृष्टिम् ।
तदेवेदमिति भासते । वस्तुतस्तदिदं न भवतीति भावः ।

चेटी-(८५) आर्यं वञ्चितोसि दृष्ट्या । तदेवैतत्सुवर्णभाण्डम् ।

विदू०-(८६) भो वयस्य तदेवैतत्सुवर्णभाण्डं प(य)दस्माकं
गेहे चैरैरपहतम् ।

चारु०-[योस्माभिरिति] अनुदुप् । अत्र व्याजशब्दः
पुल्लिङ्गः । स व्याज एवास्माकं प्रस्तुतो रत्नावलीप्रत्युत्तरत्वेनावतीर्णः ।
शेषं सुगमम् ॥ ३९ ॥

१ मिज्जाभदि A B (bc) G K; ०ज्जाभदि H. २ पुरुवो H. ३ सिप्पि BB
(a). ४ om B (a). ५ om: CJ. ६ दिट्ठि K. ७ सहर्षे जनात्तिकम् K.
८ om: B (a). ९ प्रस्तुतो AB (c). १० सत्वं B (a); सत्यंवि B (d)

विदूषकः । भो वैअस्स सच्चं सवोमि वम्महण्णेण (८७)

चारुदत्तः । प्रियं नः प्रियम् ।

विदूषकः । जनान्तिकम् । भो पृच्छामि णं कुदो ए
समासादिदंति (८८) ।

370 चारुदत्तः । को दोषः ।

विदूषकः । चेव्याः कर्णे । एव्वं विअ (८९) ।

चेटी । विदूषकस्य कर्णे । एव्वं विअ (९०) ।

चारुदत्तः । किमिदं कथ्यते । किं वयं बाह्याः ।

विदूषकः । चारुदत्तस्य कर्णे । एव्वं विअ (९१) ।

विदू०-(८७) भो वयस्य सत्यं शपामि(पे) ब्राह्मण्येन ।

विदू०-(८८) भो पृच्छामि ननु कुत एतत्समासादित-
मिति ।

विदू०-चेट्याः कर्णे । (८९) एवमिवेति । (यद्विदूषकेण चारुद-
त्तगृहे निश्रान्तामुत्स्वप्नननुभूय चारुदत्तबुद्ध्या चौरशार्बिलकाय सुवर्ण-
भाण्डसमर्पणादि तत्कर्णे एवमिवेत्यस्यार्थः) ।

चेटी-(९०) यस्त्वनः शार्बिलकेन गत्वा वसन्तसेनागृहं दत्त्वा
सुवर्णभाण्डं लब्धा मन्दनिकेत्यादि तदत्र एवमिवेत्यस्यार्थः ।

विदू०-(९१) (विदूषकेण यदिदं सकलं चारुदत्ताय कथितं त-
दत्र एवमिवेत्यस्यार्थः) ।

१ वयस्य C J २ सत्र K ३ शपामि D. ४ ब्रह्मण्येण AB (ed) EJK; ० जो
B (d) ५ प्रियं न G ६ Here as well as in other places in this page
D. ७ om B (d)

चारुदत्तः । भद्रे सत्यं तदेवेदं सुवर्णभाण्डम् ।

375

चेटी । अञ्ज अथ इं (१२) ।

चारुदत्तः । भद्रे न कदाचित्प्रियनिवेदनं निष्फली-
कृतं मया । तद्दृश्यतां पारितोषिकमिदमङ्गुलीयकम् । इत्यनङ्गुली-
यकं हस्तमवलोक्य लज्जां नाटयति ।

वसन्तसेना । आलगतम् । अदो ज्जेव कामीअसि (१३) । 380

चारुदत्तः । जनान्तिकम् । भोः कष्टम् ।

धनैर्वियुक्तस्य नरस्य लोके

किं जीवितेनादित एव तावत् ।

यस्य प्रतीकारनिरर्थकत्वा-

त्कोपप्रसादा विफला भवन्ति ॥ ४० ॥

385

चेटी-(१२) आर्थ अथ किम् ।

वस०-(१३) अत एव अत्युदारत्वादेवेत्यर्थः । काम्यसे ।

चारु०-[धनैरिति] श्लोकः उपजातिच्छन्दसा । आदित एव प्रथमत
एव यस्य धनैर्वियुक्तस्य कोपप्रसादा विफला भवन्तीत्यर्थः । (कोपे
प्रतिकर्तुं प्रसादे चोपकर्तुमसमर्थतया तयोर्व्यर्थमित्यर्थः) । शिटं
स्पष्टम् ॥ ४० ॥

१ कदापि B B (a). २ मया प्रियं B; प्रियं B (d). ३ वेदिनं B (d) ४ नि-
फली B K. ५ एकमिति H इनी ? B (abcd). ६ भो B D. ७ भोः कष्टम्
om: B (a); कष्टं कष्टम् G. ८ जीवितेनादि B (a). ९ विफलीभं J; विफलो F.

विदूषकः । भो वैअस्स सच्चं सवोमि वम्महण्णेण (८७)

चारुदत्तः । प्रियं नः प्रियम् ।

विदूषकः । जनान्तिकम् । भो पृच्छामि णं कुदो ५
समासादिदंत्ति (८८) ।

370 चारुदत्तः । को दोषः ।

विदूषकः । चैव्याः कर्णे । एव्वं विअ (८९) ।

चेटी । विदूषकस्य कर्णे । एव्वं विअ (९०) ।

चारुदत्तः । किमिदं कथ्यते । किं वयं ब्राह्म्याः ।

विदूषकः । चारुदत्तस्य कर्णे । एव्वं विअ (९१) ।

विदू०-(८७) भो वयस्य सत्यं शपामि(वे) ब्राह्मण्येन ।

विदू०-(८८) भो पृच्छामि ननु कुत एतत्समासादित-
मिति ।

विदू०-चेट्याः कर्णे । (८९) एवमिधेति । (यद्विदूषकेण चारुद-
त्तगृहे निद्रायामुत्स्वप्नमनुभूय चारुदत्तबुद्ध्या चौरशर्विलकाय सुवर्ण-
भाण्डसमर्पणादि तत्कर्णे एवमिधेत्यस्यार्थः) ।

चेटी-(९०) यत्पुनः शर्विलकेन गत्वा वसन्तसेनागृहं दत्त्वा
सुवर्णभाण्डं लब्ध्वा मंदनिकेत्यादि तदत्र एवमिधेत्यस्यार्थः ।

विदू०-(९१) (विदूषकेण यदिदं सकलं चारुदत्ताय कथितं ।
इत्थ एवमिधेत्यस्यार्थः) ।

१ ययम् C J. २ ययम् K. ३ सयामि D. ४ ययम् AB (cd) EJK ; ५
B (d). ६ वि न G. ७ Here as well as in other places in this page
D. ८ om B (d).

चारुदत्तः । भद्रे सत्यं तदेवेदं सुवर्णभाण्डम् ।

375

चेटी । अञ्ज अथ इं (१२) ।

चारुदत्तः । भद्रे न कदोचित्प्रियनिवेदनं निर्दोषली-
कृतं मया । तद्दृष्टतां पारितोषिकमिदमङ्गुलीयकम् । इत्यनङ्गुली-
यकं हस्तमवलोक्य लज्जां नाटयति ।

वसन्तसेना । आत्मगतम् । अदो ज्जेव कामीअसि (१३) । 380

चारुदत्तः । जनान्तिकम् । भोः कष्टम् ।

धनैर्वियुक्तस्य नरस्य लोके

किं जीवितेनादित एव तावत् ।

यस्य भतीकारनिरर्थकत्वा-

त्कोपप्रसादा विफला भवन्ति ॥ ४० ॥

385

चेटी-(१२) वार्य अथ किम् ।

वस०-(१३) अत एव अत्युदारत्वादेवेत्यर्थः । काम्यसे ।

चारु०-[धनैरिति] श्लोकः उपजातिच्छन्दसा । आदित एव प्रथमत
एव यस्य धनैर्वियुक्तस्य कोपप्रसादा विफला भवन्तीत्यर्थः । (कोपे
प्रतिकर्तुं प्रसादे चोपकर्तुमसमर्थतया तयोर्वैयर्थ्यामित्यर्थः) । शिष्टं
स्पष्टम् ॥ ४० ॥

१ कदापि B B (a). २ मया प्रियं B ; प्रियं B (d). ३ वेदितं B (d). ४ निर्-
दोषली B K. ५ एकमिति H हुनी ? B (abcd.). ६ भो B D. ७ भोः कष्टम्
om: B (a); कष्टं कष्टम् G. ८ जीवितेनादि B (a). ९ विफलीयं J; विफली F.

अपि च ।

पक्षविकलश्च पक्षी शुष्कश्च तरुः सरश्च जलहीनम् ।
सर्पश्चोद्धृतदंष्ट्रस्तुल्यं लोके दरिद्रश्च ॥ ४१ ॥

अपि च ।

390

शून्यैर्गृहैः खलु सेमाः पुरुषा दरिद्राः

कूपैश्च तोयरहितैस्तरुभिश्च शीर्णैः ।

यद्दृष्टपूर्वजनसंगमविस्मृताना-

मेवं भवन्ति विफलाः परितोपकालाः ॥ ४२ ॥

विदूषकः । भो अलं अदिमेत्तं संतप्येदेण । प्रकाशं त-

395 परिहासम् । भोदि सुमप्पीअदु ममकेरिआ ण्हाणसांडिआ (९४) ।

निर्धनता महादोष इत्याह ।

[पक्षेति] ॥ ४१ ॥ [शून्यैरिति] पूर्वार्धे स्पष्टम् । यत्पूर्वदृष्टज-

नानां वसन्तसेनादीनां संगमो विस्मृतो यैस्तेषां मादृशानाम् । संगम-

स्य बहुकाञ्चनसाध्यतया स्वस्याकिञ्चनत्वेन च दुर्लभतया कादाचित्क-

तया च विस्मृतत्वं बोध्यम् । यद्वा दृष्टपूर्वस्य पूर्वदृष्टस्य जनस्य वसन्त-

सेनादयः संगमेनोत्तरलतायां वर्तमानस्वदैर्न्यं विस्मृतानां विस्मरणवतां

मादृशानां पुंसामीदृशपरमोत्कर्षशालिहर्षकालेपि दातुं वस्तु किमपि

नास्तीति । परितोपकालानां भवति वैफल्यमिति भावः ॥ ४२ ॥

विदू०-(९४) भो अलमतिमात्रं संतप्पेण । संतापेनेत्यर्थः ।

भावे क्तः । हे भवति समर्प्यतां ममकेरिआ ममेत्यर्थः । स्नान-

शाटिका । यस्यां सुवर्णभाण्डं वद्धं सा स्नानशाटीत्यर्थः ।

१ तु लोकं A B (c); तुल्यो लोके D II. २ अपि च वपरव B B (a)
३ सेमा C. ४ परिहासम् ? II. ५ विस्मृतानां B (a) G K, रम् corr. (स्म B (d))
६ अदिमेत्तं B (a), मन् B (d); मन् E. ७ ममकेरिण B (u). < om B
८ आ इण ? A B (c); आण हाण = पहाण ? A B (c). ९ शाटिका B (d)

अपि च ।

धाराभिरार्यजनचित्तमुनिर्मलाभिः-
श्रृण्वाभिरर्जुनशरप्रतिकर्कशाभिः ।

मेघैः स्रवन्ति ब्रह्मदेवपटप्रकाशाः

415

शक्रस्य मौक्तिकनिधोनमिवोद्भिरन्तः ॥ ४५ ॥

प्रिये पश्य ॥

एतैः प्रिष्टतमालवर्णकनिभैरालिप्तमम्भोधैः

संसक्तैरुपवीजितं सुरभिभिः शीतैः प्रदोषानिलैः ।

[धाराभिरिति ।] बलरामवस्त्रसदृशा नीला इत्यर्थः । मेघा इन्द्र-
मुक्तानिधिं विकिरन्त इव धाराभिः-स्रवन्तीत्यन्वयः । [यसन्ततिलकं
वृत्तम्] ॥ ४५ ॥

[एतैरिति ।] 'वर्णकोली विलेपनम्' इत्यमरः । पिष्टं यत्तमा-
लस्य वर्णकं-विलेपनं तमालवर्णं वा वर्णकं तस्य निभैस्तत्सदृशैः ।
नीलविलेपनममानैरित्यर्थः । मेघैरालिप्तं कृतकस्वरिकाङ्गरागमिवेति
भावः । प्रदोषानिलैः संध्यावातैः । शीतैः सुगन्धैः । संसक्तैः सर्व-
तो मिलितैः । उपवीजितं संजातव्यजनवीजनमिवेति भावः । आक-
ण्डमुत्कण्डामन्तरा नातिस्फुरत्यकुण्डः शृङ्गार इत्युत्कण्डामवतार-
यति । अम्भोदेत्यादि । अम्भोदानां समागमेनोद्दीपनविभावरूपेण
प्रणयिनी प्रीतिमती । प्रणयः प्रेम । अत एव स्पच्छन्दं स्ववशं
स्वयमेवेत्यर्थः । अभ्यागता नत्वाहूता प्रियेणेति भावः । यथा त्वं
स्वयमेवागतासीनि व्यङ्ग्यम् । रक्ता शोणवर्णानुरक्ता च । प्रिय-
तमा कान्तमिय विद्युदम्बरमाकाशं समालिङ्गतीत्यन्वयः । एतेन
ममुहाममृगमदाङ्गरागसुन्दरं शीतसुगन्धतालवृन्तवातवीजितं वर्षा-

420 एषाम्भोदसमागमप्रणयिनी स्वच्छन्दमभ्यागता

रक्ता कान्तमिवोम्बरं प्रियतमा विद्युत्समालिङ्गति ॥४

वसन्तसेना । शृङ्गारभावं नाटयन्ती चारुदत्तमालिङ्गति ।

चारुदत्तः । स्पर्शं नाटयन्प्रत्यालिङ्गय ।

भो मेघ गम्भीरतरं नद त्वं

425

तव प्रसादात्स्मरपीडितं मे ।

दिभिर्दृष्टीपनैर्दृष्टीपितमदमा(ना) स्वयमागमनशालिनी कामिनी
कान्तमालिङ्गति तथा विद्युदम्बरमालिङ्गतीति तटस्थतयैव कथ-
नेन मामपि त्वमपीदृशी संभोगदानादिनां कृतार्थयेति ध्वन्यते ॥
अम्बरशब्दगतं नपुंसकं लिङ्गं नार्थे भासते । येन नपुंसकमालिङ्गं
दूषणमुद्गाव्येत । दाराः कलत्रं योपिदित्यादौ व्यभिचारात् । 'अय-
मैन्द्रीमुखं पश्य रक्तशुम्बति चन्द्रमाः' इत्यादौ भासते चापि तथा
प्रकृते न प्रकृतव्यङ्ग्यार्थहानिरपि त्वधिकचमत्कृतिरेव । तथा
अपुमांसमप्यम्बरं सालिङ्गति त्वं तु पुमांसमपि सुन्दरमपि मामालिङ्ग-
रमय चेति भावः । 'सद्वादीनामुपचयापचयौ लिङ्गम्' इति लक्षणे
तल्लिङ्गेन शब्देनाभिहितोर्थः स्वयमुपचयादिमानिब्र भवन्बोधविषयं
भवतीति शब्दादिदर्शनपर्यन्तविदंः । [शार्दूलविक्रीडितं छन्दः] ॥४६॥

चारु०-विरहे प्रतिकूलानामुद्दीपनानामिदानीं सति संभोगेनुकूलित्वे
त्याह । [भो मेघेति ।] हे मेघ त्वं नद । चिन्ता नास्तीति भावः । अ-
कूलता प्रत्युत तव संस्पर्शेन वसन्तसेनाङ्गसंगेन-रोमाञ्चितं संज्ञितं

संस्पर्शरोमाञ्चितजातरागं

कदम्बपुष्पत्वमुपैति गात्रम् ॥४७॥

विदूषकः । दासीए पुत्रे दुहिण अणज्जो दाणिं सि तुमं ।

जं एवं भोदिं विज्जुआए भाँआवेसि (९९) ।

चारुदत्तः । वयस्य नार्हस्युपालब्धुम् ।

430

रोमाञ्चम् । जातकामानुरागं च । गो(गा)त्रमङ्गं कदम्बपुष्पत्वमुपैति गच्छति । कदम्बकुसुममिव भवतीत्यर्थः । गात्रस्य कदम्बपुष्पोपमा वर्पता(र्ता)व्रनुगुणैवेति भावः । स्त्रीपुंसयोः सामानाधिकरण्यमेव संभोग इति न भ्रमितव्यम् । एकशयनस्थितयोरपि तयोर्विप्रलम्ब(म्भ)संभव-दर्शनात् । किं तु द्वयोरपि मनोवृत्तिसांमुख्यमेव मुख्यः शृङ्गारः । स च मनोवृत्तेरनुकूलतायां संभोगः । प्रतिकूलतायां तु विप्रलम्भ इति विवेकः । 'शृङ्गं हि मन्मथोद्भेदस्तदागमनहेतुके' इत्युक्तेः । शृङ्गेन- (ण)मन्मथोद्भवेन आर्ति(अ?)भागच्छतीति शृंगा(ङ्गा)र इति व्यु-त्पत्तेः । ऋ गतौ धातुः । अत्र तु संभोग एव । तदुक्तम्—'अनुरक्तौ निषेवेते यत्रान्योन्यविलासिनौ । दर्शनस्पर्शनाद्यैश्च संभोगोयमुदा-हृतः' इति । स्पर्शनं मुरतमिति रसविद्याविदो वदन्ति । [उपजाति-च्छन्दसा श्लोकः] ॥ ४७ ॥

विदू०—(९९)दास्याः पुत्र दुर्दिन अनार्य इदानीअ(म)सि त्वम् । यदेवं भवतीं विद्युता भीषसि ।

चारु०—विद्युदुद्गर्जादिभीतायां वनितायामप्रार्थितसरभंसघनालि-ङ्गनसंभवादाहं । वयस्येत्यादि ।

१ दासीए उच्ये B; दासिए B (d). २ उच्ये B (a) also B. ३ एवं E. ४ भाष्ये^० C J; भीआ^० G; भाअ^० K.

वर्षशतमस्तु दुर्दिनमविरतधारं शतहेदा स्फुरतु ।

अस्मद्विधदुर्लभया यदहं प्रियया परिष्वक्तः ॥४८॥

अपि च वयस्य ।

धन्यानि तेषां खलु जीवितानि

ये कामिनीनां गृहमागतानाम् ।

आर्द्राणि मेषोदकशीतलानि

गात्राणि गात्रेषु परिष्वजन्ति ॥ ४९ ॥

प्रिये वसन्तसेने ।

स्तम्भेषु प्रचलितवेदिसंचर्यान्तं

शीर्णत्वात्कथमपि धार्यते वितानम् ।

435

440

[वर्षेति] च आर्याच्छन्दः । दुर्दिनं मेषाच्छन्नं दिनम् । शतहेद्विद्युत् । अस्मद्विधेति । अकिञ्चनस्य चारुतरवाराङ्गनासंभोगासंभवादिति भावः । परिष्वक्त आलिङ्गितः ॥ ४८ ॥

निजालिङ्गनमुखं वर्णयति । [धन्यानीति] कामिनीनाम् । का इच्छ । तद्विषयकामिलापस्तद्वतीनाननुरक्तानामित्यर्थः । तत्रास्वयमेव गृहमागतानां गात्राणि परिष्वजन्ति आलिङ्गन्तीत्यर्थः ॥ ४९ ॥

एवमुद्गीपितमदनः सुर(त)सुखसंभोगाय वसन्तसेनामन्तर्नेतुमाह । [स्तम्भेष्विवति, विद्युज्जिह्वेनेति च ।] वेदिः कुट्टिमम् । चै(चै)तरा इति भाषा । तस्याः संचयो मिलिताभिरिटिकाभिर्निर्माणम् । अन्योन्यसंलमतेत्यर्थः । प्रचलितो वेदिसंचयस्यान्तः प्रान्तो यस्य

१ अविरतं B (a). २ धारं om. B (a), राषं II. ३ °हराः A B (c) F
४ स्फुरतु A B (c) F ५ om. G. ६ °वेदिं B (a), °वेदि B (b). ७ यन्तं B (c) D F.

एषा च स्फुटितसुधाद्रवानुलेपा-

त्संक्रिन्ना सलिलभरेण चित्रभित्तिः ॥ ५० ॥

ऊर्ध्वमवलोक्य । अये इन्द्रधनुः । प्रिये पश्य पश्य ।

विद्युज्जित्तेनेदं महेन्द्रचापोच्छ्रितायतभुजेन ।

तत्तथा । वितानमुल्लोचः । 'अस्त्री वितानमुल्लोचः' इत्यमरः । चन्द्रातप इत्यप्यस्यैव नाम । चनदेवा इति भाषा । स्तम्भेषु कथमपि धार्यते । कथमपीति कुतस्तत्राह । शीर्णत्वादिति गृहस्य वितान(न)-स्य च जीर्णत्वादित्यर्थः । इदं पुरत उक्तम् । दक्षिणतो वामतो वा प्राह । एषा चेति । गृहस्य जीर्णत्वात्स्फुटितो यः सुधाद्रवानुलेपः । सुधा पूर्णं तस्मात्प्रचुरचित्रा भित्तिर्जलभरेण संक्रिन्नात्यार्द्रा । क्रिदू आर्द्राभावे धातुः । शीतपवनवर्षोपद्रवादान्तश्चलनीयमिति भावेः । [प्रहर्षिणी छन्दः] ॥ ५० ॥

गृहाभ्यन्तरगमनाय भयमपि शोतयन्नाह । [विद्युदिति ।] आर्याच्छन्दः । विद्युदेव जिह्वा यस्य तेन । इन्द्रचापमेयोच्छ्रितावुच्चावायतौ दीर्घौ भुजौ यस्य तेन । जलधरा एव विद्युद्धोतिमहान्हनुश्चिबुकं यस्य तेन । अन्तरिक्षेगानेन वर्षाकालिकेन गगनेन विजृम्भितमिव विशेषेण जृम्भितम् । इदं प्रिये पश्येत्यन्वयः । जृम्भैवेयं महती दत्ता गगनेनेत्यर्थः । जृम्भा छिक्कावह्निकारः प्रसिद्धः । 'विधाय मानं रहसि स्थितायाः संभाव्य जृम्भामचलात्मजायाः । चुटत्कृति स्मेरमुखो महेशः कराङ्गुलीभिः कलयांचकार ॥' इति रसतरङ्गिणीपद्ये स्फुटैव जृम्भा । 'बालायाङ्गुलिवद्बाहूपरिधि-

445 जलधरविवृद्धहनुना विजृम्भितमिवान्तरिक्षेण ॥ ५१ ॥

तदेह्यभ्यन्तरमेव प्रविशावः । इत्युत्थाय परिक्रामति ।

तालीषु तारं विटपेषु मन्द्रं

शिलासु रूक्षं सलिलेषु चण्डम् ।

न्यञ्चद्विवृत्तत्रिकं त्रुट्यत्कञ्चुकसंधिर्दाशितलसहोर्मूलमुञ्जृम्भते' इत्यत्र तु धात्वर्थ एव जृम्भा । अनेन व्यात्ताननभयं करोत्तालवेतालादिरूपकेण सावयवेन भीताया वसन्तसेनायाः सत्वरमभ्यन्तरगमनं भवत्विति भावः ॥ ५१ ॥

एवमिदमिन्द्रं जालमिव विरच्य स्पष्टं प्राह । तदेह्यभ्यन्तरमेव प्रविशाव इति । [तालीषु तारमिति ।] ताड्यमाना वाद्यमानाः संगीतवीणा इव धारास्तालानुसारेण पतन्तीत्यन्वयः । तालानुसारमेवाह । तालीषु तारमित्यादि । तारमुच्चस्वरम् । तालीदलेषु जलधाराघाते महानुच्चस्वरः श्रावणप्रत्यक्षविषय एव । विटपेषु शाखासु मन्द्रं गम्भीरस्वरम् । रूक्षस्वरचण्डस्वरयोः परमभेदेपि शिलासु सलिलेषु च चर्पधाराघाते काठिन्याकाठिन्यकृतः कश्चन प्रत्यक्ष एव भेदः । यथा वीणास्तत्र तत्र रागस्थाने तालानुसारेण तारं मन्द्रं रूक्षं चण्डं च स्यनन्ति तथा धारा इत्यर्थः । गत्वाभ्यन्तरमेवमेव सुरतं क्रीडाव इति परमं व्यङ्ग्यम् । प्रयत्नमन्तरा प्राप्तस्य स्पर्शमणेरिव निधेरिव चिन्तामणेरिव च स्वयं सरागमारचितागमनाया वसन्तसेनाया

१ जृम्भित J. २ रिक्षेण J. ३ मति is followed by प्रिये परस्य B C F; प्रिये परस्य परस्य D E. ४ तालीषु B (a). ५ मन्द्रं A B (c) D. ६ शिलासु B (a). ७ रूक्षं A B (c) C J.

संगीतवीणा इव ताड्यमाना-

स्तालानुसारेण पतन्ति धाराः ॥ ५२ ॥ 45

इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।

दुर्दिनो नाम पञ्चमोऽङ्कः ।

महाधनायाः प्रथमसंगे प्रथमाङ्के शकारान्तरायेणान्तरिते निर्भरान्यो-
न्यानुरागानुरञ्जिते तावदलम्बालभ्यलाभादादौ सुरतं तारम् । तत-
स्तदा निरुपमानन्दनीरधिनिमप्रतया मन्द्रम् । ततः कामावेशावेशे
सति महति रुक्षम् । ततः स्वतनावसरे चण्डं सुरतमिति यथा-
क्रममवसेयमुत्तुङ्गशृङ्गाररसतरङ्गिणीधीवैरिदं परमतमं व्यङ्ग्य-
मिति दिक् ॥ ५२ ॥ इति श्रीमृच्छकटिकप्रकरणव्याख्यायां
श्रीमता लल्लादीशितथीमता श्रीमन्नाट्याद्यनेकानग्रयविद्याविशारद-
श्रीवल्लिसेनसाहवसंमदाय विद्योतितायामङ्कः पञ्चमः समाप्तिम-
वीभजत् ॥ ५ ॥

१ Before दुर्दिनो नाम write इति मृच्छकटिकाया B; दुर्दिनो नाम om. and
for it write इति मृच्छकटिकप्रकरणे D; दुर्दिनो नाम om. and write इति
मृच्छ० नाटके H.

पष्ठोङ्कः ।

ततः प्रविशति चेटी ।

चेटी । कथं अज्ज वि अज्जआ ण विवुज्झदि । भोदु
पविसिअ पडिबोधइस्सं (१) ।

इति नाट्येन परिक्रामति ।

5 ततः प्रविशत्याच्छादितशरीरा प्रमुक्ता वसन्तसेना ।

चेटी । निरूप्य । उत्थेदु उत्थेदु अज्जआ । पभादं संबुत्तं (२) ।
वसन्तसेना । प्रतिबुध्य । कथं रत्ति ज्जेव्व पभादं संबुत्तं (३) ।
चेटी । अम्हाणं एसो पभादो । अज्जआए उण रत्ति
ज्जेव्व (४) ।

चेटी-(१) कथमद्याप्यार्या न विबुध्यते । भवतु । प्रविश्य
प्रतिबोधयिष्यामि ।

चेटी-(२) उत्तिष्ठतु उत्तिष्ठत्वार्या । प्रभातं संबृत्तम् ।

वस०-(३) कथं रात्रिरेव प्रभातं संबृत्तम् । प्रभातरात्रिमजान-
न्त्या(स्या) इयमुक्तिः । (इदानीं रात्रिरेवास्ति कथं प्रभातं जातमि-
त्यर्थः) ।

चेटी-(४) अस्माकमेव प्रभातः । आर्यायाः पुनः रात्रिरेव ।

१ विबुद्धि A B (c) F, विबुद्धि D H; विबुज्झदि K. २ पडिबो० A B (head)
CDIJ. ३ om. B, B (a). ४ पभादे B (a). ५ संबुत्तं G. ६ प्रमुक्ता B (d)
७ रत्ति (=रात्रौ) B (d); रत्ति D. ८ संबुत्तं B (d).

वसन्तसेना । हञ्जे कहि उण तुम्हांणं जूदिअरो (९) । 10

चेटी । अज्जण वड्ढेमाणअं समादिसिअ पुप्फकरण्डअं

ज पुज्जा गदो अज्जचारुदत्तो (६) ।

वसन्तसेना । किं समादिसिअ (७) ।

चेटी । जोएहि रादीए पवहणं । वसन्तसेना गच्छद्वैत्ति (८) ।

वसन्तसेना । हञ्जे कहि मए गन्तव्वं (९) । 15

चेटी । अज्जण जहिं चारुदत्तो (१०) ।

वस०-(९) हञ्जे कुत्र पुनर्युष्माकं श्रुतकरः ।

चेटी-(६) आर्ये वर्धमानकं समादिश्य पुष्पकरण्डकं जीर्णो-
द्यानं गत आर्यचारुदत्तः ।

वस०-(७) किं समादिश्य ।

चेटी-(८) योजय रात्रौ पवहणम् । वसन्तसेना गच्छ-
स्त्विति ।

वस०-(९) हञ्जे कुत्र मया गन्तव्यम् ।

चेटी-(१०) आर्ये यत्र चारुदत्तः ।

१ om: B; हे उण B(b) of course उजे कहि om .. २ जूदिअरो D; जूदिअरो H
३ वड्ढेमाणं K. ४ मदिअ B (a); समादिअ marg. संदिश्य B (d). ५ पुष्प
B (ab). ६ °दत्तो B (a). ७ This speech and the next om: C.
८ समादिअ ? B (a); समादिअ B (d); this is followed by पुष्प AB (c) D;
पुष्प B (b); कण्डअं अणुज्जणं गदो अज्जचारुदत्तो AB (bc) D. ९ रादीए उजेअ
B, B (a); रादी om: देहए and marg. रात्रौ om B (d); एदाए पव° K. १० °द्वैत्ति
B E K. ११ om. B (a). १२ om: B (a).

वसन्तसेना । चेटी परिष्वज्य । हञ्जे सुष्ठु ण णिञ्जाइद्वा
रादीए । ता अञ्ज पच्चैक्खं पेक्खिस्सं । हञ्जे किं पविट्ठा
अहं इह अब्भन्तरचट्टेस्सालअं (११) ।

20 चेटी । ण केवलं अब्भन्तरचट्टेस्सालअं स
वि हिअंअं पविट्ठा (१२) ।

वसन्तसेना । अवि संतप्यदि चारुदत्तस्स परिअणो (१३) ।
चेटी । सन्तप्यिस्सदि (१४) ।

वस०—(११) हञ्जे सुष्ठु न निर्ध्यातो रात्रौ । तदयं प्रत्यक्षं
प्रेक्षिष्ये । हञ्जे किं प्रविष्टाहमिहाभ्यन्तरचतु(तु)शालम् । (रा-
त्रौ प्रकाशविरहेण सुष्ठु न निर्ध्यातो न दृष्टः । प्रातर्निद्राममत्ता प्राह
हञ्जे किमिति ।

चेटी—(१२) न केवलमभ्यन्तरचतु(तु)शालं सर्वजनस्यापि
हृदयं प्रविष्टा ।

वस०—(१३) अपि संतप्यते चारुदत्तस्य परिजनः । यतो
मया रत्नावली गृहीतातः संतप्यत इति भावः । अपि(पिः) प्रभ्रे ।
परिजनो दारादिः । इदमेव प्रभ्रोत्तराभ्यामनुपदमेव स्फुटमिति बो-
ध्यं युक्तैः) ।

चेटी—(१४) संतप्यस्य(प्य)ने ।

१ परपदो B (a), णिञ्जाइद्वा A B (bc) FK; णिञ्जा^० H. २ पच्चैक्खं A B (d)
FF; पच्चैक्खं B (a) पच्चय B (d) ३ तुस्सं BF ४ तुस्सां B F
५ om: B ६ विअंअं B; हिअंअं B (a). * This and the following
three speeches om: B (a) c 'पिस्सं' A B (bc) D P K.

वसन्तसेना । कदा (१५) ।

चेटी । जेदो अज्जआ गमिस्सदि (१६) ।

25

वसन्तसेना । तदो मए पढमं सन्तेप्पिदव्वं । सानुनयम् ।

हज्जे गेज्ज एदं रअणावलिं । मम वहिणिआए अज्जाधूदाए
गदुअ समप्पेहि । भणिदव्वं च अहं सिरिचारुदत्तस्स गुणणि-
ज्जिदा दासी तदा तुम्हाणं पि । ता एसा तुह ज्जेव्व कण्ठाहरे-
णं होदु रअणावली (१७) ।

30

चेटी । अज्जए कुप्पिस्सदि चारुदत्तो अज्जेए दाव(१८) ।

वस०-(१५) कदा ।

चेटी-(१६) यदार्या गमिष्यति ।

वस०-(१७) तदा मया प्रथमं संतप्तव्यम् । गृहीतरत्नावली-
कायां गतायां मयि निजमित्रचारुदत्तपरिजनपरितापे पश्चान्मम बहु-
पश्चात्तापः स्यादिति प्रथममेव मया संतप्तव्यम् । शोचनीय(?) । यथा
मित्रपरिजनानुतापो न भवेदिति भावः । इत्यभिप्रायेण प्राह । हज्जे
गेहेति । हज्जे गृहाणैतां रत्नावलीम् । मम भगिन्या आर्याधूतायै गत्वा
समर्पय । भणितव्यं च अहं श्रीचारुदत्तस्य गुणनिर्जिता दासी तदा
युष्माकमपि । तदेषा तवैव कण्ठाभरणं भवतु रत्नावली ।

चेटी-(१८) आर्ये कु(को)पिष्यति चारुदत्त आर्यायै तावत् ।

१ जदा G. २ पठमं A B (c); पठमं B (a). ३ °पिदव्वं A B (bcd) D;
°पिदव्वं B (a). ४ om: B B (a); सानुकं B (d). ५ om: B (d);
एदं च E. ६ वहिणी° D. ७ सिरि° B (a). ८ तुहज्ज्व A B. (c); तुवज्जेव G.
९ कंठा A B (c); कंठा? B (a); कड्डा B (b), काडा? B(d), कडा DH १० एणहो°
add marg. B (d). ११ om: B B (a). १२ अज्जआए B.

वसन्तसेना । गच्छ । ण कुप्यिस्सदि (१९) ।

चेटी । गृहीत्वा । जं आणवेसि (२०) ।

इति निष्क्रम्य पुनः प्रविशति ।

35 चेटी । अज्जए भणादिअज्जा धूदा । अज्जउत्तेण तुम्हा-

णं पसादीकदा । ण जुत्तं मम एदं गेल्लिदुं । अज्जउत्तो ज्जेव्व
मम आहरणविसेसो त्ति जाणादु भोदी (२१) ।

ततः प्रविशति दारकं गृहीत्वा रदनिका ।

रदनिका । एहि वच्छ सअडिआए कील्लंम्ह (२२) ।

40 दारकः । सकरणम् । रदनिए किं मम एदाए मँडिआसअ-
डिआए । तं ज्जेव्व सोवण्णसँअडिअं देहि (२३) ।

वस०-(१९) गच्छ । न कु(को)प्यति ।

चेटी-गृहीत्वेति । रत्नावलीं गृहीत्वेत्यर्थः । (२०) यदा-
शापयति ।

चेटी-(२१) आर्ये भणत्यार्या धूता । आर्यपुत्रेण युष्मार्कं प्रसा-
दीकृता । न युक्तं ममैतां गृ(प)हीतुम् । आर्यपुत्र एव ममाभरण-
विशेष इति जानातु भवती ।

रद०-(२२) एहि वस्त्र शकटिकया क्रीरामः(वः) ।

दार०-(२३) रदनिके किं ममैतया मृत्तिकाशकटिकया ।
तामेव सुवर्णशकटिकां देहि ।

१ ता गच्छ E २ जं अज्जुभा E ३ आणवेदि C J; °देशि B (d) E;
गेदिसि h. ४ निष्क्रान्ता B B (a) ५ प्रविश्य B B (a). ६ om: B (a)
७ °कृदा B (d) D E. ८ वत्स DH. ९ सभाए B (b); सकीड° D H;
१० कीले° B B (a) ११ मदिस° H. १२ °आये G. १३ स om: B (d), and
अं om: B (b).

रदनिका । सनिर्वेदं निश्वस्य । जाद कुदो अम्हाणं सुव-
ण्णववहारो । तादस्स पुणो वि रिद्धीए सुवण्णसअडिआए
कीलिस्ससि । ता जाव विणोदेमि णं । अज्जआवसन्तसेणाए
समीवं उव्वसप्पिस्सं । उपमृत्य । अज्जए पणमामि (२४) । 45

वसन्तसेना । रदणिँए साअदं दे । कस्स उण अअं दां-
रओ अँणलंकिदसरोरो वि चन्दमुहो अँणन्देदि मम हि-
अअं (२५) ।

रदनिका । एसो कखु अज्जचारुदत्तस्स पुत्तो रोहसेणो
णामं (२६) । 50

वसन्तसेना । बहू प्रसार्थ । एहि मे पुत्तँअ आलिङ्ग ।
इत्यङ्के उपवेदँय । अणुकिदं अणेण पिदुणो रूपं (२७) ।

रद०-(२४) तात कुतोस्माकं सुवर्णव्यवहारः । तातस्य पुन-
रपि ऋद्ध्या सुवर्णशकटिकथा क्रीडिष्यसि । तथावाहिनोदयाम्ये-
नम् । आर्यावसन्तसेनायाः समीपमुपसार्पिष्यामि । आर्ये प्रणमामि ।

वस०-(२५) रदनिके स्वागतं ते । कस्य पुनरयं दारकोनलं-
कृतशरीरोपि चन्द्रमुख आनन्दयति मम हृदयम् ।

रद०-(२६) एष खल्वार्यचारुदत्तस्य पुत्रो रोहसेनो नाम ।

वस०-(२७) एहि मे पुत्रक आलिङ्ग । अनुकृतमनेन पितृ रूपम् ।

१ निश्वस्य B. २ om : B (a). ३ रिद्धीए D. ४ लहस्सति B (a) E.
५ अज्ज अज्जआए D; अज्जआए also without अज्ज H. ६ उप० B (ab);
उपविस्सिस्सं pr. m. B (d); उपसप्पामि H. ७ रअणिए A B (bc) DFG.
८ ते D. ९ तरओ B (a); दारे अंदारओ B (b). १० अनलंकिद CJ.
११ ंन्दे D; अणंदेदि E; अणंदे H; आर्य ? देदि (=आर्यन्दते) K. १२ णामे
B (b). १३ पुत्ता B (a). १४ उपविशय ? K. १५ रूपं B (d); रूपं D.

रदनिका । ण केवलं रूपं शीलं पि^३ तक्केमि । एदिणा
अञ्जंचारुदत्तो अत्ताणअं विणोदेदि । (२८) ।

55 वसन्तसेना । अध किणिमिन्नं एसो रोअदि (२९) ।

रदनिका । एदिणा पडिर्वेसिअगंहवेइदारअकेरिआए सुव-
णसअडिआए कीलिदं । तेण अ सा णीदा । तदो उण^१ तं
मग्गन्तस्स मए इअं मट्टिआसअडिआ कैदुअ दिण्णा । तदो
भणादि रदणिए किं मेम एदाए मट्टिआसअडिआए । तं जेव
60 सोवण्णसअडिअं देहि त्ति (३०) ।

वसन्तसेना । हद्दी हद्दी । अअं पि^४ णाम परसम्पेत्तीए

रद०—(२८) न केवलं रूपं शीलमपि तर्कयामि । एतेनार्य-
चारुदत्त आत्मानं विनोदयति ।

वस०—(२९) अथ किनिमित्तमेव रोदिति ।

रद०—(३०) एतेन प्रतिवेशिकगृहपतिदारककृतया सुवर्णशक-
टिकया क्रीडितम् । तेन च सा नीता । ततः पुनस्तां याचतः [मया] इयं
मृत्तिकाशकटिका कृत्वा दत्ता । तदा भणति रदनिके किं मयैतया
मृत्तिकाशकटिकया । तामेव सुवर्णशकटिकां देहीति ।

वस०—(३१) हद्दी हद्दी (हा धिक् हा धिक्) । अयमपि

१ रूप D, हअं H, २ वि D E, शीलवि K. ३ एदिणा A. ४ अत्ताण B (d)
D. ५ णोदेदि D. ६ निमित्त C. ७ रोअदि D H. ८ पडिवेशिगं B B (a).
९ णि^१ B B (a). १० वद^१ B (a). ११ कालिदम् E. १२ तं जेव E. १३ कटुआ
B (d). १४ मए A B (bcd) D E. १५ हद्दि हद्दि? १६ वि D H. १७ षणिए
D H.

सन्तप्यदि । भअत्रं कअन्त पोक्खरवत्तपडिदजलविन्दुसरिसेहिं
कीलसि तुमं पुरिसभाअपेएहिं । इति साळां । जाद मा रोद ।
सोवण्णसअडिआए कीलिस्ससि (३१) ।

दारकः । रदणिए का एसा (३२) ।

65

वसन्तसेना । दे पिटुणो गुणणिज्जिदा दासी (३३) ।

रदनिका । जाद अज्जआ दे जणणी भोदि (३४) ।

दारकः । रदणिए अंलिअं तुमं भणासि । जइ अम्हाणं
अज्जआ जणणी ता कीसं अलङ्किदो (३५) ।

वसन्तसेना । जादे मुद्देण मुद्देण अदिकरुणं मन्तेसि । 70

नाम परसंपत्त्या संतप्यते । भगवन्कृतान्त हे दैव, पुष्करपत्रपतित-
जलविन्दुसदृशैः क्रीडसि त्वं पुरुषभागधेयैः । तात मा रो(र)दिहि ।
मुवर्णशकटिकया क्रीडिप्यसि ।

दार०—(३२) रदनिके कैपा ।

वस०—(३३) ते पितुर्गुणभिर्जिता दासी ।

रद०—(३४) तात आर्या ते जननी भवति ।

दार०—(३५) रदनिके अलीकं त्वं भणसि । यद्यस्माकमार्या
जननी तत्कीस किमर्थम् । अलंकृता ।

वस०—(३६) तात मुग्धेन मुखेनातिकरुणं मन्त्रयसि । एवेदानीं

१ कदंत A B (bed) D G; कदं K. २ गुलित D H. ३ भेषोहि B (a).
४ साळम् G K. ५ मा रोद मा रोद K. ६ मुवण्ण B B (a) D H. ७ पिटुणो दे
J; ते पिटुणो and दे om; D. ८ भोदी D. ९ अलीकं B (a). १० कीसम्
K. ११ एए A B (c); एए एसा D F H. १२ जात B (d).

नाह्येनाभरणान्यवतार्य रुदती । एसा दार्णि दे जणणी संवृत्ता
ता गेह्ण एदं अलङ्कारअं । सोवण्णसअडिअं घडावेहि (३६)

दारकः । अवेहि । ण गेह्णिस्सं । रोदसि तुमं (३७) ।

वसन्तसेना । अभ्रूणि प्रमृज्य । जाद नं रोदिस्सं । गच्छ
75 कील । अलंकारिर्मृच्छकटिका पूरयित्वा । जाद कारेहि सोव-
ण्णसअडिअं (३८) ।

इति दारकमादाय निष्कांता रदनिका ।

प्रविश्य प्रवहणाधिरूढः

चेटः । लदणिए लदणिए णिवेदेहि अज्जआए वसन्तशो-
80 णाए । ओहोँलिअं पक्खदुओलेए शौज्जं पवहणं चिंहेटादि (३९) ।

ते जननी संवृत्ता । तद्गृहाणैतमलंकार(म्) । सुवर्णशकटिकाम् ।
घडावेहि कारय ।

दार०—(३७) अपेहि । न महीप्यामि । रोदसि(दिवि) त्यम् ।

वस०—(३८) तात न रोदिप्यामि । गच्छ क्रीड । तात का-
रय सुवर्णशकटिकाम् ।

चेटः—चेटोयुं वर्धमानकः पूर्वोक्तः । (३९) रदनिके रदनिके निवे-
दयार्यायै वसन्तसेनायै । अपवारितं पक्षद्वारके सज्जं प्रवहणं तिष्ठति ।

१ रुदती AB (bc) २ सुवर्ण B ३ गेह्णिअं K. ४ ण D. ५ ०टिकं A B (bc) C D. ६ सुवर्ण B (n). ७ नि क्राप्ता K. ८ रदणिए B (abcd) DEG K. ९ ०सन्तसेना A B (abcd) D; ०सनाए C. १० ओहोँलिअं A B (bcd) CH; ओहोँलिअं B (n) D, ओहोँलिअं, E. ११ ०ए A B (bcd) D G; दुआए B (n). १२ सज्जं A B (abcd) D K. १३ चिंहेटादि A B (abcd) D J, चिंहेटादि C.

प्रविश्य

रदनिका । अज्जए एसो वडुमाणओ विण्णवेदि

पक्खदुआरए सज्जं पवहणं ति (४०) ।

वसन्तसेना । हज्जे चिट्ठे मुहुत्तं जाव अहं अत्ताणअं

पसाधेमि (४१) ।

85

रदनिका । निष्कम्प । वडुमाणआ चिट्ठ महुत्तं जाव

अज्जआ अत्ताणअं पसाधेदि (४२) ।

चेटः । ही ही भो । मए वि जाणत्यलके विशुंमलिदे ।

रद०—(४०) आर्ये एष वर्धमानको विज्ञापयति पक्षद्वारे सज्जं प्रवहणमिति ।

वस०—(४१) हज्जे तिष्ठ मुहुर्ते यावदहमात्मानं प्रसाधयामि । प्रसाधनमलंकारः ।

रद०—(४२) वर्धमानक तिष्ठ मुहुर्ते यावदार्यात्मानं प्रसाधयति ।

चेटः—(४३) ही ही भोः । मयापि यानास्तरण(णं) विस्मृतम् । तद्यावद्दृहीत्वागच्छामि । एते(तौ) नासिकारज्जुंकटुका(कौ)

१ om: D F H. २ om: B. ३ चिट्ठ° A B (ab) D F. ४ मुहुत्तं A B (bcd) D, मुहुत्तं F. ५ दाव जाव B (a). ६ अज्जआ B (b) इति भुत्विति शेष K. ७ अत्ताण K. ८ Radanikā's whole speech om A B (c) D F. ९ ओहारिअ = उद्यत्त K B; °त्यलके B (a), °त्यण के B (d) १० विगुमलिदे A B (abcd) D E K.

परिक्रम्यावलोक्य च । कथं गामशअलेहिं लुद्धे मग्गे । किं दाणिं
 एत्थ कल्लइइशं । साटोपम् । अले अले ओशालध ओशालध । 100
 आकूप्यं । किं भणाध । ऐशे कइशकेल्लके पवहणे त्ति । ऐशे
 लोअशालेअशण्ठेणकेल्लके पवहणेत्ति । ता शिग्घं ओशल्ल-
 ध । अवलोक्य । कथं ऐशे अवले शहिअं विअ मं पेक्खिअ
 शहश ज्जेव्व जुदपलाइदे विअ जूदिअले ओहालिअ अत्ताणअं
 अण्णदो अवकन्ते । ता के उण ऐशे । अधवा किं मम एदिणो । 105
 तुलिदं गमिइशं । अले अले गामेलुआ । ओशल्लध ओशल्लध ।
 मि । अरे अरे अपसरत । किं भणत । एष कस्य कृते पवहण
 इति । एष राजश्यालसंस्थानस्य कृते पवहण इति । तच्छीघ्रमप-
 सरत । कयमेपोपरः सभिकामिव मां प्रेक्ष्य सहसैव द्यूतपलायित-
 इव द्यूतकरोपचार्यात्मानमन्यतोपक्रान्तः । तत्कः पुनरेयः । (राज्ञा
 पालकेन वद्धस्तद्वन्धनादुन्मोचितः शार्दिलकेनैकचरणलग्ननिगड भार्य-
 कनामाभीरो महावीरो यः सिद्धदेशाद्राजा भविता सोयमिति
 ज्ञेयम्) । अधवा किं ममैतेन । त्वरितं गमिष्यामि । अरे अरे
 गामेलुआ माम्याः । तित एव मामीणा जना इत्यर्थः । अपसरत

- १ शब्दद्विपरि B B (a). २ इत्थं A B (bcd) D K. ३ ले J. ४ ओसलध A B (bcd). ५ ओसलध A B (bd); om. B (c). ६ एसे A B (abc) D E K; एसे F G. ७ करस A B (abcd) D E K. ८ केरके A B (abcd) D E. ९ पवहणे ति E. १० एसे A B (abcd) D E K. ११ राअ B (ad). १२ शाल om. अ B D E K; शाल B (ad). १३ शंङ्गण A B (bcd) E; शंङ्गण D. १४ केरके B (a). १५ शिग्घ A B (c); शिग्घ B (a). १६ ओसल A B (cd). १७ एसे A B (abcd) D E K. १८ साहिअं A B (acd) K; साहिअं B (b). १९ जुदअले D. २० ओहालि B (b). २१ अवकन्तो B (a); कन्ते G. २२ को AB (abcd) C D E F G J. २३ एसे AB (bcd) D. २४ From दिणा to चिट om B (b). २५ गमिस्सं A B (acd) D E K... २६ om. B (a) E; ले J. २७ om. A B (c) D F; ओसलध B (d) E K. २८ ओसलध B (d) E K.

वसन्तसेना । हञ्जे गच्छ । तुवरदि मे हिअं । ता आ-
देसेहि पक्खदुआरअं (४७) ।

115

चेटी । एदु एदु अज्जआ (४८) ।

वसन्तसेना । प्रक्रिय । हञ्जे वीसेम तुमं (४९) ।

चेटी । जं अज्जआ आणवेदि (५०) । इति निष्कान्ता ।

वसन्तसेना । दक्षिणाक्षिस्वन्दं सूचयित्वा प्रवहणमपिरुह्य च । किं
ण्णदं । फुरदि दाहिणं लोअणं । अथवा चारुदत्तस्स ज्जेव्व 120
दंसणं अणिमित्तं पसज्जइस्सदि (५१) ।

प्रविश्य

स्थावरकश्चेटः । ओशांलिदा मए शअडा । ता जाव
गच्छामि ।

वस०—(४७) हञ्जे गच्छ । त्वरयति. (त्वरते) मे हृदयम् ।
तदादिश पक्षद्वारकम् ।

चेटी—(४८) एत्वेत्यार्या ।

वस०—(४९) हञ्जे विभ्रम (विभ्राम्य) त्वम् ।

चेटी—(५०) यदार्याज्ञापयति ।

वस०—(५१) किं नेदं वितर्क इत्युक्तम् । स्फुरति दक्षिणं लो-
चनम् । अथवा चारुदत्तस्यैव दर्शनमनिमित्तं प्रसज्जयिष्यति (?) ।

स्थाव० । (५२) अपसारिता मया शकटाः । तद्यावद्-

१ विसम B(d). २ गणअं B, B(a); लोहणं G. ३ चालु° A B (bed) DEH.
४ दंसणे D. ५ पमजिस्सदि B G K; पमज्जस्सदि B (d); पमज्जइस्सदि C J;
पसज्जिस्सदि D; पमज्जसदि E; पसज्जिस्सदि A B (c) F K. ६ ओशांलिदा A B (c).

किं भणोध मुहुत्तअं चिरेट । चक्रपलिवेदिं देहि ति । अले अले
 लाअशालअशण्ठाणकेलके हंगे शूले चक्रपलिवेदिं देइइश ।
 अधवा ऐशे एआई तवइशी । ता ऐव्वं कलेमि । एदं पवहणं
 110 अज्जचालुदेत्तइशे लुक्खवाडिआए पक्खदुआलेण थावेमि ।
 इति प्रवहणं संस्थाप्य । ऐशोमिहि औअदे (४५) । इति निष्क्रान्तः ।

चेटी । अज्जए णेमिसइो विअ सुणीअदि । ता औअदो
 पवहणो (४६) ।

अपसरत । किं भणत मुहुत्तं तिष्ठ । चक्रपरिवृत्तिं देहीति । अरे
 अरे राजश्यालसंस्थानस्य केलके इति पटी । हगे अहम् । (शूले)
 शूरः । चक्रपरिवृत्तिं दास्यामि । अथवैप एकाकी तपस्वी । तदेवं
 करोमि । एतं प्रवहणमार्यचारुदत्तस्य वृक्षवाटिकायाः पक्षहारके
 स्थापयामि । एषोस्म्यागतः ।

चेटी-(४६) आर्ये नेमिशब्द इव श्रूयते । तदागत(तः) प्रव-
 हण(णः) ।

१ भणथ D. २ तिष्ठ A B (acd) D F J, तिष्ठ C. ३ °पडिवदिअं A B (bc) D
 F G ; °पडिवदि B, °पडिवदि B (a), °पडिवदिअं marG वणि B (d) ४ से J.
 ५ ताम A B (c) D K. ६ ताल B (a), ताल om. अ DE, ताल K. ७ अ-
 टाण A B (acd) DK. ८ केलिप K ९ हंगे J. १० परि° A B (abc) DLK; omz
 B (d) ११ वदिअं A B (bed) D; पडिवदि B; वणिअं B (a); वदिअं E K.
 १२ दारतं A B (abcd), दारिअं E. १३ एले B (a) K. १४ एइं D I K. १५
 °पवहणं B (d) E G K. १६ वाद° A B (ae) D. १७ °दणग A B (abcd)
 D E. १८ दण° B (a). १९ उभरकें D L; दुवइके K. २० पण A B
 (bed) E F; पण D K. २१ आभदे A B (bc) D; आगरो G K. २२ निष्क्रान्तः
 K २३ आगदे B (a). २४ पवहणे B (a) H.

वसन्तसेना । हञ्जे गच्छ । तुवरदि मे हिअअं । ता आ-
देसेहि पक्खदुआरअं (४७) । 115

चेटी । एदु एदु अञ्जआ (४८) ।

वसन्तसेना । प्रिक्रम्य । हञ्जे वीसेम तुमं (४९) ।

चेटी । जं अञ्जआ आणवेदि (५०) । इति निष्क्रान्ता ।

वसन्तसेना । दाक्षिणाक्षिस्फन्दं सूचयित्वा प्रवहणमधिरुह्य च । किं
ण्णदं । फुरदि दाहिणं लोअणं । अधवा चारुदत्तस्स ज्जेव्व 120
दँसणं अणिमित्तं पसञ्जइस्सादि (५१) ।

प्रविश्य

स्थावरकश्चेटः । ओशांलिदा मए शअडा । ता जाव
गच्छामि ।

वस०—(४७) हञ्जे गच्छ । त्वरयति. (त्वरते) मे हृदयम् ।
तदादिश पक्षद्वारकम् ।

चेटी—(४८) एत्वेत्वार्या ।

वस०—(४९) हञ्जे विश्रम (विश्राम्य) त्वम् ।

चेटी—(५०) यदार्याज्ञापयति ।

वस०—(५१) किं नेदं वितर्क इत्युक्तम् । स्फुरति दाक्षिणं लो-
पनम् । अथवा चारुदत्तस्यैव दर्शनमनिमित्तं प्रसञ्जयिष्यति (?) ।

स्थाव० । (५२) अपसरिता मया शकटाः । मद्यावद्ग-

१ विम B (d). २ लभणं B, B (a); लोहणं G. ३ चाहुं A B (bcd) D E H.
४ इतणे D. ५ पमञ्जस्तदि B G K; पमञ्जस्तदि B (d); पमञ्जस्तदि .C J;
पमञ्जस्तदि D; पमञ्जस्तदि E; पमञ्जस्तदि A B (c) F K. ६ ओशांलिदा A B (c).

किं भणोध मुहुत्तअं चिरेट । चक्रपलिवेष्टिं देहि ति । अले अंते
 लाजशालअशण्ठाणकेलके हंगे गूले चक्रपलिवेष्टिं देइइशां
 अधवा ऐशे एआई तवइशी । ता ऐव्वं कलेमि । एदं पवहणं
 110 अज्जचालुदेत्तइशं लुक्खवाडिआए पक्खदुआलेए थावेमि ।
 इति प्रवहणं संस्थाप्य । ऐशोमिह औजदे (४५) । इति निष्क्रान्तः ।

चेटी । अज्जए नेमिसदो विअ सुणीअदि । ता औजदो
 पवहणो (४६) ।

अपसरत । किं भणत मुहूर्तं तिष्ठ । चक्रपरिवृत्तिं देहीति । अरे
 अरे राजश्यालसंस्थानस्य केलके इति पठी । हगे अहम् । (शूले)
 शूरः । चक्रपरिवृत्तिं दास्यामि । अथथैप एकाकी तपस्यी । तदेवं
 करोमि । एतं प्रवहणमार्यचारुदत्तस्य वृक्षवाटिकायाः पक्षद्वारके
 स्थापयामि । एषोस्म्यागतः ।

चेटी—(४६) आर्ये नेमिशब्द इव श्रूयते । तदागत(तः) प्रव-
 हण(णः) ।

१ भाष्य D. २ पिठ A B (acd) D F J, पिठ C. ३ °पडिपडिअं A B (bc) D
 F G ; °पडिपडि B, °पडिपडि B (a), °पडिपडिअं marg वणि B (d) ४ हे J.
 ५ राभ A B (c) D K. ६ गाल B (a); पाठ om. अ D L; शाळ K. ७ सं-
 टाण A B (acd) DK. ८ केलेप K ९ हगे J. १० पडि° A B (abc) Dk; om
 B (d) ११ वडिअं A B (bcd) D; पडिपडि B, वणिअं B (a); वडिअं L K.
 १२ दास्यं A B (abcd), दास्यं E. १३ एते B (a) K. १४ एव D F K. १५
 °वहणं B (d) E G K १६ आद° A B (ac) D. १७ °दण्ण A B (abcd)
 D F. १८ हवण° B (a). १९ दुमपदे D L; दुमपके K. २० एग A B
 (bcd) E F, एग D K. २१ आभदो A B (bc) D, आभदो G K. २२ विजापद°
 K २३ आभदे B (a). २४ पवहणं B (a) II

चेटः । स्वगतम् । महन्ते णेअलीए शम्भमे उप्पण्णे । ता 135
तुलिदं तुलिदं गमिदेशं (५४) । इति निष्कान्तः ।

आर्यकः ।

हित्वाहं नरपतिवन्धनापदेश-

व्यापत्तिव्यसनमहार्णवं नराणाम् ।

पादाप्रस्थितनिगडैकपाशकैर्षी

प्रभ्रष्टो गज इव बन्धनाद्भूमामि ॥ १ ॥

140

भो अहं खलु सिद्धादेशजनितपरित्रासेन राज्ञा पालकेन
घोपादानीय विशासने गूढागारे बन्धनेन बद्धः । तस्माच्च प्रियसु-
हृच्छर्विलकप्रसादेन बन्धनात्परिभ्रष्टोऽस्मि । अभ्रूणि विसृज्य ।

चेटः—(५४) महान्नगर्यां संभ्रमो—भयम् । उत्पन्नः । तत्त्वरितं
त्वरितं गमिष्यामि ।

आर्य०—[हित्वाहमिति ।] नराणां राजकर्तृकबन्धनभिरूपा
व्यापत्तिर्विशिष्टापत्तिस्ताडनवधादिस्तज्जन्यं व्यसनं दुःखं तदात्मक-
महार्णवमहं हित्वा त्यक्त्वा । तौर्त्वेत्यर्थः । प्रहर्षिणीछन्दः ॥ १ ॥

पालकेति राज्ञो नाम । घोष आभीरग्रामः । विशासने हनने । 'चर्म-
णि क्षीपिनं हन्ति' इतिवत्सप्तमी ।

१ एभतीरे (=एतादृश) D ; णअलए G. २ om : B (d) ; तुलिदां E ;
तुलिददां G. ३ गमिदेशे A B (bcd) DE K. ४ निष्कान्तः K. ५ महार्णवं G.
६ पाशकैर्षी G ; पार्श्वे K ; ७ नामेन and not परि° K. ८ बन्धने B (a).
९ भ्रष्टो° and not परि° B E K. १० om : B D F G, From अभ्रूणि to
तोरिम om : B (b).

- 145 भाग्यानि मे यदि तदा मम कौपराधो
 यद्वन्यनागं इव संयमितोस्मि ज्ञेय ।
 दैवी च सिद्धिरपि लङ्घयितुं न शक्या
 गम्यो नृपो बलवता सह को विरोधः ॥ २ ॥
- तत्कुत्र गच्छामि मन्दभाग्यः । विलोक्य । इदं कस्यापि
 150 साधोरनावृतपक्षद्वारं गेहम् ।

इदं गृहं भिन्नमनायतार्गलं
 विशीर्णसंधिश्च महाकपाटः ।
 ध्रुवं कुटुम्बी व्यसनाभिभूतां
 दशां प्रपन्नो मम तुल्यभाग्यः ॥ ३ ॥

- 155 तदत्र तावत्प्रविश्य तिष्ठामि ।

नेपथ्ये । जाध गोणा जाध (५५) ।

[भाग्यानीति ।] वसन्ततिलकं छन्दः । तेन राज्ञा ॥ २ ॥
 गेहं चारुदत्तस्येदं गेहम् । अस्यैव वर्णनमिदं गृहमिति ।
 [इदं गृहमिति ।] ममार्यकस्य तुल्यभाग्यः । यथाहं दरिद्रो
 विपन्नश्च तथायमित्यर्थः । [उपजातिच्छन्दः] ॥ ३ ॥

(५५) यात (नं) गोणा यात (तं) [अयं वर्धमानक एवागतो
 यः पूर्व. यानास्तरणानयनाय गतः ।

१ येनैव नाग° K. २ उगम्यो sec. ms. B (d) also K. ३ विलोक्य कु
 (तु) ल्यभाग्यः om B (d) ४ इदं तु संभिन्न° K. ५ अनार्यता° ? L. ६ कुटुम्बी-
 K. ७ प्रवेदामि B B (n).

आर्यकः । आकर्ण्य । अये प्रवहणमित एवाभिवर्तते ।

भवेद्गोष्ठीयेनं न च विषमशीलैरधिगतं

वधूसंयानं वा तदभिगमनोपस्थितमिदम् ।

वहिर्नेतव्यं वा प्रवरजनयोग्यं विधिवशा-

160

द्विविक्तत्वाच्छून्यं मम खलु भवेद्देवविहितम् ॥ ४ ॥

ततः प्रवहणेन सह प्रविश्य

वर्धमानकश्चेष्टः । हीमाणहे । आणीदे मए जाणत्थलके ।

लंदणिए, णिवेदेहि अज्जआए, वशन्तेशेणाए अवत्थिदे
शेज्जे पवहणे । अहिल्लुहिअ पुष्पकलण्डअं जिणुज्जाणं गच्छदु 165
अज्जआ (५६) ।

आर्यकः । आकर्ण्य । गणिकाप्रवहणेमिदं वहिर्यानं च ।

भवेत्त्वधिरोहामि । इति स्वरमुपसर्पति ।

आर्य०—आकर्ण्येति । प्रवहणनेमिनिःस्वनमिति प्रक्रान्तम् । वित-
र्कते । अये इत्यादि । [भवेदिति] । गोष्ठी समानशीलजनसमूहः ।
'समज्या परिपद्गोष्ठी' इत्यमरः । [शिखरिणीछन्दसा श्लोकः] ॥४॥

वर्धमानकश्चेष्टः—(५६) हीमाणहे इत्याथर्थे । आनीतं मया या-
नास्तरणम् । रदनिके, निवेदयार्यायै वसन्तसेनायै अवस्थितं सज्जं
प्रवहणम् । अधिरुह्य पुष्पकरण्डकं जीर्णोद्यानं गच्छत्वार्या ।

१ गोष्ठीपानं (पानं) ? G. २ नव(नव) ? E. ३ श्ले ? G. ४ भवेदेव° A B (c) D
F; भवेदेव° B (d). ५ हि दितम् D. ६ Om : B B (abd) E. ७ हीमाणहे A B
(c); हीमाणहे B C D J; हीमाहे B (a); हीहीमाणहे G. ८ आणीदे B (abd).
९ जाणत्थलके A B (c) C J; जणे थलके B (b). १० रदणिए A B (abcd) D F;
Twice B (a); लदणिए लदणिए B. ११ वसन्तसेनाय B K. १२ अवत्थिदे D;
वत्थिदे E. १३ सज्जे D E K. १४ °हरिअ D E G K. १५ पुण A B (bc).
१६ कए° D E. १७ °णम् om इदं B B (a). १८ अरति° B (ad).

चेटः । भ्रुत्वा । कथं णेउलशब्दे । ता आअदा वैखु अज्जआ ।

170 अज्जए इमे णेरशाकडुआं बइल्लां । ता पिइदं दो व्जेवँ आलुहडु
अज्जआ, (५७) ।

आर्यकः । तथा करोति ।

चेटः । पैदुप्फालचालिदानं णेउलाणं वीदीन्तो शब्दे ।

भैलकन्ते अ पवहणे । तथा तक्केमि शैम्पदं अज्जआए आलूहाए
175 होदव्वं । ता गच्छामि । जाध गोणा जाध (५८) । इति परिक्रामति ।

प्रविश्य

वीरकः । अरे रे अरे जैअजअमाणचन्देणअमेद्वल-

चेटः—(५७) कथं नूपुरशब्दः । अयमार्यकचरणलघैकनिगड-
शब्देः । तदागता खल्वार्या । आर्ये इमौ नासिकारज्जुकुडुकौ बली-
वर्दी । तत्पृष्ठत एवारोहत्वार्या ।

चेटः—(५८) पादोत्पा(त्फाल)चालितानां नूपुराणां विभ्रान्तः
शब्दः । भाराक्रान्तं च प्रवहणम् । तथा तर्कयामि सांप्रतमार्यया-
रूढया भवितव्यम् । तद्गच्छामि । यात(त्तं) गोणा यात(तम्) ।

१ सरे A B (abcd) D E K. २ सु B; om. B (d). ३ णस्स A B (abc)
F; नस्सा B (d), नस्स C J; णस्सलज्जु DH; णस्सा E. ४ कटुभा A B (cd)
L. ५ om C J ६ पिइदो A B (abc) J; पिइतो B (d); पिइदो E.
७ जेवं B (a), जेवे B (b). ८ ओ! इहडु B (d) ९ om: B (a). १० जभा
पादु° B B (ad) E K, यथा पादु° G, पादुमा° A B (e); पायुदुप्फा° B (d), पादुप्फाल°
E. ११ वीदीन्तो A B (abcd) D E K; वीदीन्तो J. १२ सरो A B (abcd)
D E; सरो J. १३ भइज्जन्ते A B (abc) core. भालज्जन्ते; भालुज्जन्ते H. १४ संवदं
A B (abcd) D E K. १५ आण° (भण!) अज्ज°? B (a) १६ जभणभ K.
१७ जभमाण A B (c) D; जभमाणभ B E K. १८ अग्दभ B (d). १९ From
मद्रस to भेगुण om A B (c) D F; मग्° E.

कुल्लभद्वेषमुहा,

किं अच्छध वीसद्धा जो सो गोवालदारओ रुद्धो ।

भेत्तूण समं वच्चइ णरवद्धिअअं च वन्धणं चापि ॥ ५ ॥ 180

अंले पुरत्थिमे पदोलीदुंओरे चिट्ठ तुंमं । तुमं पि पच्छिंमे । तुमं
पि^{१०} दक्खिणे । तुमं पि उंत्तरे । जो वि^{११} एसो पाआरखण्डो एदं
अंहरिहहिअ चन्दणेण समं गेदुअ अवलोएमि । एहि चन्दणअ
एहि । इदो दाव (५९) ।

प्र(विद्य) - वीरकः । (५९) अरे रे अरे जयजयमानचन्दनक-
मङ्गलपुष्पभद्रप्रमुखाः ।

[किं अच्छधेति ।] आर्याछन्दः । किं गच्छत(य) विश्रम्भा-
यः स गोपालदारको रुद्धः । भित्त्वा समं प्रभति नरपतिहृदयं
च बन्धनं चापि ॥ ५ ॥

अरे पुरत्थि(आ) (?) पुरस्तात् । पूर्वस्मिन्निति वामे (?) प्रतो-
लीद्वारे तिष्ठ त्वम् । त्वमपि पश्चिमे । त्वमपि दक्षिणे । त्वमप्यु-
त्तरे । योष्येप प्राकारखण्ड एतमभि(धि)रुद्ध चन्दनेनं समं
गत्यावलोकयामि । एहि चन्दनक एहि । इतस्तावत् ।

१ पुठ^० B (ab) E K. marg. कुल्लभद्वेष B (d). २ भट्ट E G; ऋट्ट K.
३ प्रमुहाः B (a); प्रमुहा G. ४ वीसीद्धा B (a). ५ विरुद्धो G. ६ वट्टह A B
(c) D F. ७ अ B (a). ८ च not चापि B (d). ९ अरे रे B; अरे अरे B
(a). १० उंत्तरे B (bc ? d); दुआरप B. ११ om : A B (c). १२ om : D F
H. १३ पश्चिमे B (b); पश्चिमे A B (c). १४ om : A B (c) F; पिपि B (d).
१५ तुमं उत्तरे तुमं दक्षिणे D; उत्तरे for उत्तरे B (b); उत्तरे B (d) E; उत्तरे K.
१६ पि B (a). १७ अभि^० A B (bcd) E K. १८ om : B B (ad) E G K;
गअ B (b).

चन्दनकः । अरे रे वीरेअविसल्लभीमङ्गदण्डकालअ-
दण्डमूरप्पमुहा

आअच्छध वीसत्या तुरिअं जत्तेह लहुं करेज्जाह ।

लच्छी जेण ण रण्णो पहेवइ गोत्तन्तरं गन्तु ॥ ६ ॥

190 आवि अ ।

उज्जाणेषु सहासु अ मग्गे णेअरीअ औवणे घोसे ।

तं तं जोहँह तुरिआ सँड्ढा वा जौअए जत्थ ॥ ७ ॥

म(विद्य) चन्दनकः—(६०) अरे रे वीरकविशत्यभीमाङ्गद-
दण्डकालदण्डशूरप्रमुखाः ।

[आअच्छधेति] आर्याछन्दः । आमाधये (?) । जत्तेह यतेध्रम् ? ।
गच्छत(थ) विभ्रम्धास्त्वरितं यात्रां गमनम् । लघुं शीघ्रम् । करेज्जाह
कुरुत । लक्ष्मीर्येन न राज्ञः प्रभवति । गोत्रान्तरमन्यां भूमिं कुलान्तरं
वा । गन्तुम् ॥ ६ ॥

अपि च । [उज्जाणेषुस्विति] उद्यानेषु सभासु च मार्गे नगर्यामापणे
घोषे । तं तं जोहहान्वेपयत । त्वरिताः शङ्का वा जायते यत्र ॥ ७ ॥
इत्यप्यार्याछन्दः ।

१ वीर भवित्भवित° A B (c) D F २ विसल्लु A B (c), विसल्ल pr corr ल्ल
B (d), विसल्ल D; विसल्ल E, विसल्ल F; विसल्ल II. ३ मूर II ४ वीसत्या A B
(bc) D ५ तुरिअपणेह E ६ जत्तेह (=यात्रां) A B (c); जत्तेह B (b), जत्ते D;
जत्ते II. ७ लहुं B (d); लहुं J, करेज्जाह A B (c) D. ८ तत्ते
B (ab) ९ पहेवइ B (d) D, पहेवइ E. १० जमरीय A B (c) ११ अएणे
A B (c) D E. १२ तत्ते B (ad) K, तत्ते E १३ जोअए B (a) १४ तत्ते
पए जत्थ B (a), तत्ते वा &c h; तत्ते B (d); तत्ते E १५ जमए B (b).

रे रे वीरअ किं किं दरिसेसि भणाहि दाव वीसदं ।
 भेत्तूण अ वनेधणअं को सो गोवालदारअं हरइ ॥ ८ ॥
 कस्सट्टमो दिणअरो कस्स चउत्थो अ वट्टए चन्दो ।
 छट्टो अ भग्गवग्गहो भूमिसुओ पञ्चमो कस्स ॥ ९ ॥
 भण कस्स जम्मछट्टो जीवो णवमो तेहेअ सूरसुओ ।
 जीअन्ते चन्दणए को सो गोवालदारअं हरइ ॥ १० ॥ (६०)

195

[रे रे वीरअ इति ।] इत्यप्यार्याछन्दः । रे रे वीरक किं किं
 दर्शयसि भणस्मि तावद्विश्रब्धम् । भित्त्वा च बन्धनकं कः स गोपा-
 लदारकं हरति ॥ ८ ॥

[कस्सट्टमो इति] युग्मम् । आर्याछन्दः । कस्याट्टमो दिनकरः
 कस्य चतुर्थध वर्तते चन्द्रः । पष्ठश्च भार्गवमहो भूमिसुतः पञ्चमः
 कस्य ॥ ९ ॥ भण कस्य जन्मपटो जीवो नवमस्तथैव सूरसुतः ।
 जीवति चन्दनके कः स गोपालदारकं हरति ॥ १० ॥ (जन्मतो-
 ट्टमसूर्यफलं पीडा । चतुर्थचन्द्रफलं कुक्षिरोगः । पष्ठशुक्रफलं
 बुद्धिहानिः । पञ्चममङ्गलफलं क्षतिः । जन्मपष्ठगुरुफलं शोकः ।
 नवमशनैधरफलं नैःस्वम् । द्रव्यवैधुर्यामित्यर्थः । एवमादि । स्फुटं
 चेदं ज्योतिःशास्त्रे ।)

१ किं once A B (c) D F. २ वीसरं A B (c) D; वीसरर्थं B K.
 ३ बन्धण om. अं B (a). ४ °अट्टमो A B (c) D F. ५ चउत्थो B (d). ६ वट्टए
 A B (c) D F. ७ °वग्गहो E. ८ भूमिसुओ A B (c); भूमि° D H. ९ जम्मसु
 अ अट्टो (=जन्मनध पटो) B (d); जस्स अ अट्टो E; कस्स अ छट्टो G K.
 १० तेहेअ ? A B (c); तह B (a); तहअ D H. ११ गोवालअं A B (cd) D F
 K; Sec. ms. add दार B (d); गोपालदारअं H. १२ हरइ .B (a) G. After
 this add युग्मम् A B (abcd) D F G K.

वीरकः । भेड चन्देणआ

200 अवहरइ कोवि तुरिअं चन्दणअ सवामि तेज्ज हिअएण।
जह अहुइददिणअरे गोवालअदारओ खुडिदो ॥११॥ (६१)

चेटः। जाध गोणा जाध (६२) ।

चन्दनकः । दृष्ट्वा । अरे रे पेक्ख पेक्ख ।

ओहाडिओ पवहणो वच्चइ भंज्जेण राजभेग्गस्स ।

205 ऐदं दौव विआरह कस्स कहिं पैवसिओपैवहणोत्ति ॥१२॥ (६३)

वीरकः—(६१) हे भट चन्दनक ।

[अवहरईति ।] अपहरति कोपि त्वरितं चन्दनक शपामि(पे)
तव हृदयेन । यथार्थोदितदिनकरे गोपालकं(क)दारकः खुटितः ।
[खुटितः] पलायितः । आर्याछन्दः ॥ ११ ॥

चेटः—(६२) यात(तं) गोणा यात(म्) ।

चन्द०—(६३) अरे रे पश्य पश्य ।

[ओहाडिओ इति ।] इत्यप्यार्याच्छन्दः । अपवारितः(तम्)
प्रवहणं व्रजति मध्येन राजमार्गस्य । एतं तावद्विचारय कस्य कुत्र
प्रापितं प्रवहणम् ॥ १२ ॥

१ भज B (a). २ चदणअ B (a). ३ तेज्ज A B (bc) C J. ४ अद्दाद A B (c); अद्दाद B E K; अत्थाद marg; दुइअ B (d). ५ दिणअरेणभरे (=दिनकरे नगरे) B (d), दिनभरे C J. ६ गोवालदो B (d); केणदि गोवाल &c. E. ७ सुडिदो K. ८ ओहाओ B (b), ओहादिओ J. ९ वज्जह B D F; वज्जह मज्जह मज्जेण B (b), विज्जह H. १० मज्जेण K. ११ मयेण B (d). १२ एवं B (d). १३ ताव B B (d) K. १४ पवसिरो B (a). १५ पवहणे om. नि B D E F G; पवहणे om: नि K.

वीरकः । अवलीक्य । अरे प्रवहणवाहओ, मा, दाव एद
प्रवहणं वाहेहि । कर्सकेरकं एदं प्रवहणं । को वा इध आरूढो ।
कहिं वा वज्जइ ? (६४) ।

चेटः । एरो कखु प्रवहणे अज्जचाँलुदत्ताहकेलंके । इध
अज्जआ वसेन्तसेणा आरूढा । पत्थेणं पुप्फकैरण्डअं जिण्णु- 210
ज्जाणं कीलिदुं चाँलुदत्तइश णीअदि (६५) ।

वीरकः । चन्दनकमुपसृत्य । एसो प्रवहणवाहओ भणादि
अज्जचाँलुदत्तस्स प्रवहणं । वसन्तसेणा आरूढा । पुप्फकैरण्डअं
जिण्णुज्जाणं णीअदि त्ति (६६) ।

वीर०—(६४) अरे प्रवहणवाहक, मा. तावदेतं प्रवहणं वाहय ।
कस्य कृतमेतत्प्रवहणम् । को वेहारूढः । कुत्र वा व्रजति ।

चेटः—(६५) एतत्खलु प्रवहणमार्यचारुदत्तस्य कृतम् । इहार्या
वसन्तसेनारूढा । प्रस्थानं पुष्पकरण्डकं जीर्णोद्यानं क्रीडितुं
चारुदत्तस्य निर्याति । प्रकृतं स्थानं प्रस्थानमित्यर्थः ।

वीर०—(६६) एष प्रवहणवाहको भणति आर्यचारुदत्तस्य
प्रवहणम् । वसन्तसेनारूढा । पुष्पकरण्डकं जीर्णोद्यानं नीयत इति ।

१ अरेरे B B (ad) G. २ प्रवहणं B (d) ३ मीदार (=मृदान) K. ४ om.
B B (a). ५ कर्सकेरकं...चाह add marg. B (d). ६ रूढा G. ७ वहादि B D F
K; वज्जइ B (a); वज्जइ B (d) E; वज्जइ C; वज्जइ सरउन्दं K. ८ सु E.
९ चारुं D E K. १० वसन्तसेणा E K. ११ रूढा E F G. १२ पच्छाणं A B
(bcd) E K; om. J. १३ पुष्प B (a). १४ करण्डअं D; करण्डअं E;
कलण्ड G. १५ कीलिदुं B (d); कीलीदुं G. १६ चारुं A B (abcd); चारु...दरस
B (d); दरस F. १७ विज्जइ A B (bcd) E G K; विज्जइ D F
JL. १८ For अज्जदिनि-सरे पूर्वकमुदाररति B (a). १९ चारुदत्तस्य B B
(a); दरस B (d). २० करण्डअं E; कलण्डं G.

- ११५ चन्दनकः । ता गच्छतु (६७) ।
 वीरकः । अणवलोइदो ज्जेव्व (६८) ।
 चन्दनकः । अध इं (६९) ।
 वीरकः । कस्स पच्चएण (७०) ।
 चन्दनकः । अज्जचारुदत्तस्स (७१) ।
 २२० वीरकः । को सेो अज्जचारुदत्तो । का वा वसन्तसेणा ।
 जेण अणवलोइदं वैजइ? (७२) ।

चन्दनकः । अरे अज्जचारुदत्तं ण जोणासि । ण वा वसन्तसेणिअं । जइ अज्जचारुदत्तं वसन्तसेणिअं वां ण जाणासि ता गअणे जोण्हारसिइदं चन्दं पि तुमं ण जाणासि ।

चन्द०—(६७) तद्गच्छतु ।

वीर०—(६८) अनवलोकित ए(मे)व ।

चन्द०—(६९) अथ किम् ।

वीर०—(७०) कस्य प्रत्ययेन ।

चन्द०—(७१) आर्यचारुदत्तस्य ।

वीर०—(७२) क आर्यचारुदत्तः । का वा वसन्तसेना । येनानवलोकितं व्रजति ।

चन्द०—(७३) अरे आर्यचारुदत्तं न जानासि । न वा वसन्तसेनाम् । य आर्यचारुदत्तं वसन्तसेनां वा न जानासि तदा गगने ज्योत्स्नाहितं सचन्द्रमपि त्वं न जानासि ।

१ om; BCDEJK. २ वचदि BDEGK; वज्जदि B (a); वचइ C. ३ Hero and throughout the page भागो BCDEK. ४ वसन्तसे, जिशां B (a), ०मिं B (bd) E K. ५ om B (abd) E K. ६ ०सिअं B (a). ७ om. B B (a).

को तं गुणारविन्दं शीलमिअङ्कं जणो ण जाणादि । 225

आवेण्णदुःखमोक्खं चउसाअरसारअं रअणं ॥ १३ ॥

दो ज्जेवे पूअणीआ इह णअरीए तिलअभूदा अ ।

अज्जा वसन्तसेणा धम्मणिही चारुदत्तो अ ॥ १४ ॥ (७३)

वीरकः । अरे चन्दणआ ।

जाणामि चारुदत्तं वसन्तसेणं च सुटु जाणामि । 230

पत्ते अं रीअकज्जे पितरं पि अहं ण जाणामि ॥ १५ ॥ (७४)

आर्यकः । स्वगतम् । अयं मे पूर्ववैरी । अयं मे पूर्वबन्धुः ।

यतः ।

[को तमिति ।] आर्याछन्दः । कस्तं गुणारविन्दं शीलमृगाङ्कं
जनो न जानाति । आपन्नदुःखमोक्षं धतुःसागरसारं रत्नम् ॥ १३ ॥

[दो ज्जेवेति ।] द्वावेव पूजनीयाविह नगर्यां तिलकभूतौ च ।
आर्या वसन्तसेना धर्मनिधिधारुदत्तश्च । छन्द आर्या ॥ १४ ॥

वीर०—(७४) अरे चन्दनक । [जाणामीति ।] जानामि चारुदत्तं
वसन्तसेनां च सुटु जानामि । पात्रे च राजकार्ये पितरमप्यहं न
जानामि ॥ १५ ॥

आर्य०—अयं वीरको वैरी । अयं चन्दनो (नको) बन्धुरित्यर्थः ।

- १ आवण AB (c) ; आवण H. २ चउ सां AB.(c) ; चौसाअरसाअरअणं B.(a) ;
चउसाअरसाआरं B (d) ; चउरसाअरं DH. ३ देअ B (b) ; देव G ; देव
E ; देव K. ४ पूअणीआ K. ५ अरे रे B (d). ६ वनआ A B (c) c ;
० नक B (abd) F K ; नक G. ७ अ सुं B (a). ८ ज्जाणामि E. ९ पि B
(d) १० साअं A B (bed) D E. ११ पिअं A B (bed) D E G. १२ पि B
(ab). १३ आणा B B (a).

235 ^{Jm} एककार्यनियोगेपि नानयोस्तुल्यशीलता ।
 विवाहे च चितायां च यथा हुतभुजोर्द्वयोः ॥ १६ ॥

चन्दनकः । तुमं तत्तिलो सेणावई रण्णो पच्चइदो । एदे
 धारिदा मए वइह्ला । अवलोएहि (७५) ।

वीरकः । तुमं पि रण्णो पच्चइदो बैलवई । ता तुमं
 ज्जेव्व अवलोएहि (७६) ।

240 चन्दनकः । मए अवलोइदं तुए अवलोइदं भोदि । (७७) ।

वीरकः । जं तुए अवलोइदं तं रण्णा पालएण अवलो-
 इदं (७८) ।

चन्दनकः । अरे उण्णामेहि धुरं (७९) ।

[एकेति ।] श्लोकः । अनयोश्चन्दनकवीरकयोः ॥ १६ ॥

चन्द०—(७५) त्वं तत्तिल(ह्)श्चिन्तापरः । सेनापती राज्ञः
 प्रत्ययितः । एतौ धारितौ मया वलीवर्दी । अवलोकय ।

वीर०—(७६) त्वमपि राज्ञः प्रत्ययितो बलपतिः । तत्त्वमेवावलो-
 कय ।

चन्द०—(७७) मयावलोकितं त्वयावलोकितं भवति ।

वीर०—(७८) यस्त्वयावलोकितं तद्राज्ञा पालकेनावलोकितम् ।

चन्द०—(७९) अरे उग्रामय धुरम् ।

१ एकां J. २ ताम्? K. ३ तुमं पि B, तुमभीपि B (a); तुमं वि D. ४ त
 तिलो A B (c) D H, ततिलो B (bd) C E; तत्तिले G, तंतिलो J K. ५ वा
 H. ६ वणररो B (d), वणररो वर? K. ७ मे? B (a) ८ वइ D H
 वरी B (b). अवलोहिदं भेदि E. ९ तुण्व? B (d) १० अवलोइदं B (d). ११ ओ
 परहणमभा B; परणं B (a). १२ उग्रामेहि A B (c); उग्रामेहि B. . .

चेटः । तथा करोति ।

आर्यकः । स्वगतम् । अपि रक्षिणो मामवलोकयन्ति । 245

अशस्त्रश्चास्मि मन्दभाग्यः । अथवा

भीमस्यानुकरिष्यामि बाहुः शस्त्रं भविष्यति ।

वरं व्यायच्छतो मृत्युर्न गृहीतस्य बन्धने ॥ १७ ॥

अथवा सौहसस्य तावदनवसरः ।

चन्दनकः । नाट्येन प्रवहणमारुह्यावलोकयति । 250

आर्यकः । शरणागतोस्मि ।

चन्दनकः । संस्कृतमाश्रित्य । अभयं शरणागतस्य ।

आर्यकः ।

त्यजति किल तं जयश्रीर्जहति च मित्राणि बन्धुवर्गश्च ।

भवति च सदोपहास्यो यः खलु शरणागतं त्यजति ॥ १८ ॥ 255

चन्दनकः । कथं अर्ज्जुनो गोपालदारो सेणवित्तासिदो
विभं पत्तरहो साउणिअस्म हत्ये णिवडिदो । विचिन्त्य । एसो

आर्य०—[भीमस्येति ।] अनुष्टुप् । इयं कर्मणि षष्ठी । भीममनुकरि-
ष्यामीत्यर्थः । व्यायच्छतः करचरणादिप्रहारमपि ददत इत्यर्थः ॥ १७ ॥

[त्यजति किलेति ।] आर्याछन्दः ॥ १८ ॥

चन्द०—(८०) कथमार्यको गोपालदारकः इयेनवित्रासित इव
पत्ररयः पक्षी । शाकुनिकस्य व्याधस्य । हस्ते निपतितः । एयोनपराधः

१ रक्षणे ? A B (c). २ व्यापत्स्यतो D H. ३ साहस्य ? B (ad). ४ 'दन्तो-
वप च B (d). ५ भयतो B (d). ६ 'वित्राति' K. ७ पत्तरहो विभ B B (d).

235 ^{Jm^r} एककार्यानियोगेपि नानयोस्तुल्यशीलता ।
 विवाहे च चितायां च यथा हुतभुजोर्द्वयोः ॥ १६ ॥

चन्दनकः । तुमं तेत्तिलो सेणावई रण्णो पच्चइदो । एदे
 धारिदा मए बइल्ला । अवलोएहि (७५) ।

वीरकः । तुमं पि रण्णो पच्चइदो वैलवई । ता तुमं
 ज्जेव्व अवलोएहि (७६) ।

240 चन्दनकः । मए अवलोइदं तुए अँवलोइदं भोदि । (७७) ।

वीरकः । जं तुए अँवलोइदं तं रण्णा पालएण अवलो-
 इदं (७८) ।

चन्दनकः । अँरे उँणामेहि धुरं (७९) ।

[एफोति ।] श्लोकः । अनयोश्चन्दनकवीरकयोः ॥ १६ ॥

चन्द०—(७५) त्वं तत्तिल(ह)श्चिन्तापरः । सेनापती राज्ञः
 प्रत्ययितः । एतौ धारितौ मया बलीवर्दी । अवलोकय ।

वीर०—(७६) त्वमपि राज्ञः प्रत्ययितो बलपतिः । तत्त्वमेवावलो-
 कय ।

चन्द०—(७७) मयावलोकितं त्वयावलोकितं भवति ।

वीर०—(७८) यत्त्वयावलोकितं तद्वाज्ञा पालकेनावलोकितम् ।

चन्द०—(७९) अरे उच्यते धुरम् ।

१ एकां J. २ तां K. ३ तुमं पि B, तुमपि B (a), तुमं वि D. ४ त
 तिलो A B (c) D H, ततिलो B (bd) C E, ततिले G, ततिलो J K. ५ वा
 H. ६ वचइदो B (d), पचइदो वद K. ७ मे ? B (a) ८ वइ D H
 वदी B (b). अवलोहिदं भोदि E. ९ तु एण ? B (d) १० अवलोइदं B (d) ११ अँ
 पवणवाइआ B, पवण B (a). १२ उणामेहि A B (c) ; उणामेहि B.,

वीरकः । चेन्दणआ एत्थ मह संसओ समुप्पणो (८३) ।

चन्दनकः । कथं दे संसओ (८४) ।

वीरकः ।

सम्भमघघरकण्ठो तुमं पि जादोसि जं तुए भणिदं । 270

दिट्ठो मए कंखु अज्जा पुणो वि अज्जा वसन्तसेणेत्ति ॥ २० ॥

एत्थ मे अप्पच्चयो (८५) ।

चन्दनकः । अरे को अप्पच्चओ तुह । वअं दक्खि-
णत्ता अव्वत्तभासिणो खसखत्तिखं डोखड्ढो विलअकण्णाट-

वीर०-(८३) चन्दनक अत्र मम संशयः ।

[चन्द०-(८४) कथं तव संशयः] ।

वीर०-[सम्भमेति ।] आर्याछन्दः । (८५) संभ्रमघघरकण्ठ-
स्त्वमपि जातोसि यत्त्वया भणितम् । दृष्टो मया खल्वार्यः पुनरार्या
वसन्तसेनेति ॥ २० ॥ अत्र मेपत्ययः ।

चन्द०-(८६) अरे कोप्रत्ययस्तत्र ॥ [द्वयं दाक्षिणात्या अव्यं-

१ णभ B (abd) E G; नआ C. २ °टवणो B (a). ३ om: B D E F G.
४ दिट्ठो pr. m. B (d). ५ om: B D E F G K. ६ om: B D E F G K.
७ अज्जुआ B G; अज्जआ D. ८ अपणओ B (d). ९ °कडो कडडोऽविलभ
कर्णाट कर्णमा°...अंइ...वीण..... पुधान A B (c); °कडट्यो..... वत्तर..... B;
°कपप्पा° B (a); °कडो कडट्योऽविलभकर्णाटिकणमा..... इवि...वीणमपुधान...
...B(b); °कडो कडडो विल..... (कट see. m. del) कर्णमा..... इविट (corr. इविड
..... B(d); °कडो कडडो..... कर्णाट कर्णमा° अंइवि..... वीण मपुधान
..... D; इडो कडडो..... कर्णाटकर्णमा..... अंइविट..... वीण..... E; °कडो-
कडडो..... कर्णाटकर्णमा..... अंइविट..... वीण मपुधान F; °कडो कडडो कर्णा-
टकर्णमावर्ण..... वरवर... पानमुहास म° G; °अंभ..... मपुधान H; °कडो कडडो.....
कर्णाटकर्ण... मावर्ण अंइविट... वीणमावरे, पानमुप मपुधान K.

अणवराधो सरणाअदो । अज्जचारुदत्तस्स पवहणं आरूढो ।
 पाणप्पदस्स मे अज्जसव्विलअस्स मित्तं । अण्णदो राअणिओओ ।
 २६० ता किं दार्णि एत्थ जुत्तं अणुचिट्ठिदुं । अंधवा जं भोदुं तं
 भोदुं । पढमं ज्जेव्व अभअं दिण्णं (८०) ।

भीदाभअप्पदाणं देन्तेस्स परोवआररसिअस्से ।
 जइ होइ होउ णासो तह वि अं लोए गुणो ज्जेव्व ॥ ११ ॥ (८१)
 सभयमवतीर्य । दिट्ठो अज्जो । इत्यर्थोक्ते । णं अज्जआ वसन्त-
 २६५ सेणा । तदो एसा भणादि जुत्तं णेदं सरिसं णेदं जं अहं अज्ज
 चारुदत्तं अहिसारिदुं गच्छन्ती राअमग्गे परिभूदा (८२) ।

शरणागतः । आर्यचारुदत्तस्य प्रवहणमारूढः । प्राणप्रदस्य मे आर्य-
 शार्धिलकस्य मित्रम् । अन्यतो राजनियोगः । तत्किमिदानीमत्र यु-
 क्तमनुष्ठि(ष्ठा)तुम् । अथवा यद्भवतु तद्भवतु । प्रथममेवाभयं दत्तम् ।
 [भीदेति] आर्याच्छद(न्दः) । (८१)भीताभयप्रदानं ददतः परोपकारर-
 सिकस्य । यदि भवति भवतु नाशस्तथापि खलु लोके गुण एव ॥११॥

। (८२) दृष्ट अर्थः । आर्या वसन्तसेना । तत एषा भणति युक्तं
 नदं(मिदं) सदृशं नेदं(मिदं) यदहमार्यचारुदत्तमभिसारयितुमभिसर्तु-
 मिति वा गच्छन्ती राजमार्गं परिभूता ।

१ अने अणव° B (b), अणवराधो B (a); अणवराधो K. २ अदे K. ३ अण-
 मणु D. ४ अणुचिट्ठं B (d) E G K. ५ अथ वा B (b). ६ भोदि B (a)
 भोद K. ७ भोदि B B (a). ८ पढमं A B (c) D. ९ अभय B (a) १० दणम
 A B (c) C D J; देणग्ग B (bd). ११ अरसि B (a) १२ इ A B (c) D
 F; इ B (d); इदि इ E. १३ केन । अणु° and अणव° A B (bd) D E F
 K; मारग. १४ न अणुका B (d). १५ नेदं नेद° K.

वीरकः । चेन्दणजा एत्य मह संसओ समुप्पणो (८३) ।

चन्दनकः । कथं दे संसओ (८४) ।

वीरकः ।

सम्भमघग्घरकण्ठो तुमं पि जादोसि जं तुए भणिदं । 270

दिट्ठो मए कंखु अज्जा पुणो वि अज्जा वसन्तसेणेत्ति ॥ २० ॥

एत्य मे अप्पच्चयो (८५) ।

चन्दनकः । अरे को अप्पच्चओ तुह । वअं दक्खि-
णत्ता अव्वत्तभासिणो खसखत्तिखंडोखडट्ठोविलअकण्णाट-

वीर०-(८३) चन्दनक अत्र मम संशयः ।

[चन्द०-(८४) कथं तव संशयः] ।

वीर०-[सम्भमेति] आर्याञ्जन्दः । (८५) संभ्रमघग्घरकण्ठ-
स्त्वमपि जातोसि यत्त्वया भणितम् । दृष्टो मया खल्वार्यः पुनरार्या
वसन्तसेनेति ॥ २० ॥ अत्र मेप्रत्ययः ।

चन्द०-(८६) अरे कोप्रत्ययस्तव [विंयं दाक्षिणात्या अव्यं-

१ णञ B (abd) E G; °नभा C. २ °डवणो B (a). ३ om: B D E F G.
४ दिट्ठो pr. m. B (d). ५ om: B D E F G K. ६ om: B D E F G K.
७ अज्जुआ B G; अज्जआ D. ८ अपपओ B (d). ९ °कडो कडट्ठोऽविलअ
कर्णाट कर्णमा°...अंर...वीण..... मधुघान A B (c); °कडत्थो.....वत्तर..... B;
°कपप्पा° B (a); °कडो कडत्थोऽविलअकर्णाटिकणमा.....इवि ..वीण . . . मधुघान...
...B(b); °कडो कडट्ठो विल..... (कट see. m. del) कर्णमा..... इविड (corr. दावेड
..... B(d); °कडो कडट्ठो.....कर्णाट कर्णमा° अंरवि.....वीण मधुघान
.....D; कडो कडट्ठो..... कर्णाटकर्णमा..... अंरविड.....वीण.....E; °कडो-
कडट्ठो.....कर्णाटकर्णमा.....अंरविड.....वीण मधुघान F; °कडो कडट्ठो कर्णा-
टकर्णमावणे..... वरवर...जानमुराख म° G; °अंध..... मधुघान H; °कडो कडट्ठो.....
कर्णाटकर्ण... मावणे अंरविड...वीणचारजेर; जानुमज मधुघान K.

275 कण्णप्यावरणअदविडचोलचीणवर्वरखेरखानमुखमधुघातप्रभृ-
तीनां म्लेच्छजातीनामनेकदेशभाषाभिज्ञा यथेष्टं मन्त्रयामो
दिट्टो दिट्टा वा अज्जो वा अज्जआ वा । किं शब्दविचारः ।
स्त्रीपुंनपुंसकव्याख्यानमप्रस्तुतम् (८६) ।

वीरकः । णं अहं पिं पलोएमि । राअअण्णा एसा । अहं

280 रण्णो पच्चइदो (८७) ।

चन्दनकः । ता किं अहं अप्पच्चओ संवुत्तो (८८) ।

वीरकः । णं सामिणिओओ (८९) ।

चन्दनकः । स्वगतम् । अज्जगोवालदारओ अज्जचारु-
दत्तस्स पवहणं अहिरुहिअ अवक्कमदि त्ति जइ कहिज्जदि

क्तभाषिणः । खसेत्यादीनि कुलदेशोपहितानि म्लेच्छजातिनामानीति
बोध्यम् । मन्त्रयां(या)मो भाषामहे । दृष्टो दृष्टा वा । आर्यो वार्या वा ।

वीर०—(८७) नन्वहमपि प्रलोकयामि । राजाज्ञेवा । अहं
राज्ञः प्रत्ययितः ।

चन्द०—(८८) तत्किमहमप्रत्ययितः संवृः(वृत्तः) ।

वीर०—(८९) ननु स्वामिनियोगः ।

चन्द०—(९०) आर्यगोपालदारक आर्यचारुदत्तस्य प्रवहणमधि-
रुह्यापक्रामतीति यदि कथ्यते तदार्यचारुदत्तो राज्ञा ज्ञास्यते(?) । त-

१ दिट्टदिट्टो वा D P. २ अज्जा अज्जआ वा J. ३ पुत्रपुं B (d). ४ मस्तु-
प्रतम् B (a); मप्रतम् B (b) ५ om B (d); वि D. ६ न राम० B
(d) K. रामाजा II * For this have Sanskrit translation B B (abd)
K. ८ गोपाल B (d) ९ अधि० (=अभि) B (d) १० °ज्जाधि G.

सदो अज्जचारुदत्तो रण्णा सासिज्जइ । ता को एत्थ उवाओ । 285
विचिन्त्य । कण्णाटकलहप्पओअं कल्लेमि । प्रकाशम् । अरे
वीरअं मए चन्दणकेण पलोइदं पुणोवि तुमं पलोएसि । को
तुमं (१०) ।

वीरकः । अरे तुमं पि को (११) ।

चन्दनकः । पूइज्जन्तो माणिज्जन्तो तुमं अप्पणो जादि 290
अणुसुमरोसि (१२) ।

वीरकः । सुक्कोधम् । अरे का मह जादी (१३) ।

चन्दनकः । को भणउ (१४) ।

वीरकः । भणउ (१५) ।

चन्दनकः । अहवा ण भणउ (१६) ।

295

त्तोत्रोपायः । कर्णाटकलहप्रयोगं करोमि । अरे वीरक मया चन्द-
नकेन प्रलोकितं पुनरपि त्वं प्रलोकयसि । कस्त्वम् ।

वीर०-(११) अरे त्वमपि कः ।

चन्द०-(१२) पूज्यमानो मान्यमानस्त्वमात्मनो जातिमनुस्म-
रसि ।

वीर०-(१३) अरे का मम जातिः ।

चन्द०-(१४) को भणतु ।

वीर०-(१५) भणतु ।

[चन्द०]-(१६) अथवा न भणतु ।

१ उभाओ BDE. २ सुविचिन्त्य B B (abd) EK. ३ कर्णाट A B (c) DE; कण्णाळ B (abd) E; (=कृषिम) B (d); ०ण्णाळ G; कण्णाळ K. ४ करोमि B. ५ वीरआ H K. ६ वि D H. ७ पूइज्जन्तो H; पूइज्जन्तो (=पूरणीय) K. ८ अणुसुमरोसि A B (c) F; अणुसुमरोसि B (ab) D H; pr. m. अणुसुमरोसि del अ and corr. गु to ण B (d); ण सुमरोसि J. ९ om: A B (bc) D.

जाणन्तो वि ह्ये जादिं तुज्झ ण भणामि सीलविहवेण ।
चिट्ठउ महच्चिअ मणे किं च कइत्थेण भग्गेण ॥ २१ ॥ (१७)

वीरकः । णं भणउ भणउ (१८) ।

चन्दनकः । संज्ञां ददाति ।

300

वीरकः । अरे किं णेदं (१९) ।

चन्दनकः ।

सिण्णसिलाअलहत्यो पुरिसाणं कुच्चगण्ठिसण्ठवणो ।

कर्त्तरिवोवडहत्यो तुमं पि^१ सेणावई जादो ॥ २२ ॥ (१००)

चन्द०-[जाणन्तो इति ।] आर्याछन्दः । (१७) जानन्न-
पि खलु जातिं तव [न] भणामि शीलविभवेन । तिष्ठतु ममैव
मनसि किं च कपित्थेन भग्गेण ॥ २१ ॥

वीर०-(१८) ननु भणतु भणतु ।

चन्द०-चर्मकार (सौचिक) जातिसूचिकां संज्ञामित्यर्थः ।

वीर०-(१९) अरे किं नेदमिति नितर्केसकृदुक्तम् ।

चन्द०-[सिण्णेति ।] आर्याछन्दः । (१००) श्रीर्णशृणा-
लक(शिलातल)हस्तः पुष्पाणां कुक्कपान्थिसंस्थापनः । कर्त्तरीव्यापृत-
हस्तस्त्वमपि सेनापतिर्जातः ॥ २२ ॥

१ चन्दनक before जाणन्तो D. २ हि J. ३ जादिजो B (b). ४ तुज्झ
A B (bc) F; तुज्झ H; तुज्झअण CJ. ५ भणामि B (d). ६ महच्चिअ
E. ७ भणइ भणइ B (a). ८ कुक्क AB (bc) G, गु or तुक्क D ९ 'ठाव' or
'वे' A B (c) D F. १० 'वाहु(व)ट' A B (bc) D; वावडु B (a). ११ '१२'
B (a).

वीरकः । अरे चन्दणआ, तुमं पि मानिञ्जन्तो अप्पणो
कैरिकं जादि णं सुमरेसि (१) ।

305

चन्दनकः । अरे का मह चन्दणअस्स चन्द्रविंसुद्धस्स
जादी (२) ।

वीरकः । को भणउ (३) ।

चन्दनकः । भणउ भणउ (४) ।

वीरकः । नाट्थेन संशां ददाति ।

310

चन्दनकः । अरे किं णेदं (५) ।

वीरकः । अरे सुणाहि (६) ।

वीर०-(१) अरे चन्दनक, त्वमपि मान्यमान आत्मनः
कृतां जातिं न स्मरसि ।

चन्द०-(२) अरे का मम चन्दनकस्य चन्द्रविशुद्धस्य
जातिः ।

वीर०-(३) को भणतु ।

चन्द०-(४) भणतु भणतु ।

वीर०-संशां चर्मकारज्ञातिज्ञापिकाम् ।

चन्द०-(५) अरे किं नेदम् ।

वीर०-(६) अरे शृणु ।

१ 'मैभा H. २ 'लिउज' D; नि' H. ३ 'रकं D H. ४ जादि E. ५ om:
C J. ६ 'विशुद्धस B (d). ७ om. B, B (ad) EK. ८ भणउ (=भणता)
B (?), om. K. ९ सुणाहि सुणाहि J.

जादी तुञ्ज विमुद्धा मादा भेरी पिदा वि दे पंडहो ।

दुम्मुह करडअभादा तुमं पि सेणावई जादो ॥ २३ ॥

315 चन्दनकः । सप्तोपम् । अहं चन्दणओ चम्मरओ । त
पलोएहि पवहणं (७) ।

वीरकः । अरे पवहणवाहआ, पंडिवत्तावेहि पवहणं
पलोइस्सं (८) ।

चेटः । तथा करोति ।

320 वीरकः । प्रवहणमारोदुमिच्छति ।

चन्दनकः । सहैत्ता केशेषु गृहीत्वा पातयति पादेन ताडयति चै

[जादीति] छन्द आर्या । [जातिस्तव विशुद्धा माता भेरी पि-
तापि ते पटहः । दुर्मुख करटकभ्राता द्यमपि सेनापतिर्जातः ॥ २३ ॥

चन्द०-(७) अहं चन्दनकधर्मकारः । तदा प्रलोकय प्रव-
हणम् ।

वीर०-(८) अरे प्रवहणवाहक, परिवर्तय प्रवहणम् । प्रलोक-
यिष्यामि ।

१ तुञ्ज वि जादी गुडा B, तुञ्ज विमुद्धा जा २ B (d), °दी E; तुञ्ज° G; तुञ्ज
H. १ ते A B (bcd) D. २ पडहे E K. ४ वरअअ A B (bcd) L K
करडअ B (a), कडरअ D. ५ पि D ६ चन्दनओ G. ७ तुम्माए° A B (c) F.
८ परि B. * माग्गेन पवहणं &c. B C D. १० चन्दनकः पादपडोएण दुरिकुत्तवे
शाक K ११ एहएण AB (c) D F. १२ om B C D F.

वीरकः । सक्रोधमुत्थाय । अरे अहं तुष्टं वीरस्यो रंआ-
णत्तिं करेन्तो सहसा केसेसु गेण्हिअ पादेन ताडितो । ता सुणु रे
अहिअरणमज्झे जइ दे चउरङ्गं ण कप्पावेमि तंदो ण होमि
वीरओ (९) ।

325

चन्दनकः । अरे रंअउलं अहिअरणं वा वच्च । किं तुष्टं
सुणअसरिसेण (१०) ।

वीरकः । तथेति निष्क्रान्तः ।

चन्दनकः । दिशोवलोक्य । गच्छ रे प्रवहणवाहआ गच्छ ।
जइ को वि पुँच्छेदि तदो भणेसि चन्दर्णेअवीरएहिं अवलोइदं 330

वीर०-(९) अरेहं त्वया विभ्रधो राजाज्ञमिं कुर्वन्सहसा
केशेषु गृहीत्वा पादेन ताडितः । [तच्छृणु रेधिकरणमध्ये यदि ते ३२६
त्वां(?) चतुरङ्गं न कप्पावेमि कृन्तयामि (कर्तयामि) । राजभट्टैरिति
शेषः] तदा न भयामि वीरकः ।

चन्द०-(१०) अरे राजकुलमधिकरणं वा म्रज । किं त्वया
शूनकसदृशेन ।

चन्द०-(११) गच्छ रे प्रवहणवाहक गच्छ । यदि कोपि

१ 'तदे' A B (c) F; 'सदो' B (b); 'तदे' DH. २ 'णान्त' क० (= शान्तकारक.)
K. ३ om; B (bd). ४ 'जदि' B D K. ५ 'तदा' B B (d). ६ 'राउल' B B
(abd) E K. ७ 'तए' B, FGK; 'इ?' B (a). ८ 'सुणइ' B B (abd) E F G
K. ९ 'पुँच्छेदि' BDEFGK. १० नभ C.

प्रवहणं वेद्यइ । अज्जे वसन्तसेणे इमं च अहिष्णाणं दे
वेमि (११) । इति खड्गं प्रयच्छति ।

आर्यकः । खड्गं गृहीत्वा सहर्षमात्मगतम् ।

अथे शखं मया प्राप्तं स्पन्दते दक्षिणो भुजः ।

335 अनुकूलं च सकलं हन्त संरक्षितोऽप्यहम् ॥ २४ ॥

चन्दनकः । अज्जए

णत्थ मँए विष्णविदा पैच्चइदा चन्दणं पि सुमरेसि ।

ण भणामि एस लुद्धो णेहस्स रसेण बोद्धामो ॥ २५ ॥ (१२)

आर्यकः ।

340 चन्दनश्चन्द्रशीलाढयो दैत्रादव्य सुहृन्मम ।

चन्दनं भोः स्मरिष्यामि सिद्धादेशस्तथा यदि ॥ २६ ॥

पृच्छति तदा भण चन्दनकवीरकाभ्यामवलोकितं प्रवहणं प्रजति ।

आर्ये वसन्तसेने इदं चाभिज्ञानं विह(ङ्ग) ते ददामि ।

आर्य०—[अथे इति] श्लोकः [अनुदुप्] ॥ २४ ॥

चन्द०—(१२) आर्ये । [एत्येति] छन्द आर्या । अत्र मया
विज्ञप्ता प्रत्ययिता चन्दनकमपि स्मरसि । न भणाम्येष लुद्ध(ः)
स्नेहस्य रसेन छ(?)दामः ॥ २५ ॥

आर्य०—[चन्दन इति ।] अनुदुप् । सिद्धादेशः सिद्धाज्ञा । यदि
तथा अहं राजा स्यामित्याकारः ॥ २६ ॥

१ वगदि BDEFG; वज्रजति B (a), वहादि h. २ हन्त देव हन्त K
३ corr. हस्यई B (d) ४ मये E. ५ विष्णादा AB(c) D F K; वणादा B (b),
णादा (=ज्ञप्ता) B (d) E. ६ पडिदाविदा A B (c) D F; वचविदा B (a);
पदिदाविदा? B (b), पदिदाविदा B (d) F. (=परिष्ठापिता); वाहयविदा H;
पदिदाविदेण अर्थ (=परिष्ठापितेनायमपि) J, ७ अर्थ A H (abc) DE; अर्थ
B (d) c न A B (bc) D, Sans न भणामि B (d) • भो D १० द्या(एवमे) h.

अथ सप्तमोऽङ्कः ।

ततः प्रविशति चारुदत्तो विदूषकश्च ।

विदूषकः । भो पेक्ख पेक्ख पुप्फकरण्डअजिण्णुज्जाणस्स
सस्सिरीअंदां (१) ।

चारुदत्तः । वयस्य एवमेतत् । तथाहि ।

वणिज इव भोन्ति तरवः पण्यानीव स्थितानि कुसुमानि ।
शुल्कमिव साधयन्तो मधुकरपुरुषाः प्रविचरन्ति ॥ १ ॥

विदूषकः । भो इमं असकाररमणीअं सिलाअलं उव-
विसदु भवं (२) ।

10 चारुदत्तः । उपविश्य । वयस्य चिरयति वर्धमानकः ।

विदूषकः । भणितो मए वड्ढमार्गओ वसन्तसेणिअं
गेल्लिअ लहुं लहुं आअच्छं ति (३) ।

विदू०-(१) भोः पश्य पश्य पुष्पकरण्डकजीर्णोद्यानस्य स-
श्रीकताम् ।

चारु०-[वणिज इवेति ।] आर्याण्डः । पण्यं विक्रेयं वस्तु ।
शुल्कं राजपाशं करम् ॥ १ ॥

विदू०-(२) भो इदमसंस्काररमणीयं शिलानलमुपविशतु भयान् ।
असंस्कारेत्यह्वित्रिमैत्यर्थः । स्वभावत एवेति यावत् ।

विदू०-(३) भणितो मया वर्धमानको वसन्तसेनां गृहीत्वा
लघु लप्यागच्छेति ।

१ om : H. २ °५ BB (nl) DEH ; हा? K. ३ विभक्ति B (nl).
४ °५ D. ५ °५ AB (bc) D. ६ om D, वभएण J. ७ ति B (nl) G.
८ °५ CJ ; °५ D. ९ °५ एण्णि B (nl) EG ; °५ भणितो D H ; °५ इति B.

चारुदत्तः । तार्किकं चिरयति ।

किं यात्यस्य पुरः शनैः प्रवहणं तस्यान्तरं मार्गते
भग्नेक्षे परिवर्त्तनं प्रकुरुते च्छिन्नोथ वा प्रग्रहः ।

15

वर्त्मन्तोऽज्झितदारुवारितगतिर्मार्गान्तरं याचते ।

स्वैरं प्रेरितगोयुगः किमथ वा स्वच्छन्दमागच्छति ॥ २ ॥

प्रविश्य गुप्तार्थकप्रवहणस्यः ।

चेटः । जाध गौणा जाध (४) ।

आर्यकः । सगतम् ।

20

नरपतिपुरुषाणां दर्शनाद्भीतभीतः

सनिगडचरणत्वात्सावशेषापसारः ।

चारु० [किं यात्यस्येति ।] अस्य वर्धमानकस्य । तस्य
प्रवहणस्य । अन्तरमवकाशम् । प्रग्रहो रज्जुवृषभयोः । वर्त्मनो
मार्गस्य । अन्ते मध्ये उज्झितेन त्यक्तेन । दारुणा महाकाष्ठेन वारि-
तगतिः । स्वैरं स्वेच्छानुरूपम् । प्रेरितयुगयुगः । स्वच्छन्दं स्ववशम् ।
शार्दूलविक्रीडितं छन्दः ॥ २ ॥ उत्कण्ठात्र व्यङ्ग्या । 'सर्वेन्द्रि-
यमुखास्वाशे यत्रास्तीत्यनुमन्यते । तत्प्राप्तीच्छां ससंकल्पामुत्कण्ठां
कथयो विदुः ॥' इति । गुप्तेत्यादि । गुप्तः प्रातर्निशि वं(व)सन्तसेना-
भ्रमेणारूढत्यादज्ञात आर्यको यस्मिन्नीदृशे प्रवहणे तिष्ठतीति तथा ।

चेटः—(४) यात (यातं) गौणा यात (यातम्) ।

आर्य०—[नरपतीति ।] मालिनीछन्दः । साधोश्चारुदत्तस्य । याने

१ om. H. २ भणितस्तर्किक &c. A B (c) F; भणिते तर्किक B (b); after
भणिते in last speech ता किं D. ३ चरुः किं यात्य० D. ४ कर्मन्तोऽभित A B
(bc) F; कर्मन्तोऽभित B; कर्मन्तोऽभित D G; कर्मो ... द्विमत HK. ५ वेतिन
A B (c) F; वेतिन B (b). ६ Add चेट AB (bc). ७ गो om पा B (b)
८ 'शेषा' B (b).

अविदितमधिरूढो यामि साधोस्तु याने

परभृत इव नीडे रक्षितो वायसीभिः ॥ ३ ॥

- 25 अहो नगरात्सुदूरभ्रमत्रान्तोस्मि । तत्किमस्मात्प्रवहणाद-
वतीर्य वृक्षवाटिकागहनं प्रविशामि । उताहो प्रवहणस्वामिनं
पश्यामि । अथ वा कृतं वृक्षवाटिकागहनेन । अभ्युपपन्नर्वत्सलः
खलु तत्रभवानार्यचारुदत्तः श्रूयते । तत्प्रत्यक्षीकृत्य गच्छामि ।

॥ तावदस्माद्यसनार्णवोत्थितं

- 30 निरीक्ष्य साधुः समुपैति निर्वृतिम् ।

शरीरमेतद्रतमीदृशीं दृशां

धृतं मया तस्य महात्मनो गुणैः ॥ ४ ॥

चेष्टः । इमं तं उज्जाणं । जाव उवशप्यामि । उपनृत्य ।

अज्ज मित्तेअ (९) ।

- 35 विदूषकः । भो प्रियं दे णिवेदेमि । वड्डमाणओ मन्तेदि ।
आगदाए वसन्तसेणाए होदब्बं (६) ।

प्रवहणे । परभृतः कोकिलः । पुरुषापेक्षया योपितामपत्येव्वतिमाया-
सत्त्वाद्वायसीभिरित्युक्तम् ॥ ३ ॥ [सं(स) तावदिति ।] सं चारु-
दत्तः । व्यसनादस्माद्राजबन्धनरूपात् । निर्वृतिः परमं सुखम् । तस्य
चारुदत्तस्य । [नंशस्थं वृत्तम्] ॥ ४ ॥

चेष्ट(टः)-(९) इदं तदुद्यानम् । यावत्प्रविशामि । आर्यं मैत्रेय ।

विदू०-(६) भोः प्रियं ते निवेदयामि । वर्धमानको मन्त्रयति ।

भागतया वसन्तसेनया भवितव्यम् ।

१ सुपाने A B (c) F, २ धो सुपाने DII. ३ मागतोस्मि B B (ad). ४ उत
अहो D ५ वड्डल B (a) ६ श्रूयते A B (c) F. ७ नानवोत्थितं BGK.
८ तद्वत् h. ९ दृशा B (a), दृशा B (b) १० उपपन्नपानि A B (abc) D

चारुदत्तः । प्रियं नः प्रियम् ।

विदूषकः । दासीए उक्ता किं चिरइदोसि (७) ।

चेटः । अज्ज मित्तेअ मा कुप्प । जाणत्थलके विशुर्मलि-
देत्ति कदुअ गदांगदं कलेन्ते चिलइदेम्हि (८) । 40

चारुदत्तः । वर्धमानक परिवर्त्तय प्रवहणम् । सखे
मैत्रेय अवतारय वसन्तसेनाम् ।

विदूषकः । किं णिअडेण से वंहा गोडोँ । जेण सअं णे
ओदरेदि । उत्थाय प्रवहणमुदोँह्य । भो ण वसन्तसेणा । वसन्त-
सेणो क्खु एसो (९) । 45

चारुदत्तः । वयस्य अलं परिहासेन । न कालमपेक्षते
स्नेहः । अथ वा स्वयमेवावतारयामि । इत्युत्तिष्ठति ।

विदू०—(७) दासी(स्याः) पुत्र किं चिरायितोसि ।

चेटः—(८) आर्य मैत्रेय मा कुप्य । यानास्तरणं विस्मृतमिति
कृत्वा गतागतं कुर्वधिरायितोस्मि ।

विदू०—(९) किं निगडेनास्या वद्धी पादौ । येन स्वयं नावत-
रति । भो न वसन्तसेना । वसन्तसेनः खल्वेयः ।

चारु०—न कालमपेक्षते स्नेह इति । स्नेहे कालापेक्षायां स्नेह-
हासान्न कालापेक्षा । अत एवाहाय वेति ।

१ प्रियं नः A B (bc) DFGK. २ ०सीपुत्राः AB (bc); दासीपुत्रा D I;
दासीए पुत्रा G K. ३ ०पिदो° B (a); ०ताइ° G. ४ ०गुमरिदे° A B (abcd) D.
५ गदागदं A B (c) C D J. ६ ०लन्ते° D H. ७ ०दोम्मि D; ०दमि G;
निल° दो K. ८ ०लेण A B (bc) D F K. ९ वद्धा ये J. १० गोटाडा ?
B (n). ११ ओदरेदि A B (abcd) F, १२ णे D; १३ दरेदि B. १४ वर? B (a).
१५ दश भो B (ab) K. १६ om. B (b).

आर्यकः । दृष्ट्वा । 'अये अयमेव प्रवहणस्वामी' । न केवलं
श्रुतिरमणीयो दृष्टिरमणीयोपि । हन्त रक्षितोस्मि ।

50 चारुदत्तः । प्रवहणमधिरुह्य दृष्ट्वा च । अये तत्कोयम् ।^१

करिकरसमवाहुः सिंहपीनोन्नतांसः

पृथुतरसमवक्षास्तात्रलोलायताक्षः ।

कथमिदमसमानं प्राप्त एवंविधो यो

बहति निगडयुग्मं पादलग्नं महात्मा ॥ ५ ॥

55 ततः क्रो भवान् ।

आर्यकः । शरणागतो गोपालप्रकृतिरार्यकोस्मि ।

चारुदत्तः । किं घोषादानीय योसौ राज्ञा पालकेन बद्धः^२ ।

आर्यकः । अथ किम् ।

चारुदत्तः ।

60 विधिनैवोपनीतस्त्वं चक्षुर्विषयमागतः ।

अपि प्राणानहं जह्यां न तु त्वां शरणागतम् ॥ ६ ॥

आर्यकः । हर्षं नाटयति ।

चारु०—[करिकरेति] मालिनीछन्दः । करिकरेत्यादीनि राज-
लक्षणानि । तत्रेत्यादि । 'रक्षाक्षं न जहाति श्रीः' इति शाखात् ।
एवंविधो—राजलक्षणलक्षितो यः । [सः] असमानमयोग्यम् । इदं
निगडबन्धादि-कथं प्राप्तः ॥ ५ ॥

आर्य०—प्रकृतिर्जातिः ।

चारु०—[विधीति] श्लोकः । विधिना दैवेन ॥ ६ ॥

६४ चारुदत्तः । वर्धमानक चरणान्निगडमपनय ।

चेटः । जं अज्जो आणवेदि । तथा कृत्वा । अज्ज अवरणी-
दाइं णिअंलाइं (१०) ।

65

आर्यकः । स्नेहमयान्यन्यानि दृढतराणि दत्तानि ।

विदूषकः । संगच्छेहि णिअडाइं । एसो वि मुक्को । संपदं
अम्हे वाञ्छिस्सामो (११) ।

चारुदत्तः । धिके । शान्तम् ।

आर्यकः । सखे चारुदत्त, अहमपि प्रणयेनेदं प्रवहण- 70
मारूढः । तत्क्षन्तव्यम् ।

चारुदत्तः । अलंकृतोस्मि स्वयंप्रौढप्रणयेन भवता ।

आर्यकः । अभ्यनुज्ञातो भवता गन्तुमिच्छामि ।

चारुदत्तः । गम्यताम् ।

चेटः—(१०) यदार्य आज्ञापयति । आर्य, अपनीतानि निग-
लानि ।

विदू०—(११) संगच्छस्व निलयानि (निगलानि) । एवोपि
मुक्तः । सांपतं वयं यजिष्यामः(?)।

चारु०— शान्तं पापं प्रतिहतममङ्गलमिति से(सं)केतः ।

१ निगल A B (bc) F G. २ करोति K. ३ दाणि A B (bc) D F K.
४ लाणि A B (bc) D F; गलाणि K. ५ रलानि A B (c) D F; ललानि D H.
marg. ६ अच्छेहि G; यच्छे K. ७ आइं A B (abcd) D G. c तो वि B (b).
८ om : B, B (ad). ९ वदिरसामो O J; वदिर B (a). १० Twice G; शापं
पापम् D H. ११ अलङ्कारेण A B (c) D F. १२ गृह K.

75 आर्यकः । भवत्ववतरामि ।

चारुदत्तः । सखे नावतेरितव्यम् । प्रत्यग्रापनीतसंयम-
नस्य भवतो लघुसंचारा गतिः । सुलभपुरुषसंचारेस्मिन्प्रदेशे
प्रवहणं विश्वासमुत्पादयति । तत्प्रवहणेनैव गम्यताम् ।

आर्यकः । यथाह भवान् ।

80 चारुदत्तः । क्षेमेण व्रज बान्धवान्

आर्यकः । ननु मया लब्धो भवान्बान्धवः

चारुदत्तः । स्मर्तव्योस्मि कथान्तरेषु भवता ।

आर्यकः । स्वात्मापि विस्मर्यते ।

चारुदत्तः । त्वां रक्षन्तु पथि प्रयान्तममराः

85 आर्यकः । संरक्षितोहं त्वया

चारुदत्तः । स्वैर्भाग्यैः परिरेक्षितोसि

आर्यकः । ननु हे तत्रापि हेतुर्भवान् ॥७॥

चारुदत्तः । यत्नोद्यते पालके महती रक्षा वर्तते । त-
च्छीघ्रभेषकामतु भवान् ।

चारु०—प्रत्ययेत्यादेर्नवापनीतनिगडस्येत्यर्थः । [क्षेमेने(णि)ति]
शार्दूलविक्रीडितं छन्दः । पद्यमिदं चारुदत्तार्यकयोरुत्तरप्रत्युत्तरा-
भ्यामिति ज्ञेयम् । ननु हे तत्रापि हेतुर्भवानित्यत्र समाप्तम् ॥ ७ ॥

१ अतैवम् A B (c) D Γ २ अतिलघु B (a). ३ सवारा A B (c) C F J.
४ आत्मा B, B (ad) K ५ रमा D ६ परिरे B (a) ७ ननु हे om : B
(a) c om whole speech K ८ यत्नोद्यते D. ९ मव० A B (c) Γ

आर्यकः । एवम् । पुनर्दर्शनाय । इति निष्क्रान्तः ।

90

चारुदत्तः ।

कृत्वैवं मनुजपतेर्महद्यलीकं

स्थातुं हि क्षणमपि न प्रशस्तमस्मिन् ।

दृष्ट्वा ।

मैत्रेय क्षिप निगडं पुराणकूपे

पश्येयुः क्षितिपतयो हि चारुदृष्ट्या ॥ ८ ॥

95

वामाक्षिस्फन्दनं सूचयित्वा । सखे मैत्रेय, वसन्तसेनादर्शनोत्सुकोऽयं जनः । पश्य

अपश्यतोद्य तां कान्तां वामं स्फुरति लोचनम् ।

अकारणपरिव्रस्तं हृदयं व्यथते मम ॥ ९ ॥

100

तदेहि । गच्छावः । परिक्रम्य । कथमभिमुखमनाभ्युदयिकं

चारु०--[कृत्वैवमिति] प्रहर्षिणीछन्दः । व्यलीकमप्रियम् ।

‘व्यलीकं त्वप्रियेनृते’ इत्यमरः ॥ ८ ॥ [अपश्यतोद्येति]

अनुष्टुप् (यथैतदङ्कादौ गताङ्कममात्रौ (२७७ पृष्ठे) वसन्तसेनाया दक्षि-

णाक्षि (क्षि) स्फुरणमासीत्तथेदं चारुदत्तस्य वामाक्षिस्फुरणमिति

ज्ञेयम् ॥ ९ ॥ स्फुरणयोरनयोः फलमनुपदमस्मिन्नटमेङ्के वसन्तसे-

नायाः शकारकृता मरणसमाना यातना चारुदत्तस्य वसन्तसेना तेन

चारुदत्तेन मारितेत्यभिशापेन राजकुलनिग्रहश्च नयमाङ्के । दशमाङ्के

वधाय नयनं चारुदत्तस्येति क्रमेण स्पष्टम् । ततश्च भाग्यवशा-

दखिलापदां निवारणमिति ज्ञेयम् ।) अनाभ्युदयिकमभ्युदयरूपप्रयोजन-

शून्यम् । अपशकुनरूपमित्यर्थः ।

श्रमणकदर्शनम् । विचार्य । प्रविशत्वयमनेन पथा । वयमर्प्य-
नेन पथा गच्छामः । इति निष्क्रान्ता सर्वे ।

आर्यकापहरण नाम सप्तमोऽङ्कः ।

श्रमणको बौद्धसंन्यासी । (पूर्वोक्तस्य सवाहकस्य भिक्षुभूतस्य
प्रवेशसूचनमिदम् । अयं भिक्षु । अनेन पयेत्यनेन सामुख्यदूरी-
करणमित्यवधेयम् ।

इति श्रीमृच्छकटिकप्रकरणटीकायामार्यकापवाहनो नाम सप्त-
मोऽङ्क समाप्तिमाप्तवान् ॥ ७ ॥

१ °त्वनेन° D H २ °प्यनेनैव J ३ इति मृच्छ काया आर्ये° B, इति
मृच्छ काख्य प्रकरणे आर्ये° D

अष्टमोऽङ्कः ।

ततः प्रविशत्याद्रिं चीवरहस्तो

भिक्षुः । अज्जा, कलेध धम्मशंचअं ।

शञ्जम्मध णिअपोटं णिच्चं जग्गेध श्वाणंपडहेण ।

विशमा ईन्दिअचोला हलन्ति चिलशञ्चिदं धम्मं ॥ १ ॥

अंवि अ । अंणिच्चदाए पेक्खिअ णेवल दाव धेम्माणं शौलणंभिह ।

पञ्चज्जण जेण मालिदा शैत्थिअ मालिअ गौम लक्खिदे ।

अंवल्ले अ चण्डाल मालिदे अंवशां शे णेल शंग्ग गौहदि ॥ २ ॥

भिक्षुः—(१) आर्याः, कुरुत धर्मसंचयम् । संयम्मधेति (?) । आ-

र्याछन्दः । संयच्छत निजोदरं नित्यं जायत ध्यानपटहेन । विपमा इन्द्रिय-

चोरा हरन्ति चिरसंचितं धर्मम् ॥ १ ॥ अपि च । अनित्यतया प्रेक्ष्य

नरस्तावद्धर्माणां, (?) शरणे । गच्छेदिति शेषः । पञ्चज्जणेति (?) ।

[आर्या ?] । पञ्चजना येन मारिता अविद्यां मारयित्वां(त्वा)मामो

रक्षितः । अवलः क चण्डालो मारितोवदयं स नरः स्वयं गाहते ।

१ आर्द्र...स्तः om : K. २ अशाः A B (c) F ; अशा C J ; अज्जा... ...षअं om : K. ३ संषयं A B (bc) ; संषयं B (a) D. ४ संप्रमथ... ..णिचं om : A B (c) D F ; संप्रमथ ? B (a) ; संयम्मध B (b) ; संप्रमथणिअ मुदलं णिचं जायतथ K. ५ पोदं B (a) ; पोदं B (b) ; पोदं G. ६ उद्यणं A B (bc). ७ विपमा A B (abcd) D K. ८ इत्थिअ B (a). ९ संविदं A B (abcd) J K ; संविदं D H. १० om : H. ११ अणिच... ..णदि om : A B (c) D F. १२ णल B (b) G ; णले K. १३ धम्माय B G ; धम्मोय K. १४ शतणं B (a) ; शतणतणं B (b) ; शतणदि G. १५ पञ्चज्जणा D H ; पञ्चज्जण F J K. १६ इत्थिअ A B (c) D F ; इत्थिअ B (b) ; इत्थिअ H ; इत्थिआ K. १७ सामे D H. १८ अवल्लेख B (ab) G ; अवल C J ; अवलेख K. १९ ले DB. २० अवसंवे A B (bc) D F ; अवसं वि or विसे B (a) G K. २१ om : D F ; णले K. २२ शण A B (abc) F ; सामे D ; सामो H. सामं K. २३ मणुहदि B (a) ; मणुहदि D ; शेरि ? H.

शिल मुण्डिदे तुण्ड मुण्डिदे चित्त न मुण्डिदे कीश मुण्डिदे ।
 10 जाह उण अ चित्त मुण्डिदे शाहु शुरदु शिले ताह मुण्डिदे ॥३॥
 गिह्दकगोओदए ऐशे चीवले जाव एदं लेंडिटअशौलकाह
 केलंके उज्जाणे पविशिय पोक्खलिणीए पक्खालिय लेंहुं लु
 अवक्कमिदंशं (२) ।

परिक्रम्य तथा करोति ।

नेपथ्ये ।

15 चिदंटे ले^{२२} दुदंटे शमर्गेका चिदट (३) ।

प्रज्ञानाः पञ्चेन्द्रियाणि । इतिभमविद्याम् । आमः शरीरम् । रंशिते
 दुष्टत्वविकृतिपातात् । अनुलोसहायः । चण्डालोहकारः ॥ २ ॥

(२) शिलेति । शिरो मुण्डितं तुण्डं मुण्डितं चित्तं न मुण्डितं
 किमर्थं मुण्डितम् । यस्य पुनश्चित्तं मुण्डितं साधु सुदु शिरस्तस्य
 मुण्डितम् ॥ ३ ॥ गृहीतकाषायोदके (कं) पतचीवरं यावदेतद्राट्टि-
 यद्यालकस्य कृत उद्याने प्रविश्य पुष्करिण्यां प्रक्षाल्य तपुन्य-
 पक्रा(क)मिष्यामि ।

(३) तिव रे दुदभमणक तिव ।

भिक्षुः । दृष्ट्वा सभयम् । ही । अविद । ही । माणहे । एशे शे
 लाअशालशण्टाणे आअदे । एकेण भिक्षुणा अंवालाहे किदे ।
 अण्णं पि जहिं जहिं भिक्षुं पेक्खदि तांहे तांहे गोणंव्व णेश
 विन्धिअ ओवाहेदि । ता कहिं अशालणे शलणं गेमिइशं । अध- 20
 वा भेइतालके ज्जेव्व बुद्धे मे शलणे (४) ।

प्रविश्य सैखजेन विटन सह

शकारः । चिष्ट ले दुष्टशमणका चिष्ट । आंवा-
 णअमज्झपविदेइइश विअ लत्तमूलभेइश शीशं दे^{१०} मो-
 डेइइशं (५) । इति ताडयति ।

25

भिक्षुः—(४) ही-भये । अविदिति खेदेव्ययम् । (माणहे) मानवाः ।
 एष स राजदयालसंस्थान आगतः । एकेन भिक्षुणापराधः कृतः ।
 अन्यमपि यत्र (यत्र) भिक्षुं पश्यति तत्र तत्र गामिव नासामाविध्या-
 पवाहयति । तत्कुत्राशरणः शरणं गमिष्यामि । अथवा भद्रारक एव
 बुद्धो मे शरणम् । भद्रारकः स्वामी । बुद्धो देवः ।

शका०—(५) तिष्ठ रे दुष्टशमणक तिष्ठ । आपानकमध्यप्रविट-
 स्येव रक्तमूलकस्य शीर्षं ते मोडइइशं मोटयिष्यामि । भ्रमं करिष्या-

१ om. A B (bc) D F K ; अविद माणहे Twice G. २ संज्ञाये व आभ०
 B (a). ३ एकेण A B (c) D. ४ भिक्षुणा A B (bc); भिक्षुणा B (a).
 ५ तांहे B (a). ६ om. B (b). ७ भिक्षुं A B (c) ८ पेइदि A B (bc) F
 G. ९ तांहे-तांहे om. B (a). १० गोणं A. B (c) D F; गेहेअ K.
 ११ णांते A B (abc) D F J K. १२ भिन्धिअ B, B (ad) १३ गमिस्सं
 A B (c) D E. १४ भेइतालके A B (abcd) J K. १५ सहये गतेन D H
 १६ विदस्स B (a); इइश J; विइशाकरस विअ K. १७ अस्स B (a) १८ ते B
 D F. १९ विइशं B (a)

विटः । काणेलीमातः, न युक्तं निर्वेदधृतकपोयं भिक्षुं
ताडयितुम् । तत्किमनेन । इदं तावत्सुखोपगम्यमुद्यानं पश्यतु
भवान् ।

अशरणशरणप्रमोदभूतै-

30

र्वनतरुभिः क्रियमाणचारुकर्म ।

हृदयमिव दुरात्मनामगुप्तम्

नवमिव राज्यमनिर्जितोपभोग्यम् ॥ ४ ॥ १

भिक्षुः । शाब्द । पेशीददु उवाशके (६) ।

शकारः । भावे, पेक्ख पेक्ख । अक्रोशदि मं (७) ।

35

विटः । किं ब्रवीति ।

मित्यर्थः । आपानकं, पानगोष्ठी । मद्यपायिनां समाजः । इ(?)
पिबन्त्यस्मिन्नित्यधिकरणे ल्युट् ।

वि०-अशरणेति । पुष्पितामाउन्दः । अशरणानां शरणानि
प्रमोदभूताश्च तैः । अगुप्तं स्फुटम् । दुष्टानां हृदयमुत्तानं तदानीमे-
वान्यस्य दोषादिकं कथयतीति भाव्ये । अनिर्जितमनात्मसात्कृतम् ।
अभुक्तमिति या(वत्) । उपभोग्य यत्र तत्तथा । उद्यानमिदमीदृ-
शमसदपहाय सदेव कर्म विदधाति । एव तु चेतनः संन्यासिनमपि
ताडयतीति । किमतः परमसदस्ति कार्शमिति शकारोपरि विटस्य
कटाक्षः ॥ ४ ॥

भि०-(६) स्वागतम् । प्रसीदतूपासकः ।

श०-(७) भाव, पश्य पश्य । आक्रोशति माम् ।

१ कशाप B (१), कापाय G K २ गम्यमानमुद्यान K ३ पेशीददु A B (bc).
पेशीददु पेशीददु G ४ आक्रोशति A B (c) C D J.

शकारः । उवाशके त्ति मं भणादि । किं हेग्गे
णाविदे (८) ।

विटः । बुद्धोपासक इति भवन्तं स्तौति ।

शकारः । थुणु शमेणका थुणु (९) ।

भिद्दुः । तुमं धण्णे तुमं पुण्णे (१०) ।

40

शकारः । भावे, धण्णे पुण्णे त्ति मं भणादि । किं हेग्गे
शलावके कोट्टके कोम्भकलि वा (११) ।

विटः । काणेलीमातः, ननु धन्यस्त्वं पुण्यस्त्वमिति भवन्तं
स्तौति ।

श०—(८) उपासक इति मां भणति । किमहं नापितः । नापितः
खलूपासको वृट इत्याशयः ।

श०—(९) स्तुनु अमगक स्तुनु । स्तुनु स्तुहि । मामित्यर्थः ।

भि०—(१०) त्वं धन्यस्त्वं पुण्यः ।

श०—(११) भाव, धन्यः पुण्य इति मां भणति । किमहं शला-
वकः कोट्टकं वा । शलावकधार्याकः । कोट्टकं इट्टिकादिनिर्मितं निपा-
नम् । यत्र पशवः विवन्ति पानीयं तत् । चार्याको हि धन्यः ।
कोट्टकं हि पुण्यमित्याशयः ।

१ इगे A B (bc) D F K ; इणाविदे B (a). २ थुणु...थुणु A B (c) ; स्तुणस्तुण
B (a) K ; स्तुणु .. B (b) ; थणु .. C D J ; थुणु.. G. ३ शमेणका D. ४ धणे A
B (c). ५ पुणे A B (c). ६ शलावके A B (c) Γ ; om. and instead कुम्भके कोट्टके
भा. K. ७ कोट्टके A B (bc) ; कोपट्टके ? B (a) ; कोट्टके D ; कोट्टके G ; कोट्टके J.
८ कोट्टकान्ते C J ; om. A B (bc) D.

45 शकारः । भावे, ता कीश एशे इध ओगदे (१२) ।
भिक्षुः । इदं चीवेलं पक्खलिदुं (१३) ।

शकारः । अंले दुईटशमणका, एशे मम बहिणीवदि-
णा शव्वुज्जाणाणं पवले पुप्फकलण्डुज्जाणे दिण्णे । जहिं दाव
शुणहका शिआला पाणिअं पिअन्ति, हंग्गे वि पव्वलपुलिशे
50 मणुइशेके णे णहाआमि तहिं तुमं पुक्खलिणीए पुलाणकुलुत्थ-
जूशेशवण्णाइं उइशेगन्धिआइं चीवेल्लाइं पक्खालेशि । ता तुमं
एक्केपहालिअं कलेमि (१४) ।

श०—(१२) भाव, तत्किमर्थमेव इहागतः ।

भि०—(१३) इदं चीवरं प्रक्षालि(लयि)तुम् ।

श०—(१४) अरे दुष्टश्रमणक, एतन्मम भगिनीपतिना सर्वोद्या-
नानां प्रवलं (प्रवरं) पुष्पकरण्डोद्यानं दत्तम् । यत्र तावच्छुनकाः
शृगालाः पानीयं पिबन्त्यहमपि प्रवलपुरुषो मनुष्यको न स्नामि
तत्र त्वं पुष्करिण्यां पुराणकुलित्ययूपसवर्णान्युमगन्धीनि चीवराणि
प्रक्षालयसि । तत्त्वामेकप्रहारिकं करोमि ।

१ आदे ? B (a), आभदे D, आभते ? २ om B ३ °लअं A B (bc) D
४ पडा° B (a), पव्वा ? B (b) ५ ए B (b). ६ दुट A B (c) J, दुइ B (a)
C D, दुट B (b) K. ७ °णक A B (c) C D J ८ शुणका D H ९ हगे A
B (bc) D K १० पवल° A B (c) C D; °वलपु° B K, ववलपु° B (b)
११ मणुइशेके K १२ णहाआ° A B (c), णहायामि D H, ए हायामि
(=हायामि) K १३ पुक्खलं A B (b) C D G J १४ जूत B (a) १५ शव्वलां
B B (ad) C J, शव्वलां D H शव्वलां K १६ उइशेगं (=उष) A B
(c), दुइशे B J, उइशेगन्धि° D; दुइशेगन्धिं G, विइशेगन्धि H. १७ चिवला° B
१८ पडा° A B (abcd) F G K १९ °पहा° D

विटः । काणेलीमातः, तथां तर्कयामि यथानेनाविरे-
प्रव्रजितेन भावितव्यम् ।

शकारः । कथं भावे जाणादि (१५) ।

55

विटः । किमत्र ज्ञेयम् । पश्य ।

अद्याप्यस्य तथैव केशविरहादौरी ललाटच्छविः

कालस्याल्पतया च चीवरकृतः स्कन्धे न जातः किणः ।

नाभ्यस्ता च कपायवस्त्ररचना दूरं निगूढान्तरम्

वस्त्रान्तं च पटोच्छ्रयात्प्रशिथिलं स्कन्धे न संतिष्ठते ॥५॥ 60

भिक्षुः । उव्वाशके, एवम् । अचिलपञ्चजिदे हंगे (१६) ।

शकारः । ता कीश तुम जाँदमेत्तक ज्ञेव् ण पव्वजिदे (१७)

इति ताडपति ।

भिक्षुः । णमो बुद्धस्य (१८) ।

वि०—अचिरं प्रव्रजितं संन्यासो यस्य तेन । अचिरसंन्यासवतेत्यर्थः ।

श०—(१५) कथं भावो जानाति ।

वि०—अचिरसंन्यासहेतूनाह । अद्याप्यस्येति । [शार्दूलविक्रीडितं
छन्दः] । वस्त्रान्तं(न्तं)वेति न पुं(?) ।

भि०—(१६) हे उपासक, एवम् । अचिरप्रव्रजितोहम् ।

श०—(१७) तत्किमर्थं त्वं जातमात्र एव न प्रव्रजितः ।

भि०—(१८) नमो बुद्धस्य (दाय) ।

१ °नेन विर० A B (c) F; °नेन नाचिर० B (a), °तेन विर० D. २ भयार्थस्य A B (c) C D F J. ३ °न्तते C J. ४ °न्तस्य C J. ५ °पञ्च० A B (c) C J; पञ्च-
जिदे D. ६ °हो A B (bc) D; अ हंगे E. ७ जातमेत्तकं &c. A B (bc) D F;
जातमेत्तकं B (a) G; जातमे० J; जातमेत्तकं K. c om. J. ९ °जिदे D.

- 65 विटः । किमनेन ताडितेन तपस्विना । मुच्यताम् । गच्छतु ।
शकारः । अले चिश्ठ दाव जाव शम्पधालेमि (१९) ।
विटः । केन सार्धम् ।
शकारः । अत्तेणो हडकेण (२०) ।
विटः । हन्तं न गर्तः ।
- 70 शकारः । पुत्तका, हडका भट्टके पुत्तके, एरो शमणके
अवि णाम कि गच्छदु किं चिश्ठेदु । स्वर्गतेम् । णोवि गच्छदु
णावि चिश्ठदु । भोवे, शम्पधालिइं मए हडकेण शह । एरो
मह हडके भणादि (२१) ।
विटः । किं ब्रवीति ।

वि०—तपस्विना वराकेन (ण) ।

श०—(१९) अरे तिष्ठ तावद्यावत्संप्रधारयामि । निधिनोमी-
त्यर्थः ।

श०—(२०) आत्मनो हृदयेन ।

श०—(२१) पुत्रक हृदय भट्टारक पुत्रक, एष श्रमणकोपि नाम
किं गच्छतु किं तिष्ठतु । स्वयम् । नापि गच्छतु । नापि तिष्ठतु ।
भाव, सप्रधारितं निधितमि (त्यर्थः) । मया हृदयेन सह । एतन्मम
हृदयं भणति ।

१ चिष्ठ AB (abcd) D J, चिष्ठ C २ तपसा J ३ अत्तेणे K ४ हन्ते G.
५ गत A B (c) D F ६ पुत्तक A B (bc), पुत्तका B (corr), पुत्तके B (a)।
पुत्तकोने हडकेण शह एरो मह हडके भणादि (= पुत्रक इति हृदयेण शासति एवो मज्झिमो
ब्रवीति?) K ७ हडका A B (bc) D ८ भट्टके A B (c) J, भट्टके ? B (a) ;
भट्टके B (b) G, भट्ट om के D F, ९ पुत्तके B, पुत्तक D G १० चिष्ठदु A B (o) ;
D J, चिष्ठदु B (ab), चिष्ठदु C ११ स्वयम् D F G १२ णवि णवि B णवि (a),
णवि B (b) १३ भावे भावे B B (ad), प्रकाश भावे &c B (?) १४ भट्टके ? D

शकारः । मावि गच्छदु । मावि चिश्ददु । मावि ऊशशदु । 75
मावि णीशशदु । इध ज्जेव्व झत्ति पडिअं मलेदु (२२) ।

भिक्षुः । णमो बुद्धश । शर्लणागदेस्सिह (२३) ।

विटः । गच्छतु ।

शकारः । णं शमएण (२४) ।

विटः । कीदृशः समयः ।

80

शकारः । तथा कइमं फेल्दु जधा पाणिअं पङ्गाइलं
ण होदि । अधवा पाणिअं पुञ्जीकदुअ कइमं फेल्दु (२५) ।

विटः । अहो मूर्खता ।

विपर्यस्तमनश्चैष्टैः शिलाशकलवर्णभिः ।

मांसवृक्षैरियं मूर्खैर्भारिक्रान्ता वसुंधरा ॥ ६ ॥

85

श०-(२२) मापि गच्छतु । मापि तिष्ठतु । माप्युच्छसितु । मापि
श्वसितु । इद्वैव झटिति पतित्वा मरतु श्रियताम् । अयं भिक्षु-

भिक्षुः । नाञ्जेनाक्रोशति ।

शकारः । किं भणादि (२६) ।

विटः । स्तौति भवन्तम् ।

शकारः । थुणु थुणु । पुणो वि थुणु (२७) ।

90

तथा कृत्वा निष्क्रान्तो भिक्षुः ।

विटः । काणेलीमातः, पदयोद्यानस्य शोभाम् ।

अमी हि वृक्षाः फलपुष्पशोभिताः

ऋतोरनिष्पन्दलतोपवेष्टिताः ।

नृपाज्ञया रक्षिजनेन पालिता

95

नराः सदारा इव यान्ति निर्वृतिम् ॥ ७ ॥

शकारः । शुंइट्टु, भाँवे भणादि (२८) ।

वहुकुशुमविर्चित्तिदा अ भूमी

कुशुमभलेणं विणामिदा अ लुक्खा ।

निर्णयस्तद्वती मनसश्चेष्टा व्यापारो येषां तैः । तावद्मनश्चेष्टा
येषां तैरिति वा । वर्ष्म देहः ॥ ६ ॥

श०-(२६) किं भणति ।

द्रुमशिखरलला अ लम्बमाणा

पणसफला विअ वाणला ललन्ति ॥ ८ ॥ (२९) 100

विटः । काणिलीमातः, इदं शिलातलमध्यास्यताम् ।

शकारः । एंशे म्हि आशिदे । इति विट्तेन सहोपविशति ।

भावे, अज्जवि तं वंशन्तशेणिअं शुंमलामि । दुज्जणवअणं विअ
इडकादो ण ओदंलदि (३०) ।

विटः । स्वगतम् । तथा निरंस्तोपि स्मरति ताम् । 105

अथवा

स्त्रीभिर्विमानितानां कापुरुपाणां विवर्धते मदनः ।

सत्पुरुषस्य स एव तु भवति मृदुर्नैव वा भवति ॥ ९ ॥

शकारः । भवे, का वि वेला थावरकचेडइश भणि-

दइश पवहणं गोल्लिअ लहुं लहुं औअच्छे त्ति । अज्जवि णे 110

श०-(२९) बहुकुसुमविनित्रिता च भूमी कुसुमभरेण विनामि-
ताथ वृक्षाः । द्रुमशिखरललावलम्बमानाः पनसफलानीव धानरा
ललन्ति ॥ ८ ॥ व इव । इति श्रेयम् ।

श०-(३०) एपोस्थ्यासितः । भावः, अद्यापि तां वसन्तसेनां
स्मरामि । दुर्जनवचनमिव हृदयान्नावतरति ।

वि०-स्त्रीभिरिति । आर्याउन्दः । स एव तु मदन एव तु ॥ ९ ॥

श०-(३१) भावः, कापि वेला स्यावरकचेटस्य भणितस्य प्रवहणं

१ द्रुमशिखरं H. २ शिखरलला B (n). ३ वन्दमाणा B B (ad). ४ फला इव A B (c) D; फला इ B; फला इ० B (n). ५ एशो० AB (c) DF. ६ वसन्त० H. ७ गुनलामि B (n). ८ दुज्जणं K. ९ ओश J. लदि. १० विरमोः? A B (c) F. ११ न ण DH. १२ तु A B (c) DFH. १३ गणउणि AB (c); गणउणुनि BK; ग(अ)णउणि? D; अउणुनि G. १४ आगरउदि A B (bc) D K; आअउ० H.

आभच्छादि चि । चिलम्हि बुभुक्षिखदे । मञ्जुण्हे ण शेकीअदि
पादेहिं गन्तुम् । ता पेक्ख पेक्ख ।

णहमञ्जुगदे शूले दुप्येक्खे कुविदबाणलशालिच्छे ।

भूमी दढशान्तत्ता हदपुत्तशेदे व्व गन्धाली ॥ १० ॥ (३१)

115 विटः । एवमेतत् ।

छायामु प्रतिमुक्तशष्पकवलं निद्रोयते गोकुलम्

तृष्णार्तैश्च निपीयते वनमृगैरुष्णं पयः सारसम् ।

संतापादतिशङ्कितैर्न नगरीमार्गो नरैः सेव्यते

तत्रां भूमिमपास्य च प्रवहणं मन्ये क्वचित्संस्थितम् ॥ ११ ॥

120 शकारः । भावे,

शिलशि मेम गिलीणे भाव शुञ्जश पादे

शउणिखगविहङ्गा लुक्खेशाहाशु लीणा ।

णलपुलिशमेणुश उण्हदीहं शशन्ता

वलशलणणिशण्णा औदवं णिव्वहन्ति ॥ १२ ॥

गृहीत्वा लघु लघ्वागच्छेति । अद्यापि नागच्छतीति । चिरमस्मि
बुभुक्षितः । मध्याह्ने न शक्यते पादाभ्यां गन्तुम् । तत्पश्य पश्य ।
णहमञ्जेति । आर्याच्छन्दः । नभोमध्यगतः सूर्यो दुःप्रेक्ष्यः कुपितवा-
नरसदृक्षः । भूमी दृढसंतप्ता हतपुत्रशतेव गान्धारी ॥ १० ॥
गान्धारी दुर्योधनादीनां जननी ख्याता ।

वि०—छायामुस्विति । शष्पं बालतृणम् । सरस इदं सारसम् ।
पयः ॥ ११ ॥

श०—(३२)भाव, शिलशीति । मालिनीछन्दः । शिरसि मम

१ चिलम्हि B, विचालसि K. २ मञ्जुणे B (a); मञ्जुणे B B (ad). ३ शेकी०
A B (bc) D. ४ पेक्ख पेक्ख A F G K. ५ मञ्जुगदे G ६ चिच्छे ADGK.
७ शिरच्छे B (a), शलिच्छे K. ८ दढ A B (c), दिढ DH. ९ संतापा B (a) D.
१० शतेव F. ११ निद्रायतो! A F. १२ उष्णं? K. १३ मह K. १४ शुञ्जश
A B (c). १५ शालाशु B D E K. १६ मनुश BCDJ. १७ वन्दभा? G.

भावे, अज्ज वि शे चेडे णोअच्छदि । अत्तणो विणोदणणि- 125
मित्तं किं पि गाइइशं । इति गायति । भावे, भावे, शुदं
तुए जं मए गाइदं (३२) ।

विटः । किमुच्यते । गन्धर्वो भवान् ।

शकारः । कथं गन्धर्वे ण भविइशं ।

हिङ्गुज्जले जीलकभद्रमुस्ता

130

वचाह गण्ठी शगुंडाह शुण्ठी ।

एशे मए शेविद गन्धजुत्ती

कथं ण हग्गे मेधुलइशेलेत्ति ॥ १३ ॥

भावे, पुणो वि दाव गाइइशं । तयो करोति । भावे भावे,
शुदं तुए जं मए गाइदं (३३) ।

135

निलीनो भ(भा)वसूर्यस्य पादः शकुनिखगविहंगा वृक्षशाखासुलीनाः ।
नरपुरुषमनुष्या उष्णदीर्घाश्चसन्तो गृहशरणनिरण्णा आतपं निर्वहन्ति
॥१२॥ भाव, अद्यापि स चेदो नागच्छति । आत्मनो विनोदननिमि-
त्तं किमपि गायिष्यामि(गास्यामि) । भाव, श्रुतं त्वया यन्मया गीतम् ।

श०—(३३) कथं गन्धर्वो न भविष्यामि । हिङ्गुज्जलेति ।
इन्द्रवज्रा छन्दः । हिङ्गुज्ज्वला जीरकभद्रमुस्ता वचाया ग्रन्थिः सगु-
डा च शुण्ठी । एषा मया सेविता गन्धयुक्तिः(?) कथं नाहं मधुर-
स्वर इति ॥ १३ ॥ भाव, पुनरपि तावद्गायिष्या(स्या)मि । भाव,
श्रुतं त्वया यन्मया गीतम् ।

१ सा A B (c) D. २ गच्छति A B (bc) D; गवज्जदि E K. ३ अथ वा
अनयो B B (ad) E G. ४ वि D. ५ स्सं A B (bc) K. ६ om. A B (bc)
DEF. ७ बोत्ते K. ८ ओ A B (c) D; वे G. ९ ला BDE; उज्जला K.
१० मुत्थे A B (abcd) CDJ. ११ डाअ C J; डाहि E. १२ मधुले G.
१३ रसलति A B (c) F; रसलति B (b) D E; शलेति G; सलति K. १४ भावे
भावे B. १५ इति तथा B B (ad). १६ om. A B (bc).

विटः । किमुच्यते । गन्धर्वो भवान् ।

शकारः । कथं गन्धर्वेण भवामि (३४) ।

हिङ्गुज्जले दिण्णमेलीचचुण्णे

वग्घालिदे तेल्लधिण्ण मिद्वो ।

भुत्ते मए पालहुदीअमशो

कथं ण हंग्गे मधुलइशलेत्ति ॥ १४ ॥

भांवे. अज्जवि चेडे^{१०} णोअच्छदि (३५) ।

विटः । स्वस्थो भवतु भवान् । सप्रस्येवागमिष्यति ।

ततः प्रविशति प्रवहणाधिरूढा वसतसेना चेटश्च ।

चेटः । भीदे कखु हंग्गे । मज्जेझल्लिके शुज्जे । मां दाणि

कुविदे लाअशालशण्ठाणे हुविइशदि । ता तुलिद व्हामि ।

जाथ गोणा जौथ (३६) ।

श^०—(३४) कथं गन्धर्वो न भवामि । हिङ्गुज्जले इति । उक्तं छन्दः । हिङ्गुज्ज्वलदत्तमरीचचूर्णं व्याघारिततैलघृतैर्मिश्रम् । मुक्तमया पारभृतीयमासकथनाह(ह) मधुरस्वर इति ॥ १४ ॥ पारभृतमुपायनतस्येदं पारभृतीयमासम् (?) ।

श^०—(३५) भान्, अद्यापि चेटो नागच्छति ।

चेट—(३६) भीतखल्वहम् । माध्याह्निकसूर्य । मेदानी कुपितो राजदयालसस्थाने भविष्यति । तत्परित व्हामि । यातगोणा(गौ) यात(तम्) ।

१ गज्जा A B (c) २ गण^० A B (c) ३ मरिच^० A B (bc) D मरीच^० B (a) C J माराच^० E ४ तेल्लधिण्णि A B (bc) D तेल्लधिण्णि E K तेल्लि G ५ पारहु^० A B (abcd) D E ६ रहुदिअ I ७ रहुदीए G ८ मइशो E ९ मारो I १० हगे D इइ E इइ G ११ सल्लि A B (c), इशल्लि B (b) DE १२ शल्लि G शल्लि K १३ भावनाये B (a) १४ चड B (a) १५ णगच्छदि A B (abcd) D णगच्छदि E १६ मज्जेझल्लिक A B (bc) मज्जेझल्लिक B मज्जेझल्लिके D मइशदिण्ण H १७ माराच B B (ad), मिदार्ण H १८ जाथ जाथ B (a)

वसन्तसेना । हृद्दी हृद्दी । ण हु वड्डमाणअस्स अअं सरसं-
जोओ । किण्णेदं । किं ण हु अज्जचारुदत्तेण वाहनपरिस्समं
परिहरन्तेण अण्णो मणुस्सो अण्णं पवहणं पेसिदं भविस्सदि । 150
फुरदि दाहिणं लोअणं, वेवदि मे हिअअं, मुण्णाओ दिसाओ,
सव्वं ज्जेव विसण्हलं पेक्खामि (३७) ।

शकारः । नेमिघोपमाकर्ण्य । भावे भावे, आगदे पव-
हणे (३८) ।

विटः । कथं जानासि ।

155

शकारः । किं ण पेक्खदि भावे । वुड्डगूअले विअ घुल-
घुलाअमाणे लक्खीअदि (३९) ।

वस०-(३७) हृद्दि हृद्दि भये । न खलु वर्धमानकस्यायं
स्वरसंयोगः । किं नेदम् (मिदं) । किं न खल्वार्यचारुदत्तेन वाहनप-
रिश्रमं परिहरतान्यो मनुष्योन्यप्रवहणं प्रेषितं भविष्यति । स्फुरति
दक्षिणं लोचनम् । वेपते मे हृदयम् । शून्या दिशः । सर्वमेव
विसंहृतं पश्यामि ।

श०-(३८) भाव भाव, आगतं प्रवहणम् ।

श०-(३९) किं न पश्यति भावः । वृद्धशुकर इव घुरघुराय-
माणं लक्ष्यते ।

१ फडिस्समं A B (bc) C J. २ अण्णपप० A B (bc). ३ om. D E.
४ आगदे E G. There is much confusion about आगदे, हे and दे in this
page and the next). ५ पेउदि G; पेउदि K.

विटः । दृष्ट्वा । साधु लक्षितम् । अयमागतः ।

शकारः । पुंशयका थोवलका चेडा, आंगदेशि (४०) ।

160 चेटः । अध इं (४१) ।

शकारः । प्रवहणे वि आंगदे (४२) ।

चेटः । अध इ (४३) ।

शकारः । गोणावि आंगदे (४४) ।

चेटः । अध इ । (४५) ।

165 शकारः । तुम पि आंगदे (४६) ।

चेटः । तहासम् । भइंटेके, अहं पि आंगदे (४७) ।

श०—(४०) पुत्रक स्यावरक चेट, आगतोसि ।

चे०—(४१) अध किम् ।

श०—(४२) प्रवहणमप्यागतम् ।

चे०—(४३) अध किम् ।

श०—(४४) नृपभावप्यागतौ ।

चे०—(४५) अध किम् ।

श०—(४६) त्वमप्यागत ।

चे०—(४७) महारक, अहमप्यागत ।

१ लक्षितमपि B २ पुत्रका A B (c), पुत्रका B (a); पुत्रका B (b) I, पुत्रका D; पुत्रका G, पुत्रका H, पुत्रका J ३ प्रवहणक A B (c) D ४ आगत A B (bc) DFG ५ Four speeches after this om G ६ आंगदे A B (bc) D Gh ७ महके A B (bc) CDJ, महके B (a). ८ पि A B (abcd) I D L ९ आगत B (ab)

शकारः । ता पववेशोहि पवहणं (४८) ।

चेटः । कदलेण मग्गेण (४९) ।

शकारः । एदेण ज्जेव पाआलखण्डेण (५०) ।

चेटः । भेइटके, गोणा मलेन्ति । पवहणे वि भज्जेदि ¹⁷⁰

हग्गे वि चेडे मलामि (५१) ।

शकारः । अले लाअशालके हग्गे । गोणा मले अवले
कीणिइशं । पवहणे भग्गे अवलं घंडाइइशं । तुमं मले अण्णे
पवहणवाहके हुविइवादि (५२) ।

श०-(४८) तत्प्रवेशाय पवहणम् ।

चे०-(४९) कतरेण मार्गेण ।

श०-(५०) एतेनैव प्राकारखण्डेन ।

चे०-(५१) भट्टारक, वृषभाः(भौ) म्रियन्ते (येते) । पवहणमपि
भज्यते । अहमपि चेटो मरामि म्रिये ।

श०-(५२) अरे राजश्यालकीहम् । वृषभा(भौ) मृता(तौ)
अपरं(रौ) क्रेप्यामि । पवहणं भममपरं कारयिष्यामि । त्वं मृतोन्त्यः
प्रवहणवाहको भविष्यति ।

१ °शहि A B (c) DF. २ पणाल A B (bc) FGE; पाणाल D H; पणाल E.
३ मटके A B (ac) CD; मटके B (b). ४ मज्जेदि B D E F K. ५ हग्गे B (b)
E K. ६ अवलं A B (bc) D J. ७ लिलइशं A B (abcd) DF; किलि० H.
८ मट्टो? B (s). ९ अवलं A B (c); वलं B (b). १० °वदरसं B; °वदरसं G.
११ Twice B (a). १२ अवले B B (ad).

175 चेटः । शब्दं उववण्णं हुविइशदि । हेग्गे अत्तेणकेलके
ण हुविइशं (५३) ।

शकारः । अले शब्दं विं णउशदु । पांआलखण्डेण,
पवेशोहि पवहणं (५४) ।

चेटः । विभज्ज ले पवहणं । शंमं शामिणा विभज्ज ।
180 अण्णे पवहणे भोदुं । भेट्टके गेट्टेअ णिवेदेमि । प्रविश्य ।
कथं ण भग्गे । भेट्टेके, एंशे उवस्थिते पवहणे (५५) ।

शकारः । णे छिण्णा गोणा । ण मला लज्जं । तुमपि
ण मले (५६) ।

चे०—(५३) सर्वमुपपन्नं भविष्यति । अहमात्मनःकृते न भवि-
ष्यामि ।

श०—(५४) अरे सर्वमपि नश्यतु । प्राकारखण्डेन प्रवेशय
प्रवहणम् ।

चेटः—(५५) विभज्ज (भङ्ग्धि)रे प्रवहणं।समं स्वामिना विभज्ज
(भङ्ग्धि) । अन्यत्पवहणं भवतु । भट्टारकं गत्या निवेदयामि । कथं
न भदम् । भट्टारक, एतदुपस्थितं प्रवहणम् ।

श०—(५६) न उ(?) छिण्णालज्ज पु(पुं)धलीज । वृपमः(गौ)
न मृताः(तौ) । त्वमपि न मृतः । छिण्णालज्जेत्येकपदस्यापि मध्ये
पदान्तैरेव्ययहितत्वं शकारवचन(त्वा)दुपपद्यते ।

१ एगे B (b) E; अणकेलके (= भाग्यन कृते) A B (c), (= भाग्यनकृते) D;
अणकेलके B (b) E K. २ विविश B (a) ४ त्वमपि B; वि नशदु D; ५
वि नशदु G ६ पणम D; पणम E; पणम FGK. ७ पादेनउश B, एदेव K,
८ पव(व?)ण K. ९ सम? B (a). १० विभज्ज विभज्ज B B (ad). ११ अण्णु K.
१२ मरेके A B (ac) CDJ; मरेके B (b) E. १३ मृपम K. १४ After यणे B
(a). १५ om. B B (ad). १६ उवस्थिते B (a); पवहणे उवस्थिते G १७ नं A B
(c) D F. १८ छिण्णालज्ज (=पुंधलीज) D H १९ om. D H; मशु E.

चेटः । अध ई (५७) ।

शकारः । भाव औअच्छ । पवहणं पेक्खामो । भावे तुमं 185
मे गुल्लु पल्लमगुल्लु । पेक्खीअशि शादल्लके अब्भन्तल्लकेत्ति
कल्लणीएत्ति तुमं दाव पवहणं अग्गदो अहिल्लुह (५८) ।

विटः । एवं भवतु । इत्यारोहति ।

शकारः । अथवा चिश्ट तुमं । तुह वप्पकेल्लके पवहणे
ण तुमं अग्गदो अहिल्लुहशि । हेग्गे पवहणशामी । अग्गदो 190
हणं अहिल्लुहामि (५९) ।

विटः । भवौनेवं ब्रवीति ।

चे०-(५७) अथ किम् ।

श०-(५८) भाव आगच्छ । प्रवहणं पवहणः (वः) । भाव त्वमपि
गुरुः प्रथमगुरुः । प्रेक्षस्व सादरकोभ्यन्तरक इति (?) । (पुर-
तरणीय) इति त्वं तावत्प्रवहणममतोधिरोह ।

श०-(५९) अथवा तिष्ठ त्वम् । तव वप्रकृतं (?) प्रवहणं येन
ममतोधिरोहसि । अहं प्रवहणस्वामी । अमतः प्रवहणमधिरोहामि ।

१ आगच्छ BDFGK; आगच्छ E. २ गुल्लुमगुल्लु (=गुरोगुरुः) K. ३ om. A
(c) D. ४ om. D. ५ इत्यारोहमाणे? K. ६ अहण E K. ७ विट A B (ac)
J; चिट B (b) E; विट C; तिष्ठ K. ८ तुह्य (= तव प्रकृतं) A B (c);
ह्यं? (= तव संबन्धि) D also F H. ९ लुहति A B (abcd) D; अहिल्लुहति
K. १० इति B (b) L. ११ om. B B (ad). १२ दहामि E G. १३ नेव
JGK.

175 चेटः । शब्दं उववण्णं हुविशशदि । हंग्गे अत्तणकेलके
ण हुविशशं (९३) ।

शकारः । अले शब्दं पिं णउशदु । पांआलखण्डेण
पवेशोहि पवहणं (९४) ।

180 चेटः । विभज्ज ले पवहणं । शंमं शामिणा विभज्ज ।
अण्णे पवहणे भोदुं । भेट्टके गेटुंअ णिवेदेमि । प्राविश्य ।
कथं ण भग्गे । भट्टके, ऐशो उवत्थिदे पवहणे (९५) ।

शकारः । णं छिण्णा गोणा । ण मला लज्जं । तुमपि
ण मले (९६) ।

चे०—(९३) सर्वमुपपन्नं भविष्यति । अहमात्मनःकृते न भवि-
ष्यामि ।

श०—(९४) अरे सर्वमपि नश्यतु । प्राकारखण्डेन प्रवेशय
प्रवहणम् ।

चेटः—(९५) विभज्ज (भङ्ग्धि)रे प्रवहणसमं स्वामिना विभज्ज
(भङ्ग्धि) । अन्यत्प्रवहणं भवतु । भट्टारकं गत्वा निवेद्यामि । कथं
न भगम् । भट्टारक, एतदुपस्थितं प्रवहणम् ।

श०—(९६) न ल(?) छिण्णालज्ज पु(पुं)धलीज । वृषभः(भौ)
न मृताः(तौ) । एतमपि न मृतः । छिण्णालज्जेत्येकपदस्यापि मध्ये
पदान्तैरेव्यवहितत्वं शकारवचन(त्वा)दुपपद्यते ।

चेटः । अध ई (५७) ।

शकारः । भाव ओअच्छ । पवहणं पेक्खामो । भावे तुमं 185

पि मे गुलु पलमगुलु । पेक्खीअशि शादलके अब्भन्तलकेत्ति
पुलक्कलणीएत्ति तुमं दाव पवहणं अग्गदो अहिलुह (५८) ।

विटः । एवं भवतु । इत्यारोहति ।

शकारः । अथवा चिंइट तुमं । तुह धप्पकेलंके पवहणे

जेण तुमं अग्गदो अहिलुहशि । हेग्गे पवहणशामी । अग्गदो 190
पवहणं अहिलुहामि (५९) ।

विटः । भवोनेवं ब्रवीति ।

चे०-(५७) अथ किम् ।

श०-(५८) भाव आगच्छ । प्रवहणं पइयामः(वः) । भाव त्वमपि

मे गुरुः प्रथमगुरुः । प्रेक्षस्व सादरकोभ्यन्तरक इति (?) । (पुर-
स्करणीय) इति त्वं तावत्प्रवहणमप्रतोधिरोह ।

श०-(५९) अथवा तिष्ठ त्वम् । तव वप्रकृतं (?) प्रवहणं येन

त्वमप्रतोधिरोहसि । अहं प्रवहणस्यामी । अमतः प्रवहणमधिरोहामि ।

शकारः । जेइ वि हग्गे ऐव्वं भणामि तन्ना वि तुंहे
एणे आदले अहिलुह भंइटकेत्ति भणिट्ठु (६०) ।

195 विटः । आरोहनु भवान् ।

शकारः । एणे अम्पदं अहिलुहामि । पुंथका थाव्वं
लका चेडा, पल्लिवत्तावेहि पवहणं (६१) ।

चेटः । परीवर्य । अहिलुहदु भंइटालके (६२) ।

200 शकारः । अधिरुह्यावलोवय च शंइ नाटयित्वा त्वरितमवतीर्थं
विट कण्ठेयलम्ब्य । भावे भौवे, मेलेशि मेलेशि । पवहणाधिंल्लूडा

श०—(६०) यद्यप्यहमेव भणामि तथापि तवैव आचारोधि-
रोह भट्टारकेत्ति भणितुम् ।

श०—(६१) एष सांप्रतमधिरोहामि । पुत्रक स्यावरक चेट,
परिवर्तय प्रवहणम् ।

चे०—(६२) अधिरोहतु भट्टारकः ।

श०—शशं स्वासम्(?) । (६३) भाव, मरामि मरामि । श्रियेहमि-

१ जधि B (a), यई वि E २ एव BDE ३ तु एरोलाभले AB (c) Γ, तव corr
तुह B (a), तुष शिलाअल B (b), तुएरोआलालए (= आषार) D, तव एरो आआले
L GK, तुएरो अलाल H ४ अहिएहेत्ति A B (bc), °रुहेत्ति DGK, °रुहत्ति Γ
५ भट्टके om ति A B (c) D F, भट्टकेत्ति B, भट्टक B (a), भट्टके om ति B
(b) EK, भट्टके ति C J ६ भणिट्ठु A B B (bcd) EFG, भणिट्ठु B (a), °उ D,
७ एष G < °आत्ति? B (a) ८ पुंथका° AB (c) CDJ, पुंथकापाव° B (a)
पुरतका B (b), पुंथका E ९ पाडे° A B (bcd) DEGK १० वृत्त्य B b
११ भटा° AB (ac) DJ, भट्टालके E १२ वास B K, शश B (b) १४ om A
B (bc) D १५ भटे om ति A B (bc), भट्टेशि B D १६ om A B (bc),
(c) ति B, हगेभटे F or मलेशि मलेशि D. १७ °रुडा A B (abcd) D

लक्ष्मेशी चोले वा पडिवशदि । तां जई लक्ष्मेशी तदो उभे
वि मूशे । अथ चोले ता उभे वि खंजे (६३) ।

विटः । नै भेतव्यम् । कुतोत्र वृषभयाने राक्षस्याः
संवारः । मा नाम ते मध्याह्नार्कतापच्छिन्नदृष्टेः स्थावरकस्य
संकञ्चुकां छायां दृष्ट्वा भ्रान्तिरुत्पन्ना ।

205

शकारः । पश्यका थावलका चेडा, जीवेशि (६४) ।

चेटः । अथ इं । (६५) ।

शंकारः । भावे, प्रवहणाहिं इशियआ पडिवशदि ।
तौ अवलोएहि (६६) ।

त्यर्थः । प्रवहणाधिहृदा राक्षसी चौरौ वा प्रतिवसति । तद्यदि
राक्षसी तदोभावपि मुपितौ । अथ चौरस्तदोभावपि खादितौ । विह-
दोक्तिः शकारवचनत्वात्समाधेया ।

श०—(६४) पुत्रक स्थावरक चेट, जीवसि ।

चे०—(६५) अथ किम् ।

शं०—(६६) भाव, प्रवहणान्तः स्त्री प्रतिवसति । तदवलोकय ।

१ शि K. २ चोले.....लक्ष्मेशी om. B (a). ३ पलि^० BDEFGK.
४ om. J. ५ जई K. ६ ता E. ७ उभे? A B (bc). ८ वि DGH.
९ मुशे B (ab). १० कखजे BE; कखजे D. ११ न भेतव्यम् twice B B (abd).
१२ राक्षससंवारः B B (ad); राक्षस्या with स written above E; राक्षसस्य K.
१३ अवसर A B (bc) DEFG; वसरः K. १४ लिखि^० A B (bc) D; भि(दि)
I:GK. १५ स्थाव^० E. १६ सकञ्चुका D H. १७ पुत्रका A B (c) J; पुत्रका B
(a) G; पुत्रका B (b) E. १८ थावलके B (a). १९ जीवे शिसि? B (a)
२० om. D. २१ C. प्रवहणाधिहृदा B (a); प्रवहणाहि om. दृडा E K; प्रवहणा-
धिहृदा J. २२ इतिआ A B (c); विडिभिआ? B (a); इतिआ B (b); इथिआ
CDJK; इतिआ E; इडिआ H. २३ अतो पलोएहि K.

210 विटः । कथं स्त्री ।

अवनतशिरसः प्रयाम शीघ्रं

पथि वृषभा इव वर्षताडिताक्षाः।

मम हि सदसि गौरवप्रियस्य

कुलजनदर्शनकातरं हि चक्षुः ॥ १५ ॥

215 वसन्तसेना । सविस्मयमालमगतम् । कथं मम णअणाणं आ^१
आसअरो ज्जेव्व राअसोलओ । ता संसइदमिह मन्दभाआ । एसो
दाणिं मम मन्दभाइणीए ऊसरक्खेत्तपडिदो विअ वीअमुदी
णिप्फलो इध आगमणो संबुत्तो । ता किं एत्थ केरइस्सं (६७)।

शकारः । कौदले क्खु एरो बुँडूखोडे पवहणं नावलो-
220 णेदि । भावे, आलोएहि पवहणं (६८) ।

अवनतेति । पुष्पिताग्रा छन्दः । अत्र विटेनापि निजगौरवमु-
क्तम् ॥ १५ ॥

वस०—(६७) कथं मम नयनयोरायातकर एव राजदयालः ।
तत्सशयितास्मि मन्दभाग्या । एतदिदानीं मम मन्दभागिन्या ऊपर-
क्षेत्रपतित इव बीजमुष्टिर्निष्फलमिहागमनं संवृत्तम् । तत्किमत्र
करिष्यामि ।

श०—(६८) कातरः खल्वेष वृद्धचेटः प्रवहणं नावलोकयति ।
भाव, आलोकय प्रवहणम् ।

१ प्रयाम शीघ्रम्? B २ काते B (a) ३ शूलओ A B (c) ४ मणाए? B
(n) ५ ओसर B (a), कुसर? G ६ छेत्त A B (c), छेत्त B (b) DEGK
७ मुदो C, णअमुदी K ८ णिप्फलो A B (c) H ९ आगमो D १० करिरत्त
D ११ कौदले K १२ चेडे A B (bc) CDJ १३ अदि A B (c) DE.

विटः । को दोषः । भवत्वेवं तावत् ।

शकारः । कथं शिआला उड्डन्ति वाअशा वेच्चेन्ति ।
ता जाव भावे अक्खीहिं भक्खीअदि दन्तेहिं पेक्खीअदि
ताव हंग्गे पलाइइशां (६९) ।

विटः । वसन्तसेनां दृष्ट्वा । सविषादमात्मगतम् । कथमये मृगी 225
व्याघ्रमनुसरति । भोः कष्टम् ।

शरच्चन्द्रप्रतीकाशं पुलिनान्तरशायिनम् ।

हंसी हंसं परित्यज्य वायसं समुपस्थिता ॥ १६ ॥

जनान्तिकम् ।

वसन्तसेने, न युक्तमिदं नापि सदृशमिदम् ।

230

पूर्वं मानादवज्ञाय द्रव्यार्थं जननीवशात् ।

वसन्तसेना । णं । इति शिरश्चालयति ।

विटः । अशौण्डीर्यस्वभावेन वेशभावेन मन्यते ॥ १७ ॥

श०—(६९) कथं शृगाला उड्डीयन्ते वायसा व्रजन्ति । धावन्ती-
त्यर्थः । तद्यावद्भावोक्षिभ्यां भक्ष्यते दन्तैः प्रेक्ष्यते तावदहं पलायिष्ये ।
विरुद्धोक्तिः शकारवाक्यत्वात् ।

वि०—शरच्चन्द्रेति । अनुटुप् । अप्रस्तुतप्रशंसात्रालंकारः ॥ १६ ॥
सदृशमनुरूपम् । पूर्वमिति । अनुटुप् । पूर्वं यदा दशसहस्रसुवर्ण-
मुद्राणामलंकारः (राः) प्रवहणं च प्रेषितं तदेत्यर्थः । मानाद्गवात् ।
राजश्यालमिममवज्ञाय तिरस्कृत्येदानीं द्रव्यनिमित्तं जननीवशात् ।
इहैवागतासीति शेषः । अशौण्डीर्यस्वभावेनानौदार्यप्रकृत्या वेश्या-
त्वादागतासीति मन्यते जनेनेत्यर्थः ॥ १७ ॥

१ लला A B (bc) D. २ उड्डीयन्ति A B (c) I; उड्डीय(ए)न्त D. ३ व्रजन्ति
A B (bc) DEFK; वज्जन्ति B. ४ om. B (a). ५ हंग्गे A B (bc) DEK.
६ मादा दव (मादाद?) B B (ad). ७ ण इति om. A B (c); वेति B (ab).
८ शौण्डीर्यं B (a).

- ननुक्तमेव मया भवतीं प्रति 'सममुपचर भद्रे सुप्रियं चाप्रियं च'।
 235. - वसन्तसेना । प्रवहणविपज्जामेण आअदा । सरणागः
 दम्हि (७०) ।

विटः । न भेतव्यं न भेतव्यम् । भवत्वेनं वञ्चयामि ।
 शकारमुपगम्य । काणेलीमातः, सत्यं राक्षस्येवात्र प्रति-
 वसति ।

- 240 शकारः । भावे भावे, जइ लंक्खशी पडिवशदि ता
 कीश ण तुमं मूरोदि । अर्धं चोले ता किं^० तुमं ण भक्खि-
 दे (७१) ।

विटः । किमनेन निरूपितेन । यदि पुनरुद्यानपरंपरया
 पद्म्यामेव नगरीमुज्जयिनीं प्रविशावस्तदा को दोषः स्यात् ।

- 245 शकारः । एवं किदे^१ किं भोदि (७२) ।

विटः । एवं कृते व्यायामः सेवितो धुर्याणां च परिश्रमः
 परिहृतो भवति ।

वस०-(७०) प्रवहणविपर्यासेनागता । शरणागतास्मि ।

श०-(७१) भाव भाव, यदि राक्षसी प्रतिवसति तत्किम-
 र्थं न त्वां मुष्णाति । अथवा(?) चोरस्तदा किं त्वं न भक्षितः ।

श०-(७२) एवं कृते किं भवति ।

१ ०५ वा दिव्य वा B DEFGK २ आगदा C J ३ भवत्वेन^२ G. ४ om DE.
 ५ om G ६ जयि G ७ लवणशी D ८ अथवा AB (bo); अथवा DF
 ९ चोडे AB (c) DEFG, चोडे B (b) १० कीदा B ११ ण तुमं लज्जे (=जादित) B
 B (ad) १२ विहाणे^० AB (c) F १३ एव L १४ om G, किए K १५ ०५म
 B (a)

। शकारः । एवं भोदु । थावलजा चेडा, णहं पवहणं ।
अथवा चिइंठ चिइंठ । देवदानं बम्हणाणं च अग्गदो चलणेण
गच्छामि । णहि णहि । पवहणं अहिल्लुहिअ गच्छामि । 250
जेण दूलदो मं पेक्खिअ भणिइंशान्ति एसे शे लइंठअशाले
भइंठालके गच्छदि (७३) ।

विटः । स्वगतम् । दुष्करं विपमौषधीकर्तुम् । भवत्वेवं
तावत् । प्रकाशम् । काणेलीमातः, एषा वसन्तसेना भवन्तम-
भिसारयितुमागता । 255

वसन्तसेना । सन्तं पावं सन्तं पावं (७४) ।

शकारः । सहर्षम् । भौवे भावे, मं प्रबलपुलिंशं मनु-
इंशं वासुदेवकं । (७५) ।

श०—(७३) एवं भवतु । स्थावरक चेट, नय प्रवहणम् ।
अथवा तिष्ठ तिष्ठ । देवदानं ब्राह्मणानां चाप्रतधरणेण गच्छामि ।
णहिं णहि । प्रवहणमधिरुहं गच्छामि । येन दूरतो मां प्रेक्ष्य भणि-
प्यन्ति एष स राष्ट्रियइयालो भट्टारको गच्छति ।

वस०—(७४) शान्तं पापं प्रतिहतममङ्गलमिति ।

श०—(७५) भाव, मां प्रबलपुरुषं मनुष्यं वासुदेवकं वासुदेव-
सदृशम् । 'इवे प्रतिकृतौ' इति सूत्रेण कन् । अथ इवाश्वक (इव
प्रतिकृतिरश्वकः) इतिवत् ।

१ तिष्ठ once AB (abcd); चिडाचिड DGJ; चिडाचिड C. २ गच्छामि E; गच्छामि
K. ३ om. E. ४ लुहिअ B. (b) ५ om. E. ६ लइंठिअ AB(bc) E; लइंठिअ
B (a) GDHJ. ७ मडा° A B (bc) E; मडा B (a) CDJ. ८ मोरपी° AB
(bc) .D. ९ स-तं पावं once AB (bc) D, सन्त EFG. १० om. AB (be)
DEFG. ११ पवर° F. १२ लिंठमणु° AB (bc). १३ वासुदे° AB (abcd) वकं
CGJ; वासुदेवक K.

विटः । अथ किम् ।

260 शकारः । तेण हि अपुव्वा शिली शमाशादिदे । तदिश
काले मए लोशाइदा । शेम्पदं पादेशुं पडिअ पंशादेमि (७६) ।

विटः । साध्वभिहितम् ।

शकारः । एशे पादेशु पँडेमि । इति वसन्तसेनामुपमृत्य ।
अत्तिके, अम्बिके, शृणु मम विष्णन्ति (७७) ।

265 एशे पैडामि चलणेशु विशालणेत्ते
हेइतज्जलि दशणहे तैवे शुद्धदन्ति ।
ज त मए अँवकिद मँदणातुलेण
त खम्मिदाशि^१वलगात्ति तव म्हि दाशे ॥ १८ ॥ (७८) ।

श०—(७६) तेन हि अपूर्वा श्रीः समासादिता । तस्मिन्काले
मया लोशाइदा रोपिता । साप्रत पादयो पतित्वा प्रसादयामि ।

श०—(७७) एष पादयो पतामि । अत्तिके हे मात । अम्बिके,
शृणु मम विष्णन्तिम् । एशे पडामीति । वसन्ततिलका उन्द ।
(७८) एष पतामि चरणयोर्विशालनेत्रे हस्ताञ्जलिं दशनखे(?)
तव शुद्धदन्ति । यत्तन्मयापकृत मदनातुरेण तत्क्षामितासि (?)
वरगात्रि तवास्मि दासः ॥ १८ ॥

१ सादिदा AB (c) २ लोशादिदा B (a) लामाशादिदा B (b) लावशादिदा K
३ मपद AB (abcd) h ४ पादसु AB (abcd) EF पादसु K ५ पशादेमि
B (a) ६ पादेशु AB (abcd) DEF ७ पडमि B (a) ८ अम्बिए AB (bc)
D F ९ शृणु B (a) एणु h १० विपत्ति BD ११ पडाम J १२ हयञ्जलि
AB (abcd) CDJ १३ तुव B (b) १४ अवकद E १५ मदणाउलण AB (bc)
DEF मधनाउलण B १६ १८ि AB (c) क्षामदास L

वसन्तसेना । संक्रोधम् । अवेहि । अगज्जं मन्तेसि (७९)।

इति पादेन ताडयति ।

270

शकारः । संक्रोधम् ।

जे चुम्बिदे अम्बिकमादुकेहिं

गेंदे ण देवाँण वि जे पणामं ।

शे पाडिदे-पादतलेण मुण्डे

वणे शिआलेण जधा मुँदडे ॥१९॥ (८०)

275

अले थावलआ चेडा, काहिं तुएँ ऐंशा शैमाशादिदा (८१)।

चेटः । भैरुके, गामशैअलेहिं लुँडे लाअमग्गे । तदे
चालुदेत्तेश लुक्खवाडिआए पवहणं थाविअ तहिं ओद-
लिअ जाव चक्खेँडिअं कलेमि ताव ऐंशा पवहणविपज्जा-
शेण इह आलुँडेत्ति तकेमि (८२) ।

280

वस०—(७९) अपेहि । अनार्यं मन्त्रयसि ।

श०— जं चुम्बिदे इति । (८०) यच्चुम्बितमम्बिकामातृकामि-
र्गतं न देवानामपि यत्प्रणामम् । तत्पातितं पादतलेन मुण्डं वने
शृगालेन यथा मृताङ्गम् । [उपजातिच्छन्दसा श्लोकः] ॥ १९ ॥

(८१) अरे स्यावरक चेट, कुत्र त्वयैषा समासादिता ।

चे०—(८२) भट्टक, मामशकटै रुद्धे (जो) राजमार्गे (गः) । तदा
घारुदत्तस्य वृक्षवाटिकायां प्रवहणं स्यापयित्वा तत्रावतीर्य यावच्चक्र-
परिवृत्तिं करोमि तावदेषा प्रवहणविपर्यसेनेहारूढ (टि) ति तर्कयामि ।

१ om: B B (ad). २ मादुके twice? B (b). ३ गदी G; गदे K. ४ देवाणं
वि K. ५ पणाम B (a). ६ मुण्डे...शिआलेण om: B (a). ७ भिदडे B B (ad);
मदडे C; मददे D मुदिदे II. ८ थावलअ G. ९ तए EGK. १० एसा B (a).
११ समासादिता B (a). १२ भट्टके AB (ac) J; भट्टके B (b) E. १३ अशअडे
हि D. १४ रुद्धे AB (bc) DEK. १५ दत्तस AB (abcd) १६ चक्खेँडिअं B
(a). १७ एसा B (a). १८ एण B (a). १९ आलुँडे D.

शकारः । कथं पवहणत्रिपेज्जाशेण आगदा । ण मं^१
 अहिशालिदुं । ता ओदल ओदल मम केलकादो पवह-
 णादो । तुमं त दलिइशर्थवाहपुत्तकं अहिशालेशि । मम
 केलकाइं गोणाइं वाहेशि । ता ओदल ओदल गब्भदाशि
 285 ओदल ओदल (८३) ।

वसन्तसेना । तं अज्जचारुदत्तं अहिसारेसि त्ति जं सबं
 अलङ्किदमिह इमिणा वअणेण । संपदं अं जं भोदु तं भोदु (८४) ।

शकारः । ऐदेहि दे दशणेहुप्पलमण्डलेहि

हेहेतेहिं चोडुशेदताडणलम्पडेहि ।

290

कंटासि दे वलतणुं णिअजाणकादो

केशेशु वालिदेइअं वि जेहा जंडाऊ ॥२०॥ (८५)

श०-(८३) कथं पवहणत्रिपर्ययेगा(र्यसेना)गता । न मामभिशी-
 लि(सारथि)तुम् । तदवतरावतर मम कृतात्पवहणात् । त्व तं दारिद्र-
 सार्थवाहपुत्रकमभिसारयसि(सरसि) । मदीयान(न्)(यो)वृषभान्(भो)
 वाहयसि । तदवतरावतर गर्भदास्यवतरावतर ।

वस०-(८४) तमार्यचारुदत्तकमभिसारयसीति(सरसीति)यद्यदी-
 त्यर्थः । सत्यमलकृतास्म्यमुना वचनेन । साम्प्रतं न(?)यद्भवतु तद्भवतु ।

श०-एदेहि दे इति । वसन्नतिलका उन्दः । (८५) एताभ्यां

१ °पल्लवेण AB (bc) EFGK (=विपर्ययेण AB (c), °पल्लवप्रणेण (=पारिवर्तनेन) D, °पल्लववगेण ? H २ अहिशीलिदुं (=अभिशीलितु) AB (c) DF. ३ om B ४ °शशवाह° AB (bc) CDK, °सत्यवह° B (१), °शशवाह° E. ५ °पुनइक AB (bc) F, पुनके ? B ६ कलिहाइ ABB (abd) * om B B (ad) E ८ चट्ट-
 दनाक B (b), चारुदणाक DEFG * अहेशलोश B (१) १० om अ. J. ११ एदेहि CJ १२ °ण हप्पल AB (c) १३ इत्येहिं AB (abcd) DJ, इत्येहिं G १४ चोडु ? E १५ शत B (१) १६ लम्पडेहिं B (a), लम्पडेहिं D १७ वशमि AB (c) GK, वशमि B, वशमि E १८ °दअ इवे जग B (a), °दअ भेग B (b), °दा अ३ EGH १९ अदा B (b) २० अडाउ AB (abcd), अडाउ G.

विटः । अग्राह्या मूर्धजेऽप्येताः स्त्रियो गुणसमन्विताः ।

ने लताः पल्लवच्छेदमर्हन्त्युपवनोद्भवाः ॥२१॥

तदुत्तिष्ठ स्वम् । अहमेनामवतारयामि । वसन्तसेने अव-
तीर्यताम् ।

295

वसन्तसेना । अवतीर्य एकान्ते स्थिता ।

शकारः । स्वगतम् । जे शे मम वअणावमाणेण तदा
लेशाग्गी शन्धुक्खिदे अज्ज एदाए पादप्पहालेण अणेण
पञ्जलिदे । तं शम्पदं मालेमि णं । भोदु एव्वं दाव ।
प्रकाशम् । भावे भावे ।

300

जदिच्छेदो लम्बदशाविशालं

पावौलअं शुत्तेशदेहिं शुत्तम् ।

ते दशनखोत्पलमण्डलाभ्यां हस्ताभ्यां चाटुशतताडनलम्पटाभ्या-
म् । कर्षामि । ते त्वाम् । धरतनुं निजयानकात्केशेषु घालिदयिता-
मिव यथा जटायुः । पाटान्तरे हनूमान् । [हणूमे](?) ॥२०॥ सर्व-
मिदं शकारवचनतया विरुद्धं हतोपमं चेति न विस्मरणीयम् ।

अग्राह्या इति । अनुटुप् ॥ २१ ॥

श०-(८६) योसौ मम वचनावमानेन तदा रोपाग्निः संधुक्षि-
तोऽथैतस्याः पादप्रहारेणानेन प्रज्वलितः । तत्साम्प्रतं मारयाम्येनाम् ।

१ नु B (a). २ लता AB (abcd) DK. ३ °नु पवनोद्भवाः AB (c) E; °नु-
पवनोद्भवाः DF. ४ स्वहमेना° BB (ad). ५ वचना° AB (c); वचनव° BB
(abd) DE.; वचना° GK. ६ लेशाग्गी B (a). ७ °उदे AB (bc) EG, तदुत्तिष्ठे
B (a). ८ °प्रहारेणानेन B (a); अनेन पादप्प° K. ९ °लिदो AB (c) D; °लिद
B (a). १० ता त° B () I. ११ पदं E. १२ जदिदस्थते B (a); °स्थमे B (b).
१३ पावौलअं B (a). १४ शदेहि B (b) C.

भेशं च खादुं तह तुष्टि कादुं

चुहू चुहू चुकुं चुहू चुहूति ॥ २२ ॥ (८६)

305 विटः । ततः किम् ।

शकारः । मम पिअं कलेहि (८७) ।

विटः । वाहं करोमि वर्जयित्वा त्वंकार्यम् ।

शकारः । भाँवे, अकज्जाह गन्धे वि णत्थि । लेक्खशी-
कावि णत्थि (८८) ।

310 विटः । उच्यतां तर्हि ।

शकारः । मालेहि वेशेन्तशेणिअं (८९) ।

विटः । कणौ पिधाय ।

भवत्वेवं तावत् । भाव भाव । जदित्य(च्छ)शे इति । उपेन्द्रवज्रा
छन्दः । इन्द्रवज्रा च । यदीच्छसि लम्बदशाविशालं प्रावारकं
स्रत्रशतैर्युक्तम् । मांसं च खादितु तथा तुष्टिं कर्तुं चुहू चुहू चुकुं चुहू
चुहू इति । चतुर्थचरणो भक्षणशब्दानुकारः ॥ २२ ॥

श०-(८७) मम प्रियं कुरु ।

श०(८८) भाव, अकार्यस्य गन्धोपि नास्ति । राक्षसिकापि(?)
नास्ति ।

श०-(८९) मारय वसन्तमेनाम् ।

वि०-वालामिति । वसन्ततिलकाछन्दः । वेशेन वेद्याजनस-
माश्रयेण न सदृशः प्रणयः प्रीतिरूपचारश्च यस्यास्ताम् । प्रणयस्यो-

१ मस B (a) २ तुष्टि AB (c) J, तुष्टि B (ab) k. ३ चुहू K ४ चुहूति G,
चुरति K. ५ om. B (b) ६ अकार्यम् AB (c) DE ७ भावे भावे B B (abd).
८ °काज्जा° AB (bc) ९ गन्ध B (a) १० गदित् B (a) ११ लम्बदशावि (=र-
सोपि) B, लम्बदशा B (b) लम्बदशावि E, लम्बदशावि GK. १२ वसन्त' A
B (c) J

बालां स्त्रियं च नगरस्य विभूषणं च

वेद्यामवेशसदृशप्रणयोपचाराम् ।

एनामनागसमहं यदि घातयामि

केनोद्भुपेन परलोकनदीं तरिष्ये ॥२३॥ ✓

315

शकारः । अहं ते भेडकं दद्रेदशं । अण्णं च । विविक्ते उ-
ज्जाणे इध मालन्तं कीं तुमं पेक्खिंशदि (१०) ।

विटः । पश्यन्ति मां दशदिशो वनदेवताश्च

चन्द्रश्च दीप्तकिरणश्च दिवाकरोयम् ।

धर्मानिलौ च गगनं च तथान्तरात्मा

भूमिस्तथा सुकृतदुष्कृतसाक्षिभूता ॥२४॥ ✓

320

शकारः । तेण हि पडन्तोवाँलिदं कदुअ मा-
लेहि (११) ।

विटः । मूर्ख, अपध्वस्तोसि ।

325

पचारो यस्यास्तामिति वा । अनागसमनपराधाम् । उद्भुपेन
नौकया ॥ २३ ॥

श०—(१०) अहं ते मेधं(?) दास्यामि । अन्यच्च । विविक्त
उद्यान इह मारयन्तं कस्त्यां प्रेक्षिष्यते ।

वि०—पश्यन्तीति । पूर्वोक्तं छन्दः । तदानीं मध्याह्ने रवेर्मस्तक-
स्थितत्वादाह अयमिति । पुतेष्टादश साक्षिणः प्रत्यक्षाः प्रत्यक्षं प्रेक्षन्त
इत्याह । सुकृतेत्यादि ॥ २४ ॥

श०—(११) तेन हि पदान्तापचारितां कृत्या मारय ।

वि०—अपध्वस्तो नष्टः ।

१ नरलोकविभू° K. २ प्रणयोप° B (a) ३ दद्रेदं AB (c); दद्रेदं B (a).
४ अणं AB (c). ५ के B. ६ पेक्ख° K. ७ वाँलिदं AB (bc) F; वाँलिद B
(a); वाँलिदं (= नरलोकं D) DII. ८ विभूतो° B (a).

शकारः । अधम्मभीलू एशे वुहुँकोले । भोदु । योव-
लकं चेडं अणुणेमि । पुंउथका थावलका चेडा, शोवण्ण-
खहुँआइं दइइशं (९२) ।

चेटः । अहं पि पाहिलिइशं (९३) ।

330 शकारः । शोवण्णं दे पीठकं कालइइशं (९४) ।

चेटः । अहं पि उवविशिइशं (९५) ।

शकारः । शव्वेँ दे उच्छेइइशं दइइशं (९६) ।

चेटः । अहं पि खाइइशं (९७) ।

शकारः । शोव्वचडाणं महत्तलेकं कलेइइशं (९८) ।

श०—(९२) अधर्मभीसुरेण वृद्धशृगालः । भवतु । स्थावरक-
चेटमनुनयामि । पुत्रक स्थावरक चेट, सुवर्णकटकानि दास्यामि ।

चे०—(९३) अहमपि धारयिष्यामि ।

श०—(९४) सौवर्णं [ते] पीठकं कारयिष्यामि ।

चे०—(९५) अहमप्युपवेक्ष्यामि ।

श०—(९६) सर्वं त उच्छिष्टं दास्यामि ।

चे०—(९७) अहमपि खादिष्यामि ।

श०—(९८) सर्वचेटकानां महत्तरकं कारयि(करि)ष्यामि ।

१ नीरु G २ घाले AB (bc) (-शृगाल AB (c) (=कोट्ट ? D) J.F.K, दु-
खोले G, ३ °वलचेड AB (c) D, °क चेड B (b), E °वलभ ने J ४ पुत्तका AB
(c) CDJ, पुत्पथका B (१), पुस्तका B (b), पुस्तका E ५ शोवण्ण DH ६ ख-
सुभाइ AB (c); खण्डइ B (a), कलभइ DH, खण्डभाइ E, खण्डुआइं K ७ दे दइइश
B B (ad) ८ अह वि (or) वि AB (abcd) D, ९ पलिहिइश C J १० °णे AB
(c) DF ११ पीठके AB (c) FGK, पीठ B om B (a), पीठ B (b), पीठक C
१२ सव्य AB (c) D, १३ उविइश AB (c), उच्छिष्टउभ BG; उच्छिष्ट B (ab) E
K; उच्छिष्ट CDHJ, १४ दविइश B (a) १५ °वेडकाण AB (bc) DEFG, सव-
वेडकाण G, १६ °लज B १७ कलइइश K.

चेटः । भ्रष्टके, हुविशं (१९) ।

335

शकारः । तां मण्णेहि मम वञ्चणं (१००) ।

चेटः । भ्रष्टके, शब्दं कलेमि वज्जिअं अकज्जं (१) ।

शकारः । अकज्जाह गन्धे वि णंत्थि (२) ।

चेटः । भण्णादु भ्रष्टके (३) ।

शकारः । एणं वञ्चन्तशोणिअं मालेहि (४) ।

340

चेटः । पशीददु भ्रष्टके । इअं मए अणज्जेण अज्जा
पवहणपलिवत्तणेण आणीदा (५) ।

शकारः । अले चेडा, तवावि ण पहेवामि (६) ।

चे०-(१९) भ्रष्टक, भविष्यामि ।

श०-(१००) तन्मन्यस्व मम वचनम् ।

चे०-(१) भ्रष्टक, सर्वं करोमि वर्जयित्वाकार्यम् ।

श०-(२) अकार्यस्य गन्धोऽपि नास्ति ।

चे०-(३) भणतु भ्रष्टकः ।

श०-(४) एनां वसन्तसेनां मारय ।

चे०-(५) प्रसीदतु भ्रष्टकः । इयं मयानार्येणार्या प्रवहणप-
रिवर्तनेनानीता ।

श०-(६) अरे चेट, तवापि न प्रभवामि । न प्रभुर्भवामी-
त्यर्थः ।

१ भ्रष्टके AB (ac) CDJ; भ्रष्टकं B (b) E. २ मण्णेहि AB (c) माण्णेहि? (=मानप) D. ३ वचनं H. ४ कलशशं B B (ad). ५ कलेमि B (b); विण्णमि E; आदिम K. ६ भणतु E. ७ भ्रष्टके AB (ac) CDJ; भ्रष्टके B (b) E. ८ दूर्वाकार्यस्य? K. ९ पण्डितं AB (abcd) D. १० अणित्तं B (a). ११ अलेके EK; अले अले G. १२ पवहणमि D.

चेटः । पहेवदि भेटके शलीलाह ण चालिचाह । ता
345 पशीददु पशीददु भेटके । भाँआमि क्खु अहं (७) ।

शकारः । तुमं चेडे मम भविअ कइश भाँआशि (८) ।

चेटः । भेटके, पल्लोअइश (९) ।

शकारः । के शे पल्लोए (१०) ।

चेटः । भेटके, शुकिददुकिदइश पलिणामे (११) ।

350 शकारः । 'केलिशे शुकिदइश पलिगामे (१२) ।

चेटः । जौदिशे भेटके बहुशोवण्णमण्डिदे (१३) ।

चे०—(७) पभवति भट्टारकः शरीरस्य न चारित्र्यस्य । तत्प-
सीदतु प्रसीदतु भट्टकः । विभेमि खल्वहम् ।

श०—(८) त्वं चेटो मम भूत्वा कस्य(स्मात्) विभेषि ।

चे०—(९) भट्टक, परलोकस्य(कात्) ।

श०—(१०) कः स परलोकः ।

चे०—(११) भट्टक, सुकृतदुःकृतस्य परिणामः ।

श०—(१२) कीदृशः सुकृतस्य परिणामः ।

चे०—(१३) यादृशो भट्टको बहुसुवर्णमण्डितः ।

१ पवदि D. २ भटलेके ? B (b), भटालके E, भटालके G. with this excep-
tion same as 2 throughout the page. ३ om. B B (ad). ४ add मइके (once
more before भाँआमि) D. ५ चेट मम AB (bc); मम चेडे J. ६ भाँआशि ?
B (a). ७ पर° B (a). ८ मइके E. ९ °दुखिअदइश AB (c) EK, °दुकिदपलि° B,
°दुखिअद पलि° B (b), दुखिअ G. १० °गामे D. ११ केइशे AB (c); कीलिशे BD,
कीदिशे B (a); केइशे B (b), केदिशे E. १२ जादिशे AB (c) D. १३ भटके AB
(abcd) CDJ, भटके K.

शकारः । दुक्किददश केलिशे (१४) ।

चेटः । जादिशे हेगो पलपिण्डभक्खके भूदे । ता
अकज्जं ण कलददशं (१५) ।

शकारः । अले, ण मालिददशि (१६) । इति बहुविधं ३५५
ताडयति ।

चेटः । पिददु भदके । मालेदु भदके । अकज्जं ण
केलददशं ।

जेण म्हे गवभदाशे विणिम्मिदे भाअपेअदोशेहिं ।

अहिअं च ण कीणिददशं तेण अकज्जं पलिहलामि ॥२५॥ (१७) ३६०

श०-(१४) दुक्कृतस्य कीदृशः ।

चे०-(१५) यादृशोहं परपिण्डभक्षको भूतः । तदकार्यं न
करिष्यामि ।

श०-(१६) अरे, न मारयिष्यसीति(?) ।

चे०-(१७) ताडयतु भद्रकः । मारयतु भद्रकः । अकार्यं न
करिष्यामि । जेण म्हीनि । आर्याउन्दः । येनास्मि गर्भदासो
विनिर्मितो भागधेयदोपैः । अधिकं च न कीणि(के, करि)ष्यामि
तेनाकार्यं परिहरामि ॥ २५ ॥

१ दुक्किददश AB (bc), दु किदस (स) E; दुक्खिददश G; दुक्खिददश K. २ केलिशे
BDH; केलिशे G. ३ हेगे AB (bc) DE. ४ पलपिण्ड° B (a) GK; परपिण्ड° D;
परपिण्ड° H; वड°? E. ५ पुदके BB (d); पुदके B (a). ६ जादे B B (ad).
७ अकज्जं AB (c); अकज्जं D. ८ णि K. ९ पिददु AB (bc) CDGJK;
विदु B (a). १० माले.. के om. G. ११ अकज्जं AB (bc) D. १२ विरसं K.
१३ हि E. १४ अधिअ(?) H. १५ केलिददश DH. १६ तेण अहं अक° AB (abcd)
DG, तेन अकज्जं CJ. १७ पाडे° AB (abcd) DEKG.

वसन्तसेना । भाव, शरणागदम्हि (१८) ।

विटः । काणेलीमातः, मर्षय मर्षय । साधु स्थावरक साधु ।

अप्येष नाम परिभूतदेशो दरिद्रः

प्रेष्यः परत्र फलमिच्छति नास्य भर्ता ।

365

तस्मादमी कथमिवाद्य न यान्ति नाशं

ये वर्धयन्त्यसदृशं सदृशं त्यजन्ति ॥ २६ ॥

अपि च ।

रन्ध्रानुसारी विषमः कुतान्तो

यदस्य दास्यं तव चेश्वरत्वम् ।

370

श्रियं त्वदीयां यदय न भुङ्क्ते

यदेतदाज्ञां न भवान्करोति ॥ २७ ॥

शकारः । स्वगतम् । अधर्माभिलुए बुद्धुखोडे । पललोअ-
भीर्लू एशे गब्भदाशे । हंगे लंदिअशाले कइश भाआमि

वस०—(१८) भाव, शरणागतास्मि ।

वि०—अप्ये(प्ये)पेति । वसन्ततिलका छन्दः । दशावस्था ।

प्रेष्य(प्यो) दासोपि सन् । परत्र परलोके । असदृशमनुरूपम् ।

वधुपापादि । सदृशमनुरूपम् । पुण्यादि ॥ २६ ॥ रन्ध्रेति ।

कुतान्तो दैवम् । [उपजातिछन्दः] ॥ २७ ॥

श०—(१९) अधर्मभीरुको वृद्धभृगालः । परलोकभीरुरेप
गर्भदासः । अहं राष्ट्रियश्यालः कस्य(स्मान्) विभेमि वरपुरुषमनुष्यः ।

१ शरणा^० ABB (abcd) D. २ अप्येवमेव K. ३ °दृशं AB (bc), दिशो D.
४ °शस्यजते च साधुं K. ५ तदीया B (a). ६ °भीलुए B B (bd) D, °भीरु B (s),
भीरु पशे K. ७ बुद्धुखोडे D; उद्धुखोडे G. ८ °भीर्लू ABB (bc), °भीर्लू B (a).
९ हंगे AB (bc) DE. १० लटिअ० AB (c), लटिअ B (a) CD, लटिअ B (b)
E, लटिअ K.

वलपुलिशमणुदशे । प्रकाशम् । *अले गब्भेदाशे चेटे, गच्छे
तुमं । ओवेलके पँविशिअ वीशन्ते एअन्ते चिइट (१९) । 375

चेटः । जं भइटेके आणवेदि । वसन्तसेनामुपसृत्य । अज्जए,
एत्तिके मे विहवे (२०) । इति---निष्कान्तः ।

शकारः । परिकरं बभन् । चिइट वशन्तशेणिए, चिइट ।
मालइशं (२१) ।

विटः । आः ममाग्रतो व्यापादयिधेयसि । इति गले गृह्णाति । 380

शकारः । भूमौ पतति । भौवे, भइटेके भौलेदि । इति
मोहं नाटयति । चेतनां लब्ध्वा ।

शब्दकालं मए पुइटे मंशेण अ धिएण अ ।

अज्ज कज्जे शैमुप्पण्णे जौदे मे वेलिए कथं ॥ २८ ॥

अरे गर्भदास चेट, गच्छ स्वम् । अपवारके प्रविश्य विश्रान्त
एकान्ते तिष्ठ ।

चे०-(२०) यद्गृहक आज्ञापयति । आर्थे, एतावान्मे विभयः ।

श०-(२१) तिष्ठ वसन्तसेने, तिष्ठ । मारयिष्यामि ।

श०-(२२) भाव, भइटेके मारयति(?) (भर्ता मार्यते) । शब्देति ।

अनुदुष्ट । सर्वकालं मया पुटो मांसेन च घृतेन च । अद्य कार्ये

*अलेअले G. १ °दश BDE, °भदाश K. २ गच्छे AB (c); गच्छे EK. ३ अई ओव०
AB (bc), अथि B (c); अई (=अये DK) DEK, अथि F; अथि तुवलके G ४ पावि० ?
B (b); पवे० EGK. ५ वीशन्तेवि B (b). ६ चिइ AB (ac) DJ; चिइ B
(b), चिइ C. ७ भइटेके AB (abcd) J. ८ चिइ AB (c), चिइ B (a). ९ वशन्तसेने
D, वसन्त० E; वसन्तसेने H. १० om. B B (ad). ११ °यति BB (bd)
EGK; °दप्य इतीति ? B (a). १२ भावे भव B (a); भावे भवेअ K. १३ भइटेके AB
(c) D, °इटेके BE, भइटेके B (ak); भइटेके B (b) १४ मालोअदि AB B (abcd)
DEGK. १५ पुइटे AB (c) CDJ; पुइटे B (ab) E; पुइटे G. १६ समु० AB (c).
१७ आद ? G. १८ नैलए AB (bc) F; नैलए B (a) CJ; नैलए DH; नैलए ३० E.

385 विचिन्व । भोदु । लङ्गे भए उवाए । दिण्णा बुडूखोडेण शीलः
 श्वालणशण्णा । ता एदं पेशिअ वशन्तशेणिअं मालइशं । एवं
 दाव । प्रकाशम् । भावे, जं तुमं मए भणिदे तं कथं हग्गे एवं
 वेडूकेहिं मेल्लकप्पभाणेहिं कुलेहिं जादे अकज्जं कलेमि । एवं
 एदं अङ्गीकलवेदुं मए भणिदं (२१) ।

390

विटः । किं कुलेनोपदिष्टेन शीलमेवात्र कारणम् । ✓

भवन्ति सुतरां स्फीताः सुक्षेत्रे कण्टकिट्टमाः ॥ २१ ॥

शकारः । भावे, एगा तव अग्गदो लज्जाअदि । ण मं
 अङ्गीकलेदि । ता गच्छ । थावलअचेडे मए पिशिट्ठे गदेवि ।
 समुत्पन्ने जातो मे वैदिकः (री) कथम् ॥ २८ ॥ भवतु । लब्धो मयो-
 पायः । दत्ता वृद्धशृगालेन शिरधालनसंज्ञा । तदेतंप्रेष्य वसन्तसेनां
 मारयिष्यामि । एवं तावत् । भाव, यत्त्वं मया भणितस्त्वं (स्त) त्कय-
 महमेवं बृहत्तरैः पत्रपुटप्रमाणैः कुलैर्जातो कार्यं करोमि । एवमेतदङ्गी-
 कारयितुं मया भणितम् । समुद्रप्रमाणैरिति वक्तव्ये मल्लकप्रमाणतया
 कुलमुपमिनोति । मल्लकः पत्रपुटस्तेन कुलस्य महत्त्वं मौख्यादुपमि-
 नोति शकार इति बोध्यम् ।

वि०—किमिति । अनुदुष् ॥ २१ ॥

श०—(२३) भाव, एगा तवामतो लज्जायते (ज्जते) । न माम-
 ङ्गीकरोति । तद्रच्छ । स्यायरकचेटो मया ताडितो गतोपि । एष

१ लब्धं AB (c) २ तुए मए^१ H. ३ उडू^० D ४ शिरधालण AB (abcd) CJ,
 शारधालण D, शरधालण L. ५ श्लेष BB (d), श्लेषा B (a). ६ तुमे AB (c) D,
 तुम B (cb) FK ८ हगे AB (c) DEK ९ एव E. १० वडूकाहिं BD
 वडूकालि^१ E, वडू, काहि F, वडूकाहि K. ११ मल्लिक DE, महज्ज J.
 १२ माणाहिं BDEK १३ एदे B (b) १४ कालीवेदुं AB (bc) DEF, अङ्गीभावे
 कालीवेदु G, कालीदु K १५ सक्तता^१ E. १६ कण्टक० B (a) EK १७ अज्जा
 अदि K. १८ कलेहिं B (a). १९ गभा E, गण्ड K. २० थावलचेडे B. २१ वेडू
 for वेडू B (?) २२ पिशिट्ठे AB (abcd) GJh, पिशिट्ठे^१ E. २३ गदे G, गडे K.

ऐशे पलाइअ गच्छदि । ता तं गेल्लिअ आअेच्छदु भावे (२३) ।

विटः । स्वगतम् ।

395

अस्मत्समक्षं हि वसन्तसेना

शौण्डीर्यभावात् न भजेत मूर्खम् ।

तस्मात्करोम्येष विविक्तमस्या

विविक्तविश्रम्भरसो हि कामः ॥ ३० ॥

प्रकाशम् । एवं भवतु । गच्छामि ।

400

वसन्तसेना । पटान्ते गृहीत्वा । णं भणामि शरणा-
गदाम्हि (२४) ।

विटः । वसन्तसेने, न भेतव्यं न भेतव्यम् । काणेली-
मातः, वसन्तसेना तव हस्ते न्यासः ।

शकारः । एवं । मम हस्ते एशा णाशेण चिंइटदु (२५) 405

प्रपलाय्य गच्छति । तत्तं गृहीत्वागच्छतु भावः ।

वि०—अस्म(स्म)त्समक्षं हीति । शौण्डीरो महावीरः ।
इदं पदं व्याख्यातं पूर्वम् । विविक्तं विजनम् । विविक्त
एकान्ते विश्रम्भो विश्वासस्तेन रसो रागो यत्र स तथा । 'रसो
रागे रसो द्रवे' इति कोशः । उपजातिदृष्टन्दः ।

वस०—(२४) ननु भणामि शरणागतास्मीति ।

श०—(२५) एवम् । मम हस्त एषा न्यासेन तिष्ठतु । णाशे-
नेति व्यङ्ग्यम् । उभयत्रापि प्राकृते पदं 'णाशेण' इति ध्येयं सुधीभिः ।

१ गदे रि एशे all read. २ गच्छदि E. ३ आअेच्छदु E. ४ शरणा० AB (abcd). CGJK. ५ एवं मम all read; एत्वं मह G. ६ हस्ते AB (abcd), हस्ते (CDGJ). ७ चिंइटदु AB (c) DJ; चिइटदु B (ab), चिइटदु C, चिइटदु J.

विटः । सत्यम् ।

शकारः । शंखं (२६) ।

विटः । किञ्चिद्भवा । अथवा मयि गते नृशंसो हन्यादे-

नाम् । तदपवारितशरीरः पश्यामि तावदस्य चिकीर्षितम् ।

410 इत्येकान्ते स्थितः ।

शकारः । भोदु मालेइइशं । अधवा कवडकावडिके

एशे बह्मणे बुडुखोडे कदावि ओवालिदशलीले गडिअ

शिआले भविअ हुलुभुलिं कलेदि । ता एदइश वञ्चणांनिमित्तं

एवं दाव कर्लइउशं । कुसुमावचयं कुर्वन्नात्मानं मण्डयति । वाशू

415 वाशू, वंशन्तशेणिए एहि (२७) ।

विटः । अये, कामी संवृत्तः । हन्त १० निर्वृतोस्मि ।

गच्छामि । इति निष्क्रान्तः ।

श०—(२६) सत्यम् ।

वि०—‘नृशंसो घात(तु)कः क्रुरः’ इत्यमरः ।

श०—(२७) भवतु मारयिष्यामि । अथवा कपटकापटिक एष ब्राह्मणः] वृद्धशृगालः कदाप्यपवारितशरीरो गत्वा शृगालो भूत्वा हुल-
मुलिं विस्मृतिं करोति करिष्यतीत्यर्थः । तदेतस्य वञ्चनानिमित्तमेवं
तावत्करिष्यामि । वाशु वाशु, हे बाले हे बाले, वसन्तसेने वसन्तसेने
एहि ।

वि०—निर्वृतः परमसुखी ।

१ सत्यम् ? B (n) २ शंखं AB (c) D, स्यच्च B (n); मयि B (b). ३ माडिदशं
AB (abcd) DEFGK, मालिदश B. ४ ओवाविद० DII. ५ शलीले चिडिदि K.
६ एदस्म AB (bc) ७ मिनिं D. ८ कर० AB (c). ९ Twice B; १० इत्ये D,
वसन्त० Twice E, ११ शेणिए Twice K. १२ निर्वृतोस्मि J.

शकारः । शुवण्णअं देमि पिअं वदेमि

पडेमि शीशेण श्वेदणेण ।

तथा वि मं णेच्छेसि शुद्धदन्ति

420

किं शेवअं कंठमआ मणुइशा ॥ ३१ ॥ (२८)

वसन्तसेना । को एत्थ सन्देहो (२९) अवन्तमुखी 'खलच-
रितम्' इत्यादि श्लोकद्वयं पठति ।

खलचरित निकृष्ट जातदोषः

कथमिहमां परिलोभसे धनेन ।

425

सुचरितचरितं विशुद्धदेहं

न हि कमलं मधुपाः परित्यजन्ति ॥ ३२ ॥

यत्नेन सेवितव्यः पुरुषः कुलशीलवान्दरिद्रोपि ।

शोभा हि पर्णस्त्रीणां सदृशजनसमाश्रयः कामः ॥ ३३ ॥

श०—(२८)शुवण्णअमिति । सुवर्णं ददामि प्रियं वदामिपतामि
शीर्षेण सवेदनेन । तथापि मां नेच्छसि शुद्धदन्ति किं सेवकं
कटमया मनुष्याः । उपेन्द्रवज्राछन्दः । सवेदनेन सोष्णीशेन-
(वेण) ॥ ३१ ॥

वस०—(२९) कोत्र सन्देहः । खलचरितेति । पुष्पिताया छन्दः ।
खलचरितेति निकृष्टेति च संबोधनद्वयम् । परिलोभस इति चि०
(न्त्यम्)? । कमलमित्यनेनापस्तुतप्रशंसया चारुदत्तः प्रतिपादितः । अत
एव चारुदत्त एव सुचरितेत्यादि विशुद्धेत्यादिविशेषणान्वयः प्राधा-
न्येन मंगच्छत इति ध्येयम् ॥ ३२ ॥ यत्नेनेति । आर्याछन्दः ॥ ३३ ॥

१ सुव० AB (abcd) D. २ सवेदणेण AB (c) CDJ; सवेदणेण B (a); सवेद०
B (b); शीरेण E; सवेद० G; सवेद० K. ३ णच्छसि B (b); णच्छसि E.
४ शेवअं B. ५ कटमआं AB (abcd) J; कट० D, कटवमआ? G. ६ मणुइशाः
AB (c) C; मणुइशा B (a); मणुइशा K. ७ Precede by संस्तुतमाश्रय DII
८ पणुइशा B (a) K.

430 अवि अ सहआरपादवं सेविअ णे पलासपादवं अङ्गीकरि-
स्सं (३०) ।

शकारः । दाशीए धीए, दलिइचालुंदत्ताके शहअल-
पादवे कडे । हंगे उण पलाशे भणिदे । किंशुके वि ण कडे ।
एवं तुमं गालि मे देन्ती अज्जवि तं ज्जेव्व चालुंदत्ताकं

435 गुमलेशि (३१) ।

वसन्तसेना । हिअअगदो ज्जेव्व किञ्चि णे सुमरी-
अदि (३२) ।

शकारः । अज्ज वि दे हिअअगदं तुमं वे शमं ज्जेव्व
मोडेमि । ता दलिइशथवाहअमणुशकांमुकिणि, चिट्ट

440 चिट्ट (३३) ।

(३०)अपि च सहकारपादपं सेवित्वा न पलाशपादपमङ्गी-
करिष्यामि ।

श०—(३१) दास्याः पुत्रि, दरिद्रचारुदत्तकः सहकारपादपः
कृतः। अहं पुनः पलाशो भणितः । किंशुकोपि न कृतः । पलं मांसमभ्रा-
तीति पलाशो राक्षस इत्यभिप्रायः । एवं त्वं मह्यं गालीं ददत्यद्यापि
तमेव चारुदत्तकं स्मरति ।

वस०—(३२) हृदयगत एव किमिति न स्मर्यते ।

श०—(३३) अद्यापि ते हृदयगतं त्वां [च] सममेव मोटयामि ।
तद्दरिद्रसार्थवाहमनुष्यकामुकिनि, तिष्ठ तिष्ठ ।

१ om. CDJ. २ पलाश AB (abcd). ३ करइस्स AB (bc) EFG ४ दाशी-
ए DH. ५ दरि० DH ६ चारु० AB (bc) D ७ आलु CJ. ८ कडे AB
(bc). ९ हगे AB (bc) D. १० पडासे AB (abcd) DFH. ११ देती B (a)
१२ चारु० AB (c) D. १३ किञ्चि B (ab). १४ न EDJ. १५ om AB (bc) D
१६ सम AB (bc) D. १७ शक्तवाह० AB (c) F, शस्त्वह० I B (b), शस्त्वह०
F, शन्डवाह II, शइवाह० K. १८ किणी GK १९ चिट्टभिड AB (c) DGJK. चिट्ट
once B, चिट्ट B (a), चिट्ट चिट्ट B (b), चिट्ट चिट्ट E, followed by दादा K.

वसन्तसेना । भण भण । पुणो वि भण । सेलाहणिआइं
एदाइं अक्खराइं (३४) ।

शकारः । परिचाअट्टु दांशीए पुत्ते दलिहचालुदत्ताके
तुमं (३५) ।

वसन्तसेना । परिचाअदि जटि मं पेक्खदि (३६) । 445

शकारः ।

किं शे शके वालिपुत्ते महेन्दे
लम्भापुत्ते कालणेमी गुंअन्धू ।

लुंइ लाआ दोणपुत्ते जेडाऊ

चाणके वा धुंअन्धुमाले तिशङ्कु ॥ ३४ ॥ (३७) 450

अथवा एदे वि दे ण लक्खन्ति । (३८)

चाणकेण जथा शोदा मालिदा भोलदे तुंगे ।

वस०—(३४) भण भण । पुनरपि [भण] । श्रावनीयान्येतान्य-
क्षराणि ।

श०—(३५) परित्रायतां दास्याः पुत्रः [दरिद्र] चारुदत्तकस्त्वाम् ।

वस०—(३६) परित्रायते यदि मां प्रेक्षते ।

श०—किं शे इति । शालिनी छन्दः । (३७) किं स शक्रो
वालिपुत्रो महेन्द्रो रम्भापुत्रः कालणेमिः मुअन्धुः । रुद्रो राजा द्रोण-
पुत्रो जटायुश्चाणक्यो वा धुन्धुमारत्विशङ्कुः ॥ ३४ ॥

(३८) अथवा एतेपि । ते त्वाम् । न रक्षन्ति । चाणकेणेति ।

१ भण भण पुणोवि &c. one sentence all read ; ता भण भण E २ om. BDK.
३ ०णिआइं B B (ad) K. ४ पडिआं B (ab) DEG; पडिअत्तु K. ५ दांशीए
K. ६ उत्ते B. ७ चारु० AB (c) D. ८ मुअन्धु? B (a); दांशी? B (b)
९ रुद्रे एवा (=रुद्रेताम्ना?) AB (c). रुद्रे ताआ B (ab) DEGHK. १० दोणवत्ते G.
११ अडाट AB (c). १२ धुंअन्धुमानेतिशङ्कु G. १३ दांशी B (a) १४ मालिधे
BF; मालधे B (a), मालधे EH १५ तुंगे AB (b) DFH.

एवं दे मोडइशामि जेडाऊ विअ दोर्वदिं ॥३५॥ (३५)
इति ताडयितुमुद्यतः ।

455 वसन्तसेना । हा अत्ते, काहिं सि । हा अज्जचारुदत्त, एसो
जणो असम्पुण्णमणोरथो ज्जेव्व विवज्जदि । ता उद्धं अकन्द-
इस्सं । अथवा वसन्तसेणा उद्धं अकन्ददि ति लज्जणीअं कखु
एदं । णमो अज्जचारुदत्तस्स (३९) ।

शकारः । अज्जवि गर्भदाशी तइश ज्जेव्व पोवइश णामं
460 गेण्हेंदि । इति कण्ठे पीडयन् । शुमल गर्भदाशि, शुमल (४०) ।

वसन्तसेना । णमो अज्जचारुदत्तस्स (४१) ।

शकारः । मल गर्भदाशि, मलं (४२) ।

अनुदुप् । चाणक्येन यथा सीता मारिता भारते युगे । एवं त्वं
मोटयिष्यामि जटायुरिव द्रौपदीम् ॥ ३५ ॥

वस०—(३९) हा मातः, कुत्रासि । हा आर्यचारुदत्त, एष जनो-
सपूर्णमनोरथ एव विपद्यते । तदूर्ध्वमाक्रन्दिष्यामि । अथवा वसन्तसे-
नोर्ध्वमाक्रन्दतीति लज्जनीयं खल्वेतत् । नम आर्यचारुदत्तस्य (त्ताय) ।

श०—(४०) अद्यापि गर्भदासी तस्यैव पापस्य नाम गृह्णाति ।
स्मर गर्भदासि, स्मर ।

वस०—(४१) नम आर्यचारुदत्तस्य । चतुर्थर्थे षठी ।

श०—(४२) मर (म्रियस्व) गर्भदासि, मर (म्रियस्व) ।

१ एव E २ इशामि H ३ जडाऊ AB (c). ४ पोवइ H. ५ °वालु-
B (ab) E ६ कन्दइस्स B' B (ad) LGK. ७ उद्धं AB (c) CDJ. ८ कंददिनि
BFG ९ णम CJ. १० °वालु DEH. ११ अभिदासी (=अभितासी) K.
१२ पावरत AB (Lc) LDJ १३ गेण्हेंदि h १४ दाशि B (ab). १५ मनेति L.

नास्त्रेण कण्ठे निपीडयन्मारयाते । वसन्तसेना मूर्च्छिता पतति निश्चेष्टा ।

शकारः । सहर्षम् ।

एदं दोशकलण्डिअं अविणअरशावाशभूदं खलं

465

लेत्तं तदशं किलागदश लमणे कालागदं आअदं ।

किं एशे शमुदाहलामि णिअअं वाहूण शूलत्तणं

णीशात्रो वि मेलेश् अम्व शुमला शीदा जथा भालदे॥३६॥

(४३)

इच्छन्तं मम नेच्छंशि त्ति गणिआं लीशेण मे मालिदा

470

शुण्णे पुष्पकलण्डके त्ति शहंशा पाशेण उच्चाशिदा ।

शेवावेच्छिदभादुके मम पिदा मादेव शो दोष्यदी

जे शे पेक्खदि नेदिशं ववशिदं पुत्ताह शूलत्तणं ॥३७॥

(४४)

श०-एदिमिति । शार्दूलविक्रीडितं छन्दः । (४३) एतां दोष-
करण्डिकामविनयस्यावासभूतां खलां रक्तां तस्य किलागतस्य रमणे
कालागतामागताम् । किमेव समुदाहरामि निजकं वाहोः शूरत्वं
निःश्वासापि म्रियतेम्व्वा सुमृता सीता यथा भारते । रमणे रमणनिमि-
त्तम् । 'निमित्तात्कर्मयोगे' इति सूत्रेण सप्तमी ॥ ३६ ॥ इच्छन्त-
मिति । इदमेव (पूर्वोक्तं) छन्दः । (४४) इच्छन्तं मां नेच्छसीति
गणिका रोपेण मे(मया) मारिता शून्ये पुष्पकरण्डके इति सहसा

१ दोष° AB (abcd). २ कलागदं D. ३ दुस्तं तदश E. ४ कालगदं K. ५ शूल-
कलणं B (a). ६ मते इअं अ शुमला° (=विपते इय अ सुमृता) AB (c) FG;
(=विपते... रघुता D; °अम्वशुमला (=अम्वस्मरा) D; इअं व शुमला E. ७ नेच्छं-
शित्ति B B(abd); नेच्छति D; नेच्छति J; निच्छति K. ८ पाशेण J. ९ शुण्णे
AB (c) D; शुण्य B (b) १० गहसा AB (abcd) DEK. ११ दोषा० G; श
वा° J. १२ शो ? B (b). १३ पेक्खदि नेदिशं । ववशिदं B (a); °तनेच्छदिशं वा-
शिदे B (b), नेशे CJ. (=पद्याः) C; °पेक्खदि° EG, °पेक्खदि° K.

475 भोदु । शम्पद बुड्डुखोडे आगमिदशदित्ति । ता ओशल्लिअ
चिइटामि । (४५) । तथा करोति ।

प्रविश्य चेटेन सह

वित्तैः । अनुनीतो मया स्थावरकश्चेटः । तद्यावत्काणे-
लीमातर पडयामि । परिक्रम्यावलोक्य च । अथे, मार्गएव पाँद-
480 पो निपतितः । अनेन च पतता स्त्री व्यापादिता । भोः पाप,
किमिदमकार्यमनुष्ठितं त्वया । तवापि पापिनः पतनास्त्री-
वभर्द्दर्शनेनातीव पातिता वयम् । अनिभित्तमेतत् । यत्सत्यं वस-
न्तसेनां प्रति शङ्कितं मे मनः । सर्वथा देवताः स्वस्ति करि-
प्यन्ति । शकारमुपसृत्य । काणेलीमातः, एवं मयानुनीतः
485 स्थावरकश्चेटः ।

शकारः । भावे, शाअदं दे । पुईथका थावलका चेडा,
तत्रोवि शाअदं (४६) ।

पाशेनोच्चासिता । सेवावञ्चितभ्रातृका मम पिता मातेव सा द्रौपदी
यस्याः(यः स) पश्यति नेदृशं व्यवसितं पुत्रस्य शूरत्वम् ॥ ३७ ॥
(४५) भवतु । साम्पतं वृद्धशृगाल आगमिप्यतीति । ता ततः ।
अपसृत्य तिष्ठामि ।

वि०—काणेली कन्यका तस्या मातरं वेदयाम् । वेदयानां कन्यो-
त्पत्तावेवानन्ददर्शनात्कन्यामातृत्वेन व्यवहारः । तथा चात्र सर्वत्र
काणेलीमातृपदं व्याख्यातम् । काणेलीमाता वेदयेति ध्येयम् ।

श०—(४६) भाव, स्वागतं ते । पुत्रक स्थावरक चेट, तवापि
स्वागतम् ।

१ सपद AB (abcd) CDJK. २ चिट्टामि AB (c) DJ, चिट्टामि and टामि B
(ab) C. ३ तिष्ठः twice H. ४ पादवे निपतित BCDI J, निपतित H
५ दर्शनादतीव DII ६ देवता B (b) ७ करिष्यति B (ab) ८ पुत्रका AB (c)
CDJ, पुत्रका B (a), पुत्रका B (b) पुत्रका E ९ थावलक AB (bc) Dh
थावलका G १० तवापि AB (bc) D.

चिटः । अध इं (४७) ।

विटः । मदीयं न्यासमुपनय ।

शकारः । कीदृशो णाशे (४८) ।

490

विटः । वसन्तसेना ।

शकारः । गदा (४९) ।

विटः । क ।

शकारः । भावदृश ज्ञेयै पिदृष्टदो (५०) ।

विटः । सवितर्कम् । न गता खलु सा तथा दिशा ।

495

शकारः । तुमं कदमाए दिशाए गंडे (५१) ।

विटः । पूर्वया दिशा ।

शकारः । शा वि दक्खिणाए गडां (५२) ।

विटः । अहं दक्षिणया ।

चै०—(४७) अय किम् ।

श०—(४८) कीदृशो न्यासः ।

श०—(४९) गता ।

श०—(५०) भावस्यैव पृष्ठतः ।

श०—(५१) त्वं कतमया दिशा गतः ।

श०—(५२) सापि दक्षिणया गता ।

१ तदा ज्ञेय K. २ पिदृष्टो AB (ac) CDJ; विदृष्टो B (b); विदृष्टो EK. ३ सा पल्लनया AB (c) DE; सा खलु न तथा B (b), सा खलु तथा G. ४ गदे B. ५ गदा B B (abd).

500 शकारः । शा वि उत्तलाए (५३) ।

विटः । अत्याकुल कथयसि । न शुद्धयेति मेन्तरात्मा ।
तत्कथय सत्यम् ।

शकारः । शवामि भावश्श शीशं अत्तणकेलकेहिं पा-
देहिं । ता शैण्ठावेहि हिअअं । ऐशा मए मालिदा (५४) ।

505 विटः । सविपादम् । सत्यं त्वया व्यापादिता ।

शकारः । जइ मम वअणे ण पत्तिआआशि ता पेक्ख
पढमं लद्धिअशालशैण्ठाणाह शूलत्तणं (५५) । इति द-
शयति ।

विटः । हा हतोस्मि मन्दभाग्यः । इति मूर्च्छितः पतति ।

510 शकारः । ही ही उवलदे भावे (५६) ।

श०—(५३) साप्युत्तरया ।

श०—(५४) शवामि(पे) भावस्य शीर्षमात्मनः कृताभ्यां
आत्मीयाभ्यामिति वा । पादाभ्याम् । ततः सस्थापय हृदयम् । एषा
मया मारिता ।

श०—(५५) यदि मम वचने न प्रत्ययसे तत्पश्य प्रथमं
राष्ट्रियदयालसंस्थानस्य शूरत्वम् ।

श०—(५६) ही ही खेदे । उपरतो भावः ।

१ कुपति B (ab) २ संडावेहि AB (abcd) D ३ एसा मए AB (e) एसा वा
मालिदा B B (ad) ४ पेउ AB (bc) G, पेअ E, पेउउ K ५ पढम AB (c)
C, पलकम B (a) EGK ६ लद्धिअ or ल्दिअ AB (bc), ल्दिअ B (a) CDJ,
लद्धिअ K. ७ शिआल AB (c) DEG, शिआलअ B (b), इवाल K. ८ सडाणाह
AB (bc), संडाणआह B, सडाणआह B (a), सडाणाह D, ९ पलकम B B
(ad)

चेटः । शमश्शदु शमश्शदु भावे । अविआलिअं प-
वहणं आणन्तेण ज्जेव्व मए पढमं मालिदा (५७) ।

विटः । समाश्रस्य सकरणम् । हा वसन्तसेने,

दाक्षिण्योदकवाहिनी विगलिता याता स्वदेशं रति-

र्हा हालंकृतभूपणे सुवदने क्रीडारसोद्भासिनि ।

515

हा सौजन्यनदि प्रहासपुलिने हा मादृशार्माश्रये

हा हा नश्यति मन्मथस्य विपणिः सौभाग्यप-

ण्याकरः ॥ ३८ ॥

साक्षम् । कटं भोः कष्टम् ।

किं नु नोम भवेत्कार्यमिदं येन त्वया कृतम् ।

520

अपापा पापकल्पेन नगरश्रीर्निपातिता ॥ ३९ ॥

स्वगतम् । अथे कदाचिदयं पाप इदमकार्यं मयि संक्रामयेत् ।

भवत्वितो गच्छामि । इति परिक्रामति ।

शकारः उपगम्य धारयति ।

चे०-(५७)-समाश्रसितु समाश्रसितु भावः । अविचारितं
प्रवहणमानयतैव मया प्रथमं मारिता ।

वि०-दाक्षिण्योदकेति । विपणिप्रपण्यः । बाजार, हाट इति
भाषा । सौभाग्यं सौन्दर्यं सुदैवं विलासादीनामद्भुतत्वं च तदेव पण्यं
विक्रीयवस्तुजातं तस्याकरः खानिः । उत्पात्तिभूमिरित्यर्थः । अत्र रसः
करणः । शार्दूलविक्रीडितं छन्दः ॥ ३८ ॥ किं (नु) नामेति ।
अनुष्टुप् ॥ ३९ ॥

१ अविआलिअ DHK. २ om. B, B (nd). ३ आणन्तेण ? B (a). ४ मए ज्जेव
B. ५ पढमं AB (c) C. ६ सरोद्भासिनि ? G. ७ प्रवाहपुलिनि ? G. ८ मापमे
B (a) ९ भोः कष्टम् om. AB (bc) F. १० तु AB (c) F. ११ साप ? G.
१२ कल्पेन ? H. १३ एअ (अए?) B (a). १४ पापमदं K.

525 विटः । पाप, मा मा स्याक्षीः । अलं त्वया । गच्छाम्यहम् ।
शकारः । अले वशन्तशेणिअं शअं ज्जेव्व मालिअं
मं दुँशिअ कहि पलाअशि । शम्पदं उँदिशे हेम्मगे अणाधे
पांविदे (५८) ।

विटः । अपध्वस्तोसि ।

530 शकारः ।

अत्थं शदं देमि शुँवण्णअं दे'
कहावणं देमि शँवोडिअं दे'^{१०} ।
एशे दुँशहाण फेँलकमे मे'^{११}
शँमाण्णए भोदुँ मणुउँशाणं ॥४०॥ (५९)

श०-(५८) अरे वसन्तसेनां स्वयमेव मारयित्वा मां दूष-
यित्वा कुत्र पलायसे । साम्प्रतमीदृशोहमनाथः प्राप्तः ।

वि०- अपध्वस्तो लोकद्वयधटः ।

श०-अत्यमिति । इन्द्रवचाऽन्दः । (५९) अर्थं शतं ददामि
सुवर्णं । ते कहावणमङ्गरक्षादिवस्त्र किञ्चिदन्यद्वा वस्तु । ददामि सवे-
ष्टिकम् । वेष्टिकोष्णीशं(प)कटिवन्धनं वा । ते । एष दुःश-
ब्दानां फलक्रमो मे सामान्यको भवतु मनुष्यक्राना(णा)म् ॥ ४० ॥

१ मा मा आक्षी ? AB (bc) D, मा मा BE, मा मा मा० G २ दूषिअ ? B (a).
३ हेमे AB (bc) EK. ४ अगहे D, अगहो ? H ५ पाविदो K. ६ अत्यशद
दे देमि B, अत्यशद दं दे देमि B (a), अत्य शदेमि B (b), अत्य शद० K, ७ सुवर्णअ
AB (bc) D. ८ देमि B ९ शँवोडिअ A ४ (c) Γ, शकोडिअ B (b), शयडिअ D,
सचोडिअ E. १० देमि B. ११ शहाण B, दुँ शहाण B (b) G, दुँशहाण E, दुँशहाण
H; दुँशहाण K. १२ पलक्रमे AB (bc) DE. १३ om B १४ सामाण्ण A
B (c) DE, सामण्ये B, सामण्ये B (a), सामण्ये B (b), सामण्ये K, १५ सभोदुँ B
(b) १६ 'दशाशाण B (b).

विटः । धिक् । तत्रैवास्तु ।

535

चेटः । शन्तं पोवं (६०) ।

शकारः । हसति ।

विटः ।

अप्रोतिर्भवतु विमुच्यतां हि हासो

धिक् प्रीतिं परिभवकारिकामैनार्याम् ।

540

मा भूच्च त्वयि मम संगतं कदाचि-

दाच्छिन्नं धनुरिव निर्गुणं त्यजामि ॥ ४१ ॥

शकारः । भावे, प्रसीद प्रसीद । एहि णलिणीए पविशि-

अ कीलिम्ह (६१) ।

विटः ।

545

अपतितमपि तावत्सेवमानं भवन्तं

पतितमिव जनोयं मन्यते मामनार्यम् ।

कथमहमनुयायां त्वां हतस्त्रीकमेनं

पुनरपि नगरस्त्रीशङ्किता र्थाक्षिर्दृष्टम् ॥ ४२ ॥

चे०—(६०) शान्तं पापम् । प्रतिहतममङ्गलम् (?) ।

वि०—अप्रोतिरिति । प्रहार्पिणी छन्दः । परिभवो निन्दा । गुणो
मौर्वी । प्रसिन्धाः प्राणिनां रमणीया धर्मविशेषाश्च [गुणाः] ॥ ४१ ॥

श०—(६१) भाव, प्रसीद प्रसीद । एहि नलिन्यां सरस्यां
प्रविश्य कीडावः ।

वि०—अपतितमिति । अपतितमपि मां पतितं भवन्तं सेवमानं
जनः पतितमिव मामनार्यं मन्यते इत्यन्वयः । नगरस्त्रीभिः शङ्कितै-
र्धर्माक्षिर्दृष्टं त्वामित्यर्थः । मालिनी छन्दः ॥ ४२ ॥

१ पाठे E; twice G. २ तिस्पर्लत्तु G. ३ भकार्यं ? B (a). ४ भत्वपि K.
५ प्रसीद प्रसीद AB (c) DK. ६ एहि न अतीए B B (ad) EGK; एहि
नलिन्यां D; एलिहि नलिन्यां H. ७ पविसिभ K. ८ कीलाह AB (bc)
DK. ९ नगरापी AB (c) DF.

550 सकरुणम् । वसन्तसेने,

अन्यस्यामपि जातौ मा वेद्याभूस्त्वं हि सुन्दरि ।

चारिव्यगुणसंपन्ने जायेथा विमले कुले ॥ ४३ ॥

शकारः । मम केलके पुष्पकैलण्डकजिष्णुज्जाणे वसन्त-
शोणिअं मालिअ कहिं पलाअशि । एहि मम आवुत्तदश अग्गदो
555 वैवहालं देहि (६२) । इति धारयति ।

विटः । औस्तिष्ठे जाल्म । इति खड्गमार्कधति ।

शकारः । सभयमपमृत्यु । किं ले, भीदेशि । ता गच्छ (६३) ।

विटः । स्वर्गतम् । न युक्तमवस्थातुम् । भवतु । यत्रार्य-
शार्विलकचन्दनकमभृतयः सन्ति तत्र गच्छामि । इति निष्क्रान्तः ।

अन्य(स्या)मिति । अनुष्टुप् । कस्यांचिदपि जातौ त्वं वेद्या
मा भूः । (किं त्वीदृशे कुले जायेथाः । वेद्यात्वादेव विपत्तिरियमाप-
तिता । नेदृशी तु कुलीनानामङ्गनानामिति भावः ॥ ४३ ॥

श०—(६२) मदीयपुष्पकरण्डकजीर्णोद्याने वसन्तसेनां मार-
यित्वा कुत्र पलायसे । एहि ममावृ(षु)त्तस्याधिकारिण इत्यर्थः ।
अमतो व्यवहारं देहि ।

वि०—जाल्मोसमीक्ष्यकारी ।

श०—(६३) किं रे, भीतेसि । तदा गच्छ ।

१ जातौ त्वं B (a). २ चारिव B B (ad). ३ जायेथा ? D. ४ om. B (b).
५ केलके A B (abcd) DEK. ६ पुष्प B (a); पुष्प B (b). ७ करण्डक D, कर-
ण्डके K. ८ मालिअ K. ९ आवुत्तस AB (c); अवत्तदश B (a); आवुत्तदश B (b).
१० वैवहाले AB (bc) D. ११ नाडयति G. १२ आ AB (bc) D; आ E;
आः C G J. १३ तिष्ठ J. १४ धरयति G. १५ मृत्यु G. १६ किले (= कलरे) K.
१७ आगच्छ B B (ad); गच्छ LK. १८ om.; B B (abd). १९ om. B B
(ad). २० चन्दनप० D.

शकारः । निधनं गच्छ । अले थावलका पुश्यका, 500
कीलेशे मए कडे (६४) ।

चेटः । भइटके, महन्ते अकज्जे कडे (६५) ।

शकारः । अले चेडे, किं भणाशि अकज्जे कडेत्ति । भो-
दु । एच्चं दाव । नानाभरणान्यवतार्यं । गेण्ह एदं अलंकारअं । मए
ताव दिण्णे । जेत्तिके वेले अलंकलेमि तेत्तिके वेलं । मेम अण्णं 565
तव (६६) ।

चेटः । भइटके ज्जेच्च एदे शोहन्ति । किं मेम एदेहिं (६७) ।

शकारः । ता गेच्छ, एदाइं गोणाइं गेण्हिअ मेम केले-

श०—(६४) निधनं गच्छ । अरे स्यावरक पुत्रक, कीदृशं
मया कृतम् ।

चे०—(६५) भट्टक, महदकार्यं कृतम् ।

श०—(६६) अरे चेट, किं भणसि अकार्यं कृतमिति । भवतु एवं
तावत् । गृहाणैतमलंकारम् । मया तावदत्तम् । यावत्यां वेलायामलं-
करोमि तावतीं वेलां त्वमात्मानमलंकुरु इति शेषः । ममाज्ञा तव ।

चे०—(६७) भट्टक एवैते शोभन्ते । किं ममैतैः ।

श०—(६८) तद्वच्छ । एतान् वृषभान् (एतौ वृषभौ) गृहीत्वा

१ गद्य and Supergin गरस B (d); गद्य E; गच्छ K. २ थावलक AB (bc),
थावल B (d); थावलक G; om. K. ३ पुस्तका AB (c); पुन्यका चेडा B (a);
पुस्तका B (b); पुनका B (d) J; पुन्यका G. ४ कीलेशि मम B (a). ५ भट्टके AB
(abc) CDJ. ६ कडे B (a). ७ अवतीर्य J. ८ हने एदमलं G. ९ एए माव
दिण्णे? G. १० तेत्तिके AB (cd) CDEGJK. ११ om: B B (a). १२ अणं तव
AB (cd) E (=त्वमात्मानमलंकुरु) AB (c); तुमं अण्णं अलंकलेहि D; वल (for
वलं?) तुमं अण्णं ग्जत्थं कलेहि H. १३ भट्टके AB (abc) CD; भट्टके B (d);
भट्टकइयज्जेच्च G; from भट्टके to आभच्छमि om: in text and add in Marg. B
(d). १४ एदेहिं E. १५ मए B (d). १६ गरस B (d); गद्य E. १७ एदाइ B (d).
१८ मह B (d). १९ केतआप AB (bcd) D; केतत्याए? E.

काए पाशादबालग्गपेदोलिकाए चिष्ट जाव हंगे आज-
570 च्छामि (६८) ।

चेटः । जं भ्रष्टके आणवेदि । (६९) इति निष्क्रान्तः ।

शकारः । अत्तपलित्ताने भावे गदे अदंशणं । चेडे वि
पाशादबालग्गपेदोलिकाए णिअलपुंल्लिदं केदुअ थावइइशं ।
एव्वं मेन्ते लोक्खिदे भोदि । ता गेच्छामि । अधवा पेक्खा-
575 मि दाव् एदं । कि एशां मला जेदु पुणो वि मौलइइशं ।
भवलोक्य । कधं गुंमला । भोदु । एदिणा पेवालेण पेच्छादेमि ण ।

मदीयायां प्रासादबालाप्रप्रतोलिकायां तिष्ठ यावदहमागच्छामि ।

चे०—(६९) यद्भङ्गक आज्ञापयति ।

श०—(७०) आत्मपरित्राणे आत्मपरित्राणनिमित्तम् । आ-
त्तरक्षार्थमित्यर्थः । भावो गतोदर्शनम् । विष्टः स्ववधभिया पु-
नर्न लोचनपथमागमिष्यतीत्यर्थः । चेटमपि प्रासादबालाप्रप्रतोलिका-
यां निगडपुरितं कृत्वा स्थापयिष्यामि । एवं मन्त्रो रक्षितो भवति । त-
द्गच्छामि । अथवा पश्यामि तावदेताम् । किमेवा मृतायना पुनरपि म-
रयिष्यामि । कथं सुमृता । भवतु । एतेन प्रावारकेण प्रच्छादयाम्येनाम् ।

१ पासाद DE २ om B (d) E ३ पडोलिआए AB (bc) D, पडोलिआए B (d) E ४ चिष्ट AB (abc) DJ, चिष्ट B (d) CE. ५ हंगे AB (bc) DE ६ अअभामि B (d) E ७ भ्रष्टके 1B (abc) CDJ ८ वि B (d) ९ पडोलि-
आए AB (bc) DE, लिआए B, पडोलीआए B (d). १० पुण्णिअ AB (bcd)
DG, पुण्णिअ E. ११ कडुअ G १२ इइसं AB (bc) १३ मले B (d)
१४ लखिदे B (d), लखिदे EK. १५ गच्छामि B (d) E १६ पेक्खामि B (d) E,
पेक्खामि DF. १७ om BB (a) १८ एषा AB (bc), एषा B (ad) १९ आ
(अ?)धवा J. २० पुणे? B (d) २१ माडवइइश B (d) EK २२ गुमला AB
(abcd) DE. २३ पावालेण BDK २४ पच्छादिमि B (d); पच्छादिमि E

अथवा णामङ्किदे एशे । ता के वि अज्जपुलिशे पच्चहिजाणेदि ।
भोदु । एदिणा वादालीपुञ्जिदेण शुक्खपेण्णपुडेण पच्छादेमि ।
तथा कृत्वा विचिन्त्य । भोदु । एव्वं दाव । शम्पदं अधिअलणं
गच्छिअ ववहालं लिहावेमि । जहा अत्थइश कालणादो शैत्य- 580
वाहचौलुदत्ताकेण ममकेलकं पुष्पकलण्डकं जिण्णुज्जाणं
पवेशिअे वसन्तशेणिआ वावादिदे त्ति ।

चौलुदत्तविनाशाय कलेमि कवडं णवं ।

णअलीए विशुद्धाए पशुधादं व्व दालुणं ॥४४॥ (७०)

भोदु । गच्छामि । इति निष्कम्य दृष्ट्वा सभयम् । अविद मादिके । 585
जेण् जेणे गच्छामि मग्गेण तेणे ज्जेव एशे दुइदटशमणके

अथवा नामाङ्कित एषः । तत्कोप्यार्यपुरुषःप्रत्यभिज्ञास्यति । भवतु ।
एतेन वातालीपुञ्जितेन शुक्कपर्णपुटेन प्रच्छादयामि । भद्रत्वेवं ताव-
त् । साम्प्रतमधिकरणं गत्वा व्यवहारं लेखयामि । यथार्थस्य कारणाय
सार्थवाहचारुदत्तकेन मदीयं पुष्पकरण्डकं जीर्णोद्यानं प्रवेद्य वस-
न्तसेना व्यापादितेति । चालुदत्तेति । अनुष्टुप् । चारुदत्तविनाशाय
करोमि कपटं नवम् । नगर्या विशुद्धायां पशुघातमिव दारुणम् ॥४४॥

१ पचहिजाणेदि AB (c) DG ; पचहि जाणेदि? J. २ वादलि० B (d) ३ ०पण?
B (ad). ४ ०पुटेण B (d); ०वुडेण DH. ५ संपदं B (abcd) J. ६ अहिअल०
G. ७ गच्छीअ AB (c); गच्छिअ B (d); गच्छिअ FK. ८ जथा B B (ad) E.
९ कातणाए B (bcd); कालणाए DEK; कालणाए G. १० सट्टवाहपुत्तघालु° B;
सट्टवाहघालु° B (bcd) CDE; सट्टवाहउत्तघालु° G; सट्टवाहवुत्तघालु° K. ११ चालुद-
त्तकेण B (d) G. १२ पुष्प° B (a); पुष्प° B (bd). १३ ०सिअ B (d) DE.
१४ वसन्त° १५ Not a verse with AB (c). १६ णअलीए AB (c) १७ प-
शुघदि? B (a), ०घातं च D; ०घातं य? H. १८ गच्छामि B (d) E. १९ जेत्था जेत्था
B (a); om: K. २० गच्छामि AB (c) E; मग्गेण ग° B (b); गच्छामि B (d); मग्गिण
गच्छा° E. २१ तेण तेण° B (a) G. २२ दुइ° AB (c) J, दुइ° B (a) CD, दुइ° B
(b) E, दुइ° B (d).

गोहिदकशाओदकं चीवेलं गेण्हअ ओअच्छदि । एणे मए णंगि-
च्छिअ वाहिदे कदवेले कंदा वि मं पेक्खिअ एदेणं मालिदे-
त्ति पंआशइशदि । ता कथं गच्छंमि । अबल्लोवय । भोदु ।
६९० एदं अहपडिदं पांआलखण्डं उह्हद्धिअ गच्छामि ।

एणेण्हि तुल्लिद तुल्लिदे लङ्काणेअलीए गेअणे गेच्छन्ते ।
भूमिणं पांआले हणूमशिंहले विअ महेन्दे ॥ ४५ ॥ (७१)
इति निष्कान्तः ।

(७१) भवतु । गच्छामि । अविद मादिके इदमतिशे(खे)दार्थकम् ।
येन येन गच्छामि मार्गेण तेनैवैव दुष्टभ्रमणको गृहीतरूपायोदकं
चीवरं गृहीत्वागच्छति । एव मया नसि छिच्या वाहितः कृतवैरः
कदापि मां प्रेक्ष्यैतेन मारितेति प्रकाशयिष्यति । तत्कथं गच्छामि ।
भवतु । एतमर्थपतितं प्राकारखण्डमुल्लङ्घ्य गच्छामि । एणे हीति ।
आर्याछन्दः । अम्हीत्यहमर्थकमव्ययम् । तुम्हीति त्वरितमित्यर्थः ।
—एपोह त्वरितं मुक्कितो-लङ्कानगर्यां गगने गच्छन् । भूम्यां पाताले हनू-
मच्छिखरे इव महेन्द्रः ॥ ४५ ॥ महेन्द्रशिखरादिव हनूमानिति
वक्तव्ये शकारोक्तया (क्त्या) विपरीतमित्यसकृदावेदितम् ।

१ गहित DG २ षविले B (a), ३ आगच्छदि B B (a), आगच्छदि B
(d) E आगच्छदि K. ४ णसिअ B (c), णसिअ B ; णसिअ B (d) K,
ण नासापं मज्जदानवित्तअ वाहिदेले H. णविअ G. ५ कआदि AB (bc) D, क-
सादि B (d), कयादि E ६ पेक्खिअ D, देक्खिअ H. ७ एदेण K ८ ०त्ति BDE
FGK ९ पआसइशदि AB (c), पआसवि० D, पआसवि० H. १० गआमि E
११ अपमोऽव० B (a). १२ अडिप० H. १३ पागाल० AB (bed) EK, पागार D,
पागार (पागार?) H. १४ उअविअ DH १५ om AB (c) D, तुदे B (a),
तुल्लितुल्लिदे B (b), १६ ०णअलिए D, लकरणअलिए H. १७ गणअ AB (bed) EF
Corr. गअण B (d), गअण BGK ; गअण R (a), गअणे D, गअणे? H १८ ग-
अ-ते B (d), गअ-तो E, गअ-ते K. १९ भूमिए DH. २० पाआले? H
२१ हणूमि DH, हणूमि? हले? G २२ शिंहले सहदे? H.

प्रविश्य पंटाक्षेपेण संवाहंको

भिक्षुः । पक्खालिदे एशे मए चीवलखण्डे । किं णु हु 590
शाहाए शुक्खावइइशं । इध वाणला विलुप्पन्ति । किं णु हु
भूमिए । धूलीदोशे होदि । ता कहिं पंशालिअ शुक्खावइइशं ।
दृष्टा । भोटु । इध वादालीपुंज्जिदे शुक्खवत्तशंञ्चेए पंशालइ-
इशं । तथा कृत्वा । णमो बुद्धइश । इत्युपविशति । भोटु । धम्म-
क्खलाइं उदाहलामि । पञ्चजण जेण मालिदे । इत्यादि 600
पूर्वोक्तं पठति । अथवा अलं मम एदेण शग्गेण ।

पटाक्षेपेणेति नेपथ्यपटमुद्घाटय प्रविष्ट इत्यर्थः । यस्तावदेवमे-
वागतः पात्रविशेषः सोपटाक्षेपेणेति नाटके संकेतः । एवमेवेदमिह
पूर्वापरत्र बोध्यम् ।

भिक्षुः—(७२) प्रक्षालितमेतन्मया चीवरखण्डम् । किं नु खलु
शाखायां शुक्खा (शुक्खा)वइइशम् । शुष्कं करिष्यामीत्यर्थः । इह
वानरा विलुम्पन्ति । किं नु खलु भूम्याम् । धूलीदोषो भवति । तत्कुत्र
प्रसार्य शुष्कं करिष्यामि । भवतु । इह वातालीपुञ्जिते शुष्कपत्रसंचये
प्रसारयिष्यामि । नमो बुद्धस्य । बुद्धायेत्यर्थः । भवतु धर्माक्षराण्युदा-
हरामि । पञ्चजना येन मारिता इत्याद्यङ्कादायुक्तं श्लोकद्वयं पठतीत्य-

१ प्रविश्य पटी० AB (bc) G; Pr. m. प्रविश्यापटी० Corr. प्रविश्य पटी०
B (d); प्रविश्यापटीक्षे० J; प्रविश्यापटा० K. २ om. B B (a).
३ पच्छादिदे AB (bc) DF; पच्छादिदे B (a); परज्जदिदे B (d) EK; पच्छा-
लिदे G. ४ किं णु हु B (b) E; किं णु हु B (d) ५ शुक्खावइइशं AB (bc) DE.
६ भिक्षुपाति B (d); विलुप्पन्ति DH. ७ भूमि ए D. ८ भोटु B B (ad) EG.
९ पंशालिअ AB (abcd) DE. १० पुंज्जिदे हु एम G; पुंज्जिदे? H. ११ संचये B.
(ab); संचये CEJ; संचयणु० G. १२ पंशालइइशं AB (c); एणु पशा० B B
(d); एणु पक्खला० B (b) एणुपशा० E; एणुपशातविषयं K. १३ धम्मक्खलाइं J.
१४ पक्खजण इत्यादि० BCE; पञ्चजणेत्यादि B(a)H; पञ्चजण and the whole
given in full D. १५ ण मालिदे E; मालिदे इत्यादि० AB (c) F; मालिदा (वा०)? J.
१६ शग्गेण B (abd).

जात्रे ताए बुद्धोवाशिआए पञ्चुअलं ण कलेमि जाए दशाणं
 शुवण्णकाणं किंदे जूदिअलेहिं णिकीदे । तदो पहुदिं ताए
 कीदं विअ अत्ताणअं अवगच्छामि । इट्ठा । किं णु हु पण्णोदले
 605 शोमुइशशदि । अंधवा

वादादत्रेण तेत्ता चीवलतोएण तिम्मिदा पत्ता ।

एदे विधिण्णपत्ता मण्णे पत्ता विअ फुलन्ति ॥ ४६ ॥ (७२)

वसन्तसेना संज्ञां लब्ध्वा हस्तं दर्शयति ।

मिदुः । हा हा बुद्धोअलंकालभूशिदे इत्थिआहत्ये णिके-
 610 मदि । कथं दुदिए वि हत्ये । बहुविधं निर्वर्ण्य । पञ्चभिआणामि

र्थः । व्याख्यातम् । अथवालं भमैतेन स्वर्गेण । मोक्षेणेत्यर्थः । याव-
 त्तस्यावसन्तसेनाया इत्यर्थः । बुद्धोपासिकायाः प्रत्युपकारं न करोमि
 यया दशानां सुवर्णकाणां(नां)कृते द्यूतकराभ्यां निष्क्रीतः । ततः प्रभृ-
 ति तया क्रीतमिवात्मानमवगच्छामि । किं नु खलु पर्णोदरे समुच्छृ-
 सिति । अथवा । वादादत्रेणेति । आर्याच्छन्दः । त्वातातपेन तत्रा-
 नि चीवरतोयेनाद्राणि पत्राणि । एतानि विस्तीर्णपत्राः(णि) प्रसारितपक्षाः
 मन्ये पत्राः-पक्षिण इव स्फुरन्ति ॥ ४६ ॥ संज्ञां चेतान् ।

(७३) शुद्धालंकारभूषितः स्त्रीहस्तो निष्क्रामति । कथं द्वितीयो-

१ आववाए D. २ णिआए D. ३ कालं BP. ४ दिशानं ? AB (bc).
 ५ सुवण्ण • AB (c) D ; सुवण B (abd). ६ कदे AB (bcd) DEG. ७ जूदिं B
 (b); जूदं D. ८ णिकीदे AB (abcd); क्किण्णिदे E, णिकीदे H. ९ उवकीदं K.
 १० अत्ताणं D. ११ समुइशशदि AB (c), समुइशशदि B (a); समुइशशदि B (b), समुइश-
 शदि B (d) EGK; शमुइशशदि DE. १२ अथवा B (b) १३ संतत्ता B (a). १४ ची-
 वर B (d). १५ तोयेण D; जलेण J; दोएण K. १६ तिम्मिदा (= आश्रणि) AB
 (c); तिम्मिद B (a); तिम्मिदा D. १७ विधिण्ण AB (c), विधिण्ण B (a); विधिण ?
 B (b); विधिण D, विधिण E. १८ पुत्ता ? D. १९ पत्ता B (d) २० स्फुरन्ति
 AB (abcd) DF, स्फुरन्ति ? E. २१ लंकार AB (abcd) DE. २२ भूषिदे AB
 (c); भूषिदे B (ab) K; भूषिदिदे ? B (d); भूषिदे (दे) E. २३ From णिकीदे
हत्ये om. B (a) २४ दुदिए D. २५ भिवजणाणे B (a).

विअ. एदं हत्यं । अधवा किं विचालेण । शखं शे ज्जेव्व हत्ये
जेण मे अभअं दिण्णं । भोदु । पेक्खिइइशं । नात्थेनोद्वट्ठञ्च दृष्ट्वा
प्रत्यभिज्ञायच्च । शा ज्जेव्व बुद्धोवाशिआ (७३) ।

वसन्तसेना । पानीयमाकाङ्क्षति ।

भिक्षुः । कथं उदअं मग्गेदि । दूले च दिग्घिआ । किं 615

दाणि एत्थ कैलइइशं । भोदु । एदं चीवलं शे उव्वलि गोलइ-
इशं (७४) । तथा करोति ।

वसन्तसेना । संशालभ्वोत्तिष्ठति ।

भिक्षुः । पटान्तेन शीजयति ।

वसन्तसेना । अञ्ज को तुमं (७५) ।

620

भिक्षुः । किं मे ण शेमलेदि बुद्धोवाशिआ दशशुव्वेण-
णिक्कीदं (७६) ।

पि हस्तः । प्रत्यभिज्ञानामीधैतं हस्तम् । अथवा किं विचारेण । सत्यं स
एव हस्तो येन मेभयं दत्तम् । भवतु । पश्यामि । सैव बुद्धोपासिका ।

भि०—(७४) कथमुदकं याचते । दूरे च दीर्घिका । किमिदा-
नीमत्र करिष्यामि । भवतु । एतच्चीवरमस्या उपरि गालयिष्यामि ।

वस०—(७५) आर्य कस्त्यम् ।

भि०—(७६) किं मां न स्मरति बुद्धोपासिका दशशुव्वर्णनिष्क्रीतम् ।

१ विचारेण AB (abcd)E. २ मग्गं D. ३ अहमं G; अभमं H. ४ देविल-
कापि B (d); पेक्खिइइशे K. ५ दिग्घिआ B (a); दिग्घिआ E. ६ किं श
and on marg. ७ for पि B (d). ७ कालइइशे DK. ८ शे D. ९ उपरि
AB (abc) DEK; उपरि ? B (d). १० गालइइशं DH, गालइइशं EK, गालइइशं
G. ११ ण मं B, B (a). १२ बुधलादि B (ad) E. १३ शुव्वणं B (abd).

तर्हि शमश्शशिदेमणा भविअ उवाशिआ गेहं गमश्शदि ।
 ता शेषं शेषं गच्छदु बुद्धोवाशिआ । इति—परिक्रामतः । दृष्ट्वा ।
 ओशालध अञ्जा ओशालध । एशा तलुणी इत्थिआ । ऐशो
 भिक्खुं ति । शुद्धे मम एशो धम्मे । हत्थिशाञ्जदमुहशाञ्जद-
 इन्दिअशाञ्जदे शो क्खु माणुशो । किं कलेदि तश्श लोअउले । 635
 पल्लोअ हत्थे णिश्चले (८१) ।

इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।

वसन्तसेनामोटनो नामाष्टमोऽङ्कः ।

लवामिति स्फुटम् । ता ततः । शेषं शेषं शनैःशनैः । गच्छतु
 बुद्धोपासिका । अपसरतार्या अपसरत । एषा तरुणी स्त्री । एष
 भिक्षुरिति । शुद्धो ममैष धर्मः । हस्तसंयतमुखसंयतेन्द्रियसंयतः
 स खलु मनुष्यः । किं करोति तस्य राजकुलम् । परलोको हस्ते
 निश्चलः । यो धर्मात्मा तस्य न कापि भीरित्यर्थः ।

इति श्रीमन्मृच्छकटिकप्रकरणव्याख्यायां लल्लादीक्षितसंख्यावता
 महत्या निरालम्बनया भाषनया निर्मिताया वसन्तसेनामोटनो नामा-
 ष्टमोऽङ्कः संपूर्णतामकाशीत् ॥ ८ ॥

१ शिशुः G. २ शेषु II. ३ ओशालध ओशालध B (ab). ४ अञ्जा अञ्जा G.
 ५ om. G. ६ अत्थिआ B (d) E. ७ एशो AB (abcd) CDJ. ८ इत्थि B
 (b). ९ संजद AB (abcd) D; संजदे K. १० om. DH; °जदे K. ११ इत्थि
 J. १२ संजदे DE; °सन्तदेसे (=शान्तदेसे) K. १३ माणुरसे B (a); माणुरसे ?
 B (d). १४ लोअले BB (abd) E; लोअले ? K. १५ पल्लोअहत्थे D; विपल्लो-
 अहत्थे K. १६ णिचले B (a) J; णिअले ? H; णिचले K. १७ इति मृच्छक-
 टिकायां वस &c. BODHJ; इति वसन्तसेनामारणं नाम &c., K.

नवमोऽङ्कः ।

ततः प्रविशति

शोधनकः । आणत्तम्हि अधिअरणभोइण्हि अरे सोह,
णआ, ववहारमण्डवं गदुअ आसणाइं सँज्जीकरेहि ति । ता
जाव अधिअरणमण्डवं सज्जिदुं गच्छामि । परिक्क्यावलोक्य च ।
५ एदं अधिअरणमण्डवं । एस पविसामि । प्रविश्य संमार्ग्यासन-
माधाय । विविक्तं कारिदं मए अधिअरणमण्डवं । विरईदा मए
आसणा । ता जाव अधिअरेणिआणं उण णिवेदेमि । परि-

श्रीः । शोधनकः—(१) आज्ञप्तोस्म्याधिकरणभोजकैः । अधिकरणं
राज्यनि(?)दानं न्यायविवादस्यलं प्रसिद्ध यावन्व्यामिदानीं राज्यसृष्टौ
अदालत इति यदुच्यते तत् । तस्य भोजकाः प्रभवस्तैरित्यर्थः । आ-
ज्ञामेवाह । अरे शोधनक, व्यवहारमण्डपं गत्वासनानि सज्जीकुर्वि-
ति । तद्यावदधिकरणमण्डपं सज्जितुं गच्छामि । एषोधिकरणमण्डपः ।
एष प्रविशामि । विविक्तः पूतः स्वच्छ इत्यर्थः । कारितो मयाधिकर-
णमण्डपः । विरचितानि मयासनानि । तद्यावदधिकरणिकानां पुन-

१ इति ? H. २ अधिअरण AB (abcd) DG, (here as well as throughout the whole page) अधिएरण ? E ३ भोइण्हि B B (a), भोअइण्हि D, भोअइण्हि H, भोइण्हि K. ४ अले AB (abcd) DF. ५ ववहार AB (abcd) D ६ मण्डवं सज्जिदुं मणेनि ता गच्छामि K. for मण्डवं... . गच्छामि ७ कतेहि AB (abcd) DE. ८ ता पवि° B, एण AB (bed). ९ पविसामि AB (abcd) DF. १० वि-
चित्तं ? B (d), विवतं ? H. ११ मपधिअरण B (d). १२ एदा DH. १३ एणहं DH, आसणा ? F. १४ एणि° AB (abcd) D. अलणिआमाणं ? E, अल-
माणं K.

कायावलोचय च । कथं एसो रेहिअस्सालो दुट्टदुज्जणमणुस्सो
इदो एव्व आअच्छदि । ता दिट्ठिपथं परिहरिअ गमिस्सं (१) ।
इत्येकान्ते स्थितः ।

10

ततः प्रविशत्युज्ज्वलवेपथारी

शकारः ।

ण्होदेहं शालिलजलेहिं पाणिएहिं

उज्जाणे उव्वणकोणणे णिरोण्णे ।

णालीहिं शंह जुवदीहिं इत्थिकाहिं

गन्धवेहिं शुविहिदएहिं अङ्गकेहिं ॥ १ ॥

15

निवेदयामि । कथमेव राष्ट्रियदयालो दुट्टदुर्जनमनुष्य इत एवागच्छ-
ति । तददृष्टिपथं परिदृत्य गमिष्यामि ।

शका०—(१) ण्होदेहमिति । प्रहर्षिणी छन्दः । स्नातोहं सलिल-
जलेः पानीयैरुद्यान उपवनकानने निषण्णः । नारीभिः सह युवनीभिः
स्त्रीभिर्गन्धर्वः सुविहितैरङ्गकैः ॥ १ ॥ खणेण गण्ठीति । उपेन्द्रवचा-
च्छन्दः । क्षणेन ग्रन्थिः क्षणं जूटको मे क्षणेन मे चञ्चलकुन्तला
या । क्षणेन मुक्ताः क्षणमूर्ध्वचूडाः चित्रो विचित्रोहं राजदयालः ॥ २ ॥
राजदयालत्वेन मयि सर्वं संभाव्यत इति भावः । हगे इत्येकारो लघुः

१ om. B (d) K. २ एते AB (abcd) DEFGK. ३ लट्ठिअ AB (bc)
FGK; लट्ठिअ B (ad) D; लट्ठिअ E. ४ शाले AB (abc) DEFGK; शालो B;
शाल B (d). ५ दुट्टं दुज्जं? K. ६ मणुस्सो AB (abcd) DEK; मणुस्सो? F.
७ एदो F. ८ मोटु B (d) E. ९ परिभरिअ B (d). १० गमिस्सं B. ११ उ-
ज्जल AB (c). १२ शंह AB, B (abc) CJ. १३ ग्रादोहं AB (c) F; ण्होदेह
D; B (b); ण्होदोहं D; ग्रादोहं H. १४ जलेहिं CJ. १५ कानने AB (c). १६ णि-
रोण्णे F; निषण्णे K. १७ नारीहिं K. १८ सह AB (abcd) JK. १९ जुवदीहिं B
(d), जुवदीहिं J; C २० इत्थिकाहिं AB (ac) FG; इत्थि (इत्थि) कार्हिं B (b); इत्थि-
कार्हिं B (d) E; इत्थिआहिं CDJ; इत्थियोहिं K. २१ गन्धवे विअ शुविदोहिं अङ्ग
BCJ; गन्धेहिं शुविं DH; अङ्गोहिं सुविं E; गन्धवो शुविं K.

खणेण गण्ठी खण जूलके मे
 खणेण मे चञ्चलकुन्तले वा ।
 खणेण मुक्के खण उद्दचूडे

20 चित्ते विचित्ते हगे लाअशाले ॥ २ ॥

अत्रि अ । विशगाण्ठिगर्भपविश्टेण विअं कीडैएणं अन्तलं
 मग्गमाणेण पाविदं मेए महदेन्तलं । ता कइश एदं किवि-
 णचेइटअं पौडइइशं । स्मृत्ता । अं शुमालिदं मए । दलिइ-
 चालुदत्तइश एदं किविणंचेइटअं पौडइइशं । अण्णं च ।
 21 दलिइे कखु शे । तैइश शव्वं शैम्भावीअदि । भोदु । अधि-

पठनीयः । एहिं इत्यनुस्वारस्य लघुत्वं च तत्र तत्र बोध्यम् । अपि
 च । विषमन्यिगर्भप्रविष्टेनेव कीटकेनान्तरं मार्गमाणेन प्राप्तं मया मह-
 दन्तरम् । तत्कस्य उपरीति शेषः । एतत्कूपणचेष्टितं पातयिष्यामि ।
 एतद्दसन्तसेनामारणरूपं कूपणं दीनं सुशक्यमित्यर्थः । कूपणं च तच्चेष्टि-
 तं चेति कर्मधारयः । अं स्मृतं मया । दरिद्रचारुदत्तस्य (एतत्कूप-
 णचेष्टितं पातयिष्यामि । अन्यच्च । दरिद्रः खतु सः । तस्य सर्वं) संभा-
 व्यते । भवतु । अधिकरणमण्डपं गत्वाप्रतो व्यवहार लेखयिष्यामि । यथा

१ गङ्गी AB (bc), गङ्गी B (d) गङ्गी E, खणेण गण्ठी &c, one line om. G.
 २ जूलके मे E, जूलिका K, ३ व खणण B (d) ४ वा ता खणकुन्त० K ५ This
 half first and then the first half after it K. ६ टण (अ) ७ चूडे E
 ८ ० विचित्ते K. ८ विगाडि B (a), विशात्रकटि पवि० गर्भ om B (d) E, केराण्ठि
 K ९ पविश्टेण AB(c), पविश्टेण B (ab) H J, पविश्टेण B (d) १० विअ १ E
 ११ किमिणके B (d) E १२ अनल AB (bcd) EK अत्तन G १३ om B (a)
 १४ दत्तल AB (bcd), दत्तल DH, पावितमहदेतल E. १५ ० चेष्टिअ AB (bc)
 CDGJ, किमिणचिष्टिअ B (ad) EK १६ पालइइशं AB (bcd) DFK, पालइइ
 G. १७ om CJ, आ E १८ चारु० AB (bcd) D १९ दत्तइश नूत्तइश B (d)
 चारुदत्तइश शव्वतरइश F, दत्तइश शनूत्तइश K २० एद ... शन्न om AB
 (bc) DFG २१ स्मृत्ता अण च K. २२ शव्व तरण K. २३ सभावीअदि AB
 (bc) DFG, ० वाअदि १ E

अलणमण्डवं गदुअ अग्गदो ववहालं लिहावइइशं । जधा
 चोलुदत्ताकेण वशन्तशेणिआ मोडिअं मालिदा । ता जाव
 अधिअलणमण्डवं ज्जेव्व गच्छामि । परिक्रम्यावलोक्य च । एदं
 तं अधिअलणमण्डवं । एत्थं पविशामि । प्रविश्यावलोक्य च ।
 कथं आशणाइं दिण्णाइं चिइँटन्ति । दाव आअशन्ति अधि- 30
 अलणभोइआ । ऐदंइशं दुव्वेचत्तले मुहुँत्तअं उवविशिअ
 पडिवालइइशं (२) । तयाँ स्थितः ।

शोधनकः । अन्यतः परिक्रम्य पुँरो दृष्ट्वा । एदे अधिअरंणिआ
 आअच्छन्ति । ताँ जाव उवसप्पामि (३) । इत्सुपुसर्पति ।

ततः प्रविशति श्रेष्ठिकायस्यादिपरिवृतः

35

अधिकरणिकः । भो भोः श्रेष्ठिकायस्यौ ।

चारुदत्तकेन वसन्तसेनिका मोटयित्वा मारिता । तद्यावदधिकरणम-
 ण्डपमेव गच्छामि । एतत्तदधिकरणमण्डपम् । अत्र प्रविशामि ।
 कथमासनानि दत्तानि तिष्ठन्ति । तावदागच्छन्त्यधिकरणभोजनाः ।
 एतस्मिन्दूर्वाचत्वरे मुहूर्तमुपविश्य प्रतिपालयिष्यामि । प्रतिपालनं
 मार्गप्रतीक्षा ।

शोध०—(३) एतेधिकरणिका आगच्छन्ति । तद्यावदुसर्पामि ।
 श्रेष्ठी यणिक् । सेठ इति भाषापि । कायस्थः प्रसिद्धः । सर्वमिदं
 स्पष्टं मिताक्षरायाम् ।

१ अरण AB (bed) D. Throughout the page the same. २ अज्जवालु०
 B, B (a); पाइ० D. ३ शिणिआ F. ४ मोक्क च कथं B (a). ५ एच्छ E.
 ६ आसणाइं DK. ७ चिइँदिति AB (bc) FG, दिइँति B (a); चिइँति B (d);
 चिइँति C; चिइँदिति D; विचिइँति E? चिइँति J, चिइँदि K. ८ आअच्छन्तं CJ;
 आअवयति E. ९ अरण० EK. १० मोडु एदंइशं B (d) E; ए ए इशं ? D
 ११ दुव्वेचत्तले DH; उव्वेचत्तले K. १२ मुहुँत्तं B (d) १३ इति स्थितः B B (a).
 १४ पुरतो B (d). १५ अलणिया D. १६ om. B (a). १७ श्रेष्ठिकायः B.
 १८ इत आधि० DF. १९ आधि० AB (c) DFH.

तौ । आणवेदु अज्जो (४) ।

अधिकरणिकः । व्यवहारपराधीनतया दुष्करं खेत्तुं
परचित्तग्रहणमधिकरणिकैः ।

- 40 छत्रं कार्यमुपक्षिपन्ति पुरुषा न्यायेन दूरीकृतं
स्वान्दोषान्कथयन्ति नाधिकरणे रागाभिभूताः स्वयम् ।
तैः पक्षापरपक्षवर्धितबलैर्देवैर्नृपः स्पृश्यते
संक्षेपादपवाद एव सुलभो ब्रह्मगुणो दूरतः ॥ ३ ॥

तौ—(४) तौ श्रेष्ठिकायस्यौ । आज्ञापयत्वार्थः ।

अधि०—व्यवहारपराधीनतया व्यवहारस्य पराधीनतया परस्या-
धीनतया तन्मात्रप्रयोज्यत्वेन परस्यान्यस्य । अन्यत्स्मृतिशास्त्रं का-
मन्दकादिनीतिशास्त्रं बुद्धिश्च निसर्गपट्टी सत्यासत्यपराभिप्रायज्ञानं
दुष्करमधिकरणिकैरित्यर्थः । इदमेवाह शोकत्रयेण ।

छन्नमिति । इदं शोकद्वयं किञ्चिद्विशेषं वहदेकार्यमेव । छन्न-
सत्यं कार्यमसत्येनाद्यादितमसत्यं सत्येन छन्नमित्यर्थः । (न्यायो
दिव्यप्रमाणादिमाचिर्णयः । प्रमाण वाचनिकं चाक्षुष पत्रलेखादि वा ।
एतदभावे दिव्यमवतरतीति ध्येयम् । अधिकरणे स्वान्दोषान्पुरुषा-
न कथयन्ति । यतः स्वयं रागलोभाभिभूतास्तैरीदृशैः पुभिः पक्षा-
परपक्षाभ्यां वर्धितानि बलानि सामर्थ्यानि येषां तैर्देवैरित्यर्थः । पक्षः
स्वीयत्वाभिमानवान् । अपरपक्षः स्वीयत्वाभिमानशून्यः ब्रह्म प्राङ्घ्रि-
वाकस्य । स्पष्ट शिष्टं विदुषाम् । [शार्दूलविक्रीडित छन्दः] ॥ ३ ॥

१ उभौ B, D (a) २ व्यवहारपराधीनतया B(a) ३ om G ४ पर om B (d)
५ आधि AB (c) Df. ६ छदत्र ? B (a) ७ Corr. कृता B (d).

अपि च ।

छन्नं दोषमुदाहरन्ति कुपिता न्यायेन दूरीकृताः 45

स्वान्दोषान्कथयन्ति नाधिकरणे सन्तोषि नष्टा ध्रुवम् ।

ये पक्षापरपक्षदोषसहिताः पापानि संकुर्वते

संक्षेपादपवाद एव सुलभो द्रष्टुर्गुणो दूरतः ॥ ४ ॥

यतः अधिकरणिकः खलु ।

शास्त्रज्ञः कपटानुसारकुशलो वक्ता न च क्रोधन- 50

स्तुल्यो मित्रपरस्वकेषु चरितं द्वैतव दंतोत्तरः ।

ह्रीवान्पालयितां शटान्व्यथयितां धर्म्यो न लोभान्वितो-

द्वाभावे परतत्रैवद्दहदयो राजश्च कोपापहः ॥ ५ ॥

छन्नं कार्यं प्रतिपाद्य छन्नं दोषं प्रतिपादयति । छन्नं दोषमिति । सन्तोषि साधवः सदाचारा अपि ये-रागादिना पक्षापरपक्षीयेदोषैः सहिताः पापानि संकुर्वते ते ध्रुवं नष्टा लोकद्वयभ्रत्र इत्यर्थः । स्पष्टमवशिष्टं शिष्टानाम् । [पूर्वोक्तमेव छन्दः] ॥ ४ ॥

इदानीं न्यायद्रष्टुर्लक्षणमाह । यत इत्यादिना । अधिकरणमुक्तम् । तत्प्रयोजनमस्येत्यधिकरणिकः-प्राड्विवाकः । 'प्रयोजनम्' इति टक् । अधिकरणमस्यास्तीत्यधिकरणिकः । 'अत इकि(नि)टनौ' इति टन्वा । स्फुटमिदं मिताक्षरादिषु । शास्त्रज्ञ इति । ह्रीवानसमर्थवा (र्यान्) । धर्म्यो धर्मादनपेतः । द्वाभावे(?) । [पूर्वोक्तमेव छन्दः] ॥ ५ ॥

१ शङ्कुर्वते K. २ om. E. ३ आवि^० E. ४ अनुकार Corr. marg. B (d). ५ चन BB (ab). ६ तुल्योऽमिव B (d); तुल्ये मिव D. ७ चरिते AB B (abcd) DFGK. ८ इष्टे च B B (abd) E; इष्टेव G. ९ दन्तोत्तरः K. १० यथा? B (d). ११ धर्म्येऽतिलो^० AB (c) CDF; धर्म्येऽतिलो^० J. धर्मो न^० K. १२ एषयां वै K. १३ तन्त्र B (a).

श्रेष्ठिकायस्थौ । अज्जस्स वि णाम गुणे दोसो त्ति बुच्चदि ।
55 जेइ एँव्वं ता चन्द्रालोए वि अन्धआरो त्ति बुच्चँदि (५) ।

अधिकरणिकः । भद्र शोधनक, अधिकरणमण्डपस्य
मार्गमादेशय ।

शोधनकः । एदु एदु अधिअरणभोइँओ एदु (६) ।
इति परिक्रामन्ति ।

60 शोधनकः । एदं अधिअरणमण्डेवं । ता पविसेन्तु अधि-
अरणभोइँआ (७) । सर्वे चँ प्रविशन्ति ।

अधिकरणिकः । भद्र शोधनक, वहिर्निष्क्रम्य ज्ञाय-
तां कः कः कार्यार्थीति ।

शोधनकः । जं अज्जो आणवेदि । इति निष्क्रम्य अज्जा
65 अधिअरणिआ भणन्ति को को इध कज्जत्थी त्ति (८) ।

श्रेष्ठिकायस्थौ--(५) आर्यस्यापि नाम गुणे दोष इत्युच्यते ।
यद्येवं तदा चन्द्रालोकेप्यन्धकार इत्युच्यते ।

शोध०--(६) एत्वेत्वधिकरणभोजक एतु ।

शोध०--(७) अयमधिकरणमण्डपः । तत्रविशन्त्वधिकरण-
भोजकाः ।

शोध०--(८) यदार्य आज्ञापयति । आर्या अधिकरणिका भ-
णन्ति कः क इह कार्यार्थीति ।

१ om. B B (n). २ दोष० 1 B B (bed) DEK; दोषंति Γ. ३ जइ AB (e) DE, जइ BEK. ४ एव K. ५ चंद्रालोभावि? K. ६ अपव्याआरो? B (n). ७ बुच्चंति F; बुच्चँदि K. ८ आधि० D ९ ०अरण AB (abcd) EF. १० भोइँओ AB (bc) EFGK, भोइँज्जो Corr भोइँओ B (d), भोइँआ B (n) ११ ०मति B (d). १२ मण्डप D. १३ पविसेन्तु DIFGK १४ आविनालण० B, अधिकरण० H. १५ om. DH, सर्वे दपविशन्ति B B (abd) GK. १६ om. B B (n). १७ om. B B (n). १८

शंकारः । संहर्षम् । उवत्थिण् अेधिअलणिण् । सत्तोपं परि-
क्रम्य । हरेगे वलपुलिशे मणुइशे वागुदेवे लंदिठअंशाले
लौअशाले कज्जत्थी (९) ।

शोधनकः । सत्तंभ्रमम् । हीमादिके पढमं ज्जेव्व रंदि-
असालो कज्जत्थी । भोदु । अज्जे मुहुत्तं चिट्ठ । दाव अेधि- 70
अराणिआणं णिवेदेमि । उपंगम्य । अज्जा, ऐसो व्खु रंदि-
असालो कज्जत्थी वेव्वहारं उवत्थिंदो (१०) ।

अधिकरणिकः । कथं प्रथममेव राष्ट्रियद्यालः का-
र्यार्थी । यथा सूर्योदये उपरागो महापुरुषनिपातमेव कथयति ।

शका०—(९) उपस्थिता अधिकरणिकाः । अहं वरपुरु(पो)मनु-
ष्यो वासुदेवो राष्ट्रियद्यालो राजद्यालः कार्यार्थी ।

शोध०—(१०) ससंभ्रमं सभयमित्यर्थः । हीमादिके खेदे । प्रथम-
मेव राष्ट्रियद्यालः कार्यार्थी । भवतु । आर्यं मुहूर्तं तिष्ठ । तावदधिकर-
णिकानां निश्रेयसमि । आर्या एव खलु राष्ट्रियद्यालः कार्यार्थी
व्यवहारमुपस्थितः ।

[अधि०]—उपरागो पहणम् । व्याकुलेन निविडेन ।

१ आधिअलणिके D. २ इमे AB (bcd) DEGK. ३ पुल्लिङ्ग० AB (bcd) EG. ४ लट्ठिअ AB (bc) JK, लट्ठिअ B (d) CD. ५ सिआल B (bcd) DK. अशाले... चिट्ठ next page om. B (a). ६ राम० B (d). ७ हीमादिके B, हा-
मादिके DH. ८ पढमं AB (c); पढमं K. ९ लट्ठिअ० AB (bc); लट्ठिअ० B (d) DEK; रट्ठिअ० C. १० ०शाले AB (c) D; शालके Corr. सालो B (d) EK; शाले CJ. ११ अज्जा B (b). १२ मुहुत्तमं BE; मुहुत्ते B (b). १३ अलणिआणं AB (abcd) E; आधिअल० D. १४ om. B (a). १५ अज्जा B (d). १६ एवे DH. १७ लट्ठिअ० AB (bc) D; लट्ठिअ० B (ad) EK; रट्ठिअ० C. १८ ०शाले AB (c) D Same Corr सालो B (ab); ०द्यालो L; ०शालो K. १९ ववहालमुव० AB (cd) CDE; ववहालमुव ? B (b); ववहालं उव० G. २० ०त्थिंदे B (d) DEH; ०त्थिंदो G. २१ आधि० D. २२ ०रागे ? K.

75 शोधनक, व्याकुलेनाद्य व्यवहारेण भवितव्यम् । भद्र, निष्क-
म्योच्यतां गच्छाद्य न दृश्यते तव व्यवहार इति ।

शोधनकः । जं अज्जो ओणवेदि त्ति (११) । निष्कम्य
शकारमुपगम्य । अज्ज , अधिअरणिआ भणन्ति । अज्ज गच्छ ।
ण दीसदि तव व्यवहारो (१२) ।

80 शकारः । सकोधम् । किं ण दीसदि मम व्यवहारे । जइ
ण दीसदि तदो औउत्तं लाआणं पाल्लंअं वहिणीवदि विण्ण-
विअ वहिणि अत्तिकं च विण्णविअ एदं अधिअलणिअं
फेलिअ एत्थ अण्णं अधिअलणिअं ठावइइशं (१३) । इति
गन्तुमिच्छति ।

शोध०—(११) यदार्य आज्ञापयतीति । (१२) आर्य अधि-
करणिका भणन्ति । अद्य गच्छ । न दृश्यते तव व्यवहारः ।

शका०—(१३) किं न दृश्यते मम व्यवहारः । यदि न दृश्य-
ते तदावृत्तं भगिनीधवमित्यर्थः । राजानं पालकं भगिनीपतिं
विज्ञाप्य भगिनीं मातरं च विज्ञाप्यैतमधिकरणिकं फेलिअ प्रक्षिप्य ।
अत्रान्यमधिकरणिकं स्थापयिष्यामि ।

१ आवेणदिदि AB (bcd), इति नि० B २ अलणिआ B (1d), अधि० D.
३ om K ४ दीसदि AB (c), दीसति B (b), दीसति E ५ लव B (b) तु
G ६ व्यवहारे B (abcd) DEFGK. ७ दीसदि B (1b) ८ तव व्यवहारे ९ B (a).
१० दीसदि B (1bd) १० अदो B (a) ११ आवण D १२ पत्तम ? K १३ एदि
D १४ विणविअ D. १५ वहिणिअं AB (bcd) EG, वहिणी B (a) BH,
विहिविअ १६ विअ om ? K १७ अत्तिक अधिअलणिअ next page om. D
(b), अत्तिक ? D १७ अ D, उत्रम ? H १८ अरणिअ AB (c) E, अधिअणीअ
B(a), अधि० D. १९ फेलइइश अण्ण &c. B B (ab), फलिआएस ? E, एत्थ
om B (d). २० ग (टा) वइइश F.

शोधनकः । अज्ज रेट्ठिअसालअ, मुहुत्तअ चिट्ठ । 85

दाव अंधिअरणिआणं निवेदेमि । अधिकरणिकमुपगम्य । एसो

रिट्ठिअसालो कुविदो भणादि (१४) । इति तदुक्तं भणति ।

अधिकरणिकः । सर्वमस्य मूर्खस्य संभाव्यते । भैद्र,
उच्यताम् । आगच्छ । दृश्यते तव व्यवहारः ।

शोधनकः । शकारमुपगम्य ! अज्ज, अंधिअरणिआ भणन्ति । 90
आअच्छ । दीसैदि तैव वैवहारो । ता पविसदु अज्जो (१५) ।

शकारः । ही पढमं भणादि णे दीसैदि । शंपेदं दीसैदि
त्ति । ता णाम भीदभीदा अंधिअलणभोइआ जेत्तिअं हेग्गे

शोध०—(१४) आर्य राष्ट्रियश्याल, मुहूर्तं तिष्ठ । तावदाधि-
करणिकानां निवेदयामि । एष राष्ट्रियश्यालः कुपितो भणति ।

शोध०—(१५) आर्य, अधिकरणिका भणन्ति । आगच्छ ।
दृश्यते तव व्यवहारः । तत्प्रविशित्वार्यः ।

शका०—(१६) ही वितर्के । प्रथमं भणति(न्ति) न दृश्यते । सांप्रतं

१ लट्ठिअ° AB (abcd) DEK. २ °सालअ AB (cd) CDEJ; °सालअ K.
३ मुहुत्तं B (d). ४ °अलणं B (d); आधिअलं D. ५ निवेदेमि CJ. ६ आ-
धिकरणिकावु(वु)पं AB (c) F; अधिकरणिकान् उप° B (bd) E; आधिकरणिकान्
D; आधिकरणिकामुप° ? H. ७ एसो AB (c) DF; एसो B (d). ८ लट्ठिअ° AB
(abc) DEFK; लट्ठिअ° B (d) ९ °साले AB (c) DF; °सालो B (d) D °वसालो K.
१० कुविदे AB (c) DF. ११ आधि° D. १२ सर्वमूर्खस्य B (a). १३ तदुच्यते
BB (a). १४ अधिअल° D. १५ भणन्दि D. १६ दीसैदि... अज्जो om,
CDFJ. १७ तव... ण दीसैदि om. B (b) १८ वसाले E. १९ सहस्रमात्मगतं
ही BEG, ही om. AB (c) CDFJ. २० पढमं AB (c), पढमं G. २१ भणन्ति
AB (c) FJ; भणन्दि D. २२ न CDJ. २३ दीसैदि AB (acd) E. २४ शंपेदं
AB (abcd) CJ. २५ दीसैदि B (ab) K. २६ मे K. २७ आधिअल° D. २८ हेग्गे
AB (bcd) DG.

भणिश्रां तेत्तिअं पत्तिआवइश्रां । भोदु पविशामि । प्रविश्योप-
 95 सुंय । शुशुहं अम्हाणं तुम्हाण पि शुहं देमि ण देमि च (१६) ।

अधिकरणिकः । स्वगतम् । अहो-स्थिरसंस्कारता व्य-
 वहारार्थिनः । प्रकाशम् । उपविश्यताम् ।

शकारः । आं । अत्तणकेलका मे भूमि । तौ जहि मे
 लोअैदि तहि उवविशामि । श्रेष्ठिनं प्रति । एश उवविशामि ।
 100 शोधनक प्रति । णं ऐत्थ उवविशामि । इति अधिकरणिकमस्तके
 हस्तं दत्त्वा । एश उवविशामि (१७) । इति भूमावुपविशति ।

अधिकरणिकः । भवान्कार्यार्थी ।

शकारः । अंधं इं (१८) ।

दृश्यत इति । तन्नम भीतभीता अधिक(र)गभोजका यावदहं भणि-
 प्यामि तावत्प्रत्येप्यन्ते । भवतु प्रविशामि । सुसुखमस्माक युष्मा-
 कमपि सुख ददामि न ददामि च ।

शका०—(१७) आं । आत्मीया मम भूमि(ः) । तद्यत्र मे मल
 रोन्ते तत्रोपविशामि । एष उपविशामि । नन्वत्रोपविशामि । एष
 उपविशामि ।

शका०—(१८) अथ किम् ।

१ °इत्स B (ab) °इत्से DH, °इत्सादि K २ °त्य च B B (a) D ३ शुगृह
 AB (cd), सुगृह B (ab), सुगृह H, सुगृहे K ४ अम्हाण पि E ५ सुभ B (a)
 सुह B (d) ६ देमिदि B (d) ७ अ D H ८ आधि० D ९ आ० ODJ, आ
 F. १० से AB (c) CDFJ ११ भूमि B (d) F १२ जाजहि B (a) १३
 रोअदि AB (abc) CDJK १४ एष B (a), एसे DH, एत्थ K. १५ ण BB
 (ab) १६ णु K. १७ आधि० AB (c) DE १८ एष BB (a). १९ अथ किं
 B (ab), अथ ई B (d)

अधिकरणिकः । तत्कार्यं कथय ।

शकारः । कण्णे कञ्जं कथेइइशं । एव्वं वड्डके मल्ल-105
कप्पमाणाह कुले हंगे जादे ।

लाअशशुले मम पिदा लाआ तादइश होइ जामादा ।

लाअशआले हेगगे ममावि वहिणीवदी लाआ ॥ ६ ॥ (१९)

अधिकरणिकः । सर्वं ज्ञायते ।

किं कुलेनोपदिष्टेन शीलमेवात्र कारणम् ।

110

भवन्ति नितरां स्फीता भुक्षेत्रे कण्ठैकित्तुमाः ॥ ७ ॥

तदुच्यतां कार्यम् ।

शकारः । एव्वं भणामि । अवलद्धेह वि णे अ मे किं पि

शका०—(१९) कण्णे कार्यं कथयिष्यामि । एतावद्दुद्धके
मल्लकप्रमाणस्य कुलेहं जातः । लाअशशुले इति । भार्याच्छन्दः ।
राजश्वशुरो मम पिता राजा तातस्य भवति जामाता । राजश्यालोहं
ममापि भगिनीपती राजा ॥ ६ ॥ एतेन यदुक्तं भवति तदाह ।
अपरान्दस्यापीत्यादि ।

अधि०—[किमिति । स्पष्टम् ॥ ७ ॥]

शका०—(२०) एवं भणामि । अपरान्दस्यापि न च मे कि-
मपि करिष्यति । ततस्तदेति वा । तेन भगिनीपतिना परितुष्टेन मे

१ आदि० D, २ कथयइस्मं AB (bc); पइइसं B (d), कथइइसं D, हं कथइस्मं K.
३ एभवडके AB (bc) EF; एअं वड्डके B, एअडके B (a), एअं वड्डके B (d); एअड्ड-
के DH; एभवडके ? (डके) G; एअं वड्डके K. ४ मल्लिकं DH, मल्लकं E, मल्लकं
K. ५ हंग AB (bcd) DEK. ६ जादे K. ७ written as prose after जादे AB
(c). ८ तादइसं B (a) ९ जामदा B (d). १० °शालए B, °वपालए B (a) . °शिआले-
वि DH; °शिआलदा E; °शिआल K. ११ इगे B (d) DEK. १२ ममावि ? K.
१३ वड्डणी० AB (cd) DG यदि pr. m. B (d); वहिणीवदी B; वड्डणी० B (b);
वड्डणीवदी E; ममावि ? F, वड्डणी० J. १४ एअं AB (abcd) EFK. १५ आधिक०
D. १६ विपिने DEFG. १७ कण्ठक० B. १८ °लद्धाहपि E; अवलद्धाहपि H.
१९ ण मे K. २० वि DEFK.

कलेइश्रादि । तदो तेर्ण बहिणीवदिणा परितुंइटेण मे कीलिः
 115 दुं- लक्खिदुं शब्बुज्जाणाणं पवले पुष्फकलण्डकजिणु-
 ज्जाणे दिण्णे । तहिं च पेक्खिदुं अणुंदिअहं शोशावेदुं शोधा-
 वेदुं पाइटावेदुं लुणावेदुं गच्छामि । देव्वजोएण पेक्खामि ण
 पेक्खामि वा इत्थिंआशलीलं णिवडिदं (२०) ।

अधिकरणिकः । अथ ज्ञायते का स्त्री विपन्नैति ।

120

शकारः । हंहो अंधिअलणभोइआ, किच्चि ण आणामि ।
 तं तादिशि णअंलमण्डणं कच्चणशदभूर्शोणिअं केणं वि

क्रीडितुं रक्षितुं सर्वोद्यानानां प्रबलं पुष्पकरण्डकजीर्णोद्यानं दत्तम् ।
 जीर्णैति विशेषणं विजनत्वज्ञापनार्थम् । तत्र च प्रेक्षितुं अ(म)नुदिवसं
 शुष्कं कारयितुं शोधयितुं पुष्टं कारयितुं लूनं कारयितुं(तुं) गच्छामि ।
 देवयोगेन पश्यामि न पश्यामि वा स्त्रीशरीरं निपतितम् ।

शका०—(२१) हंहो इति वितर्के । अधिकरणिक(ग)भो-
 जकाः, किमिति न जानामि । तां तादृशीं नगरमण्डनं काम्बनशत-
 भूपणां केनापि कुपुत्रेणार्थकलयवर्तस्य कारणाच्छून्यं पुष्पकरण्डक-

१ इत्थदि E. २ जेण H. ३ बरितुइण DFK, परितुइण J. ४ पुष्फ° B (a);
 पुष्फ° B (d). ५ °करण्डजि° B (d), °करण्डकजि° D; °करण्डअजि° G ६ अणुद-
 णं B, °दिण? B (a), °दिअह? B (b). ७ शोशावेदुं B (a). ८ पोत्थावेदुं AB
 (bc) CDJ, पोस्तावेदुं B (1d). ९ लुस्तावेदुं B (d), लुमावेदुं E, लुस्तावेदुं K.
 १० इत्थिअ AB (c) GDFGJ, इत्थिअ B (a), इत्थिअ B (b) इत्थिअ B (d);
 इत्थिअ E. ११ जायते AB (c). १२ औप° D. १३ किच्चि AB (bcd) J.
 १४ तादिशि B (a), तादिशि K. १५ णअर° K. १६ °मूणणिअं AB (abc), °भूत corr.
 वा B (d). १७ केणावि K.

कुपुत्तेण अत्थकंल्लवत्तदश कालणादो गुण्णं पुष्फकलण्डक-
जिण्णुज्जाणं पवेशिअ वाहुपाशवलात्कारेण वसन्तसेनिआ
मालिदा । ण मए (२१) । इत्थंके मुखमावृणोति ।—

अधिकरणिकः । अहो नगररक्षिणां प्रमादः । भोः 125

श्रेष्ठिकायस्थौ न मयेति व्यवहारपदं प्रथममभिलिख्यताम् ।

कायस्थः । जं अज्जो औणवेदि । तथा कृत्वा । अज्ज

लिहिदं (२२) ।

शकारः । स्वगतम् । हीमोदिके उत्तलाअन्तेण विअ

पांभशपिण्डेलेकेण अज्ज मए अत्ता एव्वे णिण्णाशिदो । भोदु । 130

एव्वं दाव । प्रकाशम् । अहो अधिअलणभोइआ, णं भेणामि
मए ज्जेव्व दिइदा । किं कोलाहलं कलेध (२३) । इति पादेन
लिखितं प्रोच्छति ।

जीर्णोद्यानं प्रवेश्य बाहुपाशवलात्कारेण वसन्तसेना मारिता । न मया ।

अधि०— व्यवहारस्य पदं स्यान्म ।

काय०— (२२) यदार्यं भाज्ञापयति । आर्यं लिखितम् ।

शका०— (२३) हीमादिके भये खेदे चाव्ययम् । उत्तलाभ-

१ कुपुत्तेण B (a). २ कालणा B (d) G. ३ गुण्णं AB (c). ४ पवेशिअ BDEF
GK. ५ वाहुपाशव० K. ६ काले AB (bc), कालणा B (a); वल्लकाले DF. ७ मया
K. ८ के च AB (bcd) CDGK; ओके च EF. ९ मुखं वृणोति ? B (a).
१० आवि० D. ११ भो B. १२ शिञ्जि B (a). १३ ही मादिके B. १४ अण्येण
AB (bcd) EG, उत्तलाअन्तेण DH; उत्तलाअन्तेण K. १५ वि B (a). १६ पायसा
AB (bc) F; पायसे D; यसे H; पापस्य K. १७ पिण्डेण B (a), पिण्डाल० CJ.
१८ एव्वं K. १९ णिणाशिदो AB (c), णिणाशिदे B (a) E; णिणाशिदे
BB (d); णिणाशिदे K. २० आवि० D. २१ मया om. ? B (a). २२ दिदा
AB (abcd) JK. २३ कलं केलेध B (b). २४ कलध K. २५ लिखितं AB
(bcd) DFG. २६ प्रोच्छति AB (c).

अधिकरणिकः । कथं त्वया ज्ञातं यथा खल्वर्थनिमित्तं

135 बाहुपाशेन व्यापादिता ।

शकारः । हंहो णुं शुण्णगूणाए मोषट्टाणाए गीवा-
लिआए णिंशुवण्णकेहिं आहलणट्टाणेहिं तकेमि (२४) ।

श्रेष्ठिकायस्थौ । जुज्जदि विअ (२५) ।

शकारः । रागतम् । दिदिंटेआ पस्सुज्जीविदम्हि । अविद-

140 मादिके (२६) ।

न्तेण त्वरया त्वरां कुर्याणेनेत्यर्थः । उत्पतता चेत्यर्थः । इय पायस-
पिण्डरकेना(णा)द्य मयात्मैव निर्माशितः । भवत्येयं तावत् । अहो अ-
धिकरणभोजका, ननु भगामि मयैव वृष्टा । किं कोलाहलं कुह्यत ।

शका०—(२४) हंहो नूनं शून्यशूनय(या) मोषस्थानया पी-
यालिकया निःशुयर्गकैराभरणस्यानेस्तर्कयामि । शून्या च शून्या
उपशून्या उपश्रेययतीत्यर्थः । प्रीयानिका प्रीयैय ।

श्रे० का०—(२५) सुन्यत इय । शकारेणैव मारितेति सुन्य-
त इत्यर्थः ।

शका०—(२६) दिदृषा मत्सुज्जीविनोदिम । अविदमारिके
त्वेरे ।

१. म'य' D २. सुन्यत AB (c), सुन्यत II, सुन्यत II (d), सुन्यत I
E. ३. सुन्यत AB (c) D, सुन्यत II, सुन्यत II (b), सुन्यत I II, सुन्यत
II (a); सुन्यत II (b) सुन्यत E. ४. सुन्यत AB (abcd) D, सुन्यत
II सुन्यत E. ५. सुन्यत II (a) सुन्यत II (d) ६. सुन्यत AB (abcd)
CDJE. ७. सुन्यत AB (c) (J, सुन्यत II, सुन्यत II (d), सुन्यत E.

श्रेष्ठिकास्यथौ । भो कं एसो ववहारो अवलम्बदि(२७) ।

अधिकरणिकः । इह हि द्विविधो व्यवहारः ।

श्रेष्ठिकास्यथौ । केरिसौ (२८) ।

अधिकरणिकः । वाक्यानुसारेणार्थानुसारेण च । यस्ता-
वद्वाक्यानुसारेण स खल्वर्थिप्रत्यर्थिभ्यः । यश्चार्थानुसारेण स 145
र्थाधिकरणिकबुद्धिनिष्पाद्यः ।

श्रेष्ठिकास्यथौ । ता वसन्तसेनामादरं अवलम्बदि वव-
हारो (२९) ।

अधिकरणिकः । एवमिदम् । भद्र शोधनक, वसन्त-
सेनामातरमनुद्वेजयन्नाह्वयः ।

150

शोधनकः । तथा । इति निष्क्रम्य गणिकामात्रा सह प्रविश्य ।
एदु एदु अज्जा (३०) ।

श्रे० का०—(२७) भो(भोः) कमेय व्यवहारोवलम्बते ।

श्रे० का०—(२८) कीदृशः ।

श्रे० का०—शकारवाक्यानुसारेणार्थं व्यवहार इति प्रत्यर्थिन-
माहनुः । (२९) तद्वसन्तसेनामातरमवलम्बते व्यवहारः ।

शोध०—(३०) [तथा] । एत्वेत्त्वार्था ।

१ om. B B (ab). २ अवलम्बदि..... ववहारो L. 2 next page om. E;
Four speeches after भद्र० om. G. ३ आधि० D. ४ केरिसौ AB (c)
CFJ. ५ अर्थानुमा० वाक्यानु० &c. B (d) ६ एदु om. B B (ab). ७ अर्थे
प्रत्यर्थिभ्यः K. ८ च om. BB (a); वाचिकविक.,..... नि पा० K. ९ तथेति नि०
AB (abcd) CDJ. १० गणिकाया मा० B B (a).

वृद्धा । गदा मे दारिआ मित्तघरेअं अत्तणो जोव्वणं
 अनुभेविदुं । एसो उण दीहाऊ भणादि आअच्छ अंधिअर-
 155 णिओ सहावेदि । ता मोहपरवसं विअ अत्ताणअं अवग-
 च्छामि । हिअअं मे थरैथरेदि । अज्ज, आदिसेहि मे अधि-
 अरणमण्डवस्स मग्गं (३१) ।

शोधनकः । एदु एदु अज्जा । उभौ परिकामतः । एदं अधि-
 160 अरणमण्डवं । एत्थपैविसदु अज्जा (३२) । इयुभौ प्रविशतः ।
 वृद्धा । उपसृत्य । सुहं तुम्हाणं भोदु भावमिस्साण (३३) ।
 अधिकरणिकः । भद्रे, स्वागतमास्यताम् ।

वृद्धा । तथो (३४) । इत्युपविष्टा ।

वृद्धा-वृद्धे(द्धा) इयं वसन्तसेनाजननी । (३१) गता मे दारिका
 मित्रगृहमात्मनो यौवनमनुभवितुम् । एष पुनर्दीर्घायुर्भणति आगच्छ
 अधिकरणिक आहू(द्ध)यति । तन्मोहपरवशमिवात्मानमवगच्छामि ।
 हृदयं मे प्रकम्पते । [इदमात्मगतमाह ।] आर्ये, आदिश मे महामधि-
 करणमण्डपस्य मार्गम् । [इदं प्रकाशमाह ।]

शोध०-(३२) एत्वेत्यार्या । एयोधिकरणमण्डपः । अत्र
 प्रविशत्यार्या ।

वृद्धा-(३३) सुखं युष्माकं भवतु भावमिभागाम् ।

वृद्धा-(३४) तथा ।

१ इतार्थं BB (abd) EK. २ 'णमयु' AB (abcd); जेव्वण (जोव्वण) सुहमणु^० D,
 जेव्वणमणुजर्भ K. ३ मविदं AB (bcd) FK. ४ अंधि० AB (bc) D, अधिमल०
 B (nd). ५ 'वसमिअ' AB (c) D, 'वसमिअ' B (a), 'वसमिअ' B (bd)
 JK ६ थरैथरेदि BCDEFK. ७ 'मलण' B (a). ८ Whole speech om
 G. ९ 'कम्पत', K. १० 'मलण' AB (abc) DE; अधिमलमण्ड^० ? B (d).
 ११ मविदुं AB (c); मविदुं D (b); मविदुं K. ११ आदि० Here as well as
 brought throughout the next page D. ११ तयेत्यु० AB(nbcd) K; तथा इत्यु० D.

शकारः । सधेपम् । आगदाशि बुद्धकुट्टेणि, आग-
दाशि (३५) ।

अधिकरणिकः । अये, त्वं किल वसन्तसेनाया माता । 165
वृद्धा । अध इं (३६) ।

अधिकरणिकः । अयेदानीं वसन्तसेना क्व गता ।
वृद्धा । मित्तघरअं (३७) ।

अधिकरणिकः । किं नामधेयं नस्या मित्रम् ।
वृद्धा । स्वगतम् । हद्दी हद्दी । अदिलज्जणीअं क्खु एदं । 170

[प्रकाशम् । जणस्स पुच्छणीओ अअं अत्थो । ण उण अधि-
अरणिअस्स (३८) ।

अधिकरणिकः । अलं लज्जया । व्यवहारस्त्वां पृच्छति ।
श्रेष्ठिकायस्यौ । व्यवहारो पुच्छदि । णंथि दोसो ।
कथेहि (३९) ।

175

शका०—(३५) आगतासि वृद्धकुट्ट(कुट्टि)नि, आगतास्यागतासि ?
वृद्धा— (३६) अथ किम् ।
वृद्धा— (३७) मित्रगृह(म्) ।
वृद्धा— (३८) हद्दी हद्दी । हा धिक् हा धिक् । अतिलज्जनीयं ख-
ल्वेतत् । जनस्य पृच्छनीयः प्रटव्योयमर्यः । न पुनरधिकरणिकस्य ।
श्रे० का०—(३९) व्यवहारः पृच्छति । नास्ति दोषः । कथय ।

१ अति D. २ बुद्ध B (a). ३ कुट्टिणि B (a) DH; कुट्टिणिभा B (d). ४ श्रेष्ठिका-
माता B B (a) ५ om. B B (a); हादि हादि D. ६ अदि om. B (b). ७ श्रेष्ठिका
AB (bc). ८ वत्त...to प्रकाशम् om. B (d). ९ आधि० AB (c) D. १० ण एत्थ
B B (a); अधि II.

वृद्धा । कथं व्यवहारो । जैइ एव्वं ता सुणन्तु अज्जमिस्सा ।
सो क्खु सत्येवाहविण्णअदत्तस्स णत्तिओ साअरदत्तस्स तणओ
सुगहिदणामहेओ अज्जचारुदत्तो णाम सेट्ठिच्चत्तरे पडिर्वसदि ।
तहिं मे दारिआ जोव्वणसुहं अणुभवदि (४०) ।

180 शकारः । शुंदं अज्जेहिं । लिहीअंतु एदे अक्खला ।
चालुदेत्तेण शैह मम विवादे (४१) ।

श्रेष्ठिकायस्यौ । चारुदत्तो मित्रो त्ति णैत्थि दोसो (४२) ।

अधिकरणिकः । व्यवहारोयं चारुदत्तमवलम्बते ।

श्रेष्ठिकायस्यौ । एव्वं विअ (४३) ।

वृद्धा—(४०) कथं व्यवहारः । यद्येवं तदा शृण्वन्त्वार्यमिश्राः ।
स खलु सार्थवाहविनयदत्तस्य नप्ता सागरदत्तस्य तनयः सुगृहीत-
नामधेय आर्यचारुदत्तो नाम श्रेष्ठिव (च)त्वरे प्रतिवसति । तत्र मे
दारिका यौवनसुखमनुभवति ।

शका०—(४१) भुतमार्यैः । लिख्यतामेतान्यक्षराणि । चारुदत्तेन
सह मम विवादे [विवादः] ।

श्रे० का०—(४२) चारुदत्तो मित्रमिति नास्ति दोषः ।

श्रे० का०—(४३) एवमिव ।

१ वपहासो B (ab). २ om. BB (a). ३ साहि० ? B (a). ४ विगद० AB
(bc) F; विगपयंतस B (d). ५ सुगृहीत AB (bcd) D. ६ णत्तो AB (abc)
D. ७ णत्ते B (a) < सुगृहण० AB (abcd) CDJ. ८ शुंदं AB (abcd) D.
९ लिहीअंतु AB (bc) FK; लिहीअंतु CJ. १० णत्तो AB (cd). ११ सह AB
(abc) D. स मम ? B (d). १२ मित्रोति AB (bc) DI. १३ णत्थि B (a).
१४ अवि० D. १५ एव K.

अधिकारणिकः । धनदत्त, वसन्तसेनार्यचारुदत्तस्य गृहं 195
 गतेति लिख्यतां व्यवहारस्य प्रथमः पादः । कथमार्यचारु-
 दत्तोप्यस्माभिराहाययितव्यः । अथवा व्यवहारस्तमाह्वयति ।
 भद्र शोधनक, गच्छ । आर्यचारुदत्तं स्वैरमसंभ्रान्तमनुदिग्मं
 सादरमौह्वय प्रस्तात्रेनाधिकारणिकस्त्वां द्रष्टुमिच्छतीति ।

शोधनकः । जं अज्जो आणवेदि । इति निष्क्रान्तश्चारुदत्तेन 190
 सह प्रविश्य च । एदु एदु अज्जो (४४) ।

चारुदत्तः । विचिन्त्य ।

परिज्ञातस्य मे राज्ञा शीलेन च कुलेन च ।

यत्सत्यमिदमाह्वानमवस्थामभिशाङ्कते ॥ ८ ॥

संवितकं स्वगतम् ।

195

ज्ञातो नु किं स खलु बन्धनविप्रयुक्तो

मार्गीगतः प्रवहणेन मयापनीतः ।

चारेक्षणस्य नृपतेः श्रुतिमागतो वा

येनाहमेवमभियुक्त इव प्रयामि ॥-९ ॥

अथवा किं विचारितेन । अधिकरणमण्डपमेव गच्छामि । 200

भद्र शोधनक, अधिकरणस्य मार्गमादेशय ।

अधि०—धनदत्तेति नाम कायस्थस्य ।

शोध०—(४४) यदार्यं भाशापयतीति । एत्वेत्वार्यः ।

चा०—परिज्ञातस्येति । अनुदुप् ॥८॥ ज्ञात इति । वसन्तति-

लका च्छन्दः । सं आर्यकः ॥ ९ ॥

१ अधि० D. २ आह्वय B (d). ३ कारणिकत्वा B (b); वारणिकत्वा... इच्छ-
 त्त B (d). ४ वेदिति AB (c); वेदिति B (d). ५ स्थानमि० E; स्थानमि०
 K. ६ om. B (s); न खलु J. ७ मार्गीगतः AB (c) D; गतप्रवहणेन B (d).
 ८ अधिकरणमण्डपस्य B (d).

शोधनकः । एदु एदु अज्जो (४५) । इति परिक्रामतः ।

चारुदत्तः । सशङ्कम् । तत्किमपरम् ।

रूक्षस्वरं वासति वायसोय-

205

ममात्यभृत्या मुहुराह्वयन्ति ।

सद्यं च नेत्रं स्फुरति प्रसंह्य

ममानिमित्तानि हि खेदयन्ति ॥ १० ॥

शोधनकः । एदु एदु अज्जो सैर असंभन्तं (४६) ।

चारुदत्तः । परिक्रम्याप्रतोवलोक्य चं ।

210

शुष्कवृक्षस्थितो ध्वाङ्क्ष आदित्याभिमुखस्तथा ।

मयि चोदयते वामं चक्षुर्धोरिमसंश्रयम् ॥ ११ ॥

पुनरन्यतोवलोक्य । अये कथमय सर्पः ।

शोध०—(४५) एत्वेत्यार्यः ।

चारु०—चारुदत्तस्यानिष्टसूचकान्यपशकुनानीति बोध्यम् । रू-
क्षेति । वायसः काकः । वासति चक्षुपुटः(?) मुक्षस्य विरौति ।
तत्रापि रूक्षस्वरं यथास्यात्तथा । सद्यं वामम् । अनिमित्तान्यपश-
कुनानि ॥ १० ॥

शोध०—(४६) एत्वेत्यार्यः स्वैरमसंभ्रान्तम् ।

चारु०—शुष्केति । अनुदुप् । पूर्वार्धे चैकमपशकुनमुत्तरार्धे चा-
परमिति बोध्यम् ॥ ११ ॥

१ अज्ज AB (c) अज्जे B (b), २ °मति G ३ रुक्ष० J. ४ वासति J. ५ पशक्य? B (a), पशक्य B (d) ६ om from the Prākṛita and adl next speech after चारुदत्तः as a stage direction स्वैरमसंभ्रान्तं परि० &c AB (c) D & G, सौमसभागा B (b). ७ om B (bd) ८ चक्षुर्धोरिमसंश्रयम् K. ९ एत्वेत्यार्यः (f) B (b)

मयि विनिहितदृष्टिभिन्ननीलाञ्जनाभः,

स्फुरितविततजिह्वः; शुक्रदंष्ट्राचतुष्कः ।

अभिपतति सरोपो, जिह्विताध्मातकुक्षि-

215

र्भुजगपतिरयं मे मार्गमाक्रम्य सुप्तः ॥ १२ ॥

अपि चेदम् ।

स्खलति चरणं भूमौ न्यस्तं, न चार्द्रतमा मही

स्फुरति नयनं, वामो बाहुर्मुहुश्च विकम्पते ।

शकुनिस्परश्वायं तावद्विरौति हि नैकशः

220

कथयति महाघोरं मृत्युं न चात्र विचारणा ॥ १३ ॥

सर्वथा देवताः स्वस्ति करिष्यन्ति ।

शोधनक्रः । एदु एदु अज्जो । इमं अधिअरणमण्डवं प-

विसदु अज्जो (४७) ।

चारुदत्तः । प्रविश्य समन्तादवलोक्य । अहो अधिकरण- 225

मण्डपस्य परा श्रीः । इह हि

मंथीति । मालिनी च्छन्दः । भिन्नः कज्जलराशिर्मध्येधिकनील
इत्यत आह भिन्नेति । नीलाञ्जनं कज्जलम् । अयं यः सर्पो मे
मार्गमाक्रम्य सुप्तः स विनिहितेत्यादिपद्धिशेषणविशिष्टो मय्यभिपत-
तीत्यन्वयः । जिह्विता वक्रिता ध्माता शब्दिता च कुक्षिर्येनेत्यर्थः
॥ १२ ॥ स्खलतीति । हरिणीप्लुता च्छन्दः । स्पष्टम् ॥ १३ ॥

शोध०-(४७) एत्वैत्यर्थः । इममधिकरणमण्डपं प्रविशस्वार्थः ।

विनिहित H. २ शुक्र D. ३ जिह्विता० G. ४ ते H. ५ तावत् om. B (a).
६ महामृत्युं घोर B (a); महामृत्युर्घोर (?) H. * अभिपतणं AB (abcd)
DE. ८ मण्ड marg. पं B (d).

चिन्तासक्तनिगममन्त्रिलसेलिलं, दूतोर्मिशङ्गाकुलं,
पर्यन्तस्थितचौरनक्रमकरं, नागाइवहिंसाश्रयम् ।

नानावांशककङ्कपक्षिरुचिरं, कायस्थसर्पास्पदं,

230

नीतिक्षुण्णतटं, च राजकरणं हिंसेः समुद्रायते ॥१४॥

भवतु । प्रविशञ्चिषेघातमभिनीय सवितर्कम् । अहह इदमपरम् ।

सव्यं मे स्पन्दते चक्षुर्विरौति वायसस्तथा ।

पन्थाः सर्पेण रुद्धोयं स्वस्ति चास्मासु दैवैतः ॥ १५ ॥

तावत्प्रविशामि । इति प्रविशति ।

235

अधिकरणिकः । अयमसौ चारुदत्तः । य एवः

चारु०—चिन्तेति । राजकरणमधिकरणम् । क्वचित्तु राजभवन-
मिति पाठः स्फुट एव । तद्धिंसेहिंसावचिभिर्नरैरुपलक्षितं समुद्रायते ।
समुद्र इवाचरति समुद्रायते । 'कर्तुः क्यङ्' इति सूत्रेण क्यङ् । चि-
न्तायामासक्ता निगमा मन्त्रिण एव सलिलानि यत्र तत्तथा । दूता
'वकीला' एवोर्मयो महातरंगाः शङ्गाथ तैराकुलम् । परितः स्थिताधारा
भटा एव नक्रा मकराथ यत्र तत् (येषां पादाधस्ताद्द्व्या दीयन्ते ते
नागा गजा अश्वाथ त एव हिंसास्तेषामाश्रयः स्थानमित्यर्थः । ना-
ना बहुप्रकारा वाशकाः शब्दं कुर्वाणाः कर्णेजयाः (पाः) पिशुना एव क-
ङ्कपक्षिणस्तै रुचिरम् । वाशु शब्दे धातुः । नीतिरेव क्षुण्णं चूर्णाकृतमु-
च(च)नीनं तटं यत्र तत्तथा । [शार्दूलविक्रीडितं छन्दः] ॥ १४ ॥
सव्यमिति । अनुदुप् । दैवैनेति दैवतोस्मासु स्वस्ति चास्तु ॥ १५ ॥

१ सलिलं om. D २ पाठ० B (b) G ३ नामाथ ? B (a), नामथ B (d)
४ हिंसा० D ५ वाशक D, वाशकक० H. ६ भवनं B B (ad) EK. ७ स्वस्थि
मे B (ad) ८ विरेति० H ९ om B (a). १० दैवताः GK. ११ शशि० D
Here as well as throughout the next two pages.

घोणोन्नतं मुखमपाङ्गविशालनेत्रं

नैतद्धिं भाजनमकारणदूषणानाम् ।

नागेषु गोषु तुरगेषु तथा नरेषु

नह्याकृतिः सुसदृशं विजहाति वृत्तम् ॥ १६ ॥

चारुदत्तः । भो, अधिकृतेभ्यः स्वस्ति । हंहो नियुक्ता, 240

अपि कुशलं भवताम् ।

अधिकरणिकः । ससंप्रमम् । स्वागतमार्यस्य । भद्र गो-

धनक, आर्यस्यासनमुपनय ।

शोधनकः । आसनमुपनीय । एदं आसनं । एत्थ उववि-

सदु अज्जो (४८) ।

245

चारुदत्तः । उपविशति ।

शकारः । सक्रोधम् । आंगदेशि ल् ईन्द्रियआघादजा आ-

गदेशि । अहो णाए ववहाले । अहो धम्मे ववहाले । जं एदोह

घोणोन्नतमिति । घोणा नासोन्नता यं(य)त्र तन्मुखमपाङ्गविशा-

लनेत्रं चास्ति । एतच्चारुदत्तरूपमकारणानां कारणशून्यानां दूषणानां

दोषाणां भाजनं पात्रं हीति निश्चयेन नास्ति । आकृतिः स्वरूपं सुसदृशं

स्व(स्वा)नुरूपं वृत्तमाचरणम् । [वसन्ततिलकं वृत्तम्] ॥ १६ ॥

शोध०—(४८) एतदासनम् । अत्रोपविशस्वार्यः ।

१. मुखमपङ्गं ? H. २ नैतदिभात्र० AB B (abcd). ३ om. B (a). ४ एदे B (b). ५ आसने BCFJ. ६ अज्जे AB (c). ७ आगदेशि B. ८ दे AB (abcd) D. ९ इन्द्रियआ० AB (abcd) CDGJK ; figure 2 after पादभा G. १० अहो एदोहान्ते om. B (a). ११ जं एव अग्गाह AB (bc) ; एअं अग्गाह B (d), एअभ अग्गाह (=नैतदन्पर्य) D, ज एअदाह CJ; अ एअं अग्गाह EK, एअ अग्गाह F; जं एअअग्गाह G, जं ए अदभं ? H.

इद्विधावादाह आशणे दीअदि । तर्गवम् । भोदु । णं
250 दीअदु (४९) ।

अधिकरणिकः । आर्यं चारुदत्त, अस्ति भवतोस्या
आर्याया दुहित्रा सह प्रसक्तिः प्रणयः प्रीतिर्वा ।

चारुदत्तः । कस्याः ।

अधिकरणिकः । अस्याः । इति वसन्तसेनाभातरं दर्शयति ।

255 चारुदत्तः । उत्थाय । आर्ये, अभिवाद्ये ।-

वृद्धा । जाद, चिरं मे जीव । स्वगतम् । अजं सो चारु-
दत्तो । मुणिकिंखत्तं क्खु दारिअए जोव्वणं (५०) ।

अधिकरणिकः । आर्य, गणिका तव मित्रम् ।

चारुदत्तः । लज्जां नाटयति ।

शका०-(४९) आगतोसि रे स्त्रीघातक आगतोसि । अहो
न्यायो(द्यो) व्यवहारो । अहो धर्मो(म्यो) व्यवहारो । यदेतदन्यस्य
स्त्रीघातकस्यासनं दीयते । सगर्वम् । भवतु । ननु दीयताम् ।

वृद्धा- (५०) तात, चिरं मे जीव । अयं स चारुदत्तः ।
मुनिक्षिप्तं क्खु दारिकया यौवनम् ।

१ इद्विधा AB (ac) CDIJK, इद्विधो B (b), इद्विधा B (d), इद्विधा E;
इद्विधा G. २ पादुकाह AB (bed) EGK, घातुका० DFH, पादुकाह J;
३ दिज्जादि B (a) ४ सगर्वम् AB (bc) K; सगर्वम् pr. m. corr. सगर्वम् B
(d). ५ om. B (d). दीवदु twice G. ६ प्रसक्तः B B (abd) GK; प्रक्तः E.
७ चिरे ? AB (bc) C, pr. m. correct चिरं B (d) < om. K. ८ 'विने
AB (bc). ९० दारियाय II (b). ९१ This direction and next speech of
शका० om. II.

शकारः ।

260

लज्जाए भीलुदाए वा

चालित्तं अलिणै निगूहिदुम् ।

श्रुअं मालिअ अत्थकालणाए

णिणगूहदिणं तं हि भट्टके ॥ १७ ॥ (५१)

श्रेष्ठिकायस्थौ । अज्ज चारुदत्त, भणाहि । अलं ल-265

ज्जाए । ववहारो क्खु एसो (५२.) ।

चारुदत्तः । संलज्जम् । भो अधिकृता, मया कथमीदृशं
वक्तव्यं यथा गणिका मम मित्रमिति । अथवा यौवनमंत्रा-
पराध्यति न चौरिच्यम् ।

शका०—(५१) [लज्जाए इति ।] लज्जयाय वा भीरुतया वा
चारित्रमलीकं निगूहितुं स्वयं स्त्रीं मारयित्वा र्थकारणाय निगूहति
न तर्ही (दि) भट्टकः [वैतालीयं छन्दः] ॥ १७ ॥

श्रे० का०—(५२) आर्यं चारुदत्त, भण । अलं लज्जया ।
व्यवहारः खल्वपः ।

१ लज्जाए आदु भीलु० B (a) DEFGK. २ अलीए B (abcd). ३ निगूहिदुं ? B (bc); निगूहिदु B; निगूहिदुं B (a); निगूहिदुं B (d), निगूहिदुं E; निगूहिदु K. ४ सअं B (a) D; सयं B (b) EK. ५ इत्थिअं मालिअ B (a) DE, इत्थिए मलि० G; इत्थिअं मालिअ K. ६ अत्थकालणाए निगूहिदि B (a) DGJK which has अच्छ for अत्थ; ० निगूहिदि B. ७ तं ण म० B; नतं म० B (a); न तं हि० C, नतं म० B (b); णहि म० K. ८ भट्टको AB (bc), भट्टके B (a) CJ; भट्टके B (d) E; भट्टको F; नट्टके K. ९ om. B. १० ० वते AB; (bed) G, ० वत K. ११ ० वत B (bd) EK.

270 अधिकरणिकः ।

व्यवहारः सैवितोयं त्यज लज्जां हृदि स्थिताम् ।

ब्रूहि सत्यमलं धैर्यं हलमत्र न गृह्यते ॥ १८ ॥

अलं लज्जया । व्यवहारस्त्वां पृच्छति ।

चारुदत्तः । अधिकृत, केन सह मम व्यवहारः ।

275 शकारः । साटोपम् । अले मए शह ववहाले (५३) ।

चारुदत्तः । त्वया सह मम व्यवहारः सुदुस्सहः ।

शकारः । अले ईश्विभ्राघादभा, तं तादिशि लअंण-
शदभूशणिअं वशन्तश्रेणिअं मालिअ शम्पदं कवडकेवडिके
भैविअ णिगूहेशि^१ (५४) ।

280 चारुदत्तः । असन्नद्धः खल्वसि ।

अधिकरणिकः । आर्यं चारुदत्त, अलमनेन । ब्रूहि
सत्यम् । अपि गणिका तव मित्रम् ।

चारुदत्तः । एवमेव ।

अधि०- व्यवहार इति । अनुष्टुप् । स प्रसिद्ध । शास्त्रे लोके
चेत्यर्थः ॥ १८ ॥

शका०-(५३) अरे मया सह व्यवहारः ।

शका०-(५४) अरे स्त्रीघातक, तां तावृशीं रत्न(त्न)शतभूष-
णां वसन्तसेनां मारयित्वा साम्प्रतं कृपटकापटिको भूत्वा निगूहसि ।

१ आधि० D, From आधि० to मम व्यवहार (L 274) om E २ सविभाष AB (c) EG, प्राय DH ३ कृते B (a) ४ om AB (hed) D ५ अप B, अय B (bd), ववहाले AB (c) ६ अप BK, Om B (a) अले DH अले G ७ इन्धिया० AB (abc) CDGJK इन्धियादभा B(d) c om B B (a) ततादि D ८ लपण k १० भूषणिय AB (bc) K भूषणीअ B (d) भूषिअ DH ११ क्काचडिके K १२ भाविअ G १३ णि D १४ एवम् B DFGK, From this to मया (L 289) om G

अधिकरणिकः । आर्य, वसन्तसेना क ।

चारुदत्तः । गृहं गता । 285

श्रेष्ठिकायस्यै । कथं गदा, कदा गदा, गच्छन्ती वा
केण अणुगदा (५५) ।

चारुदत्तः । सगतम् । किं प्रच्छन्नं गतेति ब्रवीमि ।

श्रेष्ठिकायस्यै । अज्ज, कधेहि (५६) ।

चारुदत्तः । गृहं गता । किमन्यद्ब्रवीमि । 290

शकारः । मम केलकं पुष्पकेलण्डकजिण्णुज्जाणं पवे-
शिअ अत्यणिमित्तं बाहुपाशवलकालेण मालिदा । अए शम्पदं
वदशि घलं गदे ति (५७) ।

चारुदत्तः । आः असंबद्धप्रलापिन्,

अभ्युक्षितोसि सलिलैर्न वलाहकानां । 295

चापाग्रपक्षसदृशं भृशमन्तराले ।

श्रे० का०—(५५) कथं गता, कदा गता, गच्छन्ती वा
केनानुगता ।

श्रे० का०—(५६) आर्य, कथय ।

शका०—(५७) मदीयं पुष्पकरण्डकजीर्णोद्यानं प्रवेदयार्थनिमित्तं
बाहुपाशवलात्कारेण मारिता । अये साम्प्रतं वदसि गृहं गतेति ।

चारु०—अभ्युक्षितोसीति । चापस्य पक्षिणः पक्षामं तत्सदृश-

१ गच्छन्ती DII. २ केरक B (a), केवनं II. ३ कण्डक AB (abc) E;
कण्ड B (d). कण्डम D. ४ om. E. ५ चाप AB (cd) F; बाध्याप I
K. ६ मन्तराले BEK; मन्तरालं D.

मिथ्यैतदाननमिदं भवतस्तथाहि

हेमन्तपद्ममिव निष्प्रभतांमुपैति ॥ १९ ॥

अधिकरणिकः । जनान्तिरुम् ।

300

तुलनं चाद्रिराजस्य समुद्रस्य च तारणम् ।

प्रहणं चैनिलस्थैव चारुदत्तस्य दूषणम् ॥ २० ॥

प्रकाशम् । आर्यचारुदत्तः खल्वसौ । कथेमिदमकार्यं करिष्यति । घोणेत्यादि (पृ० ३९५ श्लो० १६) पठति ।

शकारः । किं पक्षवादेण बबहाले दीर्शादि (५८) ।

305

अधिकरणिकः । अपेहि मूर्ख ।

वेदार्थान् प्राकृतस्त्वं वदसि न च ते जिह्वा निपतिता
मध्याह्ने वीक्षंसेर्कं नै नव सहसा दृष्टिर्विचलिता ।

मपि मेघानां बिन्दुभिर्नाभ्युक्षितः सिक्तोसि । उक्ष सेचने । अन्तराले गगने । सर्वं मिथ्या वदसि । अतः पापिनस्ते मुखं मलिनमित्याह । मिथ्यैतदाननमित्यादिना । [वसन्तविलकं छन्दः] ॥ १९ ॥

अधि०—अकृतपापस्य सप्रभं मुखमिदं दृश्यतेतत्थारुदत्तस्य दूषणमसंभवमस्तमित्याह । तुलनमिति ॥ २० ॥ घोणेत्यादीति 'घोणोन्नतं मुखम्' इति श्लोकमित्यर्थः ।

शका०—(५८) किं पक्षपातेन व्यवहारो दृश्यतां(ते) ।

अधि०—वेदार्थानिति । प्राकृतो नीचः । असौ पाणिः । देहं, हरति भूरिति भूमिर्विदीर्य कुतो न स्वां गिलतीत्यर्थः । [सुमधुरा वृत्तम्] ॥ २१ ॥

१ निपतिता K २ चैनिलस्थे० E ३ कथमकार्यं B B (n) ४ om. AB (c) DF. ५ शकारि G. ६ आपि० D ७ अपेहि B (abd) DEG ८ कुनं न ? K. ९ निपतिता h. १० वीक्षयते० B (d), ११ सेर्कं K १२ तव न B (n)

दीप्तोऽग्नौ पाणिमन्तः क्षिपसि सै च ते दग्धो भवति नो
चारित्र्याच्चारुदत्तं चैलयसि न ते देहं हरति भुः ॥११॥

आर्यचारुदत्तः कथमकार्यं करिष्यति । 310

कृत्वा समुद्रमुदकोच्छ्रयमात्रशेषं
दत्तानि धेनु हि धनान्यनपेक्षितानि ।

स श्रेयसां कथमिवैकनिधिर्महात्मा
पापं करिष्यति धनार्थमवीरजुष्टम् ॥ ११ ॥

शकारः । किं पक्षत्रादेण ब्रह्माले दीशदि (११) । 315

वृद्धा । हेदास, जो दाणि गोसीकदं सुवण्णभण्डअं रत्तिं
चोरेहिं अैवहदं ति तस्स कोरणादो चदुस्समुद्दसारभूदं रञ-
णावलिं देदि सो दाणि अंत्यकल्लवत्तस्स कोरणादो इमं अक-
ञ्जं कोरेदि । हा जौदे, एहि मे पुत्ति (६०) । इति रोदिति ।

कृत्वेति । उदकेनोदकस्य वोच्छ्रय उच्यते च शेषो यस्य तं समुद्रं
समुद्रस्योदकमहत्तयैव-महत्त्वं न पुनः संपद्भिरित्यर्थः । यद्दीरेर्न
जुष्टं सेवितं पात्रम् । [यत्तन्तिलकं घृत्तम्] ॥ ११ ॥

शका०-(११) किं पक्षपातेन व्यवहारो वृश्यते ।

वृद्धा-(६०) इताश, य इदानीं न्यासीकृतं सुवर्णभाण्डं रात्रौ
चौरैरपहतमिति तस्य कारणाद्यतुःसमुद्रसारभूतां रत्नावलीं ददाति
स इदानीमर्थकल्पयित्तस्य कारणादिदमकार्यं करोति । हा जाने,
एहि मे पुत्रि ।

१ दीप्तोऽग्नौ ? II. २ न च ते दग्धं दद्यतेसी BDEFK. ३ क्षिपसि K. ४ अयं
corr. अर्थ B (d). ५ कथमपकार्यं AB (bed) DEFG ; कथमकार्यमर्थं K.
J. ६ अपेक्षितानि H ; अपेक्षितानि J. ७ देहमा K. ८ मदीरुः G ; मदीरे-
जुष्टम् AB (bc) J. ९ दीशदि A. १० इदास AB (abc). ११ अकदं B (n). पादादिदं
D. १२ रत्तिगो० DII. १३ रत्ति BG ; रत्ति H. १४ का० AB (abc) D.
कारणा om. हो B (d) ; कारण E. १५ अर्थकारणादो B ; अर्थकार० B (n).
१६ कारणा E ; कारण K. १७ जाद B B (ad) EK. १८ पुत्र G १९ रोदति J.

320 अधिकरणिकः । आर्यं चारुदत्त, किमसौ पद्भ्यां गतो-
त प्रवहणेनेति ।

चारुदत्तः । ननु मम प्रत्यक्षं न गता । तन्न जाने किं
पद्भ्यां गतोत प्रवहणेनेति ।

प्रविश्य सामर्थ्यं

325 वीरकः ।

पादप्पहारपरिभवविमाणणाद्भिद्गर्गुरुअवेरस्स ।

अणुसोअन्तस्स इयं कथं पि रंती पभादा मे ॥ २३ ॥
ता जाव अधिअरणमण्डवं उवसप्पामि । प्रवेष्टकेन । सुहं अज्ज-
मिस्साणं (६१) ।

330 अधिकरणिकः । अये, नगररक्षाधिकृतो वीरकः ।
वीरक, किमागमनप्रयोजनम् । .

वीरकः । ही ही वन्धनभेअणसम्भमे अज्जकं अण्णे-

वीर०—(६१) पादप्पहारेति । आर्या च्छन्दः । पादप्रहारपरि-
भवविमाननावद्गुरुकवैरस्य । अनुशोचत इयं कथमपि रात्रिः प्र-
भाता मे ॥ २३ ॥ तद्यावदधिकरणमण्डपमुपसर्पामि । सुखं शुभ-
मिति वार्यमिश्राणाम् ।

वीर०—(६२) ही ही बन्धनभेदनसंभ्रमे आर्यकमन्वेपय-
न्नपरारितं प्रवहणं व्रजतीति विचारं कुर्वन्नन्वेपयन् अरे, त्वयाप्यालो-
कितं मयाप्यालोकितव्यमिति भणन्नेव चन्दनमहत्तरकेण पादेन ता-

१ Whole speech om B (n) २ सामर्थ्यं B (n), सामर्थ्यं B (d) h
३ वीरक twice H ४ विपाणिणा DH ५ लद्ध (= लब्ध B B (abd) ६ गुरुभ
D ७ सो अत्र तस्स B (n) ८ इअ B B (d) DH ९ वि B (d), वि D
१० रत्ति H ११ उव^० om B (n) १२ प्रविष्ट^० B B (abd) LHK
१३ आधि^० D १४ om B (d). १५ om AB (c) J. १६ वन्धनभद अज्जक
h, अभण^० D, संभ्रमे G. १७ अकज्ज B (n), अज्जाक B (b) १८ अणे^० H

सन्तो ओवाडिदं पवहणं वैच्चदि त्ति विआरं केरन्तो अण्णेसन्तो
अरे, तुए वि आलोइदे मए वि अँलोइदव्वो त्ति भणन्तो ज्जेव्व
चन्दणमहत्तरण पादेण ताडिदो म्हि । एदं सुणिअ अज्जमिस्सा ३३५
प्रमाणं (६२) ।

अधिकरणिकः । भद्र, जानीये कस्य तत्प्रवहणमिति ।

वीरकः । इमस्स अज्जचारुदत्तस्स । वसन्तसेणा अँरूढा
पुष्पकरण्डकजिण्णुज्जाणं कीलिदुं णीअदित्ति पवहणवाहे-
एण कहिदं (६३) । ३४०

शकारः । पुणो वि शूदं अज्जेहिं^१ (६४) ।

अधिकरणिकः ।

एव भो निर्मलज्योत्स्नी राहुणा प्रस्यते शशी ।

जैलं कूलावपातेन प्रसन्नं कलुषायते ॥ २४ ॥

डितोस्मि । एतच्छ्रुत्वार्थमिभ्राः प्रमाणम् ।

वीर०—(६३) अस्यार्थचारुदत्तस्य । वसन्तसेनारूढा पुष्पकर-
ण्डकजीर्णोद्यानं क्रीडितुं नीयत इति प्रवहणयाहकेन कथितम् ।

शका०—(६४) पुनरपि श्रुतमर्थैः ।

अधि०— एव भो इति । अनुष्टुप् । एष चारुदत्तः । अप्रस्तुतप्र-
शंसालंकारः ॥ २४ ॥

१ ओच्चाडि० AB (bcd) F; ओहरिअं B; पुओच्चाडिदं E, अनुच्चाडिदं K.
२ वज्जदि B (a); वज्जदि K. ३ करेन्तो K. ४ अलो० CJ. ५ णलण AB
(abcd) DE. ६ इदमस्स B (a). ७ आउदा AB (c). ८ पुष्प° B (b).
९ कलिदुं E. १० जिअदि E. ११ वाहण H. १२ सुदं AB (abcd) D.
१३ अज्जमिस्सा B B (a). १४ ज्योओ E. १५ अलं DF.

345 वीरक, पश्चादिह भवतो न्यायं ब्रक्ष्यामः । य एषोधि-
करणद्वार्यश्वस्तिष्ठति तमेनमारुह्य गत्वा पुष्पकरण्डकोद्यानं
दृश्यतामेस्ति तत्र काचिद्विपन्ना स्त्री न वेति ।

वीरकः । जं अज्जो आणवेदि । इति निष्क्रान्तः । प्रविश्य च ।
गदोम्हि तर्हि । दिष्टं च मए इत्थिआकलेवरं सावदेहि वि-
350 लुप्पन्तं (६५) ।

श्रेष्ठिकायस्थौ । कथं तुए जाणिदं इत्थिआकलेवरं
त्ति (६६) ।

वीरकः । सावसेसेहि केसेहत्थपाणिपादेहि उवेल-
क्खिदं मए (६७) ।

355 अधिकरणिकः । अहो धिक् वैपम्यं लोकव्यवहारस्य ।
यथा यथेदं निपुणं विचार्यते
तथा तेषां संकटमेव दृश्यते ।

वीर०—(६५) यदार्य आग्रापयति । गतोस्मि तत्र । दृष्टं च
मया स्त्रीकलेवरं श्रापदैर्विलुप्तम् ।

श्रेष्ठी(ष्ठि)०—(६६) कथं त्वया ज्ञातं स्त्रीकलेवरमिति ।

वीर०—(६७) सावशेषैः केशहस्तपाणिपादैरुपलक्षितं मया ।

अधि०—यथेति । व्यवहारस्य न्यायस्य नीतयः सुसन्नाः ।

१ om. B (a) २ °करणे BFG, ३ तत्रास्ति G, ४ स्त्री विपन्ना B B
(a). ५ From this to कलेवर ति (L, 251) om. E. ६ om. B (d)
७ इतिभा°AB (c) D, इत्थिभा° B (d) K. ८ सावदे° H ९ विलुप्यं AB (c)
DF, विलुप्यत् B (d) K. १० कलेवरति DK ११ सावसेहि D १२ °पाणिपादरहि
AB (bed) DEFG, पाणिपादोहि B (a) K. १३ उप० B (d) EK, १४ om B (d).

अहो सुसन्ना व्यवहारनीतयो

गतिस्तु गौः पङ्कगतेव सीदति ॥ २५ ॥

चारुदत्तः । स्वगतम् ।

360

यथैव पुष्पं प्रथमे विक्राशे ,

समेत्य पातुं मधुपाः पतन्ति ।

एवं मनुष्यस्य विपत्तिकाले

छिद्रेष्वनर्था बहुलीभवन्ति ॥ २६ ॥

अधिकरणिकः । आर्यं चारुदत्त, सत्यमभिधीयताम् । 365

चारुदत्तः ।

दुष्टात्मा परगुणमत्सरी मनुष्यो

रागान्धः परमिह हन्तुकामबुद्धिः ।

किं यो यद्वदति मृषैव जातिदोषा-

तद्ग्राह्यं भवति न तद्विचारणीयम् ॥ २७ ॥

370

अपि च ।

योहं लतां कुसुमितामपि पुष्पहेतो-

राकृष्य नैव कुसुमावचयं करोमि ।

यत्प्राप्तं तत्कर्तव्यमेवेत्यर्थः । अत एवाह । मतिरिति । ब्राह्मणत्वात्पी-
त्यर्थः । [वंशस्यमिदं छन्दः] ॥ २५ ॥

चा०— यथैवेति । पुष्पं पातुं पतन्ती (ती) त्यन्वयः । [उपजा-
तिछन्दसा श्लोकः] ॥ २६ ॥

अधि०— दुष्टात्मेति । प्रहर्षिणी छन्दः । स्पष्टम् ॥ २७ ॥
योहमिति । [वसन्ततिलकं वृत्तम्] ॥ २८ ॥

सोहं कथं भ्रमरपक्षरुचौ सुदीर्घं

375 केशे प्रगृह्य रुदतीं प्रमदां निहन्मि ॥ २८ ॥

शकारः । हंहो अधिअलणभोइआं, किं तुम्हे पक्खवा-
देण ववहालं पेक्खथ । जेण अज्ज वि एशे हेदाशचालुदत्ते
आज्ञणे धालीअदि (६८) ।

अधिकरणिकः । भद्र शोधनक, एवं क्रियताम् ।

380 शोधनकस्तथा करोति ।

चारुदत्तः । विचार्यतां भो अधिकृताः, विचार्यताम् ।

इत्यासनादवतीर्य भूमावुपविशति ।

385 शकारः । स्वगतम् । सहर्षं नर्तित्वा । ही अणेण मँए कडे
पावे अण्णइश मँइतके णिवेडिदे । ता जहिं चालुदत्ताके उव-
विशेदि तहिं हेँगे उवविशामि । तथा कृत्वा । चालुदत्ता, पेक्ख
पेक्ख मं । ता भण भण मँए मँालिदे सि (६९) ।

शका०—(६८) हंहो अधिकरणभोजकाः , किं युष्माकं
(यूयं) पक्षपातेन व्यवहारं पश्यत । येनाद्याप्येप हताशचारुदत्त
आसने धार्यते ।

शका० - (६९) ही अनेन । मदीयच्छाकरणेनेत्यर्थः । मया
कृतं पापमन्यस्य मस्तके निपतितम् । तद्यत्र चारुदत्त उपविशति
तत्राहमुपविशामि । चारुदत्त, पश्य माम् । तद्गण भण मया मारितेति ।

१ विगृह्य B B (abd) K. विपद्य E. २ अधि० D. ३ हदाया D, हरते K.
४ चारुदत्ते D. ५ धालिदि E. ६ अधिकृते B (a). ७ om: D. ८ अण्णेण B.
९ om: B (d) E. १० मत्यके AB (bc) G, मण्णयके B (a), मस्तके B (d)
११ निवेडिदे CJ. १२ चालुदत्ते B (d), चारुदत्त K. १३ विशेदि K. १४ हे
AB (bcd) DEK. १५ चारुदत्त DEK. १६ om E. १७ om: B (a).
१८ मालिदिदि AB (c) DF; मालिदिदि B, मालिदिदि B (abd) EGK.

चारुदत्तः । भो अधिकृताः, दुष्टारमेति पूर्वोक्तं (श्लो० २७)

पठति । सनिश्वासं स्वगतम् ।

१० मैत्रेय भोः, किमिदमद्य मनोपघातो

११ हा ब्राह्मणि, द्विजकुले विमले प्रसूता ।

390

हा रोहसेन, नहि पश्यसि मे विपत्तिं

मिथ्यैव नन्दसि परव्यसनेन नित्यम् ॥ २९ ॥

प्रेपितश्च मया तद्वार्त्तान्वेषणाय मैत्रेयो वसन्तसेनासकाशं
शकटिकानिमित्तं च । तस्य प्रदत्तान्यलंकरणानि प्रत्यर्पयि-
तुम् । तत्कथं चिरयते ।

395

ततः प्रविशति गृहीताभरणो विदूषकः ।

विदूषकः । पेसिदोम्हि अज्जचारुदत्तेण वसन्तसेणास

आसं तहिं अलंकरणाइं गेण्हिअ । जधा अज्ज मित्तेअ, वसन्तसे-

णाए वैच्छो रोहसेणो अत्तणो अलंकारेण अलंकरिअ जणणीस-

आसं पेसिदो । इमस्स आहरणं दादव्वं ण उणे गेण्हिदव्वं । ता 400

चारु०— विदूषकं मित्रं स्मृत्याह । मैत्रेयेति । धूतानाम्नीं पत्नीं

स्मृत्याह ब्राह्मणीति । रोहसेनः पुत्रः । परेण व्यसनेनोपलक्षितोपि

त्वं नित्यं मिथ्यैव नन्दसि । [पूर्वोक्तं छन्दः] ॥ २९ ॥

विदू०— (७०) प्रेषितोऽस्म्यर्थनारुदत्तेन वसन्तसेनासकाशं

तत्रालंकरणानि गृहीत्वा । यथार्थं मैत्रेय, वसन्तसेनाया(नया) वत्सो

रोहसेनोऽलंकारेणालंकृत्य जननीसकाशं प्रेषितः । अस्या [आ] भरणं

दातव्यं न पुनर्गृहीतव्यम् । तत्समर्पयेति । तथाच वसन्तसेनासकाशमेव

१ ब्राह्मणी K. २ निजकुले K. ३ परित्यजनेन B (d). ४ प्रत्यर्पितुम् DH.

५ वसन्तसेना E. ६ अलंकरणानि B (d) GK. ७ वत्स DA. ८ om: AB (bc)D.

९ अलंकिदो K. १० om: E

समप्येहि चि । ता जाव वसन्तसेणासआसं ज्जेध्व गच्छामि ।
 परिक्रम्यावलोक्य चेकाशे । केधं भाव रेभिलो । भो भाव रेभिल,
 किं णिमित्तं तुमं उव्विग्गो उव्विग्गो विअ लक्खीअसि ।
 आरुण्य । किं भणासि पिअवअस्सो चारुदत्तो अंधिअरणमण्डवं
 405 सैदावीअदि चि । ता णे हु अप्पेण कज्जेण होदध्वं । विचिन्त्य ।
 ता पच्छा वसन्तसेणासैआसं गमिस्सं । अधिअरणमण्डवं दाव
 गमिस्सं । परिक्रम्यावलोक्य च । इदं अधिअरणमण्डवं । तां जाव
 पविसामि । प्रविश्य । सुहं अधिअरणभोइआणं । काहिं मम
 पिअवअस्सो (७०) ।

410 अधिकरणिकः । नन्वेप तिष्ठति ।

गच्छामि । अस्य रोहसेनस्य दातव्यमाभरणं स्वया गृ(प्र)हीतुं योग्यं
 नेत्यर्थः । रोहसेनखेलनमृच्छकटिकापूरितानीमानीभूषणानि वसन्तसे-
 नयेत्यादि स्मरणीयम् । तेषामेषां बहुत्यात्प्रत्यर्पणम् । वसन्तसेनया
 तु सुवर्णशकटिकायै रुदतो रोहसेनस्य लालनं कृतमित्यादि ध्येयम् ।
 किंनिमित्तं त्वमुद्दिप्र उद्दिप्र इय लक्ष्यसे । किं भणासि प्रियवयस्यश्चारुद-
 त्तोधिकरणमण्डपं सदावीअदि आहूयते इति । तच्च खल्वल्पेन
 कार्येण भवितव्यम् । तत्पच्छा पश्चात् । वसन्तसेनासकाशं गमिष्या-
 मि । अधिकरणमण्डपं तावद्रमिष्यामि । अयमधिकरणमण्डपः । तथा-
 वत्प्रविशामि । सुखमधिकरणभोजनानाम् । कुत्र मम प्रियवयस्यः ।

१ च om. B B (ad). २ कथं B (a) ३ रेभिलः AB (abcd) ४ निमित्तं
 AB (c) ५ उव्व(उण)तुमं B (a). ६ उव्विग्गो AB (bc) G. उव्विग्गो B (d)
 • उव्विग्गो B (d) om. DIK < om: B B (a) • अउव्विग्गो B B
 (a) १० अधिअरणं B B (a) ११ महावीअनि B (d); महावीअनि E. १२ लक्ष्यसे
 D. १३ अंधे B B (a) १४ भोइआणं H • One leaf from this manuscript

विदूषकः । वयस्स, सोत्थि दे' (७१) ।

चारुदत्तः । भविष्यति ।

विदूषकः । अवि क्लेमं दे (७२) ।

चारुदत्तः । एतदपि भविष्यति ।

विदूषकः । भो वयस्स, किंणिमित्तं उद्विग्गो उद्विग्गो 415

विअ लक्खीअसि । कुदो वा सद्दाइदो (७३) ।

चारुदत्तः । वयस्य,

मया खलु नृशंसेन परलोकमजानता ।

स्त्री रतिर्वाविशेषेण शेषमेयोभिधास्यति ॥३०॥

विदूषकः । किं किम् (७४) ।

420

चारुदत्तः । कणं । एवमेवम् ।

विदूषकः । को एव्वं भणादि (७५) ।

विदू०— (७१) वयस्य, स्वस्ति ते ।

विदू०— (७२) अपि क्षेमं ते ।

विदू०— (७३) भो वयस्य, किंनिमित्तमुद्दिग्ग उद्दिग्ग इय

लक्खसे । कुदो वाहूतः ।

चारु०—मया खल्विति । अनुदुप् ॥ ३० ॥

विदू०— (७४) किं (किं किम्) ।

विदू०—(७५) क एव(वं) भणति ।

. १ भो B (a); भोदु B (d). २ नदपि D. ३ वयस्स AB (bc) CFJ. ४ उण
after णिमित्तं B B (a). ५ उद्विग्ग B B (ad) G. om. D K. ६ सदाविदो
DHK. ७ वाविशेषेण B B (abd) GK. ८ om. B (d) K. ९ एवमिति BB (a).

चारुदत्तः । संज्ञया शकारं दर्शयति । नन्वेष तपस्वी हेतु-
भूतः कृतान्तो मां व्याहरति ।

425 विदूषकः । जैनान्तिकम् । एवं कीसं ण भणीअदि गेहं
गेदे ति (७६) ।

चारुदत्तः । उच्यमानमप्यत्रस्थादोषात् गृह्यते ।

विदूषकः । भो भो अज्जा, जेणं दाव पुरंठ्ठावणावि-
हारारामदेउलेतडागेकूवजेवेहिं अलङ्किदा णेअरी उज्जदणी
430 सो अणीसो अत्थकह्वेवत्तकारणोदो ऐरिसं अकज्जं अणुंचिट्टु-
दि ति । सकोधम् । अरे रे काणेलीसुदा, राजदेशालसण्ठाणआ,

चारु०—कृतान्तो यमराजः । व्याहरन्ति(ति) । वसन्तसेना
मया मारितेति वदतीत्यर्थः ।

विदू०—(७६) एव(वं) किमर्थं न भण्यते गृहं गतेति ।

चारु०—अवस्थाया दारिद्र्यरूपायाः । दोषात् ।

विदू०—(७७) भो भो आर्याः, येन तावत्पुरस्थापनविहारारामदेवालयतडागकूपयूपैरलंकृता नगर्युज्जयिनी सोनीशीर्थकल्य-
वर्तकारणादीदृशमकार्यमनुतिष्ठतीति । पुरस्थापनं पुरावस्थितिः । वि-
हारो जैनमन्दिरम् । आराम उपवनम् । अरे रे काणेलीसुव(त),

१ संज्ञा? J. २ निर्दिशति B B (a). ३ om. B B (a). ४ एदं BB (ad) K. ५ कीसं K. ६ गदति BFK, गदेति H. ७ जेन CJ; तेन B (d). ८ जाय D; ताव H. ९ पुरणावन AB (c) DF, ० न्यावन B (b). १० विविदा K. ११ देवण AB (bc); देउलेहिं B B (a). १२ तडागकूपेहिं B B (a), १३ कूपेहिं m. g. १४ वत् B (d). १५ जेवेहिं मोहिअनअरी & c. K. १६ om. B B (a). १७ उज्जदणी AB B (abcd) FG, उज्जदणी H. १८ om. B B (ad), १९ अणो(=अन) DH. २० कतरण B (d). २१ कालः K, कारणे AB (ac); कारणपरी B (d). २२ इदं BDG; इदं K. २३ विविदिनि B (ad). २४ अणम् B; अणम् K.

दुस्संखणआ, किदजणदोसभण्डआ, बहुसुवण्णमण्डिदमंक्कड-
आ, भण भण मम अग्गदो । जो दाणिं मम पिअवअस्सो कुमु-
मिदं माधवीलदं पि आंअट्टिअ कुमुमावचअं ण करेदि कदा
वि आंअट्टिदाए पल्लवच्छेदो भोदि त्ति सो कथं ऐरिसं अकज्जं 435
उहअलोअविरुद्धं करेदि । चिट्ठ रे कुंठणिउत्ता, चिट्ठे जाव
एदिणा तव हिअअकुडिलेण दण्डअट्टेण मत्थअं दे सदखण्डं
करेमि (७७) ।

शकारः । सक्रोधम् । शुणन्तु शुणन्तु अज्जमिइशां । चालु-
दत्ताकेण शैह मंम विवादे ववहाले वा । ता कीश एशे काक- 440

राजश्यालसंस्थानक, दुःशङ्कन, कृतजनदोषभाण्ड, बहुसुवर्णमण्डित-
मर्कटक, भण भण ममायतः । य इदानीं मम प्रियवयस्यः कुसुमिता-
(तां) माधवीलतामप्याकृष्य कुसुमावचयं न करोति कदाप्याकृ-
ष्टतया पल्लवच्छेदो भवतीति स कथमीदृश अ(म)कार्यमुभयलो-
कविरुद्धं करोति । तिष्ठ रे कुट्टिनीपुत्र, यावदेतेन तव हृदयकुटि-
लेन दण्डकाष्ठेन मस्तकं ते शतखण्डं करोमि ।

शका०— (७८) शृण्वन्तु शृण्वन्त्वार्यमिभ्राः । चारुदत्तकेन

१ दुस्संखणआ AB (abc) PGK ; उस्सं^० B ; उत्सुइल्लभा J. D. २ मण्डआ AB (abc) D (=भाण्ड AB (c); भाण्डणआ G. ३ मडिदा मक्क H ; om: K. ४ मक्कडअ AB (bc) D. ५ नण मम? K. ६ लदं वि B (a) H. ७ आभंविअ BF (=आकृष्य AB (c); आअडिअ B (b); आअविअ H, आआरिअ K. ८ चयं AB (bc) K. ९ आअभत्ताए AB (c) F (=आकृष्टतया); आअडराण B (a) DH ; इत्ताण B (b) G ; अअवत्ताए K. १० डेअ AB (c); डेअो B (bd) DFH K. ११ एसं (ti om.) B (a); इदांसं K. १२ कुट्टिणि B (a) D; उट्टणि G. १३ विड्ढिड्ढ BB (a); om: AB (bcd) D. १४ कट्ठे^० B (a) D. १५ मउभं B (d) H. १६ शुणन्तु^० AB (abcd) K; कुणंदु DH. १७ पिरसा AB (abcd) K. १८ चारु^० AB (abc) DK. १९ सर H. २० मर K.

पदशीशमेइतका मम शिले शदखण्डे कलेदि । मा दाव । ले^१
दाशीए उता, दुइटवडुवका (७८) ।

विदूषकः । दण्डकाष्ठमुद्यम्य पूर्वोक्तं पठति ।

शकारः । सक्रोधमुत्थाय ताडयति ।

445

विदूषकः । प्रतीपं ताडयति ।

अन्योन्यं ताडयतः । विदूषकस्य कक्षादेशादाभरणानि पतन्ति ।

शकारः । तानि गृहीत्वा दृष्ट्वा तत्ताभ्वसम् । पेक्खन्तु पेक्खन्तु
अज्जा । एदे क्खु ताए तेंवशिशीए केल्का अलंकाला । चारुदत्त-

सह मम विवादो व्यवहारो वा । (ता) तत् । किमर्थमेव काक-
पदशीर्षमस्तको दुष्टवदुवको मम शिरः शतखण्डं करोति । मा
तावत् । रे दास्याः पुत्र, दुष्टवदुवक ।

विदू०-पूर्वोक्तं भो भो अज्जा इति । अरे रे काणेलीसुतेत्यादि च ।

शका०-(७९) पश्यन्तु पश्यन्त्वार्याः । एते खलु तस्यास्तप-
स्विन्या अलंकाराः । तस्या वसन्तसेनायाः । (तपस्विन्याः) शो-
ष्यायाः । केल्का तदीया इत्यर्थः । अस्य चारुदत्तस्य । अर्थकाल्यव-
र्तस्य कारणात् । एषा मारिता ध्यापादिता च । एषा वसन्तसेनेत्यर्थः ।

१ मस्तका AB (bcd) K, मन्थका B (a) J, मथका DH. After this
add दुष्टवदुवका AB (c) fG, दुष्टवदुवका B (b), दुष्टवदुवका B (d) उदात्त
DH. २ मण B (a) K. ३ शीघ्र B (d) ४ एण्डं B (a). ५ कमेति B
B (a) ६ अले D ७ दागीपुना G. ८ दुष्ट AB (abcd) DGJK. ९ विदुष
AB (c), विदुषका B (b), विदुषका B (d); विदुषा O; विदुषा K १० For
पूर्वोक्त &c एदिण तप &c. last page D. ११ From धगुत्था अणण (L 447)
om. B (a) १२ कश्च DJ. १३ om. B B (abd) Gk; वेस्तदुप० DH.
१४ ममस्तीए AB (bc), तवदिपणीए DH. १५ काले BDK.

मुदिश्य । इमेश अत्यकृद्भवत्तद्वा कालणादो एशा मालिदा
वावादिदा अ (७९) ।

450

अधिकृताः सर्वेषामुखाः स्थिताः ।

चारुदत्तः । जनान्तिकम् ।

अयमेवंविधे काले दृष्टो भूषणविस्तरः ।

अस्माकं भाग्यत्रैपम्यात्पतितः पातयिष्यति ॥ ३१ ॥

विदूषकः । भो कीर्त्तं भूदत्थं ण निवेदीअदि (८०) । 455

चारुदत्तः । वयस्य,

दुर्बलं नृपतेश्चक्षुर्नैतत्तत्त्वं निरीक्षते ।

केवलं वदतो दैन्यमन्नाद्यं मरणं भवेत् ॥ ३२ ॥

अधिकराणिकः । कष्टं भोः कष्टम् ।

अङ्गारकविरुद्धस्य प्रक्षीणस्य बृहस्पतेः ।

460

ग्रहोयमपरः पार्श्वे धूमकेतुरिवोत्थितः ॥ ३३ ॥

चारु०—अयमेवमिति । अनुष्टुप् । पतितः विदूषककक्षादेशात् ।
मां पातयिष्यति ॥ ३१ ॥

विदू०—(८०) भो किमर्थं भूतार्यो न निवेद्यते ।

चारु०—दुर्बलमिति । अनुष्टुप् । मया न मारितेति वदतः ॥ ३२ ॥

अधि०—अङ्गारकोति । अङ्गारक(को) मङ्गलस्तेन सह विरु-
द्धस्य । अङ्गारको विरुद्धो यस्येति सम्यगर्थः । इयमपस्तुतप्रशंसा-
लंघनः । अङ्गारक इव शकारः । बृहस्पतिवच्चारुदत्तः । विदूष-
ककक्षादेशादलंकारपातो धूमकेतुरिवेत्यादि ध्येयं धीवरैः(?) ॥ ३३ ॥

१ ०८८ K. २ कालणा एशा B; कालाए एशा B (d), कालणाए एशा AB
(abc) DFG. ३ अधिकृता AB (cd); अधिकराणिकाः B; आधि० B (b).
४ दष्टे (sic.) K. E continues from this. ५ कीर्त्त AB (abcd) DEK.
६ निवेदीयदि AB (bc); ०यति K. ७ निरीक्षते? G. ८ om: B (d).

श्रेष्ठिकायस्थौ । विलोक्य वसन्तसेनामातरमुद्दिश्य । अव-
हिदा दाव अज्जा एदं सुवण्णभण्डअं अवलोएदु सो ज्जेव्व
एसो ण वेत्ति (८१) ।

465 वृद्धा । अवलोक्य । सरिसो एसो । ण उण सो (८२) ।

शकारः । आं वुड्ढकुट्टणि, अक्खीहि मन्तिदं वाआए
मूक्किदम् (८३) ।

वृद्धा । हदास, अवेहि (८४) ।

470 श्रेष्ठिकायस्थौ । अप्पमत्तं कथेहि सो ज्जेव्व एसो ण
वेत्ति (८५) ।

वृद्धा । अज्ज, सिप्पिकुसलदाए ओव्वन्धेदि दिट्ठि । ण
उण सो (८६) ।

श्रे० का०—(८१) अवहिता तावदार्यैतत्सुवर्णभाण्डमवलोक-
कतां तदेवैतन्नवेत्ति ।

वृद्धा— (८२) सदृश एषः । न पुनः सः ।

शका०— (८३) आं वृद्धकुट्टिनि, अक्षिभ्यां मन्त्रितं वावा
मूकितम् ।

वृद्धा— (८४) हताश, अपेहि ।

श्रे० का०—(८५) अपमत्तं कथय स एवैष न वेत्ति । एपोलंकारः ।

वृद्धा— (८६) आर्य, शिल्पिकुशलतयावबधाति दृष्टिम् । न
पुनः सः ।

१ om: B B (e) २ अवलोअदु AB (bcd) DEK ३ Four speeches om: G
४ विलोक्य B B (a) ५ एसो twice AB (bcd), om: B (a) H ६ om: B (a),
आ B (d); आ EK ७ कुट्टिणि B (a) D ८ अवविधिहि DH ९ मन्तिदं DH
१० Pr. m. मूकद corr. मूकद B (d), मूकद E ११ कथेहि D १२ अज्जा
B (b) १३ सिप्पि० B (a) १४ ओव्वन्धे दिट्ठि AB (c) CJ

आधिकरणिकः । भद्रे, अपि जानास्येतान्याभरणानि ।

वृद्धा । णं भणामि । णं हु ण हु अण्णदो अह कदा
वि सिप्पिणा घडिदो भवे. (८७) ।

475

आधिकरणिकः । पश्य श्रेष्ठिन्,

वस्त्वन्तराणि सदृशानि भवन्ति नूनं

रूपस्य भूषणगुणस्य च कृत्रिमस्य ।

दृष्ट्वा क्रियामनुकरोति हि शिल्पिबर्गः

सादृश्यमेव कृतहस्ततया च दृष्टम् ॥ ३४ ॥ 480

श्रेष्ठिकायस्थौ । अज्जचारुदत्तस्स केरकाणं पेदाणं (८८) ।

चारुदत्तः । न खलु न खलु ।

श्रेष्ठिकायस्थौ । ता कस्स (८९) ।

वृद्धा- (८७) ननु भणामि । न खलु न खलु अन्यतोय
कदापि केनापि शिल्पिना घटितो भवेत् ।

अधि०-वस्त्व(स्त्व)न्तराणीति । कृतहस्तता शिल्पकुशलता
हस्ताप्रवर्धित्यर्थः । अत एव 'कृतहस्ततया, रिपुकुलमिपुयर्पणाभि-
पात्य' इत्युक्तं दशकुमारे-(प्रथमोच्छ्वासेपहारयर्मकृते धनमित्रवर्णने) ।
हस्तशब्देन हस्तादिशिल्पम् । कृतपदेन बहुव्रीहिः । [वसन्ततिलकमिदं
एन्दः] ॥ ३४ ॥

श्रे० का०-(८८) आर्यचारुदत्तस्य केरकाणि तदीयान्येतानि ।

श्रे० का०-(८९) तदा कस्य ।

१ एना० B (d). २ ण हु onco AB (c) D; णं हु H. ३ अण्णदो (=अन्यतः) AB
(c); अण्णणदो B (b); अभिण्णदो B (d); अण्णदो H. अभिण्णणदो J. ण भिण्णदो K.
४ अहम B (d). ५ केणवि सि० AB (c) DGK केणवि सि० B (bd). ६ घडिदा
ΔB (bc); घडिदा DF; पडिदा H. * शिल्प० ? AB (bc). ८ हत० G. ९ om:
B (d). १० केरकाणि AB (bcd) DEFGK. केरकाणि B (a): ११ एदाणि
AB (bcd) DEGK; एदानि F. १२ Two speeches om. G.

चारुदत्तः । इहात्रभवत्या दुहितुः ।

485

श्रेष्ठिकायस्थौ । कथं एदाइं ताए विओअं गदाइं (१०) ।

चारुदत्तः । एवं गतानि । आं इदम् ।

श्रेष्ठिकायस्थौ । अज्ज चारुदत्त, एत्थ सँच्चं वत्तण्वं ।

पेक्ख पेक्ख ।

सद्येण सुहं क्खुं लब्भइं सच्चालावि ण होइं पावं ।

490 सँच्चंत्ति दुँवेवि अँक्खरा मा सच्चं अँल्लिएण गूँहोहि ॥३५॥ (११)

चारु०— अत्रभवत्याः पूज्यायाः ।

श्रे० का०—(१०) कथमेतानि तस्या वसन्तसेनायाः वियोगं गतानि ।

चारु०— एवं गतानीति । 'सुयर्णशकटि(का)यै रोदनं कुर्वन्तो-
हृत्तेनः समलंकृत्य प्रेषितो वसन्तसेनयेत्यादि सर्वमेयंपदस्यार्थः ।
आमङ्गीकारे । इदं यदुक्तं तदिदं वृत्तान्तजातमित्यर्थः ।

श्रे० का०—(११) आर्यं चारुदत्त, अत्र सत्यं वक्तव्यम् ।
परम पश्य । सत्येनेति । सत्येन गुणं खलु लभ्यते सत्यालापे न भवति
पापकम् । सत्यमिति द्वे अप्यक्षरे मा सत्यमलीकेन गृह्य । असत्येन
सत्यं मा गूहेहि । मा गोपयेत्यर्थः ॥ ३५ ॥

१ विभवे All (c). २ तर्हि B (a). ३ वत्तण्वं K. ४ om; B (a); ५ D
६ लंभइ All (ac); लत्र (भ') इ B (b); लभय B (d) H; लय B. ७ सच्चालावे
AB (bc) DK. ८ होइं E. ९ एदाइं B (a); एदाइ B (d) LDK. १० H
११ गदाइं J. १२ सँच्चंत्ति AB (c) D G. (=सच्चंत्ति) AB (c); सच्चंत्ति B (d)
FH. १३ हेरे om; इ All (c) DG. १४ अक्खरा AB (abcd) H.
१५ अँक्ख B (a), om १ G. १६ गूँहोहि All (bc) D. १७ गूँहोहि B (a).

चारुदत्तः । आभरणान्याभरणानीति । न जाने । किं
वस्मदृहादानीतानीति जाने ।

शकारः । उज्जाणं पवेन्नभ पद्वमं मालेशि । कंबडका-
वडिआण शम्पदं णिगूहेशि (९२) ।

अधिकरणिकः । आर्यं चारुदत्त, सत्यमभिधीयताम् । 495

इदानीं सुकुमारेस्मिन्निःशङ्कं कर्कशाः कशाः ।

तव गात्रे पतिष्यन्ति सहास्माकं मनोरथैः ॥ ३६ ॥

चारुदत्तः ।

अपापानां कुलं जाते मयि पापं न विद्यते ।

यदि संभाव्यते पापमपापेन च किं मया ॥ ३७ ॥ 500

सगतम् । न च मे वसन्तसेनाविरहितस्य जीवितेन कुर्यम् ।

प्रकाशम् । भोः, किं बहुना ।

मया किल नृशंसेन लोकैर्द्वयमजानता ।

स्त्री रतिश्च विदोषिणं शेषमेवोभिधास्यति ॥ ३८ ॥

चारु०— आभरणानि भूषणानि । इमान्याभरणानि उदरदरीप-
रिपूरणकरणानीत्यर्थः । इति न जाने । 'दुभृञ्' धारणपोषणयोः ।

शका०— (९२) उद्यानं प्रवेश्य प्रथमं मारयसि । कपटका-
पटिकतया साम्प्रतं निगूहसि गोपयसि ।

अधि०— इदानीमिति । 'कशा सुरगघातिनी' इति कोशः ॥ ३६ ॥

चारु०— अपापानामिति ॥ ३७ ॥ मया किलेति । 'नृशंसे घात-
(तू) कः क्रूरः' [इत्यमरः] । 'एप राजश्यालः' । शकार इत्यर्थः ॥ ३८ ॥

१ पठथे AB (c); पठथे B (b). २ कडकाकाव० B (d). ३ तवदं D.
४ वि शङ्का B (a). ५ सदा० B (a) K. ६ तदु B (d). ७ इत्यलं B (a);
परलोक B (d). ८ रत्नं च B (ad) LK.

305 शकारः । वावादिदा । अले, तुमं पि भण मए वावादि-
देत्ति (९३) ।

चारुदत्तः । ल्वयैवोक्तम् ।

शकारः । शुण्णध शुण्णध भेइटालका । एदेण मालिदा ।

एदेण ज्जेव्व । शंशंए छिण्णे । एदइशा दलिइचालुदेत्तइशा
510 शालीले दण्ढे धालीअदु (९४) ।

अधिकरणिकः । शोधनक, यथाह राष्ट्रियः । भो

राजपुरुषाः, गृह्यतामयं चारुदत्तः । राजपुरुषा गृह्णन्ति ।

वृद्धा । पसीदन्तु पसीदन्तु अज्जमिस्सा । जो दाँव चोरेहिँ
अँवैहदस्स । इत्यादि पूर्वोक्तं पठति । तोँ जदि वावादिदा मम दारिआ

शका०— (९३) व्यापादिता । अरे, ल्वमपि भण मया
व्यापादितेति ।

शका०— (९४) शृणुत शृणुत भट्टारकाः । एतेन मारिता ।
एतेनैव । संशये(यः) छिन्ने(न्नः) । एतस्य दरिद्रचारुदत्तस्य शरीरे
दण्डो धार्यताम् ।

वृद्धा—(९५) पसीदन्तु पसीदन्त्वार्यमिभ्राः । यस्तावचोरेर-
पहतस्येत्यादि पूर्वोक्तमिति । हदाश, जो दाणिं गाशीकदं सुयण्ण-
भण्डअं रत्ति चोरेदि अपहदं त्ति तस्स कालणादो चदुःस-
गुइसारभुदं रअणात्तलिं देदि सो दाणिं अत्थकल्लयत्तस्स कालणावो

१ दि D. १ om BB (a) १ मटा० AB (abc) CDJK; भाट्टभा B,
भाट्टभा B (d) II. १ शिल्लिणि K; J. १ एदइशा C. १ वावादिदा BDEGK.
वावादिदा E १ शालीले B (d), शालीले ECK. २ ल्वयैवोक्तम् BB (a) EK;
न धाली० B (d) १ पसीदन्तु J. १ दाणिं B B (a). ११ अपहदं तस्स
&c, whole as given before instead of इत्यादि पूर्वोक्तं &c ??? ११ मा ११ द
rest om B (d).

वैवादिदा । जीवेदु मे दीहाऊ । अण्णं च । अस्थिर्पश्चास्थिण्णं ६१५
ववहारो । अहं अस्थिणी । ता मुञ्चथ एदं (९५) ।

शकारः । अपेहि गर्भदासि, गच्छ । किं तव
एदिणा (९६) ।

अधिकरणिकः । आर्ये, गम्यताम् । हे राजपुरुषाः,
निष्क्रामयतेर्नाम् । ६२०

वृद्धा । हा जाद, हा पुत्तअ (९७) । इति रुदती निष्क्रान्ता ।

शकारः । स्वगतम् । कडं मए ऐदंइश अत्तणो शेल्लिशं ।
शेम्पदं गच्छामि (९८) । निष्क्रान्तः ।

अधिकरणिकः । आर्य चारुदत्त, निर्णये वयं प्रमाणम् ।

शेषे तु राजा । तथापि शोधनक, विज्ञाप्यतां राजा पालकः । ६२५

अयं हि पातकी विप्रो न ब्रथ्यो मनुरब्रवीत् ।

इदं अकञ्जं करोदि । इदं पूर्वोक्तमित्यर्थः (पृ० ४०१ वृद्धाभाषणम्) ।

तदा यदि व्यापादिता मम दारिका व्यापादिता । जीवतु मे दीर्घायुः ।

अन्यच्च । अर्थिपत्यर्थिनोर्व्यवहारः । न चाहमर्थिनी । तन्मुञ्चतेतम् ।

शका०— (९६) अपेहि गर्भदासि, गच्छ । (किं) तवैतेन ।

वृद्धा— (९७) हा तात, हा पुत्रक ।

शका०— (९८) कृतं मयैतस्यात्मनः सदृशम् । साम्प्रतं गच्छामीति ।

अधि०—अयं हीति । [अनुष्टुप् ।] श्लोकः ॥ ३९ ॥

१ तथापि B B (a). २ जीवेदु B ; जीवेदु D. ३ अण्णं K. ४ अस्थिण्णं
B B (ad). ५ ववहारो K. ६ ण अ अहं AB (bc) DK ; ण अहं B (d) E.
७ अपेहि ? D. ८ दासि CJ ९ तैनाम् AB (bcd). १० उत्त B (a); पुत्तया G.
११ रुदती ? D. १२ एदस्त CJ. १३ एल्लिसं B (a); सल्लिसं K. १४ एदं
pr. m. corr. सएदं ? B (d). १५ इति निष्क्रान्ता BDH. १६ om: B B (a).

राष्ट्रादस्मात्तु निर्वास्यो विभवैरेक्षतैः सह ॥ ३९ ॥

शोधनकः । जं अज्जो आणवेदि । इति निष्क्रम्य पुनः

प्रविश्य साखम् । अज्जा, गेदग्धि तहिं । रीआ पालओ भणादि ।
 530 जेण अत्थकल्लवत्तस्स कारणादो वसन्तसेणा वावादिदा, तं
 तहिं ज्जेव आहरणाइं गले बन्धिअ डिण्डिमं तौडिअ दक्खि-
 णमैसाणं णेइअ सुँले भज्जेध त्ति । जो को वि अवरो ऐरिसं
 अकेज्जं अणुचिट्ठदि सो एदिणा सणिआरदण्डेण सौंसी-
 अदि (९९) ।

535 चारुदत्तः । अहो अविमृष्यकारी राजा पालकः ।

अथवा ।

ईदृशे व्यवहाराग्नौ मन्त्रिभिः परिपातिताः ।

स्थाने खलु महीपाला गच्छन्ति कुपणां देशाम् ॥४०॥

शोध०— (९९) यदार्य आज्ञापयति । आर्याः, गतोस्मि तत्र ।
 राजा पालको भगति । येनार्थकल्यवर्तस्य कारणाद्वसन्तसेना व्यापा-
 दिता, तं तत्रैवाभरणानि गले बन्धयित्वा डिण्डिमं ताडयित्वा दक्षिण-
 द्मशानं नीत्वा शूले भञ्जतेति । यः कोप्यपर ईदृशमकार्यमनुतिष्ठति
 स एतेन सन्निकारदण्डेन शास्यते ।

चारु०—ईदृशे इति । शोकः । स्थाने योग्यमित्यर्थः । 'युक्ते

१ रदितै H. २ om AB (c). ३ गदग्धि | तहिं राभा ४c. AB (abc).
 ४ रीआ AB (abcd) D. ५ वचनश AB (bc) DE. ६ कालादो B (a) ;
 कारणा om. दो K. ७ वसन्तं AB (bc). ८ तहिं DJ. ९ आहल० AB
 (abcd). १० डिण्डिमं AB (c). ११ om. AB (c) ; ताडिम अ DJI.
 १२ गम.णअ B (a). १३ गदम AB (bcd). १४ सुँले AB (abcd). १५ परिहं
 मकज्जमणुं &c. D. १६ अकज्जगुधिं B (d). १७ सामि० AB (ac) १८ अदि-
 वेको विमृष्य AB (bc) DEGK. अविषेको in marg. before विमृष्य B (d) ; अवि-
 मृष्य B. अविषेको अविमृ० K. १९ धियन् AB (c) DF.

अपि च ।

ईदृशैः श्वेतकाकीयै राज्ञः शासनदूपकैः ।

540

अपापानां सहस्राणि हन्थन्ते च हतानि च ॥ ४१ ॥
सखे भेत्रेय, गच्छ । मैद्वचनादभ्रामपश्चिममभिवादयस्व ।
पुत्रं च मे रोहसेनं परिपालयस्व ।

विदूषकः । मूले छिण्णे कुदो पादवस्स पालणं(१००) ।

चारुदत्तः । मा मेवम् ।

545

नृणां लोकान्तरस्थानां देहप्रतिकृतिः सुतः ।

मयि यो वै तैव स्रेहो रोहसेने स युज्यताम् ॥४१॥

हे साम्प्रतं स्थाने' इत्यमरः । कृपणां दीनाम् । नारकीया इ(मि)-
त्यर्थः ॥ ४० ॥ ईदृशैरिति । शोकः । श्वेतकाकीयैः श्वेतकाक-
सदृशैः । इवार्थे छः । उत्पातकल्पैरित्यर्थः । राज्ञः शासनस्य दूपकैः
पापात्मभिर्मन्त्रिभिः ॥ ४१ ॥ अश्वत्थं चारुदत्तमाता ।

विदू०— (१००) मूले छिन्ने कुतः पादपस्य पालनम् ।

चारु०— नृणामिति । शोकः । देहस्य प्रतिकृतिः प्रतिमा ।
द्वितीयो देह इत्यर्थः । तथा च श्रुतिः । 'सा जाया जाया भवति
यदस्यां जायते पुनः' इति । 'अङ्गदङ्गात्संभवसि हृदयादधिजायसे ।
आत्मा वै पुत्रनामासि स जीव शरदः शतम्' इति च ॥ ४२ ॥

१ श्वेत? AB (c); °काकीयैः DH, श्वेत० K. २ मम वच० B (d). ३ अश्वत्थं
मम पश्चिमं D; अश्वत्थमपि मम अभि० K. ४ स्व om. D. ५ परिपालणं B B
(s). ६ लोकान्तर० G. ७ यस्तव BCDFK.

विदूषकः । भो वेअस्स, अहं ते पिअवअस्सो भविअ तुए
विरहिदैइं पाणाइं धारेमि (१) ।

550 चारुदत्तः । रोहसेनमपि तावद्दर्शय ।

विदूषकः । एवम् । जुज्जदि (२) ।

अधिकरणिकः । भद्र शोधनक, अपसार्यतामयं बद्धुः ।
शोधनकस्तथा करोति ।

अधिकरणिकः । कः कोत्र भोः । चाण्डालानां दीय-
555 तामादेशः ।

इति चारुदत्तं विंसृज्य निष्क्रान्ताः सर्वे राजपुरुषाः ।

शोधनकः । इदो आजच्छदु अज्जो (३) ।

चारुदत्तः । सकरणम् । मैत्रेयं भोः, किमिदमद्य । इत्यादि
पठति ।

560 भौकाशे ।

विदू०— (१) भो वयस्य, अहं ते प्रियवयस्यो भूत्वा त्वया
विरहितान्नागान्धारयामि ।

विदू०— (२) एवम् । युज्यते ।

शोध० — (३) इत भागच्छत्यर्थः ।

१ om: B B (a); भो वयस्य CJ. १ विभव^० B (a). १ विरहिदै BB (abcd) DEK. ४ पाणइ B (d). ५ ताव^० DH. ६ वहि B (b); बाहकः AB (c) DE. ७ भो AB (c). ८ चाण्डाला^० J. ९ विंसृज्ये AB (bcd) DEPK. १० मैत्रे-
यस्यमेवविधे काले इत्या^० AB (bc) ?; योयमेव &c. A; मैत्रेयमभोः किं B (a);
किमिदं इत्यादि only भय om. B; मैत्रेय योयमेवविधे &c. .मातृदिव्यते whole
for भो .पठति D. ११ पठति K. १२ भाकाशे पठति DH.

विपसलिलतुलाग्निप्रार्थिते मे विचारे

क्रकंचमिह शरीरे वीक्ष्य दातव्यमद्य ।

अथ रिपुवचनाद्वा ब्राह्मणं मां निहंसि

पतसि नरकमध्ये पुत्रपौत्रैः समेतः ॥ ४३ ॥

अयमागतोस्मीति । निष्क्रान्ताः सर्वे ।

565

व्यवहारो नाम नवमोङ्कः समाप्तः ।

चारु०—मैत्रेय भोरिति पूर्वोक्तं पद्यमित्यर्थः [पृ० ४०७
श्लो० २९] । विपेति । मालिनीच्छन्दः । विषं च सलिलं च तुला
च अग्निश्च एभिः प्रार्थिते विजृते परीक्षायां सत्यमपि इह शरीरेद्य
क्रकं(क)चं दातव्यम् । अय पुनः रिपोः शकारस्य राजदयालस्य ।
राजानं पालकं प्रत्युक्तिरियम् [विषं भक्षयित्वापि न मृतभेद्विप-
परीक्षा । विपेण शपथ इत्यर्थः । अग्निना तु प्रसिद्धैव परीक्षा । तुला-
परीक्षापि स्फुटा शाखे । एवमादि । ज्ञेयं विज्ञैरिति ।

इति श्रीमृच्छकटिकप्रकरणव्याख्यायां सुवर्णालंकरणाख्यायामन-
न्तमङ्गलावासवसन्तसेनामोटनो(न)मिथ्यापराधचारुदत्तनिग्रहो नाम
नवमोङ्कः समाप्तिमापत् ।

१ पुषाग्नि B (x). २ कवच ? C. ३ मा B (d). ४ ०रिम । इति नि० B. ५ इति
मृच्छक० या व्यव० B; इति मृच्छ...के प्रकारे D; ०कप्रकरणे H.
६ om. BD.

अथ दशमोऽङ्कः ।

ततः प्रविशति चाण्डालद्वयेनानुगम्यमानश्चारुदत्तः ।

उभौ । तर्कि ण कलअ कालण णववहबंधणअणे णिउणा ।

अइलेण शीशळेअणशूलालोवेशु कुशलम्ह ॥ १ ॥

ओशलध अज्जा, ओशलध । एंशे अज्जचो लुदत्ते ।

दिण्णेकलवीलदामे गहिदे अंम्हेहि वज्झपुलिंशोहिं ।

दीवे व्वं मेन्दणेहे योअं योअं खअं जादि ॥ २ ॥ (१)

सिन्दूरोद्भासिगण्डः कलयतु पठतां मङ्गलं वक्रतुण्डः ।

उभौ । चाण्डालावित्यर्थः । (१) तर्कि णेति । भार्या छन्दः ।

[तर्कि न कलय कारणं नववधबन्धनमृणै (?) निपुणौ] अचिरेण शीर्ष-

च्छेदनशूलारोपेषु कुशलौ स्वः ॥ १ ॥ अपसरत भार्याः, अपसरत ।

एष भार्यचारुदत्तः । दिण्णेति । भार्या छन्दः । दत्तकरवी-

रदामा गृहीत भावाभ्यां वध्यपुरुषाभ्याम् । दीप इव मद-

(न्द)स्नेहः स्तोकं स्तोकं क्षयं याति । दाम माला ॥ २ ॥

१ इति H. २ षण्डाल G. ३ तर्कि० AB (c); तर्किण B; तर्किण B (a); तर्किण D. तर्किण G, तर्कि H K. ४ कलभद का० AB (c) G, कललय का० B (a) कलभद कालण DH. ५ णववहबंधण अणा B (b); ०दग्धमभये B (a) EK; ०दग्धमभे अणे B (d). ६ ऐलेण H. ७ शीश० AB (bc) D, शीशडरण B (a), शीश० G. शण० B (d) K. ८ शूलालोवेशु AB (bcd) DEK, शूलालोवेशु B (a). ९ कुशलं B (a). १० एणे C, एरशे K. ११ अरुदत्ते AB (abcd). १२ एरदत्ते DK. १३ दिण B (a). १४ कलवील and वील AB (abcd) DEK. १५ व्वं B (d) C J. १६ व्वं EK. १७ पुलिमेहि AB (abcd) CDL K, पुलिमिहि B (b). १८ अज्ज AB (c) FG दिवेण H, दिवेण K. १९ ओणे B (d), ०णिये D, ०णिये H. २० योअं योअं B (a), योअं यं अं K. २१ अइ D, अइ EH, अइ L K.

चारुदत्तः । मविषादम् ।

नयनसलिलसिक्तं पांशुरेक्षीकृताङ्गं
पितृवनद्यमनोभिर्वेष्टितं मे शरीरम् ।

विरसमिह रेटन्तो रक्तगन्धानुलिप्तं 10
बलिमिव परिभोक्तुं वायसास्तर्कयन्ति ॥ ३ ॥

चौण्डालौ । ओशलथ अज्जा, ओशलथ ।

किं पेक्खथ छिज्जन्तं शप्पुलिशं कालपेलशुधौलाहिं ।

शुअणशउणाधिवाशं शज्जणपुलिशद्दुमं एदं ॥ ४ ॥ ✓

ओअच्छ ले चालुदत्ता, आअच्छ (२) । 15

चारुदत्तः । पुरुषभोग्गैयानामौचिन्त्याः खलु ध्यापाराः । ५.

यदहमीदृशीं दशामनुप्राप्तः ।

सर्वगात्रेषु विन्येस्तै रक्तचन्दनहस्तकैः ।

दमशानस्य । सुमनोभिः पुष्पैः । विरसं रुक्षं यथा स्यात्तथा रटन्तो
वायसाः काकास्तर्कयन्त्युत्पेक्षन्त इत्यर्थः ॥ ३ ॥

चाण्डा०—(२) अपसरत आर्याः, अपसरत । किं पेक्खधेति ।
आर्या छन्दः । किं पश्यत । छिज्जन्तं छिद्यमानम् । सत्पुरुषं कालप-
रशुधाराभिः । सुजनशकुनाधिवासं सज्जनपुरुषद्रुममेतम् ॥ ४ ॥

आगच्छ रे चारुदत्त, आगच्छ ।

चारु०—सर्वेति । अनुदुप् । हस्ता इव हस्तका-हस्तचिह्नानि ।

१ रेक्षी० B B (ad) D. २ रटपन्तो B (b), रटन्तो pr. m. लटन्तो? B (d);
लगन्तो G. ३ चाण्डालौ GK. ४ शप्पुलिशं वज्रमन्तं B B (a). ५ कल B (a).
६ परशु AB (bc) D; पुडव G. ७ धलएहिं B; धारएहिं B (b); धारहिं AB
(cd) DF. ८ सउणा० AB (abc) D. ९ वासं B (d) E. १० आगच्छ रे
चारुदत्त आगच्छ B (a); आअच्छ B (d) K. ११ भवानां K. १२ मविषिन्त्याः
A (bcd) DEFGK. १३ विन्येस्तैः D.

पिष्टचूर्णावकीर्णश्च पुरुषोऽहं पशुकृतः ॥ ५ ॥

20 अमतो निरूप्य । अहो, तारतम्यं नराणाम् । सकृदणम् ।

अमी हि दृष्ट्वा मेदुपेतमेत-

न्मर्त्यं धिगस्त्रित्युपजातवाँष्पाः ।

। अशक्रुवन्तः परिरक्षितुं-मां

स्वर्गं लभस्वेति वदन्ति पौराः ॥ ६ ॥

25 चाण्डालौ । ओशलध अज्जा, ओशलध । किं पेक्खंधी

इन्दे ष्ववाहिअन्ते गोप्पसवे शङ्कमं च तालाणं ।

1 शुपुलिशपाणविपत्ती चत्तालि इमे ण दट्ठवा ॥ ७ ॥ (३)

इवार्यं कन् । पिष्टचूर्णाभ्यामवकीर्णो व्याप्तः । पिष्टं तण्डुलानाम् ।

चूर्णं तिलानाम् । अपशुः सन् पशुर्यथा संपद्यते तथा कृतः पशुकृतः ।

पशुर्देवीबलिदानाय छागादिः ॥ ५ ॥ तारतम्यं भेदः । अमी हीति ।

मयोपेतं प्राप्तं तन्निरपराधवधादि दुःखम् । दृष्ट्वा । मर्त्यं मरणधर्मा-

णम् ॥ ६ ॥

चाण्डालौ-(३) अपसरत आर्याः, अपसरत । किं पश्यत ।

इन्दे इति । आर्या उन्दः । इन्द्रः प्रवाहमानो (गो ?) गोपस-

य संक्रमथ ताराणाम् । सुपुरुषपाणविपत्तिशब्दवार इमे (चत्वार्यै-

तानि) न द्रष्टव्याः (व्यानि) ॥ ७ ॥

१ om: B २ मम देहमेतं B B (a), मम देहमेतं B (d) E ३ धिगस्त्रित् II.
 ४ °तेदः B B (ad) J. ५ ओशलध • B (b) ६ पदाहिअन्ते AB (c) F,
 पदाहि • BDK, पपदाहअन्ते B (a), पदाहि° II. ७ गणपसवे pr an ca B (d).
 ८ मकमं CJ, पिपसनं K. ९ सुपुलिसा AB (c) F, सुपुलिसा B (a), सुपुलिसा B
 (bd), सुपुलिसा D.

एकः । हण्ड ओहीन्ता, पेकख पेकख ।

णअलीपेधाणभूदे वज्झीअन्ते कदन्तअण्णाए ।

किं लुअदि अन्तलिकखे आदु अणम्भे पडदि वज्जे ॥ ८ ॥ (४) 30

द्वितीयः । अँले गोहा,

ण अँ लुअदि अँन्तलिकखे णेअ णेअम्भे पडदि वज्जे ।

महिलासैमूहमेहे निवेडदि णअणम्बु धैराहिं ॥ ९ ॥

अवि अ ।

वज्झम्मि णीअमाणे जेणइश शव्वइश रोदमाणइश । 35

णअणशलिलेहिं शिंते लच्छादो ण उण्णमइ लेणुं ॥ १० ॥ (५)

एकः— (४) हण्डे इति सम्बुद्धिराक्षाने । ओहीन्ता इति द्वितीयस्य चण्डालस्य नाम । पद्य पश्य । णअलीति । आर्या [छन्दः] । नगरीपधानभूते । वज्झीअन्ते वध्यमाने । कृतान्ताक्षया । किं रोदित्यन्तरिक्षम् । आदु अथवा । अनभ्रं पतति वचम् ॥ ८ ॥

द्वितीयः— (५) अरे गोहा इति प्रथमचण्डालनाम । ण अ लुअदि (दी) ति । आर्या [छन्दः] । न च रोदित्यन्तरिक्षं नैवानभ्रं पतति वचम् । महिलासमूहमेवाग्निपतति नयनाम्बु धाराभिः ॥ ९ ॥ अवि च । वज्झम्मीति । आर्या [छन्दः] । वध्ये नीयमाने जनस्य सूर्यस्य रोदमानस्य (रुदतः) । नयनसलिलैः सिक्तो रथ्यातौ नोघमंति रेणुः ॥ १० ॥

१ आर्हिता AB (bc) CJ; आर्हिता B (d). २ om. B (b). ३ पधाणभूज्जी अहे AB (c), ० भूदे B (a); ० भूदेअणे D; अयधाण° K. ४ वज्झीअन्ते B (b), ० उज्झन्ते B (d); वज्झज्जन्ते E. ५ ० दणअणए B (a), ० आण्णाए B. (d); ० आण्णाए DH. ६ वइसे K. ७ अलेले B; अले अले B (a). ८ om. B (b) ९ om. B (a). १० अल° AB (c). ११ णे अणम्भे B (a). १२ ० समूह° AB (acd) D; ० समूहे° B (b). १३ निवेडइ BDK; निवणइ E. १४ धारहिं B. १५ अणइश DFH. १६ सिले AB (abcd) D; सले H. १७ उणमए AB B (ac); उणमए DH. १८ लेणुं AB (ac).

चारुदत्तः । निरूप्य सकरणम् ।

एताः पुनर्हर्म्यगताः स्त्रियो मां
वातायनार्धेन विनिःसृतास्याः ।

40 हा चारुदत्तेत्यभिभाषमाणा
वाप्यं प्रणालीभिरिवोत्सृजन्ति ॥ ११ ॥

चाण्डालौ । आअच्छ ले चारुदत्ता, आअच्छ । इमं
घोषेणद्वयं । आहणेध डिण्डिमं । घोषेध घोषणं (६) ।

उभौ । शुणाध अज्जा, शुणाध । एते शत्यवाहविणअ-
45 दत्तश्च णत्थिके शौअलदत्तश्च पुत्तके अज्जचौलुंदत्ते णाम ।
एदिणा किल अकज्जकालिणा गणिआ वैशन्तशेणा अस्थ-
कल्लवत्तश्च कौलणादो शुण्णं पुष्फकलण्डअजिण्णुज्जाणं पेवे-
शिअ बाहुपाशवलकालेण भौल्लिद त्ति । एते शौलोत्ते गहिदे,

चारु०—एता इति । इन्द्रवचा छन्दः । 'वातायनं गवाक्षः
स्यात्' ॥ ११ ॥

चाण्डा०—(६) आगच्छ रे चारुदत्त, आगच्छ । इदं घोषण-
स्यानम् । आहत डिण्डिमम् । घोषत(पयत) घोषणाम् ।

उभौ—चाण्डालावित्यर्थः । (७) शृणुत आर्याः, शृणुत । एव
सार्यवाहविनयदत्तस्य नम्रा सागरदत्तस्य पुत्रक आर्यचारुदत्तो नाम ।

१ विनिःसृताश्च B (d), °द्वय K २ आअच्छ B (d) °अभ E ३ घोषण°
AB (abcd) ४ आहणेध B (b), आहणेध B (d) ५ शेष DEK. ६ घोषणं
FK. ७ शुणाध B (b), शुणाध B (d) ८ इन्द्रवच° G. ९ णत्थिके B (d), णत्थिके
D, णत्थिके E. १० साअत्° BDK ११ पुत्तके B (b) h, Pr. m B (d),
पुत्तके I पुत्थके G. १२ °आह० AB (abc) D १३ वगन्तशेणा AB (ac)
१४ अशत्° E १५ om: हो B (d) E. १६ णिभ B (d). १७ नत्थिअण AB
(bcd) DEFGK. १८ दोत्तेण AB (c), शौलोत्ते B (b), लोत्ते marg C D
(d), शौलोत्ते D, एते लोत्ते E. °शौलोत्ते H

शभं अ पेडिवण्णे । तदो लण्णा पालएण अम्हे आणत्ता एदं
मालेदुं । जदि अवले ईदिशो उंभअलोअविलुद्धं अकज्जं 50
कलेदि तं पि लाआ पालए णव्वं ज्जेव्व शाशदि (७) ।

चारुदत्तः । तनिवेदं स्वगतम् ।

मखशतपरिपूतं गोत्रमुद्गासितं मे

सदसि निविडचैत्यब्रह्मघोषैः पुरस्तात् ।

मम मरणदशायां वर्त्तमानस्य पापै-

स्तदसदृशमनुष्यैर्घुष्यते घोषणायाम् ॥ १२ ॥

उदीक्ष्य कर्गो विधाय । ह्यौ प्रिये वसन्तसेने,

एतेन किलाकार्यकारिणा गणिका वसन्तसेनार्थकल्यवर्तस्य कारणा-
च्छून्यं पुष्पकरण्डकजीर्णोद्यानं प्रवेश्य बाहुपाशयलात्कारेण मारि-
तेति । एष समोत्रो (लोप्सो) गृहीतः, स्वयं च प्रतिपन्नः । तदा
राशा पालकेन वय(आया)माश्रमाः (मै) एतं मारयितुम् ।
यद्यपर ईदृशमुभयलोकविरुद्धमकार्यं करोति तमपि राजा पालक
एवमेव ज्ञास्ति ।

चारु०—मखशतेति । मालिनी छन्दः । सदसि यशस्य मह-
ति मण्डपे । निविडानि घनानि । धैत्यान्यायतनानि । तत्र ब्रह्मणां
वेदानां घोषैर्मे गोत्रं कुलमुद्गासितमासीत् । पापैरसदृशैरनुरूपैरयो-
र्यैश्चाण्डालादिभिर्ननुष्यैर्घोषणायाम् तन्मम गोत्रं घुष्यत इति महाननर्थ
इति भावः । 'गोत्रं नास्ति कुलेचले' इति कोशः ॥ १२ ॥

१ पविडिवण्णे B (d); प ...डिवण्णे H. २ om. B (d). ३ ईदिशे AB (bc)
इदिसे B (a); इदिसे B (d); ईदिशे DEF. ४ उइअ B, इइअ B (a). ५ कलोदि
B(b). ६ वि D. ७ om. AB (c) DF. ८ om. ABB (ac).

शशिविमलमयुखगुभ्रदेन्ति
सुषचिरविद्रुमसन्निभाधैरौष्टि ।

60

तव वदनभवामृतं निपीय
कथमवशो ह्ययशोविपं पिबामि ॥ १३ ॥

उभौ । ओशलध अज्जा, ओशलध ।

एशो गुणलअणणिही शैज्जणदुक्खाण उत्तलणशेदू ।
अशुवण्णं मण्डेणअं अैवणीअदि अज्ज णअलीदो ॥१४॥

65 अण्णं च ।

संखे क्खु होइ लोए लोए शैहशैण्ठिदाण तंत्तिह्ला ।
विणिवैडिदाण णैलाणं पिअआली दुल्लहो होदि ॥१५॥

शशिविमलेति । पुष्पिताम्ना छन्दः । अवशः पराधीनः ।
अयशोरूपं विषम् ॥ १३ ॥

उभौ—त्राण्डालावित्यर्थः । (८) अपसरत आर्याः, अपसरत । एशो
हति । आर्या छन्दः । एष गुणरत्ननिधिः सज्जनदुःखानामुत्तरणसेतुः ।
असुखं मण्डनमपनीयतेद्य नगरीतः । एष चाहदत्तः ॥ १४ ॥
अन्यम् । सखे इति । आर्या छन्दः । सर्वः खलु भवति लोके लोकः
सखसंस्थितानाम् । तत्तिह्ला चिन्तायुक्तः । विनिपतितानां नराणां
प्रियकारी दुर्लभो भवति ॥ १५ ॥

१° दन्ते K. २ सुविभित् B (b), °द्रुम° B (a). ३ °धैरौष्टि DGH, °परोष्ठ K
४ °वशो? DF, वंशो H. ५ एश AB (ac) H. ६ सज्जन AB (abcd) (°DJ.
७ दुःखानां AB (ac). ८ °संदू AB (abc) DE. ९ असुखमपनीयते AB (ac)
CDJ, असुखणी° B (b). १० मण्डनमपनीयते B (d), मण्डनी° DII. ११ अ-
वनी° B (b), °वनीभिदि B (d). १२ शब्दे J. १३ सुख° AB (abcd) DE.
१४ संधिदाण AB (c), तंत्तिदाण B (a) D, तंत्तिदाण B (b), तंत्तिदाण H.
(d); तंत्तिदाण E; तंत्तिदाण K १५ तंत्तिदाण B (b), तंत्तिदाण DII. १६ (वर्त-
H (b), विविः ° नं F; °दानं AB (c). १७ नराण B (a). १८ होइ D

चारुदत्तः । सर्वतोवलोक्य ।

अमी हि वेस्त्रान्तनिरुद्धवक्त्राः

प्रयान्ति मे दूरतरं वयस्याः ।

70

परोपि बन्धुः समसंस्थितस्य

मित्रं न कश्चिद्विपमस्थितस्य ॥ १६ ॥ ✓

चाण्डालौ । ओशालणं केदं । विविक्तं लाभमग्गं । ना
आंगेध एदं दिण्णवज्झैचिण्हं (९) ।

चारुदत्तः । निःश्वस्य । मैत्रेय भोः किमिदमद्यं । इत्यादि 75

[५० ४०० स्थितं श्लोकं] पठति ।

नेपथ्ये । हा तात, हा प्रियवयस्य (१०) ।

चारुदत्तः । आकर्ष्य सकरुणम् । भोः स्वैजातिमहत्तर,

इच्छाम्यहं भवतः सकाशात्प्रतिग्रहं कर्तुम् ।

चारु०—अमी हीति । स्पटमुत्तरार्धम् । 'सर्वः खलु' इत्यार्यया
समानार्थम् ॥ १६ ॥

चाण्डा०— (९) अपसारणं कृतम् । विविक्तो राजमार्गः ।
तदानयतैतं दत्तवध्यचिह्नम् ।

नेपथ्ये—(१०) हा तात हा प्रियवयस्य ।

चारु०— स्वजातिमहत्तरोति चाण्डालसंबोधनम् ।

१ वेस्त्रान्तरदृष्ट० BDFG. २ शलणं AB (c) D. ३ किदं B (a). ४ विविक्तं
AB (bc), विविक्त किद B (a). ५ अंगेध K. ६ दिण B (ad). ७ वज्ज AB
(bcd) K. ८ om: B B (a); निश्वस्य B (d). ९ °मिदमित्यादि B. १० For
इत्यादि whole ममेवपातो &c., D. ११ ताव AB (bed). १२ om B (a).
१३ स्वरथ B (b).

80 चाण्डालौ । किं अम्हाणं अे हत्थादो पडिग्गहं कं-
लेशि (११) ।

चारुदत्तः । शान्तं पापम् । नोपरीक्ष्यकारी दुराचारः
पालक इव चाण्डालः । तत्परलोकार्थं पुत्रमुखं ब्रह्मभ्यर्थये ।

चाण्डालौ । एवं कलीअदु (१२) ।

85 (नेपथ्ये । हा ताद, हा आवुक (१३) ।)

चारुदत्तः । श्रुत्वा भकरुणम् । भोः स्वजातिमहत्तर ।
इत्यादि पठति ।

चाण्डालौ । अले पंडला, खेणं अन्तलं देधे । एशे अज्ज-
चौलुदत्ते पुत्तमुहं पेक्खेवदु । नेपथ्याभिमुखम् । अज्ज, ईदो इदो ।
90 औअच्छ ले दौलआ, आअच्छ (१४) ।

चाण्डा०— (११) [किमस्माकं च हस्तात्प्रतिग्रहं करोषि ।]

चाण्डा०— (१२) एवं क्रियताम् ।

[नेपथ्ये]—(१३) हा तात हा पितः ।

चाण्डा०— अरे, आगच्छत्वागच्छतु (?) ।

उभौ—(१४) [अरे] प्रचुराः हे जना इत्यर्थः । (पडला
पौराः) । क्षणं क्षणमन्तरं ददत (दत्त) । एष आर्यचारुदत्तः
पुत्रमुखं पश्यतु । आर्य, इत [इतः?] । आगच्छ रे दारक, आगच्छ ।

१ om. J. २ कलेसि B (abc) E, pr. m. B (d). ३ नापरीक्षित^० AB (bc) DG, न पते^० B (d) E. ४ कार्थे G. ५ करी^० BDE ६ जाती-
व्यादि DK. ७ After this word आभच्छदु^० अपर—आभच्छदु । उभौ
before अले B. In these speeches for आभच्छदु first speech अले
आभच्छदु B (bd) GK. In the same speech अले आभच्छदु first speech
E. ८ om. B (abd). ९ पडला जग D १० खण खणं EK. ११ देव AB (c).
१२ चाइदत्ते AB (abcd) D. १३ मुत्तं AB (bcd) DEK. १४ पोरवदु B (a)
१५ om. AB (bcd) D. १६ आभच्छ B (d), आभच्छ E. १७ दाका B (a).

ततः प्रविशति दारकमादाय

विदूषकः । तुवरदु तुवरदु भद्मुहो । पिदा दे मारिदुं
णीअदि (१५) ।

दारकः । हो ताद, हा आवुक (१६) ।

विदूषकः । हो पिअवअस्स, कहिं मेए तुमं पेक्खि- 95
दव्वो । (१७) ।

चारुदत्तः । पुत्रं मित्रं च वीक्ष्य । हा पुत्र, हा मैत्रेय ।
एकरुणम् । भोः, कष्टम् ।

चिरं खलु भविष्यामि परलोके पिपासितः ।

अत्यल्पमिदमस्माकं निवापोदकभोजनम् ॥ १७ ॥ 100

किं पुत्राय प्रयच्छामि । आत्मानमवलोक्य । यज्ञोपवीतं दृष्ट्वा ।
आं, इदं तावदस्ति मम च ।

अमौक्तिकमसौवर्णं ब्राह्मणानां त्रिभूषणम् ।

देवतानां पितॄणां च भागो येन प्रदीयते ॥ १८ ॥

इति यज्ञोपवीतं ददाति ।

105

विदू०—(१५) उपरमनु उपरमनु (स्वरतां स्वरतां) भद्र-
मुखः । पिता ते मारयितुं नीयते ।

दार० — (१६) हा पितर, हा तात ।

विदू० — (१७) हा प्रियवयस्य, कुत्र मया त्वं द्रष्टव्यः ।

चारु०—चिरमिति । श्लोकः ॥ १७ ॥ अमौक्तिकमिति ।

श्लोकः । येन यज्ञोपवीतेन ॥ १८ ॥

१ हा आवुक हा ताद AB (bed) DEG. २ om: D. ३ मये AB (bc). ४ लो-
कविशः B (a). ५ भोजनम् DH. ६ युगमपि ? K. ७ न वीक्ष्य B B (a), न
विलोक्य B (d) EK. ८ आ AB (bc); आ: DG.

चाण्डालः । आअच्छ ले^१ चारुदत्ता, आअच्छ (१८) ।

द्वितीयः । अले, अज्जचालुदत्तं णिलुववदेण णामेण
आलवेशि । अले, पेक्ख ।

अब्भुदए अवशाणे त्हे अ लंत्तिन्दिवं अहदमग्गा ।

110 उहामे व्व किशोली णिअदी क्खु पेडिच्छिदुं जादि ॥१९॥
अण्णं च ।

शुक्खा वेवदेशा शे किं^२ पेणमिअमत्यएण केअध्वं ।

लाहुगोहिदे विअ चन्देण वेन्दणीए जणपदइश ॥२०॥(१९)

चाण्डाल०- (१८) आअच्छ रे चारुदत्त, आअच्छ ।

द्विती०-(१९) अले, आर्यचारुदत्त(सम्) । निरुपपदे नायैत्यादिवि-
शेषणशून्येनेत्यर्थः । नामालपति । अले, पश्य । अब्भुअ(दए) इति ।
आर्या छन्दः । अभ्युदयेवसाने तथा च रात्रिदिवमहतमार्गा । उहा-
मेव किशोरी नियतिः खलु परीक्षितुं याति ॥ १९ ॥ अन्यच्च ।
शुक्खेति । आर्या छन्दः । शुक्खा व्यपदेशाः । शे अस्य । किं
पणमितमस्तकेन कर्तव्यम् । राहुगृहीतोपि च चन्द्रो न वन्दनीयो
जनपदस्य ॥ विअ इत्येकं पदं वा । राहुगृहीत इव चन्द्र इत्यर्थः ।

१ चाण्डाली D. २ रे B (a) DII. ३ चाण० AB (abc) D. ४ अमम्य B (d). ५ पेवज पेवज G. ६ अब्भुदये AB (acd) D; अब्भुदये B (b). ७ अवसाने D. ८ तदअ AB (abcd) D (= तथा च AB (c); तद वि G; तदअ K. ९ रात्रिदि० B (a); लाजादिवं D. १० विअदी G. ११ पडिच्छिदुं (= परीक्षितुं) AB (c). पडिच्छिदुं DII; पडिच्छिदुं J. १२ शुक्खा B (a), शुक्खा B (bd); शुक्खा D; शुक्खः E; शुक्खा वा ? H. १३ विवदेशा B (ad); ववदेशो B (b); विवदेशा EK. १४ om: B (b). १५ मणमणय B (a); मणम० B (b) EK; मणय marg मणु B (d); मणमिअ मणय ण J. १६ कादधं B B (a); काधधं G. १७ गोहिदे AB (bc) D. गोहिदे B (a). १८ विअदे J. १९ वण्णोभो EG.

वालकः । अरे रे चाण्डाला, कर्हि ओबुकं णेध (२०) ।

चारुदत्तः । वत्स,

115

अंसेन विभ्रत्करवीरमालां

स्कन्धेन शूलं हृदयेन शोकम् ।

आघातमद्याहमनुप्रयामि

शामित्रमालब्धुमिवाध्वरेजैः ॥२१॥

अस्य चारुदत्तस्य । व्यपदेशाः कलङ्काः । पसन्तसेना मारिते-
त्येवंरूपा अपवादव्यवहाराः । शुष्का वृथैवेत्यर्थः । प्रणमितेन मस्त-
केन किं कर्तव्यम् । (क्षीणस्यां (स्या)स्य चारुदत्तस्य लज्जयावन(त)-
मस्तकोपि न स्वमसीति भावेः) । तत्र राहुगृहीतेन्दुर्वृष्टान्त इत्य-
वगन्तव्यम् ॥ २० ॥

वाल०—(२०) अरे अरे चाण्डालाः(लौ), कुत्रावुकं मम
पितरम् । णेध नयत(य) ।

चारु०— अंसेनेति । इन्द्रवज्रा छन्दः । आघातमधिकरणीयं व-
धस्थान(म्) । अध्वरे यज्ञे । अजम्बुगो यज्ञपशुः । आलब्धु-
म् । आलम्भनं(न)मभिमन्त्रणपूर्वकं हननं तत्प्राप्तुम् । शामित्रं
यज्ञीयं पशुहननस्थानम् । अनुप्रयाति यथा तथाहमथाधिकर-
णीयं वधस्थानमनुप्रयामीत्यर्थः । 'शामिता यज्ञे' इति सूत्रं पा-
णिनेर्वैदिक्यां प्रक्रियायाम् । शामितरि भवं शामित्रम् । यज्ञे पशुधा-
तस्थानमित्यर्थः ॥ २१ ॥

१ अले अले AB (abcd) DEGK. २ चाण्डाला B B (a); चाण्डाला B
(bd) EGK. ३ अवुकं D; भावकं E. ४ स्कन्धेन B (a) H. ५ अघात० H.
६ आलब्धु० AB (bc); आलम्भं इवा B (d). ७ अध्वरेजैः B (a), त्वत्तज्ज B (d)
pr. m. ज, om : अध्वरेजैः E.

120 चाण्डालः । दोलआ,

ण हु अम्हे चाण्डाला चाण्डालउलम्मि जादपुव्वा विं ।
जे अहिभवन्ति शाहुं ते पावा तेअ चाण्डाला ॥२२॥(२१)

दारकः । ता कीस मरिध आवुकं (२२) ।

चाण्डालः । दीहाओ, अंत लाअणिओओ वखु अव-
125 लज्झदि । ण हु अम्हे (२३) ।

दारकः । वोवादेध मं । मुञ्चध आवुकं (२४) ।

चाण्डालः । दीहाओ, एवं भणन्ते चिल्ले मे जीव(२५) ।

चारुदत्तसुतेन 'अरे अरे चाण्डाला' इति सबोध्याहूतं
आहत्तरं(२)माहुः (?) ।

चाण्डा०—(२१) दारक । ण हु अम्हे इति । आर्या छन्दः ।
न खलु वयं चाण्डालाश्चाण्डालकुले जातपूर्वा अपि । येभिभवन्ति
साधुं ते पापास्ते च चाण्डालाः ॥ २२ ॥

दार०—(२२) तत् । कीस किमर्थम् । मारयत(धः)पितरम् ।

चाण्डा०—(२३) हे दीघा(र्घा)युः, अत्र राजनियोगः खल्व-
पराध्यति । न खलु वयम् (आवाम्) । अवरज्झम्मापराध्याम इति
विपरिणम्य विभक्तिमन्ययः ।

दार०—(२४) व्यापादयत(तं) माम् । मुञ्चत (तं)
पितरम् ।

चाण्डा०—(२५) हे दीर्घायुः, एवं भणंधिरं मे जीव ।

१ om: B B (a), दारक G. २ चाण्डाला BEGK. ३ चाण्डाल AB (abcd) GK.
४ उस्मिज्जाद० B (३) ५ om: AB (bc) F, वा DII. ६ वा D ७ साहुं AB
(abcd) DE. ८ मालेध AB (bcd) DEF. ९ om: B B (a) १० एण्य D
११ न वावादेध E; वावादेध Δ. १२ om B १३ एर्ध. १४ म चिल्ले B (a)

चारुदत्तः । सास्रं पुत्रं कण्ठे गृहीत्वा ।

इदं त्रत्स्नेहसर्वस्वं सममाढ्यदरिद्रयोः ।

अचन्दनमनौशीरं हृदयस्यानुलेपनम् ॥ २३ ॥ 130

‘अंसेनं विभ्रत्’ इत्यादि पुनः पठति । अवलोक्ष्य स्रगतम् ।

‘अमी हि वस्त्रान्तरुद्धवक्त्रा’ इत्यादि पठति ।

विदूषकः । भो भद्रमुहा, मुञ्चथ पिअंवअस्सं चारुदत्तं
मं वावादेथ (२६) ।

चारुदत्तः । शौन्तं पापम् । दृष्ट्वा स्वैगतम् । अद्यावगच्छामि । 135

‘सम(सं)स्थिते’ इत्यादि पठति । प्रकाशम् । ‘एताः पुनर्हर्म्य-
गताः स्त्रियो भार्मे’ इत्यादि पुनः पठति ।

चारु०— इदं तदिति । अनुष्टुप् । इदं पुत्ररूपं वस्तु । तच्छ्रुति-
स्मृतिपुराणेषु प्रसिद्धमित्यर्थः । स्पष्टमवशिष्टम् ॥ २३ ॥ अंसेन
विभ्रदित्याद्यनुपदेक्तं (पृ० ४३५ श्लो० २१) पद्यमित्यर्थः । अमी
हीति । ‘अमी हि वस्त्रान्तरुद्धवक्त्राः प्रयान्ति मे दूरतरं वयस्याः ।
परोपि बन्धुः समसंस्थितस्य मित्रं न कश्चिद्विप(म)स्थितस्य’ इति
पूर्वोक्तं (पृ० ४३१ श्लो० १६) पद्यमित्यर्थः ।

विदू०— (२६) भो भद्रमुखाः (खी). मुञ्चत (तं) प्रियवयस्यं चारु-
दत्तम् । मां व्यापादयत (तं) । मारयते (तमि) त्यर्थः ।

चारु०— [४३६ पृष्ठे मुद्रितः ११ श्लोकः] ।

१ पुत्रकं DH; om: K. २ सममाद्यं ? K. ३ अचन्दनं DH, अवन्धनं ? K.
४ After पठति ‘विश्र श्लोकः’ D. ५ निबद्ध K. ६ वक्त्रा प्रयान्ति मे &c.;
whole B (d); प्रयान्ति &c. D. ७ इति B (d). ८ भद्रमहा H. ९ मुञ्चेथ
BDEGK. १० शान्तं पापं twice B (a). ११ om: B (a). १२ अयं om: BB
(a). १३ समस्थितस्य मित्रं &c., whole followed by इति D. १४ followed
by वातायनार्थेन &c इति for इत्यादि.

चाण्डालः । ओशलध अञ्जा, ओशलध ।

किं पेक्खध शप्पुलिशं अञ्जशवशेण प्पणट्टजीवाशं ।

140 कूवम्मि ख्खुडिदपाशं कञ्चणकलशं च्च डुव्वन्तं ॥२४॥ (२७)

चारुदत्तः । सकरुणम् । 'शशिविमलमयूखे' इत्यादि पठति ।

अपरः । अले, पुणोवि घोशेहि^१ (२८) ।

चाण्डालः । तथा करोति ।

। चारुदत्तः ।

145

प्राप्तोहं व्यसनकृतां दशामनार्यां

यत्रेदं फलमपि जीवितावसानम् ।

एषा च व्यथयति घोषणा मनो मे

श्रोतव्यं यदिदमसौ त्वया हतेति ॥ २५ ॥

चाण्डा०—(२७) अपसरत आर्याः, अपसरत । किं पेक्खधेति ।
आर्या छन्दः । किं पश्यत सत्पुरुषमयशोवशेण प्रणट्टजीवाशम् ।
कूपे खण्डितपाशं कान्चनकलशमिव मज्जन्तम् ॥ २४ ॥

चारु०—[४३० पृष्ठे मुद्रितं १३ श्लोकम्] ।

अप०—चाण्डाल इत्यर्थः । (२८) अले, पुनरपि घोष(य) ।

चारु०—प्राप्तोहमिति । प्रहर्षिणी छन्दः । 'दशा वर्तावस्था-
याम्' इति कोशः । जीवितावसानं जीवितसमाप्तिः । तद्रूपं फ-
लमिदम् ।-यत्रावस्थायां प्राप्तम् । असौ वसन्तसेना । त्वया चारुद-
त्तेन ॥ २५ ॥

१ पेक्खध B. २ अलिज्जशवेण B (a), अज्जसवसेण K. ३ ख्खुडिद० AB (abcd) D ४ पाशक B (b) ५ कलशम् B (b) G. ६ वृथरुति &c, whole as before for इत्यादि D ७ घोशेहि D ; ग्पाशेहि E. ८ 'वसानं' DH.

ततः प्रविशति प्रासादस्थो बद्धः

स्थावरकः । घोषणामाकर्ण्य सवैह्वयम् । कथं अपावे चा- 150

लुदत्ते वावादीअदि । हेग्गे णिअलेण शामिणा बन्धिदे । भोदु ।
 आक्रन्दामि । शुणाध अज्जा, शुणाध । अस्थि दाणिं मए पा-
 वेण पवहणपडिवत्तेण पुंप्फकलण्डअजिण्णुज्जाणं वशन्तशेणा
 णीदा । तदो मम शामिणा मं ण कामेशित्ति कदुअ बाहुपाश-
 वल्लकालेण मालिदा । ण उण एदिणा अज्जेण । कथं विदूल- 155
 दाए ण को वि शुणादि । ता किं कलेमि । अत्ताणअं पौडेमि ।
 विज्जिन्त्य-। जइ एव्वं कलेमि तदा अज्जचौलुदत्ते ण वावादी-
 अदि । भोदु । इमादो पौशादवौलग्गपदोलिकादो एदिणा
 जिण्णेगवक्खेण अत्ताणअं णिक्खिवामि । वल्लं हेग्गे उवलदे ।

स्थाव०-(२९) कथमपावधारुदत्तो व्यापाद्यते । अहं निग-
 डेन स्वामिना बद्धः । भवतु । आक्रन्दामि । शृणुतार्योः, शृणुत ।
 अस्तीदानो मया पापेन प्रवहणपरिवर्तेन पुष्पकरण्डकजीर्णोद्यानं
 वसन्तसेना नीता । ततो मम स्वामिना मां न कामयस इति कृत्वा
 बाहुपाशबलात्कारेण मारिता । न पुनरेतेनार्येण । कथं विदुरतया
 न कोपि शृणोति । तर्किकं करोमि । आत्मानं पातयामि । यद्येवं
 करोमि तदार्यचारुदत्तो न व्यापाद्यते । भवतु । अस्याः प्रासाद-

१ घोषणमा० B (d). २ चारु० AB (abcd) D. ३ हेग्गे AB (bcd) D.
 ४ आक्रन्दामि BDH. ५ अस्थि AB (bc) EF; pr. m. Corr. अस्थि marg. B
 (d); अस्थि F, पत्थ J. ६ पडिवत्ते B, °वाडिवत्ते B (a). ७ पुंप्फक० B (d).
 ८ °करडक० AB (bcd) D, °कल्लडक० B; °करडक० B (a) E. ९ मं ण B (a);
 मण B (d). १० बल्लकालेण AB (bcd) E. ११ अत्ताणअं EG. १२ पातेमि AB (abc)
 DEFK, पातेमि B (d); पतेमि G. १३ om: B (a). १४ °वाएदत्ते AB (ac) D,
 °वाएदत्तो B (bd) E. १५ Corr. प्रासाद B (d). १६ °वाडग्ग० B (bd); °वाडग्ग०
 EK. १७ एदिण B (b). १८ जिण्णवत्ते केण B (d). १९ णिविक्खि, K.
 २० अयं B (a), अत्तं G. २१ हेग्गे AB (bcd) D.

160 ण उण एशे कुलउत्तविहेगाणं वासपादवे अज्जचालुदत्ते ।
एवं जइ विवज्जामि लद्धे मए परल्लोए । इत्यात्मानं पातयित्वा ।
ही ही णं उवलदम्मिह । भग्गे मे देण्डणिअले । ता चाण्डाल-
घोशं शैमण्णेशामि । दूद्वोपमृत्यु । हं हो चाण्डाला, अन्तलं
अन्तलं (२९) ।

165 चाण्डालौ । अले, के अन्तलं भग्गेदि । (३०) ।

चेटः । शुर्णोध । इति पूर्वोक्तं पठति ।

वालाप्रप्रतोलिकातः एतेन जीर्णगवाक्षेगात्मानं निक्षिपामि । वर-
महमुपरतः । न पुनरेष कुलपुत्रविहगानां वासपादव आर्यवारुदत्तः ।
एवं यदि विपद्ये लब्धो मया परलोकः । ही आधर्ये । नोपरतोस्मि ।
भग्गे मे दण्डनिगडः । तच्चाण्डालघोषं समन्वेपयामि । हं हो चाण्डा-
लाः, अन्तरमन्तरम् ।

चाण्डालो— (३०) अरे, कोन्तरं याचते ।

चेटः—शृण्वन्स्वित्यादिः कवेरनुवादः । सुगाध अज्जा, सुगाधे-
त्यादेशेष्टवाक्यस्य पूर्वोक्तस्येति बोध्यम् ।

१ विहंगणं B (a). २ आज्जो B (b) ३ चालुदत्ते AB (bcd) D, चालुदत्तो
B (n) E ४ एवं. ५ यदि B (b) K; यदि BD (d) D ६ विवज्जामि B (a).
विविज्जामि H. ७ परल्लोए B (a), वल्लोए E. ८ om AB (bcd) DEK.
९ ण उण B B (a), णं D. F. १० डड० AB (c); दण्डणि B H; दण्डणिअले
B (bd) GK, दण्डणिअले DF which has नी, दण्डणिअले E. ११ घोसं AB
(abcd) DEK. १२ समण्णेशामि AB (abcd) DE. १३ दूद्वोप B (b).
१४ चाण्डाला B; चाण्डाल AB (c) D, चाण्डाल B (abd). १५ अन्तरं AB (abcd)
DEF. १६ अन्तलं AB (cd) DDF, अन्तलन्त B (b). १७ भग्गेदि E
१८ शृण्वन्तु इति BEGK, सुगाध अज्जा इति D This is followed by the words
अस्यैव निरङ्गपत्रस्य अधस्त्यदिनीयगद्गुदियि इ.

चारुदत्तः । अये,

कोयमेवंविधे काले कालपाशस्थिते मयि ।

अनावृष्टिहते शैत्ये द्रोणमेघ इवोदितः ॥ २६ ॥

भोः, श्रुतं भवद्भिः ।

170

न भीतो मेरणादस्मि केवलं दूषितं यशः ।

विशुद्धस्य हि मे मृत्युः पुत्रजन्मसमो भवेत् ॥ २७ ॥

अन्यच्च ।

• तेनास्म्यकृतवैरेण क्षुद्रेणात्यल्पशुद्धिना ।

शैरेणेव विपाक्तेन दूषितेनापि दूषितः ॥ २८ ॥

175

चाण्डालौ । थावलअ, अवि शैश्च भणशि (३१) ।

चेटः । श्चं । इंगो वि मा कश्च वि कश्चश्चश्चि चि

पौशादवालग्गपेदोलिकाए दण्डेणिअलेण बन्धिअ णि-
क्खिसेत्ते (३२) ।

चारु०— कोयमेवमिति ॥ २६ ॥ न भीत इति ॥ २७ ॥

नेनेति । जेन शकारेण । न कृतं वैरं येन सह मा(म)येत्यर्थः ।

विपाक्तेन विपमिश्रेण । 'भञ्जु अक्षणे' इति धातुः । अनुष्टुप्

छन्दः सर्वत्र ॥ २८ ॥

चाण्डा०— (३१) स्यावरक, अपि सत्यं भणसि ।

चे०— (३२) सत्यम् । अहमपि मा कस्यापि कथयिष्य-

मी(सी)ति प्रासादवालापप्रतोलिकायां दण्डनिगटेन यद्ध्या निक्षिप्तः ।

१ मरुते DE. २ अस्थितः BB (ad) K. ३ मारणाद० DFG; मरुतेन विपाक्तेन mistake B (a). ४ क्षरेणेन AB (bc). ५ थावलअ B (d) G. ६ मर्ष AB (abcd) DE. ७ भणसि AB (abcd) E. ८ मर्षे AB (abcd) D. ९ इंगे AB (bcd) D. १० पासागपालग K. ११ पदेभिभाए B B (a). १२ दण्डः BB (abd) G; दण्डनीभ० E; दण्डा० K. १३ विपमिश्रे AB (bcd).

प्रविश्य

180

शकारः । सहस्रम् ।

मंश्रेण तिकखाविलकेण भक्ते

शाकेण शूपेण शैमच्छकेण ।

भुक्तं मए अत्तणअइश गेहे

शालिइश कूलेण गुडौदणेण ॥ २९ ॥

185 कृष्णद्रव्या । भिण्णकंशखङ्गणाए चाण्डालवाआए श-
लशांजोए । जधा अ एशे उरकालिदे वज्झडिण्डिमशइ
पेडहाणं अं शुणीअदि तथा तकेमि दलिइचालुदत्ताके व-
ज्झट्टाणं णीअदि त्ति । ता पेक्खिइशं । शैसुविण्णाशे गाम

श०—(३३) मंश्रेणेति । इन्द्रवज्रा छन्दः । मांसेन ति-
त्ताम्लेन । भक्तमोदनः । शाक्रेण शूपेण समत्स्यकेन । भुक्तं (भुक्तं) म-
यात्मनो गेहे शाले(लिः) कूलेण ओदनेन । गुडौदनेन ॥ २९ ॥ भिण्ण-
कंस(श)खङ्गणाए(ए) भिन्नकांस्यवत्खङ्गणायाः कटुविकृतस्वरायाः
चाण्डालवाचायाः स्वरसंयोगः । यथा चैव उरकालिदे उव्रीतो
वध्यडिण्डिमशब्दः पटहानां च श्रूयते तथा तर्कयामि दरिद्र-
चारुदत्तको वध्यस्थानं नीयत इति । तत्पेक्षिष्ये द्रक्षा(क्ष्या)मीति वा ।

१ मतेण K. २ तिकखा—D, विक्रेण. K. ३ समन्तः AB (abcd) h;
समत्स्यकेण E. ४ अणयअत्त AB (bcd) DLG; अणयअत्त B (a). ५ शालि-
शकूलेण (=सावययकूरेण) B, (=शाल्या कूरेण) D. ६ गुडो B (a), गुणो E,
गुडौदरण H. ७ भिन्नकांस्यं AB (bc), भिन्नखङ्गणं B (a), भिन्नकंस्यं
H (d); कंस्यं DL, भिन्नकांस्यं G, भिन्नकंस्यं H, भिन्नकंस्यं K
c वायाए AB (abcd); चाण्डालं B, चाण्डालवाचाए E वावाडयाए H. ८ उरका-
लिदे B (a), उरकालिदे J. ९ पटहाण BD. १० अंभ om B (a) ११ पेक्खिइत्त
AB (bc) E. १२ शसु JK. १३ विण्णाशेण महन्ते AB (c) F; विण्णा-
शेण महन्ते B (d), विण्णाशेण महन्ते D, विण्णाशे महन्ते H, १४ णाय
त्तये B (a).

महन्ते हेलकृदश पलिदोशे होदि । शुदं अ मए जे वि किल
 शतुं वावादअन्तं पेक्खदि तदश अण्णादिशं जम्मन्तलं अक्खि- 190
 लोणे ण होदि । मए क्खु विंशर्गण्टिगंभपविइंटेण विअ
 कीडएण किं पि^१ अन्तलं मग्गमाणेण उंप्पाडिदे ताह दलिह-
 चालुदत्ताह विणेशे । शंम्पदं अत्तणकेलिकाए पेशादवालग्ग-
 पेदोलिकाए अहिलुहिअ अत्तणो पेलकमं पेक्खामि । तथा
 क्तुं दृष्टा च ।^२ ही ही एदाह दलिहचालुदत्ताह वेअंणीअमो- 195
 णाह, एंशे वड्डे जणंशम्महे । जं वेलं अंम्हालिशे पेवले वेलमणुंइशे

शत्रुविनाशो नाम महान् हृदयस्य परितोषो भवति । श्रुतं च
 मया योपि किल शत्रुं व्यापाद्यमानं पश्यति तस्यान्यस्मिञ्जन्मा-
 न्तरे (न्मानि) क्षिरोगो न भवति । (वावादयमाणमिति वक्तव्ये वावाद-
 यन्तं व्यापादयन्तमात्मानं मारयन्तमित्यर्थिकेयमुक्तिरर्थस्य तथाभा-
 वितया शकारवधं द्योतयतीति ध्येयम्) । मया खलु विप[मंन्यि]गर्भ-
 प्रविष्टेभ्यः कीटकेन किमप्यन्तरं मार्गमाणेनोत्पादितं(तः) तस्य

१ हलभरस BDEFK; लभरस G. २ पडिदोशे AB (abcd) E; पडि-
 तोशे D. ३ च BDEF. ४ उदयत्तं AB (bc) DK. ५ अणदिश AB (c).
 ६ जम्मन्तलं E. ७ विण AB (abcd) DH. ८ गन्दि AB (c); गंदि B (a).
 ९ गण्क ? C. १० पविडेण AB (abcd) CDK. ११ वि AB (abcd) D.
 १२ उप्पाडिदे B (ad) EK. १३ विणसे B (a). १४ संपदं B (a). १५ अणणं
 B (b). १६ पशादं B (a); पशादं B (b). १७ पशोलिआए AB (bc) D. १८ अदिं ?
 E. १९ परकमं AB (abcd) EFG. २० om. DH. २१ ही (one) om.
 AB (bcd) FGK; हा for ही ही E. २२ वज्ज AB (ac) D; वडं B
 (b) G. २३ मण्णह CJ. २४ एते वड्डे D; एते वड्डे E; एवड्डे J; यावदे K.
 २५ मण्णह B (a); संमरं D; मण्णह K. २६ जे वेल B (a) EK; जं om. B (b);
 जेवत्तं ? B (d). २७ मण्णह B (a). २८ एवडे AB (abcd) DEFGK.
 २९ एदं AB (abcd) DEFGK. ३० मण्णह AB (abc) DG; मण्णह EFK.

शकारः । ण हि लभेणकुम्भशालिशे हेगो ईदियअ
वावदेमि (३८) ।

सर्वे । अहो, तुए मारिदा । ण अज्जचारुदत्तेण (३९) ।

215 शकारः । केँ एव्वं भणादि (४०) ।

सर्वे । चेटमुदिश्य । ण एसो साहू (४१) ।

शकारः । अपवार्य सभयम् । अविदमादिके अविदमादिके ।
कथं थावेल्लके चेडे गुरदु ण मए शज्जदे । एशे व्खु मम
अकज्जइश शेक्खी । विचिन्त्य । एव्व दाव कैलइश ।

220 प्रकाशम् । अलिअ भेइटालका हो एशे चेडे शुवण्णचोलिआए

श०— (३८) न हि रत्नकुम्भसदृशोहं स्त्रिय व्यापादयामि ।

सर्वे— (३९) अहो, त्वया मारिता । नार्यचारुदत्तेन ।

श०— (४०) क एव भणति ।

सर्वे— (४१) नन्वेष साधुः ।

श०— (४२) अविदमादिके अविदमादिके । खेदेव्ययम् ।

कथं स्यावरकचेटः सुदु न मया संयतः । एव खलु ममाकार्यस्य
साक्षी । एव तावत्करिष्यामि । अलीकं मिथ्या । भट्टारकाः ।
हो अहो । एव चेटः सुवर्णचोरिकायाः । हेतौ पञ्चमीयम् । सुवर्ण-

१ लदण AB (bc) G, ओदण marg जोल० B (d), जोदण० E लदण० F, लोदण० K
२ शालिशे B (b) ३ हेगे AB (bcd) DE, ४ इदियअ AB (abcd) ODJK
५ वावदेहि AB (bc) (=व्यापादयामि) AB (c), वावदेहि B (d) E
वावदेहिमि DH, वावदेहि G ६ मालिया AB (acd) DE, माहिदा B (b).
७ कि? K ८ साहू AB (bc) D. ९ om B B (a) मादिके om D
१० थावडम AB (cd), DFG थावडय B (b) K, थावडए E ११ गुरु AB (abcd) JK
१२ सक्खी AB (abcd) D १३ कलइश? D १४ भालका AB (abc), भाल० B (d) CDJK १५ चेले AB (bc) DEK.

मए गहिदे, पिडिदे, मालिदे, बद्धे अ । ता किदेवेले एशे जं
भणादि किं शब्दं शब्दं । अपवारितकेन चेटस्य कटकं प्रयच्छति ।
सैरकम् । पुंशका धावलका चेडा, एदं गेण्हिअ अण्णधा
भणाहि (४२) ।

चेटः । गृहीत्वा । पेक्खध पेक्खधं भेइतालका हो, गुं- 225
ण्णमं पलोभेदि (४३) ।

शकारः । कटकमाच्छिद्य । एशे शे शुवण्णके जइश कोल-
णादो मए बद्धे । सुकोधम् । हंहो चाण्डाला, मए क्वु एशे
शुवण्णभण्डाले णिउंत्ते शुवण्णं चोलअन्ते मालिदे, पिडिदे ।
ता जदि ण पंत्तिआअध ता पिडिदे दाव पेक्खध (४४) । 230

चोरिकान्तेतोरित्यर्थः- । मया गृहीतस्ताडितो मारितो बद्धः । तत्कृत-
वैर एव यद्गति किं सर्वं सत्यम् । स्वैरम् । पुत्रक स्यावरक
चेट, एतद्गृहीत्वान्यथा भण ।

चे०- (४३) पश्यत भट्टारकाः भ्रहो, सुवर्णेन मां प्रलोभयति ।

श०- (४४) एतच्छुवर्णकं यस्य कारणात् (तु) मया बद्धः ।
हंहो इति संमानपूर्व-संबोधनम् । चाण्डाला, मया खल्वेव सुवर्ण-
भाण्डारे नियुक्तः सुवर्णं चोरयन्मारितस्ताडितः । तदादि न
प्रत्ययध्वं (?) तदा पृष्ठं तावत्पश्यत ।

१ निडिदे AB (ac) K; पिडि° B (bd) CDJ. १ om. BB (a); १ किदे° E.
४ om. B (d). ५ मणाधि B (a); भदानि ? D. ५ शार्थं सर्वं E; शार्थं सर्वं K.
७ पुत्रका AB (c) CDJK; पुत्रका B (a), पुत्रका B (b); पुत्रका B (d) E.
८ यावदक AB (bed) DFK. ९ अनधा AB (c); अणधा H. १० om. AB
(bed) DEGK. ११ भडा° AB (abcd) CDEGJK. १२ सुवण्णेण AB (abcd)
D. १३ कारणा om. दो AB (bcd) DEFK. १४ बद्धे AB (bc); बद्धे CDJ.
१५ चंडाला B (d); चंडाला DEH. १६ भंडालो B (a). १७ णित्तुने D. १८ शुवण्ण
AB (c); सुवण्णं D. १९ निडिदे AB (abcd) CDFJK. २० पतिआ ? AB
(ac). २१ निडि AB (c), पिडि B (abd) CD; पिडि JK. २२ पेक्खध B (a).

चाण्डालौ । दृष्ट्वा । शोहेण भणादि । विडंते चेडे किं
ण प्पेडवदि (४५) ।

चेटः । हीमादिके ईदिशे दाशभावे जं शच्चं कं पि ण
पत्तिभाअदि । संकरुणम् । अज्ज चालुदत्त, एत्तिके मे
235 विह्वे (४६) । इति पादयोः पतति ।

चारुदत्तः । संकरुणम् ।

उत्तिष्ठ भोः पतितसाधुजनानुकम्पि-

न्निष्कारणोपगतवान्धव धर्मशील ।

चाण्डा० - (४५) शोभनं भणति । विडंते चेडे किं ण प्पेड-
वदि । वितप्रश्नेटः किं न प्रतपति इत्यर्थः । ताडनादिना वितप्रश्ने-
टः- किं न प्रतपति संतापेन किं किं स्वामिविरुद्धं नाचरति । न
वदति । येन स्वामिविनाशः स्यादपि तु सर्वमेवाचरति वदतीति
निर्गलितार्थः ।

चे० - (४६) हीमादिके खेदे । ईदृशो दासभावो यत्स-
त्यक्रमपि न प्रत्याप्यते । प्रत्ययो बोधः । न बोधविषयो भवतीत्य-
र्थः । प्रशस्तं सत्यं सत्यकम् । प्रशंसायां कन् । आर्थं चारुदत्त,
पतावान्मे विभवः । सामर्थ्यमित्यर्थः ।

चारु०-उत्तिष्ठ भो इति । वसन्ततिलका छन्दः । न संवदति ।

१ शोहणं B (abcd) DE. २ विडित्ते D. ३ and ४ यदि BCDEF GK; प्तवदि J.
४ हीमादिके B. ५ दास० B (ab) E. ६ सचक ण पणि० B (a); सचकं पि ण
पणि० B (d) E. सच कं पि० DG; सचक पि ण K. ७ पत्तिभा इअदि AB (bcd)
DEFGK, पत्तिभापदि B. ८ चारुदत्त AB (abcd) D. ९ om. B, B (a)
१० शीलः-DH.

यत्नः कृतेऽपि सुमहान्मेम मोक्षणाय

दैवं न संवदति किं न कृतं त्वयाद्य ॥ ३१ ॥ 240

चाण्डालौ । भट्टके, पिट्टिअ एदं खेडं निक्खाले-
हि (४७) ।

शकारः । णिंशाल ले । इति निष्कामयति । अले चाण्डाला,
किं विलम्बेध, मांलेध एदं (४८) ।

चाण्डालौ । जेदि तुंवलशि ता शैअं ज्जेव्व माले- 245
हि (४९) ।

रोहसेनः । अले चाण्डाला, मां मारेध, मुञ्चध आवु-
कं (५०) ।

संवादः प्रामाण्यमिति तान्त्रिकाः । दैवं न प्रमाणतां प्रयातीत्यर्थः
॥ ३१ ॥

चाण्डा०— (४७) भट्टक, ताडयित्वैतं नेटं निष्काश(म)य ।
शका०— (४८) निस्तर रे । अरे चाण्डालाः(लौ), किं विलम्ब-
धम् (म्बेधाम्) । मारयतैतम् (तमेतम्) ।

चाण्डा०— (४९) यदि स्परयसे तदा स्वयमेव मारय ।
रोह०— (५०) अरे चाण्डाला (लौ), मां मारयत (तम्),
मुञ्चत(तं) पितरम् ।

१ सुमहम् १ AB (c). २ भट्टके BK. ३ शैअं AB (bed) DGK. ४ नि-
क्खाले BB (ad). ५ निष्काम B (d); निष्काल CJ, ले is followed by निरशाल
D, निरशाम E; निरशाम K; निष्काम (l). ६ निष्कामयति AB (bed) DFK;
निरशयति E. ७ प्रमाण-अले &c. ८ चाण्डाला B B (ab). ९ विलम्बध AB
(c) E; विलम्ब B (bd) DH. १० मालेध twice B (d) ११ यदि AB (abc)
FJK. १२ तुंवलशि B B (a); तुंवलशि DFHK. १३ शपे AB (bc) EK.
१४ ओर B. This and the next speech omitted G. १५ चाण्डाला B (d) E.
चाण्डाला B B (a) मारेध मं B B (a), मालेध DH. १६ मुञ्च K.

शकारः । शपुत्रं ज्जेव एदं मालेध (५१) ।

250

चारुदत्तः । सर्वमस्य मूर्खस्य संभाव्यते । तद्रच्छपुत्रं,
मातुः समीपम् ।

रोहसेनः । किं मए गदेण कादव्वम् (५२) ।

चारुदत्तः ।

आश्रमं वत्स गन्तव्यं गृहीत्वाथैव मातरम् ।

255

मा पुत्र, पितृदोषेण त्वमप्येवं गमिष्यसि ॥३२॥
तद्वयस्य, गृहीत्वैनं व्रज ।

विदूषकः । भो वअस्स, एव्वं तुए जाणिदं तुए विणा अहं
पाणाइं धारेमि ति (५३) ।

शका०— (५१) सपुत्रमेवैतं मारयत(तम्) ।

रोह०— (५२) किं मया गतेन कर्तव्यम् ।

चारु०—आश्रममिति । अनुदुप् छन्दः । नगरीमिमा मुज्जयिनीं
परित्यज्य कस्यापि मुनेराश्रमं गन्तव्यं गृहीत्वा मातरम् । तत्राप्य-
थैव गन्तव्यं न-तु श्वः । अत्राह मा पुत्रेत्यादि । पितृदोषेण वस-
न्तसेनामारणापवादरूपापराधेनेत्यर्थः ॥ ३२ ॥

विदू०— (५३) भो वयस्य, एवं त्वया ज्ञात (तं) त्वया विनाहं
पाणान्धारयामीति ।

चारुदत्तः । वयस्य, स्वाधीनजीवितस्य नै युज्यते तत्र
प्राणपरित्यागः ।

260

विदूषकः । स्वगतम् । जुक्तं जेदं । तथा वि ण सकुणोमि
पिअवअस्सविरहिदो पाणाइं धेरेदुं तिं । ता वंम्हणीए दारअं
संमप्यिअ पाणपरिच्चाएण अत्तणो पिअवअंस्सं अणुगमिस्सं ।
प्रकाशम् । भो वअस्स, पराणेमि एदं लहुं (५४) । इति सक-
ण्ठमंहं पादयोः पतति । दारकोपि रुदनपतति ।

265

शकारः । अले, णं भणामि शपुत्ताकं चैलुदत्ताकं वै-
वादेध ति (५५) ।

चारुदत्तः । भयं नाटयति ।

चारु० - न पू(यु)ज्यते इत्यादि । पुत्रमेवात्मघातस्य महापात-
कत्वादिति भावः ।

विदू० - (५४) युक्तं जेदम् । इदं स्वाधीनजीवितस्य
प्राणपरित्यागादि योग्यं नेत्यर्थः । किं-तु- स्नेहशृङ्खलाबन्धनमोचन-
स्याशक्यत्वादाह । तथा वीत्यादि । तथापि न शक्नोमि प्रियवयस्य-
विरहितः प्राणान्धर्तुमिति । तद्वाङ्मण्यै दारकं समर्थ्य प्राणपरि-
त्यागेनात्मनः प्रियवयस्यमनुगमिष्यामि । भो वयस्य, परानयाम्ये-
तं लघु ।

शका० - (५५) अरे, ननु भणामि सपुत्रकं चारुदत्तकं
व्यापादयतेति (तमिति) ।

१ तत्र नयुज्यते प्रा० BB (a) २ विरहिदे AB (bc). ३ धेरेदुति D. ४ om.
K. ५ वपणं B (a). ६ Twice B (b). ७ ०पायेण K. ८ वअस्समग्गं K.
९ लहु AB (c) D १० पदणं B (d). ११ चारु० B (a), om. D. १२ वापप्यि
B (a).

चाण्डालौ । अले, णहि अम्हाण ईदिशी लाआणत्ती

270 जथा शपुत्तं चालुदत्तं वावादिधत्ति । ताणिक्कम ले दालआ,
णिक्कम (५६) । इति निष्कामपतः ।

चाण्डालौ । इमं तडअं घोशणट्टाणं । ताडधे डिण्डि-
मं (५७) । पुंनघोपपतः ।

शकारः । स्वगतम् । कथं एशे ण पत्तिआअन्ति पौले ।

275 प्रशंसम् । हंहो चालुदत्ता वेडुव्वका, ण पत्तिआअदि एशे
पौलेजणे । तां अत्तणकेलिकाए जीहाए भेणाहि मए वसन्त-
शेणिआ मौलिदेत्ति (५८) ।

चारुदत्तः । तूष्णीमास्ते ।

चाण्डालो - (५६) अरे, नद्यस्माकमीदृशी राजाङ्गप्रियया सपुत्रं
चारुदत्तं व्यापादयतेति (तमिति) । तन्निष्क (ष्का) म रे वारक ।

चाण्डालो - (५७) इदं तृतीयं घोषणास्थानम् । ताडयत डि-
ण्डिमम् ।

शका - (५८) कथमेते न प्रत्ययन्ते पौराः । हंहो चारुद-
त्त वडुव्वक, न प्रत्ययते एष पौरजनः । तत् अत्तणकेलिकाए आ-
त्मीयया । जिहया भण मया वसन्तसेनिका मारितेति ।

१ om D. २ णहि J. ३ लाअणत्ति D ४ दादुत्ताकं B. ५ चारुदत्तं AB
(bed), om B. ६ निष्कम AB (bc) DEK; निष्कम B (d) ७ om
AB (bed) DEF. ८ घोसण AB (bed) DH. ९ शण AB (c), शण
B (b), शण B (d), त्याण DH. १० पूर्वोक्त घोष० BB (a) ११ om,
B (a) १२ शे B B (abd) EK. १३ पडला DH. १४ om B (a) १५ चरु०
AB (bed). १६ वडुव्वका AB (c); वडुव्वका B (b); वडुव्वका DH. १७ पत्तिआ-
अदि AB (c), पत्तिआअदि D, पत्तिआअदि II. १८ पडल० DH. १९ तो E. २० केलि-
आए DH. २१ भणेहि BB (a) DH. २२ 'शया BB (a) DH; वसन्तसेनिआ
E. २३ वावादिदेत्ति BB (a).

शकारः । अले चण्डाले गोहे; ण भणादि चालुदत्तवृद्ध-
वृक्के । ता भणावेध इमिणां जर्जरवंशखण्डेण संखलेण २८०
तालिअ तालिअ (५९) ।

चाण्डालः । प्रहारमुद्यम्य । भो चालुदत्त, भणाहि (६०) ।

चारुदत्तः । सकरुणम् ।

प्राप्यैतद्व्यसनमहार्णवप्रपातं

न त्रासो न च मनसोस्ति मे विषादः ।

२८५

एको मां दहति जनापवादवाह्नि-

र्वक्तव्यं यदिह मया हता प्रियेति ॥३३॥

शकारः । पुनस्तथैव ।

शका०— (५९) अरे चाण्डाल गोह, न भणति चारुदत्तवृद्ध-
वृक्कः । बुद्धवृक्कः इतीयं भाषा । बुद्धवृक्क इति प्रलपन्ति च लोकाः ।
तद्गणयतानेन जर्जरवंशखण्डेन संखलेन ताडयित्वा । संखलेन
वध्यपटहङ्गिडिमवादनदण्डेनेत्यर्थः ।

चाण्डाल०— (६०) भो चारुदत्त, भण ।

चारु०—प्राप्यैतद्व्यसनेति । एतद्व्यसनं वसन्तसेनामारणापवादरूपं
दुःखं तदेव महार्णवस्तत्र प्रपातं प्राप्येत्यन्वयः । प्रिया वसन्तसेना ॥३३॥

शका०— पुनस्तथैव । भणति—शेषः ।

१ चाण्डालभा० B; चाण्डाला B (d) E. २ चारु० AB (bed). ३ बुद्धवृक्के AB
(bc); बुद्धवृक्के D; बुद्धवृक्के H. ४ संखलेण BB (ad); लंभणिना EK.
५ जर्जर AB (bed) K; जर्जर B (a) D. ६ संखलेण B (ad). ७ om: AB
(bc) DEF; तिभ B (d). ८ अज्जचालु० BB (a); चारुदन AB (abcd).
K. ९ महार्णव F. १० प्रपातं AB (e) D; प्रगतं B (a).

चारुदत्तः । भो भोः पोराः, 'मया खलु नृगंसेन'

290 इत्यादि पुनः पठति ।

शकारः । वावादिदा (६१) ।

चारुदत्तः । एवमस्तु ।

चाण्डालः । अले, तेव अत्त वज्झवालिआ (६२) ।

द्वितीयः । अले, तव (६३) ।

295 प्रथमः । अले, लेखअं कैलेम्ह (६४) । इति बहुविध
लेखक कृत्वा ।

प्रथमः । अले, जदि मम केलिका वज्झवालिआ ता
चिट्ठेदु दाव मुहुत्तअं (६५) ।

द्वितीयः । किं णिमित्तं (६६) ।

[चारु०— नवमाङ्कः । पृ० ४०९।४१७ च श्लो० ३०।३८ च ।]

शका०— (६१) व्यापादिता ।

चाण्डा०— (६२) अरे, तव वध्यपालिका ।

द्विती०— (६३) अरे, तव ।

प्रथ०— (६४) अरे, लेख कुर्मः (र्यः) ।

प्रथ०—(६५) अरे, यदि मम केलिका मदीया । वध्यपालिका
तदा तिष्ठतु तावन्मुहूर्तम् । चारुदत्त इति शेषः । प्रक्रान्तं वा ।

द्विती०— (६६) किं निमित्तम् ।

१ भो भो पोरा om DH २ Whole verse see before for इत्यादि D
३ अत्त om AB (cd) DK, तवद्ववालिआ B (b) ४ वयं AB (c) FG
५ अले अले B (a), ६ लेखअं AB (c) D; अलेवत्तअं B (d), लेखकं E
७ कलम्ह B (d) ८ वद्दं AB (ac) ९ वादिदा and over दा the letter द
B (d), वादिदा E १० चिट्ठे B (b) D, चिट्ठेदुम्हएव ? H

प्रथमः । अले, भणितोऽस्मि पिदुणा शग्गं गच्छन्तेण 300
जथा पुत्त वीरअ, जइ तुह वेज्झवाली होदि मा शहशत्ति
वावांअशि वज्झं (६७) ।

द्वितीयः । अले, किं णिमित्तं (६८) ।

प्रथमः । कदावि कोवि शाहू अत्थं देइअ वज्झं मोआ-
वेदि । कदावि लण्णो पुत्ते भोदि । तेणे वेद्धानेण शव्ववज्झाणं 305
मोक्खे भोदि । कदावि हत्थी वन्धं खण्डेदि । तेणे शम्भमेण
वेज्झे मुक्के भोदि । कदावि लाअर्पलिवत्ते भोदि । तेण शव्व-
वज्झाणं मोक्खे भोदि (६९) ।

प्रथ०— (६७) अरे, भणितोस्मि पित्रा स्वर्गं गच्छता ।
श्रियमाणेन पित्रा मरणसमये मह्यं कथितमित्यर्थः) । तदेवाह । जधे-
त्यादिना । यथा पुत्र वीरक, यदि तव वध्यपाली भवति मा सहस-
सि सहसैवेत्यर्थः । व्यापादयसि वध्यम् ।

द्विती०— (६८) अरे, किं निमित्तम् ।

प्रथ०— (६९) कदापि कोपि साधुरर्थं दत्त्वा वध्यं मोच-
यति । कदापि राज्ञः पुत्रो भवति । तेन वद्धात्वेन वद्धात्वेनेति देशी केव-
लं भाषा । वृद्धिमहोत्सवेनेत्यर्थः । महोत्सववृद्धयेति यावत् । सर्व-
वध्यानां मोक्षो भवति । कदापि हस्ती वन्धं खण्डयति । 'वन्धं

१ पिदुणा E. २ यथा AB (bc); अह D; जहर (l); H. ३ वज्जं AB (ac).
४ सहससि AB (bcd) K; शहसा वावां B; सहससि DH, शहससि E. ५ वावादी-
अशि BEK; वावादीअशी DH. ६ शाहू AB (bed) DEF; साह J. ७ दइय B
(a). ८ om: B (a). ९ कदावे E. १० पुत्तो DH. ११ नेह U. १२ om: B
B (a); वहावेण B (d); वद्धावण DH; वहावेण E; वहावेण K. १३ मोक्खी AB
(abcd) DJK. १४ होदि AB (bcd) DFGJK. १५ संभमेण. १६ वज्जो B
(d) H. १७ मुक्के AB (bc) D; मुक्को B (d) E. १८ 'पडिवं AB (abcd)
DEF. १९ ताव° J.

शकारः । किं किं लाअपलिवत्ते होदि (७०) ।

310 चाण्डालः । अले, वज्झर्वालिआए लेखखअं कलेह्
(७१) ।

शकारः । अले, शिग्घं मालेध चालुदत्ताकं (७२) ।

इत्युक्त्वा चेटं गृहीत्वैकान्ते स्थितः ।

चाण्डालः । अज्ज चालुदत्त, लाअणिओओ क्खु अव-
315 लज्झदि । ण क्खु अस्हे चाण्डाला । ता शुंमलेहि "जं
शुंमालिदव्वं (७३) ।

खुड्दि' इति पाठः क्वचित् । बन्धं छिन्नती (नत्ती) इत्यर्थः । तेन
संभ्रमेण बन्धो मुक्तो भवति । कदापि राजपरिवर्तो भवति । तेन सर्व-
वध्यानां मोक्षो भवति ।

शका०— (७०) किं किं राजपरिवर्तो भवति । राजः परि-
वर्तः परिवर्तनम् । अन्यो राजेत्यर्थः ।

चाण्डा०— (७१) अरे, बन्धपालिकाया लेखं कुर्मः (लेखं
कियत्यः पालिकास्तत्र मम च कियत्य आसन्नायाभ्यामुपभुक्ता या
काः का इत्येवं गगनरूपं लिखितदर्शनरूपं च व्यवहारमित्यर्थः ।
पूर्वमिह च बोध्यः)

शका०— (७२) अरे, शीघ्रं मारयत चारुदत्तकम् ।

चाण्डा०— (७३) आर्य चारुदत्त, राजनियोगः खल्वपरा-
भवति । न एतु वयं चाण्डालाः । तस्मिन् यत्स्मर्तव्यम् ।

१ Speeches of चाण्डाल and शकार om K. २ 'एवदि' AB (bc) D; 'एदि' B (n), 'एदि' B (d). ३ अलेले B, अले अले B (n). ४ 'वज्झर्वालि' AB (bcd) EF, 'वज्झर्वालि' D, 'वज्झर्वालि' H. ५ लेखखं AB (c) DE. ६ 'शुंमलेहि' B (n), 'शुंमलेहि' B (d). ७ 'शुंमलेहि' BFG; 'शुंमलेहि' E. ८ 'जं' AB (c) om B, 'जं' B (bd) EG. ९ 'चाण्डाल' AB (c). १० 'गुणलेहि' AB (bcd) DE; 'गुणलेहि' B (n). ११ om B (n) 'रे' B (b), 'त्रा' B (d). १२ 'गुणले' D.

चारुदत्तः ।

प्रभवति यदि धर्मो दूषितस्यापि मेघ

प्रबलपुरुषवाक्यैर्भाग्यदोषात्कथंचित् ।

सुरपतिभवनस्था यत्र तत्र स्थिता वा

व्यपनयतु कलङ्कं स्वस्वभावेन सेव ॥३४॥

320

भोः, क तावन्मया गन्तव्यम् ।

चाण्डालः । अमतो दशोपिता । अले, एदं दीशदि दक्खि-
णमशाणं । जं पेक्खिअ वज्झा झत्ति पाणाइं मुञ्चन्ति । पेक्ख
पेक्खे ।

325

अइं कलेवलं पडिवत्तं कट्टन्ति दीहगोमोओ ।

अइं पि शूललग्गं वेसं विअ अट्टहारोइश ॥३५॥(७४)

चारु०— प्रभवतीति । मालिनी छन्दः । प्रवलानां न्यायाधीशाना-
मधिकरणिकादीनां पुरुषाणां वाक्यैर्दूषितस्याद्य मे भाग्यदोषाद्द्विदूषक-
कक्षतःसुवर्णालंकारनिपातरूपाद्दूषितत्वे (स्ये) त्यन्वयः । स्वर्गस्था
भूमिस्थिता वा-सैव वसन्तसेनैव । इमं कलङ्कं दूरीकरोतु ॥ ३४ ॥

चाण्डा० — (७४) अरे, एतद्दृश्यते दक्षिणदशानाम् । यत्प्रे-
क्ष्य वध्या झटिति प्राणान्मुञ्चन्ति । पश्य । अद्वेति । आर्या छन्दः ।
अर्धं कलेवरं प्रतिवृत्तं कर्षन्ति दीर्घगोमायवः । अर्धमपि शूललं

१ प्रवल B B (ad) EK. २ भवनस्था B B (ad). ३ तथा० B (b).
४ दृश्यते G. ५ सैवा E. ६ हरिकेण ? K. ७ मशाणं B (a). ८ अज्ज वज्झा
B (a); पेक्खवज्झा D. ९ झत्ति CJ, उज्जति E; ओति K. १० मुञ्चति AB
(c); मुञ्चेति B (a); मुञ्चदि D. ११ om: AB (bc) DEF. १२ अटकलेवरप-
डिवम B (abd). १३ वुत्तं DEII; वत्तं APGK, पलिवत्तं B. १४ कट्टति AB (c) E;
कट्टति B (ab), कट्टति B (d); कट्टन्ति II, कट्टति K. १५ गोपामओ DH.
१६ वि AB (abcd) DI; विमति ? E; अर्धं वि K. १७ शूललग्ग B (a), शूललग्गं E,
शूललग्ग J. १८ वेसमिव B (abd), वेसमिव EK. १९ हासस्व B (a)

चारुदत्तः । हा हतोस्मि मन्दभाग्यः । शक्तिं सविगमुप-
विशति ।

330 शंकारः । ण दाव गमिदशं । चोलुदत्तकं वावादभन्तं
दाव पेक्खामि । परिक्रम्य वृद्धा । कथं उवविद्वे (७५) ।

चाण्डालः । चोलुदत्ता, किं भीदिशि (७६) ।

चारुदत्तः । सहसोत्थाय । मूर्ख, 'न भीतो मरणादस्मि
केवलं दूषितं यशः' इत्यादि पुनः पठति ।

335 चाण्डालः । अज्ज चोलुदत्त, गअणंदले पंडिवशन्तो
चन्दशुज्जो वि विपेत्ति लहन्ति । किं उणं अण्णा मेलण-

वेशमिवाट्टहासस्य । प्रतिवृत्तमर्थं कलेवरमित्यर्थः । गोमायुः शृ-
गालः । वेशमिवेत्यादेर्हास्यास्य(स्प)इमित्यर्थः ॥ ३५ ॥

शका० — (७५) न तावद्गमिष्यामि । चारुदत्तं व्यापाद्यमानं
तावत्पश्यामि । कथमुपविष्टः ।

चाण्डा० — (७६) चारुदत्त, किं भीतोसि ।

[चारु० — पृ० ४४१ श्लो० २७]

चाण्डा० — (७७) आर्यं चारुदत्त, गगनतले प्रतिवसन्तः

१ नेपथ्ये before शंकारः B (abd) E. २ चारु० AB (bcd) E. ३ अन्ता B (d). ४ उवविद्वे AB (abc) CDHIJK; उवविद्वे B (d). ५ चाण्डालो B (a). ६ चोलुदत्त CJ. ७ भूदो B (a); भिदो B (d). ८ om: B (a) ९ भीदर्थं BDEFGK. १० केवलं.....यदा om: B B (a); ११ Whole verse repeated to दूषितं with इति for इत्यादि D. १२ om: B (a) H. १३ चारु० AB (abcd) E. १४ तले B (a). १५ परि० B (d) E. १६ वसन्ता AB (abcd) E. १७ मृच्छा AB (abcd) D. १८ om: AB (bc) D. १९ पुन BDEG. २० जग B (b), जग pr. m. corr. जग B (d); जग G. २१ पमद० DII.

भीतुआ माणवा वा । लोए कोवि उट्टिदो पडेदि, कोवि पडि-
दोवि उट्टेदि ।

उट्टन्तं पडन्ताह वैशणपाडिआ शवइश उण अत्थि ।

एदाइं हिअए केदुअ शन्धालेहि अत्ताणअं ॥ ३६ ॥ 340

चाण्डालं प्रति । एदं वैउट्टं घोशैणट्टोणं । ता उग्घोशम्ह । (७७) ।
पुनस्तथैवोदघोपयतः ।

चारुदत्तः । हा प्रिये वसन्तसेने, 'शशिशकलमयूख'
इत्यादि पुनः पठति ।

(न्वा) चन्द्रसूर्याः (यौ) विपत्तिं लभन्ते (भेते) । किं पुनर्जना
मरणभीरुका मानवा वा । लोके [कोप्युत्थितः पतति], कोपि पतितो-
प्युत्तिष्ठते (ति) । उट्टन्त इति । उत्थितः पतनं च(?) । वसनपातिका
शवस्य पुनरस्ति । वसनपातिका वखपतनम् । वखं प्रसारितं यथा
निपतति पुनरुपतति च तथा शत्रोपि जीवति कदाचित् । किं
पुनर्जी(र्जा)वर्म(वन्म)नुप्यः पतितः पुनरुत्तिष्ठत(ति) इति
वाच्यमिति भावः) । पतानि हृदये कृत्वा स (?) संधारयात्मा-
नम् ॥३६॥ एतच्चतुर्थधोपणास्थानम् । तदुद्योपामः (पयामः) ।

[चारु०—पृ० ४३० श्लो० १३]

१ भीरुआ B (a); भीतुआ B (b). २ माणवा. वलो. ण-को-वि B (a);
मा वा वा लो ण del. all. वा and ण corr in ए B (d); माण.... लोए B
३ पलदि AB (abcd) DEFG. ४ उट्टदि B (d). ५ Not a verse BCD
उट्टत B (d); उट्टन्त G; ६ वशण B (b). ७ पाडिआ B. ८ शवइश B
(ad). ९ अत्थि E. १० संधालेहि AB (abcd) CDJ. ११ उट्टं ABB
(bed); चउत्थयं B (a); १२ घोसण B (ad); घोवणा B (b) E; घोसणा DH.
१३ उत्थानं B (a); उणं B (b), टाणं H. १४ उट्टं AB (abcd) DE; घोसम्ह K.
१५ उद्योपयति AB (bc) FG; For पुनस्तथैव &c. उभौ शुभाथ शासदि इति उद-
घोपयति D. १६ शशिशकल B (d); whole verse repeated for इत्यादि D;
शशिशकलभूषेयवादि K. १७ om. B.

345

ततः प्रविशति ससंभ्रमा वसन्तसेना भिक्षुध ।

भिक्षुः । हीमाणहे अट्टेणपालिइशन्तं शमइशाशीअ
वँशन्तशेणिअं णँअन्ते अणुग्गहिँदंहि पव्वज्जाए । उवाशि-
के, कहिँ तुमं णइइशं (७८) ।

350

वसन्तसेना । अज्ज, चारुदत्तँस्स ज्जेवँ गेहं । तस्स
दंसणेण मज्जलाञ्छणस्स विअ कुमुदिणिँ आणन्देहि
मँ (७९) ।

355

भिक्षुः । स्वगतम् । कदलेण मार्गेण प्रविशामि । विचिन्त्य ।
लोअमग्गेण ज्जेव प्रविशामि । उवाशिके, ऐँहि । इम लाअ-
मग्गे । आकर्ण्य । किं णु हु ऐँशे लाअमग्गे महन्ते कैलअले
शुणीअँदि (८०) ।

वसन्तसेना भिक्षुध । इमौ तौ पूर्वोक्तौ [पृ० ३६८-३७१] ।

भिक्षु - (७८) हीमाणहे आश्रयं । अस्यानपरिश्रान्तां (न्ताम्) ।
समाश्रास्य वसन्तसेनिकां नयन्ननुगृहीतोस्मि । प्रव्रज्यया संन्या-
सेनेत्यर्थः । प्रव्रज्या संन्यासः । उपासिके, कुत्र त्वां नेष्यामि ।

वस० - (७९) आर्य, चारुदत्तस्यैव गेहम् । तस्य दर्शनेन
मृगलाञ्छनस्यैव कुमुदिनीमानन्दथ माम् ।

भिक्षु - (८०) क(त)रेण मार्गेण प्रविशामि । राजा(ज)-
मार्गेणैव प्रविशामि । उपासिके, एहि । इमं राजमार्गम् (अर्यं)

१ पत्थाण A B (c) F H अथाण B (ab) k, पत्थण D, अथाण F; अज्जण G
२ पडिदशं B (abcd) [वशति B (a) E, इशति B (bc), शति FG, इशति corr
इशते B (d) D H k] ३ णिअ D ४ वसन्तं A B (abc) ५ णपन्ते
AB (c) D, णअन्ते B (ad) G, णपते B (b) णपन्ता BK ६ णिगहिँदंहि
AB (bcd) G, अणग्गहिँ E ७ चारुदत्तइश जेअ AB (c), चारुदत्तइ B (a),
चारुदत्तइशाअ B (b) चारुदत्तइअ LK ८ लँअइस्स BEG ९ णी DFH.
१० णं F, मां k ११ मज्जणं E १२ मज्जामि BB (a) १३ राअं B (d)
१४ एहि एहि BB (a), एदिएम E १५ पासे B (d) १६ कतकते B (a),
कन्वतआत ? B (b) १७ शुणीअदि AB (c)

वसन्तसेना । अपतो निरूप्य । कथं पुरतो महाजनस-
मूहो । अज्ज, जाणाहि दाव किण्णेदं त्ति । विसमभेरकन्ता
विअ वैसुन्धरा ऐअवासोण्णदा उज्जइणी वट्ठदि (८१) ।

चाण्डालः । इमं अ पँच्छिमं घोषणट्ठाणं । ता तालेध
डिण्डिमं । उँग्घोशेध घोशणं । तयाकृता । भो चालुदत्त, पँडि- 360
वँलेहि । मा भाआहि । लहुं ज्जेव मौलीअशि (८२) ।

चारुदत्तः । भगवत्यो देवताः ।

भिक्षुः । भुत्वा ससंभ्रमम् । उँवाशिके, तुमं किल चालुद-
त्तेण मालिदाशि त्ति चालुदत्ते मालिदुं णीअदि (८३) ।

राजमार्गः) । किं नु खल्वेष राजमार्गे महान्कलकलः श्रूयते ।

वस० - (८१) कथं पुरतो महाजनसमूहः । आर्य, जानीहि
तावत्किं नेदमिति । विषमभरक्रान्तेव वसुंधरा एकवासोच्चतोऽजयिनी
वर्तति(ते) ।

चाण्डा० - (८२) इदं च पश्चिमं घोषणस्थानम् । तत्ताडयत
डिण्डिमम् । उद्घोषयत घोषणाम् । भो चारुदत्त, प्रतिपालय । क्षमस्वे-
त्यर्थः । मा विभेहि(भीहि) । लघु शीघ्रमेव मार्यसे ।

भिक्षुः- भुत्वेति । घोषणां श्रुत्वेत्यर्थः । (८३) उपासिके, त्वं
किल चारुदत्तेन मारितासीति चारुदत्तो मारयितुं नीयते ।

१ भवकन्ता B (a); भरकन्ता D. २ वसुंधराए D. ३ एआवासो AB (c) D; एआवासो
pr. m. corr. एअवा°, B (d) एअवासो H. ४ पँचिमं ABC (a), पँचिमं B (b).
५ घोसण० B (ad). ६ तडिध B B (a). ७ उँग्घोशेध B (ad). ८ घोषणं
AB (bc) E; घोषणं B (ad) D. ९ चारु० B (ad). १० पडु D; पडि°
F. ११ वँलेहि भाआहि om. AB (hc) DG. १२ मौलीअशि. DEG.
१३ उवाशिक B (d). १४ चारु० B (a) १५ चालुदत्तो AB (abcd) CJ.

365 वसन्तसेना । सुसुभ्रमम् । हृद्दी हृद्दी कथं मम मन्द-
भाङ्गीए कदे अज्जचारुदत्तो वावादीअदि । भो, तुरिदं तुरिदं
आदेसेहि मग्गं (८४) ।

भिक्षुः । तुवलदु तुवलदु बुद्धोवाशिआ अज्जचौलुदत्तं
जीअन्तं शमंशशाशिदुं । अज्जा, अन्तलं अन्तलं देध (८५) ।

370 वसन्तसेना । अन्तरं अन्तरं (८६) ।

चाण्डालः । अज्ज चौलुदत्त, शौमिणिओओ अवल्लेज्ज-
दि । ता शूमलोहि जं गुंमलिदब्बं (८७) ।

चारुदत्तः । किं बहुना । 'प्रभवति' इत्यादि श्लोकं पठति ।

वस०—(८४) हृद्दी हृद्दी । भये वीप्सा । कथं मम मन्दभागिन्याः
कृत आर्यचारुदत्तो ध्यापाद्यते । भोः, त्वरितं त्वरितमादिश मार्गम् ।

भिक्षुः— (८५) त्वरतां त्वरतां बुद्धोपासिकार्यचारुदत्तं जीवन्तं
समाश्रुतुम् (आसयितुम्) । आर्याः, अन्तरमन्तरं ददत (दत्त) ।

वस०—(८६) अन्तरमन्तरम् ।

चाण्डा०— (८७) आर्य चारुदत्त, स्वामिनियोगोपराध्यति ।
तत्स्मर यत्स्मर्तव्यम् ।

[चारु०— पृ० ४५७ श्लो० ३४]

१ इदि इदि D. २ अज्ज om' B (a). ३ चारुदत्तो AB (abc) DI.
४ तुरिदं तुरिदं B (a). ५ ओपलदु ओपलदु G. ६ बुद्धोवाशिआ CJ; ७ शिआ
D; बुद्धोवाशिआ G * चाद० B (a). ८ अज्जन्तं B (a); जीअन्तं B (d).
९ वरुदिदु AB (bc); वरुदिदु B (a); वरुदिदु DG. १० अन्तलं अन्तलं
AB (abcd) DEF. ११ अज्जा० AB (bc). १२ अ.वि० AB (abcd) D १३ शूमलोहि
B (a). १४ वरुदिदु BDE; वरुदिदु B (b). १५ गुमलिदि AB (bcd) D; गुमलिदि
B (a). १६ गुमलिदि AB (bcd) D; गुमलिदि B (a) १७ श्लोकं पठति BB (a), om'
G; whole verso for इत्यादि D.

चाण्डालः । खड्गमाकृष्य । अज्ज चालुदत्त, उत्ताणे भविअ
शंगं चिट्ठे । एकप्यहालेण मालिअ तुमं शंगं णेम्ह (८८) । ३७५
चारुदत्तः । तथा तिष्ठति ।

चाण्डालः । प्रहर्तुमीरते । खड्गपत्रनं हस्तादभिनयन् । ही कथं ।
आअट्टिदे शैलोशं मुट्टीए मुट्टिणा गेहीदे वि ।
धंलणीए कीश पडिदे दालुणके अशणिशाणिहे खग्गे ॥ ३७ ॥
अथा एदं शंवेत्तं तेषा तक्कमि णे विवज्जदि अज्जचालु- ३८०
दत्ते त्ति । भअवदि शैज्जवाशिणि, पशीद पशीद । अवि णाम
चालुदत्तश मोक्खे भवे । तदो अणुंगेहिदं तुए चाण्डा-
लउलं भवे (८९) ।

चाण्डाल० — (८८) आर्य चारुदत्त, उत्तानो भूत्वा समं तिष्ठ ।
एकप्रहारेण मारयित्वा त्वां स्वर्गं नयामः ।

चाण्डाल० — (८९) ही विस्मये । कथम् । आअट्टिदे
इति । आर्या छन्दः । आकूटः सरोपं मुट्टौ मुट्टिना गृहीतोपि ।
धरण्यां किमर्थं पतितो दारुणकोशानिसंनिभः खड्गः ॥ ३७ ॥
यथैतत्संवृत्तं तथा तर्कयामि न विपद्यत आर्यचारुदत्त इति । भग-

१ चालुदत्ता AB (c) DGK; चारुदत्त B (ab). २ समं AB (abcd) DJ.
३ चिट्ठे C. ४ उपहासेण BD. ५ मालिअ B (a). ६ शंगं B (a); शंगं E.
७ om: AB (bc) DG. ८ आअट्टिदे B (a). ९ शैलोशं B (d) १० मुट्टिए E.
११ गेहीदे B (d); गेहीदे E. १२ धरणीए B (a) K. १३ दालुणए -BB (a).
१४ अशणिहे E. १५ सुवृत्तं A B (abcd) DJ. १६ तथा B (d). १७ णा D.
१८ विवज्जति B (a); विवज्जदि B (d). १९ चारु० AB (abc); दत्तणि D. २० सम;
AB (bc) FG; सत्य० B (ad) K; सत्य DE; सत्य II. २१ वाशिणि B (a);
वाशिणि text, marg. द्वि B (d); वाशिणी F; वाशिनि GK. २२ चारु० AB (abc) D.
२३ मोक्खे AB (abcd) DK. २४ गेहिदं AB (abcd) EK; गेहिदं D. २५ चाण्डाल०
B B (bd).

अपरः । जेधाण्णत्तं अणुचिठ्ठम्ह (९०) ।

385 प्रथमः । भोदु । एव्वं कलेम्ह (९१) । इत्थुभौ चारु-
दत्तं शूले समारोपयितुमिच्छतः ।

चारुदत्तः । 'प्रभवति' इत्यादि पुनः पठति ।

390 मिधुर्वसन्तसेना च । दृष्ट्वा । अज्जा , मा दाव मा
दाव । अज्जाँ, एमा अहं मन्दभाइणी जाए कारणादो एसो
वावादीअदि (९२) ।

चाण्डालः । दृष्ट्वा ।

तुलिदं का उण एशोँ अंशपड्ढेत्तेण चिउँलभालेण ।

मा मेत्ति वाहलन्ती उँट्टिदहत्था इदो एदि ॥३८॥ (९३)

वति सख्यासिनि, प्रसीद । सख्यः पर्यतस्तत्र वर्तमानां दुर्गा देवीं
प्रार्थयते । प्रार्थनामेवाहावि णामेत्यादिना । अपि नाम चारुदत्तस्य
गोक्षो भवेत् । तदानुगृहीतं स्वया चाण्डालकुलं भवेत् ।

अपरः - (९०) यथाज्ञप्तमनुतिष्ठायः ।

प्रथमः - (९१) भवतु । एवं कुर्यः ।

चारु०-प्रभवतीति पद्यमन्तकाले स्मरणरूपमिति तदेव पुनः
पुनः पठतीति ध्येयम् ।

मिधुर्वस०-(९२) आर्याः, मा तावत् । आर्याः, एपाहं मन्द-
भागिनी यस्याः कारणादेव व्यापाद्यते ।

चाण्डा० - (९३) तुलिदमिति । आर्या छन्दः । स्वरितं

१ जपणत्तं B (bd). १ भोदु G. १ भोदु भेदु G. ४ दमिद्धतः G. ५ Fol-
lowed by कर्तापयन्ति D. १ om : AB (c) DE. ७ om : G. c जग्गा AB
(bcd) D.I.K.; जस G. ९ कारणा BGk; marg. दो B (d), कारणा F;
१० एस B(a) ११ पड्ढेत्तेण AB (abcd) DE १२ विदुल B (ab) K; नुदुन G.
१३ उँट्टिद AB (bc) IG, उँपद° D.

वसन्तसेना । अञ्जे चारुदत्त, किण्णेदं (९४) । इत्युपसृति
पतति ।

395

भिक्षुः । अञ्ज चालुदत्त, किण्णेदं (९५) । इति पादयोः
पतति ।

चाण्डालः । सभयमपेक्ष्य । कथं वैशन्तशोणा । णं कखु
अम्हेहिं शाहू ण वावादिदे (९६) ।

400

भिक्षुः । उत्प्राय । अले, जीवदि चालुदत्ते (९७) ।

चाण्डालः । जीवदि वस्मरसदं (९८) ।

वसन्तसेना । गहर्षम् । पेशुञ्जीविदम्हि (९९) ।

का पुनरेषांसपतता विकुरभारेण । ना मेति व्याहरन्त्युत्थितहस्तेत
एति ॥ ३८ ॥

वस० - (९४) आर्यं चारुदत्तं (त्त), किं नैवमिति ।

भिक्षुः - (९५) आर्यं चारुदत्तं, किं नैवम् ।

चाण्डालः - (९६) कथं वसन्तसेना । ननु खलु(?) खल्वस्माभिः
साधुर्न व्यापादितः ।

भिक्षुः - (९७) अले, जीवति चारुदत्तः ।

चाण्डालः - (९८) जीवति यस्मरसदम् ।

वस० - (९९) प्रत्युञ्जीवितास्मि । निर्गतजीवस्य पुनर्जीविनं

१ om. B (a). २ चालुदत्त B (d). ३ °जेदंति AB (abcd); °जेदंति DE.
४ चारुदत्तस्म AB (c) DF; चारुदत्त B (a); चारुदत्तस्म B (b). ५ °उपसृत्य AB
B (abc) CDFJK. ६ वसन्तसेना AB (abcd)E. ७ णं कखु repeated once more
EGK. ८ शाहू AB (c) DG; शाहू B (abd) E. ९ अञ्जचालु० B; अञ्जचालु०
B (a) E. १० वस्मरसदं B (a); वस्मरसदं B (b); वस्मरसदं B (d); वस्मरसदं D,
वस्मरसदं EK. वस्मरसदं J. ११ °शुवजीवि० B (d); सचजीवि० K.

चाण्डालः । ता जाव एटं वुचंतं लाइणी जेणवाडर्ग-
दरश णिवेदेम्ह (१००) । इति निष्क्रमतः ।

405 शकारः । वसतसेनां दृष्ट्वा सत्रासम् । हीमादिके केण
गन्धदाशी जीवाविदा । उक्कन्ताइं मे पाणाइं । भोदु । पला-
ईरशं (१) । इति पलायते ।

चाण्डालः । उपसृत्य । अले, णं अम्हाणं ईदिशी लोभा-
णत्ती जेण शौ वावादिदा तं मालेधोत्ति । ता लट्टिअशालअं
410 ज्जेव अण्णेशम्ह (२) । इति निष्क्रान्तौ ।

प्रत्युज्जीवनम् । गतजीविता पुनरागतजीवितास्मीत्यर्थः । अत्र जी-
वस्थानीयत्वारुदत्त एवेत्यवधेयम् ।

चाण्डा० — (१००) तद्यावदेतं वृत्तान्तं राशौ यत्कटागत-
स्य निवेद्यावः ।

शक्ता० — (१) हीमादिके खेदे । केन गर्भरासी जीवाविदा
जीवदवस्थां प्रापितेत्यर्थः । उक्कन्ता मे पाणाः । भवतु । पलायित्ये ।

चाण्डा० — उपसृत्येति । द्वितीयचाण्डालस्य समीपं गत्वे-
त्यर्थः । (२) अरे, नन्नस्माकमीदृशी राजाक्षत्रियेन साध्यापादि-
ता तं मारयत । तद्वाट्टियशालभेयान्धेपयायः ।

१ अपासंजुं B B (a); प्लवणं G; पुणं J. २ तदको AB (c) CDGJ;
एदको B (a) लाइणी E ३ जव० B (d). ४ गदग्ग AB (abc) D. ५ निवेदश
FG. ६ दृष्ट्वा AB (bcd) CJ. ७ वाविदा DH. ८ पाणाइं B (a); ददद
B (d); कट्टपाइं E. ९ अदरश H. १० om. B B (a) ११ इदिशी AB (bc);
om. B; इदिशी B (l). १२ तापण्णि K. १३ वा AB (abd) DIG;
गण्णश B B (abd). after १३. १४ (a) om. BDIG. १५ भवेण DE.

चारुदत्तः । राविस्मयम् ।

केथेमभ्युद्यते शस्त्रे मृत्युवक्त्रगते मयि ।

अनावृष्टिहते शैत्ये त्रौणवृष्टिरिवागता ॥ ३९ ॥

अवलोक्य च ।

वसन्तसेना किमियं द्वितीया

415

समागता सैव दिवः किमित्यम् ।

भ्रान्तं मनः पश्यति वा ममैनां

वसन्तसेना न मृताथ सैव ॥४०॥

अथवा ।

किं नुं स्वर्गात्पुनः प्राप्ता मम जीवानुंक्राम्यया ।

420

तस्या रूपानुरूपेण किमुतान्येयमागता ॥४१॥

वसन्तसेना । साखमुत्थाय पादपोर्निपात्य । अज्ज चारुदत्त, सा ज्जेव्व अहं पावा जाए कारणादो ईअं तुण असरिसी अवत्था पाविदा (३) ।

चारु० - केथमिति । अनुष्टुप् ॥ ३९ ॥ वसन्तसेनेति । स्पष्टम् । [उपजातिच्छन्दः] ॥ ४० ॥ किं न्विति । श्लोकः । जीयानुर्जायनौपधस्य काम्ययेच्छया । 'जीयानुर्जायनौपधम्' इत्यमरः । काम्येच्छा । तस्या वसन्तसेनाया रूपस्यानुरूपेण सादृश्येन विशिष्टेत्यर्थः । विशेषणे तृतीया ॥ ४१ ॥

वस० - (३) आर्य चारुदत्त, सैवाहं पापा यस्याः कारणादियं स्वयासदृश्यवत्स्या प्राप्ता ।

१ केथं समु० K. २ शस्त्रे DE. ३ मय्यनुष्ठित्या० AB (bed) DEFGK. ४ नु B (d). ५ अनुक्राम्यया B (b) E; अनुक्राम्यया B (d). ६ कारणा B (b) LG; marg. शे B (d). ७ om. K. ८ सरिसा E.

425 नेपथ्ये । अञ्चरिभं अञ्चरिभं । जीवति वसन्तसेनां (४) ।
इति सर्वे पठन्ति ।

चारुदत्तः । आकर्ष्य सहसोत्थाय स्पर्शसुखमभिनीय निमीलि-
ताक्ष एव हर्षगद्गदाक्षरम् । प्रिये, वसन्तसेना त्वम् ।
वसन्तसेना । सा ज्ञेव्वाहं मन्दभाभा (५) ।

430 चारुदत्तः । निरुप्य सहर्षम् । कथं वसन्तसेनैव । सानन्दम् ।
कुतो व्राण्णाम्बुधाराभिः क्षिपयन्ती पयोधरौ ।
मयि मृत्युवशं प्राप्ते विद्येव समुपागता ॥ ४२ ॥

प्रिये वसन्तसेने,

त्वदर्थमेतद्विनिपात्यमानं

435 देहं त्वयैव प्रतिमोक्षितं मे ।

अहो प्रभावं प्रियसङ्गमस्य

मृतोपि को नाम पुनर्धियेत ॥ ४३ ॥

अपि च । प्रिये, पश्येय ।

रक्तं तदेव वरवस्त्रमियं च माला

440 कान्तागमेन हि^{११} वरस्य यथा विभाति ।

[नेपथ्ये]—(४) आश्चर्यमाश्चर्यम् । जीवति वसन्तसेना ।
वस०—(५) सैवाहं मन्दभाग्या ।

चारु०—कुत इति । अनुष्टुप् छन्दः । विद्यात्र मृतसंजीवनी बोध्या
॥४२॥ त्वदर्थमिति । [उपेन्द्रवचाच्छन्दः] । एतद्देहमिति । 'कायो देहः
हीवपुंसोः, इत्यमरः । पुनर्धियेत पुनर्जिवे[दि]त्यर्थः ॥४३॥ रक्तमिति ।

१ अञ्चरिभ B (b) K pr m B (d) २ °सेना J. ३ स्पर्शसुखमभिनीय AB
(c) F ; स्पर्शसुखमिमी° B (bd) स्पर्शसुखमिमी° DH ; स्पर्शसुखमिमी° E. ४ निकिताल?
B (a) ५ om B B (a) ६ वान्णाम्बु° AB (c) FG, वाण्णाम्बु H ७ रतापयन्ती D
८ प्रतिमा° K ९ प्रभावं H १० भियेत° H ११ वरवस्त्र B (a) १२ विहरत्ये° H.

एते च वध्यपटहध्वनयस्तथैव

जाता विवाहपटहध्वनिभिः समानाः॥४४॥

वसन्तसेना । अदिदक्खिणदाए किं ण्णेदं ववसिदं
अज्जेण (६) ।

चारुदत्तः । प्रिये, त्वं किल मया हतेति ।

445

पूर्वानुब्रह्मवैरेण शत्रुणा प्रभुविष्णुना ।

नरके पततो तेन मनागस्मि निपातितः ॥ ४५ ॥

वसन्तसेना । कर्णेण विधाय । सन्तं पात्रं । तेण म्हिं राज-
सालेण वाचादिदा (७) ।

चारुदत्तः । भिक्षुं दृष्ट्वा । अयमपि कः ।

450

अत्र वाच्यार्थः स्पष्टः । व्यङ्ग्यार्थस्तु तावदेतावतीमिमां (मा) माप-
दमुपभुज्यापि यदि तवाहं दरिद्रतया न दयितस्तदानर्थ इति । विवाह
इवेति किं वाच्यम् । तत्र च मम चायं विवाह एवासीदितः परं
कदापि मा मामत्याक्षीरिति चावसेयः [वसन्ततिलकं वृत्तम्]॥४४॥

वस० — (६) अदिदक्षिणतया किं नेदं व्यवसितमार्येण । दक्षिण-
तोदारता समर्थता वा । किं नेदमित्यानुपूर्वा यितर्के इत्यसकृदुक्तम् ।

पूर्वेति । श्लोकः । शत्रुणा शकारेण ।

चारु०—प्रभुविष्णुना राजश्यालतया प्रभुणेत्यर्थः । यतो मुक्तोतो
मनागिति ॥ ४५ ॥

वस० — (७) शान्तं पापम् । प्रतिहतममङ्गलम् । तेनास्मि
राजश्यालेन व्यापादिता ।

425 नेपथ्ये । अञ्जरिअं अञ्जरिअं । जीवदि वसन्तसेनां (४) ।
इति सर्वे पठन्ति ।

चासुदत्तः । आकर्ण्य सहस्रोत्थाय स्पर्शसुखमभिनीय निमीलि-
ताक्ष एव हर्षगद्गदाक्षरम् । प्रिये, वसन्तसेना त्वम् ।
वसन्तसेना । सा ज्ञेष्वाहं मन्दभाभा (५) ।

430 चासुदत्तः । निरुप्य सहर्षम् । कथं वसन्तसेनैव । सानन्दम् ।
कुतो ब्रूष्वाभ्युधाराभिः क्षपयन्ती पयोधरौ ।
मयि मृत्युवशं प्राप्ते विद्येव समुपागता ॥ ४२ ॥

प्रिये वसन्तसेने,

त्वदर्थमेतद्विनिपात्यमानं

435 देहं त्वयैव प्रतिमोचितं मे ।

अहो प्रभावं प्रियसङ्गमस्य

मृतोपि को नाम पुनर्ध्रियेत ॥ ४३ ॥

अपि च । प्रिये, पश्येय ।

रक्तं तदेव वरवस्त्रमियं च माला

440 कान्तागमेन हि^{११} वरस्य यथा विभाति ।

[नेपथ्ये]—(४) आर्थ्यमाथर्थ्यम् । जीवति वसन्तसेना ।
वस०—(५) सैवाहं मन्दभाग्या ।

चारु०—कुत इति । अनुष्टुप् छन्दः । विशात्र मृतसंजीवनी बोध्या
॥ ४२ ॥ त्वदर्थमिति । [उपेन्द्रवयाच्छन्दः] । एतद्देहमिति । 'कायो देहः
हीवपुंसोः, इत्यमरः । पुनर्ध्रियेत पुनर्जिद्वे[दि]त्यर्थः ॥ ४३ ॥ रक्तमिति ।

१ अञ्जरिअ B (b) K pr. m B (d) २ सेना J. ३ सरसंगुलनिर्मि^० AB
(c) F; सरसंगुनिर्मि^० B (bd); सरसंगुलनिर्मि^० DH; सरसंगुलनिर्मि^० E. ४ निलितात?
B (a) ५ om B B (a) ६ वाप्याभ्यु^० AB (c) FG, वाप्याभ्यु H ७ स्वपयन्ती D.
८ पतिमा^० k. ९ प्रभावा H १० विद्येत^० H ११ वरस्य वरस्य B (a) १२ विरररर^० H.

नेपथ्ये । कलकलः ।

जयति वृषभकेतुर्दक्षयज्ञस्य हन्ता

तदनु जयति भेत्ता पण्मुखः क्रौञ्चशत्रुः ।

तदनु जयति कृत्स्नां शुभकैलासकेतुं

विनिहतवरवैरी चार्यको गां विशालाम् ॥ ४६ ॥

465

प्रविश्य सहसा

शर्विलकः ।

हत्वा तं कुनूपमहं हि पालकं भो-

स्तद्राज्ये द्रुतर्मभिपिच्य चार्यकं तम् ।

तस्याज्ञां शिरसि निधाय शेषभूतां

मोक्षयेहं व्यसनगतं च चारुदत्तम् ॥ ४७ ॥

470

हत्वा रिपुं तं ब्रह्मन्तहीनं

पौरान्संभाशवास्य पुनः प्रेक्षयति ।

ण न मां बहु मन्यस इति बाहुपाशबलात्कारेण मारिता । मया दृष्टा ।

जयनीति । वृषभकेतुः शिवः । हन्ता भेत्ता । (भेत्ता हन्ता)

क्रौञ्चशत्रुरिति प्रभूतप्रभावाभिप्रायम् । आर्यकः पूर्वोक्तः । सिद्धादि-

दराज्यलाभवान्यः- सः- । शुभकैल(ला)सध्वजाम् । गां पृथिवीम् ।

कृत्स्नां संपूर्णाम् । जयति स्वायत्तीकरोतीत्यर्थः । [मालिनी चन्द्रः]

॥ ४६ ॥

शर्विलकः—विनिहतवरवैरीति यदुक्तं तदाह । हत्वेति । स्प-

ष्टम् । शेषभूतां चरमाम् । इत्यनेन सर्वं कर्तव्यमन्यत्कृतमिति

ध्यनिः । [प्रहर्षिणी वृत्तम्] ॥ ४७ ॥ हत्वा रिपुमिति । ब्रह्म-

सिन्धुम् । मन्त्रथ । आभ्यां हीनम् । प्रेक्षयत्युपनिषत्प्रतापादेः

१ वृषभकेतुर्दक्षः? G. २ शत्रुः DH. ३ om. B (a). ४ केतुः AB (cd) D.
५ विनिरित AB (bc) DF. ६ वेत् AB (abc) F; वेत् DH. ७ न? K.
८ अभिप्रायं B (a). ९ मणः B; मणः B (d). मणः J. १० शपाशस्य
AB (bc) F. ११ प्रेक्षयति AB (bc) DF.

वसन्तसेना । तेण अणज्जेण वावादिदा । ऐदिणा अ-
ज्जेण जीवाविदमिह (८) ।

चारुदत्तः । कस्त्वमकारणवन्धुः ।

भिक्षुः । ण पच्चभिआणादि मं अज्जो । अहं शे अज्ज-

455 इश चलणशंवाहचिन्तए शंवाहके णाम जूदिअलेहिं
गहिदे एदाए उवाशिकाए अज्जइश केलकेत्ति अलंकांल-
पणणिंकीदिमिह । तेण अ जूदणिव्वेदेण शकशमणके शंबुत्ते
मिह । एशा वि अज्जा पवहणविपर्येज्जाशेण पुप्फकैलण्डकजि-
ण्णुज्जाणं गदो । तेण अं अणज्जेण ण मं वेहु मेणेशिन्ति
460 वाहुपाशुवलकालेण मालिदा । मए दिट्ठा (९) ।

वस० - (८) तेनानार्येण व्यापादिता । एतेनार्येण जीवं प्रा-
वितास्मि ।

भिक्षुः ० - (९) न प्रत्यभिजानानि मामार्यः । अहं स आर्यस्य
चरणसंवाहचिन्तया संवाहको [नाम] द्यूतकैरर्गृहीत एतयोपासि-
कया अज्जइश केलकेत्ति आर्यस्यात्मीय इत्यलंकारपणनिष्क्री-
तोस्मि । तेन च द्यूतनिर्वेदेन शाक्यभ्रमणकः संवृत्तोस्मि । एपा-
प्यार्या प्रवहणविपर्यासेन पुष्पकरण्डकजीर्णोद्यानं गता । तेन चानार्ये-

१ एदिणा K. २ आणादि B (ad) K; पवहिआणदि G. ३ संवाह AB (bc); शंवा-
हचिन्तए om. D. ४ चिन्तएज्जा ? B (a). ५ शंवाहके D. ६ om. AB (bcd).
DEGK. ७ अज्जइश B (a); अज्जइश B (d). ८ केरके० B (a). ९ कारण
B (a). १० निहिदे B (a). ११ संजुने० E; संजुण्णे G. १२ ०पिअज्जइश
AB (c) D; पविदोण ? B (a); पवित्तिविज्जाशेण B (b); पविज्जइश EK. १३
करण्डक AB (c) D; करण्डक B (a) E; करण्ड B (bd). १४ गदो ? B (a). १५
om: B B (a) D. १६ पुहु ? A. १७ मनेशि० AB (bc) D; मनेशि B (d).
मनेशि ? H. १८ मएदिः om. B B (a).

नेपथ्ये । कलकलः ।

जयति वृषभकेतुर्दक्षयज्ञस्य हन्ता

तदनु जयति भेत्ता पण्मुखः क्रौञ्चशत्रुः ।

तदनु जयति कृत्स्नां शुभकैलासकेतुं

विनिर्हतवरवैरी चार्यको गां विशालाम् ॥ ४६ ॥

465

प्रविश्य सहसा

शर्विलकः ।

हत्वा तं कुनूपमहं हि पालकं भो-

स्तद्राज्ये द्रुतर्मभिपिच्य चार्यकं तम् ।

तस्याज्ञां शिरसि निधाय शेषभूतां

मोक्षयेहं व्यसनगतं च चारुदत्तम् ॥ ४७ ॥

470

हत्वा रिपुं तं बलमन्त्रहीनं

पौरान्संमाश्वस्य पुनः प्रैकपत् ।

ण न मां बहु मन्यस इति बाहुपाशबलात्कारेण मारिता । मया दृष्टा ।

जयतीति । वृषभकेतुः शिवः । हन्ता भेत्ता । (भेत्ता हन्ता)

क्रौञ्चशत्रुरिति प्रभूतप्रभावाभिप्रायम् । आर्यकः पूर्वोक्तः । सिद्धादि-

ष्टराज्यताम्रधान्यः-सः । शुभकैल(ला)सध्वजाम् । गां पृथिवीम् ।

कृत्स्नां संपूर्णाम् । जयति स्वायत्तीकरोतीत्यर्थः । [मालिनी च्छन्दः]

॥ ४६ ॥

शर्विलकः—विनिर्हतवरवैरीति यदुक्तं तदाह । हत्वेति । स्प-

ष्टम् । शेषभूतां चरमाम् । इत्यनेन सर्वं कर्तव्यमन्यस्कृतमिति

ध्वनिः । [प्रहर्षिणी घृत्तम्] ॥ ४७ ॥ हत्वा रिपुमिति । बलं

सैन्यम् । मन्त्रधः । आभ्यां हीनम् । प्रकृष्यस्वकीयप्रतापादेः

१ वृषभकेतुर्दक्षः G. २ शत्रोः DH. ३ om. B (a). ४ केतुः AB (cd) D.
५ विनिर्हित AB (bc) DF. ६ वैरि AB (abc) F; वैरि DH. ७ न? K.
८ मभिकृत्स्नां च B (a). ९ मियं B; मयं B (d). मन्त्र J. १० समाश्वस्य
AB (bc) F. ११ प्रकृष्यं AB (bc) DF.

प्राप्तं ममग्र वसुधाधिरोज्यं

475

रोज्यं बलारेरिवि शत्रुराज्यम् ॥ ४८ ॥

अग्रतो निरूप्य । भवतु । अत्र तेन भवितव्यं यत्रायं जनपद-
समवायः । अपि नामार्यमारम्भः क्षितिपतेरार्यकस्यार्यचारुदत्त-
स्य जीवितेन सफलः स्यात् । तरिततरमुपसृत्य । अपयात जा-
ल्माः । दृष्ट्वा संहर्षम् । अपि प्रियते चारुदत्तः सह वसन्तसेनया ।
480 सर्पूर्णाः खल्वैस्मत्स्वामिनो मेनोरयाः ।

प्रभावात् । [न] गरस्यान् । कुतोपि यूयं मा भैटेति विश्वासमुत्पाद्ये-
त्यर्थः । वसुधाया आधिराज्यं स्वाम्यं यस्मिन्नीदृशं सपूर्णं शत्रुराज्यं
शत्रोः पालकस्य राज्ञो राज्यम् । ' अखण्डाज्ञाविषयो हि राज्यम्'
इति लक्षणलक्षितं राज्यमित्यर्थः । प्राप्तम् । किमिव शत्रुराज्यम् ।
(७) बलारेरिन्द्रम्य राज्यमिय । ऐन्द्रं पदमिनेत्यर्थः । अयमुपमानवा-
क्यार्थः । उपमेये रिपुराज्ये विशेषणमिति ज्ञेयमज्ञैः ॥ ४८ ॥

यत्रायं जनपदेति लक्षणया जनपदवृत्तिजनपरम् । तेषां जनानां
समवायः समूहः । अत्र तेन चारुदत्तेनेत्यर्थः । भवत्वित्यन्तरसंवाद
इत्युक्तम् । अयमारम्भो राज्ञः पालकस्य हननरूप उद्योगोपि ना-
म सफलः स्यादिति संभावना । ' जाल्मोसमीक्ष्यकारी स्यात् ' । अ-
विचार्य कारिणो जाल्मा यूयम् । अपयात दूरं गच्छतेत्यर्थः ।
प्रियते जीवति । अस्मत्स्वामिन आर्यकस्य नूतनमहाराजस्येत्यर्थः ।

१ 'विताज्यमा' ? H. २ आट्टय DH. ३ मुरारेरिव B B (a) ४ भवत्वप B,
भवित्वेन A which B has shown as भवित्वेन B (c) ५ भवित्वेन अथ om D
६ 'यवारम्भः AB (c) F, नामारम्भ B (a) K ७ आर्य om B B (a). ८ अय
९ अयाः twice G ८ भोः हर्षम् K ९ संपूर्णं B (d) १० तत्ररं for अत्र-
रथ AB (c) D ११ मनोरयाः B (d)

दिष्ट्या भो व्यसनमहार्णवादपारा-

दुत्तीर्णं गुणधृतया सुशीलवत्या ।

नेत्रैव प्रियतमया चिरान्निरीक्षे^१

ज्योस्त्राढयं शशिनमिवोर्परामुक्तम् ॥ ४९ ॥

तत्कृतमहापातकः कथमिवैनमुपसर्पामि । अथवा । सर्वत्रा-485
जैवं शोभते । प्रकाशमुपसृत्य वद्वाञ्छलिः । आर्यं चारुदत्त,

चारुदत्तः । ननु को भवान् ।

शर्विलकः ।

येन ते भवनं भित्त्वा न्यासापहरणं कृतम् ।

सोहं कृतमहापापस्त्वामिव शरणं गतः ॥ ५० ॥

490

चारुदत्तः । सखे, मैवम् । त्वयासौ प्रणयः कृतः । इति
कण्ठे गृह्णाति ।

दिष्ट्या भो इति । प्रहर्षिणी छन्दः । दुःखसमुद्राद्दुर्धरादुत्तीर्णम् ।
केनोपायेनोत्तीर्णं तत्राह । नाथेव । प्रियतमयेति वसन्तसेनयेत्यर्थः ।

गुणो रञ्जुर्लोकप्रसिद्धोनुरागादिश्च । उपरागो ग्रहणम् ॥४९॥

आर्जवमृजुत्वं सरलता । सा त्रैयं सधिनया स्वच्छेत्यादि नाना-
रूपा बोध्या ।

शर्वि० — येनेति । श्लोकः । न्यासो वसन्तसेनादत्तधुवर्णभा-
ण्डरूपस्तस्यापहरणम् । स्वर्णस्तेयस्य. शास्त्रोक्तमहापातकत्वादाह ।
कृतमहापाप इति ॥ ५० ॥

१ तावैव AB (abc) DI. २ निरीक्षे AB (abc) CDJ; निरीक्षो K. ३ त्वं-
दायै? K. ४ ० वापताग AB (ac) I. ५ om. B (1). ६ ० उरगणन् B B (2)
० स प्रणय. B (d).

शर्विलकः । अन्यच्च ।

आर्यकेणार्यवृत्तेन कुलं मानं च रक्षता ।

पशुवद्वज्रवाटस्थो दुरात्मा पालको हतः ॥ ५१ ॥

चारुदत्तः । किम् ।

शर्विलकः ।

त्वद्यानं यः समाह्वय गतस्त्वां शरणं पुरा ।

पशुवद्वितते यज्ञे हतस्तेनाद्य पालकः ॥ ५२ ॥

चारुदत्तः । शर्विलक, योसौ पालकेन घोषादानिय

निष्कारणं कुटागारे बहू आर्यकनामा त्वया मोक्षितः ।

शर्वि०—भूतपूर्ववृत्तान्तमुक्त्वां साम्प्रतवृन्तत(त्तान्त)माह । अन्य-
शेत्यादिना । आर्यकेणेति । श्लोकः । यज्ञवाटो यज्ञस्थानम् । इदं
चापरिच्छिन्न (?) जनसंमर्देन प्रमादस्थानम् । तत्र च शस्त्राघातहन-
नादेः संभावनापि नेत्याशयेनाह । यज्ञवाटस्थ इति । पालको राजा
पशुवद्वत् इत्यन्वयः ॥ ५१ ॥ शर्विलकेनैवमुक्तेपि न सम्यग्बुद्धं
चारुदत्तेनेति पुनः स्पष्टयति । त्वद्यानमिति । श्लोकः । तव चारु-
दत्तस्य यानं प्रवहणं रथम् । य आर्यकः । त्वां चारुदत्तम् ।
तेनार्यकेण पालकः पशुवद्वत् इत्यन्वयः ॥ ५२ ॥

चारु०—घोषादाभीरमामात् । निष्कारणं निरपराधमित्यर्थः ।
अन्यथा सिद्धादेशस्यायमार्यकः श्रीमान् राजा भविष्यतीत्याकारस्य
कारागारबन्धनकारणस्य सत्त्वात् । कुटागारे बन्धनगृहे । त्वया

१ Twice AB (r), कि कि अय्यण G. २ वृत्तं ? K ; कुलमानं B (a). ३ गो-
टागारे B (a), गृहागारे Com. ४ बन्धने बहः AB (cd) DLGK.

शर्विलकः । यथाह तत्रभवान् ।

चारुदत्तः । प्रियं नैः प्रियम् ।

शर्विलकः । प्रतिष्ठितमात्रेण तव सुहृदार्यकेणोज्जयिन्यां
वेणोतटे कुशावेत्यां राज्यमविसृष्टम् । तत्प्रतिमान्यतां प्रथमः 505
सुहृत्प्रणयः । परिवृत्य । अरे रे, आनीयतामयं पापो राष्ट्र-
यशठः ।

नेपथ्ये । यथाज्ञापयति शर्विलकः ।

शर्विलकः । आर्य, नन्वयमार्यको राजा विज्ञापयति ।
इदं मया युष्मद्गुणोपार्जितं राज्यम् । तदुपयुज्यताम् । 510

चारुदत्तः । अस्मद्गुणोपार्जितं राज्यम् ।

नेपथ्ये । अरे रे राष्ट्रियदयालक, एहोहि । स्वस्याविनयस्य
फलमनुभव ।

शर्विलकेन मोचितः । निगडं बन्धनं रक्षां च भित्त्वा मोचितः ।

शर्वि०—तत्रभवानित्येकं परम् । पूज्य इत्यर्थः । राज्यमतिमृष्टं
दत्तम् । भतिसर्गो दानम् । द्विजेभ्यः संकल्प्य दत्तमित्यर्थः । युष्म-
द्गुणोपार्जितं युष्माकं पूज्यानां शिष्टतया सिद्धानामिव चारुदत्तशर्वि-
लकादीनां गुणा उपकाराः प्रवहणावतरणरक्षणबन्धनभेदनसिद्धादेश-
नादयस्तैरुपार्जितं । राज्यं यतस्तत्तत् उपयुज्यतामुपयोगविषयीक्रि-
यताम् । चारुदत्तचन्दनशर्विलकादिभिः सर्वै (र्षि) रूपयोगः...सार्थकता
राज्यस्य यथा भवन्ति तथानुष्ठीयतामित्यर्थः ।

१ न-प्रियम् om. B (d); प्रियं last omit G; प्रियं नः प्रियं नः K. २ वेणोतटे E.
३ श्वत्या B (d). ४ del. न्य B (d). ५ पापीव F. ६ om. AB (bcd) D.
७ om. K. ८ विज्ञापयति? B (b). ९ om. AB (c) DF.

ततः प्रविशति पुरुषैरधिष्ठितः पश्चाद्वाहुबद्धः

515 शकारः । हीमादिके ।

एवं दूलमैदिकन्ते उद्दामे त्रिअ गइहे ।

आणीदि कखु हंगे वझे हुडे अण्णे व्व दुँकले ॥९३॥

दिशोवलोक्य ।

शमन्तदो उर्वट्टिदे एशे लंठिटअवन्धे । तो क दोंणि
520 अशैलणे शैलणं पवज्जामि । विविन्व । भोदुँ । तं ज्जेव्व अण्णु-

ववण्णशैलणलक्खणं गेच्छामि । इत्युपसृत्य । अज्ज चालुदत्त,
पालित्ताआहि पालित्ताआहि (१०) । इति पादयोः पति ।

नेपथ्ये । अज्ज चालुदत्त, मुञ्च मुञ्च । वावादेम्ह एदं(११) ।

शका०—(१०) हीमादिके खेदेव्ययम् । एवं दूलमिति ।
शोकः । एवं दूरमतिक्रान्त उद्दाम इव गर्दभः । आनीतः खत्वहं

वद्धः । हुडे आ कुकुरः । अण्णे अन्यः । व्व इव । दुँकले, दुँक-
रो-दुर्धर- इत्यर्थः ॥ ९३ ॥ समन्तत उपस्थितः स राष्ट्रियबन्धः ।

तत्कमिदानीमशरणः शरणं प्रददामि । भवतु । तमेवाभ्युपपन्न-
शरणरक्षणं [शरणं] गच्छामि । आर्यचारुदत्त, परित्रायस्व
परित्रायस्व ।

नेपथ्ये—(११) आर्य चारुदत्त, मुञ्च मुञ्च । व्यापादं(द) यामैतम् ।

१ एव B (a) २ अविद्वन्ते Corr B (d) ३ गइहे विभ B (n) ४ अण्णुदे H
५ हंगे B (n) ६ अण्णु B (n), अणोव AB (c) D, अण्णे व B (b), अणोव B (d).
७ दुँकले D ८ समन्तदो AB (bcd); शमन्तदो B (n) ९ उद्विदेते 4BB (acd)
१० उद्विदेते उद्विदे & c D, उद्विदेते K १० लंठिअ० B (nb) J, व्वव्व AB (c) ११ एदं
F १२ दणि AB (bc) १३ अशरणे AB (bcd) E, अशरणे D, अशरणे K.
१४ शरणं B (d) om D १५ om B (d) १६ शरणव्यय K १७ शरण
गच्छामि BB (a) १८ इति om B B (a) १९ शकार before अण्णु B
(abd) FK २० पाद० B (d) २१ पालित्ताएह AB (bcd) DG, पालित्ताए
B; पालित्ताएह K २२ पाददण B, पाददण B (d)

शकारः । चारुदत्तं प्रति । भो अशरणशरणे, पेलि-
त्ताआहि (१२) ।

525

चारुदत्तः । सानुकम्पम् । अहह । अभयमभयं शरणाग-
तस्य ।

शर्विलकः । सावेगम् । आः, अपनीयतामयं चारुदत्त-
पार्श्वात् । चारुदत्तं प्रति । नूनूच्यतां किमस्य पापस्यानुष्ठी-
यतामिति ।

530

आकर्षन्तु सुर्वद्ध्वैनं श्वभिः संखाद्यतामथ ।

शूले वा तिष्ठेतामप पाट्यतां क्रकचेन वा ॥ ५४ ॥

चारुदत्तः । किमहं यद्ग्रीमि तत्क्रियते ।

शर्विलकः । कोत्र संदेहः ।

शकारः । भेइटालभा चैलुदत्त, शरणागदे म्हि । तौ 535

शका०— (१२) भो अशरण[शरण], परित्रायस्व ।

शर्वि०—किमस्येत्यादिवाक्येन पृष्ठं(ं) विकल्पयति । आकर्ष-
न्त्विति । श्लोकः । एनं शकारम् । सुवध्य (?) सुधु वद्ध्वा पादे
रज्जुम् । चाण्डाला आकर्षन्तु । श्वभिः कुकुरैः । क्रकचेनाराक्ष्येन
(?) शस्त्रेण विदार्यतां वा ॥ ५४ ॥

शका०—(१३) महारक चारुदत्त, शरणागतोस्मि । तत्परि-

१ चारुदत्तं प्रति om. B B (a). २ अशरणे० B (a); अशरणे om.; शरणे B (bd). ३ °एहि AB (c) D; पेलिनाभ B (b) G पेलिनाभादि del ए B (d); पदि ताआहि K. ४ भा B. ५ °नसौ B B (a). ६ चारुदत्तः परयति AB (c) DF; सा० पाशात्परयति B (b). ७ न नूच्यतां AB (c) F; तनुच्यतां B (b); ननुच्यतां G. ८ आकर्षन्तु AB (c) DE. आकर्षन्तु B (b). ९ 'वद्ध्वैनं' ? C. १० °पते? D ११ वि-
पतामे० B (d) E. १२ महारका AB (bcd) J; om. B (a). १३ चारुदत्ता G. १४ om. B B (a).

पलिन्ताआहि पलिन्ताआहि । जं तुण शोलिशं तं कलेहि । पुणो
ण ईदिशं कलिइशं (१३) ।

नेपथ्ये

पौराः । वावादेध । किं णिमित्तं पादकी जीवावी-
540 अदि । (१४)

वसन्तसेना । वैधमालां चारुदत्तस्य कण्ठादपनीयं शका-
स्योपरि क्षिपति ।

शकारः । गम्भदाशीधीण, पशीद पशीद । ण उणो
मालइइशं । ता पलिन्ताआहि (१५) ।

545 शर्विलकः । अरे रे, अपनयत । आर्यं चारुदत्त, आज्ञा-
प्यतां किमस्य पापस्यानुष्ठीयताम् ।

चारुदत्तः । किमहं येद्ववीमि तत्क्रियते ।

शर्विलकः । कोत्र संदेहः ।

चारुदत्तः । सत्यम् ।

प्रायस्व । यत्तत्र सदृशं तत्कुरु । पुनर्नेदृशं करिष्यामि ।

पौराः—(१४) व्यापादयत । किंनिमित्तं पातकी जीव्यते ।

शका०—(१५) गर्भदासीपुत्रि, प्रसीद । न पुनर्मारयिष्यामि ।
तत्परित्रायस्य ।

१ पहिणाएह AB (bc) D ; पलिन्ताआहि del. ए B (d) ; पडिणाएहि once B ; पडिणाएहि G. २ तुम्ह B B (abd) K. ३ तलिस K. ४ ईदिशं कलिइशं AB (c) ; दृशइइशं B ; दृशइइशं B (a) K ; ईदिइशं कारिइशं B (b), इपइइशं B (d) ; एदि or इदि कारिइशं D ; ण इपइइशं E ; इदिइशं कारिइशं G. ५ पातकी BD ; पातका (की) E. ६ चारुदत्तस्य कण्ठादपनीयताम् B (a). ७ शशीधीदे AB (bc) CEG ; गम्भदाशि om. शीधे B ; शीधे EK. ८ Once only AB (bc) DE. ९ पुणो BDEF ; For न पुणो &c. परव पुणो माल० K. १० पडिणा० AB (abc) E ; twice B (d) ; इदि D. ११ ए१ om. B (d).

शर्विलकः । सत्यम् ।

550

चारुदत्तः । यद्येवं शीघ्रमयम् ।

शर्विलकः । किं हन्यताम् ।

चारुदत्तः । नहि नहि । मुच्यताम् ।

शर्विलकः । किमर्थम् ।

चारुदत्तः ।

555

शत्रुः कृतापराधः शरणमुपेत्य पादयोः पतितः ।

शस्त्रेण न हन्तव्यः.....

शर्विलकः । एवं तर्हि । इवभिः खाद्यताम् ।

चारुदत्तः । नहि ।

.....उपकारहंतस्तु कर्त्तव्यः ॥ ५५ ॥ 560

शर्विलकः । अहो आश्चर्यम् । किं करोमि । वदत्यार्यः ।

चारुदत्तः । तन्मुच्यताम् ।

शर्विलकः । इति मुक्तः ।

शकारः । हीमादिके पंच्युज्जीविदेहि (१६) ।

इति पुरुषैः सह निष्पन्नतः ।

465

घारु०-शत्रुरिति । आर्याछन्दः । उपकारेत्यादिश्चतुर्यध-
रणः ॥ ५५ ॥

शका०-(१६) हीमादिके प्रत्युज्जीवितोस्मि ।

१. Speech om. G. २ om. K. ३ नहि नहि BB (a). ४°स्तु K. ५ वदन्त्यार्यः AB (c) CDJ; वदन्त्यार्यः, del ता B (d). ६ om. BB (abd). ७ पशुवर्गी० B; पशव.... दक्षि B (a), पशुव... दक्षि B (d). ८ Followed by इतः परं नीलकण्ठेनापुरि AB (bc) G from नेरथे &c. to शर्विलकः-आर्ये वसन्तसेने p ४६० om. BB (ad) E K.

अथ मृच्छकटिकस्योधिको ग्रन्थः (पृ० ४८६ पर्यन्तम्) ।

नेपथ्ये कलकलः ।

पुनर्नेपथ्ये । एसा अज्जचालुदत्तस्स बहुभा अज्जा भूदा पं-
वसणञ्चले विलगन्तं दारअं आक्खिवन्ती वाहपरिदणअणेहिं जणेहिं
570 णिवारिज्जमाणा पज्जलिदे पावए पविसदि (१७) ।

शार्विलकः । आकर्ष्य नेपथ्याभिमुखमवलोक्य । कथं चन्दनकः । चन्द-
नक, किमेतत् ।

चन्दनकः । प्रविश्य । किं ण पेक्खदि अज्जो महारांअप्पासादं
दक्खिणेण महन्तो जणसंमदो वट्टदि । एसेत्तादि पुन पठ्ठि । कधिदं अ
575 मए तीए जथा अज्जे मा साहसं करेहि । जीवदि अज्जचारुदत्तो ति ।
परन्तु दुक्खवावुडदाए को सुणेदि । को पत्तिभाएदि (१८) ।

यत्पुस्तकं दृष्ट्वास्माभिरियं कृता व्याख्या तत्र त्रिंशत्तवर्षजीर्णे
पुस्तके दृश्यते—‘इतः परं नीलकण्ठेनानुरीति प्रति(?)प्रतिज्ञाय—
“ नेपथ्ये कलकलः । पुनर्नेपथ्ये । एसा अज्जचालुदत्तस्स बहुभा
अज्जा भूदा’ इत्यारभ्यामे—शार्वि०—दिट्ठ्या जीवितसुहृद्गर्ग आर्यः ।
चारु० —“युष्मत्प्रसादेन”—इत्यन्तं समाप्य— ‘यत्सूर्योदयभयतः
कविनोचितपात्रमेलनं न कृतम् । सुन्दरयुक्तिभिररत्नयदाचन्दनको-
क्ति नीलकण्ठस्तत् ॥’ इति निजनिर्मितिसूत्रिकामार्या विरच्य समा-
पितोयमधिको ग्रन्थः । पुस्तकान्तरे तु न दरीदृश्यते । अस्माभिस्तु
मूलकृतकविताननुरूपामपीमां कवितामालोच्यापि ग्रन्थोयं प्रकृतग्र-
न्थसंलभ इति व्याख्यायत इत्ययमर्थः ।

पुनर्नेपथ्ये—(१७) एसा चालुदत्तस्य वधुरार्या भूता पदे वस-
नाञ्चले विलगन्तं दारकमाक्षिपन्ती वाष्पभरितनयनेर्जनेर्निवार्यमाणा
प्रज्वलिते पात्रके प्रविशति ।

चन्द० — (१८) किं न पश्यत्यार्यो महाराजप(मा)तादं

१ एसा AB (c) २ °णद. ३ °मञ्चले AB (bc) J. ४ पविण चन्दनकः AB (c) G, चन्दनकः Twice B (b). ५ महाराज (माभ?) एसादं B (b), माभा? एसादः G. ६ वदा वसा B (b); वदइ मथ G. ७ पविण एदं AB (c) D.

चारुदत्तः । सोद्वेगम् । हा प्रिये, जीवत्यापि मायि किमेतद्वचव-
सितम् । ऊर्ध्वमवलोक्य दीर्घं निश्चयं च ।

न महीतलस्थितिसहानि भव-
श्चरितानि चारुचरिते यद्यपि ।
उचितं तथापि परलोकमुखं
न पतिव्रते तव विहाय पतिम् ॥ ५६ ॥

580

शते मोहमुपागतः ।

शार्ङ्गिलकः । अहो प्रमादः ।

स्वरया सर्पिणं तत्र मोहमायोत्र चागतः ।

585

हा धिक् प्रयत्नवैफल्यं दृश्यते सर्वतोमुखम् ॥ ५७ ॥

दक्षिणेन महाञ्जनसंमर्दो वर्तति (ते) । तत्र(?) एतेत्याद्यनुपदोक्तं
ज्ञेयम् । महाराजः पालकः । कथितं च मया तस्यै यथार्थं
मा ताहसं कुह्यम् । जीवत्याप्येव चारुदत्त इति । परंतु दुःखव्यापृत-
तया कः शृणोति । कः प्रत्ययते ।

चारु०—न महीतलेति [प्रमिताक्षरा वृत्तम्] । हे चारुचरि-
ते । यद्यपि यद्यपि । भवत्याश्चरितानि पातिव्रत्यसुशीलतादिल-
क्षणानि । महीतलस्थितिसहानि न सन्ति । भूतले स्थातुं न
शक्नुवन्तीत्यर्थः । पदार्थमस्तु यं न धर्तुं समर्था भूरिति भावः । तथापि
स्वर्गसुखं मया विना न त्वया भोक्तुं युक्तं पतिव्रतात्वादिति
सर्वार्थः ॥ ५६ ॥

[शार्ङ्गि०—स्वरयेति । स्पष्टम् ॥ ५७ ॥]

१ वचन AB (c). २ उपगत. F. ३ स्तथा. AB (c) DFGH. ४ सर्पपरतप
AB (c) F; समपरतप DGH.

वसन्तसेना । समस्तसिद्धु अज्जो । तंत्त गदुअ जीवावेदु अज्जां ।
अण्णधा अधीरत्तणेण अणत्थो संभावीअदि (१९) ।

चारुदत्तः । समाश्वस्य सहमोत्थाय । हा प्रिये, कासि । देहि मे प्र-
590 तिवचनम् ।

चन्दनकः । इदो इदो अज्जो (२०) ।

इति सर्वे परिक्रामन्ति ।

ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टा धूता चैलाञ्चलमारुपन् विदूषणेनानुगम्य-
मानो रोहसेनो रदनिका च ।

595 धूता । साहम् । जाद, मुञ्चेहि मं । मा विग्घं करेहि । भीआमि
अज्जउत्तस्स अमज्जलाकर्णणदो (२१) । इत्युत्थायाञ्चलमाकृष्य पारवा-
भिमुख परिक्रामति ।

रोहसेनः । हा अज्जुए, पडिवालेहि मं । तुए विणा ण संकुणो-
मि जीविदं धारेदुं (२२) । इति त्वरितसुपसृत्य पुनरञ्चलं गृह्णाति ।

वस० — (१९) समाश्वसित्वार्यः । तत्र गत्वा जीवयत्वा-
र्याम् । अन्यथाधीरत्वेनानर्थः संभाव्यते ।

चन्द० — (२०) इत इत आर्यः ।

धूता — (२१) जात, मुञ्च माम् । मा विघ्नं कुरुष्व ।
विभेम्यार्यपुत्रस्यामङ्गलाकर्णनात् ।

रोह० — (२२) हा आर्ये, प्रतिपालय माम् । त्वया विना
न शक्नोमि जीवितं धर्तुम् ।

१ समस्तसिद्धु twice G. २ तंत्त AB (c) G. ३ अज्ज G. ४ om DH.
५ भीआमि DH; भीआमि F, भीआमि G. ६ अकृणादो AB (c); कण्णयास B.
(b) DH. ७ दाव० AB (c), दावअए B (b) दाव अए DH; दाद अए J.
८ ण तेणु AB (c) DF G. ९ शक्नोमि AB (c); शक्नोमि DH.

विदूषकः । भोदि, मा दाव । बम्हणीए भिण्णत्तणेण चिदाधिरोहणं 600
पावं उदाहरन्ति रिस्सीओ (२३) ।

धूता । वरं पावाचरणे । ण उण अज्जउत्तस्स भमङ्गलाक-
ण्णनं (२४) ।

शर्विलकः । पुरोवलोक्य । आसन्नहुतवहार्या । तत्स्वर्यतां त्वर्यताम् ।

चारुदत्तः । तरितं परिक्रामति ।

605

धूता । रअंगिए, अवलम्ब दारअं जाव अहं समीहिदं क-
रोमि (२५) ।

चेटी । सकरणम् । अहं पिं पधोवदेसिणिग्ग्हिभट्टिणीए (२६) ।

धूता । विदूषकमवलोक्य । अज्जो दाव अवलम्बेदु (२७) ।

विदू० - (२३) भवति, मा तावत् । ब्राह्मण्या भिन्नत्वेन
चिताधिरोहणं पापमुदाहरन्ति ऋषयः । (क्षत्रियादीनां भिन्नत्वेनापि
चितारोहणाधिकारस्मरणादुक्तं ब्राह्मण्या इति भिन्नत्वेनेति च ।

धूता- (२४) वरं पापाचरणम् । न पुनरार्यपुत्रस्याम-
ङ्गलाकर्णनम् ।

धूता- (२५) रदनिके, अवलम्बस्व दारकं यावदहं समी-
हितं करोमि ।

चेटी- (२६) अहमपि. य(प)धोपदेशिन्यस्मि भट्टिन्याः ।

धूता- (२७) आर्यस्तावदवलम्बताम् ।

१ भोदीए दाव AB (c) CDE, भोदी मा दाव B (b), भीदीए दाव J. २ पावाचरणं
DGH. ३ Om. AB(c)DG. ४ रमणीअ J. ५ वि D. पधोव० AB(bc)DE, जधोव J.

धूता । वसन्तसेनां दृष्ट्वा । दिष्टिभा कुसलिणी वहिणिभा (३५) ।

वसन्तसेना । अधुना कुसलिणी संवृत्तास्मि (३६) । इत्यन्योन्य

640 मालिङ्गतः ।

शार्विलकः । दिष्ट्या जीवितसुहृद्दुर्ग आर्यः ।

चारुदत्तः । युष्मत्प्रसादेन ।

नयोर्दपत्योरित्यहो आधर्यमित्यर्थः । अन्यथानयोर्द्वयोरपि नाश-
समप्रधानस्य (?) संभवादिति भावः । आर्य वन्दे ।

धूता— (३५) दिष्ट्या कुसलिनी भगिनी ।

वस०— (३६) अधुना कुसलिनी संवृत्तास्मि ।

शार्वि०— दिष्ट्या दैवेन । जीवितः सुहृदार्यकवसन्तसेनाधू-
तादीनां मित्राणां वर्गः समूहो यस्य तादृश आर्यः । दिष्ट्या दैवेन न
त्वन्येन केनापि कारणेनेत्यर्थः । नाहं दैवेन जीवितसुहृद्दुर्गः किं
तु युष्मत्प्रसादेनेत्युत्तरं ददौ चारुदत्तः ।

एतावत्पर्यन्तमेवायमधिको ग्रन्थः । ।

पुस्तकान्तरे तु “ शका०— हीमादिके पञ्चजीविदेस्मि इति
पुहपैः सह निष्क्रान्तः ” (पृ० ४७९ अन्तिमा पङ्क्तिः) इत्यनन्तरं
“ शार्वि०— आर्ये वसन्तसेने परितुष्टो राजा भवतीं वन्धु(वधु)शब्देना-
नुगृह्णाति । राजार्यकः ” इत्येव वृश्यते ग्रन्थः । एवंविधपूर्वा-
परीभावमावहन्न त्वन्योयमधिकः कृत्रिम इतीदमिहावधेयम् ।

१ Followed by a verse यन्मूर्षोदयभयत कविनोचितपात्रमेतन्न न कृतम् । सु०-
रमुक्तिपितरवपदावन्दनकोक्ति नीलकण्ठस्तन् ।। AB (bc) CD G.

शर्विलकः । आर्ये वसन्तसेने, परितुष्टो राजा भवतीं
वेधूशब्देनानुगृह्णाति ।

वसन्तसेना । अज्ज कदत्थम्हि (३७) ।

645

शर्विलकः । वसन्तसेनामवगुण्ठय चारुदत्तं प्रति । आर्ये,
किमस्य भिक्षोः क्रियताम् ।

चारुदत्तः । भिक्षो, किं तव बहुमतम् ।

भिक्षुः । इमं ईदिसं अणिसत्तणं पेक्खिअ दिउणे मे
पव्वज्जाए बहुमाणे शंनुत्ते (३८) ।

650

वस०-(३७) आर्ये कृतार्थास्मि ।

शर्वि०- वसन्तसेनामवगुण्ठयेति प्रायारकेण वसन्तसेनामाच्छा-
द्येत्यर्थः । निर्मोकमिव वेद्यात्वं व्यत्रच्छिद्य वर्णान्तरेणेव वधूप-
दाभिधेयत्वेन वसन्तसेनाभुजंगीमलं चकारेति भावः । अस्य भिक्षोः
प्रागुक्तस्य संवाहकनाम्नो भिक्षुभूतस्येत्यर्थः ।

भिक्षुः- (३८) इदमीदृशम्(?) । अणिसत्तणमनित्यत्वम् । प्रिश्य
द्विगुणतरो मम प्रथम्याया(यां) बहुमानः संवृत्तः । इदमीदृशमनित्य-
त्वं क्व राजा पालकः शकारस्तत्कृतो वसन्तसेनाचारुदत्तादीनां
वधः ? । क्व चायमार्यक आभीरः क्षणादेव भूमिदेवः श्रीमहाराज-
क्षेत्र्यत्रिधमित्यर्थः ।

१ संयु० AB (bc) D, संयु० FG. २ ०सेनावगु० ? AB (bc). ३ om. B B (a).
४ इदिसं AB (c); ईदिसं B (a) D; ईदिसं B (b); इदिसं B (d). ५ दिउणरत्ते AB
(bc) DEG; दिउणरत्ते del. रत्ते B (d). ६ पव्वज्जाय AB (abc); पव्वज्जा
B (d). ७ ०माणो K. ८ संनुत्ते AB (abc) CDJ; संनुत्ते B (d); संनुत्ते K.

- 610 विदूषकः । सावेगम् । समीहिदसिद्धिए पञ्चनेण वग्णो
काद्वो । अतो भोदीए अहं अंगणी होमि (२८) ।
धूता । कथं पञ्चादिद्वहि दुवेहिं । आलकमालिङ्गण । जाद, तुमं
व्व पञ्जवद्वावेहि अत्ताणं अग्हाणं तिलोदअदानाअ ।
किं मणोरहेहिं । सनि.व्याप्तम् । ण हु अञ्जउत्तो तुमं पञ्जवद्वाविस्स-

- 615 दि (२९) ।
चारुदत्तः । आरुण्यं सरसोपमत्वं । अहमेव पर्यवस्थापयामि वाञ्छितम् ।
इति बालकं वाहुभ्यामुत्थाप्य वक्षसालिङ्गति ।
धूता । विलोक्या अग्ग्हे । अञ्जउत्तस्स उज्जेव सरसञ्जोभो।
निरूप्य सरसम् । दिट्ठिभा अञ्जउत्तो उज्जेव एसो । पियं मे

- 620 मे (३०) ।
बालकः । विलोक्य सरसम् । अग्ग्ो । अञ्जउत्तो मं परिस्सजदि।
अञ्जए, वट्टवीअसि । अञ्जउत्तो उज्जेव मं पञ्जवद्वावेदि (३१) । एते
प्रत्यालिङ्गति ।

विदू०— (२८) समीहितसिद्धये पञ्चनेन ब्राह्मणोपतः कर्तव्यः ।
अतो भवत्या अहमपणीर्भवामि ।

धूता— (२९) कथं प्रत्यादिष्टास्मि ह्यभ्याम् । जात, त्वमेव
पञ्जवद्वावेहि पर्यवस्थापयात्मानमस्माकं तिलोदकदानाय । अतिशान्-
न्त(?) किं मनोरथैः । न त्वत्कार्यपुत्रस्त्रां पर्यवस्थापयिष्यति ।

धूता— (३०) आश्चर्यम् । गार्ग्यपुत्रस्यैव (स्येव) सरस-
योगः । दिट्ठकार्यपुत्र स्यैवः । प्रियं मे प्रियं मे ।

बालकः— (३१) आश्चर्यम् । पिता मां परिस्सजति (ने) । अर्धे,
वर्षसे । जनक एव मां पर्यवस्थापयति ।

१. समीहिद० AB (c), समीहिद DFH, २ उज्जेव B (b), ३ आगणी १
कट्टि D G ४ वक्षसादिभि B (b) ५ पञ्जवद्वावेहि AB (c) ६ पञ्जवद्वावेहि B (b) ७
पञ्जवद्वावेहि ८ अत्ताणं G ९ पञ्जवद्वावेहि AB (c) DI, पञ्जवद्वावेहि
(c) B, b १० व्वत् B (b) G ११ Wilesojcech D १२ ०११ J १३ सरस
AB (c) १४ अञ्जउत्त AB (c), अञ्जउत्त B (b), अञ्जउत्त H, १५ सरसवद्वावेहि AB
अञ्जउत्त D, १६ वट्टवीअसि १७ पञ्जवद्वावेहि H, १८ अञ्जउत्त AB (c) DI १९ सरस
योग B (b) २० वट्टवीअसि P, २१ अञ्जउत्त B (c) D, २२ पञ्ज B (b) D, २३
पञ्जवद्वावेहि AB (c) DI, २४ वट्टवी B (b).

चारुदत्तः । धृतां प्रति ।

हा प्रेयसि प्रेयसि विद्यमाने
कोयं कठोरो व्यवसाय आसीत् ।

625

(अम्भोजिनीलोचनमुद्रणं किं
भानावनस्तंगमिते करोति ॥ ५८ ॥)

धृता । अज्ज उत्त, अदो ज्जेव्व सा अंचेनणेत्ति चुम्भीअदि (३२)।

विदूषकः । दृष्ट्वा सदर्शम् । ही ही भो' पदेहिं ज्जेव्व अच्छीहिं पिअ- 630
वभस्तो पेक्खीअदि । अहो सदीए पहावो जेहो जलणपवेशव्व-
साएण ज्जेव्व पिअसमागमं पाविदा । चारुदत्तं प्रति । जेदु जेदु पिअ-
वभस्तो (३३) ।

चारुदत्तः । एहि मैत्रेय । इत्यालिङ्गति ।

चेटी । अहो संविधानम् । अज्ज वन्दामि (३४) । इति चारुदत्तस्य 635
पाठो. पठति ।

चारुदत्तः । पृष्ठे करं दत्त्वा । रंदिनिके, उत्तिष्ठ । इत्युत्थापयति ।

चारु०-हा प्रेयसीति । प्रेयसीति. प्रथमं-संबोधनम्-। द्वितीयं
सुप्तम्यन्तम् । लोचनमुद्रणमिति मुकुलीभावं लक्षयति । [इन्द्रवज्रा
छन्दः ॥५८ ॥

धृता-- (३२) आर्यपुत्र, अत एव साचेतनेति चुम्ब्यते ।

विदू०- (३३) आश्चर्यम् । एताभ्यामेवाक्षिभ्यां प्रियवयस्यः
प्रेक्ष्यते । अहो सत्यैः प्रभावो यतो ज्वलनप्रवेशव्यवसायेनैव प्रिय-
समागमं प्रापिता । जयतु जयतु प्रियवयस्यः ।

चेटी- (३४) अहो संविधानम् । समीचीनं विधानं घटनम-

१ अंचेनणेत्ति AB (c) DG. २ टष्ठीअदि (=उच्यते) G. ३ Om. AB (c) DF.
४ भो - AB (c) DF. ५ पदे ज्जेव्व B (b). ६ नियं B! (b). ७ Om. DH.
८ अलनं C. ९ संविधानं अज्ज B (b). १० उत्थापयति B (b).

चारुदत्तः । सखे दृढोस्य निश्चयः । तत्पृथिव्यां सर्व-
विहारेषु कुलपतिरयं क्रियताम् ।

शर्विलकः । यथाह आर्यः ।

भिक्षुः । प्रियं नः प्रियम् ।

655 वसन्तसेना । सम्पदं जीवाविदम्हि (३९) ।

शर्विलकः । स्थावरकस्य किं क्रियताम् ।

चारुदत्तः । सुवृत्तोयमदासो भवतु । ते चाण्डालाः
सर्वचाण्डालानामधिपतयो भवन्तु । चन्दनकस्य पृथिव्यादण्ड-
पालकता भवतु । तस्य राष्ट्रियश्यालस्य यथैव क्रिया पूर्वं
660 वर्त्तमानो तथैवास्तु ।

चारु०—अस्य भिक्षोः निश्चयो निखिलं जगदिदमनित्यमिति वैरा-
ग्यलक्षणो निर्णयः । सर्वेषु विहारेषु सौगतदेवालयेषु । 'विहारो नास्तिका-
लये' इति कोशः । कुलपतिरध्यक्षः । सर्वस्वामीत्यर्थः । कुलं गृहम् ।

वस०— (३९) साम्प्रतं जीवनसाफल्यं प्रापितास्मीत्यर्थः ।
दशभिः शुवर्णैर्मौचितेन निष्क्रीतेनेव संवादकेन निर्वेदाद्भिक्षुभूतेन
वसन्तसेना सलिलसेचनादिना जीवद्वयस्थां प्रापितेति महानुपकार
आसीत् । इदानीं सकलविहारकुलपतित्वाधिकारवितरणेन प्रत्यु-
पकारप्रतीकार आसीदिति 'सम्पदं जीवाविदम्हि' इत्यस्याशयः ।

[चारु०]—सुवृत्तः सदाचानेयमदासो भवतु । इतः परं कस्या-
पि दास्यं नानुभवस्वित्यर्थः । पृथिवीदण्डपालता । पृथिव्यां पृथिव्या
या यो दण्डः शासनं तं पालयतीति पृथिवीदण्डपालस्तस्य भावः ।
सर्वपृथिव्यां कोष्ठपालाधिकारो भवतिरत्यर्थः । दण्डपाल एव माम-

१ कुलपतिपुत्र B (d) २ om AB (bc) DEI ; निश्चयं प्रियं नः, h ३ Whole
speech om AB (c) DK. ४ तद्वदे B (b) ५ अर्थः B (a) ६ om D'
७ सुवृत्त अदासो AB B (bc) CDEGJ, सुवृत्त अदास B (a), ननु B (d), ननु B
& ca K. ८ चन्दनः AB (c) CDJ ९ तथैव B B (a) १० पालकी AB (c)
CDJ. ११ वर्त्तमान CJ.

शार्ङ्गिलकः । एवम् । यथाह आर्यः । पश्यैनं मुञ्च मुञ्च ।
व्यापादयामि ।

चारुदत्तः । अभयं शरणागतस्य । 'शत्रुः कृतापराधः'
इत्यादि पठति ।

शार्ङ्गिलकः । तदुच्यतां किं ते भूयः प्रियं करोमि ।

665

कूटक (?) इति नागरिक इति चाभिधीयते । स्फुटं चेदं दशकुमारा-
दौ । तस्यैत्यादि । तस्य राजदयालस्य शकारस्य पूर्वं तद्गणिनीपतेः
पालकस्य राज्ञो राज्य इत्यर्थः । यथैव वर्तमाना क्रिया तथैवा-
स्त्वित्यन्वयः । क्रिया दानादानसंमानक्षानवसनभोजनाङ्गनाथैश्व-
र्योपभोगलक्षणः सर्वव्यापार इत्यर्थः । सज्जनशिरोमणिना चारुदत्ते-
नानिशौण्डीर्यादेवमभिहितेपि शार्ङ्गिलकेन पूर्वं यथैव वर्तमाना
क्रियेत्यादेर्मारणरूपा क्रिया बुद्धेति तथैवाशयेन परमोत्साहेन शार्ङ्ग-
लकः प्राह । पश्यैनमिति ।

शार्ङ्गि०—एनं शकारं मुञ्च मुञ्च । एनमहं व्यापादयामि ।
स्वयं मारयामीति पश्य स्वमिति कथनेन समुधीयते परमोत्साहः ।

चारु०— 'शत्रुः कृतापराधः शरणमुपेत्य पादयोः पतितः ।
शस्त्रेण न हन्तव्य उपकारहतस्तु कर्तव्यः' इत्यार्या (पृ० ४७९
श्लो० ५९) स्मर्तव्यानुपदमेवोक्ता । आशीराशिशंसनलक्षणां (?)
मन्यसुमार्तिं मन्यकारस्तावदवतारयति ।

शार्ङ्गि०—तदुच्यतां किं ते भूयः प्रियं करोमीति । ते चारुदत्तस्य ।

चिदमनेकधा प्रियं कृतम् । भूयः पुनः किं करोमि प्रिय-

परमेनं पठति शार्ङ्गि० om : AB (c) DF; पश्येनं B (b) G; परमेनं J.
१ Once B (d) K. २ इति पुनः B. ४ उपकरोमि B (a).

चारुदत्तः । अतः परमपि प्रियमस्ति ।

लब्धा चारिद्र्यशुद्धिश्चरणनिपतितः शत्रुरप्येष मुक्तः

प्रोत्खातारातिमूलः प्रियसुहृद्चलामार्यकः शास्ति राजा ।

प्राप्ता भूयः प्रियेयं, प्रियसुहृदि भवान्सङ्गतो मे वयस्यो

670

लभ्यं किं चातिरिक्तं यदपरमधुना प्रार्थयेहं भवन्तम् ॥९९॥

मिति प्रथेन वीररमस्थायिभावस्य परमोत्साहस्य परमाविभार्यः-
(भावः) प्रतीतिपथमवतरतीति साक्षिणः सहृदयाः ।

स्त्रीयभाग्यप्रियवयस्यप्रतापप्रभावसंपादितां प्रियपरंपरां चारुदत्तः
प्राह । लब्धेति । जग्धरा छन्दः । चरित्रमेव चारिद्र्यम् । स्वार्थे
प्यञ् । वसन्तसेनामारणापवादादिरूपस्य चारिद्र्यस्य शुद्धिरित्यर्थः ।
एष राजदयालुः शकारः संस्थाननामकः शत्रुरपि मामिदानीमेव
शातयन्वातयन्नपि मुक्तः । कुतः । यतश्चरणयोर्निपतितोतो मुक्त
इत्यर्थः । प्रोत्खातमरातीनां शत्रूणां मूलं येन स तथा । एतेनारा-
तिर्वंशाश्रुरपुनहृदयारम्भगन्धोप्यपास्तः । अस्मदादीनां प्रियस(सु)हृदा-
र्यक_आभीरः पूर्वोक्तो राजा भूत्वेति शेषः । अचलां भूमिं शास्ति ।
दुष्टनिग्रहसहितः शिष्टानुग्रहः शासनम् । प्रिये सुहृदि मित्रे मयि चा-
रुदत्ते इयं प्रिया वसन्तसेना भूयः पुनः प्राप्ता संगतेत्यर्थः । भ-
वान् शार्दूलको मे मम वयस्यः संगतो मिलितः । अपूर्वलाभवदिति
भावः । नुर्यः पादः स्पष्टः । भवन्तं शार्दूलकम् ॥९९॥

१ परं प्रिय० BDEF; परप्रिय० B (a) G; परमस्ति प्रियम् K. २ रिष्ण
om. चा? B (a); चारिद्र्यं J. ३ शुद्धि B (d). ४ °द्वला० B (a); दशमी०
B (d) E. ५ सुहृदभा० I B (d). ६ सङ्गतो B (b). ७ न परयो- AB
(c) F. ८ लभ्यं AB (c) DE, वयस्यं B (d). ९ चातिरिक्तं B (d); अर्क
om: G.

कांश्चित्तुच्छयति प्रपूरयति वा कांश्चिन्नयत्युन्नतिं

कांश्चिर्षातविधौ करोति च पुनः कांश्चिन्नयत्याकुलान् ।

अन्योन्यं प्रतिपक्षसंहतिमिमां लोकस्थितिं बोधय-

न्नेप क्रीडति कूपयन्त्रघटिकान्यायप्रसक्तो विधिः ॥६०॥

तथापीदमस्तु ।

675

क्षीरिण्यः सन्तु गावो, भवतु वसुमती सर्वसम्पन्नसस्या

पर्जन्यः कालवर्षी सकलजनमनोनन्दिनो वान्तु वाताः ।

सकलमन्यार्थं निगमयन्नप्रस्तुतप्रशंसालंकारेण प्राह । कांश्चिदिति ।

तुच्छयति तुच्छान्करोति । अन्योन्यं प्रतिपक्षाणां बाध्यबाधकानां

विद्धानामित्यर्थः । धनित्वनिर्धनत्वराजस्वरङ्गत्वादीनां संहतिः समूहो

प्रस्यामीदृशीं संहतिल्यामिति वा लोकस्थितिं लोकव्यवहारम् ।

उत्पत्तिस्थितिप्रलया इति क्रमात् । विधिर्देवम् । कूपे यन्त्रं घटीयन्त्रम् ।

त्र घटिकाः स्वल्पा घटास्तासां न्याये प्रसक्तः । घटीयन्त्रे चलति

घटिकाश्च मालायां क्रमादुचनीनभावे जलमानयन्ति त्यजति(न्ति) यथा

तथा विधिरपि, स्वक्रमायातमधनत्वसधनत्वादिकमनुभावयतीत्यर्थः ।

[शार्दूलविक्रीडितं छन्दः ॥ ६९ ॥]

भाशीरात्मकं भरतवाक्यम् । क्षीरिण्य इति । उक्तं [५९ पद्ये]

छन्दः । क्षीरशीलाः । ताच्छील्ये णिनिः । गावः सन्तु । गवां सकीर्त्तनं

शकुनरूपमिति ज्ञेयम् । तत्रापि हव्यकव्यक्रियाभि(नि)शनं क्षीरवस्त्रेन

त्वधिकं बोध्यम् । भूः सर्वं संपन्नं सस्ये यस्यां सा भवतु । पर्ज-

न्यो मेघः स्वसमयवर्षी भवतु । अनिलाः कोमलाः वान्तु गच्छन्तु ।

१ Is preceded by स्वगतम् B (d) EGK. २ ह्यपति AB (c) DF; तुन्यपति B (b); ३ तेषपति G; ४ सुस्तपति K. ५ om. K. ६ पान° B (a) ७ प्रतिशब् ? B (b). ८ Preceded by प्रकाशं B (a) G; तथा इद° B (b). ९ तर्वात्र B (a). c ° इत्या J.

मोदन्तां जन्मभाजः, सततमभिमता ब्राह्मणाः सन्तु सन्तः
श्रीमन्तः, पान्तु पृथ्वीं प्रशमितरिपवो धर्मनिष्ठाश्च भूपाः ॥६१॥

680

इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।

संहारो नाम दशमोऽङ्कः ।

॥ समाप्तोऽयं ग्रन्थः ॥

न तु झञ्झावाताः । जन्मिनः सदा मोदन्ताम् । अभिमता हिजाः
सन्तधान्ये श्रीमन्तः सन्तु । शान्तं (न्त) शत्रवो भूया(पा) अ ।
धर्मे निष्ठा भक्तिर्येषां तादृशा भूत्वा पृथ्वीं पान्त्विति प्रकृतसर्वप्रव-
न्धार्थसंवलितेयमाशीरिति शिवम् ॥६१॥

इति श्रीमृच्छकटिक(क)प्रकरणव्याख्यायां सुवर्णालंकरणाख्यायां
संहारो नाम दशमोऽङ्कः समाप्तमभजत् । संपूर्णं चेदं मृच्छकटिकप्रक-
रणविवरणं सुवर्णालंकरणं नाम ॥ शुभं भूयात् ॥ संवत् १८७८
मिति आश्विन कृष्ण १० ॥

१ पृथ्वां प्रशमित del. marg. सर्वात्र प्रतिहत B (d). २ नशनिष्ठा DF. ३ इति मृ-
च्छकटिकाया सहा० B; इति मृच्छकटिकप्रकरणे सहा० D, संहारो० F. ४ समाप्तं चेदं
मृच्छकटिका BIG, ends with शुभमस्तु B.

पृथ्वीधरकृता टीका ।

उपोद्घातः ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ शंभुपीप्रौढजीवातुर्विद्युतिर्मृच्छकटिके । पृथ्वीधरै-
श्विकीर्णद्विर्गणेशो गण्यते गुहः ॥१॥ तथा । बालानां सुखबोधाय गुरु-
णां वचनं शुभम् । लिख्यते गहनेष्वत्र हेरम्भावनर्तिसिधिरः ॥२॥ प्रकरणं
चेदम् । तस्य च लक्षणम् । 'यत्र कविरात्मबुद्ध्या वस्तुशरीरं च नायकं
चैव । विरचयति समुत्पाद्य तज्ज्ञेयं प्रकरणं नाम ॥ १ ॥ चतस्रो वृत्तयः
पञ्चसंयथोष्टरसादयः । प्रकरणतो नाटकं विहाय नृपनायकम् (?) ॥ २ ॥'
आदिशब्दात्पेङ्गसादिग्रहणम् । नाटकादौ बहुप्रकारप्राकृतप्रपञ्चेषु चतस्र
एव भाषाः प्रयुज्यन्ते—शौरसेन्यवन्तिकाप्राच्यामागध्यः । अपभ्रंशप्रपञ्चेषु
चतस्र एव भाषाः प्रयुज्यन्ते—शकारोच्चाण्डालीशावरीढकदेशीया (?) ।
मृच्छकटिके तु शवरपात्राभावाच्छायते नास्ति । प्राकृते—'मागध्यव-
न्तिजा प्राच्या शौरसेन्यध्रमागधी । बाल्हीका दाक्षिणात्या च सप्त भाषाः
प्रकीर्तिताः ॥' महारौप्यादयः काव्य एव प्रयुज्यन्ते । अपभ्रंशे—'शकारा-
भीरचाण्डालशवद्राविडोङ्गजाः । हीना वनेचराणां च विभाषाः सप्त
कीर्तिताः ॥' विविधा भाषा विभाषाः । हीनपात्रप्रयोज्यत्वाद्धीनाः । व-
नेचराणां चेति ढक्कभाषासंग्रहः । तत्रास्मिन्प्रकरणे प्राकृतपाठकेषु सूत्र-
धारो नटी रदनिका वसन्तसेना तन्माता चेटी कर्णपूरक चा(श्वा)रुदत्त-
ब्राह्मणी शोधनकः श्रेष्ठी एते एकादश (?) शौरसेनी भाषापाठकाः । सूत्रधा-
रोष्वत्र प्राकृती । कार्यवशादिति वक्ष्यते । अवन्तिभाषापाठकौ वीरकच-
न्दनकौ । प्राच्यभाषापाठको विदूषकः । 'संघाहकः शकारवसन्तसेनाचा-
रुदत्तानां चेटकत्रितयं भिक्षुश्चाख्यरुदत्तदौरकः' । एते पणमागधीपाठकाः ।

१ मृच्छकटिकप्रकरणे यदर्थे पदं किञ्चित् । विवृतिस्तस्य स्वधिया कियते साक्षिर्वतो-
कनीयैषा ॥ १ ॥ प्रकरणं चेदम् &c. E. F. G. २ विवृतिम् B C. ३ corr. का-
टिके; erased A; कटके B, कटके C. ४ पृथ्वीधरेः B. ५ गण्यते A B; गुरायते
C. ६ बालाजी BC. ७ हेरम्भावन B. ८ निसिधिरः C. ९ तथा च तल्लक्षणं E F
G. १० B प्रकरणत्वात्प्रसिद्धनायकं विहाय कल्पितवागैरनायकम् । विविधाभाषा रसाः
नाटकादौ E F G. ११ छरह इत्यादि B; छरह् इत्यादि C. १२ भाषावन्तिका E J.
१३ ढक्कदेशीया A B ढक्क C. G. H. १४ मागध्यवन्तिका BC. १५ सप्तभाषाः B.
१६ 'राह्यदय.. १७ 'डोण्डजाः B 'डोण्डजाः C. १८ विभाषा BC. १९ हीना BC.
२० पतन्माता A. २१ वेडी B C. २२ शौरसेनी B C. २३ हाटकः B; दाटकः C.

अपभ्रंशपाठकेषु शकारीभाषापाठको राष्ट्रियः । चण्डालीभाषापाठको चण्डालौ । ढंकारभाषापाठको माथुरद्यूतकरो । तथा—“शौरसेन्यवन्तिजा प्राच्या” एतासु दन्त्यसंकारस्ता । तत्रावन्तिजा रेफवती लोकोक्तिबहुला । प्राच्या स्वार्थिकककारप्राया । मागधी तालव्यशकारवती । शकारीचाण्डाल्योस्तालव्यशकारता । रेफस्य च लकारता । वकारप्राया ढंकारविभाषा । संस्कृतप्रायत्वे दन्त्यतालव्यसशकारद्वययुक्ता च । ‘अपार्थमक्रमं व्यर्थं पुनरुक्तं हतोपमम् । लोकन्यायविहङ्गं च शकारवचनं विदुः ॥’ अपार्थं निरर्थकम् । व्यर्थं विरुद्धार्थम् । यद्वा । निश्चितानन्वयं पदजातं वाच्यजातं चापार्थकम् । व्यर्थं निरर्थकमेव । हतोपमं दैवाहतोपमम् । ‘शकारप्रायभाषित्वाच्छकारो राष्ट्रियः स्मृतः । एकविधो विटश्चान्यो हास्यकृच्च विदूषकः ॥’ स्वार्थिकः ककारः सर्वत्र । द्विवचनं चतुर्थीविभक्तिश्च नाल्लयेव । द्वित्वे तु बहुवचनम् । चतुर्थर्थे पठ्ठी । परस्मैपदात्मनेपदविपर्ययः । पूर्वनिपातानियमश्च । बहुलं छन्दसो निर्दानमप्रसिद्धच्छन्दोज्ञानार्थम् । पाठविप्लवनिरासार्थं च ॥

प्रथमोङ्कः ।

पर्यङ्केत्यादि । पर्यङ्कः पर्यस्तिका । तस्य बन्धनेन द्विगुणितो यो भुजङ्गस्तस्य सम्बन्धेन स्यामितं जानु यस्य । आत्मनि शरीर एवोपरतं करणमिन्द्रियं यथा स्यादेवं तत्त्वदृष्टयानारोपितज्ञानेन शून्यक्षणे निराकारलोचने घटितोत्पन्नसंबद्धो यो लयस्तत्प्रवणताविशेषस्तेन ब्रह्मणि परमे रूप आसक्तः समाधिध्यानमीशस्य वो युष्मान् रक्षतु ॥ १ ॥ आर्थाः न्मान्यान मिथ्यानभ्यस्तबहुशाखान् । चारुदत्तपुत्ररोहसेनक्रीडनार्थं पंष्टेङ्के उक्तं मृच्छकटिकमत्रास्ति । ‘अत ईनि ठनौ’ इति ठन् । मृद. शकटिकास्मिन्निति वा बहुव्रीहि । द्विजमुख्यतमः क्षत्रजातिश्रेष्ठः । ‘त्रयो वर्णा द्विजातयः’ इति स्मृतेः क्षत्रियेपि द्विजप्रयोगः ॥ ३ ॥ धेशोत्र कात्स्न्येन वेद्यात्तत्र भवा विद्यमाना । अध्यात्मादित्वाहक् । यद्वा वेशो अग्निनिवेनेन कृतम् । कलां चतुःपट्टिकलाप्रतिपादकं प्रबन्धम् । नायः शताब्दमग्निं प्रविष्ट इति जातकादि-

३ ढंकार or ढंकार भाषा A B G H, ढंकार C.
रेफलकारवती corr marg. B. ७ ढंकार
C. ९ युक्ता च B C १० 'पार्थ' B.
: B. ११ om. F. १४ पाठ'...मार्थ om.
१५ प्रथमोङ्के B, प्रथमेक C. १७ इत् ठनौ E F
पद-व marg. D. १९ Add marg 'यद्वा
E F G.

५०
५०
५०

गणितद्वारा ज्ञात्वा । आगामिसूत्रधारवचनापेक्षया 'अग्निं प्रविष्टः' इत्यादिभूतकालप्रत्ययो न विरुद्ध इति मर्मज्ञाः । अग्निप्रवेशोपि सर्वस्वारनामके यज्ञविशेषे । यथा शरम्भेन(ण) कृतस्तथा चोद्ध्वयम् ॥ ४ ॥ ककुद् चिह्नभूतं प्रवीणो वा । तथा चामरः । 'प्रावीण्ये राजलिङ्गे च वृषाङ्गे ककुद्दोस्त्रियाम्' इति । वारणो हस्तो ॥ ५ ॥ अवन्तिपुरी उज्जयिनी । अल्यां च तत्कृतौ । अवन्तीत्यादावस्तिद्वयानुपङ्गः ॥ ६ ॥ नयो नीतिस्तस्य प्रचारो व्यवहारस्तं नव(य)प्रचारं स्वाहित(तंEG)व्यवहारः (?) ॥ ७ ॥ चिरशून्यमिति कर्मधारयः । चिरं दीर्घः कालो निवृत्तिः समयः । शून्यमभिमतकार्यराहितम् । संमित्रस्य हि ससहायत्वेन कार्यनेप्पत्तेः । सदा पूर्ण इव समयोवभासते ॥८॥ (P. 6, L. 46) खडित्यव्यक्तानुकरणम् । सङ्गीतकेन चक्षुषी खटखटायते इत्यसंबद्धप्रलापेन भाविनः शकारासंबद्धभाषणस्य सूचनम् । प्रातराशः कल्यभोजनम् । कार्यवशात्प्रयोगवशाच्चेति । कार्यं बोध्यायाः स्त्रियो ज्ञातेति ज्ञानम् । यदुच्यते—'स्त्रीषु ना प्राकृतं यदेत्' इति सुकुमारत्वेन सुप्रयोगत्वं प्राकृतस्य । यदुक्तम्—'पुरिंसा सङ्गजप्ता पाउअगुम्भो वि होइ सुउमारो' । तथा पण्डित्तेः प्रबहणविपर्यासे वीरकचन्दनकयोः कलहे संप्रभागतवचनसंवरणार्थं भाषाव्यत्यासाच्चन्दनकस्य पाठः संस्कृतेन । तथा पञ्चमाङ्गे दुर्दिने कार्यवशाद्दसन्तसेनायाः श्लोकपाठः संस्कृतेन । चारुदत्तस्य दारिद्र्यवर्णनासूचनयोग्यप्राकृतपरिग्रहः(?) । यदाहुः—'कार्यतश्चोत्तमादीनां कार्यो भाषाव्यतिक्रमः' इति । एतत्सर्वमनेन सूचितमिति । (P. 7, L. 49) अविद् अविदेति निर्देह । कष्टं कष्टमित्यर्थः । 'अदृष्टाश्रुतसंप्राप्तावविदाविदभोः पदम्' इति च प्राञ्चः । मिलानाई इलानानि । हीमाणहे दिस्मये । किं नु खल्वस्माकं गृहेभ्यदिव संविधानकं वर्तते । आयामी दीर्घस्तद्गु(ण्डु)लप्रक्षालनजलप्रवाहो यत्र तादृशी रथ्या । लोहस्य कटाहो भाजनविशेषः । तत्परिवर्तनेन मार्जनेन । कृष्णसारा कृततिलकां । युवतीवद्भूमिपरिकं शोभते । कृष्णसारा भूमिरित्यनेन चतुर्याङ्गे भवनकोष्टकस्य विशेषसूचनम् । (P. 8, L. 50) सिणिङ्गगन्धेण स्निग्धगन्धेन । उद्दीविभन्ती विभ्र उद्दीप्यमानेव ।

१ बोधयम् F. २ प्रावीणो वा BC, प्रादीर्घम् वा D, प्राणं वा EFG marg. note प्रावीण्यमिति पुस्तकान्तरे इत्यनेन तस्य प्रवीण इत्यत्र तात्पर्यम् । मूलानुरोधत्वात् EG. ३ वारणास्तवत्कृता B; वारणा स्ववनम् कृतौ C. ४ 'रिपादेकदिनभ्यासायः सुपङ्गः' B C. ५ सन्मित्रस्य E F G. ६ यज्ञः पाठपाठायने B C. ७ याउअ गुम्भोइ सुकुमारो F. ८ सुउमारो E G. ९ सुवलयोवरणार्थं इति सुपङ्गुत्तरनाम्नानि मिलानाई & c EF G. १० युवतीव EF G. ११ कोरकरय B; कोषकरय C.

तर्किं पूर्वाजितं निधानं बहुसंख्यं धनमुत्पन्नं भवेत् । आदु अधवेत्यर्थः ।
अहमेव युभुक्षातोन्नमयम् । पाठान्तरे ओदनमयम् । जीवलोकं संसारं
पश्यामि । नास्ति किल प्रातराशोस्माकं गेहे । प्राणाधिकं प्राणेष्वधिकं
यथा स्यादेवम् । मं माम् । युभुक्षा वाधते । इह सर्वं नवं संविधात्कं
वर्तते । एका वर्णकं कस्तूर्यादिकं समालम्भनं पिनाष्टि । अपरा सुमनसं
पुष्पाणि ग्रन्नाति । इत्यनेनापि कोष्टकस्यैव सूचनम् । असिद्व्यमन्नरूपं
द्रव्यम् । (P. 10, L. 73) विभं घृतम् । अत्तव्यं रसाअणामिति ।

रसायनमस्तौत्येवं तव देवा आशासन्तामिति सान्दिग्धवाक्योपन्यासः ।
आर्य, अस्त्यापणे वणिग्वीथ्याम् । एवं तवाशा छेत्यति । अभावं च
गामिष्यसीत्यनेन वसन्तसेनायाः प्रवहणाविपर्यासमोटनयोः सूचनम् ।
(P. 11, L. 80) वरण्डो दीर्घकाष्ठं तस्य लभ्युकस्तत्रान्तनिबद्धो मृत्ति-
कास्थूणः । स हि द्रोण्यां पानीयोद्दारे दूरमुत्थाप्याधः पात्यते ।
केचिदाहुः । वरे (र?) ण्ड इष्टकागृह उन्नतीभूतो दीर्घो भित्तिप्रदेशस्तत्र
लभ्युकोवयवभूत इष्टकासंघः । सोपि हि संयोजनार्थं दूरमुत्थाप्यते ।
अनन्तरं निपतत्यपीति । मर्षतु मर्षत्यर्थः । परिहासः खल्वेव । उप-
वास उपवासरूपं व्रतमित्यर्थः । अधिकरणव्रजन्तोयम् । (P. 12, L. 89)
अहिरूभवदी णाम अभिरूपपतिर्नाम । पारलौकिक इत्यनेन पालकव्यु-
दासेन नायकान्तरलाभसूचनम् । ममकेरकेण मदीयेन । भत्तु (त्त EFG)
परिव्यएण भक्तपरिव्ययेनौदनव्ययेनेत्यर्थः । यद्वा । भर्तृपरित्यागेन पारलौ-
किको भर्त्तान्विष्यते । त्वमेव जन्मान्तरे भविष्यसीति । (P. 13, L. 97)
अयमुपवासः केन तवोपदिष्टः । आर्यस्यैव प्रियवयस्येन जूर्णवृद्धेन । आः
आक्षेपे । छय आदुत्या आकारान्तादेशे कृते जूर्णवृद्धा इति । एवं च दूआ
तीआ (अङ्क २, पृ० ९६, पं० १९, २०) इत्यादौ च योद्धव्यम् । कुपितेन राज्ञा
पालकेन कंषिजन्तं कल्प्यमानं छेद्यमानम् । वधूपक्षे कल्प्यमानं संस-
ज्यमानम् । कदा नु खलु त्वां प्रेक्षिष्यामि (?) । नववधूकेशहस्तमिव वा-
सितं सुगन्धम् । वज्जन्तमिति पाठे वध्यमानम् । अनेन संहाराङ्के चारु-
दत्तनिग्रहसूचनम् । (P. 13, L. 102) प्रसीदत्यर्थः । आर्यस्यैव पारलौकि-

१ From नास्ति... गेहे om. B C. २ सन्निधानकं E F G. ३ समालम्भनं
B C. ४ om. Here and place after -वास. एव घृत B C. ५ आशासनाम्
B C. ६ गामिष्यसीत्यर्थे F. ७ वरण्ड E F; रेण्ड corr एण्ड G. ८ अनन्तरं om. B
C F. ९ आ F G. १० दुष्प्या G. ११ दुआ E F. १२ कज्जन्तं छेद्यमानम्
B C. १३ कल्प्यमानं om. E F G. १४ वधू... उपमानम् om. E F G.
१५ कदाचन त्वां marg. D. १६ गुरन्धम् B C.

कोयमुपवासः । उष्टेहि उत्तिष्ठ । कथेहि कथय । एत्थ उचवासे अत्रो-
पवासे । केन कार्यम् । अम्हारिसज्जनजोग्गेण अस्मत्सदृशाद्ब्राह्मणेन
उचणिमन्तिदेण आ (उपनि!) मन्त्रितेन । अतो गच्छत्वार्था । अहमप्युप-
निमन्त्रयामि । (P. 14, L. 111) आणवेदि आज्ञापयति । ता त-
स्मात् । कथं कथम् । मप मया । ईदृश्यामुज्जयिन्यां समृद्धायामस्म-
त्सदृशो ब्राह्मणोन्वेपितव्यः । कोर्थः । यदा दुस्स्थिता भवन्ति ब्राह्मणा-
स्तदा चारणादीनामपि गृहे कुर्वन्ति भोजनम् । एष चारुदत्तस्य मित्रं
भैत्रेयः । इदो जेव्व इत एव । आगच्छति । भवत्विमंमुपनिमन्त्रयिष्ये ।
अद्य भैत्रेयास्माकं गृहे भोक्तुम् । अगणी अग्रणीः । प्रष्टोप्रगामोति
यावत् । 'अधिदी भोदु' इत्यापि पाठः । तत्रातिथी भव त्वमित्यर्थः (!) ।
भो । अण्णं अन्यम् । वंदणं ब्राह्मणम् । उचणिमन्तेदु उपनिमन्त्रयतु ।
भयान् । (P. 15, L. 118) वावडो व्यावृतः । अहमिदानीं कार्यान्तर-
व्यासक्तः । दाणिं इदानीम् । संपन्नं मृष्टम् । णिसवत्तं च । पितृणां
समुत्सृष्टं घृतादिसहिततण्डुलपूर्णपात्रम् । 'निस्त्राव' इति यस्य प्र-
सिद्धिः । णिसवत्तं निःसपत्नम् । थिपक्षत्यापरस्याभावादिति केचित् ।
आपि दाक्षिणापि ते भविष्याति । एकोपिः संभावतायामपरः समुच्चये । भो
दाणिं पंचादिष्टोसि इदानीं प्रत्यादिष्टोसि । को दाणिं क इदानीम् । ते
णिग्रन्थो निर्वन्थः । मं माम् । पदे पदे अणुबन्धेदु अनुरोद्धुम् । पचा-
दिष्टोसि प्रत्यादिष्टोसि । एदिणा अनेन । भोदु भवतु । अण्णं अन्यम् ।
वग्गणं ब्राह्मणम् । उचणिमन्तेमि उपनिमन्त्रयिष्ये । (P. 16, L. 127)
प्रस्तावनेयामुखसन्धिपर्यायः । यदुक्तम्— 'सूत्रधारेण सहिताः संलापं
यत्र कुर्वते । नटी विदूषको वापि पारिपार्थिक एव वा ॥ आमुखं नाम
तस्थैव सैव प्रस्तावना मता ॥' प्राचारः प्रच्छदपटः । अथवा मयापि
भैत्रेयेन(ण) परस्य । आमन्तणाइं आमन्त्रणकानि । पच्छिद्वच्चाइं समी-
हितध्यानि । थो नामाहं तत्रभवतश्चारुदत्तस्य समृद्ध्याहोरात्रप्रयत्न-
सिद्धैरुद्धारसुगभिगन्धिभिर्मौदकैरेवाशितस्तृप्तः । (P. 17, L. 133)
मल्लकशतपरिवृतः । मल्लकः पात्रविशेषः पत्रपुटो वा । दौना इति प्र-
सिद्धो विदूषकपक्षे । चित्रकरपक्षे वाणिकापात्रं मल्लकः । अभ्यन्तरचतुः

१ उष्टेहि B C. २ त्विमं निमन्त्र° E F G. ३ अतिथी E G. ४ वयाणी B G.
५ णा कापि E F G. ६ पचादिष्टोसि B. C; पचादिष्टोसि E F G. ७ अनुरोद्धु-
मित्यर्थे B. ८ णादिशो हि E. ९ पार्थिक B C. १० गत्व कं and कं E F G.
११ गन्वर्कः F G.

शालाद्वारे उपविष्टः । चित्रकर इव लिङ्गिञ्ज लिङ्गिञ्ज स्पृष्ट्वा स्पृष्ट्वाङ्गुल्य-
 प्रैरपनयामि न भक्षयामि । अत्यन्तं वृत्तत्वादित्यर्थः । चित्रकरोप्यङ्गुली-
 संस्थितलेखनिकया वर्णिकाभाण्डं स्पृष्ट्वा स्पृष्ट्वापनयति विक्षिपति ।
 अन्यथा वर्णिकाचिन्दुपातः स्यादिति । नवयद्भवपभ इव रोमन्थायमान-
 स्तिष्ठामि । 'आपणे नगरचत्वरवृपभ' इवेति पाठान्तरेपि व्याख्या । वर्णि-
 इदानीम् । दालिद्दाण दारिद्र्यतया । यत्र कुत्रापि चरित्वा गृहपारावत इव
 घासनिमित्तं शयनार्थमध्रागच्छामि । एसो एपः । जूर्णवृद्धेन (P. 17,
 L. 138) जातीकुसुमवासितोनुप्रेषितः प्रावारकः । सिद्धीकददेवक-
 ल्जस्स निष्पादितदेवकार्यस्य । पाठान्तरे तु । पष्ठीव्रतकृतदेवकार्यस्ये-
 त्यर्थः । आर्थचारुदत्तस्योपनेतव्यः । तद्यावत्पश्यामि । गृहदेवतानां
 वर्लि हरन्नित एवाभिगच्छति । वर्लि पूजाम् । (P. 19, L. 145)
 यासामिति । फीटमुखात्वादितो बीजाञ्जलिः पतति । विरूढा उप-
 चितास्नृणाङ्गुरा यासु ॥ ९ ॥ स्वास्ति भवते । वर्धतां भवान् । किमिदं
 चिन्त्यते ॥ सुखमित्यादि । दुःखान्यनुभूय सुखं शोभते । न तु सुखम-
 नुभूय दुःखमिति तात्पर्यम् । स मृत एव जीवति । शरीरेण धृतः
 शरीरेण वेष्टितश्चर्मभस्त्रावदित्यर्थः ॥ १० ॥ मरणादो मरणात् । दालिद्दादो
 दारिद्र्यात् । कदरं कतरत् । रोचते । (P. 21, L. 168) दारिद्र्या-
 दिति । अल्पसमयदुःखदत्वान्मरणमल्पक्लेशम् । बहुसमयव्यापित्वादा-
 काद्दक्षितापगमाद्दारिद्र्यमनन्तकदुःखम् ॥ ११ ॥ संतप्पिदेण संतप्तेन ।
 प्रणयिजनसंक्रामितविभवस्य सुरजनपीतशेषस्य प्रतिपञ्चन्द्रस्येव परि-
 क्षयोपि तेधिकतरं रमणीयः । यद्यसद्वयथेनार्थाः स्वदोषेण नाश्यन्ते
 तदा संताप- कियते । तव तु न तथेति भावः ॥ (P. 21, L. 174)
 एतदिति । क्षीणार्थमिति कृत्वास्मद्द्वैतमतिथयः संत्यजन्ति । एतन्मां
 दहति । प्रेणयी जन(ः)स्निग्धवान्धवोर्था च । कालात्यये मदसमयाप-
 गमे धनलाभसमयापगमे च ॥ १२ ॥ पदे खु एते सल्ले । दासीपुत्रा
 अर्थरूपात्तराशाः । घरटा वीरणी इति ख्याता । ततस्त्रस्ता अरण्ये

१ शालाद्वारे E. F. G. २ लिङ्गिञ्ज once. ३ इव B, C. E F G. ४ तर्क्ये B;
 तर्क्यामि C. ५ नत्रापि B, C. ६ कागमिष्यामि P. ७ निःपादित B C. ८ अन्तर्भूय
 B ८ शरीरवेष्टितः B C E F G. ९ प्रीतः अन्य° B C. १० दुःखरात् B C.
 ११ अनन्तदुःखम् B C. १२ गैह G. १३ पणवी .. धीं च om. C.

गोपालपुत्रका इव यत्र यत्र न खाद्यन्ते उपभुज्यन्ते तत्र यान्ति ॥
 (P. 22, L. 182) सत्यमिति । विभवनाशकृता ममचिन्ता नास्ति ।
 कथमित्यत आह । भाग्यक्रमेण लब्धव्यक्रमेण । धनानि भवन्ति । तर्हि
 चिन्ता कुत इत्यत आह । एतत्तु मां दहति यत्रपृथनाश्रयस्य मम सौ-
 हृदादापि मैत्रीतोपि जनाः शिथिलीभवन्ति । अर्थशून्येन समं प्रयोजना-
 माधानमैत्रीमपि न केपि कुर्वते ॥ (P. 22, L. 187) दारिद्र्यादिति ।
 लज्जां गच्छति । आकाङ्क्षितासामर्थ्यात् । यदा लज्जा गता तदा ते-
 जसः प्रभ्रष्टो भवति । यावत्तावत्कारणात् । तेजःशून्यः परिभ्रूयते ।
 भयाभावात् । परिभवाग्निर्वेदं गच्छति । मानश्लानेः । ततः शुचमेति ।
 वृथा जीवनमिति । ततस्त्यज्यते बुद्ध्या । निर्बुद्धिः क्षयं गच्छति । तदु-
 क्तम् — 'बुद्धिनाशात्प्रणश्यति' इति । अत एव सर्वासामापदां स्थानमि-
 त्युपसंहरति ॥ १४ ॥ कल्लवत्तत्रं प्रातराशः । एतद्रूपत्वे चार्थस्य तत्र हू
 (Orट्ट) पद्रव्यत्वाज्जानन्तरानवगाहितत्वाच्च तद्विस्मृत्य धर्मचिन्ताः सा-
 धवो भवन्तीत्याशयः ॥ (P. 23, L. 194) निवास इति ।
 चिन्ताया निवासः । कथं मम निर्वाहः स्यादित्येवंरूपायाः । परस्य
 परिभव इति पृष्टीसमासः । कर्मधारयो वा । एतच्चाविश्वसनीयतया
 निर्धनानां क्षेयम् । जुगुप्सा मित्राणामिति । प्रत्युपकारासमर्थत्वात् ।
 स्वजनानां धनभूनाम् । जनानामन्येषामुदासीनानाम् । करणं कृतिः ।
 कर्त्तरि करणे वा ल्युट् । भवति चेति चकारो हेतौ । वनागमने फलप्रप-
 रिभवो हेतुः ॥ १५ ॥ न गमिष्यामि । एवं पूज्यमाना अपि देवा न फलं
 दर्शयन्ति । तत्को गुणोचितेषु देवेषु । नित्योयं विधिः । अकरणे, प्रत्यचा-
 यात् । तुष्यन्ति परलोकमुत्कृष्टं प्रयच्छन्ति । यतः श्राद्धरुदतिधि-
 प्रियो गृहस्थोपि मुच्यत इति भावः ॥ १६ ॥ (P. 25, L. 209)
 अन्यः कोपि प्रयुज्यताम् । मम सर्वमेव विपरीतमुपनमति । आदर्शगता
 छायेव । आदर्शस्य प्रतिविम्बे धामो भागो दक्षिणे दृश्यते । दक्षिणश्च
 धाम इति यस्तुगतिः । अन्यैतस्यां प्रदेशोपवेलायामत्र राजमार्गे गणिका
 धिटाश्चेदा राजपट्टभाः संवसन्ति । एतेन विटादीनां प्रवेशं सूचयति ।
 'नासूचितस्य प्रवेशः' इति । मण्डूकलुब्धस्यैव कालसर्पस्य मुखापतितो

१ इव अर्थः B C. २ लब्धव्यक्रमेण om. E F. ३ शिथिला P. ४ करणात्
 E F G. ५ तर्हिवाह' B; तर्हिवाह' C; तर्हिवाह' E F O. ६ न भवन्ती' B C.

मूषिक इव वध्यो भविष्यामि । (P. 26, L. 221) विशदो संवरण-
 लाघवगुणान्वितौ । पट्ट इति यावत् । उद्विग्नचञ्चलकटाक्षरूपेण निस्सृष्टा
 दृष्टिर्यथा सा तथा । अनुसारोत्तुगमनम् । व्याधेन यदनुगमनं तेन प्रस्ता
 मृगीवं ॥ १७ ॥ शकारभाषायां चवर्गशिरस्थितोन्तस्थो यकारो लेख्यः ।
 'पूस्पृष्टा तालव्य' इति वचनात् । स च संयोगः प्रयत्नलाघवात्पूर्वस्य गु
 र्वत्वं करोति । चिच्छ्रुतिष्ठ ॥ (P. 26, L. 226) किं यासीत्यादि ।
 घसन्ततिलकचउन्दसा श्लोकः । प्रस्वलन्ती । प्रस्वलनं निस्स्रोभतादी
 गतिविघटनम् । 'वाला स्याद्वासूः' इत्यमरः । न म्रियसे । तिष्ठ तावत् ।
 हडके हृदयम् । तंघदशी वराकः । अङ्गारपशिपतितं मांससण्डमिव ।
 कामेन दह्यते ॥ १८ ॥ अज्जुके गणिके ॥ उच्चाशितेत्यादि । उपजा-
 तिच्छन्दसा श्लोकः । उच्चासिता गच्छस्यन्तिकान्मम । यद्वा । अत्तिका
 ज्येष्ठा मे भगिनी । 'अत्तिका भगिनी ज्येष्ठा' इत्यमरः । संपूर्णपक्षेभ
 ग्रीष्ममयूरी । ओचग्गदि अवचलति । ससंभ्रममागच्छतीत्यर्थः । शामिअ
 भट्टके स्वामिभट्टारकः । वने गतः कुडुर्दशाचक इव । गडे इति प्रथमा-
 न्तस्थैकारान्तत्वम् । 'गतमृतकृतानां डः' इति डः ॥ १९ ॥ 'टङ्कः पापाण-
 दारणः' इत्यमरः । विदारणक्षणे हि निर्मला दीप्तिः प्रसरतीति । कुडुमलं
 कालिका । मनःशिलगुहेति । महाभारते मनःशिलशब्दोपि दृश्यते इति
 तथा प्रयुक्तः । 'मनःशिला तु कुन्दी' इत्यमरः ॥ (P. 29, L. 211)
 मग मदनेत्यादि । मालिनीच्छन्दसा श्लोकः । मम मदनमनङ्गं
 मन्मथं वर्धयन्ती निशि च शयनके मम निद्रामाक्षिपन्ती । प्रसरति
 प्रगच्छति । प्रस्वरति दात्यूहवद्विषैपीति केचित् । भयभीता प्रस्न-
 लन्ती स्पलन्ती मम यशमनुधाता रावणस्येव कुन्ती । भयभीतीति ।
 भयशब्दायमपार्थक्यः । मदनमनङ्गमित्यादि पुनरुक्तम् । रावणस्येव
 पुन्तीति हतोपमम् । तथा चोक्तम् — 'आगमलिङ्गविहीनं देशकला-
 न्यायविपरीतम् । व्यर्थैकार्थमपार्थं भयति हि वचनं शकारस्य ॥' इति
 ॥ २१ ॥ निशेषयन्ती अनिशयाना । घ्याली सर्पा । प्रयिद्युतः प्रचलितः ।

१ शकारभाषायां * * करोति first and then दृष्टिम्..... मृगी B. C. २ मृगी
 पिट्टि and then शकारभाषायां &c. F. G. ३ पूष्ण B. C. राघ E; पूष्ण
 F. ४ पशवन्ती E. G; पशवन्ती F. ५ marg. note शिषिर्नद्रमवम् G, body
 F. ६ भयवन्ती E. F. G. ७ शमी E. F. G. ८ 'रावण' E. F. G.
 ९ कुन्ती A. B. C. E. F. G. H.

घातं न निरुणामि । अपि तु रुणध्वेष । नकारः काकौ । 'भावो विद्वान्'
इत्यमरः ॥ (P. 29, L. 251) एशा णाणकेत्यादि । शार्दूलविक्री-
डितं च्छन्दसा श्लोकः । एषा । नाणं शिवाङ्कं दङ्कादिवित्तम् । तस्य
मोषणशीलः कामो यस्य तस्य कशिका चर्मकाष्ठिका । चौराणां
किञ्चित्तया चोपकरणं भवति । तदत्र कशोक्ता । कशा चाश्वताडनी ।
चर्मसडिकोच्यते । मच्छाशिका मत्स्यभक्षिका । मच्छं शुष्कमांसमि-
त्येके । लाशिका नर्तकी । णिण्णाशा निम्ननासा । कुलणाशिका कुलं
घंशस्तन्नाशयति पातित्यजननात् । णीशाशेति पाठे निःस्वानामाशा (?)
कुलनाशिकेत्यर्थः । अवशिकानायत्ता । दानेनापि कस्याप्यायत्ता न
भवति । कामस्य मञ्जूशिका पात्रविशेषः । कन्दर्पभाजनामिव घर्तुली-
भूतः काम इत्येतर्यः । एषा वेशधूः । 'वेशो वेश्याजनाश्रयः' इत्यमरः ।
सुवेशानिलया शोभनानां वेशानामलङ्काराणां निलय आश्रयो यस्यां
सा । वेश्याङ्गना । वेशिका । वेशोस्यास्तीति वेशिका । एतान्यस्या दश
नामकानि मया कृतानि । अद्यापि मां नैच्छसि । यदि देवताया अष्टौ द-
श द्वादश नामानि यदि पठ्यन्ते तदा सा प्रसन्ना भवति । इयं त्वे-
तावतापि न प्रसन्नेति भावः । अत्र पूर्वार्धोत्तरार्धयोः एषैपेति पुनरुक्तम् ।
न्यूनमधिकं वा कृतम् । दशेति व्यर्थम् ॥ २३ ॥ प्रचलिताभ्यां कुण्डलाभ्यां
गण्डथोर्धृष्टं पार्श्वं यस्याः सा । अत एव विटनखपरिमृष्टवीणातुल्या ।
मनोहरत्वाच्छब्दवत्त्वाद्वा वीणातुल्यत्वम् । विटसदृशौ कुण्डलौ ॥ २४ ॥
(P. 30, L. 260) झणजझणन्तेति । वसन्ततिलकं छन्दः । ज्ञाण-
ज्झणन्तेत्यव्यक्तानुकरणम् । अव्यक्तशब्दविशेषयुक्तबहुमूषणशब्देन मिश्रं
यथा स्यादेवम् । किं द्रौपदीय विपलायसे रामभीता । एष हरामि
झटिति यथा हनूमान्विश्वायसोर्भगिनीमिव तां सुभद्राम् । विश्वायसोः
सिद्धराजविशेषस्य । न (!) भगिनी सुभद्रा किं तर्हि कृष्णस्य । यथा
इवेति पुनरुक्तम् ॥ २५ ॥ लामेहीत्यादि । प्रतिपादं चतुर्दशमात्रत्वा-
न्मात्रासमकं छन्दः । लामेहि अ र्मय च । चकारो भिन्नक्रमः । राज-

१ मस्कं B C. २ निस्तुशा निम्ननासो. B C. ३ निशाशो C. ४ निःस्वानामाशा कुल°
B C; नि स्वानामाशा &c., D E F G. marg. note. अत्र च नाणकश्चिकामकाशिकेति
नामद्वयं बोध्यम्. ५ का वा B C. ६ नेच्छति E F G. ७ om. G. ८ om. B C.
९ एवं त्वेतावतापि B C. १० एष्टः पार्श्वं E F G. ११ पतापठे om. वि E F G.

यल्लभं चेत्यर्थः । तो धा (खा) हिशि ततः खादिव्यसि । मत्स्यमांसकम् ।
 तो इत्योकारो लघुश्चन्दोनुरोधादित्याहुः । 'एओकारौ हलन्तस्थौ शुबौ
 घांप्यपदान्वितौ । दीर्घात्परौ लघू स्यातां चन्दोविचितिभाषया' इत्युक्तम् ।
 एदीर्हि मंश्चमंराएहि एताभ्यां मत्स्यमांसाभ्यां हेतुभ्याम् । 'मंश्चलोहि'
 इति पाठे मत्स्यशुष्कमांसाभ्यामित्यर्थः । ककारः स्वार्थे । शुणभा श्वानः ।
 मृतकं न सेचन्ते । नकारः शिरश्चालने । न सेचन्ते इति नापि तु
 सेचन्त एवेत्यर्थः ॥२६॥ घक्त्रेण लक्षिता नगरदैवतवत्प्रयासि । कीदृशेन
 यक्त्रेण । निर्मथितचूर्णमनःशिलानुत्येन ॥२७॥ अम्हेहिं चण्डमिति ।
 उपेन्द्रवज्रां चन्द्रः । 'अस्माभिश्चण्डं शीघ्रमभिसार्यमाणा घने शुणालीष
 कुक्कुटैः पलायसे । भीमं त्वरितं सवेगं शेषेण्टणं संवृन्तम् । समूलकन्धे
 मे हलत्रं मम हृदयम् । हरन्ती । सवेण्डणं सवेण्टणमित्यर्थः इत्येके ॥२८॥
 पल्लयकः परमृतिका च घसन्तसेनायाः परिचारकः परिचारिका
 च । माघविका अपरा परिचारिका । भाये भाये इति संबोधनम् ।
 मणुङ्गो मनुष्यः । स्त्रीनामध्वणेन सगर्यमाह । भावत्रियमन्धेपयति ।
 (P. 33, L. 285) स्त्रीणां शत मारयामि । श्लेशूरः । हगे अहम् ।
 हसी हसी हा धिक । विलप । किमेकदेशविलापेन सकलं घसन्तमासे
 या । अत्र पक्षे एको याशब्दः शकारवचनतया व्यर्थ एव प्रयुक्तः ।
 अनेकापत्याग्निपातानामवधारणे घा । सयमेव घसन्तमासमित्यर्थः । की
 दे तुमं त्यां परिप्रापते ॥ (P. 34, L. 292) किं भीममेनोत्यादि ।
 इन्द्रपञ्चाशोकः । 'किं भीममेनो अमश्रिपुत्रः कुन्तीमुतां पा दरा-
 कन्धरो या । एते चत्वारः । एगोहं गृहीत्वा वेगोहस्ते दुःशामकस्या-
 नुवृत्तिं करोमि' ॥ २९ ॥ न ननु । पेक्व प्रेक्षय ॥ अशी शुनि-
 क्खे इति । घनग्येन्द्रपत्रोपेन्द्रपञ्चादिभिर्ठादगीषादगीषादभयनीति-
 जान्युपजातिः । 'अपिः मुनीरणो पठितो र्नातितो मन्थकम् । कन्धरो
 छिन्तय । तप भीमं मारयामि या । भन्ते तथेतेन र्नातितेन । मुमुक्षुर्षो

भवति न स मनु जीवति ॥ ३० ॥ अवला खत्वहम् । अत एव ध्रियसे
 जीवसि । बलवान्धारयितुं न शक्यत एवेति तात्पर्यम् । अंत एव न
 मार्यसे । तर्फीअदि अन्विष्यते । कृतं निःफलमलंकरणः । यत उद्यानलता
 पुष्पमोषं नाहंति । (P. 37, L. 310) अहं घरपुरुषमनुष्यो घासुदेवः
 कामयितव्य इति तर्क्यत इत्याशयः । सन्तं शान्तम् । अनार्यमनर्हम् ।
 सतालिकं विटस्य हस्ते तालदानं कृन्वेत्यर्थः । भाव प्रेक्षस्य तावत् ।
 ममन्तरेण मयीत्यर्थे इत्येके । अन्तरेण चित्तेन अन्योन्यं सुस्निग्धेषा
 गणिकादारिका ननु येन मां भणत्योहि श्रान्तोसि क्लान्तोसि । हगे
 अहं न भ्रामान्तरगतो न नगरान्तरगतो भ्रामान्तरगतो नगरान्तरगतश्च
 श्रान्तः क्लान्तश्च भवति । न त्वहमीदृश इत्याशयः । (P. 38, L. 317)
 अञ्जुके गणिके । भावस्य विटस्य । शीर्षेणात्मीयाभ्यां पादाभ्यां शपे
 यदग्रे वक्ष्यमाणं तत्सत्यमित्यर्थः । तवैव पृष्ठानुपृष्ठिकया । आहिण्डन्ते
 उद्गम्यन् । श्रान्तः क्लान्तोस्मि संवृतः । चेतो धेदयाजनस्थानम् ।
 नाभ्यति नमयति । नाभ्यतीति कण्यादिपाठान्नामं करोतीत्यर्थे यक्यका-
 रलोपे च रूपम् । यथा मगधशब्दे मगध्यतीति भवति । नामं करोतीत्यर्थे
 णिचि संज्ञापूर्वको विधिरनित्य इति गुणमश्रुत्वा यणादेशे नाभ्यतीति
 रूपमित्येके । ण्यन्तात्संपदादिपाठमभ्युपेत्य क्विपि क्यचि रूपमित्यपरे
 ॥ ३२ ॥ शुणाः खल्वनुरागस्य कारणम् । न पुनर्थलात्कारः । गर्भदासी
 जन्मप्रभृतिचेदी । ताह तस्य । यामपादर्थे तस्य चारुदत्तस्य गृहम् ।
 ततो यया तव मम चं हस्ताभ्यां प्रमदयति तथा करोतु मावः । परि-
 हर्त्तव्यं चारुदत्तयासोतिनिकट इति वसन्तसेनायाः कथयितुं नाहंतीति ।
 तदेव च तेनोक्तम् । तद्वचनं परिहारविषयः । (P. 40, L. 341)
 कान्गेलीमातः । 'कान्गेली कन्यकामाता' इति देशीप्रकाशः । असती का-
 णेलीत्येके । भाव बलीयानन्धकारः । मापराशिप्रविष्टेव मशीगुडिका दृ-
 श्यमानैव प्रनष्टा वसन्तसेना ॥ आलोकैति । आलोके दर्शने । विशाला
 महती ॥ ३३ ॥ भाव अन्विष्यामि वसन्तसेनाम् । चिह्नं भूपणशब्दादि ।
 उपलक्षणं माल्यगन्धादि । 'अस्ति किञ्चिच्चिह्नमुपलक्षयसीति' पाठान्तरार्थो
 ध्यक्त एव । किं विअ कीदृशमित्यर्थः । शुणोमि माल्यगन्धमन्धकारपरि-
 तया पुनर्नासिकया न सुव्यक्तं पद्यामि भूपणशब्दम् । शुणामि महगन्ध-

१ परिकानुनयेन F G. २ मामान्तरगतो F. G. ३ गणिकेके मरालिक H. ४ om:
 E F G. ५ कानेली° B C. ६ पुनर् E F G.

मित्यादिना लोकविरुद्धोक्तिः । (P. 42, L. 368) श्रुतमवधारितं
 गृहीतमस्य तात्पर्यमन्याकलितम् । अये मातः भित्तिपरामर्शसूचितं
 पक्षद्वारं स्रज्वेतत् । जानामि संयोगेन स्पर्शनेन्द्रियानुभवेन गृहस्य संवृतं
 पक्षद्वारकम् । बान्धवजनो वाक्ये न संतिष्ठते घचनं न करोतीत्यर्थः ।
 प्रतापामावात् । स्फारीभवन्त्येकीभवन्ति । तत्तस्य संभाव्यते । सौर्या-
 दिकमिदमस्य नासीदिदानीं कथमित्यादि ॥ ३६ ॥ अल्पच्छदो बल-
 विहीनः ॥ दारिद्रेति । भवन्तमेव शोचामि विनष्टदेहे मयि क यास्पसि ।
 अस्मत्सदृक् सार्धदिकः सुहृत्कोपि नास्तीत्यर्थः । अर्थपरत्वात्पुल्लिङ्ग-
 त्वम् । यद्वा । तमेवं भवमुत्पत्तिं स्मरामि इति कुंव्याख्या । सुहृन्भिन्नम् ।
 अतो हेतोः मयि विनष्टदेहे क यास्पसि स्वमिति मे चारुदत्तस्य चिन्ता
 ॥ ३८ ॥ (P. 44, L. 391) सहादृणी द्वितीया । अपाबुद् अपावृतम् ।
 अभ्युपपत्तिरनुग्रहः । स्थगितद्वारेणापसरणाभावात्पिण्डीभूतेनैकीभूतेन
 प्रतिबन्धकत्वात् । अपावृते पक्षद्वारे सति निर्वापितो दीपः । भाव
 गृहीता प्राप्ता । तत इतः एकप्रदेशे भूत्वैकान्ते हे भाव तिष्ठ । भट्टारक चेटो
 हम् । इदो भाव इत्यादिभ्रमव्युदासाय सुनिश्चयं करोति । युवां द्वावपि
 तावदेकान्ते तिष्ठतः (तम्) । संपदं सांप्रतम् ॥ (P. 47, L. 414)
 अन्धआले । इत्याद्यनुष्टुप् । 'अन्धकारे पलायमाना माव्यगन्धेन सू-
 चिता । केशवृन्दे परामृष्टा चाणक्येनेव द्रौपदी' ॥ ३९ ॥ कुलपुत्रानुसा-
 रिणी चारुदत्तानुरक्ता । सेवितव्येष्वलंकार्येषु ॥ एशादि वाशु इति ।
 इन्द्रघञ्जायाः श्लोकः । 'एपासि बाला शिरसि केशेषु बालेषु शिरो
 रुहेषु गृहीता । आक्रोश विक्रोश लप । अधिचण्डमत्युच्चैः । हिराब्द
 एव वा । चण्डं महादेवं च । शम्भुं शिवं शंकरमीश्वरं वा' ॥ ४१ ॥
 आर्यमिश्रेमौन्यैर्व्यवसितमारब्धम् । भाव यथा दधिभक्तलुब्धायां मार्जा-
 रिकायां स्वरपरिवृत्तिर्भवति तथैतया स्वरपरिवृत्तिः कृता । 'द्विहिसर'
 इति पाठे 'ईल्लि' इति पाठेषु शरो दध उपरिभागः । (P. 49, L. 431)
 ही ही भो इति परितोषे । पशुबन्धोपनोतस्येव हागस्य हृदयं कुरुकु-
 रायाति अत्यर्थं प्रकम्पते दीपः । जुत्तं णेद नः काकौ । सदृशं नेदम् ।

१ काकुन्याख्या (?) EFG २ स्थनिश्चयं करोति EFG. ३ दधिहिसर
 B. marg C. ४ उल्लि इति पाठे C, दरिमा° E. ५ कुरकुरायति BC. ६ कपते
 EFG.

संपदं सांप्रतम् । (P. 50, L. 440) किं एसो । किं प्रश्ने । किमेव
बलात्कारः । मा तावत् । स्वकीयगृहसमीपे कुङ्कुरोपि बलीयान् भवति ।
ता ततः । एतेनास्मादृशजनभागधेयवक्रेण दण्डकाष्ठेन दुष्टस्येव ।
हृतद्वेषस्य धैरिणो महादुष्टस्यानिग्रहेपि ममापराधो भवत्येवेत्यर्थः
पाठान्तरे चोडे कर्णनासिकाशून्यः । दुष्टस्त्व विअ दुष्टस्येव । आच-
रितद्वेषस्य धैरिणः । यद्वा । दुष्टध्यानपराधोपि निग्रहं प्राप्नोत्येवेत्यर्थः ।
शुभ्रकंशप्रहारेण । शुभ्रकोतिदीर्घत्वप्रतिपादनाय । एवंभूतस्य शिरः
कुट्यते । तथा तव शिरः कुट्टिष्यामि । (P. 51, L. 451) यजश्या-
लकेत्यादि । संस्थानक इति तस्य नाम । उपमर्दो निग्रहः ॥ मा दुग्गदो
इति । गाथा । 'मा दुर्गत इति परिभवो नास्ति कृतान्तस्य दे (दे ०)
वस्य दुर्गतो नाम । नाम . संभावनायाम् । चारिष्येण विहीन आढ्योपि
दुर्गतो दृष्टिो भवति' ॥ ४३ ॥ महाब्राह्मणश्चाण्डालः ॥ सकामोति ।
सकामा स्याधोनयौवनेतिपदाभ्यामस्या धारणं नापराधाय । सा वेद्या
तिष्ठति न त्वियमित्याशयः । शीलवञ्चना दुश्चरितसंभावना ॥ ४४ ॥
सत्पुरुषोत्तिष्ठोत्तिष्ठ । अजानता मया त्वमुपालब्धः । सांप्रतं पुनर्जानन्न-
नुनयामि । आदरधिपयतानुनयः । (P. 52, L. 469) समयः क्रियाव-
न्धः । समयमेवाह । यदीममिति । गुणशस्त्रैः । गुणा एव शस्त्राणि तैः ॥ ४५ ॥
किंनिमित्तं पुनर्भाव एतस्य दुष्टवयुक्तस्य पादयोर्निपतितः । किंविणं कृ-
पणम् । के तस्य गुणा यस्य गृहं प्रविश्याशितव्यं भोक्तव्यमापि नास्ति ।
यद्वा । अग्निद्वयं पि आह्निकद्रव्यमद्य भोक्तव्यमपीत्यर्थः । प्रणयैः
प्रार्थनाभिः । स्नेहप्रकारैः समयोचितदानैरित्यर्थ इत्येके ॥ के शे
शूले इत्यादि (?) ॥ श्लोको धैश्वदेव्या वृत्तेन ॥ 'कः स गर्भदासो
जन्मदास्याः पुत्रः शूरो विक्रान्तः पाण्डवः श्वेतकेतुः । पुत्रो राधायाः
रावण इन्द्रदत्तः आहो उपायास्तेन रामेण जातोश्वत्थामा धर्मपुत्रो
जत्रायुः' ॥ ४७ ॥ व्यर्थं विद्वद्भार्थम् । श्वेतकेतुरौदालकिर्दुर्वाससो मानुलः ।

१ om. E F G. २ किं किं A. ३ चोडे E. F. G. ४ ० धानपराधोपि E G; ०
F. ५ परिहीन B. C. ६ नवियमित्या L. P. G. ७ श्लोकौ वैश्व B. F. G.
८ इदं उपर्यम् marg G.

ऋषिपिशेषः । इन्द्रवत्तो वृहत्कथाप्रलम्भके खंशे संस्थितः । (P. 54
 L. 493) । सज्जनानाम् । कुटुम्भी उपजीव्यः ॥ ४८ ॥
 वसन्तसेनाम् । नष्टादर्शनं गता । यदि चेदर्थे । चेन्नास्ति तदा गम्य-
 ताम् । गतः खलु भावोभावमदर्शनम् । (P. 56, L. 512) काकपदशी-
 शमस्तका इति । धृताद्यकार्यप्रवृत्तौ काकपदाकारा ये धूर्तास्तेषां
 शीर्षप्राया ग्रामण्यस्तेषां मस्नकभूत धूर्तचक्रवर्तिनामपि प्रधानभूत ।
 एतेनाचारकुलयोराक्षेपः कृतः । केचित्तु काकपदशीर्ष काकपदवत्पञ्च-
 धा शीर्षं मस्तकं यस्य । पञ्चेत्युपलक्षणम् । अष्टकपालः । तेनाल-
 क्षणयुक्तमस्तक इत्यर्थ इत्याहुः । अत्र च मते शीशमस्तका इति शकार-
 वाणीत्वेन पुनरुक्तत्वं न दोषः । दुष्ट वटो अरे रो(रु)दिहि । (P. 58,
 L. 529) अरे दुष्ट वटुक भणिष्यासि मम घचनेन तं दृष्टिचारुत्त-
 कमेपा ससुवर्णा सहिरण्या नवनाटकदर्शनोत्थिता सूत्रधारीव वस-
 न्तसेनानान्नी गणिकादारिका कामदेवायतनोद्यानात्प्रभृति त्वामनुष्का
 अस्माभिर्वलात्कारानुनीयमाना तव गेहं प्रविष्टा । ततोधिकरणे व्यवहा-
 रं विना इत्यनेन व्यवहारनाम्नो नवमाङ्कस्य सूचनम् । लघु शीघ्रम् ।
 णिज्जादमाणाह निर्यातयतः । तव मयानुबद्धा प्रीतिर्भविष्यति ।
 अणिज्जादमाणाह अनिर्यातयतः । मरणान्तिकं वैरं भविष्यति ।
 अपि च प्रेक्षस्व ॥ (P. 59, L. 538) । कश्चालुका । इत्यादि ।
 उपजातिच्छन्दसा । ' कूडमाण्डो गोमयलितवृन्ता शाकं च शुष्कं-
 पलिरं प्रचुरप्रलेहं मांसम् । तल्लिदं स्नेहपके देशीत्येके । 'भंडिदे' इति
 पाठे भट्टिन्नमित्यर्थः । 'शूलाकृतं भाटिन्नं च' इत्यमरः । भक्तं च हेमन्ति-
 करान्निसिद्धं लीणैश्च ऋ (?) णं च वैरं च न भवति । पूर्वा पृतिः ॥५१॥
 चिरंतनत्वेन प्रशिथिलस्वकार्यम् । शोस्तकं शोभनम् । लस्त (corr. कस्त)
 कं सकपटम् । भणिष्यासि । तथा भणिष्यासि । भण(णे!)सीति भाविष्य-
 द्भ्रंत्मानयोस्तुल्यं रूपम् । यथाह स्वाधीनाया (Corr. Maig. आत्म-
 कीयायाम्) । (P. 60, L. 543) प्रासादस्य वालाप्रलक्षितायाम् । कपोत-

१ मलभके B; मलभके E F G. २ यदिति G. ३. °सीशमस्त° C. v. om I G
 ४ धूर्ताक I. ५ मलिषडस्मेह B; तनिषडगम. ६ भंडिदे... इत्यमर. Maig A
 om. B C. E. F G. ८ लस्तक B C, लखक E; लखक F G. ९ एतर्ष-
 नायामात्म कीयायाम् Maig. D.

पालिकायां विदुः । बालाग्रं मत्तवारणम् । कपोतपालिका उपरिगृह्ये-
 णाति दक्षिणापथे लोकोक्तिरियमिति प्राचीनटीका । नस्यामुपविटः
 शृणोमि । अन्यथा यदि भणसि तदा कपाटप्रविष्टं कपित्थगुलिकामिव
 मस्तकं तव शब्दविशेषयुक्तं तथा भक्षयिष्यामि लोकोक्त्या मंडम-
 डायिदशमिति व्याख्यायते । कपित्थं फलविशेषः । लम्बकं शोस्तकं द्वयमपि
 शोभनार्थमिति प्राचीनटीका । (P. 61, L. 547) हे चेट गतो भावो
 विटः । सत्यम् । ततः क्षीघ्रमपक्र (क्रा) मावः । गृहानु भट्टारकोसिम ।
 तवैव हस्ते तिष्ठतु । एषोसि । भट्टारकः (ः) स्यामिकः गृहात्वेन भट्टारको-
 सिम् ॥ निर्वल्कलमित्यादि । उपजातिच्छन्दसा ॥ 'निर्वल्कलं
 मलकपेशिवणम् । पेशी त्वक् । मूलकत्वग्वर्णमालोहितमित्यर्थः ।
 स्कन्धेन गृहीत्वा च । कोशीषु सुप्तम् । अल्पार्थं स्त्रीत्वम् । कोशाव-
 स्थितमित्यर्थः । कुङ्कुः कङ्कुरीभिश्च शब्दायमानो यथा शृगाल-
 स्तथा स्वगृहं प्रयामि' ॥ ५२ ॥ विदूषकरदनिके कुङ्कुरकुङ्कुरीस्थाने ।
 न खलु ते परिभवश्चारुदत्तस्य निवेदयितव्यः । दीर्गत्वपीडितस्य
 द्विगुणतरु पीडा भविष्यति । (P. 63, L. 564) एवं णेदमिति
 एवार्थे । रोहसेनध्यान्दत्तमुतः । अम्हद्दे विस्मये । अनुदासीनं
 सामिलापम् । तदनु रूपचेष्टायोगात् । अभ्यन्तरगमनस्याभागिनी ।
 घेदयात्यात् । भाग्यं शोभनं कर्म ॥ ५३ ॥ दूषिता परपुरुषत्वात् । कामदे-
 वायतनोद्यानात्प्रभृति । सीदति कर्तव्यासामर्च्योत्प्रत्यक्तो न भवति ।
 एवेत्यादि पूर्वोक्तमेव भणति । (P. 66, L. 602) अलं कृतास्मीति ।
 ममान्यत्रामिलापो नास्तीत्यर्थः । देवतेचोपस्थानं यस्याः सा ॥ प्रवित्रा
 गृहमिति । पुष्पिताग्रा वृत्तम् ॥ ५६ ॥ अनुचितभूमिसमारोहणं प-
 क्षद्वारेणाचासप्रवेशादिकम् । करभ उपशिशुः । प्रणय इत्यनेन
 संभोगप्रार्थना कटाक्षिता । ईदृशेनागृहीतसंभोगोपकरणादिना । पापा
 अकार्यकारिणः । भग्नत्वाद्रक्षकाभावाच्चायोग्यता । (P. 69, L. 628)
 आर्यं पुरुषेषु न्यासा निक्षिप्यन्ते न पुनर्गोहेषु । अन्यन्तप्रथयवत्त्वादनु-

१ भणति E F G. २ मडमडाविशकमिति B C. ३ लम्बकम् B C. ४ कुङ्कुर
 om. E F G. ५ 'पाञ्च' E G. ६ 'नातुगृहीत' B C.

ग्रहः । चोरेहिं हरिज्जउत्ति संधिच्छेदनान्नस्तृतीयाङ्कस्य सूचनम् ।
 सकं स्वकम् । चतुष्पथोपनीत इवोपहारो देवतावलिरूपः साद्यमानो
 विपत्स्ये । ही आश्चर्ये । यत् एव निर्धनोत एवापमानितः । स्नेहो-
 नुरागस्तैलं च । संवृत्ता संवृत्ताः । निस्नेहा निस्तैलाश्च । (P. 72,
 L 654) भवत्वित्युपसंहारोक्तिः । यस्य हिमांशोस्तमोवृन्दमध्ये
 शुभ्रा रदमयः पतन्ति । यथा प्रभूतजले कर्दमे दुग्धधाराः ॥५७॥

इति महोपाध्यायश्रीपृश्नीधरकृतमृच्छकटिकाविवृतौ न्या-
 सार्पणो नाम प्रथमोङ्कः ॥ १ ॥

द्वितीयोङ्कः ।

अत्तया वसन्तसेनामात्रा । अज्जुआसआसं वसन्तसेनासकाशम् । संदे-
 शेन प्रयोजनार्थम् । हञ्जे नीचे । अज्जुआ वसन्तसेनेव । (P. 75,
 L. 7) 'हञ्जे तदो तदो' इत्युन्माददशारीत्युपन्यासः । न्हादा स्नाता ।
 पूअं पूजाम् । पुरोभाइदा पुरोभागिता । दोपदार्शिता । 'दोपैकदृक्
 पुरोभागी' इत्यमरः । दोपशून्यत्वेनेति भावः(?) । भअवं भगवान् ।
 'भअचदा' इत्यापि पाठः । भगवता हरेण । स्वीकृतोनुगृहीतो वा ।
 ण सेविदुं । कामोपभोगरासिकास्मि । न द्रव्यार्थनीत्यर्थः । पूजनी-
 याश्च ये भवन्ति तेषां विलासवैमुख्यं सदेति भावः । उपारूढसिणेहं
 विवृद्धस्नेहम् । (P. 78, L. 38) भट्टिदारिआप ईश्वरसुतया । सु-
 हिदा सुखयुक्ता(?) । अभ्युपपन्ना स्वीकृता । सुगृहीतनामधेयो दातृत्वेन ।
 दट्टिपुरुपदत्तमना अवंचनीया भवति अर्थानभिलापित्वात् । अतिस्व
 (?) आरुदत्तो ब्राह्मणानध्यापकत्वेन विलासी । अन्यश्च (श्च) श्रोत्रियः ।
 तर्कत्तन्त्रप्रवीणः पूजनीयो न काम्यो विलासवैमुख्यादित्याशयः ।
 मंहुअरीओ इति । मधु कुर्वन्ति सेवन्ते मत्ता इत्यर्थः । (P. 82,
 L. 68) भट्टेति द्यूतकरस्य संयोधनम् । दशसुवर्णकृते । लुंद्दु रुद्धः । प-
 पन्ठीणु प्रपलायितः । दश सुवर्णा लभ्या यस्य पार्श्वे स द्यूतकरः प्र-
 पलायितः । अतो गृहाण धारय । तिष्ठं तिष्ठ । दूरादेव दृष्टोसि । सभ्या-
 नुद्दिश्य द्यूते । लब्ध इति पाठे दशसुवर्णानां द्यूतकरो लब्धः । प्रपला-
 यित इत्यर्थः (?) । हीमाणहे इति विस्मये । कष्ट एव द्यूतकरभावः ॥
 नवबन्धनेत्यादि । चित्रजातिः । गद्दहीति गर्दभीनामधेय्या (या) ।
 हा कष्टं ताडितोस्मि । गद्दहीति वराटिकानाम् । गर्दभीशक्तिके आर्षो
 इति प्रसिद्धद्यूतके कपर्दकनामधेये । 'नवबन्धनान्मुक्तयेव गर्दभ्या
 पशुविशेषेण ताडितोस्मि गर्दभ्या । ताडनस्वभावा सा यतः । अद्गरा-

१ अज्जुआसआसं E. २ पूअणीओ पूजनीयाश्च E. F. G. ३ मुक्ता ? E G. ४ अति-
 स्त E F G. ५ महु आरीति B C D. ६ लुद्धः E F. ७ once E F G. ८ नामधेया
 C. ९ 'ना' मधेययो कष्टं F. १० आर्षो इति B D, आर्षो इति C; अर्षो इति E. F G.
 ११ स्वभावात्पतः or यायतः ? F.

जेन कर्णेन विमुक्तये च (घ) शक्त्या अस्त्रविशेषेण । घटोत्कचो भी
 मसुत इव ताडितोस्मि शक्त्या ॥ १ ॥ लेखेख इत्यादि । गाथा ॥
 लेखकव्यापृतहृदयं सभिकं दृष्ट्वा झटिति प्रभ्रष्टः । इदानीं मार्गनिपतितः
 कं नु खलु शरणं प्रपद्ये । कं नु खल्विति विमर्षे ॥ २ ॥ तथावदेतौ
 सभिकघृतकरौ मामन्यतोन्विष्यतस्तावत् । हक्के अहम् । विपरीत-
 पादाभ्यामेतच्छून्यं देवकुलं प्रविश्य देवीभविष्यामि । देवीति च्यन्तम् ॥
 जइ गच्छसीत्यादि । आर्या । 'यदि गच्छसि पातालमिन्द्रं शरणं च सांप्रत
 यासि । सभिकं वर्जयित्वैकं रुद्रोपि न रक्षितुं शक्नोति' ॥ ३ ॥ कर्हि
 कर्हिमित्यादि । रचिरा वृत्तम् । 'कुत्र कुत्र सुसभिकविप्रलम्भक
 पलायसे भयपरिवेषमानाङ्गक । पदे पदे समविषमं यथा स्यादेवं
 स्वलङ्कुलं यशश्चातिकृष्णं कुर्वन्' ॥ ४ ॥ भ्रष्टा भ्रष्टेत्यन्योन्यसंबोधनम् ।
 अरे विप्रतीपपाद(?) शून्यं देवकुलम् । प्रयोजनाभावेन नात्र मानुष इति
 भावः । धूर्तो घृतकरो विप्रती[पा]भ्यां पादाभ्यां देवकुलं प्रविष्ट इत्येके ।
 धूर्तो घृतकरो विप्रतीपपादाभ्यां देवकुलं प्रविष्टः । ततोनुसरावः ।
 संज्ञापने प्रतिमायाम् । घृतकरणं यया सा कंत्ता । काउ(ड) इति प्र-
 सिद्धः । नान्दो पूरा इति प्रसिद्धे घृत इत्यन्ये (?) । (P. 87,
 L. 103) 'कंत्ताशब्दो निर्माणकस्य निर्धनस्य दहति पातयति (?) इष्टयं
 मनुष्यस्य । दहताशब्द इव नराधिपस्य प्रभ्रष्टराज्यस्य' ॥ ५ ॥ असा-
 त्विका इत्यर्थः (?) । 'जानामि न क्रीडिष्यामि सुमेरुशिखरपतनसंतिमं
 घृतम् । सुपविनाशकमित्यर्थः । तथापि खलु कोकिलमधुरः कत्ताशब्दो
 मनो हरति' ॥ ६ ॥ मम पाठ (द?) इति आर्या घृतकरोक्तिविशेषः ।
 गोदे पुंरुपः मनुष्यः । प्रेदण्डा लुप्तदण्डकः । उभे अपि देरी । अयुना
 प्रयच्छ । दास्यामि । सिल पडदि शिरः पतति । न्नमतीत्यर्थः । इति
 भूमौ निपत्य स्थितः । एष त्वं गलु घृतमण्डल्या पद । ही कष्टम् ।
 अस्माभिः सर्वैः समय उल्लङ्घ्यते । एषोस्माकं घृतकराणामलक्ष्यः

१ मुक्तये E F G. २ जेवत्त इत्यादि B. ३ 'व्यपृत' B D. v om E F G.
 ४ विपरीत...घृतकरो om. F. ५ कत्ता A. ६ भादपूर्वी B. C. D. ८ इति EFG.
 ९ असा...र्थे om; Written and struck off G. १० कत्ता BCD ११ पुह्य
 om B C E F. १२ अस्माभिः...समये om E G.

समयः । (P. 90, 123) गण्डं गण्डो लग्नक इति पूर्वटीका । एवं करो-
मि । मुञ्च । अर्धे समिकेन मुक्तम् । अर्धे घृतकरेण । उभाभ्यां राशिरेव
(?) मुक्तः । इति मुक्तदेयत्याद्यामीति घृते । भट्टारका इति मध्यस्थान्
संयोगयति । सांप्रनमेव र्कहाह । अद्धे अर्धेन । गण्डे कडे । एकस्य
समिकस्यार्धे गण्डः घृतः । घृतकरापोक्षितार्धेन घृतकरेव (च?)
लग्नकः । अपराह अद्धेण मुक्ते इति अपरस्य घृतकरस्यार्धेन मुक्तोस्मि ।
नश्च समिकेनैवोपोक्षितम् । अत्र मांथुराहं निपुणः । एत्य तुप अत्र
त्यया । धु (घृ) तिज्जामि धुनें (ये) प्रनार्ये । पेदण्डा लुप्तदण्डक ।
कुन इति लाभोपायप्रदाने । पिंदरु विक्रीणिय पयच्छ । पिनरं विक्रीय
प्रयच्छ । मांतरु विक्रीणिज्जु मानरं विक्रीय । कलेध कुरन । णेध
नयन । [मं] माम् । राजमार्गम् । पसरु प्रसर्पे । (P. 94, L. 150)
किंणध क्रीणीध्वम् । सहिअस्स हत्यादो समिकस्य पार्श्वादित्यर्थः ।
असौ तव कर्मकरो मधिप्यामि । हा आर्यचारदत्तस्य विभवे
विघट्टिने नस्मिन्निर्धने एष एतादृशावस्थो यंतं भन्दमाग्यः । अति-
शयमांस्यस्य दर्शको राजेव । ईश्वरेणापि पुरुषेण सेव्यते ॥ (P. 96,
L. 168) द्रव्यं लब्धमित्यादि । विद्युन्माला ॥ भेता तीया इति
प्रसिद्धः । पावरो दूआ इति ख्यातः । नर्दितो नोन्दी इति प्रसिद्धः ।
कटेन 'पूरा' इति प्रसिद्धेन ॥ ९ ॥ पायः पूरा, कटो दूआ इति
केचित् । तपस्वी वराकः । खलीक्रियते भत्स्यते । (P. 98, L. 187)
अन्तरमन्तरमिति जनसंमर्दे प्रवेशायाचकाराप्रार्थना । उद्ध (द्ध?)
पेणः संवर्षणः । किणः घाटिरिति (?) प्रसिद्धः । येच्छुरैर्लंगुणैण्यत्ते (?) ।
'कुंकुरैश्चर्व्यते' इति पाठो व्यक्त एव । न ध्यायतो न निःशेषयंतं (?) ।
अत्यायतो विपुलशरीरः । तथा कोमलस्ये । ध्यायतो कृतश्रम इति
पूर्वटीका ॥ १२ ॥ कल्लयत्तं प्रातर्भोजनम् । तत्साधनमेतद्द्रव्यमिदमित्य-
र्थः । जीर्णपटसंघृतः । कटकरणे प्रयच्छामि तन्नार्थः (?) । कल्लयत्तं

१ om. E. २ मे मुमुञ्च B C D. ३ राशिल F. ४ मुक्ताह B C D; एकारे E
F G. ५ श्याद्धे B; स्याद्धे C D. ६ स्वार्षते B C D. ७ धूर्तः F. ८ पित्तु B C D.
९ मानतु B; माततु C D. १० क्रिणेध C. ११ वर्जते B C D. १२ मांसस्य B C D
F. १३ काटः पावणे D. १४ देवा इति B C D. १५ नार्दा B; corr नर्दा F G.
१६ यत्परैर्लंगुदैः राप्यते E; यत्परैर्लंगुदैः राप्यते (?) F G; यच्छुरैर्लंगुणैः राप्यते B
C D. १७ कुंकुरैर्द्वयते B C D. १८ स्यान्ध्यायतो न विच्छेपयता B C D; १९ ध्यायते.
२० यत्. E F G. २१ ह्या ध्यायतो B C D; कोमलस्यात्यायतो E F G.

कलयं प्रातः वसत वर्तय (?) । कटत्वेन देहीत्यर्थः । अत एव चाधुना
 देहि । तत्किमिति गुहादानयनादिनापि विनयः संभाव्यत इत्याशयः ।
 भद्रा इति संबोधनोक्तिः । ममैव विभवस्तदेवं सति किम् । (P. 101,
 L. 212) अथ न जयति । अथायं न दृढं भद्रं जयतु । पाठान्तरे तु 'अह
 अथ' । भद्रकं जन्यम्(?) । एवमहं पंचुआ धुत्तिज्जामि प्रतार्ये । अहमपि
 नाम मथुराभवो द्यूतकारः । द्यूतं मिथ्यादर्शयामि । अन्यस्मै च नाहं
 विभेमि । अहमेवान्यं निर्भयः प्रतारयामि न तु मामन्य इत्यर्थः । तेन
 त्वमापि द्यूतोसीति भावः । (P. 102, L. 222) गोसावित्रा
 वेक्ष्या । एतत्कस्याप्यपावृतं (त) पक्षद्वारं गेहम् । दंडोहि पिधेहि । तुं-
 लिदमाकलितम् ॥ (P. 105, L. 259) जे अत्तबुल्लमित्यादि ।
 वैतालीयं छन्दः । 'यो (य) आत्मबलं ज्ञात्वा भारं तुलितं वहति
 मनुष्यः । तस्य स्वलनं न जायते न च कान्तारगतो विप-
 घते' ॥ १४ ॥ तुलितं कलितमिति 'वा पदान्त' इति विन्दोर्लघु-
 त्वम् । यस्मिन्सेनाया अशक्यविषये व्यापार उक्तः । गोहे मनुष्यः ।
 तस्य दुरात्मनो मया मुष्टिप्रहारेण नासा भग्ना । तदागच्छतुं चिरमे-
 तदनुसरावः । एहिं तावत् । अदो अतः । निष्क्रम्यान्यत्र गमिष्यति ।
 तदुपरोधेनैव गृह्णीमः । गृहपतेर्दारकोहं संवाहकस्य शरीरयन्त्र (मर्द)
 कस्य व्यापारमुपजीवामि । स्वगृहपर्यटकानां भिक्षुकादीनां चचनं
 श्रुत्वा । भिक्षुकादीनां [उ]च(व)किदं उपकृतं विस्मरति (?) । किं
 यदुना पलन्तेन प्रलपितेन । (P. 109, L. 288) मनोरहाहुत्तस्स मनो-
 रथाभिमुखस्य । (P. 109, L. 293) अनुकोशः करुणा । अनाचन्सिदं
 अनाख्यातम् । अपेयेषु तडागेषु बहुतरमुदकं भवति । काकूक्या ।
 अपि तु नैवेत्यर्थः ॥ (P. 112, L. 315) शैकालधने इत्यादि ।
 मात्रासमकम् । प्रतिपादं 'चलाचले, धने, से' इत्येकारप्रयं लघु ।
 च्छन्दोनुसोधात् । 'सकारधनः रसु सजनः कस्य च न भवति चला-
 चलं धनम् । यः पूजितुमपि न जानाति स पूजाविशेषं जानाति' ।
 अपि तु न जानाल्येव ॥ १५ ॥ ततस्तेनार्येण । सवृत्तिः कृतवर्तनः ।

परिचारकः द्यूतः । चारित्रमात्राद्यशेषे धनशून्ये तस्मिन् । वासपादप-
 विसंगुलतया पक्षिणो भ्राम्यान्ति । दिनान्ते भूतप्राय इत्यर्थः (!) । आर्यः
 संवाहकः । आहिणोन्ति अभिनीयन्ते । दुचारसूले द्वारसूले । सुहवा
 सुभगा ॥ (P. 114, L. 337) कस्स तुहुमित्यादि । गाथा । 'मनो-
 हरमव्यक्तं यद्वचनं तन्मन्मनवचनम् । हे तनुमध्ये कस्य त्वं मन्मनवच-
 नं (!) दुर्विनीतेन रतौ दष्टेनाधरेण जल्पसि । आलोकयन्ती फटाक्षेण'
 ॥ १६ ॥ मम विभवो नास्ति । अन्यत्र गच्छ । धारयति । यस्य पार्श्वलभ्य-
 भीदृशं तं संवाहकं कुलपुत्रम् । भूतो गण्डः सुविधानमित्यर्थः ।
 'खण्ड' इति भरहट्टप्रसिद्धः । तत्पुनरपि द्यूतं रमामहे । (P. 116,
 L. 352) इयं कला संवाहक(न)रूपा । शुश्रूषितपूर्वः । शकशमणके
 शाक्यभिधुः । पतान्यक्षराणि ॥ (P. 118, L. 364) जूडेणेत्यादि ।
 गाथा । द्यूतेन तत्कृतं मम सर्वस्माज्जनाद्विभ्यते यत् यद्विभ्यतः
 सर्वस्य जन इति प्राचीनटीका । इदानीं द्यूतदेयदशसुवर्णदेयकाले ।
 प्रकटशीर्षो नरेन्द्रमार्गेण विहरिष्यामि ॥ १७ ॥ भयविरहादित्याशयः ।
 विअलेदि विचरति । 'विकलयति' इत्येके । गलुअं गुरुत्वम् । महाचै-
 भवशालित्वात् । यथाव्यवसितं परित्रज्यानुष्ठानरूपम् । उद्वेगकारणम् ।
 अज्जुअं वसन्तसेनाम् । भेत्यं महामात्रं हस्त्यारोहम् ॥ (P. 120,
 L. 386) अवणेध इत्यादि । गाथाद्वयम् । वृक्षप्रासादम् । 'नेपुं-
 वन्दयाश्च विघटन्ते । (P. 121, L. 392) समासादिदो प्राप्तः ।
 परिघ्राजकः संवाहक एव भिक्षुकंरूपः । हस्तिकरशांकरसिच्यमानमुत्था-
 पितं प्रेक्ष्य । विसंगुलशृङ्खलाकलापमिति क्रियाविशेषणम् । अण्ण-
 पिण्डउद्वेण अन्नपिण्डपुष्टेन द्यूतलेखकमुत्प्रार्थ्य । आपणात् क्रयवि-
 क्रयस्थानात् । तत्र विक्रयार्थं लोहदण्डोप्यस्ति ॥ (P. 122, L. 405)
 आहणित्तणेत्यादि । गाथा । स परिघ्राजकः । पत्तहत्था पर्यस्ता ।
 परामुसिअ परामृष्य । आं सोहदीति । मया साहसार्जितेन न युक्तमे-
 तदिति भावः । (P. 125, L. 430) प्रवृत्तो वलितः ॥

[इति] द्यूतकरसंवाहको नाम द्वितीयोद्धः ॥ २ ॥

तृतीयोङ्कः ।

सुअणेत्यादि । वेतालीयम् । 'सुअणे' इत्येकारो लघुः । छन्दोनु-
 रोधात् । 'सुजनः खलु भृत्यानुकम्पकः स्वामी निर्धनोपि शोभते । पिशुनः
 पुनर्द्रव्यगार्धितो दुष्कलः (?) खलु परिणामदारुणः' । खलु यस्मादर्थं । दु-
 ष्करो यतः अतः परिणामदारुणः ॥१॥ (P. 128, L. 8) शङ्कशपलके
 इत्यादि । शङ्करो जातिः । पलको लम्पटः । 'पङ्कला' इति महा-
 राष्ट्रभाषा । 'सस्यलम्पटो बलीवर्दी न शक्यो वारयितुम् । अन्यप्रसक्त-
 कलत्रं न शक्यं वारयितुम् । द्यूतप्रसक्तमनुष्यो न शक्यो वारयितुम् ।
 योपि स्वाभाविको दोषः सोपीत्यर्थान्न शक्यो वारयितुम्' । अतिरिक्त-
 दातृत्वं दोष एवेति । तं च मम स्वामी न त्यजतीति भावः ॥३॥ गन्धर्वं
 गान्धर्वम् । गीतमित्यर्थः । (P. 131, L. 26) सकृञ् सकृत्तम् । कार्त्तिक-
 काकलीम् । णस्सा नासिकाधिवररंज्जूः । सुशुआभदीति अव्यक्तशब्दा-
 नुकरणम् । सुक्खेति । शुष्कसुमनोदामवेष्टितत्वेन चिरकालजपप्रवण-
 त्वमुक्तम् । (P. 132, L. 34) भावान्वितं रत्यास्पदम् । ललितं ला-
 लित्याख्यधर्मविशेषशालि । पिहिता योपिदेव गायति न पुरुष इति भा-
 सते ॥ ५ ॥ आपणमध्यस्थयाविभागेषु कुङ्कुरा अपि सुप्ताः । (P. 134,
 L. 45) ओदरदि अवतरति । अस्ताभिमुखं यातीत्यर्थः । विपाणाग्रं दन्ता-
 ग्रम् ॥ ७ ॥ (L. 53) संयोग समवधानम् । देमि ददामि । कवाटमुद्गा-
 द्य । अवकाशं विमरामीत्यर्थः (?) । (P. 137, L. 85) प्रकाशनारी
 वेद्या ॥ ८ ॥ (P. 138, L. 94) मनुष्यसत्त्वं नृसत्ताम् । मनुष्यमिति
 यावत् ॥ ९ ॥ कर्ममार्गं संधिम् । यथा जीर्णतनुः सर्पः मुच्यमानकञ्चुको
 गच्छति ॥ १० ॥ पटलं वृद्धं रोगभेदश्च । तारा नक्षत्रमक्षणः कनौनिका
 च । (P. 140, L. 113) मार्ग इति । अश्वत्याम्ना पाण्डवपक्षपातिनो
 राजानो रात्रौ संधिं दृत्वा मारिताः । सौप्तिकमिति भावे (?) । क्लान्ता-
 दर्ध्यामोदित्वात् (?) ॥१२॥ संधिः किंभूतो दर्शनान्तरगतः । दर्शनान्तरं
 कनकशक्यादिमतविशेषः । तदनुगतस्तद्धोषितः । करालो विपरीतः ।
 स्त्रीजनदर्शने हि तदनिष्टाचरणं वीरजनगार्हितं संभाव्येत ॥१३॥ स्कन्द-

१ om. E F G. २ रंज्जूः E F G. ३ भावः F; भावः E. G. ४ प्यात्मादि
 A; प्यामादि ? E.

पुत्राणां स्कन्दोपजीविचौराचार्याणाम् ॥ (P. 142, L. 126) पद्मव्या-
 कोशमित्यादि । वैश्वदेवीछन्दः । चापी विस्तीर्णमिति द्वे नामनौ ।
 यदुक्तवान् । 'इष्टकाभित्तौ च संस्कारवशेन पद्मव्याकोशादयः सप्त संज्ञां
 इति' । भास्करे मण्डलाकारः । अन्येपि नामसदृशाः सप्त सन्धयः ॥१४॥
 कौशलं चेति । चकारोप्यर्थे ॥१५॥ कार्तिकेयः परमगुरुः । ब्रह्मण्यदेवा-
 दयोपरगुरव इत्याहुः । सर्वे कार्तिकेयविशेषणमित्येके । 'ब्रह्मण्याय देवा-
 येति' कचित्पाठः । कर्मसु संधिरचनासु । भूषणसंप्रयोगानिति कटकादे-
 र्गर्मावकीलकसुश्लिष्टसंयोजनाभेदान् ॥ १७ ॥ प्रतीक्ष्येत्यत्र प्रतीक्षे (छये)-
 नि पाठो दृश्यते । तच्च प्रतीच्छा ग्रहणं [तत्] कृत्येत्यत्रार्थे णिच्समासे
 पत्राप्रत्यये ल्यापि रूपम् । (P. 145, L. 165) लक्ष्यसुप्तं व्याजसुप्तम् ।
 तुल्यमविपममन्तरमन्तरालो यथा स्यादेवं वर्तते । कपटसुप्तस्य विपमा-
 न्तरालवत्त्वात् ॥ (P. 146, L. 179) स्फारीभवति । अभिमन्त्रितो
 योजविशेषो धनसहितभूतले क्षित्तो बहुलीभवतीति प्रसिद्धिः । लघुत्वा-
 च्छपलत्वात् । गोकाम्येति । कामयतोर्लङ् सामान्ये अचो यति (?)
 पश्चात्स्रोतं विवक्ष्णोऽयम् । गोब्राह्मणसहिताया भङ्गं त्वं करोषि यदीदं
 न गृह्णासीति शपथार्थः । (P. 148, L. 197) प्रणयोभ्यर्थना । विक्रि-
 णिदपण्णो विअ विक्रोतपण्य इव ॥ (P. 149, L. 211) अनिर्वेदितेति ।
 प्रकरणनिश्चयो निर्वेदः । तदभावोनिर्वेदः । पदशब्द इत्यनेन रदनिकाप्रवे-
 शसूचनम् । (L. 217) ग्रहणयुक्तमालुञ्चनं ग्रहलुञ्चनम् । श्वा कुकुरैः ।
 माया शम्भरी विद्या । रूपमाकारम् । येशोलङ्कारादियोजना ॥ २१ ॥
 डुडुम (orड!) डंसः । वृक इति हुण्डार इति प्रसिद्धः ॥ २२ ॥ (P. 151,
 L. 235) कण्ठिअ कृत्वा निर्मायेत्यर्थः । उपरिभागे तलभागे च विनि-
 पानिता आकृष्टा इष्टका यत्र । 'उपरिननेति' पाठे उपरिर्त्तनी उपरिभवा ।
 शेषं तुल्यम् ॥२३॥ णिक्रामिस्सं निष्क्रामयिष्यामि । वहिः करिष्यामीति
 याचत् । अवहि (ह) दे अपहृतम् । (P. 154, L. 277) दिष्ट्या हर्षे । ण
 अवहदं नापहृतम् । निष्प्रनाया निष्पारुपा ॥२५॥ (P. 155, L. 290) प्र-
 णयोर्धित्वम् ॥२६॥ अवरक्खणजणस्स अपगतं रक्षणं यस्यासौ अपरक्षणो
 वेदयाजनः । अवहदो अपहृतः । (P. 158, L. 320) पौरत्थिमाहिमुहो
 पौरत्थ्याभिमुपः । पूर्वदिगवलम्बिनमुत्त इत्यर्थः । रणसाठ्ठि रत्न-

१ सर्वं E F G. २ निभयो om: I. ३ कुकुरः E G. ४ माकारे F; ५ E L.
 ५ डडडह. ६ उपरितनापयः E G. ७ निक्रामिस्सं E F G. ८ निर्मायेत्य B.

(अरण्य) पष्टिकाभिर्धं व्रतम् । अरण्य(रत्न)पष्टिका नाम ग्रीष्मव्रत-
मित्येके ॥ (P. 161, L. 350) चतुःसमुद्देति । चतुःसमुद्राणां रत्ना-
काराणां सारभूता । समालम्ब्येत्याद्यपूर्वोपि सोहृणसघनविभवेति ।
कुलीनत्वादेरित्यर्थ । सत्त्वमाशयं महत्त्वम् ॥

इति पृथ्वीधराचार्यविरचितायां मृच्छकटिकाविवृतौ संधि-
छेदो नाम तृतीयोद्गः ॥ ३ ॥

चतुर्थोऽङ्कः ।

तस्सेत्यादि । यत्र चक्षुर्हृदये लभे तत्र कारणं किं पर्यालोच्यते ।
 अतिप्रियनामासौवलं विलम्बेनेत्याशयः । (P. 166, L. 25, 26) गहि-
 दाघगुण्टनं गृहीतावगुण्टनम् । विष्णविस्सं विज्ञापयिष्यामि । (P. 168,
 L. 50) त्यरितगतिः कश्चित् । संप्रान्तं माम् ॥२॥ (P. 170, L. 80)
 अभुजिस्सं अप्रेष्याम् । स्वाधीनामिति यावत् । मम छन्दो ममाभिलाषः ।
 (P. 172, L. 100) साहसं चौर्यरूपम् । साहसे जीवितानपेक्षकर्मणि ।
 ण हु ते इति । न खल्याचरितमपि त्वाचरितमेव । शूद्रस्वर्णहरणे न
 तथा पातकमिति विप्रेत्यादिनोक्तम् ॥६॥ तद्य वसन्तसेनायाः । अनुचितः
 प्रकाशो यस्य सोप्रकाशः । अनेनास्माकं दण्ड इत्यनेन न प्रकाशयितव्य
 इत्यर्थः । अयं जनो वसन्तसेनास्वरूपः । अपिरनुनये । अयं जनः शार्ङ्गलक
 इति प्राचीनटीका । तन्न युद्धयते । घेद्यात्वे वसन्तसेनाया निभृतं संग-
 तमित्यभिप्रायः । (P. 177, L. 145) मन्मथेन विपन्नो गुणो यस्य ।
 ईदृशोपि देहं रक्षाभि । मदनिकार्थचौर्याहरणेन हीनगुणत्वं व्यक्तम् । सुम-
 नसः पुष्पवृत्तेरेकवचनान्ततापि । यथा । 'अप्रत्याख्येये दधितुमनसी'
 इति । सुमना मालतीत्येके । वचनभेदेपि सतामनुद्वेजकत्वाद्दुष्टत्वमुप-
 मायाः ॥१४॥ अथ निजपतित्वेनैवमाह । (P. 181, L. 196) तुमं जेवेति ।
 इदानीं ब्राह्मणभार्यात्वेनेति भावः । अत्तणकेरअं वीति चारुदत्तस्यानुच-
 रत्वं स्वीकृत्य व्रते । (P. 188, L. 273) यत्र ते इति । हेतावाधारवि-
 वक्षया 'यत्रेति' सप्तमी । कर्तुः शेषविवक्षया 'ते' इति षष्ठी ।
 (P. 189, L. 288) उदवसितं गृहम् । (P. 191, L. 309) वन्धुलेन ।
 अत्रैवाङ्के पञ्चमप्रकोष्ठके 'परगृहललिता' इत्यादि वन्धुलक्षणं करिष्यते ।
 (P. 201, L. 386) ही ही भो इति विस्मये । तपश्चरणक्लेशविनिर्जितेन
 स्वाधीनेन । पुण्येण विमानविशेषेण । अकृततपश्चरणक्लेशः । नरयुक्ता
 नारी नरनारी । सौद्राहिका यस्य । पुष्पकमपि सा नरनारी सीतारूपा
 उद्वाहनीया यस्येदृशम् । शब्दच्छलेन साम्यम् । (P. 194, L. 327)
 अहो वसन्तसेनाभवनद्वारस्य सश्रीकता । किंभूतस्य । सलिलसिक्तमा-

१ लभं E F G. २ मावलं F; सा om. G. ३ शौवलं E F G. ४ शेषवती G.
 ५ कर्षेनात्रैवाङ्के BC. ६ कथितलक्षणम् BC. ७ तानुद्वेजिका BC. ८ सा om. E F G.
 ९ उद्वाहनीया E.

जितकृतहरितोपलेपनस्य । कृतगोमयोपलेपनस्येत्यर्थात् । तथा । विवि-
धद्रुगन्धिकुसुमोपहारचित्रलिखितभूमिभागस्य । गगनतलावलोकनकां-
तुहलदूरोन्नामितशीर्षस्य । उच्छ्रायप्रकर्षपरमेतत् । दोलायमानावलम्बि-
तैरावणहस्तभ्रमागतमहोदामगुणालंकृतस्य । समुच्छ्रितदन्तिदन्ततोरणा-
द्यभासितस्य । महारत्नोपरागोपशोभिना पवनवलान्दोलनाललञ्चलप्र-
हस्तेन इत पहीति व्याहरतेच मां सौभाग्यपताकानिवहेनोपशोमितस्य ।
तोरणधरणस्तम्भयोदिकानिक्षेप्तसमुल्लसद्जरितचूतपल्लवललामस्फटिक-
मङ्गलकलशाभिरामोभयपार्श्वस्य । महासुरवक्षस्तटदुर्भेद्यवन्नरत्ननिस्त-
रप्रतिवद्धकनकपाटस्य । दुर्गतजनमनोरथायासकरस्य । यत्सत्यं मध्य-
स्थस्यापि जनस्य । बलाद्दृष्टिमाकारयति आह्वयति । प्रथम[प्र]कोष्ठव-
र्णनम् । (P. 194, L. 332) शशिशङ्खमृणालस्वच्छाभाः विनिहितचू-
र्णमुष्टिपाण्डुराः विविधरत्नप्रतिवद्धकाञ्चनसोपानशोभिताः प्रासादपङ्क्तयः
अवलम्बितमुक्ताफलदामभिः स्फटिकवातायनमुखचन्द्रैर्निर्ध्यायन्तोयोज्ज-
यिनोम् । श्रोत्रिय इव सुओपविष्टो निद्राति दौवारिकः । सदृश कलमो-
दनेन प्रलोभिता न भक्षयन्ति वायसा वलिं सुधासवर्णतया (P. 195,
L. 341, 42) इहापि द्वितीयप्रकोष्ठके पर्यन्तोपनीतयवसवुस-
कवलसुपुष्टाः तैलाभ्यक्तविपाणाः कृद्धाः प्रवहणवलीवर्दाः । अयमपरो-
पमानित इव कुलीनो दीर्घं निःश्वसिति सरिभो महिपः । इतोपनीतयु-
द्धस्यमल्लस्येव मृद्यते प्रीवा मेपस्य । इतोपरेपामश्वानां क्ले(के?)शकल्पना
क्रियते । अयमपरः पाटञ्चर इव चौर इव दृढवज्रो मन्दुरायां शायासुगाः ।
इतोपि भक्ततैलघृतमिधपिण्डं प्राहाते हस्ती इस्तिपकपुरुषैः । (P. 197,
L. 352) [इहापि] तृतीये प्रकोष्ठे । इमानितावत्कुलपुत्रजनोपदेशन-
निमित्तं विरचितान्यासनानि । अर्धपठितस्तिष्ठति पुस्तकः । कामशास्त्र-
स्येत्यर्थात् । स्वार्धानमणिमयसोतेसहितं पाशकपाठम् । 'सरितमिति'
पाठे प्रसारितमित्यर्थः । स्वार्धानमरुत्रिममिति प्राचीनश्लोका । इमे चापरे
मद्नसंभिविद्वच्चतुरा विविधयार्णकावलिप्तं चित्रफलकं बहमाना इत-
स्ततः परिभ्रमन्ति गणिका दुष्टविद्याः । (P. 198, L. 361) इहापि
चतुर्थे प्रकोष्ठे । युवतिकरतांदिता जलधरा इव गंभीरधीरं नन्दन्ति
मुरजाः । क्षीणपुण्या इव गगनाचारा इव निपतन्ति वांस्यतालाः ।

धैर्यगन्ध्यादनादेव निपातः । मधुकराभिरुतमिव मधुरं वाद्यते वंशः ।
 इयमपरा प्रणयकुपिता कामिनोच्चाङ्गारोपिता कररुहपरामर्शेन सार्यते
 घोणा । इमा अपराः कुलुमरसमत्ता इव मधुकर्योतिमधुरं प्रगीताः ।
 गणिकादारिका वेदयाविशेषा इति गुणपताकायामुक्तम् । नाट्यते नाट्यम् ।
 पठ्यते सशृङ्गारः । अवलम्बिता गवाक्षेषु घातं गृह्णन्ति सलिलगर्गयः । एत-
 च्च जनानां पानार्थम् । (P. 199, L. 373) इहापि पञ्चमप्रकोष्ठे । अयमपि
 दारिद्रजनलोभोत्पादनकरो हिङ्गुतैलगन्ध आसमन्तोद्धरति । विविधसुर-
 भिधूमोद्गारैर्नित्यं सन्ताप्यमानं निःश्वसितोव महानसं द्वारमुलैः । अधिकं
 रोमाञ्चयति संसाध्यमानवहुविधमश्वभोजनगन्धः । भोजनं करणे ल्युटि
 व्यञ्जनादिवचनः । अयमपरः पटुचरमिव जौर्णवस्त्रमिव छेद्यपट्टमनेकाधा-
 रशोणिताभ्यामुपहतत्वात् । रूपिदारओ । रूपशब्दः पशुवचनः । तद्यो-
 गाद्रूपी खट्टिकः । तस्य दारकः पुत्रः । यद्वा । रूपो रूपसंघः तस्य दारक-
 श्छेदकः । खट्टिक एव । यत्र मांसं छिद्यते तं पदं धावति प्रक्षालयति ।
 बहुविधाहारविकारमुपसाध्यति सूषकारः । वध्यन्ते मोदकाः । पच्यन्ते-
 पूषकाः । अपीदानोमहं भोक्तुं पादोदकं लप्स्ये । 'वर्धितमिति' पाठे
 व्यञ्जनादिसामर्थ्योपाचितं वर्धितकमिति पूर्वटीका । इतश्च गन्धर्वाप्सरो-
 गणैरिव विविधालङ्कारशोभितैर्गणिकाजनैर्धन्धुलैश्च यत्सत्यं स्वर्गायत इदं
 गृहम् । (P. 201, L. 387) गुणेववाच्याः । अनभिधानीयगुणा
 इत्यर्थः । 'ऋणोपिवाति' पाठे ऋणेष्वयाच्या ऋणमेवावस्योय सधैरभिमु-
 ह्यामह इत्यर्थः । ललामो विलसामः । लल विलासे भौमादिकः (?) ।
 अनुप्रासानुरोधेनानयोरैक्यम् । 'ललामा इति' पाठे श्रेष्ठा इत्यर्थः । (L. 392)
 इहापि पठे प्रकोष्ठके । अयं ताद्यत्सुवर्णरत्नानां कर्मतोरणानि । नीले
 रत्ने वस्तुविशेषे निक्षिप्तानि प्रसारितानोन्द्रायुधस्वानकमिव दर्शयन्ति ।
 नीलरत्नेष्व्वा(?)रोपितानोन्द्रायुधमिध दृश्यन्त इत्याशयः । धैर्य-
 मौक्तिक-प्रवालक-पुष्पराग-नीलक-कर्केतर-पद्मराग प्रभृतीन् रत्नविशे-
 पानन्योन्यं विचारयन्ति शिल्पिनः । प्रवालक-कर्केतरौ मणिविशेषौ ।
 वध्यन्ते जातरूपैः सुवर्णमणिभ्यानि । घट्यन्ते सुवर्णालंकाराः ।

१ कर्केतुः BC. २ न्तादाति E F G. ३ पदं जीर्णं BC. ४ संघ BC. ५ खट्टिक BC:
 ६ स्वर्गायते FG. ७ यद्विद्वान् BC. ८ लड विनासे E F G. ९ लोप प्रामदिकः
 EFG. १० नानारत्नेभ्योपि B C D, नीलरत्नेष्वारोपितानि E F G. ११ नीलकर्के-
 तरं L. १२ प्रभृतीं B C D. १३ पुलककं B C D.

लोहितसूत्रैर्ग्रथ्यन्ते मौक्तिकाभरणानि । घृष्यन्ते वैडूर्याणि । छिद्यन्ते शङ्खाः । शाणे घृष्यन्ते प्रवालानि । शोष्यन्ते औल्लविदमवतारिता आर्द्रता वा । कुङ्कुमप्रस्तराः । प्रस्तरः कुङ्कुमाधार(श्च)र्मपुट इत्याहुः । सोलोआदि आर्द्राक्रियते । सल्लज्जअं कस्तूरिका । शल्यवद्वेधकत्वात् । अन्यमिच मृगमदत्वात् (?) । विसालीआदि विशेषेण घृष्यते चन्दनरसः । संयोज्यन्ते गन्धयुक्तयः । दौष्यन्ते गणिकाकामुकयोः सकर्पूरं ताम्बूलम् । अवलोम्यते सकटाक्षम् । प्रवर्तते हासः । पीयतेनवरतं सशृङ्गारं मदिरा । इमेन्येवज्ञातपुत्रदारावेत्ता मनुष्या आसवकरकेणापीतमदिरा गणिकाजनैर्यै मुक्तास्त्रवाटं(or मुक्तावाटंA)पियन्ति । अयमर्थः । मद्यपानभाण्डेनापीतमद्या अनादृतनिजपरिवारास्त्यक्तान्यकर्तव्या अत एव तत्रैवात्यन्तमवस्थाना गणिकाजनैर्यै मुक्ता निःसारिता इत्युक्तं ते पुरुषा धारंवारं पुनः पुनर्मद्यमेव पियन्ति । मदिराया अघारितसत्रत्वमुक्तम् । (P. 204, L. 409) इह सप्तमे प्रकोष्ठे । छुत्रिष्ठयायां विहङ्गपाल्यां कपोतपालिकायां सुखनिपण्णा[न्य]न्योन्यसुम्ननपराणि सुखमनुभवन्ति पारायतामिथुनानि । दधिमक्तपूरितोदरो ब्राह्मण इव सूक्तं पठति पञ्जरशुकः । ऋन्समुदायः सूक्तम् । शोभनोक्तं च यथा स्यादेवम् । इयमपरा संमानलब्धप्रसरेव गृहदासी अधिकं कुर(रु)कुरायते मदनसारिका । अनेकफलरसास्वादप्रहृष्टकण्ठा कुम्भदासीव कूजाति परपुष्टा कौकिला । आलम्बिता । नागदन्तेषु गृहमिन्तिस्यदारुविशेषेषु । नागदन्तका इति प्रकृतौ कः । पञ्जरपरम्पराः । योष्यन्ते लावकाः । आलाप्यन्ते कपिञ्जला गौरास्तिर्त्तरयः । प्रेष्यन्ते पञ्जरकपोताः । योद्भुमित्यर्थात् । इतस्ततो विविधमणिविचित्रित इव सहचरि(रो)सहितो नृत्यन् रविकिरणसन्तप्त (सं) पक्षोत्क्षेपैर्धौजयतीव प्रासादं गृहमयूरः । इतः पिण्डीकृताश्चन्द्रकिरणा इव पदगति शिखमाणानि कामिनीनां पश्चात्परिभ्रमन्ति राजहंसमिथुनानि । एतेपरे वृद्धमहत्तं (changed to ह्य) का इव इतस्ततः परिभ्रमन्ति गृहसारसाः । प्रसारणकं दत्तं गणिकाभिर्नानापक्षिसमूहे र्यैत्सत्यं सत्वेतन्नन्दनवनमिच मे गणिकागृहं प्रतिभाति । (P. 206, L. 427) [इहापि] अष्टमे प्रकोष्ठे । भवति क एष पट्टप्रच्छदप्रावृतः अधिकतरैर्मत्यद्भुतं पुनरुक्तालंकारालंरुतः । अङ्ग-

१ धीरैर्वर्षे B C D, 'दर्षी' F G. २ साउली' F; साउलीआदि G. ३ सेतसुभ B C D ४ मुक्तास्त्रवाट E, मुक्ता' वाट F G. ५ एव च F. ६ गणिकाभिः B C D ७ नागदन्ता इति E F G ८ तिनरय F G. ९ सतापित F. १० न Changed to ह्य A. ११ यत्तु F G १२ प्रकोष्ठकं F G. १३ 'मनुदुत F G

भङ्गैः परिस्खलन्नितस्ततः परिभ्रमति । मा दाव ॥ (L. 432) जइ वि
 इत्यार्या । विततायामिव अमेध्य इवेति पाठान्तरे इ (इ has over it so
 ...om : ? A) त्यर्थः । अनभिगम्योनाभिगमनीयः । एषा पुनः का पुष्पप्रा-
 चारकप्रावृता (पुष्पपट्ट) इति प्रसिद्धः । उपानद्युगलनिक्षिप्ततैलचिह्नाभ्यां
 पादाभ्यां लक्षिता । अहो अस्याः कपर्दकडाकिन्या उदरविस्तारः । 'करट्ट'
 इति पाठे अशौचाभ्यवहरणप्रयुक्तकरट्टब्राह्मणवत् । तत्किमितीमां प्रवेद्य
 महादेवमिव द्वारशोभा इह गृहे निर्मिता । अन्यथा अनेन द्वारेणास्या गृहे
 न प्रवेशः स्यादित्याशयः । एषा खल्वस्माकमत्ता चातुर्थिकेन ह्वरविशेषेण
 पीड्यते । तेनेदृशी दशैत्युक्तम् । सपरिहासम् । भगवन् चातुर्थ(र्थि)क ।
 एतेनोपकारेण मामपि ब्राह्मणमवलोकय । शूणपीणजठरो । शूण उच्छूनः ।
 पीनो महाभोगः । मुदो मृतः ॥ (P. 208, L. 457) सीधुसुरासवेत्यादि ।
 उपजातिविशेषः । सीधुसुरासवा मदिराविशेषाः । एतावदवस्थापन्नपी-
 नत्वरूपां(पा) गतां(ता) यदि ध्रियते अत्र मृता भवति शृगालानां पर्या-
 तिका सौहित्यम् । युष्माकमपि जानपात्रा वहन्ति । उद्वाहकेनाजितवि-
 भवस्यैव परमियान्विस्तारो भवतीति प्रपुरभिप्रायः (?) । प्रेमनिर्मलजले
 मदनसमुद्रे स्तनानेतन्म्रजघनान्येव यानपात्राणि । (P. 210, L. 460)
 सर्वर्तुकुसुमप्रस्तारा रोपितानेकपादपा निरन्तरपादपतलनिर्मिता युव-
 तिजघनप्रमाणा पट्टदोला लघुकीकरोतीव नन्दनवनस्य सश्रोक्तत्वम् ॥
 एसो असोअ इत्यादि । गाथा । चञ्छो वृक्षः । यनरुधिरपङ्कचार्चिका
 चर्चा यस्य सः ॥ ३० ॥ ओणामेहि अवनमय । से अस्याः । भावे कयोगे
 षष्ठी(?) । छात्रस्य हसितमिति यथा । अथ इं अथ किम् । अनुमतौ ।
 धांअवत्तहारी चार्त्तिकः । सोण्डीरदाण शौण्डीर्येणाशयमहत्त्वेन । भोदो
 भवती । भणामीत्यनन्तरं सहासनाटकसूत्रं परितमिद्य तथा कृत्वा
 बोद्धव्यम्(?) ।

[इति] मैदनिकाप्रदानः (नो नाम चतुर्थीङ्कः) ॥ ४ ॥

१ अन्तरेत्यर्थः F; न्तरेयैः G. २ अशौचाभ्यवहरण B C D. ३ करट्ट G. ४ करट्ट F G.
 ५ द्वारे महादेवमिव F G. ६ द्वारमहादेवमिव F G ७ परिहासः G. ८ चातुर्थिक E F G.
 ९ एकावस्था E F; एकावस्थां पीनत्वरूपा G १० वृक्षो E F G. ११ अवलहारी F G.
 १२ बोद्धव्यं भाषाविटम् (?) B. १३ मदनिकाप्रदानं नाम चतुर्थीङ्कः E G, प्रदानो नाम F.

पञ्चमोऽङ्कः ।

पूर्वाङ्के अङ्गावतारणैव सूचितस्य प्रकरणनायकस्य प्रवेशः । तथा चोक्तम् । 'प्रवेशश्चूलिका चैव तथा विष्कम्भकोपरः । अङ्गावतारोऽङ्गमुल्लमथो (थो) पक्षेपपञ्चकम्' इति । प्रवेशायतीति प्रवेशः । पञ्चाद्यच्च । प्रवेशको ण्वुलन्त उच्यते । अधमपात्रप्रयोज्यः प्रवेशकः । तदुक्तम् । 'भृत्यवर्गकथावच्च कर्तव्यस्तु प्रवेशकः । अन्तर्जघनिकासंस्थैस्तथा मागधवन्दिभिः ॥ अर्थोपक्षेपणं यत्र क्रियते सा हि चूलिका । 'विष्कम्भस्तु द्विधा स्तोयं शुद्धः संकीर्ण एव च ॥ शुद्धो मध्यमपात्रेण संकीर्णो मध्यमाद्यभैः' इति । (P. 216, L. 4) अपाकृतं निरस्तम् । अनभिनान्दितमिति यावत् ॥१॥ बलाकशब्दः पुल्लिङ्गोप्येषां संमतः । खं आकारम् ॥ २ ॥ निपक्तं द्राघितम् ॥३॥ प्रडोनैरिति कर्मणि क्तः (?) । व्याविद्धैर्घ्नान्तैः । चक्रं समूहः । पत्रस्य छेदः राण्डनं विचलं (?) यत्र चित्रे तत्पत्रछेदं चित्रम् । तदिव गगनं शोभते ॥५॥ घृतराप्रचनत्सदृशं नष्टचन्द्रार्कत्वात् । वा इवार्थे । शिषी मयूरः । वनादिति व्यञ्जोपे कर्मणि पञ्चमी । घनं प्राप्येत्यर्थः ॥६॥ (P. 219, L. 31) अणेकहा सिणेहाणुसारं भणित्वा अनेकधा स्नेहानुसारं भणित्वा । पाटान्तरेणैव (?) कथा । कथं ह्यारितमलंकारभाण्डमित्यादिका । नैव कथानुसारः कृतोस्या रत्नावल्या भाव (?) इत्यादिकः । मल्लको भाजनविशेषः । तन्मा तादत् । यद्भोजनार्थमपि न तथा भणितोहम् । यदभुक्तपीतस्य चौरैरेवोपहृतस्यात्पा रस्य । (P. 222, L. 58) यत्सपीजनदत्तसंज्ञया पटान्तापवारितं मुग कृत्या । गणिका हस्ती कादस्थो भिक्षुः वाटौ (टौ) क्षुद्रविषयभोक्ता । रासभो गर्दभः । (P. 225, L. 83) अवैध माणहेति । अवैत अवगच्छत मानया इत्यर्थः ॥ अधाजभेति । उपेन्द्रवज्रया श्लोकः । 'यथा यथा वर्षत्यमराण्डं तथा तथा तिम्मति आर्द्रोभवति पृष्ठचर्म । यथा यथा लगति शीतवातस्तथा तथा घेपते मे हृदयम्' ॥२०॥ वंशं वादयामीति । उपजातिविशेषः । पादपर्यं जगतीजात्या । चतुर्थः पादः शालिन्या । 'वंशं वादयामि मत्तच्छेदं मुशब्दं घीणां वादयामि समतन्त्रीं नदन्तीम् । गीतं गाथायामि गर्दभस्यानुरूपं को मे तुल्यरुन्धुर्नारदो वा' ॥ ११ ॥ (P. 226, L. 98) अस्य षट्-

कस्य संज्ञां ददामि । कापेत्यं फलविशेषः । वृद्धविश्वोदुं वासू इति यावत्(?) । (Erased with the marks = &c. A) । (P. 229, L. 123) इन्द्रमहकामुकः कौकः । 'इन्द्रमह काकपोदओ विअ' इति पाठो व्यक्तार्थ एव । पण्हं प्रदनम् । मुण्डे मस्तके । गोडुं पादम् ॥ (P. 235, L. 184) अपझेति । एपा वसन्तसेनेति साम्निकर्षेण । लज्जाप्रणयिनीत्यत्र संधा-
घंचामित्यादिनांकारलोपः ॥१२॥ कण्ठं मुञ्चतीति । 'कण्ठो गले गलघ्वाने' इति कोशः । लावण्ययोगवान् पूर्वं कण्ठं मुञ्चतीत्युत्प्रेक्षा (?) ॥१४॥ मूढे इति वसन्तसेनायाः साक्षेपसंबोधनम् । पयोधरो मेघः, स्तनौ च ॥१५॥ (P. 237, L. 208) अयमपर इति शत्रोः पुनर्मध्य इत्यर्थात् । करसमूहं अंशुः राजग्राहभागौ ॥१७॥ प्रोपितभर्तृशब्दो 'न नित्यः समासान्त इति' नै भूत (?) श्योते कन् ॥१८॥ कक्षा मध्यबन्धनम् । गां भूमिम् ॥ २१ ॥ पंप्याङ्गुराः संलग्नशरतुल्याः ॥२२॥ मेचकाः श्यामाः । गगनं जलरूपेण द्रव्यभूतं पतति ॥२५॥ त्रिदशपतिशस्त्रस्य वज्रस्य । रतिप्रसक्ता संभोगेन प्रसक्ता । प्रियेण काङ्क्षितायाः । (P. 242, L. 268) यद्वदिति । हे शक्र यथा अहल्याया अप्राप्तिदुःखेन गौतमोस्मीत्यसत्यं ब्रूये । हे निरपेक्ष परपीडानभिज्ञ तन्ममापि दुःखं जानीहीत्यर्थात् । ततः किं कर्तुमुचितमित्याह । निवारयतामिति । प्रियभयनगमनं प्रति विरोधकत्वादित्याशयः ॥३०॥ आटोपो दम्भः । कूटं माया । कपटं छद्म । अनृतं मृषाभाषणम् । निह्वयप्राकट्य-
भेदात्कूटकपटयोर्भेदः । एतेषां जन्मभूमेः । वेदयापणो वेदयाध्यवहारः । व्यञ्ज-
केत्यर्थः (?) । दाक्षिण्यपण्यप्रधानम् । निष्कयो मूल्यम् ॥३६॥ (P. 247, L. 315) अपि पारयिष्यामि । आआविओ आचार्य उपदेष्टा । प्रेण्यतां भुज्यताम् । किं तु स एव व्याजो विडस्यनास्माकं प्रस्तुत आरब्धा ॥३९॥ अथवा सत्यमेवेदम् । अथवेति प्रकरणात्प्रतीयते । बम्हणेन ब्राह्मणेन । यद्दृष्टेति । यतः यस्माद् दृष्टपूर्वस्य जनस्य संगमेन उत्तरलतया घर्त-
मानस्वदेन्यविस्मृतानां विस्मरणचत्तां पुंसाम् । मत्संबन्धिनी सांलघेपिका (Erased A) । (P. 255,) L. 397 तुल्यितुमिति । लुब्धालुब्ध-
जिज्ञासया । श(व)हुसूत्याया रत्नाचल्या अल्पमूल्यसुवर्णभाण्डस्य कृते यो-

१ कुकुरः B C D. २ ° ना एकार° B C. ३ साक्षेपं E F G. ४ पुनरमध्य E F G.
५ नदतश्चेति E G. ६ शष्पा° F. ७ आआविविओ B C D; आआरिओ E F G.
८ दाक्षिण्येन G. ९ खानचोलिका F; चैलिकां Corr. शाटिकां G. १० °मूल्यस्य E F.

गात् । (P. 257, L. 418) वर्णकं विलेपनम् ॥४६॥ अस्माद्धिघदुर्लभया ।
 दरिद्रस्य वेद्याचासिसंभवात् ॥ ४८ ॥ स्तम्भेष्ट्वित्यादि । प्रदतीछ-
 न्दसा । वितानं चन्द्रातपः ॥ ५० ॥ विद्युदित्यार्या । अनया च वेताला-
 दिभयानकरूपवर्णनम् ॥५१॥ संगीतवीणा इव धाराः ॥५२॥

[इति] दुर्दिनो नामे [पञ्चसोऽङ्कः] ॥ ५ ॥

पष्ठोङ्कः ।

(P. 265, L. 14) जोषहि योजय । अपयत्तं अपर्याप्तम् । यदच्छा-
 सेवन्धि (?) । (P. 270, L. 56) एतेन मृच्छकटेन प्रातिवेशिगृहपति-
 दारकसंबन्धिन्या सुवर्णशकटिकया क्रीडितम् । तेन प्रतिवेशिगृहपतिदार-
 केण । (P. 271, L. 66) तव पितुर्गुणानिजिता दासी । अलिङ्गं अली-
 कम् । असत्यामिति यावत् । बालहस्ताभ्यां सुवर्णपूर्णां शकटिकां दारकं
 च स्वयं गृहीत्वा निष्क्रान्ता । उद्घाटितं पक्षद्वारकम् । (P. 273, L. 88)
 ही ही इत्यकस्मात्स्मरणविषयेण । जाणत्यलके यानास्तरणकम् । णस्सा-
 केदुआ नासिकारज्या दुःसहाः । अतोतिक्रमः संभाव्यते । 'णस्साकडु-
 आ' इत्यपि पाठः । तत्र नस्याकटुका इत्यर्थः । बहूना बलीचर्दाः । (P.
 275, L. 104) द्रुतं (द्रुतं) पलायित इव द्रुतकरः । सभिकामिव मां
 दृष्ट्वा प्रच्छादितशरीरः । एतेनार्यकस्य पलायनमुपक्षिप्तम् । गामेलुआ
 श्राम्याः । चक्रपरिवट्टिअं चक्रपरिवृत्तिम् । शूले शूरः । एआई तवस्सी
 एकाकी घराकः । पशो आअदे इति । चक्रपरिवृत्तिदानार्थम् । एतेन श-
 कारस्य कांकनेकमुक्तम् (?) । अतोपि च शकारलाघवमुक्तमित्यवधे-
 यम् । (P. 278, L. 125) भालिके भ(भा)रवत् । संभारमित्यर्थः ।
 मत्वर्थीयः । (L. 127) गोणा गावः । न सकलानि यानि पदानि मंश्वानि
 (?) । परं प्रवहणादि । गुम्मण्णेषु । 'लेपो जीमूतरथस्थाने (?) ।
 परिव्रमट्टो बन्धनभेदादपगतः । ता गेणहध ततो धारयत । व्यसनं मंहा (?)
 णवम् । संघाताजप्यत्वेन (?) संबन्धेन ॥ १ ॥ गम्यो नृपः । सर्वेषां सेव्यो
 हि राजेत्यर्थः ॥२॥ सुधुत्तं सुव्यक्तम् (Erased A) । (P. 282, L. 176).
 जय जयमान च(च?)न्दनक मङ्गलक पुण्योटक मुखोः ॥ किं अच्छधे-
 स्यादि । गाथा । 'किं तिष्ठत विश्वस्ता योसौ गोपालदारको वदः । भित्वा
 समं व्रजति नरपतिहृदयं च बन्धनं चापि' ॥ ५ ॥ पुरत्थिमे पूर्वस्मिन् ।
 वीरक-विशाल्य-भीमाङ्गद-दण्डकाल-दण्डशूर-प्रमुखाः । आअच्छधे-

१ अपवर्त्तं B E F G. २ एणुम्यशकटेन B C D; एतेन बालकेन E F G.
 ३ गृहपतिना B C D. ४ जाणत्यलकं E F. ५ कटुआ E F G. ६ द्रुत E F G.
 ७ कातरत्वमुक्तम् E F G. ८ संभार इत्यर्थः B C. ९ गम्यानि E. गच्छामि F G.
 १० द्वाणेषु F G. ११ लीपोजीमूतरथस्थाने: E. रथस्थाने F G. १२ महार्णवः E F G.
 १३ सुवक्तम् E F G. १४ पुण्योटक E F G. १५ मुख्याः E F.

ति । गाथापञ्चकम् । ' आगच्छत विश्वस्तास्त्वरितं यतत लघुं कुरुत ।
 लक्ष्मीर्येन न राक्षः प्रभवति गोत्रान्तरं गन्तुम् ' ॥६॥ 'उद्यानेषु सभासु
 च मार्गे नगर्यौ आपणे घोषे । तत्तद्योजयत त्वरिता शङ्का वा
 जायते यत्र' ॥७॥ 'अरे रे वीरक किं किं दर्शयसि ब्रवीहि (ब्रूहि?) ताव-
 द्विश्वस्तम् । मोचयित्वा बन्धनकं कोसौ गोपालकं हरति' ॥८॥ 'कस्या-
 ष्टमो दिनकरः कस्य चतुर्थश्च वर्त्तते चन्द्रः । पृष्ठश्च भार्गवग्रहो भूमिबुतः
 पञ्चमः कस्य' ॥९॥ 'भण कस्य जन्मपट्टो जीवो नवमस्तथैव सूर्युतः ।
 जीवति चन्द्रनके कोसौ गोपालकं हरति' ॥१०॥ 'रुक्त्रासौ चाष्टमस्ये
 भवन्ति(ति)सुवच(द) ना अद्यापि चलिंते (नस्यापि वनिता)' इत्यष्टमर-
 विफलम् ॥ 'चतुर्थे विश्वासः शिशुलिन (खरिणि) भुजङ्गेन सदृशः' ।
 इति [चतुर्थ] चन्द्रफलम् ॥ 'पट्टो भृगुः परिभवस (om.) रोग [ता]
 पदः' ॥ [इति पट्टभार्गवफलम्] । 'विप(रिपु)र्गदकोपमयानि पञ्चमे
 तनयकृताश्च शुचो महीवृते । क्षिद्यु(ति)रपि नाद्य(स्य)भवेच्चिरं (च्चिरं न-
 वेत्) स्थिर शिरसि कपेरिव मालती कृता' ॥ [इति पञ्चममङ्गलफलम्]
 जीवे जन्मन्यपरा(ग)तथनाः (नघोः) स्थानभ्रंशो (भ्रष्टो) बहुकलहया[यु]-
 तः ॥ [इति जन्मस्थगुरुफलम्] ॥ न सश्चि(स्त्री)वदनं तिलकोज्ज्वलं न
 वच(चव)नं शिखिकोकिलतो(ना)दितम् । हरिण्युतसारस (शावयि)
 चित्रितं वि (रि) पुण (ग)ते मनसः मु(ह)खदं गुरौ' ॥ पट्टजीवफलम् ।
 'गच्छत्यध्यानं सप्तमे वा (चा)ष्टमे वा(च)हीनः स्त्रोपुत्रैः सूर्यजे दीनचेष्टः ।
 तद्ब्रह्मस्ये वैरह(ह)द्रोगघत्या (बन्धै)ध(धं)मोस्तु(प्यु)च्छिद्येत (om.)
 द्वैर्धदधी (वैश्वदेवी) क्रियाभ्यः (द्यः)' । इति नवमज्ञानैश्वरफलम् ॥
 [वृहत्संहिता अ० १०४ श्लो० ६-४४] भट चन्द्रनकेति संशोधनम् ।
 अवहरइ इत्यादि । गाथा । 'अव(प) हरति कोपि त्वरितं चन्द्रनक शपे
 तप हृदयेन । यथाधोदितदिनकरे गोपालदारकः लण्डितः' ॥११॥ उहा-
 रिओ इत्यादि । गाथा । 'उद्गरुष्टितं प्रचहणं प्रजाति मध्येन राजमार्गस्य ।
 पयं तावद्विचारयत कस्य कुत्र वा प्रवासितं प्रचहणमिति' ॥१२॥ यच्छ-

१ रुक्० B C. २ नगर्यौ E F G. ३ स्वरिताः E F. ४ करधेपति E F G.
 ५ गुणपनम् E F G. ६ गदभृगुं E F G. ७ नय Om. F G ८ स्थिरा E F G.
 ९ न यवतीपवन E F G.

न्दसमिति यथाच्छन्दं यथेष्टमित्यर्थः । (Erased A) (P. 289, L. 225) को तमित्यादि । गाथाद्वयम् । 'कस्तं गुणारविन्दं शीलमृगाङ्गं जनो न जानाति । आपन्नदुःखस्य भोक्षो यतस्तं चतुःसागरसारकं रत्नम्' ॥१३॥ 'द्वायेव पूजनीयादिह नगर्यां तिलकभूताश्च (भूतौ च) । आर्या वसन्तसेना धर्मनिधिश्चारुदत्तश्च' ॥१४॥ ज्ञानामीति । गाथा । 'जानामि चारुदत्तं वसन्तसेनां च जानामि । प्राप्ते च राजकार्ये पितरमप्यहं न जानामि' ॥ प्राप्ते चेति चकारः पुनरर्थे ॥ १५ ॥ (P. 290, L. 236) तैत्तिलश्चिन्तापरः । राज्ञा पालकनाम्ना । व्यायच्छतः परपरिभवं कुर्यतः ॥१७॥ पत्तरो पत्ररथः पक्षी । शाकुनिकस्य पक्षिणां हन्तुः । त्वयनिमित्तजस्य चन्दनकस्य सापराधस्य चारमत्तेन कृता (?) । यदाह (P. 292, L. 259) प्राणप्रदस्येति ॥ भीदाभयेति । गाथा । 'भीताभयंप्रदानं ददतः परोपकाररसिकस्य । यदि भवति भवतु नाशस्तथापि खलु लोके गुण एव' ॥ १९ ॥ संभमेत्यादि । गाथा । 'संभ्रमवर्धरकण्ठो यत्वं जातोसि यत्त्वया भणितम् । दृष्टो मयेह आर्यः पुनरपि वसन्तसेनेति' ॥२०॥ खप-खन्ति-कड-कडट्टोविल-कर्णाट-कर्ण-प्रावरण-द्राविड-चौल-चीन-वर्ध-र-धिराट-यात्हीक-लाट-खेर-खान-मुख-मधुघात-प्रभृतीनाम् ॥ (P. 296, L. 296) जाणन्तो वीत्यादि । गाथा । 'जानन्नपि खलु जातिं भणामि तव च न शीलविभवेन । तिष्ठतु ममैव मनसि किं च कपित्येन भग्नेन' ॥२१॥ संज्ञां ददातीति जात्युचितक्रियाभिनयः ॥ (L. 302) सिण्णेत्यादि । गाथा । 'शीर्णशिलातलहस्तः पुरुषाणां कूर्चग्रन्थिसंस्थापनः । कर्तरीव्याधृतहस्तस्त्वमपि सेनापतिर्जातः' ॥ २२ ॥ जौदी तुज्झ विमुद्देति । गाथा । 'जातिस्तव विशुद्धा माता 'भैरी पितापि ते पट्टहः । दुर्मुप करटकन्नाता त्वमपि सेनापतिर्जातः' ॥ २३ ॥ करटको वाद्यविशेषः ॥ (P. 300, L. 337) एत्थ इत्यादि । गाथा । 'अत्र मया विज्ञप्ता परिज्ञापिता । चन्दनकं च स्मैरिष्यसि । न भणाम्येव लुब्धः स्नेहस्य वशेन

१ जितभू° E F G. २ भूतौ च E F G. ३ जानामीति° E F G. ४ वृजानामि B C.
 ५ तंतिनः E F G. ६ त्वर्थमिजस्य E F G. ७ खचित्खड F. ८ कलशो E F G.
 ९ खेरखान F G. १० कच °E F G. ११ जाई तुज्झ° L F G. १२ भैरी E F G.
 १३ दुर्मुप L F G. १४ स्मैरिष्यति E F G.

ब्रूमः ॥२५॥ तथा यदौत्यादि । राज्यप्राप्तिरूपः ॥२६॥ अभयमित्याचार्या ।
 'अभयं तव ददातु हरो विष्णुर्ब्रह्मा रविश्च चन्द्रश्च । हत्वा शत्रुपक्षं शु-
 भ्मनिशुम्भौ यथा देवी' ॥ २७ ॥ विरोहिदो विरोधितः । पुत्रन्नाटप्रभृतिभिः
 सहितः । तमार्यकमेव ॥

[इति] प्रवहणाविपर्यासो नाम षष्ठः (ष्टोङ्कः) ॥६॥

सप्तमोङ्कः ।

शुलकं राजदेयम् ॥१॥ असकारमिति । अष्टत्रिंशत् स्वभाषत एवेत्यर्थः ।
 (P. 303, L. 16) कर्मान्तो राजादीनां नियोगविशेषः । तत्संबन्धिनि
 धर्मे त्यक्तकाष्ठानि तैः प्रतिरुद्धगमनः ॥ २ ॥ सावशेषः किञ्चिदवशिष्टः ।
 कोकिलपक्षे नरपतिपुरुषाः शाकुनिकाः । सनिगड इव सनिगडः बाल्या-
 न्मन्दगमनः । यानेधिरूढोनवस्थितः । काकस्त्रीरक्षितकोकिल उपमा-
 नम् ॥ ३ ॥ तस्य चारुदत्तस्य महात्मनो गुणैः । तत्प्रवहणस्य चन्दन-
 केन रक्षितत्वात् ॥ ४ ॥ मा कुप्य मा क्रोधं कुरु । गोडां पादौ । अलघुर्म-
 न्दः । (P. 308, L. 80) क्षेमेणेत्यादौ चारुदत्तार्यकयोरुत्तरोत्तरेणाष्ट-
 खण्डः श्लोकः ॥ ७ ॥ पालके राजनि रक्षक एव वा । रक्षणे महानभिनि-
 येश इत्यर्थः । श्रमणको भिक्षुः । अशकुनपरम्पर च चारुदत्तवसन्त-
 सेनयोरनिष्टस्याप्रे भविष्यतः सूचनाय ॥

[इति] अैर्यकापवाहनो नाम सप्तमः (मोङ्कः) ॥ ७ ॥

अष्टमोऽङ्कः ।

(P. 311, L. 6) पेञ्चजनेत्यादि । धैतालीछन्दसा द्वयम् । पञ्चेति ।
 जणसंयोगान्पञ्चेति पञ्चशब्दो गुरुः । छन्दोनुरोधात् । पञ्चजनेति णकारः
 (?) । अवलेकेति केवलः ककारः एकारश्च लघुः । अवसंवात्यत्र सकारो
 न प्रविष्टः । अन्यथा अवस्संदोति स्यात् । शे णले इत्येकारद्वयेन्यतरो
 न गाहतीत्यत्र 'गा' इत्याकारस्य गुरुत्वम् । पञ्चजनाः पञ्चेन्द्रियाणि । ई-
 क्षित्तिअ अविद्याम् । गाम शरीरम् । लंक्स्वदे रक्षितः । दुष्ट(ष्टय?)त्वविह-
 तिपातात् । चाण्डालोहंकारः । अवलोसहायः । अथवेन्द्रियादिविनाशात् ।
 अवश्यं स नरः स्वर्गं गाहते ॥ २ ॥ ' शिरोमुण्डितं तुण्डं मुण्डितं चित्तं न
 मुण्डितं न संयत्तीकृतम् । किं मुण्डितं यस्य पुनश्चित्तं मुण्डितं ह्येषु साधु
 शिरस्तस्य मुण्डितम्' ॥ ३ ॥ (P. 311, L. 3) संयमधेति । गाथा ।
 कचिद् दृश्यते । 'संयच्छत निजकमुदरं नित्यं जागृत ध्यानपटहेन ।
 विपमा इन्द्रियचौरा हरन्ति चिरसंचितं धर्मम्' ॥ १ ॥ लंष्ट्रिअशालकाहे-
 ति । राष्ट्रियश्यालकत्वेनै च पुनः संयोगः प्रकर्षरूपानार्थः । अपूपौ
 छाविति वा न पुनरुक्तये(?) । ही अचिद् माणहे इति विस्मयंभेदे । ना-
 सिकां भिच्चापवाहयति । तत्कुत्राहमेशरणः शरणं गमिष्यामीति ।
 (P. 313, L. 23) आपानकं पानगोष्ठी । पिबन्त्यसिध्नित्यधिकरणे
 द्युद् । रक्तमूलकस्य शीर्षमिध मध्यमा किं पत्रलकभागमपनीय (?)
 मूलकमुपदर्शो कुर्वन्ति ॥ अनिर्जितमनात्मसात्कृतम् ॥ ४ ॥ नादिदे नापितः ।
 सद्युपासको दृष्ट इत्याशयः । शलावकश्चार्वाकः । कोष्ठकमिष्टकादिर-
 चित्तम् ॥ (P. 316, L. 48) यत्र तावत्कुक्कु(कु)राः शृगाला जलं पिबन्ति ।
 हगे वि अहमपि । त्वमपि पुराणकुलित्थयूपसवर्णान्मुप्रगन्धोनि चौरा-
 णि प्रक्षालयसि । एकप्रहारवन्तं करोमि । एकप्रहारेण मारणोक्तावयं
 प्रयोगः ॥ अद्यापीति । गौरी ललाटे शोभा भवति । विरतस्य आत्मति-

३ 'संयमधेति...धर्मम्' before पञ्चजने E F G. १ वैतालीय° F. ३ °वीति E F G.
 ४ ऽन्तः E F G. ५ क्षित्तिअ अविद्या E F G. ६ गामः B C. ७ लक्ष्मिदो E F G. ८ ल-
 ण्डितम् B C. ९ om. B C. १० °मज्जितम् B C. ११ लष्ट्रिअ E F G. १२ न om.
 E F G. १३ वा om. E. १४ पुनरुक्तम् B C D E F G. १५ °मशरणं E F G.
 १६ भागमनीय E F G. १७ नादिदे E F G. १८ आत्मनि E F G.

स्वरूपगतिः (?) । किंणः संघर्षजः । घर्णान्तरं घर्षकपायीकरणं न
 शीलितम् । यस्त्रान्तः स्कन्धे न तिष्ठते । नपुंसकत्वं चिन्त्यम् (?) ।
 निमूढमवकाशो यस्य तत् । संकोचितप्रदेशमित्यर्थः । पटस्योच्छ्रयो
 विशालता । तस्माद्दुःखम् ॥५॥ जातमात्र एव न प्रव्रजितः । तपस्विना
 घराकेण । हलकेन हृदयेन । न गतस्ताहिं न गमिष्यतीत्यर्थः । पुत्रक हृदय
 द्रु(ई?) यं अदस्त्वं (?) भट्टारकं दंडतिदिति नम इति प्रस्तावात् (?) ।
 विद्येयमर्थ (?) । (P. 319, L. 81) काइलं पङ्काविलम् । कलुपमिति
 यावत् । विपर्यस्तं लोकविरुद्धम् ॥ ६ ॥ बहुकुसुमेत्यादि । पुष्पिता-
 प्राच्छन्दः । रुक्मा वृक्षाः । ललन्ति विहरन्ति ॥ ८ ॥ स्त्रीभिरित्याचार्या
 ॥ ९ ॥ बुभुक्षितो न शक्यते पादाभ्यां गन्तुम् । (P. 322, L. 113) ।
 णहमज्ज्ञेत्यादि । गाथा । 'नभोमध्यगतः सूर्यो दुःप्रेक्षः कुपितवानरस-
 दशः । भूमिर्दृढसंतता हतपुत्रशतेव गान्धारी ॥' गान्धारी दुर्योधनादिपुत्र-
 शतमाता ॥१०॥ शिलशीत्यादि । मालिन्या श्लोकः । 'शिरसिमम
 निर्लीनो भाव सूर्यस्य पादः शकुनिखगापि(वि)हङ्गा वृक्षशाखाडु लीनाः ।
 नरपुरुषमनुष्या उष्णद्रोर्धं श्वसन्तो गृहशरणनियण्णा आतपं प्रेरयन्ति'
 ॥१२॥ हिङ्गुज्जेत्यादि । उपजातिछन्दसा । 'हिङ्गुज्ज्वलौ जाँरकमद्रमुस्त-
 कौ घचाया ग्रन्थिः सगुडा च शुण्ठी । एषा मया सेविता ग्रन्थयुक्तिः कथं
 नाहं मधुरस्वर' इति ॥१३॥ 'हिङ्गुज्ज्वलं दत्तमरीचचूर्णं व्याघारितं तैल-
 घृतौमिध्रम् । भुक्तं मया पाटभृताये मांसं कथं नाहं मधुरस्वर' इति ॥१४॥
 पलिपतिस्तहेणोधिकमांसेन सह मया भुक्तं ततः कथं नमधुरस्वरोहम् ।
 घनद्रवः कर्मणि यत् तः(?) । (P. 325, L. 156) किं न प्रेक्षते भावः ।
 वृद्धसूकर इव । गुरुधुरेत्यव्यक्तशब्दानुकरणम् । अव्यक्तं शब्दं कुर्वाणो
 लक्ष्यते । पंगालखण्डेण प्राकारखण्डपथेनैव प्रवेशय । दैवगत्या तु न भग्नं
 प्रवहणमित्याह । कथं न भग्न इति । ण छिण्णा लजू ण मला गोणा इति
 घकव्ये शकारोक्तत्वाद्भ्रमणम् । मम गुरुर्गुररिति । अतिमान्यत्वपरम् ।
 एवं त्वं प्रेक्षसे । साधरं महतरुत्वा (?) । पुलकालिलोप पुष्पतणीयः(?) ।
 पुष्कलिनी । एकार्यन्वययच्छनीय इत्यनेन गुरुत्वमेव द्रव्ययति इति

१ किं E F G. २ हलकेण E F G. ३ हरयं रयं E F G. ४ कं इति I G. ;
 के इति E. ५ विशेषमर्थः E F G. ६ ता किं न प्रेक्षते L. तत् किं F G. ७ यागत°
 F G. ८ गुलकलगीव पुरस्कारणीयः E F G. ९ एकार्येणे उपनीय L.

प्राचीनटीका(?) । त्वं तावत्प्रवहणमप्रत आरोह । (P. 329, L. 189)
 अथवा तिष्ठ त्वम् । तव पित्र्यं प्रवहणम् । अहं प्रवहणस्वामी ।
 अप्रतः प्रवहणमधिरोहामि । यद्यप्यहमेवं प्रवीमि तथापि तवैव अचारो-
 धिरोह भट्टारक इति भणितुम् । प्रवहणे राक्षसी चौरौ वा प्रतिवसति ।
 मूशे पञ्जे इति विपरीतोक्तिः शकारवाम्यत्वात् । बुद्धचेडे निश्चित-
 थोतः । वृद्धश्वोन्नेपांम्ह इत्यावाचकः । अकारणादिति पूर्वटीका (?) ।
 कथं शृगाला उद्गोयन्ते । घायसा धावन्ति । तद्यावद्भावोक्षिभ्यां भक्ष्यते
 दन्तैः प्रेक्ष(श्य)ते । शकारवाम्यत्वाद्द्विपरीतोक्तिः । तावदहं पलाये ।
 [अ]वनतेत्यादि । पुष्पिताग्रा । प्रेयाम इति लोटौ मस(?) । गौरवमात्मनि
 बहुमानः ॥ १५ ॥ अन्यथा वापन्यात्(?) । लाघवनायाति कातरं विदुः-
 खं काकादने भीरुः (?) । वेशाभावेन ॥ १७ ॥ नाम्पश इति म्यन्तात् ।
 कर्मणि लकारः । मोक्षयति(?) । (P. 334, L. 241) भक्षिदे
 भक्षितः । विपरीतोक्तिः पूर्ववत् । अथवेत्यतलस्योक्तिः । शृगाला उद्गी-
 यन्तीत्यादि चतुष्टयमपक्रमम् । देवर्दानं वंभणाणं अगदौ चलनेण
 गच्छामि । नहि नहि इति न्यायधिरुद्धम् । तेन हि अपूर्वा श्रीः
 समासादिता । लोशांविदा रोपिता । हे अन्तिके अम्बिके ॥ एसे
 पडामि इत्यादि । वसन्ततिलकम् । 'एँप पतामि चरणयोः विशा-
 लनेत्रे हस्ताञ्जलिं दशनखे तव शुद्धदन्ति । यत्तत्र मयापकृतं मदन-
 तुरेण तत्क्षमस्वेदानी वरगात्रि तचास्मि दासः' ॥ १८ ॥ जे चुम्बिदे
 इत्युपजात्यौ । 'ये चुम्बिदे मातृकाभ्यिकाभिर्गता न देवानामपि ये
 प्रमाणम् (प्रणामम्) । ते पातिताः पादतलेन मुण्डा वने शृगालेन
 यथा मृदङ्गाः' ॥ मातृका इति स्वार्थे कः । मुण्डा इति बहुवचनमप्यन-
 र्थकम् ॥ १९ ॥ एदेहि इत्यादि । वसन्ततिलकच्छन्दसा । साविन्द्रोः पाक्षि-
 कगुहत्वादेदेहि हत्येहिमित्यनयोर्लघुत्वम् । 'पताभ्यां तव दशनखोत्पल-
 मण्डलाभ्यां हस्ताभ्यां चाटुशतताडनलम्पटाभ्याम् । कर्षयामि । दे त्वाम् ।
 वरतनु मम (corr. निज A) यानकात्केशेषु घालिदयितामिव यथा केशेषु

१ चोरो वा EFG. २ प्रेक्षते EFG ३ पलायिष्ये L. ४ अवनतेत्यादि E. ५ प्रयामे
 FG ६ लोटो FG ७ वेशभावेन G. ८ देवताना प्राणानामप्रतभलनेन EFG
 ९ लोशादश EFG. १० एसे EFG ११ जातिः EFG. १२ चुम्बिता EFG.
 १३ गतेन देवानामपि FG. १४ प्रणामम् EFG १५ गुहत्वम् EFG.

जटायुराकृष्टवान् । पाठान्तरे हनूमानित्यर्थः । व्याहतोपमं चेदम् ॥ २० ॥
 योसौ वञ्चनावमानेन तदा रोपाग्नेः संधुक्षितः सोद्य एतस्याः पादप्रहा-
 रेणानेन प्रज्वलितः । ततः सांप्रतं मारयाभ्येनाम् ॥ (P. 339, L. 301)
 यदीच्छसे इत्यादि । उपजातिच्छन्दसा । 'यदीच्छसि लभ्यदशा-
 विशालं प्रावारकं प्रच्छदं सूत्रशतैर्प्रथितम् । मत्स्यं च खादितुं तथा
 तुष्टिं कर्तुम् । चुहं चुहं चुहु चुहं चुहुत्ति इत्यनुकरणम् ॥ २२ ॥'
 निक्षिकेन्योन्यार्थावेतौ(?) । अवेशसदृशेति । अवेश्यापाटकोचितं कृत्तिमम्
 (?) । विविक्ते विजने । पटान्तापचारितां कृत्वा । अपच्यस्तो धिक्कृतः ।
 (P. 342, L. 323) स्रण्डुआइं वाहुचलय(वि)शेषान् । पहिलिस्सं
 परिधास्ये । पीढके पीठम् । उवविसिस्सं उपवेश्यामि । तंवहिलिसिधोष्ठासि
 (?) । उच्छिष्टं भोजनावशिष्टम् । प्रभवति मम भट्टारकः शरीरस्य न
 चारिभ्यस्य । परापिण्डभक्षको भूतः । पिष्टयतु ताडयतु मारयतु वा ॥
 (P. 345, L. 359) येणम्हीत्यादि । गाथा । 'येनास्मि गर्भदासो वि-
 निर्मितो भागधेयदोषेण । अधिकं च न क्रीणि(क्रि)प्यामि तेनाहमकार्यं
 परिहरामि ॥ २५ ॥' कस्स भाआमि कस्य(स्मात्)विभेमि । अपि तु न
 कस्यापीत्यर्थः । ओर्धलिके अपवरके । गृहविशेष इत्यर्थः । परिकथं का तु
 इति प्रसिद्धम्(?) ॥ सर्वकालमित्याद्यर्थस्तु । 'सर्वकालं मया
 पुष्टो मांसेन च घृतेन च । अद्य कार्यं समुत्पन्ने जातो मे धैरिकः कथ-
 म्' ॥ धैरिको धैरो । स्वार्थे कः ॥ २८ ॥ लब्धो मयोपायः । दत्ता
 वृद्धखोडेन । शण्णा उपदेशः । एदं विटम् । भाव यत्त्वं मया भणितः
 सर्वः समस्(?) । कथमहं एवं बृहतो महकप्रमाणात् । समुद्रप्रमाणादि-
 ति चक्रव्ये मो (मौ)र्ल्यान्महकप्रमाणतया कुलमुपमिनोति । महिका
 पत्रपुटिका तथा कुलस्य महत्त्वं मौर्ल्यादुपमिनोतीति प्राचीनटीका ।
 जातोकार्यं करोमि । एवमेतदङ्गीकारयितुं मया भणितम् । नासेन न्या-
 सेन नासेन (superfluous) विनाशेन च । अथ कपटकापटिको ग्राहणः
 वृद्धपोडः कदाचिदपवारितस्तिष्ठति । शृगालः ॥ (P. 351, L. 418)
 सुवर्णकमित्युपजातिः । 'सुवर्णकं ददामि, प्रियं ददामि, पतामि शीर्षेण
 सवेष्टनेन सोष्णीयेण । तेन नूनं घेरानी इति प्रसिद्धम् (?) । (written

१ मांसे च F G. २ चुकति चुहु चुहु कृत्वा E F G. ३ पहिलिरयं E F G.
 ४ पीढके पीठम् E F G. ५ उवविसिसयं E F G. ६ जेण E F G. ७ विहितो विविधितो
 B C. ८ ओवलेए E F G. ९ परिकारं कपटका इति E F G.

and erased A) तथापि मां नेच्छसि शुद्धदन्ति किं सेचका कष्टमया मनुष्याः' ॥ ३१ ॥ खलचरितम् (?)। यत्नेन प्रतीकपाठो दृश्यते । तत्र इत्यादीत्यभ्याहार्य इत्यादि श्लोकद्वयं पठतीत्यर्थः ॥ खलचरितेति निकृष्टेति च संबोधनद्वयम् । पलाशपदेन राक्षसोप्यभिधीयते । गालि देती(स्ती) साक्षेपं वदन्ती इति देशीति चिरन्तनटीका ॥ किं शे शक्ते इति । शकरीविशेषच्छन्दसा श्लोकः ॥ 'किमसौ वालिपुत्रो महेन्द्रो रम्भापुत्रः कालनेमिः सुवन्धुः । रुद्रो राजा द्रोणपुत्रो जटायुश्चाणक्यो वा धुन्धुपुत्र-स्त्रिशङ्कुः' ॥ कालनेमिरसुरः । सुवन्धुः कविविशेषः । धुन्धुरसुरभेदः ॥ ३४ ॥ (P. 353, L. 451) अथ वैतेपि त्वां रक्षन्ति ॥ चाणक्येनेत्याद्यर्थस्तु । 'चाणक्येन यथा सीता मारिता भारते युगे । भारतावाच्छिन्ने समये । एवं त्वां मारयिष्यामि जटायुरिष द्रौपदी(दी) ॥ ३५ ॥ ऊर्ध्वमुच्चैस्तराम् । शुमल स्मर । मल म्रियस्व ॥ एदं दोशकलण्डिअमित्यादि । शार्दूलेन श्लोकद्वयम् । 'एतां दोषकरडिकामविनयस्यावासभृतां खलां दुर्जनस्वभावाम् । रक्तां तस्य चारुदत्तस्य किलागतस्य रमणे संभोगनिमित्तं कालागतामागताम् । कालां हृण्णाम् । किमेव समुदाहरामि निजकं बाहोः शूरत्वम् । निश्वासापि म्रियते अश्वा सुमृता सीता यथा भारते' ॥ ३६ ॥ 'इच्छन्तं मां नेच्छसीति गणिका रोपेण मया मारिता शून्ये पुष्पकर-ण्डके इति सहसा पाशेनोच्चासिता । मया रोपेण मारिता [इति] विपर्य-स्य योजना । सेवावञ्चितः भ्राता मम पिता माता च सा द्रौपदी । पाठा-न्तरे तु प्रमातः पतिः या सा (?) पश्यति नेदं व्यचसितं पुत्रस्य शूर-त्वम् ॥ ३७ ॥ ता ततः । अपसूय्य तिष्ठामि । पाप इति वृक्षं संबोधयति । अनिमित्तमसंकुलम् । पिष्टदो पृष्टतः । दक्षिणादिगतत्वं मृतत्वमपि । (P. 358, L. 503) शपे भापस्यशीर्षमात्मीयाभ्यां पादाभ्याम् । संस्थापय हृदयम् । एषा मया मारिता । यदि मम न प्रत्येपि पराक्रमे ततः प्रेशस्य राष्ट्रिक(य)श्यालस्य शूरत्वम् । उवलदे उपरतः । हे पाप हे पापसंकल्प ॥ [अर्थे शतमिति] । अर्थे शतं ददामि घुचर्णकं ते कार्पापणं ददामि सद्योडिकं ते । घोडां विशतिकपर्दका (कः?) गौडे प्रसिद्धः । तन्नुष्टयं पणः । ते पौ-डश कार्पापणः । कदाचण इत्येके । एष द्रौपथ्यां पराक्रमो मे साधारणो भवतु मनुष्याणाम्' ॥ (P. 362, L. 554) जाउत्तसा भग्निपतेः ।

१ पुष्पकरः EFG. २ न रक्षति EFG. ३ शून्यम् EFG. ४ शुमल EFG. ५ मरणे (?) G.

ध्ययहार(रं)विचारम् । निधनं गच्छति (त्यमिति) ॥४०॥ चेटं प्राति घृते
यस्यां घेलायामलंकलेमीति अलं करोमीति यक्तव्ये इति पुरातनटीका(?) ।
पासादद्यालगापडोलिआए । प्रासादो(दउ)परिगृहविशेष इति पश्चाद्दद्या-
च्यातम् । (P. 364, L. 572) अक्षपलेसाणे शात्परक्षार्यम् । निगल-
पूरितं अतिगुरुग्रन्थनोक्तोरियम् । एवं मन्त्रोभिरक्षितो भवति । प्राचारेण
प्रच्छदपटेन । षामंकिदे नामाद्धितः । यस्तन्तसेनाया इति शकारस्य घेति
लिखिताक्षरः । शुक्लापण्णउडेण शुक्कर्णपुटेन । तथा कृत्वा पूर्वोक्तेन
स्थगितां कृत्वेत्यर्थः । अथरस अर्थस्येत्यर्थः । [चालुदत्तेति] । 'चाख-
त्तयिनाशाय करोमि कपटं नवम् । नगर्यां विजुद्धायां पशुघातमियदारुण-
म्' ॥४४॥ अविदमादिके समयविस्मये । नैस्तिय नासारज्ज्वा याधितः (?) ।
कदयैले कृतवैरः ॥ एते म्हे इत्यादि । गाथा । 'एपोहं त्वरितत्वरितां
लङ्कानगर्यां गगने गच्छन् । भूमौ पाताले हनूमच्छिखरादिषु महेन्द्रः' ॥
महेन्द्रशिखरादिषु हनूमानिति यक्तव्ये शकारोक्त्याद्विपरीतम् । 'अअट्ट'
इति पाठे अष्टकशिखरादित्यर्थः । ध्याहृतोपममिदं तावत् ॥४५॥ (P. 367,
L. 597) तथेति प्रसार्य । भवतु । धर्माक्षराणि । स्रजेण स्वर्गेण । याव-
त्तस्या वसन्तसेनायाः । घृतकराम्यां सकाराहशसुघर्णानां कृते निः-
फोतः । तदो पट्टुदि निःशयप्रभृति । तथा क्रीतमात्मानमद्यगच्छामि ॥
वादादवेति । गाथा । 'वातातपेन तप्तानि चीवरतोयेन तिम्भितत्वमार्द्र-
त्वं प्राप्तानि । तिम्भिता इति भावप्रधानो निर्देशः । एतानि विस्तीर्णं प्राप्तं
प्रसारितं यत्र (?) तानि मन्ये पत्राण्येव विजुम्मन्ते' ॥४६॥ (P. 368,
L. 609) शुद्धेति । शुद्धं केवलं कटकादि न स्वभाव एवालंकरणं यत्र
सः । विदिये द्वितीयः । शे ज्जेव्व स एव । से अस्याः । यं मनागिष्टम् ।
ओ(उ)लम्बिअ अवलम्ब्य । तत्र समाभवस्तमना भूत्वा ।

[इति] मोल्लनो नामाष्टमः (मोङ्कः) ॥ ८ ॥

नवमोङ्कः ।

—→०००←—

अधिकरणे न्यायविवादविषये नियुक्तत्वात्तदेवामस्ति । 'अत इति ठना-
 विति' ठन् । अपवादो दोषवाच्येति यावत् (Erased A) ॥ (P. 378,
 L. 13) ह्लादेहमिति । प्रहार्पणीछन्दसा । जलेहि युवदीहि शुविहि-
 दपाहि इत्यत्र सानुस्वारणामप्यन्त्याक्षराणां लाघवम् । छन्दोनुरोधात् ।
 'स्नातोहं सलिलजलेः स्वच्छैः । पाठान्तरे 'पानीयैः' । नारीभिर्युवतीभिः
 स्त्रीभिः सह उद्याने उपवनकानने निपण्ण इति विपर्यस्य योजना । गन्धर्व
 इव सुविहितैरङ्गकैर्लक्षितः । 'गन्धर्व्येहि' इति पाठे तृतीया प्रथमार्थे ।
 रूपकं च (?) । पौनरुक्त्यादि शकारोक्तत्वात् ॥१॥ खणेनेत्युपेन्द्रवज्रया' ।
 हगे इत्यत्र एकारस्य लघुत्वम् । छन्दोनुरोधात् । एतच्छब्दकमुष्टिकं पा-
 वालबन्ध इत्येके (?) । 'क्षणेन ग्रन्थिः । पाठान्तरे 'घृष्टिका' । क्षणेन ग्रन्थिः
 क्षणजूलिका मे क्षणेन बालाः क्षणकुन्तला वा । क्षणेन मुक्ताः क्षणसूर्ध्व-
 चूडाः जनिकाज्वलिकयोर्विशेषः (?) । चित्रो विचित्रो । हगे अहम् ।
 राजश्यालः । 'चित्ते ण चित्तो' इति पाठे चित्रं नचित्रं यतोहं राजश्याल
 इति व्याख्येयम् । राजश्यालत्वेन मायि सर्वं संभाव्यत इति भावः ॥२॥
 (P. 374, L. 24) किमिणाचिष्टिभं [कृपणचेष्टितम्] । आः क्रोधे ।
 लाआणं राजानम् । आउचं भगिनीपतिम् । पुनर्भगिनीपतिमिति पुनरुक्तम् ।
 अत्तिकां भगिनीं ज्येष्ठाम् । (P. 382, L. 95) युष्माकं सुखं ददामि न
 ददामि । शकारोक्तेर्व्याकुलता ॥ लाअशशुलेत्यादि । गाथा । 'राज-
 श्यशुरो मम पिता राजा तातस्य भवति जामाता । राजश्यालकः सत्वहं
 ममापि भगिनीपती राजा' । एतेन यदुक्तं भवति तदाह । अपराद्धस्यापि
 न मे किमपि करिष्यति । क्रीडितुं रक्षितुम् । जीर्णोति विशेषणं विजनत्व-
 ख्यापनार्थम् । तत्र च प्रेक्षितुम् । तत्रेति करणाधिकरणत्वेन विवक्षित-
 त्वात्तदित्येवार्थः (?) । तत्र द्वैययोगेन पश्यामि न घेत्यर्थः । (P. 385,
 L. 126) न मयेति तस्य दौष्यत्वेन व्यवहारपदम् । परिशून्यया श्रीवया ।
 यादुपाशेन मारितेति शून्यैवाति (?) । अर्थनिमित्तमिति ज्ञातुम् । मना-

१ दोषमिति E F G. २ जुवदीहि E F G. ३ मुतिदि^० E F G. ४ ० लाघवार्थं F.
 ५ परिपुत्रं B C. ६ स्वहितैः B C. ७ एतच्छब्दकमुष्टिकाकाबन्ध इत्येके E F G. ८ इति का-
 श्चिक्तयोः E F G. ९ मे न E F G.

कथन्वमन्ये मां सूचयन्ति (?) । अनेनैव वसन्तसेना मारितेति सूचना-
कारः । गुप्तेनापि उत्तराचरणेन ततोऽन्तै(त आत्मै)व विनाशितः ।
(P. 388, L. 153) भित्तघरत्वं मित्रगृहम् । प्रस्तावाशाब्दत्तस्य
गृहम् । अर्थो न पुनरधिकरणिकानामिति देश्यापतिरूपतया ज्ञानेन
शिष्टानां लज्जाकरत्वादिति भावः । धिनयदत्तस्य नत्ता । धनदत्तेति
कायस्थसंयोधनम् । स्थैरं स्वच्छन्दम् । असंभ्रान्तं संभ्रमशून्यम् । अय-
स्थाभीष्टां दशाम् ॥८॥ मार्गगत आर्यकः ॥९॥ शास्त्रं वास्त्रं शब्दे त्वादि-
रात्मनेपदी । रेहादेरात्मनेपदानिन्यन्वाद्य पररमैपदम् । वरास्त्रं शब्द इति
तुदादिस्तालव्यान्तः । आत्मनेपदी (?) ॥१०॥ आर्द्रतमायां हि भुवि चरण-
स्खलनं युज्यते ॥१३॥ जृम्भितो दीर्घात्मातोतिस्थल (?) । चिन्तासके
चिन्तामार्गं निमग्ना (corr. सक्ता A.) एव मन्त्रिणः सलिलानि यत्र ।
दूत आह्वायकः गतागतनियुक्तः । वीरश्च गृहपुरुषः । नागश्वेसतारकार्थ
(?) । नाना बहुप्रकाराः शब्दं कुर्वन्तो ये कङ्कपक्षिणस्तै रचितं व्याप्तम् ।
अशुभसूचकत्वेन तेषां समवधानमुक्तम् । अविद्यपक्षे तु व्यक्तमेव । 'पक्ष'
इति पाठे तेषां पक्षाणां रचितम् । नानाक्रमणिकया निर्मितभेदो यत्रेत्यर्थः ।
कङ्को मांसादः पक्षिविशेषः ॥१४॥ घोणा उन्नता यत्र घोणया वा उन्नत-
मुच्छ्रष्टम् । अपाङ्गो विशालो यत्र । एतेन नेत्रविशालत्वमुक्तम् ॥ १६ ॥
(P. 396, L. 252) प्रसक्त(क्तिः) प्रणयो रागानुबन्धः प्रीतिर्वेति ।
प्रीतिः स्नेहमात्रम् ॥ लज्जाए इत्यादि । वैतालीयम् । एइं इति स-
विन्दुर्विकारो लघुः । छन्दोनुरोधात् । 'लज्जया भीरुकतया च लक्षितः ।
त्वमित्यर्थात् । किमर्थमलीके स्त्रीबधादौ दरिद्रमाचरणं निगृही(गृहि)तुम्
(?) । कुत एवमित्याह । स्वयं मारयित्वाथनिमित्तमिदानीं गृह्णाति न
नष्टके' । अपि तु नष्ट एव । 'नष्टके' इत्यपि पाठः (?) ॥ १७ ॥ छलपरि-
हारार्थं चिरं समीक्ष्यत इत्याशङ्क्याह । छलमत्र नेति ॥१८॥ पक्षः के-
शविशेषः (?) । भृशमत्यर्थम् । अन्तरा एतद्वचनमध्ये । मेघजलसिक्तत-
नाशाले जलेविन्दुर्यद्युत इति कर्मवशमेकं मिथ्यान्मसूचकमिति' (?) ॥१९॥
वेदार्थानित्यादि । अतिधृतिजातिः । वेदार्थविरोधिनो वचने जिह्वापातो
युज्यते । अनयोक्षितानि । अपेक्षा योग्यतामप्यपेक्षा तेषां न हृतेत्यर्थः (?)
॥२१॥ दुष्टात्मेति । प्रहार्थिण्या श्लोकः ॥२७॥ पादप्रहारेति । गाथा ।
'पादप्रहारेण परिभव आक्रमः स एव विमानना तथा बद्धगुरुकवैरस्य ।

अनुशोचमानस्येयं कथमपि रात्रिः प्रभातापगता मम' ॥२३॥ (P. 404, L. 349) सावर्हिं श्वापदैः । [सावसेसोर्हिं] सावशेषाभ्याम् । 'अहो सुसन्ना व्यवहारनीतय' इति सामान्यविशेषभावेन विशेषणम् ॥२५॥ छिद्रेषु व्यसनेषु ॥२६॥ (P. 410, L. 428) पुरस्थापनं पुरावस्थितिः । पुरनिर्माणमिति यावत् । कूपयूपेति लोकोक्तिः । कृतजनदोषश्चासौ भण्डञ्चेति विशेषणसमासः । मण मम । शिले शिरः । (P. 414, L. 471) ओवन्धेइ अववघ्नाति । कृतहस्ततया शिल्पकौशलेन ॥ ३४ ॥ एवं आं इदं एवमिदं स्मर्यते ॥ सञ्चेनेत्यादि । वैतालीयम् । 'सत्येन सुखं खलु लभ्यते सत्यालापे सत्यमालापयतीति क्विपि सत्यालापः । तत्र न भवति पापकम् । सत्यमिति द्वे [अ]प्यक्षरे इति स्वरूपोक्तिः । न भवति पापस्य निमित्तमिति यस्मादिति प्राचीनटीका । अलीये ण(?)अलीकं कर्तुं । सत्यापेक्षया बहुक्षरमपीत्यर्थः । सत्यं पूर्वोक्तस्वरूपत्वाद्बहुक्षरमपि कर्मभूतम् । मा निमूहति मा संवृणोति ॥३५॥ अतिकापटिकतया निमूहसि । कशा अश्वताडिनी ॥३६॥ स्त्रीरे(?)व रत्नम् । (P. 419, L. 522) कडं कृतम् । द्रुपगादीनां श्वेतकाकीयत इवार्थे छः (?) । उत्पातकल्पैरित्यर्थः ॥३७॥ विपसलिलेति । विपादिपरीक्षाप्रार्थितेन्विष्टे । विचारे । ककचं दातव्यम् । अर्हे तव्यः (?) । यदि मयोक्तं क्रियते तदा ककचदानमर्हमेवेति भावः (?) । अथ विचारनिरपेक्षं नृपांत हृदि स्वीकृत्य चदति ॥३८॥

[इति] व्यवहारो नाम नवमः [अङ्कः] ॥ ९ ॥

दशमोऽङ्कः ।

दिण्णकलवीलेत्यादि । गाथा । 'दत्तकरवीरमालो गृहीत धा-
वाभ्यां वध्यपुरुषाभ्याम् । दोष इय मन्दमेहः स्तोकं स्तोकं क्षयं याति' ॥२॥
पितृचनं इमशानम् । तर्कयन्ति उत्प्रेक्षन्ते ॥३॥ किं पेक्खधेति । गाथा ।
'किं प्रेक्ष्य(?) छेद्यमानं सत्पुरुषं कालपरशुधाराभिः । मुजनशकुनाधि-
घासं सज्जनपुरुषपट्टममेतम्' ॥४॥ पिष्टचूर्णं श्यामतण्डुलचूर्णम् । पशुद्वेष-
तार्थं छागादिः ॥५॥ मदुपेतं मद्रूपितं यथास्यादेवं उद्धतवाप्याः । मदिति
पञ्चम्येकवचनान्तम् । मदुपगतमोदशमवस्थान्तरं दृष्टेति वार्थः ॥६॥
इन्द्रेत्यादि । गाथा । 'इन्द्रः प्रवास्यमानो । यद्वा । प्रवाह्यमानो
विचर्धमानः । गोप्रसयो निपतनं च ताराणाम् । सत्पुरुषस्य । प्राणविप-
त्तिर्नाशः । चत्वार इमे न द्रष्टव्याः' ॥७॥ हण्डे इति नीचसंबोधने । णअ-
ली इत्यादि । गाथा । 'नगरोप्रधानभूते वध्यमाने । कृतान्ताह्वया । किं
रोदित्यन्तरीक्षमुतानन्ने पतति यज्ञम् ॥' नगरोप्रधानवधो यज्ञ इवेत्यु-
त्प्रेक्षा ॥८॥ ण[अ]लुअंदीत्यादि । गाथा । 'न च रोदित्यन्तरीक्षं नैवानम्रं
च पतति यज्ञम् । स्रोसमूहमेधात्रिपतति । नयनाभ्यु कर्तुं । धाराभिः ॥९॥
वज्रमीत्याद्यार्या । 'वद्ये नीयमाने जनस्य सर्वस्य रुदतः । नय-
नसलिलैः सिके सति रफ्ख्या(थ्या)तः नोघ्नमति रेणुः' ॥१०॥ गोमिन्
प्राहे स्वामिनः (?) । (P. 428, L. 48) शलोत्ते सलोत्रः । उद्विज्य
उद्वेगं कृत्वा । एश इत्यादि । गाथाद्वयम् । 'एष गुणरत्ननिधिः
सज्जनदुःखानामुत्तरेणसेतुः । असुवर्णं मण्डनमपनीयतेद्य नगरोतः' ॥११॥
सर्वः खड्गु भवति लोकः लोकस्य सुखसंस्थितस्य कार्ये । तत्तिष्ठः चिन्ता-
परः । उपयुक्त इत्यर्थः । विनिपतितानां नगराणां (?) प्रियकारी दुर्लभो
भवति' ॥१५॥ (P. 432, L. 80) हत्यादो हस्तात् । हा आशुक पितः ।
निरुपपदेन आर्य इत्यादिविशेषणशून्येन ॥ अब्भुदये इत्यादि । गाथा ।
'अभ्युदये चावसाने च तथैव रात्रिदियमहतमार्गा । अब्याहृतप्रसिद्धा

१ तर्कि न कुरुत कारणनवधवधत्रने निपुणा । अधिरेण शिरउेदनशुतातोपे-
षु कुशलाः ॥ E F G : २ निल° E F G. ३ पुराणभूते B C D. ४ इने E F G.
५ नगरण° E F G. ६ नरणा E F G.

इत्यर्थः । उद्दामेव किशोरो नियतिर्दं(दं)वं सलु प्रत्येपितुं याति' ॥१९॥
 शुष्केत्यादि । गाथा । अत्र द्वितीयखण्डचतुर्थपञ्चमगागौ पञ्चममात्रौ
 (?) । शुष्कापि प्रदेशा अङ्गानि । शे अस्य । किं विनमितमस्तकेन अवन-
 तशिरसा किं कर्तव्यम् । अस्य खौ [ह]णस्य लज्जयान्तशिरसोपि न
 कुत्सेत्यर्थः । कुत एवमित्यत आह । राहुगृहोत इव चन्द्रो दैन्दनीयो
 जनपदस्य' ॥ किंशब्द आचर्याभयोर्धयोर्न्यो इत्याहुः । आघातं अधि-
 करणवधस्थानम् । घालकं(?) । 'स(श)मिता यज्ञे' [६।४।५४] इति पा-
 णिनेः सूत्रम् । शमितरि भवं शामित्रम् । यज्ञे पशुघातस्थानम् । आल-
 व्योभिमान्त्रितः । मारित इत्येके ॥२१॥ ण हु अम्हे इत्यादि । गाथा ।
 'न [खत्रु] धयं चाण्डालाश्चण्डालकुले जातपूर्वा अपि । येभिर्मनून्ति
 सार्धुं ते पापास्ते च चाण्डालाः' ॥२२॥ अमीहित्वा देवादावामधंमघावग-
 च्छामीत्यादि सर्वः स्वाधीन इत्यर्थः(?) । किं पेक्खधेति । गाथा ।
 किं प्रेक्षध्वं सत्पुरुषमयशोवशेन नष्टजीवनम् । कूपे खण्डितपाशं काञ्च-
 नकंलशमिव मज्जन्तम्' ॥२४॥ कृष्यन्तं (corr. खिष्यन्तं A.) क्षिष्यमान-
 (ण)म् । 'जीवाशं' 'जीवप्रत्याशं' इत्यापि पाठान्तरे । इदमपि यत्र फलमयशः ।
 (P. 439, L. 152) अङ्गन्दाभि विरौभि । घालगपदोलिआए वालाग्र-
 प्रतोलीतः । प्रासादभांगादित्यर्थः । मंशेणेत्यादि । उपजातिच्छन्दः ।
 'मांसेन तिन्धामिलकेण तिक्तम्लेन तप्तं शाकेन सूषेन समस्त्यकेन ।
 भुक्तं मयात्मनो गृहे शालेर्भकेन गुडोदनेन' ॥२९॥ भिक्षकांस्यवत्खड्गणाए
 कटुस्वपाया विवृतध्वन्याश्चाण्डालवाचः स्वरसंयोगः । यथाचैप उल्हा-
 लित उद्गतो वष्यडिण्डिमशब्दः श्रूयते पदहानां च शब्दस्तथा तर्क्ये । यः
 शत्रुं व्यापाद्यमानं प्रेक्षते तस्याक्षिणी शीतलायेते । विपकण्डिकामध्यप्र-
 विष्टेन च कोटकेन । (P. 443, L. 195) ह्रीं विस्मये । कथमित्यर्थः ।
 एवद्रे एतावान् महान् । यस्यां वेलायां अस्मादृशो महान्दरमनुष्यो वष्यं
 चरयानं नोयते तस्यां वेलायां कौटुम्भवेत् । नववलहके विअ नववृषभ
 इव । मण्डितः । वृषमशब्दः संभवन्नपिशकारभापात्वात्प्यक्तः । (P. 444,
 L. 201) कडे भवौआदि कृतो भविष्यति ॥ ओशलधेति । गाथा ।
 'उत्सर्पत ददत मार्गं द्वारं पिदधत भवत । तूर्णाकाः मौनिनः । अचिनय-

१ साहचर्य EFG. २ न वन्दनीयो EFG. ३ मन्थिना EFG. ४ कथमि-
 वेत्यर्थे EFG. ५ परमनुष्यो EFG.

तीक्ष्णधिषाणो दुष्टवृषभ इत गति' ॥ ३० ॥ पुस्तका पुत्रक । न. दि
रत्नकुम्भसदृशोर्हं स्त्रियं मारयाभि । एष सजु ममाकार्यसाक्षी । किदधेले
एतधैरः । विदधे सामर्थ्यम् । तुघलशि त्वरसे ॥ किं ओहशशीत्यादि ।
गाथा । 'किमधहससि हे प्रक (?) पुरुषं दृष्ट्वा दैवपर्यस्तम् । विदितं
न त्वमपी (त्यो?) घत हे दुर्जन घतान्तदंष्ट्रापुमारोहपि ।' (P. 451,
L. 264) पराणेमि परानयामि ध्यावर्तयामि । पक्षाप पतादता पदमेदे-
त्यर्थः । इदानोमित्येके । सङ्घलेन वय्यपटहवादनदण्डेन । तालिय ताड-
धित्वा । वज्रपालिआ वधपर्यायः । अरे तव । वीरक इति चण्डालनाम ।
वन्धं सण्डेदि वन्धमाच्छिद्य प्रसरति । चालुदत्ताकं अरे मारयितुं तव
मया समापितः । त्वं मम कर्तव्यमित्यर्थः(?) । वयं चण्डालाः । नैवं घने-
स्माकं दोष इति भावः । विशिष्ये(?) विशिष्यामि । शुमलिद्वयं स्मर्तव्यम् ।
[प्रभवतीति] । प्रथलपुरुषा नयनिर्णेतारः । तेषां वाक्यैर्भाग्यदोषाद्दूषि-
तस्य यदि मे धर्मः प्रभवति तदा सैव वसन्तसेनैव स्वस्वभावेनात्मरू-
पतया व्यपनयतु ॥३४॥ गन्तव्यम् । तत्रैव मया मर्तव्यमित्यर्थः । अट्टाणं
बुद्धस्थानम् । जोर्णस्थानरूपमेव(?) । उपासिके पडिवालेहि प्रतिपालय ।
(P. 463, L. 375) क्षणं तिष्ठतीति(तिष्ठेति) मारणव्यापारपरोक्तिरि-
यम् ॥ आजट्टिण इत्युद्गीतिः ॥ 'आकर्षितः सरोपं । मुष्टौ त्सरौ ।
मुष्टिना गृहीतोपि । धरण्यां किमिति निपतितो दारुणकोशानिसन्निभः
सङ्घः' ॥३७॥ सहावासिनि । सहाः पर्वतविशेषः । तत्रस्थां दुर्गां स्वकुल-
देवतां संबोधयति ॥ का उणेति । गाथा ॥ 'का पुनस्त्वरितमसे पतता
चिकुरभारेण । माभेति व्याहरन्तो उत्थितहस्ता इत गति' ॥ 'उच्छिअ-
अ(ह)त्या' इति पाठे उच्छितहस्तेत्यर्थः ॥३८॥ विद्या इतरदिविक्तात्मज्ञा-
नम् ॥३९॥ घरस्य जामातुरिय ॥४४॥ केणापि । न एतद्यतिरिक्तेनान्ये-
नेत्यर्थः । न प्रत्यभिजानाति । [जयतीति] । जयति सर्वोत्कर्षेण वर्धताम्
(वर्तते) । तदनु जयति आत्मसात्करोति । शेषभूतां पुष्यदामायमानाम् ।
गुणभूतामिति केचित् ॥४६॥ (P. 470, L. 457) निर्धेदः शान्तिः
धैर्यधिकेच्छानिवृत्तिः । किमेतत्किमेतदिति शत्रूणां क्रूरः कलकलः ।
यज्ञवाशो यज्ञस्थानम् । एतद्यापारिच्छिन्नजनसंमर्देन प्रमादस्थानम् । तं
सर्वोत्कटवध इति सूचयितुम् ॥५१॥ पुस्तकान्तरपाठदर्शनव्याख्या ।

(P. 484, L. 616) । अहमेवेति । पर्यवस्थापनमाचार इति कृत्वा स्वय-
मेव क्षमोहमिति भावः । दिउणतले द्विगुणतरः । अचलां पृथ्वीम् ॥५९॥

मृच्छकाटिकविवृतिरियं गणपतिचित्तान्तपारपर्यन्ता ।
पृथ्वीधरकृतिरुपनयतु संतोषं कृतिसमुद्रे ॥ १ ॥

इति दशमोऽङ्कः ॥ १० ॥

AN ALPHABETICAL INDEX OF THE SANSKRIT
VERSES OCCURRING IN THE PLAY.

अ

				अङ्क	श्लोक.
अमात्या मूर्धजेध्वेताः...	८	२१
अकारकबिरुद्धस्य	९	३३
अद्याप्स्य तथैव केश-	८	५
अनया हि समालम्ब्यम्	३	१६
अन्धस्य दृष्टिरिव	१	४९
अन्यस्यामपि जातौ मा	८	४३
अन्यासु भित्तिषु मया	३	१५
अन्यं मनुष्यं हृदयेन..	४	१६
अपण्डितास्ते पुरुषा मता मे	४	१२
अपतितमपि तावत्सेव-	८	४२
अपद्या श्रीरेषा प्रहरण-	५	१२
अपश्यतोद्य तां कान्ताम्	७	९
अपापानां कुले जाते	९	३७
अप्येष नाम परिभूत-..	८	२६
अप्रीतिर्भवतु विमुच्यताम्	८	४१
अभ्युक्षितोसि सलिलैः	९	१९
अमी हि दृष्ट्वा मदुपेतमेतत्	१०	६
अमी हि वस्त्रान्तरिरुद्ध-	१०	१६
अमी हि वृक्षाः फलपुष्प-	८	७
अमूर्हि भित्ता जलदान्तराणि	५	४४
अमौकिकमसौवर्णम्	१०	१८
अये शत्रुं मया प्राप्तम्	६	२४
अयं च सुरतज्वालः	४	११
अयं तव शरीरस्य	४	७

अयं हि पातकी विप्रो...	१	३३
अयमेवंविधे काले	१	३३
अयं पटः सूत्रदरिद्रताम्	३	३३
अलं चतुःशालमिदं प्रवेश्य	३	३३
अवनताशिरसः प्रयाम...	५	३३
अवन्तिपुर्यां द्विजसार्धवाहो	१	३३
अविज्ञातावसक्तेन	१	५४
अशरणशरणप्रमोद-	५	४
असौ हि दत्त्वा तिमिराव-	३	६
अस्मत्समक्षं हि वसन्तसेना	५	३०
अंसेन विभ्रत्करवीरमालाम्	१०	२१
आ					
आकर्षन्तु सुबद्धैनम्	१०	५४
आत्मभाग्यक्षतद्रव्यः	३	२८
आर्षकेणार्यवृत्तेन	१०	५१
आलाने गृह्यते हस्ती	१	५०
आलोकविशाला मे	१	३३
आलोकितं गृहशिखण्डिभिः	५	१
आश्रमं वत्स गन्तव्यम्	१०	३२
इ					
इदानीं सुकुमारेस्मिन्	१	३६
इदं गृहं, भिन्नमनायतार्गलम्	६	३
इदं तस्मैह सर्वस्वम्	१०	२३
इयं रक्षप्रवेशेन	१	४२
इयं हि निद्रा नयनावलम्बिनी	३	९
इह सर्वस्वफलिनः	४	१०
ई					
ईदृशो व्यवहारापी	१	४०
ईदृशीः श्रेयकाकीयैः	१	४१

उ

			श्लोक	श्लोक
उत्कीर्णितस्य हृदयानुगुणा	३	४
उत्तिष्ठ भोः पक्षितपापुजनानु-	१०	३१
उदयति हि शशाङ्कः...	१	५७
उदयन्तु नाम मेघाः	४	३२
उन्नमति नमति वर्षति	५	२६
उपरितलनिपातितेष्टको-	३	२३

ऊ

ऊर्ध्वेदं सामवेदं गणित-	१	४
-------------------------	-----	-----	---	---

ए

एककार्यनियोगेषु	६	१६
एतन्तु मां दहति	१	१२
एतत्तद्वृतराष्ट्रचक्र-	५	९
एता निषिकरजतद्रव-	५	४
एताभिरिष्टिकाभिः	३	३०
एता हसन्ति च रुदन्ति च	४	१४
एताः पुनर्हर्म्यगताः स्त्रियो माम्	१०	११
एतेन मापयति भित्तिषु	३	१७
एते हि विशुद्धुणवदकधा-	५	२१
एतैः पिष्टतमालवर्णकनिभैः	५	४६
एतैरार्द्रतमालपत्र-	५	२०
एतैरेव यदा गजेन्द्र-	५	१८
एष ते प्रणयो विप्र-	१	४५
एष भो निर्मलन्योत्सो	९	२४
एषा फुलकदम्बनीप-	५	३५
एषासि वयसो दर्पात्	१	४०
एह्येहीति शिखण्डिनाम्	५	२३

ऐ

ऐषवतोरसि चलेव	५	३३
---------------	-----	-----	---	----

				क		
					अङ्क	श्लोक
कारिकरसमबाहुः	७	९
कामं नीचमिदं वदन्ति	३	१२
कामं प्रदोषतिमिरेण	१	३५
काश्चित्तुच्छयति प्रपूरयति	१०	६०
किं कुलेनोपदिष्टेन	८	२९
” ”	९	७
किं ते ह्यह पूर्वसतिप्रसक्ता	५	२९
किं त्व कटीतट-	१	२७
किं त्व पदेर्मम पदानि	१	२२
किं त्वं भयेन परिवर्तित-	१	१७
किं यात्यस्य पुरः शनैः प्रवहणम्	७	२
किं यासि बालकदलीव	१	२०
किं नु नाम भवेत्कार्यम्	८	३९
किं नु स्वर्गाप्सुनः प्राप्ता	१०	४१
कुतो वाष्पाम्बुधाराभि-	१०	४२
कृत्वा शरीरपरिणाहसुख-	३	१०
कृत्वा समुद्रमुदकोच्छ्रय-	९	२२
कृत्वा मनुजपतेर्महद्वलीकं	७	८
केयमभ्युद्यते शस्त्रे	१०	३९
केशवगात्रश्यामः	५	३
कः श्रद्धास्पति भूतार्थम्	३	२५
” ”	५	४३
कोपप्रेषविधे काले	१०	२६
धीरिष्यः सन्तु गात्रो	१०	६१
क्षेमेण व्रज बान्धवान्	७	७
				ख		
खलचारित निकृष्ट जात-	८	३२

ग

			अङ्क.	श्लोक.
गता नाशं तारा	५	२५
गर्ज वा वर्ष वा शक्र	५	३१
गर्जन्ति शैलशिखरेषु	५	१३
गुणप्रबालं विनयप्रशाखम्	४	३१
गुणेषु यत्नः पुरुषेण कार्यः	४	२३
गुणेष्वेव हि कर्तव्यः	४	२२

घ

घोषोन्नतं मुखमपाङ्ग-	९	१६
----------------------	-----	-----	---	----

च

चन्दनश्चन्द्रशीलाद्यौ	६	२६
चिन्तासक्तनिमग्नमन्त्रि-	९	१४
चिरं खलु भविष्यामि	१०	१७

छ

छन्नं कार्यमुपक्षिपन्ति	९	३
छन्नं दोषमुदाहरन्ति	९	४
छायार्थी मीम्हसंतप्तो	४	१८
छायासु प्रतिमुक्तशष्प-	८	११

ज

जयति वृषभकेतुर्दक्षपत्न-	१०	४६
जलधरनिर्लज्जस्त्वम्	५	२८
जातीन्विटान्स्वभुज-	४	२६
जातो नु किं स खलु	९	९

त

तपसा मनसा वाग्भिः	१	१६
तयोरिदं सत्सुरतोत्सवा-	१	७
तरुणजनसहायम्भिन्य-	१	३१
तालीषु तारं विटपेषु मन्द्रम्	५	५२
तुलनं चाद्रिराजस्य	९	२०

			अङ्क	श्लोक
प्रविश गृहमिति प्रतोदामा-	१	५६
प्रसरसि भयविक्रवा	१	२४
प्राप्तोह व्यसनकृताम्	१०	२५
प्राप्यैतद्यसनमहाणव-	१०	३३
प्रियसुहृदमकारणे	४	२७
	व			
बलाकापाण्डुरोष्णीधं	५	१९
बाला स्त्रियं च नगरस्य	८	२३
	भ			
भवेहोष्ठीयानम्	६	४
भाष्यानि मे यदि तदा	६	२
भीमस्यानुकरिष्यामि	६	१७
भुजग इव गतौ	५	२२
भैक्ष्येणाप्यर्जयिष्यामि	५	२७
भो मेघ गम्भीरतर नद-	५	४७
	म			
मखशतपरिपूतं गोत्रमु-	१०	१२
मदनमपि गुणैर्विशेषयन्ती	४	४
मया किल नृशसेन	९	३०
" "	९	३८
मयासा महती बुद्धिः	४	२१
मयि विनिहितदृष्टिः	९	१२
महाकाताध्मातैः	५	२२
मार्जारः क्रमणे	५	२१
मूढे निरन्तरपपोधरया	५	१५
मेघा वर्षन्तु गर्जन्तु	५	१६
मेघो जलार्द्रमहिषोदर-	५	२
मैत्रेय भो किमिदम्	९	२९

य

				अङ्क.	श्लोक.
यत्नेन मेवितव्यः	८	३३
यथा यद्येदं निपुणं विचा-	९	२५
यथैव पुष्पं प्रथमे विकाशे	९	२६
यदा तु भाग्यक्षयपी-	१	५३
यदि कुप्यसि नास्ति रतिः	५	३४
यदि गर्जति वारिधये	५	३२
यदि तावत्कृतान्तेन	३	२६
यद्ददहल्याहेतोः	५	३०
यया मे जनितः कामः	१	५५
यस्यार्यास्तस्य सा कान्ता	५	९
यासां बलिः सपदि	१	९
येन ते भवनं भित्त्वा	१०	५०
योस्माभिश्चिन्तितो व्याजः	५	३९
योहं लतां कुसुमिताम्	९	२८
यं समालम्ब्य विश्वासम्	३	२९
" "	५	७
यः कश्चिन्त्वरितगतिः...	४	२
यस्तब्धं दिवसान्तमानत-	२	१२

र

रक्तं च नाम मधुरं च	३	५
रक्तं तदेव वरवस्त्रमियं च	१०	४४
रन्धानुसारी विषमः	८	२७
राजमार्गो हि शून्योयम्	१	५८
रुक्षस्वरं वासति वापसो-	९	१०

ल

लब्धा चारिष्यशुद्धिः	१०	५९
लिम्पतीव तमोद्धानि	१	३५

संस्कृतपद्यानां वर्गानुक्रम ।

			अङ्क	श्लोक
तेनास्म्यकृतवैरेण	१०	२८
तं तस्य स्वरसंकमं	३	६
त्यजति किल त जयश्रीः	६	१८
त्रेताहृतसर्वस्वः	२	९
त्वत्स्नेहबद्धहृदयो-	४	९
त्वदर्थमेतद्विनिपात्य-	१०	४३
त्वद्यानं यः समारूढ्य	१०	५२
त्वरया सर्पणं तत्र	१०	५७
	६			
दत्त्वा निशाया वचनीय-	४	१
दाक्षिण्योदकवाहिनी	८	३८
दारिद्र्य शोचामि भवन्तमे-	१	३८
दारिद्र्यात्पुरुषस्य	१	३६
दारिद्र्याद्प्रियमेति	१	१४
दारिद्र्यान्मरणाद्वा	१	११
दारिद्रेणाभिभूतेन	४	५
दिष्ट्या भो व्यसनमहार्णवा-	१०	४९
दीनानां कल्पवृक्षः	१	४८
दुर्बलं नृपतेश्वरुः	९	३२
दुर्वर्णोसि विनष्टोसि	२	१३
दृष्टात्मा परगुणमत्तरी	९	२७
देशः को नु जलावसेरुशिय-	३	१३
द्रव्यं लब्ध द्यूनेनैव	२	८
द्रव्यमिदमतीव लोके	४	२५
द्विरदेन्द्रगतिश्च कोर-	१	३
	७			
धर्मेविपुक्तस्य नरस्य लोके	५	४०
धन्यानि तेषां खलु जीवितानि	५	४९
धाराभिरार्यजनचित्त-	५	४५
धिगस्तु खलु दारिद्र्यम्	३	२०

न

अङ्क श्लोक.

न खलु मम विषादः	४	२०
न गणयति पराभवम्...	२	७
न पर्वताग्रे नलिनी	४	१७
न भीतो मरणादस्मि	१०	२७
न महीतलस्थितिसहानि	१०	५६
नयनसलिलसिक्तम्	१०	३
नरपतिपुरुषाणाम्	७	३
निवासश्चिन्तायाः	१	१५
निःश्वासोस्य न शङ्कितः	३	१९
निष्पन्दीकृतपद्मखण्ड-	५	२४
नृणां लोकान्तरस्थानाम्	९	४२
नृपतिपुरुषशङ्कितप्रचार-	३	११
नो मुष्णाम्यंबलाम्	४	६

प

पक्षविक्रलश्च पक्षी	५	४१
पङ्क्तिन्मखाः पिबन्ति	५	१४
पद्मव्याकोशं भास्करम्	३	१४
परगृहललिताः परात्रपुष्टाः	४	२८
परिजनकयासक्तः	४	३
परितातस्य मे राता	९	८
पर्यङ्कप्रस्थिवन्ध-	१	१
पवनचपलवेगः	५	१७
पश्यन्ति मां दशदिशो	८	२४
पातु वो नीलकण्ठस्य	१	२
पादेनैकेन गगने	२	११
पूर्वानुबद्धवैरेण	१०	४५
पूर्व मानादवेत्ताय	८	१७
प्रभवति यदि धर्मो दूषित-	१०	३४

	व	अङ्क	श्लोक.
वणिज इव भान्ति तरवः	७ १
वर्षशतमस्तु दुर्दिन-	५ ४८
वृषोदकमुद्गिरता	५ ३८
वसन्तसेना किमियं द्वितीया	१० ४०
वस्वन्तराणि सदृशानि भवन्ति	९ ३४
वाप्या स्नाति विचक्षणो	१ ३२
विदुब्धिद्वेनेदम्	५ ५१
विदुद्भिर्ज्वलतीव	५ २७
विधिनैवोपनीतस्त्वम्	७ ६
विपर्यस्तमनश्चेष्टेः	१ ६
विभवानुगता भार्या	३ २८
विपत्तलिलतुलाभिप्रार्थिते	९ ४३
विपादस्त्रस्तसर्वाङ्गी	४ ८
वेगं करोति तुरगः	५ ८
वेदार्यान्प्राकृतस्त्रं वदसि	९ २१
वैदेश्येन कृतो भवेन्मम	३ २४
व्यवहारः सविप्रोपम्	९ १८
	श		
शत्रुः कृतापराधः	१० ५५
शरच्चन्द्रप्रतीकाशम्	८ १६
शशिविमलमयूख-	१० १३
शास्त्रशः कपटानुसार-	९ ५
शिखा प्रदीपस्य मुवर्ण-	३ १८
शुष्कवृक्षस्यतो ध्वल्क्षः	९ ११
शून्यमपुत्रस्य गृहम्	१ ८
शून्यैर्गृहे खलु रामाः	५ ४२
	स		
सकामान्विष्यतेग्माभिः	१ ४४

				अङ्क.	श्लोक.
स तावदस्माद्यसनार्णवो-	७	४
सत्यं न मे विभवनाश-	१	१३
सदा प्रदोषो मम याति	५	३७
समरव्यसनी प्रमादशून्यः	१	९
समुद्रवीचीव चलस्वभावाः	४	१५
सर्वगात्रेषु विन्यस्तीः	१०	५
सव्यं मे स्पन्दते चक्षुः	१	१५
साटोपकूटकपटानृत-	५	३६
मुखं हि दुःखान्यनुभूय	१	१०
सुदृष्टः क्रियतामेपः	४	२४
सोस्मद्विधानां प्रणयैः...	१	४६
सङ्गं नैव हि कश्चिदस्य	१	३७
संसक्तैरिव चक्रवाक-	५	९
स्खलति चरणं भूमौ न्यस्तम्	१	१३
साम्भेषु प्रचलितवेदि-	५	५०
स्त्रियो हि नाम खल्वेताः	४	१९
स्त्रीभिर्विमानितानाम्	७	९
स्त्रीषु न रागः कार्यः	४	१३
ह					
हत्वा तं कुनृपमहं हि...	१०	४७
हत्वा रिपुं तं बलमन्त्रहीनम्	१०	४८
हा प्रेयसि प्रेयसि विश्रमणे	१०	५८
हित्वाहं नरपतिबन्धनाप-	६	१

AN ALPHABETICAL INDEX OF THE PRĀKRIT
VERSES OCCURRING IN THE PLAY.

अ

			अङ्क	श्लोक.
अत्यं शदं देमि शुवण्णअं	८ ४०
अदं कलेवरं पडिवत्तम्	१० ३९
अन्धआले पलाअन्ती...	१ ३९
अभयं तुह देउ हरे	६ २७
अब्भुदये अवसाणे	१० १९
अवण्णध बालअजणम्..	२ १८
अवहरवि कोइ तुरिअम्	६ ११
अशी शुत्तिवखे वलितो	१ ३०
अहेहिं चण्डम्	१ २८

आ

आअच्छथ वीसदा	६ ६
आअड्ठिदे शलोशम्	१० १७
आहणिकुण सरोत्तम्...	२ २०

इ

इन्देप्पवाहिअन्ते,	१० ७
इइच्छन्तं मम गेअठशिसि	८ ३७

उ

उज्जाणेषु राहासु अ...	६ ७
उट्टन्त पढंताह	१० ३६
उत्तादिता गच्छसि	१ २९

ए

एत्य मए विण्णविदा...	६ २५
एदेहिं दे दण्णहुप्पल-	८ २०
एदे दोशकलण्डिअम्	८ ३६